

**TÜRK MÜZİĞİ'NDE 15. YY.'da KULLANILAN MAKAMLARDAN
OLUŞTURULAN SEYR-İ NÂTIK ÖRNEĞİNİN VİYOLONSEL
ÖĞRETİMİNDE KULLANILABİLİRLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Tolga KARACA

**DOKTORA TEZİ
TÜRK MÜZİĞİ ANABİLİM DALI**

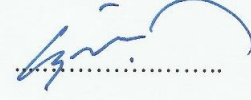
**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

Mart 2016

Danışman: Prof. Dr. Gülçin YAHYA KAÇAR

Türk Müziği, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan : Doç. Dr. Cenk GÜRAY

Türk Müziği, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

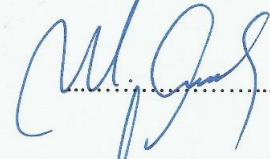
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Mehmet GÖNÜL

Türk Müziği, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Fikri SOYSAL

Türk Müziği, Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Yrd. Doç Dr. Emrah HATİPOĞLU

Türk Müziği, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 16/03/2016

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Aysen SOYSALDI

Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürü

Tolga KARACA tarafından hazırlanan “Türk Müziği’nde 15. yy.’da kullanılan makamlardan oluşturulan Seyr-i Nâtik örneğinin viyolonsel öğretiminde kullanılabilirliğinin değerlendirilmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Türk Müziği Anabilim dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza
Tolga Karaca

Tarih

16.03.2016

TÜRK MÜZİĞİ'NDE 15. YY.'da KULLANILAN MAKAMLARDAN
OLUŞTURULAN SEYR-İ NÂTIK ÖRNEĞİNİN VİYOLONSEL
ÖĞRETİMİNDE KULLANILABİLİRLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

(Doktora Tezi)

Tolga KARACA

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
MART 2016

ÖZET

Türk müziğinde viyolonsel icracılığı, Tanbûrî Cemil Bey ve Mesut Cemil Bey ile başlayan yüz yıllık bir tarihi sürece sahiptir. Türk Mûsikisinde viyolonselin sadece eşlik sazı olarak kullanılması nedeni ile gerek icracılığı, gerekse eğitim - öğretimi üzerine yeterli çalışmalar yapılamamış, materyaller oluşturulamamıştır. Bu çalışma: viyolonsel icracılığı için gereken materyallerin eksikliği göz önünde bulundurularak, viyolonsel eğitimine ve öğretimine katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır. Çalışmada iki temel dayanak belirlenmiştir. Birincisi: 15. yüzyıl edvâr ve kaynaklarındaki makamlar, ikincisi: bestelenmiş Seyr-i Nâtik örnekleridir. Çalışmada yöntem olarak: kaynak tarama, eser analizi, anket görüşme tekniği yöntemleri kullanılmıştır. 15. yy.'da ulaşılabilen Türk mûsikîsi edvâr ve kaynakları nelerdir? Türk müziğinde 15. yy.'da kullanılan 50 makamın kronolojik dağılımı nasıldır? Seyr-i Nâtik bestesinde kullanılan 50 makamın 15. yy.'daki edvâr ve kaynaklarındaki nazarî anlatımları nasıldır? Viyolonsel öğretiminde kullanılacak olan 50 makamdan oluşturulan Seyr-i Nâtik örneği nasıldır? Oluşturulan Seyr-i Nâtik bestesinin viyolonsel öğretiminde kullanılabilirliğine ilişkin uzman görüşleri nasıldır? alt problemlerine cevap aranmıştır. Araştırmanın evrenini 13.yüzyıldan 21. yy.'a kadar edvâr ve kaynaklarda varlığını sürdürmüş olan 204 adet makam, örneğini ise 15. yy.'daki edvâr ve kaynaklarında kullanılan 50 adet makam oluşturmuştur. Kullanılan makamlar günümüze ulaşan eserlerin adedine göre belirlenmiş olup Seyr-i Nâtik formunun en fazla 50 makamdan meydana gelmesi nedeniyle oluşturulan örnek Seyr-i Nâtik 50 adet makam ile sınırlandırılmıştır. 15. yüzyıl edvâr ve kaynaklarındaki makam anlatımları ve örnek eser bulgularına göre Türk müziği viyolonsel icrâsı için, Seyr-i Nâtik formu'nda örnek eser oluşturulmuş, eserin eğitim-öğretimde uygulanabilirliği uzman görüşleri ile değerlendirilmiş, çalışmanın sonucunda, Türk Müziği viyolonsel eğitimi ve öğretiminde, makam geleneğine bağlı materyal oluşturulmasının gerekliliğine ve önemine vurgu yapılmıştır.

Bilim Kodu : 401

Anahtar Kelimeler : 15. yy., 15. yy., müzik, mûsikî, edvâr, edvar, makam, makâm, Seyr-i Nâtik, Türk, viyolonsel, viyolonsel, kompozisyon, aksak semai.

Sayfa Adedi : 682

Danışman : Prof. Dr. Gülçin YAHYA KAÇAR

THE SEYR-I NÂTIK CREATED IN THE 15th CENTURY USED IN TURKISH
MUSIC FROM THE MAKAMS ASSESSMENT OF THE AVAILABILITY OF
CELLO TEACHING.

(Doctoral Thesis)

Tolga KARACA

GAZI UNIVERSITY
INSTITUTE OF FINE ARTS

MARCH 2016

ABSTRACT

Cello music performers in Turkey has a long history of hundred years beginning with Tanbûrî Cemil Bey and Mesut Cemil Bey. Turkish music on the cello should only be used as a reason for the performer on the musical accompaniment, as well as education - has not done sufficient work on the teaching materials are not formed. This study: Considering the lack of necessary materials for the cello performer was conducted in order to contribute to the education and teaching cello. The two pillars have been identified in this study. First: the 15th century edvâr and maqams in the source, and the second: composed Seyr-i Nâtik are examples. The method used: literature, trace analysis, survey methods.15 interview technique. What are the sources of Turkish music and can be reached at the edvârs? How is Turkish music in the 15th century used the chronological distribution of the 50 maqams? What was the resources Edvâr 15th century Turkish music? What is the theoretical explanation of their resources from 15th century with 50 maqams Seyr-i Nâtik's compositions in the edvâr examples? Created from 50 maqams to be used in teaching cello Seyr-i Natik's is an example of how? Created Seyr-i Natik composition of expert opinion regarding the usefulness of the training is how the cello? response to the sub-problems were sought. From the 13th century until the 21st century and 204 edvâr maqams which existed in the source, the universe of the study consisted of 50 maqams in the sample used in the 15th century edvâr and resources. The maqams used is determined based on the number of artifacts survived. Seyr-i Nâtik form of a maximum of 50 samples generated from the maqams because of the occurrence of things-i is also limited to 50 maqams. 15th century Turkish music for cello and execute dispersion according to sources in the maqams edvâr expression and finding examples of work, for example in the form Seyr-i Natiq work was created. In this work it was evaluated the applicability of the academic expert opinions. In conclusion, the Turkish cello music education and training, the need for the creation of the material depends on the authorities and emphasized the importance of tradition.

Science Code : 401

Key Words : 15th century. 15. century., music, musical, edvâr, edvar, maqams, Seyr-i Nâtik, Turkey, cello, composition, aksak semai.

Page Number : 682

Supervisor : Prof. Dr. Gülçin YAHYA KAÇAR

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım, ders dönemim ve tezi teslim etme anıma kadar beni bir an olsun yalnız bırakmayan, yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, kıymetli tecrübelerinden faydalandığım danışman hocam Prof. Dr. Gülçin YAHYA KAÇAR'a (Gazi Üniversitesi Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı), Mûsikî metodolojisi konusunda faydalandığım ve benden hiçbir bilgisini esirgemeyen hocam Yrd. Doç. Dr. Recep USLU'ya (Gazi Üniversitesi Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı), günümüzde az kullanılan makamlarda bilgilerinden faydalandığım ve bu çalışmadaki makamların seçiminde büyük yardımlarını gördüğüm hocam Yrd. Doç. Dr. Emrah Hatipoğlu'na (Gazi Üniversitesi Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı). Makamların nazariyatı hakkında engin bilgilerinden istifade ettiğim hocam Doç. Dr. Cenk GÜRAY'a (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi). İcra konusunda yorumlarını ve yardımlarını esirgemeyen hocalarım Prof. Dr. Gülçin Yahya KAÇAR (Gazi Üniversitesi Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı) ve Doç. Dr. Mehmet GÖNÜL'e (Gazi Üniversitesi Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı), Bilimsel Araştırma ve Yöntemleri konusunda verdiği değerli katkılarıyla hocam Prof. Nezihe ŞENTÜRK'e (Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi), yapılmış olan anket çalışmalarımında ve teknik destek açısından bana büyük emeği geçen hocam Doç. Dr. Fikri SOYSAL'a (Gaziosmanpaşa Üniversitesi Devlet Konservatuarı), kaynak paylaşımlarında bana desteklerini esirgemeyen hocalarım Öğr. Gör. Cevahir Korhan IŞILDAK'a (Gaziosmanpaşa Devlet Konservatuarı), Gamze KÖPRÜLÜ'ye (Gaziosmanpaşa Devlet Konservatuarı), anket sorularının cevaplanmasında büyük titizlikle gayret sarf edip, objektif cevaplarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Burcu Avcı AKBEL'e (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı), Öğr. Gör. Yusuf ÖZBAŞ'a (Gaziantep Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı), Öğr. Gör. Hakan Akdeniz'e (Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuarı), Öğr. Gör. Gurbet ERSOY'a (Cumhuriyet Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuarı), Seher ERKAN'a (Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuarı), Turgay AKDAĞOĞLU'na (Ardahan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Türk Müziği Temel Bilimler Bölümü), Ender ŞEN'e (Fırat Üniversitesi Devlet Konservatuarı) ve manevi destekleriyle beni bir an olsun bile yalnız bırakmayan çok değerli eşim Şennur Karaca'ya teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xli
1. GİRİŞ	1
2. YÖNTEM	15
2.1 Araştırmanın Modeli.....	16
2.2 Evren ve Örneklem	17
2.3. Veri Toplama Teknikleri	23
2.4. Verilerin Analizi	23
2.5. Araştırma Sürecinin Evreleri	24
3. BULGU VE YORUMLAR	25
3. 1. 15. yy.'da Ulaşılabilen Türk Müsikîsi Edvâr ve Kaynakları	25
3.2. 15. Yüzyılda Adı Geçen 50 Makamın Kronolojik Sıralaması.....	42
3.3. Seyr-i Nâlık Bestesinde Kullanılan 50 Makamın 15. yy. Edvâr ve Kaynaklarındaki Nazarî Anlatımları.....	44
3.3.1. Bahr-i Nâzik makamı	44
3.3.2. Beste Isfahân makamı.....	55
3.3.3. Büzürk makamı	65
3.3.4. Canfezâ Makamı.....	81
3.3.5. Çargâh-ı Acem makamı.....	85
3.3.6. Dilkeş makamı.....	93
3.3.7. Düğâh-ı Acem makamı.....	100
3.3.8. Eviç Bûselik makamı.....	108

3.3.9. Gerdâniye Bûselik makamı	114
3.3.10. Gerdâniye Nigâr Makamı	122
3.3.11. Geveşt makamı	127
3.3.12. Hicâz-ı Acem makamı	139
3.3.13. Hicâz-ı Irâk makamı	147
3.3.14. Hicâz-ı Muhâlif makamı.....	153
3.3.15. Hisârek makamı.....	160
3.3.16. Hisâr-ı Evc makamı	168
3.3.17. Horasan makamı	175
3.3.18. Hûzî makamı	181
3.3.19. Irâk-ı Acem makamı.....	187
3.3.20. Isfahâneke makamı.....	193
3.3.21. Kûçek makamı.....	206
3.3.22. Mâye makamı	217
3.3.23. Muhâlif makamı	229
3.3.24. Muhâlifek makamı	235
3.3.25. Muhâlif-i Irâk makamı.....	242
3.3.26. Müberkâ makamı	248
3.3.27. Nevâ-i Aşîrân makamı	260
3.3.28. Nevrûz makamı	268
3.3.29. Nevrûz-ı Acem makamı.....	283
3.3.30. Nevrûz-i Rûmî makamı	291
3.3.31. Niğâr makamı	299
3.3.32. Niğâr-ı Nek makamı	309
3.3.33. Nihâvend-i Kebîr makamı	317
3.3.34. Nihâvend-i Rûmî makamı	326
3.3.35. Nişâbûr makamı.....	334
3.3.36. Râhâtü'l Ervâh makamı	338

3.3.37. Râst Mâyê makamı	348
3.3.38. Râst-ı Acem makamı	355
3.3.39. Rekb makamı	364
3.3.40. Rekb-i Nevrûz makamı	374
3.3.41. Rûy-i Irâk makamı	381
3.3.42. Sebzender Sebz makamı	394
3.3.43. Segâh-ı Acem makamı.....	408
3.3.44. Selmek makamı	415
3.3.45. Sîpihr makamı	433
3.3.46. Sultân-î Irâk makamı	443
3.3.47. Türkî Hicâz makamı	450
3.3.48. Vech-i Hüseyinî makamı	460
3.3.49. Zirefkend makamı	468
3.3.50. Zirkeşîde makamı	481
3.4. Viyolonsel öğretiminde Kullanılacak Olan 50 Makamdan Oluşan Seyr-i Nâtık Örneği	489
3.5. Oluşturulan Seyr-i Nâtık Bestesinin Viyolonsel Öğretiminde Kullanılabilirliğine ilişkin Uzman Görüşleri.....	540
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	573
KAYNAKLAR.....	583
EKLER	589
EK - 1 50 Adet Makamın Eserler Listesi.....	590
EK - 2. Anket Formu	614
EK- 3. 15. Yüzyılda Adı geçen 50 Makamın Kronolojik Sıralaması	621
ÖZGEÇMİŞ	622
DİZİN	6245

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1. 1. Seyr-i Natık'ların istatistiksel verileri	4
Çizelge 2. 1. Evreni oluşturan makamların adı, adının geçtiği yüzyıllar ve ulaşılabilen eser sayısı.....	17
Çizelge 2. 2. Örnekleme oluşturan makamların adları, adının geçtiği yüzyıllar, ulaşılabilen kaynak ve eser sayısı.	22
Çizelge 2. 3. Araştırma sürecinin evreleri	24
Çizelge 3. 1. Abdülkâdir Merâgî'de makam adları.....	26
Çizelge 3. 2. Kırşehirli Yusuf'ta makam adları	27
Çizelge 3. 3. AGK 131 numaralı makalede makam adları	28
Çizelge 3. 4. Ahmedoğlu Şükrullâh'da makam adları.....	29
Çizelge 3. 5. Bedr-i Dilşâd'da makam adları.....	30
Çizelge 3. 6. Hızır b. Abdullâh'da makam adları	31
Çizelge 3. 7. Alişâh b. Hacı Büke'de makam adları	33
Çizelge 3. 8. Fettullâh Şirvânî'de makam adları.....	34
Çizelge 3. 9. Lâdikli Mehmed Çelebi'de makam adları	35
Çizelge 3. 10. Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî'de makam adları	36
Çizelge 3. 11. Kadızâde Mehmed Tirevî'de makam adları	37
Çizelge 3. 12. Rûh-Perver'de makam adları	38
Çizelge 3. 13. Kitâb-ı Edvâr'da makam adları	39
Çizelge 3. 14. Seydî'de makam adları	40
Çizelge 3. 15. Mahmud b. Abdülazîz'de makam adları	41

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 3. 1. Kırşehirli'ye göre Bâhr-i Nâzik makamı 1. dizisi	44
Şekil 3. 2 Kırşehirli'ye göre Bâhr-i Nâzik makamı 2. dizisi	45
Şekil 3. 3. Rûh - Perver'de Bâhr-i Nâzik makamı 1. dizisi	47
Şekil 3. 4. Rûh - Perver'de Bâhr-i Nâzik makamı 2. dizisi	48
Şekil 3. 5. Yerinde Hicâz makamı dizisi.....	49
Şekil 3. 6. Muhâyyer'de Bûselik.....	50
Şekil 3. 7. Eviç'te Bûselik beşlisi	50
Şekil 3. 8. Yerinde Segâh beşlisi	50
Şekil 3. 9. Bâhr-i Nâzik makamında eser örneği	52
Şekil 3. 10. Bâhr-i Nâzik makamında Seyr-i Nâtık örneği	54
Şekil 3. 11. Kırşehirli'ye göre Beste Isfahân makamı dizisi	55
Şekil 3. 12. Abdullâh'a göre Beste Isfahân makamı dizisi	57
Şekil 3. 13. Tirevî'nin tanımına göre Beste Isfahân dizisi.....	58
Şekil 3. 14. Tirevî'nin tanımına göre Beste Isfahân 2. dizisi.....	58
Şekil 3. 15. Tirevî'nin tanımına göre Beste Isfahân 3. dizisi.....	58
Şekil 3. 16. Tirevî'nin tanımına göre Beste Isfahân 4. dizisi.....	58
Şekil 3. 17. Kitâbü'l-Edvâr'daki tanımına göre Beste Isfahân dizisi.....	59
Şekil 3. 18. Beste Isfahân makamı dizisi	61
Şekil 3. 19. Isfahân makamı dizisi	61
Şekil 3. 20. Yegâh'ta Râst beşlisi	61
Şekil 3. 21. Nevâ'da Râst beşlisi	61
Şekil 3. 22. Bayâtî makamı dizisi	61
Şekil 3. 23. Dügâh'ta Râst dörtlüsü	62
Şekil 3. 24. Yerinde Nişâbûr beşlisi.....	62

Şekil 3. 25. Nevâ makamı dizisi	62
Şekil 3. 26. Beste Isfahân makamında eser örneği	63
Şekil 3. 27. Beste Isfahân makamında Seyr-i Nâlık örneği	64
Şekil 3. 28. Merâgî'nin verdiği tanıma göre Büzürk makamı 1. dizisi.....	65
Şekil 3. 29. Merâgî'nin verdiği tanıma göre Büzürk makamı 2. dizisi.....	66
Şekil 3. 30. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Büzürk makamı 1. dizisi	66
Şekil 3. 31. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Büzürk makamı 2. dizisi.....	67
Şekil 3. 32. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Büzürk makamı 3. dizisi.....	67
Şekil 3. 33. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Büzürk makamı 4. dizisi.....	68
Şekil 3. 34. Şükrullâh'ın verdiği perdelere göre Büzürk makamı 1. dizisi.....	68
Şekil 3. 35. Şükrullâh'ın verdiği perdelere göre Büzürk makamı 2. dizisi.....	68
Şekil 3. 36. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Büzürk makamı dizisi	69
Şekil 3. 37. Bûke'nin verdiği perdelere göre Büzürk makamı dizisi.....	70
Şekil 3. 38. Şirvânî'ye verdiği perdelere göre Büzürk makamı dizisi	70
Şekil 3. 39. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Büzürk makamı 1. dizisi.....	70
Şekil 3. 40. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Büzürk makamı 2. dizisi.....	71
Şekil 3. 41. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Büzürk makamı 3. dizisi.....	71
Şekil 3. 42. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Büzürk makamı 1. dizisi.....	71
Şekil 3. 43. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Büzürk makamı 2. dizisi.....	72
Şekil 3. 44. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Büzürk makamı 1. dizisi	72
Şekil 3. 45. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Büzürk makamı 2. dizisi	73
Şekil 3. 46. Rûh - Perver'de verilen tanıma göre Büzürk makam dizisi	73
Şekil 3. 47. Kitâb-ı Edvâr'da verilen tanıma göre Büzürk makamı dizisi.....	73
Şekil 3. 48. Mahmûd b. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Büzürk makamı 1. dizisi.....	74
Şekil 3. 49. Mahmûd b. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Büzürk makamı 2. dizisi.....	74

Şekil 3. 50. Kanık'a göre Büzürk makamı dizisi	75
Şekil 3. 51. Büzürk makamı dizisi	77
Şekil 3. 52. Hüseyinî Aşîrân'da Hüseyinî genişlemesi	77
Şekil 3. 53. Hüseyinî'de Hüseyinî genişlemesi.....	77
Şekil 3. 54. Hicâz makamı dizisi	77
Şekil 3. 55. Nevâ makamı dizisi	78
Şekil 3. 56. Acem makamı dizisi	78
Şekil 3. 57. Büzürk makamında eser örneği	79
Şekil 3. 58. Büzürk makamında Seyr-i Nâtık örneği	80
Şekil 3. 59. Büke'nin verdiği perdelere göre Canfezâ makamı dizisi	81
Şekil 3. 60. Canfezâ makamı dizisi.....	82
Şekil 3. 61. Yegâh'ta Râst beşlisi	82
Şekil 3. 62. Nevâ'da Bûselik genişlemesi.....	82
Şekil 3. 63. Acemaşîrân makamı dizisi.....	83
Şekil 3. 64. Sabâ makamı dizisi	83
Şekil 3. 65. Canfezâ makamında Seyr-i Nâtık örneği.....	84
Şekil 3. 66. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Çargâh makamı dizisi.....	85
Şekil 3. 67. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Çargâh-1 Acem makamı dizisi	85
Şekil 3. 68. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Çargâh-1 Acem makamı dizisi.....	86
Şekil 3. 69. Çargâh-1 Acem makamı dizisi	90
Şekil 3. 70. Çargâh'ta Hicâz beşlisi	90
Şekil 3. 71. Yerinde Irâk beşlisi.....	90
Şekil 3. 72. Yerinde Uşşâk dörtlüsü.....	90
Şekil 3. 73. Yerinde Nevâ makamı dizisi	91
Şekil 3. 74. Yerinde Acem makamı dizisi	91
Şekil 3. 75. Çargâh-1 Acem makamında Seyr-i Nâtık örneği	92

Şekil 3. 76. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Dilkeş makamı dizisi	93
Şekil 3. 77. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Dilkeş makamı dizisi.....	93
Şekil 3. 78. Dilkeş makamı dizisi	95
Şekil 3. 79. Hüseyinî'de Hüseyini genişlemesi.....	95
Şekil 3. 80. Yerinde Irâk beşlisi.....	96
Şekil 3. 81. Yerinde Uşşâk dörtlüsü.....	96
Şekil 3. 82. Nevâ makamı dizisi	96
Şekil 3. 83. Acem makamı dizisi	96
Şekil 3. 84. Dilkeş makamında eser örneği	97
Şekil 3. 85. Dilkeş makamında Seyr-i Nâtık örneği	99
Şekil 3. 86. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Dügâh-ı Acem makamı dizisi	100
Şekil 3. 87. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Dügâh-ı Acem makamı dizisi.....	101
Şekil 3. 88. Dügâh-ı Acem dizisi	105
Şekil 3. 89. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	105
Şekil 3. 90. Çargâh'ta Hicâz genişlemesi	105
Şekil 3. 91. Nevâ'da Bûselik genişlemesi.....	105
Şekil 3. 92. Acem'de Çargâh genişlemesi	105
Şekil 3. 93. Yerinde Irâk beşlisi.....	105
Şekil 3. 94. Yerinde Uşşâk dörtlüsü.....	105
Şekil 3. 95. Yerinde Neva makamı dizisi	106
Şekil 3. 96. Yerinde Acem makamı dizisi	106
Şekil 3. 97. Yerinde Bûselik dörtlüsü	106
Şekil 3. 98. Dügâh-ı Acem makamında Seyr-i Nâtık örneği	107
Şekil 3. 99. Tirevî'ye göre Eviç Bûselik makamı dizisi	108
Şekil 3. 100. Eviç makamı dizisi	109
Şekil 3. 101. Bûselik makamı dizisi.....	109

Şekil 3. 102. Eviç'te eksik Segâh genişlemesi.....	109
Şekil 3. 103. Eviç'te eksik Ferahnâk genişlemesi.....	109
Şekil 3. 104. Muhâyyer'de Bûselik genişlemesi.....	110
Şekil 3. 105. Çargâh'ta Nikriz beşlisi	110
Şekil 3. 106. Hüseyinî'de Kürdî dörtlüsü	110
Şekil 3. 107. Eviç Bûselik makamında eser örneği	111
Şekil 3. 108. Eviç Bûselik makamında Seyr-i Nâtk örneği	113
Şekil 3. 109. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Gerdâniye Bûselik makamı dizisi.....	114
Şekil 3. 110. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Gerdâniye Bûselik makamı dizisi	116
Şekil 3. 111. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Gerdâniye Bûselik makamı dizisi	116
Şekil 3. 112. Gerdâniye Bûselik makamı dizisi.....	119
Şekil 3. 113. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	119
Şekil 3. 114. Gerdâniyede Râst genişlemesi.....	119
Şekil 3. 115. Nevâ'da Râst beşlisi	120
Şekil 3. 116. Hüseyinî'de Uşşak dörtlüsü	120
Şekil 3. 117. Gerdâniye Bûselik makamında Seyr-i Nâtk örneği.....	121
Şekil 3. 118. Abdullâh'a göre Gerdâniye makamı dizisi.....	122
Şekil 3. 119. Seydî'ye göre Gerdâniye makamı dizisi.....	123
Şekil 3. 120. Gerdâniye makamı 1. dizisi	124
Şekil 3. 121. Gerdâniye makamı 2. dizisi	124
Şekil 3. 122. Gerdâniye'de Râst beşlisi	125
Şekil 3. 123. Nevâ'da Râst beşlisi	125
Şekil 3. 124. Hüseyinî'de Uşşak dörtlüsü	125
Şekil 3. 125. Gerdâniye makamında Seyr-i Nâtk örneği	126
Şekil 3. 126. Merâgî'ye göre Geveşt makamı 1. dizisi.....	127
Şekil 3. 127. Merâgî'ye göre Geveşt makamı 2. dizisi	127

Şekil 3. 128. Kırşehirli'ye göre Geveşt makamı 1. dizisi	128
Şekil 3. 129. Makamın Kırşehirli'deki seyre göre dizisi	128
Şekil 3. 130. Kırşehirli'ye göre Geveşt makamı 2. dizisi	128
Şekil 3. 131. AGK 131'de Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Geveşt makamı dizisi....	129
Şekil 3. 132. Abdullâh'a göre Geveşt makamı dizisi.....	130
Şekil 3. 133. Büke'nin verdiği perdelere göre Geveşt makamı dizisi	130
Şekil 3. 134. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Geveşt makamı 1. dizisi	130
Şekil 3. 135. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Geveşt makamı 2. dizisi	131
Şekil 3. 136. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Geveşt makamı dizisi	131
Şekil 3. 137. Tirevî'nin verdiği perdelere göre Geveşt makamı dizisi.....	131
Şekil 3. 138. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Geveşt makam dizisi.....	132
Şekil 3. 139. Rûh - Perver'de verilen tanıma göre Geveşt makamı dizisi.....	132
Şekil 3. 140. Kitâb-ı Edvâr'da verilen tanıma göre Geveşt makamı dizisi	132
Şekil 3. 141. Seydî'de verilen tanıma göre Geveşt makamı dizisi.....	133
Şekil 3. 142. Geveşt makamı I. dizisi	135
Şekil 3. 143. Geveşt makamı II. dizisi	135
Şekil 3. 144. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	135
Şekil 3. 145. Gerdâniye'de Râst genişlemesi.....	136
Şekil 3. 146. Dik Hicâz'da Hicâz genişlemesi	136
Şekil 3. 147. Geveşt makamında eser örneği.....	137
Şekil 3. 148. Geveşt makamında Seyr-i Nâlık örneği.....	138
Şekil 3. 149. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Hicâz-ı Acem makamı dizisi.....	139
Şekil 3. 150. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Hicâz-ı Acem makamı dizisi.....	140
Şekil 3. 151. Rûh - Perver'de verilen tanıma göre Hicâz-ı Acem makamı dizisi	141
Şekil 3. 152. Hicâz-ı Acem makamı I. dizisi	144
Şekil 3. 153. Hicâz-ı Acem makamı II. dizisi.....	144

Şekil 3. 154. Acem'de Çargâh genişlemesi	144
Şekil 3. 155. Yerinde Acem Aşîrân makamı dizisi.....	144
Şekil 3. 156. Yerinde Sabâ dörtlüsü.....	144
Şekil 3. 157. Hicâz-ı Acem makamında eser örneği	145
Şekil 3. 158. Hicâz-ı Acem makamında Seyr-i Nâlık örneği	146
Şekil 3. 159. Seydî'nin verdiği tanıma göre Hicâz-ı Irâk makamı dizisi	147
Şekil 3. 160. Hicâz-ı Irâk makamı dizisi.....	148
Şekil 3. 161. Muhâyyer'de Bûselik genişlemesi.....	148
Şekil 3. 162. Yerinde Uşşâk dörtlüsü.....	149
Şekil 3. 163. Irâk'ta Segâh beşlisi	149
Şekil 3. 164. Nevâ'da Râst beşlisi	149
Şekil 3. 165. Hicâz-ı Irâk makamında eser örneği	150
Şekil 3. 166. Hicâz-ı Irâk makamında Seyr-i Nâlık örneği.....	152
Şekil 3. 167. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Hicâz-ı Muhâlif makamı dizisi.....	153
Şekil 3. 168. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Hicâz-ı Muhâlif makamı dizisi	154
Şekil 3. 169. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Hicâz-ı Muhâlif makamı dizisi	155
Şekil 3. 170. Hicâz-ı Muhâlif makamı I. dizisi.....	158
Şekil 3. 171. Hicâz-ı Muhâlif makamı II. dizisi	158
Şekil 3. 172. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	158
Şekil 3. 173. Segâh'ta Eksik Ferâhnâk beşlisi.....	158
Şekil 3. 174. Yerinde Râst beşlisi	158
Şekil 3. 175. Hicâz-ı Muhâlif makamında Seyr-i Nâlık örneği	159
Şekil 3. 176. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Hisârek makamı dizisi.....	160
Şekil 3. 177. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Hisârek makamı dizisi.....	161
Şekil 3. 178. Dilşâd'ın verdiği tanıma göre Hisârek makamı I. dizisi	162
Şekil 3. 179. Dilşâd'ın verdiği tanıma göre Hisârek makamı II. dizisi	162

Şekil 3. 180. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Hisârek makamı I. dizisi	163
Şekil 3. 181. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Hisârek makamı II. dizisi.....	163
Şekil 3. 182. Rûh - Perver'de verilen tanıma göre Hisârek dizisi	163
Şekil 3. 183. Hisârek makamı dizisi	166
Şekil 3. 184. Muhâyyer'de Hüseyinî genişlemesi.....	166
Şekil 3. 185. Gerdâniye'de Bûselik genişlemesi	166
Şekil 3. 186. Yerinde Uşşâk dörtlüsü.....	166
Şekil 3. 187. Yerinde Sabâ dörtlüsü.....	166
Şekil 3. 188. Hisârek makamında Seyr-i Nâtik örneği	167
Şekil 3. 189. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Hisâr-ı Evc makamı I. dizisi.....	168
Şekil 3. 190. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Hisâr-ı Evc makamı II. dizisi	168
Şekil 3. 191. Seydî'nin verdiği tanıma göre Hisâr-ı Evc makamı I. dizisi.....	171
Şekil 3. 192. Seydî'nin verdiği tanıma göre Hisâr-ı Evc makamı II. dizisi	171
Şekil 3. 193. Seydî'nin verdiği tanıma göre Hisâr-ı Evc makamı III. dizisi	171
Şekil 3. 194. Hisâr-ı Evc makamı I. dizisi	173
Şekil 3. 195. Hisâr-ı Evc makamı II. dizisi.....	173
Şekil 3. 196. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	173
Şekil 3. 197. Muhâyyer'de Uşşâk genişlemesi	173
Şekil 3. 198. Yerinde Uzzâl beşlisi.....	173
Şekil 3. 199. Yerinde Hicâz dörtlüsü	173
Şekil 3. 200. Hisâr-ı Evc makamında Seyr-i Nâtik örneği	174
Şekil 3. 201. Bayâtî makamı dizisi	175
Şekil 3. 202. Vech-i Hüseyinî makamı dizisi.....	175
Şekil 3. 203. Uzzâl ve Zirgûle makamı dizisi	175
Şekil 3. 204. Horasan makamı I. dizisi	176
Şekil 3. 205. Horasan makamı II. dizisi.....	176

Şekil 3. 206. Horasan makamı III. dizisi	177
Şekil 3. 207. Muhâyyer'de Uşşâk genişlemesi	177
Şekil 3. 208. Yerinde Sabâ dörtlüsü.....	177
Şekil 3. 209. Horasan makamında eser örneği.....	178
Şekil 3. 210. Horasan makamında Seyr-i Nâlık örneği	180
Şekil 3. 211. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Hûzî makamının dizisi	181
Şekil 3. 212. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Hûzî makamının I. dizisi.....	181
Şekil 3. 213. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Hûzî makamının II. dizisi.....	182
Şekil 3. 214. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Hûzî makamı dizisi	182
Şekil 3. 215. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Hûzî makamı dizisi	182
Şekil 3. 216. Rûh - Perver'de verilen tanıma göre Hûzî makamı dizisi	183
Şekil 3. 217. Hûzî makamı dizisi	184
Şekil 3. 218. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	185
Şekil 3. 219. Eviç'te Ferâhnâk genişlemesi	185
Şekil 3. 220. Nevâ'da Râst beşlisi	185
Şekil 3. 221. Yerinde Uşşâk dörtlüsü.....	185
Şekil 3. 222. Hûzî makamında Seyr-i Nâlık örneği.....	186
Şekil 3. 223. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Irâk-ı Acem makamı dizisi.....	187
Şekil 3. 224. Kitâb-ı Edvâr'da verilen tanıma göre Irâk-ı Acem makamı dizisi.....	188
Şekil 3. 225. Irâk-ı Acem makamı I. dizisi	190
Şekil 3. 226. Irâk-ı Acem makamı II. dizisi.....	190
Şekil 3. 227. Acem'de Çargâh genişlemesi	190
Şekil 3. 228. Acem Aşîrân makamı dizisi.....	191
Şekil 3. 229. Yerinde Sabâ dörtlüsü.....	191
Şekil 3. 230. Irâk-ı Acem makamında Seyr-i Nâlık örneği	192
Şekil 3. 231. Şîrâzî'nin verdiği perdelere göre Isfahânek makamı dizisi.....	193

Şekil 3. 232. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Isfahânek makamı dizisi.....	193
Şekil 3. 233. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Isfahânek makamı dizisi.....	194
Şekil 3. 234. Büke'nin verdiği perdelere göre Isfahânek makamı dizisi.....	196
Şekil 3. 235. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Isfahânek makamı I. dizisi	197
Şekil 3. 236. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Isfahânek makamı II. dizisi	197
Şekil 3. 237. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Isfahânek makamı I. dizisi	197
Şekil 3. 238. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Isfahânek makamı II. dizisi	198
Şekil 3. 239. Isfahânek makamı I. dizisi.....	201
Şekil 3. 240. Isfahânek makamı II. dizisi.....	201
Şekil 3. 241. Acem'de Çargâh genişlemesi	201
Şekil 3. 242. Yerinde Uşşâk dörtlüsü.....	201
Şekil 3. 243. Yerinde Sabâ dörtlüsü.....	201
Şekil 3. 244. Isfahânek makamında eser örneği	203
Şekil 3. 245. Isfahânek makamında Seyr-i Nâlık örneği	205
Şekil 3. 246. Urmevî'nin verdiği perdelere göre Kûçek makamı dizisi.....	206
Şekil 3. 247. Safedî'nin verdiği perdelere göre Kûçek makamı dizisi	206
Şekil 3. 248. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Kûçek makamı I. dizisi.....	207
Şekil 3. 249. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Kûçek makamı II. dizisi.....	207
Şekil 3. 250. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Kûçek makamı dizisi.....	208
Şekil 3. 251. Büke'nin verdiği perdelere göre Kûçek makamı dizisi	208
Şekil 3. 252. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Kûçek makamı dizisi.....	209
Şekil 3. 253. Seydî'nin verdiği tanıma göre Kûçek makam dizisi.....	210
Şekil 3. 254. Kûçek makamı I. dizisi	212
Şekil 3. 255. Kûçek makamı II. dizisi.....	212
Şekil 3. 256. Acem'de Çargâh genişlemesi	212
Şekil 3. 257. Yerinde Uşşâk dörtlüsü.....	212

Şekil 3. 258. Kûçek makamında eser örneği	214
Şekil 3. 259. Kûçek makamında Seyr-i Nâtık örneği	216
Şekil 3. 260. Urmevî'nin verdiği perdelere göre Mâyeye makamı dizisi.....	217
Şekil 3. 261. Şirâzî'nin verdiği perdelere göre Mâyeye makamı dizisi	217
Şekil 3. 262. Safedî'nin verdiği perdelere göre Mâyeye makamı I.dizisi	217
Şekil 3. 263. Safedî'nin verdiği perdelere göre Mâyeye makamı II.dizisi.....	217
Şekil 3. 264. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Mâyeye makamı I. dizisi.....	218
Şekil 3. 265. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Mâyeye makamı II. dizisi	218
Şekil 3. 266. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Mâyeye makamı III. dizisi	218
Şekil 3. 267. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Mâyeye makamı dizisi	219
Şekil 3. 268. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Mâyeye makamı I. dizisi	220
Şekil 3. 269. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Mâyeye makamı II. dizisi	220
Şekil 3. 270. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Mâyeye makamı III. dizisi.....	220
Şekil 3. 271. Büke'ye göre Mâyeye-i Kebîr dizisi.....	221
Şekil 3. 272. Büke'ye göre Mâyeye-i Sagîr dizisi.....	221
Şekil 3. 273.Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Mâyeye makamı dizisi	221
Şekil 3. 274. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Mâyeye makamı dizisi	222
Şekil 3. 275. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Mâyeye makamı dizisi.....	222
Şekil 3. 276. Seydî'nin verdiği tanıma göre Mâyeye makamı dizisi	223
Şekil 3. 277. Mâyeye makamı I. dizisi	225
Şekil 3. 278. Mâyeye makamı II. dizisi	225
Şekil 3. 279. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	225
Şekil 3. 280. Yerinde Segâh beşlisi	226
Şekil 3. 281. Mâyeye makamında eser örneği	227
Şekil 3. 282. Mâyeye makamında Seyr-i Nâtık örneği.....	228
Şekil 3. 283. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Muhâlif makamı dizisi.....	229

Şekil 3. 284. Şükrullâh'a göre Muhâlif makamı I. dizisi	230
Şekil 3. 285. Şükrullâh'a göre Muhâlif makamı II. dizisi	230
Şekil 3. 286. Şükrullâh'a göre Muhâlif makamı III. dizisi.....	230
Şekil 3. 287. Muhâlif makamı I. dizisi.....	232
Şekil 3. 288. Muhâlif makamı II. dizisi	232
Şekil 3. 289. Muhâyyer'de Bûselik genişlemesi.....	233
Şekil 3. 290. Yerinde Nikriz beşlisi	233
Şekil 3. 291. Muhâlif makamında Seyr-i Nâtık örneği	234
Şekil 3. 292. Dilşâd'ın verdiği tanıma göre Muhâlifek makamı I. dizisi	235
Şekil 3. 293. . Dilşâd'ın verdiği tanıma göre Muhâlifek makamı II. dizisi.....	235
Şekil 3. 294. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Muhâlifek makamı dizisi	236
Şekil 3. 295. Çelik'e göre Muhâlifek makamı dizisi.....	236
Şekil 3. 296. Büke'nin verdiği perdelere göre Muhâlifek makamı dizisi.....	236
Şekil 3. 297. Rûh - Perver'de verilen tanıma göre Muhâlifek makamı I. dizisi.....	237
Şekil 3. 298. Rûh - Perver'de verilen tanıma göre Muhâlifek makamı II. dizisi	237
Şekil 3. 299. Muhâlifek makamı I. dizisi	239
Şekil 3. 300. Muhâlifek makamı II. dizisi	239
Şekil 3. 301. Gerdâniye'de Bûselik genişlemesi	239
Şekil 3. 302. Yerinde Nikriz beşlisi	240
Şekil 3. 303. Muhâlifek makamında Seyr-i Nâtık örneği	241
Şekil 3. 304. Tirevî'ye göre Muhâlifek makamı 1. dizisi (Sultân-î Irâk)	242
Şekil 3. 305. Tirevî'ye göre Muhâlifek makamı 2. dizisi (Hüseynî)	242
Şekil 3. 306. Tirevî'ye göre Muhâlifek makamı 3. dizisi (Zirkeşîde Hâverân).....	242
Şekil 3. 307. Muhâlif-i Irâk makamı dizisi	243
Şekil 3. 308. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	243
Şekil 3. 309. Yerinde Hüseynî beşlisi	244

Şekil 3. 310. Yerinde Isfahân makamı dizisi	244
Şekil 3. 311. Muhâlif-i Irâk makamında eser örneği	245
Şekil 3. 312. Muhâlif-i Irâk makamında Seyr-i Nâtık örneği	247
Şekil 3. 313. Şîrâzî'nin verdiği perdelere göre Müberkâ makamı dizisi.....	248
Şekil 3. 314. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Müberkâ makamı dizisi	248
Şekil 3. 315. Sezikli'ye göre Müberkâ makamı dizisi.....	248
Şekil 3. 316. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Müberkâ makamı dizisi.....	249
Şekil 3. 317. Bükei'nin verdiği perdelere göre Müberkâ makamı dizisi.....	251
Şekil 3. 318. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Müberkâ makamı I. dizisi.....	252
Şekil 3. 319. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Müberkâ makamı II. dizisi	252
Şekil 3. 320. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Müberkâ makamı I. dizisi.....	253
Şekil 3. 321. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Müberkâ makamı II. dizisi	253
Şekil 3. 322. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Müberkâ makamı dizisi	253
Şekil 3. 323. Müberkâ makamı I. dizisi	257
Şekil 3. 324. Müberkâ makamı II. dizisi.....	257
Şekil 3. 325. Gerdâniye'de Hicâz genişlemesi	257
Şekil 3. 326. Çargâh'ta Hicâz beşlisi.....	258
Şekil 3. 327. Müberkâ makamında Seyr-i Nâtık örneği	259
Şekil 3. 328. Kırşehirli'nin tanımına göre Nevâ-i Aşîrân makamı dizisi.....	260
Şekil 3. 329. Şükrullâh'ın tanımına göre Nevâ-i Aşîrân makamı dizisi	261
Şekil 3. 330. Rûh - Perver'deki tanıma göre Nevâ-i Aşîrân makamı dizisi	263
Şekil 3. 331. Nevâ-i Aşîrân makamı I. dizisi.....	265
Şekil 3. 332. Nevâ-i Aşîrân makamı II. dizisi.....	265
Şekil 3. 333. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	265
Şekil 3. 334. Yerinde Sabâ dörtlüsü.....	265
Şekil 3. 335. Yerinde Isfahân makamı dizisi	265

Şekil 3. 336. Nevâ-i Aşîrân makamında Seyr-i Nâtk örneği	267
Şekil 3. 337. Urmevî'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı I. dizisi	268
Şekil 3. 338. Urmevî'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı II. dizisi	268
Şekil 3. 339. Safedî'nin verdiği tanıma göre Nevrûz makamı dizisi	269
Şekil 3. 340. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı I. dizisi	270
Şekil 3. 341. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı II. dizisi	270
Şekil 3. 342. Merâgî'nin verdiği tanıma göre Nevrûz makamı I. dizisi	270
Şekil 3. 343. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Nevrûz makamı dizisi	271
Şekil 3. 344. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Nevrûz makamı I. dizisi	272
Şekil 3. 345. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Nevrûz makamı II. dizisi (Hüseynî)	272
Şekil 3. 346. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Nevrûz makamı dizisi	273
Şekil 3. 347. Büke'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı I. dizisi	273
Şekil 3. 348. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı I. dizisi	274
Şekil 3. 349. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı II. dizisi	274
Şekil 3. 350. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı II. dizisi	274
Şekil 3. 351. Abdülazîzi'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı dizisi	275
Şekil 3. 352. Abdülazîzi'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı dizisi	275
Şekil 3. 353. Nevrûz makamı dizisi	278
Şekil 3. 354. Yegâh'ta Râst genişlemesi	279
Şekil 3. 355. Hüseynî'de Hüseynî genişlemesi	279
Şekil 3. 356. Gerdâniye'de Hicâz genişlemesi	279
Şekil 3. 357. Yerinde Sabâ dörtlüsü	279
Şekil 3. 358. Yerinde Hüseynî beşlisi	279
Şekil 3. 359. Yerinde Hicâz dörtlüsü	279
Şekil 3. 360. Nevâ'da Hicâz dörtlüsü	279
Şekil 3. 361. Nevrûz makamında eser örneği	281

Şekil 3. 362. Nevrûz makamında Seyr-i Nâlık örneği	282
Şekil 3. 363. Nevrûz-ı Acem makamı I. dizisi.....	289
Şekil 3. 364. Nevrûz-ı Acem makamı II. dizisi	289
Şekil 3. 365. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	289
Şekil 3. 366. Hüseyinî'de Hüseyinî genişlemesi.....	289
Şekil 3. 367. Yerinde Sabâ dörtlüsü.....	289
Şekil 3. 368. Yerinde Hüseyinî beşlisi	289
Şekil 3. 369. Nevrûz-ı Acem makamında Seyr-i Nâlık örneği	290
Şekil 3. 370. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Nevrûz-i Rûmî makamı dizisi	292
Şekil 3. 371. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Nevrûz-i Rûmî makamı dizisi.....	293
Şekil 3. 372. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Nevrûz-i Rûmî makamı dizisi.....	293
Şekil 3. 373. Nevrûz-i Rûmî makamı I. dizisi	296
Şekil 3. 374. Nevrûz-i Rûmî makamı II. dizisi	296
Şekil 3. 375. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	296
Şekil 3. 376. Yerinde Isfahân makamı dizisi	296
Şekil 3. 377. Yerinde Hicâz dörtlüsü	296
Şekil 3. 378. Nevrûz-i Rûmî makamında Seyr-i Nâlık örneği.....	298
Şekil 3. 379. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Nigâr makamı dizisi	299
Şekil 3. 380. AGK 131'de Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Nigâr makamı dizisi.....	300
Şekil 3. 381. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Nigâr makamı dizisi	300
Şekil 3. 382. Büke'nin verdiği perdelere göre Nigâr makamı dizisi	301
Şekil 3. 383. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Nigâr makamı I. dizisi	302
Şekil 3. 384. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Nigâr makamı II. dizisi.....	302
Şekil 3. 385. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Nigâr makamı dizisi	303
Şekil 3. 386. Seydî'nin verdiği tanıma göre Nigâr makamı dizisi.....	304
Şekil 3. 387. Nigâr makamı I. dizisi	306

Şekil 3. 388. Nigâr makamı II. dizisi	306
Şekil 3. 389. Nigâr makamı III. dizisi.....	306
Şekil 3. 390. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	306
Şekil 3. 391. Gerdâniye'de Râst genişlemesi.....	306
Şekil 3. 392. Nevâ'da Râst dörtlüsü	306
Şekil 3. 393. Yerinde Hüseyinî beşlisi	306
Şekil 3. 394. Nevâ'da Bûselik dörtlüsü	307
Şekil 3. 395. Yerinde Sabâ dörtlüsü.....	307
Şekil 3. 396. Nigâr makamında Seyr-i Nâtık örneği.....	308
Şekil 3. 397. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Nigâr-1 Nek makamı dizisi	309
Şekil 3. 398. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Nigâr-1 Nek makamı dizisi	310
Şekil 3. 399. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Nigâr-1 Nek makamı I. dizisi.....	311
Şekil 3. 400. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Nigâr-1 Nek makamı II. dizisi.....	312
Şekil 3. 401. Tirevî'nin Lâdikli'nin verdiği tanıma göre Nigâr-1 Nek makamı dizisi	312
Şekil 3. 402. Nigâr-1 Nek makamı I. dizisi	315
Şekil 3. 403. Nigâr-1 Nek makamı II. dizisi	315
Şekil 3. 404. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	315
Şekil 3. 405. Çargâh'ta Hicâz genişlemesi	315
Şekil 3. 406. Yerinde Hüseyinî beşlisi	315
Şekil 3. 407. Hüseyinî'de Hüseyinî beşlisi	315
Şekil 3. 408. Nigâr-1 Nek makamında Seyr-i Nâtık örneği.....	316
Şekil 3. 409. Urmevî'nin verdiği perdelere göre Nihâvend-i Kebîr makamı dizisi	317
Şekil 3. 410. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Nihâvend-i Kebîr makamı dizisi	317
Şekil 3. 411. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Nihâvend-i Kebîr makamı I. dizisi	318
Şekil 3. 412. Tirevî'nin verdiği perdelere göre Nihâvend-i Kebîr makamı II. dizisi	318
Şekil 3. 413. Tirevî'nin verdiği Nihâvend-i Kebîr dizisinin Râst perdesine göçürülmüş şekli.....	319

Şekil 3. 414. Nihâvend-i Kebîr makamı I. dizisi	320
Şekil 3. 415. Nihâvend-i Kebîr makamı II. dizisi	320
Şekil 3. 416. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	320
Şekil 3. 417. Muhâyyer'de Hicâz genişlemesi.....	321
Şekil 3. 418. Yerinde Nişâbûr beşlisi.....	321
Şekil 3. 419. Çargâh'ta Hicâz beşlisi.....	321
Şekil 3. 420. Nihâvend-i Kebîr makamında eser örneği	322
Şekil 3. 421. Nihâvend-i Kebîr makamında Seyr-i Nâtik örneği.....	325
Şekil 3. 422. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Nihâvend-i Rûmî makamı dizisi.....	326
Şekil 3. 423. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Nihâvend-i Rûmî makamı I. dizisi	328
Şekil 3. 424. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Nihâvend-i Rûmî makamı II. dizisi.....	328
Şekil 3. 425. Nihâvend-i Rûmî makamı I. dizisi.....	331
Şekil 3. 426. Nihâvend-i Rûmî makamı II. dizisi	331
Şekil 3. 427. Muhâyyer'de Hicâz genişlemesi.....	332
Şekil 3. 428. Yerinde Nişâbûr beşlisi.....	332
Şekil 3. 429. Yerinde Isfahân dizisi	332
Şekil 3. 430. Nihâvend-i Rûmî makamında Seyr-i Nâtik örneği.....	333
Şekil 3. 431. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Nişâbûr makamı dizisi.....	334
Şekil 3. 432. Nişâbûr makamı dizisi	335
Şekil 3. 433. Yerinde Hüseyinî makamı dizisi.....	335
Şekil 3. 434. Gerdâniye'de Nikriz beşlisi.....	335
Şekil 3. 435. Nişâbûr makamında Seyr-i Nâtik örneği	337
Şekil 3. 436. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Râhâtü'l Ervâh makamı dizisi.....	338
Şekil 3. 437. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Râhâtü'l Ervâh makamı dizisi.....	339
Şekil 3. 438. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Râhâtü'l Ervâh makamı dizisi	341
Şekil 3. 439. Râhâtü'l Ervâh makamı I. dizisi	344

Şekil 3. 440. Râhâtü'l Ervâh makamı II. dizisi.....	344
Şekil 3. 441. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	344
Şekil 3. 442. Muhâyyer'de Hicâz genişlemesi.....	344
Şekil 3. 443. Yerinde Nişâbûr beşlisi.....	344
Şekil 3. 444. Râhâtü'l Ervâh makamında eser örneği	346
Şekil 3. 445. Râhâtü'l Ervâh makamında Seyr-i Nâtık örneği	347
Şekil 3. 446. Kırşehirli'nin tanımına göre Râst Mâye makamı dizisi	348
Şekil 3. 447. Râst Mâye makamı I. dizisi	352
Şekil 3. 448. Râst Mâye makamı II. dizisi	352
Şekil 3. 449. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	352
Şekil 3. 450. Muhâyyer'de Uşşâk genişlemesi	352
Şekil 3. 451. Gerdâniye'de Râst genişlemesi.....	352
Şekil 3. 452. Yerinde Segâh makamı dizisi	353
Şekil 3. 453. Râst Mâye makamında Seyr-i Nâtık örneği.....	354
Şekil 3. 454. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Râst-ı Acem makamı I. dizisi.....	355
Şekil 3. 455. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Râst-ı Acem makamı II. dizisi	355
Şekil 3. 456. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Râst-ı Acem makamı I. dizisi (İrâk-ı Acem)	356
Şekil 3. 457. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Râst-ı Acem makamı I. dizisi (Râst).....	356
Şekil 3. 458. Dilşâd'ın verdiği tanıma göre Râst-ı Acem makamı I. dizisi	357
Şekil 3. 459. Dilşâd'ın verdiği tanıma göre Râst-ı Acem makamı II. dizisi.....	357
Şekil 3. 460. Râst-ı Acem makamı I. dizisi	360
Şekil 3. 461. Râst- Acem makamı II. dizisi	361
Şekil 3. 462. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	361
Şekil 3. 463. Muhâyyer'de Uşşâk genişlemesi	361
Şekil 3. 464. Gerdâniye'de Râst genişlemesi.....	361
Şekil 3. 465. Yerinde Segâh makamı dizisi	361

Şekil 3. 466. Yerinde Uşşâk makamı dizisi	361
Şekil 3. 467. Yerinde Acem makamı dizisi	361
Şekil 3. 468. Râst-ı Acem makamında Seyr-i Nâtık örneği.....	363
Şekil 3. 469. Şirâzî'nin verdiği perdelere göre Rekb makamı dizisi.....	364
Şekil 3. 470. Safedî'nin verdiği tanıma göre Rekb makamı dizisi.....	364
Şekil 3. 471. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Rekb makamı dizisi.....	365
Şekil 3. 472. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Rekb makamı dizisi.....	365
Şekil 3. 473. Büke'nin verdiği perdelere göre Rekb makamı dizisi	367
Şekil 3. 474. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Rekb makamı dizisi.....	367
Şekil 3. 475. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Rekb makamı dizisi	367
Şekil 3. 476. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Rekb makamı dizisi	368
Şekil 3. 477. Rekb makamı I. dizisi	371
Şekil 3. 478. Rekb makamı II. dizisi.....	371
Şekil 3. 479. Gerdâniye'de Hicâz genişlemesi	372
Şekil 3. 480. Yegâh'ta Nikriz genişlemesi.....	372
Şekil 3. 481. Hüseyinî aşîrân'da Hicâz genişlemesi	372
Şekil 3. 482. Yerinde Dügâh makamı dizisi	372
Şekil 3. 483. Rekb makamında Seyr-i Nâtık örneği	373
Şekil 3. 484. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Rekb-i Nevrûz makamı dizisi.....	374
Şekil 3. 485. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Rekb-i Nevrûz makamı dizisi	375
Şekil 3. 486. Seydî'nin verdiği tanıma göre Rekb-i Nevrûz makamı dizisi.....	377
Şekil 3. 487. Rekb-i Nevrûz makamı I. dizisi.....	379
Şekil 3. 488. Rekb-i Nevrûz makamı II. dizisi	379
Şekil 3. 489. Rekb-i Nevrûz makamı III. dizisi	379
Şekil 3. 490. Gerdâniye'de Hicâz genişlemesi	379
Şekil 3. 491. Muhâyyer'de Uşşâk genişlemesi	379

Şekil 3. 492. Yerinde Isfahân makamı dizisi	379
Şekil 3. 493. Rekb-i Nevrûz makamında Seyr-i Nâlık örneği	380
Şekil 3. 494. Şirâzî'de verilen perdelere göre Rûy-i Irâk makamı dizisi	381
Şekil 3. 495. Safedî'de verilen perdelere göre Rûy-i Irâk makamı dizisi	381
Şekil 3. 496. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Rûy-i Irâk makamı dizisi.....	382
Şekil 3. 497. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Rûy-i Irâk makamı dizisi.....	384
Şekil 3. 498. Bûke'nin verdiği perdelere göre Rûy-i Irâk makamı dizisi.....	384
Şekil 3. 499. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Rûy-i Irâk makamı dizisi.....	385
Şekil 3. 500. Rûh - Perver'de verilen tanıma göre Rûy-i Irâk makamı dizisi	385
Şekil 3. 501. Kanık'ın vermiş olduğu Rûy-i Irâk I. dizisi	387
Şekil 3. 502. Kanık'ın vermiş olduğu Rûy-i Irâk II. dizisi.....	387
Şekil 3. 503. Rûy-i Irâk makamı I. dizisi	389
Şekil 3. 504. Rûy-i Irâk makamı II. dizisi.....	389
Şekil 3. 505. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	389
Şekil 3. 506. Gerdâniye'de Bûselik genişlemesi	389
Şekil 3. 507. Yerinde Isfahân makamı dizisi	389
Şekil 3. 508. Yerinde Râst beşlisi	390
Şekil 3. 509. Rûy-i Irâk makamında eser örneği	391
Şekil 3. 510. Rûy-i Irâk makamında Seyr-i Nâlık örneği	393
Şekil 3. 511. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı I. dizisi (Çargâh)	394
Şekil 3. 512. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı II. dizisi (Büzürk)	394
Şekil 3. 513. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı III. dizisi (Hicâz)	394
Şekil 3. 514. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı IV. dizisi (Mâye)	394
Şekil 3. 515. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı V. dizisi (Pençgâh)	394
Şekil 3. 516. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı VI. dizisi (Rehâvî)	395
Şekil 3. 517. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (I. Nühüft).....	395

Şekil 3. 518. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (II. Nühüft)	395
Şekil 3. 519. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı VIII. dizisi (Uzzâl)	395
Şekil 3. 520. Şükrullâh'ta Sebzender Sebz makamı I. dizisi (Çargâh)	396
Şekil 3. 521. Şükrullâh'ta Sebzender Sebz makamı II. dizisi (Büzürk)	396
Şekil 3. 522. Şükrullâh'ta Sebzender Sebz makamı III. dizisi (Mâye).....	396
Şekil 3. 523. Şükrullâh'ta Sebzender Sebz makamı IV. dizisi (Pençgâh)	396
Şekil 3. 524. Şükrullâh'ta Sebzender Sebz makamı V. dizisi (Rehâvî).....	397
Şekil 3. 525. Şükrullâh'ta Sebzender Sebz makamı VI. dizisi (Selmek).....	397
Şekil 3. 526. Şükrullâh'ta Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (Uzzâl)	397
Şekil 3. 527. Dilşâd'ta Sebzender Sebz makamı I. dizisi (Mâye).....	398
Şekil 3. 528. Dilşâd'ta Sebzender Sebz makamı II. dizisi (Büzürk).....	398
Şekil 3. 529. Dilşâd'ta Sebzender Sebz makamı III. dizisi (Nühüft).....	398
Şekil 3. 530. Dilşâd'ta Sebzender Sebz makamı IV. dizisi (Çargâh)	398
Şekil 3. 531. Dilşâd'ta Sebzender Sebz makamı V. dizisi (Rehâvî).....	398
Şekil 3. 532. Dilşâd'ta Sebzender Sebz makamı VI. dizisi (Uzzâl)	398
Şekil 3. 533. Dilşâd'ta Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (Pençgâh).....	398
Şekil 3. 534. Abdullâh'ta Sebzender Sebz makamı I. dizisi (Çargâh)	399
Şekil 3. 535. Abdullâh'ta Sebzender Sebz makamı II. dizisi (Büzürk-i Hicâz).....	399
Şekil 3. 536. Abdullâh'ta Sebzender Sebz makamı III. dizisi (Mâye)	399
Şekil 3. 537. Abdullâh'ta Sebzender Sebz makamı IV. dizisi (Pençgâh)	399
Şekil 3. 538. Abdullâh'ta Sebzender Sebz makamı V. dizisi (Rehâvî).....	399
Şekil 3. 539. Abdullâh'ta Sebzender Sebz makamı VI. dizisi (Nühüft).....	399
Şekil 3. 540. Abdullâh'ta Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (Uzzâl)	399
Şekil 3. 541. Tirevî'de Sebzender Sebz makamı I. dizisi (Çargâh).....	400
Şekil 3. 542. Tirevî'de Sebzender Sebz makamı II. dizisi (Büzürk)	400
Şekil 3. 543. Tirevî'de Sebzender Sebz makamı III. dizisi (Hicâz)	400

Şekil 3. 544. Tirevî’de Sebzender Sebz makamı IV. dizisi (Pençgâh)	400
Şekil 3. 545. Tirevî’de Sebzender Sebz makamı V. dizisi (Rehâvî).....	401
Şekil 3. 546. Tirevî’de Sebzender Sebz makamı VI. dizisi (Nühüft)	401
Şekil 3. 547. Tirevî’de Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (Uzzâl).....	401
Şekil 3. 548. Rûh - Perver’de Sebzender Sebz makamı I. dizisi (Çargâh)	401
Şekil 3. 549. Rûh - Perver’de Sebzender Sebz makamı II. dizisi (Büzürk).....	401
Şekil 3. 550. Rûh - Perver’de Sebzender Sebz makamı III. dizisi (Hicâz).....	401
Şekil 3. 551. Rûh - Perver’de Sebzender Sebz makamı IV. dizisi (Pençgâh)	402
Şekil 3. 552. Rûh - Perver’de Sebzender Sebz makamı V. dizisi (Rehâvî).....	402
Şekil 3. 553. Rûh - Perver’de Sebzender Sebz makamı VI. dizisi (Nühüft).....	402
Şekil 3. 554. Rûh - Perver’de Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (Uzzâl)	402
Şekil 3. 555. Seydî’de Sebzender Sebz makamı I. dizisi (Hicâz).....	403
Şekil 3. 556. Seydî’de Sebzender Sebz makamı II. dizisi (Mâye).....	403
Şekil 3. 557. Seydî’de Sebzender Sebz makamı III. dizisi (Büzürk).....	403
Şekil 3. 558. Seydî’de Sebzender Sebz makamı IV. dizisi (Pençgâh).....	403
Şekil 3. 559. Seydî’de Sebzender Sebz makamı V. dizisi (Rehâvî)	403
Şekil 3. 560. Seydî’de Sebzender Sebz makamı VI. dizisi (Nühüft).....	403
Şekil 3. 561. Seydî’de Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (Uzzâl).....	404
Şekil 3. 562. Seydî’de Sebzender Sebz makamı VIII. dizisi (Çargâh)	404
Şekil 3. 563. Sebzender Sebz makamı I. dizisi (Çargâh).....	405
Şekil 3. 564. Sebzender Sebz makamı II. dizisi (Büzürk)	406
Şekil 3. 565. Sebzender Sebz makamı III. dizisi (Hicâz)	406
Şekil 3. 566. Sebzender Sebz makamı IV. dizisi (Mâye)	406
Şekil 3. 567. Sebzender Sebz makamı V. dizisi (Pençgâh)	406
Şekil 3. 568. Sebzender Sebz makamı VI. dizisi (Rehâvî)	406
Şekil 3. 569. Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (Nühüft).....	406

Şekil 3. 570. Sebzender Sebz makamı VIII. Dizisi (Uzzâl).....	406
Şekil 3. 571. Sebzender Sebz makamında Seyr-i Nâlık örneği	407
Şekil 3. 572. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Segâh-ı Acem makamı dizisi	408
Şekil 3. 573. Segâh-ı Acem makamı I. dizisi.....	412
Şekil 3. 574. Segâh-ı Acem makamı II. dizisi	412
Şekil 3. 575. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	412
Şekil 3. 576. Gerdâniye'de Râst genişlemesi.....	413
Şekil 3. 577. Yerinde Râst beşlisi	413
Şekil 3. 578. Segâh-ı Acem makamında Seyr-i Nâlık örneği	414
Şekil 3. 579. Urmevî'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı dizisi	415
Şekil 3. 580. Şirâzî'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı dizisi.....	415
Şekil 3. 581. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı dizisi	416
Şekil 3. 582. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı I. dizisi	417
Şekil 3. 583. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı II. dizisi.....	417
Şekil 3. 584. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı III. dizisi (çıkıcı).....	417
Şekil 3. 585. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı III. dizisi (inici).....	417
Şekil 3. 586. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Selmek makamı I. dizisi	418
Şekil 3. 587. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Selmek makamı II. dizisi.....	418
Şekil 3. 588. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Selmek makamı dizisi	420
Şekil 3. 589. Çelik'in verdiği Selmek makamı dizisi	420
Şekil 3. 590. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı dizisi	421
Şekil 3. 591. Lâdikli'de Selmek dörtlüsü	421
Şekil 3. 592. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı II. dizisi.....	422
Şekil 3. 593. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı III. dizisi	422
Şekil 3. 594. Abdülazîz'in verdiği tanıma göre Selmek makamı I. dizisi (Zengûle)	422
Şekil 3. 595. Abdülazîz'in verdiği tanıma göre Selmek makamı II. dizisi (Hicâzî)	422

Şekil 3. 596. Abdülazîz'in verdiği tanıma göre Selmek makamı III. dizisi (Pençgâh-ı Zâid).....	423
Şekil 3. 597. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Selmek makamı I. dizisi (Zengûle).....	423
Şekil 3. 598. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Selmek makamı II. dizisi (Büzürk).....	423
Şekil 3. 599. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Selmek makamı III. dizisi (Selmek)	423
Şekil 3. 600. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Selmek makamı I. dizisi (Dügâh).....	424
Şekil 3. 601. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Selmek makamı II. dizisi (Nevâ)	424
Şekil 3. 602. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Selmek makamı III. dizisi (Selmek).....	424
Şekil 3. 603. Kitâb-ı Edvâr'da verilen tanıma göre Selmek makamı dizisi.....	425
Şekil 3. 604. Selmek makamı I. dizisi	427
Şekil 3. 605. Selmek makamı II. dizisi	428
Şekil 3. 606. Selmek makamı III. dizisi.....	428
Şekil 3. 607. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	428
Şekil 3. 608. Gerdâniye'de Râst genişlemesi.....	428
Şekil 3. 609. Hüseyinî'de Hüseyinî genişlemesi.....	428
Şekil 3. 610. Yerinde Isfahân makamı dizisi	428
Şekil 3. 611. Yerinde Zengûle dörtlüsü	428
Şekil 3. 612. Selmek makamında eser örneği	430
Şekil 3. 613. Selmek makamında Seyr-i Nâtik örneği.....	432
Şekil 3. 614. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Siphir makamı I. dizisi	433
Şekil 3. 615. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Siphir makamı II. dizisi.....	433
Şekil 3. 616. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Siphir makamı III. dizisi	434
Şekil 3. 617. Sipihr makamı I. dizisi.....	438
Şekil 3. 618. Sipihr makamı II. dizisi	438
Şekil 3. 619. Muhâyyer'de Hüseyinî genişlemesi.....	438
Şekil 3. 620. Gerdâniye'de Hicâz genişlemesi	438
Şekil 3. 621. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	439

Şekil 3. 622. Hüseyinî’de Hicâz dörtlüsü	439
Şekil 3. 623. Sipihr makamında eser örneği	440
Şekil 3. 624. Sipihr makamında Seyr-i Nâlık örneği	442
Şekil 3. 625. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Sultân-î Irâk makamı dizisi	443
Şekil 3. 626. Sultân-î Irâk makamı I. dizisi	445
Şekil 3. 627. Sultân-î Irâk makamı II. dizisi	445
Şekil 3. 628. Sultân-î Irâk makamı III. dizisi.....	445
Şekil 3. 629. Muhâyyer’de Uşşâk genişlemesi	445
Şekil 3. 630. Yegâh’ta Râst genişlemesi.....	445
Şekil 3. 631. Yerinde Nişâbûr dörtlüsü.....	445
Şekil 3. 632. Sultân-î Irâk makamında eser örneği	447
Şekil 3. 633. Sultân-î Irâk makamında Seyr-i Nâlık örneği.....	449
Şekil 3. 634. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Türkî Hicâz makamı dizisi	450
Şekil 3. 635. Büke'nin verdiği perdelerere göre Türkî Hicâz makamı dizisi.....	452
Şekil 3. 636. Lâdiklii'nin verdiği perdelerere göre Türkî Hicâz makamı dizisi.....	452
Şekil 3. 637. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Türkî Hicâz makamı dizisi.....	453
Şekil 3. 638. Türkî Hicâz makamı I. dizisi	455
Şekil 3. 639. Türkî Hicâz makamı II. dizisi.....	456
Şekil 3. 640. Türkî Hicâz makamı III. dizisi.....	456
Şekil 3. 641. Hüseyinî’de Hicâz genişlemesi.....	456
Şekil 3. 642. Hüseyinî’de Zirgüleli Hicâz makamı dizisi	456
Şekil 3. 643. Yerinde Uşşâk dörtlüsü.....	456
Şekil 3. 644. Yerinde Hüseyinî beşlisi	456
Şekil 3. 645. Türkî Hicâz makamında eser örneği	458
Şekil 3. 646. Türkî Hicâz makamında Seyr-i Nâlık örneği.....	459
Şekil 3. 647. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Vech-i Hüseyinî makamı dizisi	460

Şekil 3. 648. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Vech-i Hüseyinî makamı dizisi	461
Şekil 3. 649. Dilşad'ın verdiği tanıma göre Vech-i Hüseyinî makamı dizisi	462
Şekil 3. 650. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Vech-i Hüseyinî makamı I. dizisi	462
Şekil 3. 651. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Vech-i Hüseyinî makamı II. dizisi	463
Şekil 3. 652. Vech-i Hüseyinî makamı I. dizisi	466
Şekil 3. 653. Vech-i Hüseyinî makamı II. dizisi	466
Şekil 3. 654. Muhâyyer'de Hüseyinî genişlemesi.....	466
Şekil 3. 655. Muhayyer'de Nişâbûr beşlisi	466
Şekil 3. 656. Yerinde Hicâz dörtlüsü	466
Şekil 3. 657. Vech-i Hüseyinî makamında Seyr-i Nâtik örneği.....	467
Şekil 3. 658. Urmevi'nin verdiği perdelere göre Zirefkend makamı dizisi.....	468
Şekil 3. 659. Şirâzî'nin verdiği perdelere göre Zirefkend makamı dizisi	469
Şekil 3. 660. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Zirefkend makamı I. dizisi	469
Şekil 3. 661. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Zirefkend makamı II. dizisi.....	470
Şekil 3. 662. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Zirefkend makamı dizisi	470
Şekil 3. 663. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Zirefkend makamı dizisi.....	471
Şekil 3. 664. Büke'nin verdiği perdelere göre Zirefkend makamı dizisi.....	472
Şekil 3. 665. Şirvânî'nin verdiği perdelere göre Zirefkend makamı dizisi.....	473
Şekil 3. 666. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Zirefkend makamı I. dizisi	473
Şekil 3. 667. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Zirefkend makamı II. dizisi	474
Şekil 3. 668. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Zirefkend makamı dizisi.....	474
Şekil 3. 669. Zirefkend makamı I. dizisi.....	478
Şekil 3. 670. Zirefkend makamı II. dizisi	478
Şekil 3. 671. Zirefkend makamı III. dizisi	478
Şekil 3. 672. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	478
Şekil 3. 673. Muhâyyer'de Uşşâk genişlemesi	479

Şekil 3. 674. Muhâyyer'de Sabâ dörtlüsü	479
Şekil 3. 675. Zirefkend makamında Seyr-i Nâlık örneği	480
Şekil 3. 676. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Zirkeşide makamı dizisi	481
Şekil 3. 677. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Zirkeşide makamı dizisi	482
Şekil 3. 678. Zirkeşide makamı I. dizisi	486
Şekil 3. 679. Zirkeşide makamı II. dizisi	486
Şekil 3. 680. Yegâh'ta Râst genişlemesi.....	486
Şekil 3. 681. Muiyyer'de Uşşâk genişlemesi	486
Şekil 3. 682. Hüseyin'de Hüseyinî genişlemesi.....	486
Şekil 3. 683. Nevâ'da Hicâz dörtlüsü	487
Şekil 3. 684. Zirkeşide makamında Seyr-i Nâlık örneği.....	488
Şekil 3. 685. Seyr-i Nâlık örneğinin viyolonsel öğrencileri üzerindeki etkisi (icrâ, yorum, makam bilgisi açısından etkisinin değerlendirilmesi.	541
Şekil 3. 686. Seyr-i Nâlık örneğindeki 50 adet makamın, viyolonsel için yeterli çalışma kaynağı olabilirliği açısından değerlendirilmesi.	542
Şekil 3. 687. Seyr-i Nâlık örneğinin, diğer Türk Mûsikîsi sazlarının icrâsı açısından uygunluğunun değerlendirilmesi.	543
Şekil 3. 688. Seyr-i Nâlık'taki makamsal nitelik taşıyan perdelerin kullanım sıklığı açısından değerlendirilmesi.	544
Şekil 3. 689. Seyr-i Nâlık'taki makamların oluşumunda temel nitelik taşıyan aralıkların kullanım sıklığı açısından değerlendirilmesi.	545
Şekil 3. 690. Seyr-i Nâlık örneğindeki çeşnilerin kullanım sıklığı açısından değerlendirilmesi.....	546
Şekil 3. 691. Seyr-i Nâlık örneğinde yapılan geçkilerin uygunluğu açısından değerlendirilmesi.....	547
Şekil 3. 692. Seyr-i Nâlık'taki teslim geçişlerinin, eserin bütünlüğünü koruması açısından değerlendirilmesi.	548
Şekil 3. 693. Seyr-i Nâlık bestesinde süsleme tekniklerinden çarpmanın kullanım sıklığı açısından değerlendirilmesi.	549
Şekil 3. 694. Seyr-i Nâlık örneğinde kullanılmış olan yay ve cümle bağlarının yeterliliği açısından değerlendirilmesi.	550

- Şekil 3. 695. Seyr-i Nâlık örneğinin tamamında vibrato tekniğinin kullanılması açısından değerlendirilmesi. 551
- Şekil 3. 696. Seyr-i Nâlık örneğinde, bağısız (detaché) çalma tekniğinin kullanım sıklığının değerlendirilmesi. 552
- Şekil 3. 697. Seyr-i Nâlık eserinde, bağılı (legato) ve bağısız (detaché) çalma tekniğinin bir arada kullanım sıklığının değerlendirilmesi. 553
- Şekil 3. 698. Seyr-i Nâlık örneğinin Bolaheng akordu ile I. - VII. pozisyonlarda icra edilebilirliği açısından değerlendirilmesi. 554
- Şekil 3. 699. Seyr-i Nâlık örneğinde kullanılan seyir örneklerinin, uluslararası viyolonsel icrâ teknikleri ile Klasik Türk Mûsikîsi tavrı açısından değerlendirilmesi...555
- Şekil 3. 700. Seyr-i Nâlık'taki makam zenginliğinin, viyolonsel öğretiminde bir kaynak niteliği taşıması açısından değerlendirilmesi. 556
- Şekil 3. 701. Seyr-i Nâlık'ta kullanılmış olan aksak semâi usûlünün, öğrencilerin saz semâi icrâlarında yardımcı bir etüt niteliği taşıması açısından değerlendirilmesi. 557
- Şekil 3. 702. Seyr-i Nâlık'ta, günümüzde az kullanılan makamların tekrar ele alınarak viyolonsel öğrencilerine bir fihrist olma niteliği taşıması açısından değerlendirilmesi. 558
- Şekil 3. 703. Seyr-i Nâlık örneğinde kullanılan makamların, basit makamların çoğunluğunu temsil etmesi açısından değerlendirilmesi. 559
- Şekil 3. 704. Seyr-i Nâlık eserinin, öğrencilerin eğitiminde çok amaçlı bir etüt niteliği taşıması açısından değerlendirilmesi. 560
- Şekil 3. 705. Seyr-i Nâlık eserinin, viyolonselce yönelik ilk solo örnek olmasından dolayı, eserin icrâ gelişiminde önemli bir kaynak niteliği taşıdığından değerlendirilmesi.....561
- Şekil 3. 706. Seyr-i Nâlık eserinin, kaba Yegâh ile tiz Nevâ'ya kadar olan perdelerde icrâ edilmesi açısından değerlendirilmesi. 562
- Şekil 3. 707. Günümüzde az kullanılan makamlarda bestelenen seyir örneğinin yeni nesillere tekrar hatırlatılması ile bazı makamlarımızın tekrar gün yüzüne çıkması ve işlevliği açısından değerlendirilmesi.....563
- Şekil 3. 708. Seyr-i Nâlık'ın, hem öğrenci, hem de öğretmenin faydalanabileceği bir eser niteliği taşıması açısından değerlendirilmesi.....564
- Şekil 3. 709. Seyr-i Nâlık örneğinin, viyolonsel icrâsı için, günümüzde az kullanılan makamlarda seyir örneği ve eğitici bir etüt niteliği taşıması açısından değerlendirilmesi.....565
- Şekil 3. 710. Seyr-i Nâlık'ın, öğrencilerin az kullanılan makamları kavrayabilmemleri açısından, eğitimlerine yaptığı etkinin değerlendirilmesi. 566

- Şekil 3. 711. Seyr-i Nâlık örneğinin, viyolonsel eğitiminin yanı sıra, bundan sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutması açısından değerlendirilmesi. 567
- Şekil 3. 712. Seyr-i Nâlık örneğinin, makam yönünden yapısının, geçkilerinin ve 50 üzerinde makamı temsil etmesi açısından değerlendirilmesi.....568
- Şekil 3. 713. Seyr-i Nâlık'ın, viyolonsel eğitimine sağladığı katkılar ve günümüzde az kullanılan makamlarda fihrist olma niteliği açısından değerlendirilmesi. 569
- Şekil 3. 714. Seyr-i Nâlık'ın, Türk müziği sazları ve viyolonsel için icrâ edilebilirliği açısından değerlendirilmesi. 570
- Şekil 3. 715. Seyr-i Nâlık'ta, seçilen makamların icrâlarının bolaheng akordu ile icrâya uygunluğu açısından değerlendirilmesi.....571
- Şekil 3. 716. Seyr-i Nâlık eserinin lisans seviyeleri açısından değerlendirilmesi. 572

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklamalar

th

Yüzyıl (ing).

Kısaltmalar

Açıklamalar

DTMK

Devlet Türk Mûsikîsi Konservatuvarı.

yy.

Yüzyıl.

b.

Bin.

TRT

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu.

bknz.

Bakınız.

AEU

Arel-Ezgi-Uzdilek.

1. GİRİŞ

Günümüzde, Türk Mûsikîsi eğitimi veren konservatuvarlarda, sâzende ve hânende yetiştirilmesinde, Türk Mûsikîsi üslubunu daha iyi anlatabilmek amacıyla, usta- çırak ilişkili eğitim devam ederken, sâzende ve hânendelere yönelik alıştırmalara, ancak 20. yy. (yüzyıl)'da yer vermeye başlanmıştır.

Yakın tarihimize bakıldığında, hemen hemen tüm bestecilerimizin, teorik, nazariyat bilgisi ve beste üretmek dışında bir çalışma yapmadığı gözlemlenmiştir.

Sadece tüketim müziği tehlikesiyle karşı karşıya kalan müziğimiz, sâzende ve hânendelere göre alıştırma ve etüt çalışmalarının üretilmesi sayesinde, ileri icra seviyelerine getirilebilir. Ülkemizde, viyolonsel icrasını Türk Mûsikîsi üslubuna uygun biçimde en iyi icra eden Tanburi Cemil Bey olmuştur. Kendisini takip eden oğlu Mesut Cemil Bey de mûsikîmize viyolonsel icrasıyla çok büyük katkılarda bulunmuştur. Viyolonsel icrasında, daha çok batı müziği tekniğini ön planda tutan Şerif Muhittin Targan ise, müziğimizi defalarca yurt dışında temsil ederek, müzik eleştirmenlerini ud ve viyolonsel icraları ile hayran bırakmayı başarabilmiştir.

Bu üçlünün, viyolonsel icralarındaki kalitesi, metot çalışmaları veya bazı alıştırmalar sonucu ortaya çıkmamıştır. Her birinin kendi sazlarında virtüözite derecesine sahip olmaları ve makam bilgilerinin ileri derecede olmalarından kaynaklanmıştır.

Günümüze kadar ulaşan, Tanburi Cemil Bey'in taksim ve diğer icra kayıtlarından, viyolonsel, Türk Mûsikîsine ne kadar uygun ve gerekli bir saz olduğu görülebilmektedir. Usta – çırak ilişkisi ile icra öğrenimi, Türk Mûsikîsinde sıkça ve en çok başvurulan bir yöntem olmasına rağmen, yeni nesil bestecilerimizin çağa ayak uydurmak amacıyla yaptıkları bazı eserlerin, yöntem ve etüt bilgisi olmadan yaptıkları besteler, yer yer icrâları teknik açıdan zormaktadır. Bu da, tüketimin yanında üretimin de gerekli olduğunu ve Türk Mûsikîsi icrasında kullanılan tüm sazların metotlarına ve ilgili alıştırmalarına daha fazla ihtiyaç duyulduğunun bir göstergesi sayılabilir.

Bu çalışmada: Günümüzde az kullanılan 50 makamın 15. yy. nazariyatı incelenerek, elde edilen verilere göre günümüze en yakın dizileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Makam tespitleri sonucunda, bu makamların tekrar kullanılabilirliğini sağlamak amacıyla, bir Seyr-

i Nâlık formu üzerine çalışılmıştır.¹ Bu aşamaların sonucunda ise, viyolonsel sazı için, icra, usûl ve makam bilgisini geliştirebilecek Seyr-i Nâlık bestesi ortaya konmuştur.

Çalışmada günümüzde az kullanılan makamlar ve ileri icra teknikleri üzerine çalışmalar yapılmış, böylelikle günümüzde az kullanılan makamlar, tekrar gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır.

Seyr-i Nâlık örneği oluşturulmadan önce, ilk olarak örnekleme oluşturan makamların 15. yy.'daki farklı anlayışları ortaya konmuş ve ortak bir tanım, tarif birliğine varılmıştır. 15. yy.'ın farklı evrelerinde makamların farklı anlatımlarından doğan karışıklığa yer verilmemiş, birbirlerine anlatım yönünden en çok benzeyen tanımlar esas alınmış ve böylelikle tek bir makam anlayışı ile besteleme yoluna gidilmiştir.

Bu aşamalardan sonra bestelenmiş olan Seyr-i Nâlık örneğinde, 15. yüzyılda kullanılmış olan 50 adet makam, Aksak Semâî usûlü ve 16 ölçülük kompozisyon şeklinde bestelenmiştir. İlk Seyr-i Nâlık bestecisi olan Cinûçen Tanrıkorur, bu ekolün devam ettirilmesi açısından örnek alınmıştır. İkinci Seyr-i Nâlık bestesi, Gülçin Yâhyâ Kaçar tarafından bestelenmiş ve aynı ekol devam ettirilmiştir. Yapılan üçüncü çalışma, Vasfî Hatipoğlu'na ait olup, Râst Seyr-i Nâlık adı altında bestelenmiştir. Yapılan bu çalışmada; Seyr-i Nâlık örneğinin, Türk Mûsikîsi Konservatuvarları'nın, Türk Mûsikîsi Anabilim dallarında, ileride bu formda beste yapacak olanlara kaynak oluşturması, sâzendelere yeni bir repertuvar ve yeni bir form modeli teşkil etmesi açısından Türk Mûsikîsi'ne kazandırılması amaç edinilmiştir. Seyr-i Nâlık örneğindeki makamların notaları yazılırken, viyolonsel sazının ses genişliklerinin yanı sıra, diğer Türk Müziği sazlarının da icra edebileceği ses sahası göz önünde bulundurularak bestelenmiştir. 50 makam sıralanırken, harf sırasına göre sıralanmış, ancak makam uzak geçkileri kolaylaştırmak amacıyla ile her birinin sonuna teslim eklemek suretiyle geçişleri sağlanmıştır. Seyr-i Nâlık çalışmasındaki Aksak Semâî usûlü, Türk Müziği'ndeki saz mûsikîsi formu olan saz semâîlerinde kullanılan usûlün daha iyi anlaşılabilmesi ve pekiştirilebilmesi için, tüm makamlarda kullanılmıştır.

Çalışmadaki Seyr-i Nâlık örneği, türünde dördüncü örnek olmasına rağmen, viyolonsel için ve günümüzde az kullanılan makamlar türünde bir model oluşturacağından, bir ilk olma niteliğini taşımaktadır.

---

¹ Seyr-i Nâlık hakkındaki bilgi tanımlar bölümünde verilmiştir (bknz. s. 10).

Problem Durumu

Bilindiği üzere batıda olan metot sayısı, Türk Mûsikîsinde sazlar için gereken metot sayısından daha fazladır. Özellikle, batıdan müziğimize geçiş yapmış olan sazların materyal eksikliği halen devam etmektedir. Metot sıkıntısını gidermek, metot yazmakla olacağından, sadece tüketmenin yerine materyal geliştirmenin de şart olduğu bir gerçektir.

Türk mûsikîsinde sözlü ve en uzun soluklu büyük formların Kâr ve Kâr-ı Nâtik oldukları bilinmektedir. Bu formlar, makam ve usûl zenginliklerinden dolayı, hânendelerin ve dolaylı yoldan sâzendelerin öğrenimi açısından önemlidir.

Bu çalışmada, özellikle Türk Mûsikîsi sazları için bir etüt ve çalışma kaynağı olarak görülen, 50 adet günümüzde az kullanılan ve oluşan, Aksak Semâi usulunde, her bir makamın 16 ölçüden oluştuğu, viyolonsel sazı için yeni bir model oluşturulmaya çalışılmıştır. Böylelikle, bu eser uzman görüşlerine de sunulduktan sonra, müziğimizde eksik olan metot ihtiyacına karşılık günümüz Türk Mûsikîsi sazları ve batı müziği kaynaklı bir saz olan viyolonsel sazına kazandırılmış amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın yazımındaki gereklilikler şöyle sıralanabilir:

1. Metotların saz alanında yetersiz olması,
2. Saz eserlerimizin tümünün (günümüzdeki istisnalar hariç), belirli bir saza yönelik yazılmamış olması,
3. Saz öğretiminin kalifiye öğretim elemanlarınca verilmemesi,
4. Türk Mûsikîsi sazları ve Türk Mûsikîsine kazandırılmış batı sazları için yazılmış kitaplar ve metotlarda icra tekniklerinin ve açıklamalarının yetersiz olması,
5. Özellikle batı müziği sazları için yazılmış olan Türk Mûsikîsi metotlarının, yeterli nazarı ve teknik bilgiye sahip olunmadığından, batı müziğinin tekniklerinin eksik verilmiş olması, bu çalışmanın zaruri hale gelmesini ve yapılmasının gerekliliğini ortaya koymuştur.

Bu çalışmada, Türk Mûsikîsi sazları için esas alınmış olan Seyr-i Nâtik örnekleri, makamlarımızı ve klasik anlayışı yansıttığından, hedef alınmış ve çalışmanın temel yapısını oluşturmasında rol oynamıştır.

Günümüze kadar bestelenmiş olan tüm Seyr-i Nâtik bestelerinin istatistiksel verileri şöyle gösterilebilir:

Çizelge 1. 1. Seyr-i Nâtik'ların istatistiksel verileri

Besteciler	Başladığı Makam	Bittiği Makam	Makam Adedi	Ölçü Adedi	Usûl
Cinuçen Tanrıkorur	Râst	Nühüft	50	16	Yürük S.
Gülçin Yahya Kaçar	Nihâvend	Nühüft	50	16	Yürük S.
Vasfî Hatipoğlu	Râst	Râst	14	16	Aksak
Tolga Karaca	Bâhr-i Nâzik	Zirkeşîde	50	16	Aksak S.

Yukarıdaki Bestecilerin Eserlerinde Kullandıkları Makamlar ve Karar Perdeleri:

Cinuçen Tanrıkorur:

Yegâh Kararlılar: Yegâh, Ferahfezâ, Sultâniyegâh, Şedarabân, Sûzidil,

Hüseyinî Aşîrân Kararlılar: Nühüft,

Acem Aşîrân Kararlılar: Acem Aşîrân, Şevkefzâ,

Irâk Kararlılar: Bestenigâr, Evc, Dilkeşhâverân, Evcârâ, Ferahnâk,

Râst Kararlılar: Râst, Mâhûr, Sûznâk, Hicâzkâr, Kürdîlihicâzkâr, Nihâvend, Neveser, Nikriz, Zâvil, Sûzidilârâ, Sazkâr, Pençgâh,

Dügâh Kararlılar: Dügâh, Hicâz, Uşşâk, Bayâtî, Hüseyinî, Muhâyyer, Acemkürdî, Muhâyyerkürdî, Sabâ, Gerdâniye, Zirgûle, Şehnâz, Sabâzemzeme, Isfahân, Nevâ, Tâhir, Karcıgâr, Bûselik, Şehnâz Bûselik, Tâhir buselik, Hisâr Bûselik, Bayâtîarabân, Hisâr,

Segâh Kararlılar: Segâh, Hüzzâm.

Cinuçen Tanrıkorur'un Seyr-i Nâtik'ında, Yürük Semai bestelenmiş olan, Yegâh perdesinde karar eden 6, Hüseyinî Aşîrân perdesinde karar eden 1, Acem Aşîrân perdesinde karar eden 2, Irâk perdesinde karar eden 5, Râst perdesinde karar eden 12, Dügâh perdesinde karar eden 22 ve Segâh perdesinde karar eden 2 makam bulunmakta olup, toplamda 50 farklı makam kullanılmıştır.

Gülçin Yahya Kaçar:

Yegâh Kararlılar: Yegâh, Ferahfezâ, Sultâniyegâh, Şedarabân, Sûzidîl,

Hüseynî Aşîrân Kararlılar: Nühüft,

Acem Aşîrân Kararlılar: Acem Aşîrân, Şevkefzâ,

Irâk Kararlılar: Bestenigâr, Evc, Dilkeşhâverân, Evcârâ, Ferahnâk,

Râst Kararlılar: Râst, Mâhûr, Sûznâk, Hicâzkâr, Kürdîlihicâzkâr, Nihâvend, Neveser, Nikriz, Zâvil, Sûzidilârâ, Sazkâr, Pençgâh,

Dügâh Kararlılar: Dügâh, Hicâz, Uşşâk, Bayâtî, Hüseynî, Muhâyyer, Acemkürdî, Muhâyyerkürdî, Sabâ, Gerdâniye, Zirgûle, Şehnâz, Sabâzemzeme, Isfahân, Nevâ, Tâhir, Karcığâr, Bûselik, Şehnâz Bûselik, Tâhir buselik, Hisâr Bûselik, Bayâtîarabân, Hisâr,

Segâh Kararlılar: Segâh, Hüzzâm.

Gülçin Yahya Kaçar'ın Seyr-i Nâtık'ı, Cinuçen Tanrıkorur'un bestelemiş olduğu Seyr-i Nâtık'ı ile aynı makam ve usûle sahip, ancak bestelenme sıraları farklılıklar göstermektedir. Buna göre; Yegâh perdesinde karar eden 6, Hüseynî Aşîrân perdesinde karar eden 1, Acem Aşîrân perdesinde karar eden 2, Irâk perdesinde karar eden 5, Râst perdesinde karar eden 12, Dügâh perdesinde karar eden 22 ve Segâh perdesinde karar eden 2 makam bulunmakta olup, toplamda 50 farklı makam kullanılmıştır.

Vasfi Hatipoğlu:

Râst Kararlılar: Râst, Sûznâk, Mâhûr, Hicâzkâr, Kürdîlihicâzkâr, Nihâvend, Nikriz,

Dügâh Kararlılar: Hicâz, Sabâ, Hüseynî, Karcığâr, Uşşâk,

Segâh Kararlılar: Segâh, Hüzzâm.

Vasfi Hatipoğlu'nun Seyr-i Nâtık'ında, Aksak usulü ele alınmış, Râst perdesinde karar eden 7, Dügâh perdesinde karar eden 5, Segâh perdesinde karar eden 2 makam bulunmakta olup, başta Râst makamı ile başlaması ve sonda da Râst makamıyla bitmesi sonucunda, toplamda 14 farklı makam kullanılmıştır.

Tolga Karaca:

Irâk Kararlılar: Beste Isfahân, Dilkeş, Geveşt, Hicâz-ı Irâk, Muhâlif-i Irâk, Râhâtü'l Ervâh, Rûy-i Irâk, Zirkeşide.

Râst Kararlılar: Hisâr-ı Evc, Nihâvend-i Kebîr, Râst-ı Acem, Selmek, Büzürk.

Dügâh Kararlılar: Bahr-i Nâzik, Canfezâ, Çargâh-ı Acem, Dügâh-ı Acem, Eviç Bûselik, Gerdâniye, Bûselik, Gerdâniye Nigâr, Hicâz-ı Acem, Hicâz-ı Muhâlif, Horasan, Irâk-ı

Acem, Isfahânek, Kûçek, Mâye, Muhâlîf, Nevâ-i Aşîrân, Nevrûz, Nevrûz-ı Acem, Nevrûz-ı Rûmî, Nigâr, Nigâr-ı Nek, Nihâvend-i Rûmî, Râst Mâye, Rekb, Rekb-i Nevrûz, Sebzender Sebz, Segâh-ı Acem, Sipîhr, Sultân-î Irâk, Türkî Hicâz, Vech-i Hüseyînî, Zirefkend.

Segâh Kararlılar: Hisârek, Hûzi, Muhâlîfek, Müberkâ.

Bûselik Kararlılar: Nişâbûr.

Bu çalışmada oluşturulmuş olan Seyr-i Nâtık örneğinde, Aksak Semâi usûlu kullanılmıştır. Seyr-i Nâtık örneğinde kullanılan makamlar, karar sıralarına göre sıralanacak olursa; Irâk perdesinde karar veren 8, Râst perdesinde karar veren 5, Dügâh perdesinde karar veren 32, Segâh perdesinde karar veren 4, Bûselik perdesinde karar veren 1 makam bulunmakta olup, toplamda 50 farklı makam kullanılmıştır.

Yukarıdaki çizelge 1.1.' e bakıldığında Seyr-i Nâtık formunun;

1. Makamlarının zengin olduğu,
2. Her türlü basit usûllerle bestelenebildiği,
3. Sazlar için yazılmış olan özel işaretlerin olabileceği,
4. Türk Mûsikîsine yeni bir soluk kazandırmış olabileceği,
5. Türk Mûsikîsi makam disiplini, üslûbu ve geleneklere bağlı kalındığı,
6. Birbirini takip eden makamların aralarında benzerlik olmasına dikkat edildiği,
7. Seyr-i Nâtık'ların viyolonsel ve diğer sazlar için icrâ edilebilme özelliğinin olduğu,
8. Bazı makamların 2. sınıftan itibaren icrâ edilebileceği,
9. Öğrencilerin eğitiminde çok amaçlı bir etüt niteliği taşıyabileceği görülmektedir.

Problem Cümlesi

Türk Mûsikîsi'nde 15. yy.'da kullanılan bazı makamlardan oluşturulan Seyr-i Nâtık örneği nasıldır ve viyolonsel öğretiminde kullanılabilirliğine ilişkin uzman görüşleri nelerdir?

Alt problemler

1. 15. yy.'da ulaşılabilen Türk mûsikîsi edvâr ve kaynakları nelerdir?
2. Türk mûsikîsinde kullanılan 50 makamın kronolojik dağılımı nasıldır?
3. Seyr-i Nâtık bestesinde kullanılan 50 makamın 15. yy.'daki edvâr ve kaynaklarındaki nazarî anlatımları nasıldır?

4. Viyolonsel öğretiminde kullanılacak olan 50 makamdan oluşturulan Seyr-i Nâtik örneği nasıldır?
5. Oluşturulan Seyr-i Nâtik bestesinin viyolonsel öğretiminde kullanılabilirliğine ilişkin uzman görüşleri nelerdir?

Araştırmanın Amacı

- 1- Bu çalışma; Türk mûsikîsi viyolonsel eğitim – öğretime katkıda bulunmak,
- 2- Türk müziği viyolonsel icracılığı için meteryal oluşturmak,
- 3- Az kullanılan makamları günümüzde yeniden kullanılabilir hale getirmek ve hatırlatmak, amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın Önemi

“Türk Müziği’nde 15. yy.’da kullanılan makamlardan oluşturulan Seyr-i Nâtik örneğinin viyolonsel öğretiminde kullanılabilirliğinin değerlendirilmesi” konulu tez çalışmasının;

- a) Türk Mûsikîsi nazariyatını ilgilendiriyor olması açısından,
- b) Viyolonselde Türk mûsikîsi icrâsı, eğitimi ve öğretimi açısından,
- c) Türk mûsikîsi viyolonsel icrâsı için, günümüzde az kullanılan makamlarda ilk Seyr-i Nâtik örneği olması açısından,
- d) Günümüzde az kullanılan makamlarda, tarihsel süreçleri göz önünde bulundurarak, farklı nazârî anlayışların öğrencilere kaynak sağlaması açısından,
- e) Seyr-i Nâtik örneğinin, Türk mûsikîsi viyolonsel derslerinde kullanılmak üzere, hem öğrencinin, hem de öğretmenin faydalanabileceği bir eser niteliği taşıyor olması açısından önemlidir.
- f) Türk Mûsikîsi Konservatuvarlarında günümüzde az kullanılan makamlarda viyolonsel için daha önce böyle bir çalışmanın yapılmamış olması,
- g) Türk Mûsikîsi’nde viyolonsel icrâsı için yeterli etüt ve metotların bulunmaması,
- h) Türk Mûsikîsi’nde viyolonsel eğitimi için, günümüzde az kullanılan makamlarda, geniş çaplı makam bilgisine ve seyir anlamında alıştırmalara yer verilmemiş olması,
- i) Türk Mûsikîsi viyolonsel eğitiminde, kaba Yegâh ile tiz Nevâ’a kadar olan perdelerde çalışma fırsatını sunmuş olması,
- j) Seyr-i Nâtik örneğinin, Türk Mûsikîsi viyolonsel derslerinde kullanılmak üzere, hem öğrenci, hem de öğretmenin faydalanabileceği bir eser niteliği taşıyor olması,

- k) Türk Mûsikîsi viyolonsel eğitiminin, teknik, ajilite ve yorum açısından gelişmesine yardımcı olacağı ve bundan sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutacak olması,
- l) Türk Mûsikîsi viyolonsel eğitimi alan öğrencilerin dışında kalan diğer öğrencilerin de Aksak Semâi üsûlünü pekiştirmesi açısından önemlidir.

Varsayımlar

- a) Seyr-i Nâtik örneğinde kullanılmış olan yöntemin, araştırmanın viyolonsel eğitimi gören öğrenciler üzerinde olumlu yönde etki yapacağı,
- b) Araştırmanın, problemin çözümünde ve amaca uygun nitelikte olacağı,
- c) Örneklemin evreni temsil edecek bir niteliğe sahip olacağı,
- d) Seyr-i Nâtik örneğinde kullanılan makamların icrasının tüm Türk Mûsikîsi sazları için uygun olacağı,
- e) Araştırmada günümüzde az kullanılan makamların tekrar ele alınarak viyolonsel öğrencilerine bir fihrist olma niteliği taşıyacağı,
- f) Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının, araştırma için uygun ve yeterli olacağı,
- g) Araştırmada kullanılmış olan makamların seçiminde, ihtiyaç duyulacak kaynakların yeterli olacağı,
- h) Türk Mûsikîsi viyolonsel eğitiminde günümüzde az kullanılan makamlara yer verilmesiyle, “çevreden evrene”, “bilinenden bilinmeyene” ve “özelden genele” öğretim ilkelerine uygun olacağı ve özel bir öğretim modelinin oluşturulmasında katkıda bulunacağı,
- i) Türk Mûsikîsi sazlarına özel olarak yazılmış metodun ve eserlerin az olmasından dolayı Seyr-i Nâtik türünde veya benzer saz eseri türünde eserlerin daha yaygın olması gerekeceği,
- j) Bu çalışmada kullanılmış olan Aksak semai usulünün, öğrencilere Saz Semâi icrâlarında yardımcı bir etüt niteliğinde olacağı varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma,

- a) Seyr-i Nâtik'ların özelliğinden dolayı, evrende bulunan 204 adet makamdan en çok 50 makamın seçilmesiyle,
- b) Örnekleme bulunan makamların 15. yy.'da varlığını sürdürmüş olan makamlardan seçilmesi ile,
- c) Örnekleme yer alan makamların nazarî bilgisine yer verilmesiyle,
- d) Oluşturulmuş Seyr-i Nâtik örneğinin, Arel-Ezgi-Uzdilek (AEU) nazariyât sistemi ile kullanılmasıyla,
- e) Makamlara örnek olarak verilen eserlerin edvarlardaki makam tanımları ile örtüşen ve en eski tarihli olanlarıyla,
- f) 15. yy. makam anlayışı ve nazarî bilgilerine göre bestelenmesi ile,
- g) En az bir adet tarifi olan makamlar ile,
- h) Seyr-i Nâtik'in Aksak Semâi usûlüyle bestelenmesiyle,
- i) Her bir makamın 16 ölçü ile bestelenmiş olmasıyla,
- j) Araştırmacının ulaşabileceği kaynaklar ile,
- k) Araştırmacı tarafından 50 farklı makam kullanılarak bestelenmiş Seyr-i Nâtik örneği ile,
- l) Oluşturulmuş Seyr-i Nâtik örneğinin, öncelikli, temel makam bilgisi gerektirdiğinden, Türk Mûsikîsi eğitimi veren Konservatuvarlarının hazırlık ve 1. sınıfları hariç, 2. 3. ve 4. sınıflarının seviyesi ile,
- m) Seyr-i Nâtik örneğinin saz eseri olmasından dolayı, makam açıklamaları sonunda sunulmuş olan örnek notaların, öncelikle saz eserlerinden, yeterli bulunamazsa sözlü eserlerden seçilmiş olmasıyla sınırlandırılmıştır.

Tanımlar

Kâr-ı Nâtık: Kaçar, Kâr-ı Nâtık'ların; konuşan kâr olduğunu, bilinen şairlerin güftelerinden bestelendiğini, her beyitte bir makam veya usul olduğunu, makamların uygunlukları göz önünde bulundurularak beste yapıldığını, güftelerde geçen makam isimlerinin aynı makamda bestelendiğinin vurgulamıştır (Kaçar, 2012: 308). Öztuna, Kâr-ı Nâtık'ın; Farsça'da "Konuşan Kâr" anlamına geldiğini, sözel bir form olduğunu, birbirini takip eden makamlardan bestelendiğini, bir mısraında birden fazla makam adının zikredilebileceğini, eserin genelde başladığı makam ile biteceğini vurgulamıştır (Öztuna, 2006: 433a). Yavaşca, Kâr-ı Nâtıklar'ın; genellikle birbirine ilişkilendirilmiş makamların ve usullerin isimleri ile sıralandığını ve bu şekilde makam geçişleri olan bu eserlerin bir resmîgeçit mahiyetinde olduğunu, usûl ve makam zenginliği bulunan bu eserlerin makam adlarının dile getirildiğinin vurgulamıştır (Yavaşca, 2002: 442).

Seyir: Bir makamın dizi özelliklerini kısa bir biçimde belirtmek suretiyle ve o makamın belirli kurallara bağlı kalınarak dolaşılmasına seyir denir.

Seyr-i Nâtık: İlk örneğini Cinuçen Tanrıkorur'un verdiği, ihtiva ettiği makamların tüm seyir özelliklerinin bir kompozisyon halinde sunulduğu, seyirlerinin didaktik amaçla gösterildiği, en fazla 50 adet makamın birleşmesi ile ard arda oluşan, 16'şar ölçülerle bestelenen, küçük usullerin kullanıldığı ve eğitim amacı ile yapılan bir saz eseri formudur.

Edvâr: Arapça'da "devirler" anlamına gelen kelime, belirli şemaların yardımıyla, usûllerin, makamların, perdelerin anlatıldığı nazârî dairelerdir (Öztuna, 2006: 256a).

Makam: Yer ve mevki anlamına gelen makam; bir durak ile güçlünün etrafında, onlara bağlı olarak bir araya gelmiş seslerin tamamına denir (Öztuna, 2006 16b). Akdoğu'ya göre, makam; bir dizide, birden fazla sesin, güçlendirilmesiyle oluşan ezgiler topluluğunun, belirli bir sesle bitmesiyle sonuçlanan bir duygudur (Akdoğu, 1995: 12). Özkan'a göre, makam; bir dizinin durağını ve güçlüsünü belirtmek süratiyle namelerin meydana getirilmesidir (Özkan, 2006: 94).

Güçlü: Basit makamlarda bir oktav içerisinde dörtlü ve beşlilerin birleştiği perdeye güçlü denir.

Usûl: Kantemiroğlu'na göre, usûl; mûsikînin terazisi, usûl kuvveti ile kafiye ve ezgilerin, lazım olanından ne fazla ne de eksik olmasıdır (Kantemiroğlu, 17. yy.: 78).Öztuna'ya göre, usûl; belirli düzümlerin birleşimi ile, belirli zamanlar içerisinde vuruşları olan ve düzümlün özel kalıplar haline getirilmesinden oluşan vuruşlar bütünüdür (Öztuna, 2006: 246b). Kaçar, usulü şöyle tanımlar: "Vuruş süreleri birbirine eşit olan veya olmayan, kuvvetli, yarı kuvvetli

ve zayıf zamanlardan meydana gelen, ritm kalıplarına usûl denir” (Kaçar, 2012: 24). Özkan’a göre, usûl; çeşitli kuvvetli, yarı kuvvetli ve zayıf zamanların belirli bir şekilde sıralanmasıyla, kalıplar halinde meydana gelen darplaradır (Özkan, 2006: 606).

Geçki: Bir makamdan bir diğer makama geçişe geçki denmektedir (Öztuna, 2006: 307a). Akdoğu’ya göre, geçki; Bir eserin ait olduğu makamdan başka bir makama geçmesidir (Akdoğu, 1995: 34).

Makam tanımları yapılırken edvârlarda geçen bazı kelimelerin anlamları

Evvel: Öncelikli kullanılması gereken perde anlamındadır. Örnek olarak; “*evvel Sigâh*” verilebilir.

Evi: Bir perdeye ismi verilirken, o perdenin şubelerin etkisi ile aldığı isimdir. Bu etki şubelerden doğduğu için sadece Yegâh, Dügâh, Segâh ve Çargâh evlerinden ibarettir ve sadece onların isimleriyle anılırlar. Bunlara örnek olarak; “*Sigâh evi Kûçek*”, “*Sigâh evi Hisâr*”, “*Dügâh evi Irâk*” veya “*Yegâh evi Râst*” örnekleri verilebilir.

Hemân: İlk perde anlamındadır ve örnek olarak “*hemân Çargâh*” verilebilir.

Tizye giden: Bu anlatım sonrası makamın tiz bölgelerindeki seyir veya perdeler verilmektedir. Örnek olarak; “*tizye giden bunlardır, Irak nerm Dügâh, Sigâh hemân, Yekgâh nerm Râst*” verilebilir.

Nerm: Genellikle oktav belirtilmekte kullanılan terimdir.

Agâz: Çıkarılması gereken ses.

Hâne: Karar perdesi cıcarında.

Karâr ide: Karar eder anlamındadır. Bu asma karar anlamına gelebildiği gibi, pest veya tiz bölgelerin sınırlarını çizmek için de kullanılmıştır.

Tam karâr: Makamın kesin karar ettiği perde anlamındadır.

Aşırdaşın: Atlanması gereken perde anlamında kullanılmıştır.

Nim: Yarım aralık anlamındadır.

Yüzinden: Bir perdeden diğer bir perdeğe geçişte kullanılır. Örnek olarak “*Sigâh yüzinden Dügâh gösterüb Râst tamâm karâr ide*” verilebilir.

İlgili Araştırmalar

“Türk Müziği’nde 15. yy.’da kullanılan makamlardan oluşturulan Seyr-i Nâtik örneğinin viyolonsel öğretiminde kullanılabilirliğinin değerlendirilmesi” adlı bu çalışmada, kapsam bakımından günümüzde birçok günümüzde az kullanılan makamın adının geçmesinden dolayı A Eugenia Popescu-Judet’ın “Summary Catalogue Of The Turkish Makams”² adlı eseri, Abdülbâki Nasır Dede’nin Tedkik-ü Tahkik adlı eseri ve Gültekin Oransay’ın “Belleten” adlı kitabı³ incelenmiş ve makam tespitlerinin çoğunluğu bu kaynaklardan edinilmiş olup, yaklaşık 40 adet edvâr ve nazariyat kitabı incelenmiştir. TRT nota arşivi ve Darü’l Elhân külliyyâtı gibi nota arşivlerinden ise günümüzde az kullanılan makamların adetleri ve hangi zamana ait oldukları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmaya yön verebilecek, kaynak niteliği taşıyan, üzerinde araştırmalar yapılmış olan eserler şöyle sıralanabilir:

Cinuçen Tanrıkörur tarafından 1987 yılında bestelenmiş ve tezin modelini oluşturan “*Seyr-i Nâtik, Yürük Semai Usulünde 16 ölçülük 50 makam*” adlı eserden, ölçü adedi, makamların işleniş biçimi, makam adedi ve nüanslar açısından faydalanılmıştır.

Gülçin Yahya Kaçar tarafından 1987 yılında bestelenmiş ve tezin modelini oluşturan “*Seyr-i Nâtik, Sofyan Usulünde 16 ölçülük 50 makam*” adlı eserden, ölçü adedi, makamların işleniş biçimi, makam adedi ve nüanslar açısından faydalanılmıştır.

Vasfi Hatipoğlu, tarafından 2013 yılından tamamlanan “*Râst Makamındaki Kâr-ı Nâtik Eserlerinden Oluşturulan Seyr-i Nâtik Örneğinin Keman Öğretiminde Kullanılabilirliğinin Değerlendirilmesi*” adlı doktora tezinden, Seyr-i Nâtik örneğinde keman için yazılmış yay bağları, nüanslar ve teknik bilgilerden faydalanılmıştır (Hatipoğlu, 2013: 465 - 471).

Ahmed Avni Konuk tarafından bestelenmiş “*119 makamlı Fihrist-i Makamat*” adlı eserden, eserin Kâr-ı Nâtik olmasına rağmen, makam işlenişleri ve makam geçişlerindeki teslimleri açısından incelemeler yapılmıştır.

² Popescu, E. J. (2010) *Summary Catalogue Of The Turkish Makams*, (Birinci Baskı). İstanbul: Pan Yayıncılık, 97-114.

³ Oransay, G. (1990) *Belleten*, (Birinci Baskı). İzmir: DD Yayını, 19 - 22, 46 - 52.

Gülçin Yahya Kaçar tarafından 2012 yılında 3. baskısı hazırlanan “*Ud metodu*” adlı eserin, ıskala, nüans işaretleri, geleneksel icradaki süsleme teknikleri ve etütlerdeki makam üslubuna başvurulmuştur (Kaçar, 2012: 134 - 150).

Gülçin Yahya Kaçar tarafından 2012 yılında 3. baskısı hazırlanan “*Ud alıştırmaları*” adlı eserin, sazda teknik beceri kazandırılması ve nüans çalışmaları konusundan faydalanılacaktır (Kaçar, 2012: 68).

Barış Demirci tarafından 2013 yılında hazırlanan “*Viyolonsel İçin Türk Müsîkîsi Dizileri*” adlı eserden, viyolonselde yay işaretleri, teknikleri ve pozisyonlardan yararlanılmıştır (Demirci, 2013: 8, 14).

M. Hakan Cevher tarafından 1995 yılında hazırlanan “*Ali Ufkî Bey ve Hazâ Mecmua-i Saz u Söz*” adlı doktora tezinden, günümüzde az kullanılan makamların araştırılmasına başvurulmuştur (Cevher, 1995: 47).

Özgen Küçükgökçe tarafından 2010 yılında hazırlanan “*15. Yüzyılda Makâmlar*” adlı doktora tezinden, günümüzde az kullanılan makamların araştırılmasına başvurulmuştur (Küçükgökçe, 2010: 460 - 466).

Dimitri Kantemiroğlu'nun Yalçın Tura'nın tarafından 2001 yılında çevirisini yaptığı ve yorumlarda bulunduğu “*Kitabu İlmi'l Müsîkî alâ Vechi'l Hûrûfât*” adlı eserden, günümüzde az kullanılan makamların araştırılması konusunda başvurulmuştur (Tura, 2001: Cilt II, X - 18.).

Danyal Mantı tarafından 2011 yılında yayınlanan “*Klasik Türk müsîkîsi'nde az kullanılan makamlar*” adlı eserden, günümüzde az kullanılan makamların isimleri ve içeriğindeki eserlerin makam anlayışlarına başvurulmuştur (Mantı, 2011: 1).

Abdülbâkî Nâsır Dede'nin Yalçın Tura tarafından 2006 yılında çevirisini yaptığı “*Tedkîk ü Tahkîk*” adlı eserden, günümüzde az kullanılan makamların tanımları ve isimlerinden faydalanılmıştır (Tura, 2006: 60).

İsmail Hakkı Özkan tarafından 2007 yılında hazırlanan “*Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*” adlı eserden, Makam tanımları, örnekleri ve usullerden faydalanılmıştır (Özkan, 2006: 84, 94, 319, 606.).

Yılmaz Öztuna tarafından 2006 yılında hazırlanan “*Akademik Klasik Türk San'at Musikisinin Ansiklopedik Sözlüğü*” adlı eserden, tanımlar ve kaynaklardan yararlanılmıştır (Öztuna, 2006: 16b, 246b, 256a, 307a, 433a).

Bu çalışmanın temelini oluşturulmasında yardımcı olan dört eserin benzerlikleri ve ortak noktaları tespit edilmiş, eserlerin tamamı usûl, form ve makamları açısından incelenerek, oluşturulmuş olan Seyr-i Nâtık örneği bu eserlerin incelenmesi sonucunda ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmaya kaynak teşkil etmiş olan eserler şunlardır;

- Cinuçen Tanrıkorur “Seyr-i Nâtık”
- Gülçin Yahya Kaçar “Seyr-i Nâtık”
- Vasfî Hatipoğlu “Seyri Nâtık”
- Ahmed Avni Konuk “Fihrist-i Makâmât” (Kâr-ı Nâtık).

2. YÖNTEM

Bu çalışmada öncelikle kaynak taraması yapılmış, sonra makam analizleri tamamlanmıştır. Bu sonuçlara göre, anket görüşme tekniği kullanılarak nazariyat, icrâ ve viyolonsel öğretilirliği açısından anket soruları hazırlanmış ve uzman görüşlerine sunulmuştur.

Araştırmada, daha güvenilir verilere ulaşabilmek için, günümüzde az kullanılan 204 adet makam evren olarak belirlenmiş, içerisinde örneklem olarak 50 makam seçilmiş, verilerin her biri, ön araştırma sonucu, 15. yy.'daki edvârlardan, TRT repertuarındaki nota arşivinden, Darü'l Elhân külliyyâtı ve özel şahıs arşivlerindeki günümüzde az kullanılan makamlardan seçilmiş, bunlardan sadece 50 adedi dikkate alınarak, küçük ve büyük usullerle bestelenmiş, makam çözümlenmesi yapılmıştır. Günümüzde az kullanılan 50 adet makamın seçilmesinde bir diğer metot ise; Tarihi dayanağı olmayan, edvârlarda isimleri geçmeyen, 204 adet günümüzde az kullanılan makamın içerisinde bulunmasına rağmen 20. yy.'da var olduğu düşünülen bazı makamlar değerlendirme dışında tutulmuştur.

15. yy.'da edvârlardan en çok tanımları yapılmış olan makamlardan seçilmiş nazarı anlayışlara göre çözümlenmiş, sınırlandırılmış ve açıklanma yoluna gidilmiştir.

Aynı zamanda, örneklemini oluşturan makamların anlatımı, 15. yy.'da yazılmış edvarların hepsinde seyir şeklinde, anlaşılabilir bir Türkçe ile yapıldığından ve aynı zamanda makamlar hakkında daha iyi fikir verdiği düşünüldüğünden, Seyr-i Nâlık örneği 15. yy.'da varlığını sürdürmüş olan makamlarından bestelenmiştir.

Ayrıca bu çalışmada; bir oktavin 24 eşit aralığa bölünmüş olduğu ve içinde 1, 4, 5, 8 ve 9 komalık değiştirici işaretlerin olduğu, AEU'nun birlikte geliştirmiş oldukları nazariyat sistemi kullanılmıştır.

Uzman görüşlerine sunulmuş olan anket soruları ise beşli likert sistemine göre hazırlanmış ve nitelik olarak, nazariyat, icrâ ve viyolonsel öğretilirliği açısından ele alınarak uygulanmıştır.

15. yy.'da kullanılmış ve tanımları yapılmış olan makamların dizileri, bu çalışmadaki son halini alırken, makam tanımlarının çoğunluğu esas alınmıştır.

Seyr-i Nâlık örneğinin bestelenmesinde kullanılan yöntemler şöyledir:

1. 15. yy.'daki verilere göre yapılmış olan makam analizleri ve Seyr-i Nâlık örneği sıralaması birlikteliği sağlamak amacı ile harf sırasına göre düzenlenmiştir.

2. Bestelenen örnekler, harf sırasına göre bestelendiği için, karar farklılıkları kaçınılmaz olmuştur. Bu sorun, makam sonlarına teslim yazılarak diğer bir makama bağlantı yazılarak ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

3. Edvârlarda yapılan incelemeler sonucunda makamların yeden ve güçlü perdelerinin belirtilmemiş olduğu tespit edilmiştir. Ancak eğitim - öğretim materyali amaçlı yapılan bu çalışmada her makamın yedeni ve güçlüsü günümüz makam anlayışına göre tekrar düzenlenmiştir.

Ayrıca, bu çalışmada kullanılmış olan tarihi istatistik sıralaması şu yöntemle düzenlenmiştir:

1. Edvâr sahipleri ve nazariyatçılar, eserlerini yazdıkları tarihe göre sıralanmış,
2. Eserlerinin yazım tarihi belli değilse, ölüm tarihlerinin ön planda tutularak sıralanmış,
3. Ölüm tarihi de belli değilse, doğum tarihi veya diğer edvâr sahiplerinin anlatımlarından yola çıkılarak sıralama yoluna gidilmiştir.

Araştırmada, kaynaklar için genel kaynak taraması modeli kullanılmış, veri toplama tekniklerine başvurulmuş, Seyr-i Nâtik'in oluşturulmasını müteakip, gözlemciler seçilmiş, olası yanlış kaynakları araştırılmış, deney gurubu oluşturulmuş, çalışma belirli sürelerde test edilerek uzman görüşlerine sunulmuş ve sonuca varmak üzere rapor hazırlanmıştır.

2.1 Araştırmanın Modeli

Araştırma, viyolonsel eğitiminde kullanılmak üzere, bestelenip yeni bir model teşkil ettiği için, tarama modeline dayalı betimsel bir çalışma niteliğindedir.

Elde edilen makamların isimleri, kaynak taraması kapsamında; 15. yy.'da yazılmış olan edvârlardan, TRT repertuarından, Darü'l Elhân külliyyâtı ve özel şahıs arşivlerinden alınmıştır.

Bu araştırmanın ilk aşamasında, günümüzde az kullanılan makamlar ele alınmış, makamlarda, belirli dönemlerin farklı nazariyat anlayışlarına göre açıklanma yoluna gidilmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında, Klasik Türk Müsikîsi üslûbuna uygun bir Seyr-i Nâtik örneği oluşturulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın üçüncü aşamasında ise, bestelenmiş olan bu örnek, icra edilebilirliği açısından uzman görüşlerine sunulmuştur.

2.2 Evren ve Örneklem

Bu bölümde araştırmanın evreni, 13. yy.'dan günümüze kadar gelmiş olan 204 adet makam, örnekleme ise 15. yy.'da bulunan 50 makam oluşturmaktadır.

Evrenden alınan örnekleme, öncelikli olarak makamların bestelenme ve terkip edildiği yüzyıl ele alınmış, ardından, varsa o makamlardaki bestelere veya nazârî bilgilere ulaşılmıştır. Örneklem için seçilen makamların, özellikle, makamın tekrar yorumlanması ile farklılık arz edeceğinden, terkip edildiği yüzyıllara ait en yakın yüzyıllardaki örneklerinin seçilmesinde gerekli hassasiyet gösterilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada evren olarak belirlenen bu 204 makamın seçilmesinde belirli ölçütler bulunmaktadır. Tespit edilen 204 makam, aşağıdaki çizelgede, harf sırasına göre göre dizilmiştir.

Çizelge 2. 1. Evreni oluşturan makamların adı, adının geçtiği yüzyıllar ve ulaşılabilen eser sayısı.

Sıra No	Makam Adı	Adının Geçtiği Yüzyıllar	Ulaşılabilen Eser Sayısı
1	Acem Murassâ	18.	1
2	Acem Râst	21.	1
3	Acem Tarâb	17.	1
4	Acem Zembeme	19.	1
5	Acemliyegâh	17.	2
6	Aheng-i Tarâb	19. 21.	2
7	Ak Dügâh	19.	1
8	Anberefşân	18. 20.	5
9	Arâm-ı Cân	18.	2
10	Arâm-ı Dîl	18.	2
11	Arazbâr Zembeme	15. 17. 18.	4
12	Arazbârek	19.	2
13	Aşîrân Zembeme	20.	2
14	Atik İsfahân	-	1
15	Bahr-i Hülyâ	21.	3
16	Bahr-i Nâzik	15. 18.	2
17	Beste İsfahân	15.	65
18	Beste Nevâ	20.	3
19	Büzürk	10. 13. 15. 17. - 21.	33
20	Canfezâ	15. 18. - 21.	20
21	Cihâr Agazin	20.	10
22	Çargâh-ı Acem	15.	0
23	Dervîşedâ	21.	4
24	Dilâviz	18.	0
25	Dilfdâr	18.	0

Çizelge 2. 1. Evreni oluşturan makamların adı, yüzyılları ve eser sayısı devam

26	Dilfürûz	17. 18. 21.	6
27	Dilkeş	15. 18. - 21.	6
28	Dilküşâ	19. 21.	3
29	Dilnevâz	18.	2
30	Dilnişin	18. - 20.	14
31	Dilniyâz	21.	10
32	Dilrûbâ	18.	0
33	Dügâh-ı Acem	15.	0
34	Elifzâr	21.	4
35	Evc-i Bahr-i Nâzik	19.	2
36	Evc-i Şevk	20. 21.	20
37	Eviç Büselik	15. 18. 20.	32
38	Eviç İsfahân	20.	1
39	Eviç Kürdî	18.	2
40	Eviç Mâye	17. - 21.	19
41	Eviç Rûy-i Nevâ	17. 18.	3
42	Eviç Sabâ	18.	2
43	Ferahzâr	18.	2
44	Feth-i Belgrâd	17.	2
45	Feth-i Dil	17.	3
46	Feth-i Hicâz	19.	1
47	Feyz-i Yektâ	20. 21.	12
48	Gerdâniye Büselik	15. 18. - 21.	16
49	Gerdâniye Nigâr	15.	0
50	Geşt ü Güzâr-ı Bahâr	17.	2
51	Geveşt	13. - 15. 17. - 19.	9
52	Gonca-i Rânâ	20.	2
53	Gül Rûh	19.	1
54	Gülbûse	20.	6
55	Güldeste	19. 20.	4
56	Gülrûh	18.	0
57	Gülsever	20.	1
58	Gülşen-i Vefâ	19.	2
59	Heftgâh	20.	5
60	Hicâz Dilkeş	18.	1
61	Hicâz Zemzeme	18. 20. 21.	11
62	Hicâzeyn	20. 21.	2
63	Hicâz-ı Acem	15. 18.	3
64	Hicâz-ı Büselik	16. 19. 20.	11
65	Hicâz-ı Irâk	15. - 20.	6
66	Hicâz-ı Muhalif	13. 15. 17. - 21.	5
67	Hicâz-ı Rûmî	18. 21.	3
68	Hicâz-ı Uşşâk	19.	3
69	Hisâr Vech-i Şehnâz	17. 18. 21.	3
70	Hisârek	15. - 18.	2

Çizelge 2. 1. Evreni oluşturan makamların adı, yüzyılları ve eser sayısı devam

71	Hisâr-ı Evc	15.	0
72	Horasan	15. 17. 18.	5
73	Horasanî Bayâtî	10.	2
74	Hoşâver	18.	2
75	Hûzi	14. 15. 18. - 21.	25
76	Hûzi Aşîrân	17.	1
77	Hüsüdîl	21.	3
78	Hüzzâm-ı Cedîd	18. 20.	4
79	Irâk-ı Acem	15	0
80	İsfahân Rûy-i Nevâ	17.	2
81	İsfahân Zemzeme	19.	2
82	İsfahâne	13. - 18.	18
83	İsfahânî	18.	2
84	İbrahimî	17.	2
85	Kûçek	10. 13. - 18.	21
86	Lâlegül	20. 21.	28
87	Lâlerûh	18.	0
88	Mâhur Bûselik	18. - 21.	34
89	Mâhûrek	18.	0
90	Mahurhân	10. 19. - 21.	7
91	Mâver	17.	2
92	Mâverâ	17.	2
93	Mâye	15.	79
94	Meclîs - Efrûz	18.	0
95	Muhâlîf	15.	1
96	Muhâlîfek	15.	0
97	Muhâlîf-i Irâk	15. - 19.	3
98	Muhâlîf-i Râst	15.	1
99	Mûşkîye	18.	0
100	Müberkâ	13. - 18.	2
101	Nâdire	20.	1
102	Narefte	19. 20.	2
103	Nâz	18.	0
104	Nâzenîn	18.	0
105	Necid Hüseyinî	17. 20.	6
106	Neşezâr	21.	4
107	Nevâ-i Aşîrân	15.	1
108	Nevedâ	17. 19.	5
109	Nevkeş	18.	2
110	Nevrûz	13. - 15.17. - 21.	31
111	Nevrûz-ı Acem	15.	0
112	Nevrûz-i Rûmî	10. 15. 17. - 19.	14
113	Nigâr	15. 17. 19. 20.	5
114	Nigâr-ı Nek	15. 20.	0
115	Nihâvend-i Kebîr	13.15. 18. - 21.	22

Çizelge 2. 1. Evreni oluşturan makamların adı, yüzyılları ve eser sayısı devam

116	Nihâvend-i Rûmî	15. 16. 18. - 20.	5
117	Nihâvend'li Kürdî	21.	1
118	Nişâbûr	15. 17. 19. - 21	33
119	Nişâbûr Rûmî	17.	2
120	Niyâz	18.	0
121	Nûr-Efzâ	21.	5
122	Pençgâh-ı Asıl	18.	0
123	Pençgâh-ı Zâid	18.	0
124	Pesendide	17. - 21.	32
125	Peyk-i Neşât	16. 19.	2
126	Rahatfezâ	18. - 21.	10
127	Râhâtü'l Ervâh	15.	56
128	Râmiş-i Cân	18.	0
129	Râst Aşîrân	18.	5
130	Râst Hâverân	10.	2
131	Râst Mâye	15. 20.	6
132	Râst Muhâlif	18.	2
133	Râst-ı Acem	15.	0
134	Râst-ı Cedîd	15. 17. - 21.	27
135	Râst-ı Rûmî	18.	1
136	Râst-ı Sagîr	17.	2
137	Râst-ı Sûltanî	18.	2
138	Rekb	15.	0
139	Rekb-i Nevrûz	15.	0
140	Rekb-i Zâvîl	17.	2
141	Reng-i Dîl	20. 21.	7
142	Revnâknümâ	18. - 21.	18
143	Reyyâ	21.	2
144	Rûhfezâ	20.	2
145	Ruhnevâz	20. 21.	28
146	Rûy-i Dilârâ	17. 19. 21.	5
147	Rûy-i Irâk	13.-18.	12
148	Rûy-i Mehveş	21.	3
149	Sabâ Bûselik	17. - 21.	33
150	Safâ	18.	0
151	Sebzender Sebz	15.	0
152	Segâh-ı Acem	15. - 19.	0
153	Sehâb	21.	3
154	Selmek	13. - 15. 18. - 21.	17
155	Sipihr	15. 17. - 21.	40
156	Sipihr-i Atik	21.	1
157	Sipihr-i Cedîd	20.	1
158	Sûltan-ı Bûselik	20.	1
159	Sûltân-ı Cedîd	20.	3
160	Sûltan-ı Dügâh	21.	1

Çizelge 2. 1. Evreni oluşturan makamların adı, yüzyılları ve eser sayısı devam

161	Sultân-ı Evc	-	2
162	Sultan-ı Hüzzâm	18. - 20.	8
163	Sultân-ı Irâk	15. 17. - 21.	19
164	Sûltanî	18.	1
165	Şedd-i Sabâ	20. 21.	11
166	Şehnâzhâverân	20.	7
167	Şehnâz-Hüseynî	20.	1
168	Şehpus Sûltân	21.	1
169	Şehr-i Nâz	18.	0
170	Şerefnumâ	18. - 21.	24
171	Şevk	17.	2
172	Şevk – Engiz	18.	0
173	Şevkâver	18. 21.	7
174	Şevk-i Cedîd	20. 21.	3
175	Şevk-i Cihân	18.	4
176	Şevk-i Dîl	18. - 21.	13
177	Şevk-i Gülşen	21.	3
178	Şevk-i Serâb	20	3
179	Şevknumâ	21.	1
180	Şûr	21.	1
181	Şûri	18. 20. 21.	3
182	Tarâbengiz	20.	1
183	Tarz-ı Cedîd	18. - 20.	7
184	Tarz-ı Nevin	18. - 21.	40
185	Tarz-ı Vâhîd	21.	3
186	Türkî Hicâz	15. 17.	4
187	Uşşâk Muhâlif	18.	2
188	Uşşâk Reng-i Hicâz	19.	2
189	Uşşâk Rûy-i Nikrîz	17.	2
190	Uşşâk-ı Cedîd	18.	1
191	Vecd-i Dîl	20. - 21.	22
192	Vech-i Arazbâr	18. - 20.	6
193	Vech-i Dügâh	18.	1
194	Vech-i Hüseyinî	15.	0
195	Yaman Türkî	21.	1
196	Zehr-i Râna	21.	3
197	Zehr-i Ter	21.	3
198	Zemzeme	18.	0
199	Zencirân	20.	1
200	Zevk-i Dîl	20.	1
201	Zevkutarâb	19. 20.	6
202	Zilkeş	18.	1
203	Zirefkend	10.13.-18. 20. 21.	6
204	Zirkeşîde	15. 18. - 21.	1
		Toplam	204 makam

Örnekleme gurubu incelendiğinde:

1. Makamların evreni oluşturan 204 adet makamdan 50 makama indirildiği,
2. Her bir makamın tanımının yapılmış olduğu,
3. Makamların harf sırasına göre dizilmiş olduğu,
4. Bazı makamların tanımları yapılırken diğer yy.'lara da başvurulmuş olduğu,
5. 7 adet makam ile ilgili hiçbir eser bulunamamış olduğu,
6. Örnekleme oluşturan makamların Seyr-i Nâtik bestesinde kullanılmış olduğu,
7. Örnekleme oluşturan makamların, bileşik makamların yanında basit makamları da barındırmış olduğu,
8. Her makamın icrasının Seyr-i Nâtik bestesinde uygun olduğu görülmektedir.

Çizelge 2. 2. Örnekleme oluşturan makamların adları, adının geçtiği yüzyıllar, ulaşılabilen kaynak ve eser sayısı.

Sıra No	Makam Adları	Adının Geçtiği Yüzyıllar	Ulaşılabilen Kaynak Sayısı	Ulaşılabilen Eser Sayısı
1	Bahr-i Nâzik	15. 18.	8	2
2	Beste Isfahân	15.	9	65
3	Büzürk	10.13. - 15. 17. - 21.	15	33
4	Canfezâ	15. 18. - 21.	4	20
5	Çargâh-ı Acem	15.	6	0
6	Dilkeş	15. 18. - 21.	3	6
7	Dügâh-ı Acem	15.	8	0
8	Eviç Bûselik	15. 18. 20.	3	32
9	Gerdâniye Bûselik	15. 18. - 21.	9	16
10	Gerdâniye Nigâr	15.	4	0
11	Geveşt	13. - 15. 17. - 19.	18	9
12	Hicâz-ı Acem	15. 18.	7	3
13	Hicâz-ı Irâk	15. - 20.	2	6
14	Hicâz-ı Muhâlif	13. 15. 17. - 21.	6	5
15	Hisârek	15. - 18.	9	2
16	Hisâr-ı Evc	15.	7	0
17	Horasan	15. 17. 18.	4	5
18	Hûzi	14. 15. 18. - 21.	16	25
19	Irâk-ı Acem	15.	7	0
20	Isfahânek	13. - 18.	18	18
21	Kûçek	10. 13. - 18.	14	21
22	Mâye	13. 15.	14	79
23	Muhâlif	15.	3	1
24	Muhâlifek	15.	8	0
25	Muhâlif-i Irâk	15. - 19.	2	3
26	Müberkâ	13. - 18.	17	2
27	Nevâ-i Aşîrân	15.	9	1
28	Nevrûz	13. - 15. 17. - 21.	17	31
29	Nevrûz-ı Acem	15.	10	0

Çizelge 2. 2. Örnekleme oluşturan makamların adları, adının geçtiği yüzyıllar, ulaşılabilen kaynak ve eser sayısı.

30	Nevrûz-i Rûmî	10. 15. 17. - 19.	12	14
31	Nigâr	15. 17. 19. 20.	14	5
32	Nigâr-ı Nek	15. 20.	10	0
33	Nihâvend-i Kebîr	13.15. 18. - 21.	13	22
34	Nihâvend-i Rûmî	15. 16. 18. - 20.	15	5
35	Nişâbûr	15. 17. 19. - 21.	16	33
36	Râhâtü'l Ervâh	15.	10	56
37	Râst Mâye	15. 20.	9	6
38	Râst-ı Acem	15.	8	0
39	Rekb	15.	14	0
40	Rekb-i Nevrûz	15.	7	0
41	Rûy-i Irâk	10. 13. - 18.	18	12
42	Sebzender Sebz	15.	9	0
43	Segâh-ı Acem	15. - 19.	8	0
44	Selmek	13. - 15. 18. - 21.	21	17
45	Sipih	15. 17. - 21.	14	40
46	Sultân-î Irâk	15. 17. - 21.	4	19
47	Türkî Hicâz	15. 17.	12	4
48	Vech-i Hüseyinî	15.	9	0
49	Zirefkend	10. 13. - 18.	20	6
50	Zirkeşide	15. 18. - 21.	9	1
			<i>Toplam</i>	<i>50 Makam</i>

2.3. Veri Toplama Teknikleri

Araştırma sürecinde verilerin tümü kaynak taraması yöntemi sonucunda ile belirlenmiştir. Kuramsal bilgilere ulaşmak için, kitaplar, daha önce yapılmış olan akademik çalışmalara, icra örneklerine, özel arşivlere, TRT ve Darü'l Elhân nota arşivlerine başvurulmuştur.

Araştırmada, örnekleme oluşturan veriler, evrendeki eser çokluğu ve dönem önceliğine göre belirlenmiş olup, Seyr-i Nâtik örneğinin bestelenmesinde bir kaynak teşkil etmektedir.

Ayrıca, araştırmanın son verileri, model oluşturma aşamasına gelindiğinde, ilgili öğretim elemanlarının görüşlerine sunulmuş ve elde edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

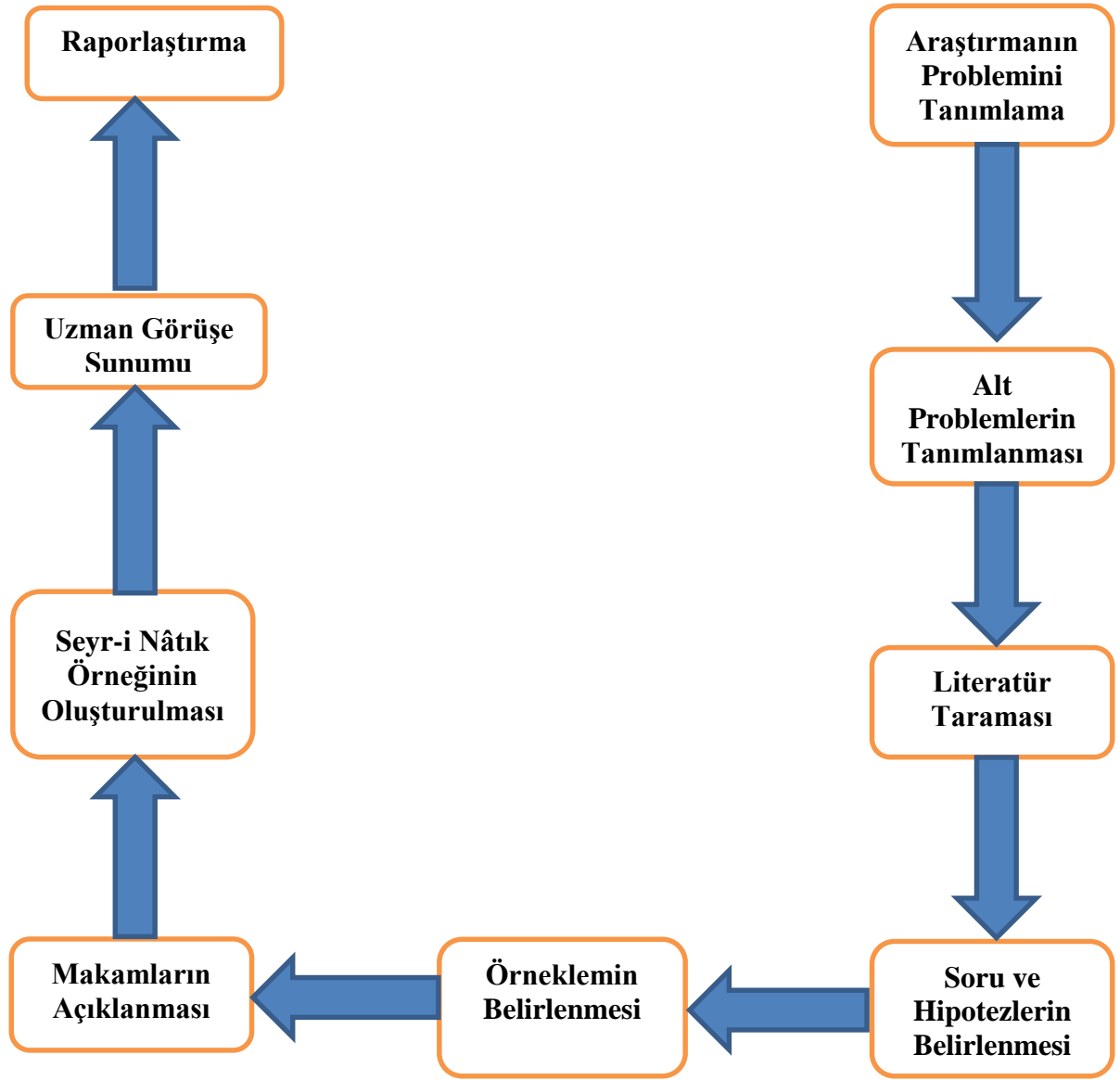
Araştırmada öncelikle 15. yy.'da kullanılan makamların gelişimleri, değişimleri ve anlatımları göz önünde bulundurularak, günümüz makam anlayışı ile farklılıklar olup olmadığı incelenmiş, makam dizileri ve seyirleri analiz edilmiş ve sonucunda Seyr-i Nâtik örneği sunulmuştur. Tespitlerin sonucunda, oluşturulmuş olan Seyr-i Nâtik örneği, uzman görüşlerine sunulmuş, ardından çıkan sonuçlarıyla birlikte rapor halinde sonuçlandırılmıştır.

2.5. Araştırma Sürecinin Evreleri

Her bir bilimsel araştırmada olduğu gibi, bir problemin olması gereği kaçınılmaz bir durumdur. Buna göre, problem durumunun tanımlanması, bilimsel çalışma sürecinde literatür taramasının yapılması, soruların ve örneklemin belirlenmesi, araçların belirlenmesi, analiz yönteminin seçiminin yapılması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve sonuç olarak hepsinin rapor halinde sunulması şarttır.

Bilimsel araştırma süreci aşamaları, çalışmanın iskeletini şu şekil ile ifade etmektedir:

Çizelge 2. 3. Araştırma sürecinin evreleri ⁴

⁴ Büyüköztürk, Ş., K. Çakmak. E., E. Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). Bilimsel Araştırma Yöntemleri (Ondördüncü Baskı). Ankara: PEGEM Yayınevi, 24-25.

3. BULGU VE YORUMLAR

Bu bölümde yapılmış olan çalışma, 13. yy.'dan günümüze kadar, üzerinde bilimsel araştırma yapılmış veya yapılmamış, tezin konusu ile ilgili önem arz eden, 50 adet günümüzde az kullanılan edvârlar üzerindeki tespitleri ve açıklamaları üzerine olacaktır.

Öncelikle, ulaşılabilen edvâr ve kaynaklarda tespit edilen perde ve makam isimleri için çizelge oluşturulmuş, daha sonra ise, az kullanılan 50 makamın adları tespit edilip, ayrıca bestelenme sırasına göre dizilmiştir. Türk Mûsikîsi'nde günümüzde az kullanılan 50 makamın adının geçtiği yüzyıllar ve kronolojik olarak bazı edvârlar ve nazarî kaynaklardaki verilere göre dağılımları tespit edilmiş, araştırılan ve ulaşılabilen edvârların, tezin konusunu oluşturan günümüzde az kullanılan 50 makamın tarihsel süreçleri incelenmiş, dizi yapıları belirtilmiş, işlenişleri anlatılmış, her makamdan kaç eser olduğu ve besteci isimleri belirtilmiş, yapılan bu çalışmalar sonucu incelenen makamların günümüze en uygun biçimi tespit edilerek Seyr-i Nâtık bestelenmesine esas makam olarak alınmıştır.

3. 1. 15. yy.'da Ulaşılabilen Türk Mûsikîsi Edvâr ve Kaynakları

Günümüzde az kullanılan makamların evrenine bakıldığında, seçilmiş olan örneklemedeki makamların en çok 15. yy.'da anlatıldığı detaylı bir şekilde görülmektedir (EK-3). Bu sayede, edvârlarda hangi makamların kullanılabilirliğini saptamak mümkün olmaktadır.

15. yy.'da ulaşılabilen edvâr ve kaynaklarda tespit edilen perde ve makam isimleri, aşağıdaki çizelgelerde önem sırasına göre üç maddede halinde sıralanmışlardır.

- 1- Kaynak sahiplerinin edvârlarını yazdıkları tarih,
- 2- Kaynak sahiplerinin edvârlarını yazdıkları tarih belli değilse, ölüm tarihleri,
- 3- Kaynak sahiplerinin edvârı yazdıkları tarih ve ölüm tarihleri belli değilse, yaşadıkları yüzyıldaki dönem esas olarak alınmıştır.

Bu kriterle göre 15. yy.'da yazılmış olduğu düşünülen, edvâr ve kaynaklarda adı geçen makam ve perde isimleri şunlardır:

Abdülkâdir Merâgî (1353 - 1435) “Câmiû'l Elhân - Şerhû'l Edvâr” (14. - 15. yy.)

Çizelge 3. 1. Abdülkâdir Merâgî'de makam adları

Makam Adı			
Acem	Hûzî	Nevrûz-ı Hârâ	Sabâ
Aşîrân	Hümâyûn	Nevrûz-ı Kebîr	Segâh
Bestenigâr	Hüseynî	Nevrûz-u Beyâtî	Selmek
Beyâtî	Irâk	Nihâvend	Sünbûle
Bûselik	İsfahân	Nîrîz	Şehnâz
Büzürk	İsfahâne	Nikriz-i Kebîr	Uşşâk
Cemî-i Maklûbât	Kürdî	Nikriz-i Sagîr	Uzzâl
Çargâh	Mâhûr	Nühüft	Yegâh
Dügâh	Mâye	Pençgâh	Zâvilî
Evc	Muhâyyer	Pençgâh-ı Asl	Zengûle
Gerdâniye	Müberkâ	Râhevî	Zirefkend
Gerdâniye-i Zâid	Nevâ	Râst	
Geveşt	Nevrûz	Râst-ı Geveşt	
Hicâzî	Nevruz-ı Arab	Rekb	
Hisâr	Nevrûz-ı Asl-ı Sagîr	Rûy-i Irâk	

Toplam: 56 Makam

(Merâgî [Câmiû'l-Elhân], 1405: vr. 31b, 32a); (Merâgî [Şerhu'l-Edvâr], 1418: vr. 203-208).

Kırşehirli Yusuf (15. yy.) “Mûsikî Risâlesi ve Kırşehrî Edvârı” (15. yy.)

Çizelge 3. 2. Kırşehirli Yusuf'ta makam adları

Makam Adı			
Acem	Hicâz Uzzâl	Mûsikâr	Sebzendersebz
Acem Aşîrân	Hicâz-1 Büzürk	Mûtedîl	Segâh
Acem Zirkeşîde	Hicâz-1 Muhâlif	Müberkâ	Segâh-1 Acem
Acem-i Nevâ	Hisâr	Müsteâr	Segâh-1 Mâye
Acem-i Râst	Hisâr Evc	Necd-i Hüseyinî	Selmek
Ağaze-i Zembûr	Hisârek	Nevâ	Sipihir
Arabân	Hisâr-1 Büzürk	Nevâ-Aşîrân	Sultân-î Irâk
Arazbâr	Hisâr-1 Evc	Nevâ-Uşşâk	Sultânî Nevâ
Aşîrân	Horâsânî-Hüseyinî	Nevrûz	Sünbûle
Âvâze-i Zembûr	Humâyûn	Nevrûz-1 Acem	Sünbûle-i Gerdâniye
Baba-Tâhir	Hûzî	Nevrûz-1 Rûmi	Şehnâz
Bahr-i Nâzik	Hüseyinî	Nigâr	Tâhir
Beste Isfahân	Hüseyinî-Acem	Nigâr Aşîrân	Terkîb-i Nevrûz
Bestenigâr	Hüzzam	Nigâr-1 Nek	Terkîb-i Sabâ
Beyâtî	Hüzzam-1 Rûmî	Nihâvend	Terkîb-i Zemzeme
Beyâtî-Çargâh	Irâk	Nihâvendek	Türkî Hicâz
Bûselik	Irâk Acem	Nihavend-i Rûmî	Uşşâk
Bûselik-Aşîrân	Irâk Mâye	Nikriz	Uşşâk Mâye
Büzürk	Irâk-1 Acem	Nişâbûr	Uzzâl
Büzürk-i Muhâlif	Isfahân	Nişâvûrek	Uzzâl-1 Acem
Çargâh	Isfahânek	Nühüft	Vech-i Hüseyinî
Çargâh-1 Acem	Karcığâr	Pençgâh	Yegâh
Dilkeş	Kûçek	Rahâtülevâh	Zâvilî
Dügâh	Kûçek-Müberka	Râst	Zemzeme
Dügâh-1 Acem	Kürdî	Râst Acem	Zengûle
Evc	Mâhûr	Râst Mâye	Zirefkend
Gerdâniye	Mâhûr-Aşîrân	Rehâvî	Zirefkend-i Büzürk
Gerdâniye-Bûselik	Mâye	Rekb	Zirefkend-i Kûçek
Gerdâniye-i Nigâr	Muhâlif	Rekb-î Nevrûz	Zirgûle
Gevâşt	Muhâlifek	Rûy-i Irâk	Zirkeşhâverân
Hûzî-Bûselik	Muhâlif-i Irâk	Sabâ	Zirkeşîde
Hicâz	Muhâyyer	Sazkâr	
Hicâz Acem	Muhâyyer-Evc	Sebahr	

Toplam: 131 Makam

(Kırşehrî [Mûsikî Risâlesi], 1410: vr. 30a, 34a); (Kırşehrî, [Kırşehrî Edvârı], 1411: vr. 13b - 17a).

AGK 131 numarada kayıtlı makale (15. yy. – 18. yy)

Çizelge 3. 3. AGK 131 numaralı makalede makam adları

Makam Adı			
Acem	Hicâz-ı Muhâlif	Nagme-i Kâbîl	Segâh-ı Mâyê
Acem Aşîrân	Hicâzkâr	Necd-i Hüseyinî	Selmek
Acem Zirkeşîde	Hisâr	Nevâ	Sipihir
Acem-i Râst	Hisâr Evc	Nevâ-Aşîrân	Sultân-î Irâk
Agâze-i Kabl	Hisârek	Nevâ-Uşşâk	Sultânî Nevâ
Agâze-i Zenbûr	Hisâr-ı Evc	Nevrûz	Sûznâk
Arabân	Horâsânî-Hüseyinî	Nevrûz-ı Acem	Sünbûle
Arazbâr	Humâyûn	Nevrûz-ı Rûmî	Şehnâz
Aşîrân	Hûzî	Nigâr	Şehnâz Bûselik
Baba-Tâhir	Hûzî Bûselik	Nigârînek	Şehnâz Kürdî
Bahr-i Nâzik	Hüseyinî	Nihâvend	Tâhir
Beste Isfahân	Hüseyinî-Acem	Nihâvend-i Kebîr	Terkîb-i Sabâ
Beste-i Hisâr	Hüzzam	Nihavend-i Rûmî	Türkî Hicâz
Bestenigâr	Hüzzam-ı Rûmî	Nihâvend-i Sâgîr	Uşşâk
Beyâtî	Irâk	Nikriz	Uşşâk Mâyê
Beyâtî Hisâr	Irâk-ı Acem	Nişâbûr	Uzzâl
Bûselik	Isfahân	Nişâbûrek	Uzzâl-ı Acem
Bûselik-Aşîrân	Isfahân	Nühüft	Vech-i Arâzbâr
Büzürk	Isfahâneki	Paziyân-ı Sabâ	Vech-i Hüseyinî
Çargâh	Karabagi	Pençgâh	Yegâh
Çargâh-ı Acem	Karcıgâr	Rahâtfezâ	Zâvil
Dilkeş	Kûçek	Rahâtülervâh	Zemzeme
Dilkeşhaverân	Kürdî	Râst	Zenbûr
Dügâh	Kürdî Aşîrân	Râst Mâyê	Zirefkend
Dügâh-ı Acem	Mâhûr	Rehâvî	Zirefkend-i Büzürk
Evc	Maverâ-ün Nehir	Rekb	Zirefkend-i Kûçek
Gerdâniye	Mâyê	Rekb-î Nevrûz	Zirgûle
Gerdâniye-Bûselik	Muhâlif	Rûy-i Irâk	Zirkeşhaverân
Gerdâniye-i Nigâr	Muhâlif-i Irâk	Sabâ	Zirkeşîde
Geveşt	Muhâyyer	Sabâ Zemzeme	
Gülizâr	Muhâyyer Bûselik	Sazkâr	
Hicâz	Muhâyyer Kürdî	Sebzendersebz	
Hicâz Acem	Musîkâr	Sebz-i Hisâr	
Hicâz Uzzâl	Müberkâ	Segâh	
Hicâz-ı Büzürk	Müstear	Segâh-ı Acem	

Toplam: 134 Makam

(AGK 131 [Kırşehirî], 1410. yy.: 5 - 25); (AGK 131 [Nâyî Ali Dede], 18. yy. 4 - 36);
(AGK 131 [Esseyid], 18. yy. 5 - 15).

Ahmed Oğlu Şukrullâh (1388 - 1459)⁵ “Risâle min İlmi’l-Edvâr, Edvâr-ı Mûsikî” (15. yy.)

Çizelge 3. 4. Ahmedoğlu Şukrullâh’da makam adları

Makam Adı			
Acem-i Irâk	Hisârek	Nevrûz-i Rûmî	Segâh-ı Acem
Acem-i Uzzâl	Hisâr-ı Evc	Nigâr	Selmek
Aşîrân	Hümâyûn	Nigâr-ı Nek	Sipihir
Bahr-i Nâzik	Hüseynî	Nihâvend	Şehnâz
Beste Isfahân	Hüseynî Acem	Nihâvend-i Rûmî	Tiz Nevâ
Bestenigâr	Irâk	Nîrîzî	Türkî Hicâz
Bûselik	Irâk Mâye	Nişavûrek	Uşşâk
Büzürk	Isfahân	Nühüft	Uşşâk Mâye
Çargâh	Isfahânek	Pençgâh	Vech-i Hüseynî
Çargâh-ı Acem	Karcığâr	Rahat-ül Ervâh	Yegâh
Dügâh	Kûçek	Râhevî	Zâvilî
Dügâh-ı Acem	Mâhûrî	Râst	Zemzeme
Gerdâniye	Mâye	Râst Mâye	Zengûle
Gerdâniye Bûselik	Muhâlîf	Râst-ı Acem	Zilkeşî Hâverân
Gerdâniye Nigâr	Muhâyyer	Rekb	Zirefkend
Geveşt	Müberkâ	Rekb-i Nevrûz	Zirkeşîde
Hicâz-ı Acem	Müstear	Rûy-i Irâk	
Hicâz-ı Büzürk	Nevâ	Sazkâr	
Hicâzî	Nevâ-yı Aşîrân	Sebz Ender Sebz	
Hicâz-ı Muhâlîf	Nevrûz	Segâh	
Hisâr	Nevrûz-ı Acem	Segâh Mâye	

Toplam: 79 Makam

(Şukrullâh [Edvâr-ı Mûsikî], 1410.: vr.117a - 120a.); (Şukrullâh [Risâle min İlmi’l- Edvâr], 15. yy. : vr.117a - 120a.).⁶

⁵ Demir, Şukrullâh’ın ölüm tarihini 1470 olarak vermiştir (Demir, 2013: 7).

⁶ Ahmed Oğlu Şukrullâh’ın tıpkıbasımını veren ve tenkidli metnini açılmalı inceleyen Bardakçı’dan da makamların isimleri hakkında yardım yoluna başvurulmuştur.

Bedr-i Dilşâd (1405 - ?) “Muradnâme” (15. yy.)

Çizelge 3. 5. Bedr-i Dilşâd'da makam adları

Makam Adı			
Acem	Hisârek	Nevrûz-i Rûmî	Selmek
Acem Râst	Hisâr-1 Evc	Nigâr	Sipâhân
Acem-i Irâk	Hûmâyûn	Nigârînek	Sipîhr
Bâhr-i Nâzik	Hüseynî	Nihâvend	Şehnâz
Beste-i İsfahân	Hüseynî-i Acem	Nihâvend-i Rûmî	Türkî Hicâz
Bestenigâr	Irâk	Nîrîz	Uşşâk
Bûselik	Irâk-1 Mâyeye	Nişâvûrek	Uşşâk-1 Mâyeye
Büzürk	İsfahân	Nühüft	Uzzâl
Çargâh	İsfahânek	Pençgâh	Uzzâl-1 Acem
Çargâh-1 Acem	Karcıgâr	Rahâtü'l Ervâh	Uzzâl-1 Şâh-1 Kerem
Dil-efrûz	Kûçek	Râst	Vech-i Hüseynî
Dügâh	Kûçek Hisâr	Râst-1 Acem	Yegâh
Dügâh-1 Acem	Mâyeye	Râst-1 Mâyeye	Zavlî
Gerdâniye	Muhâlifek	Rehâvî	Zelûkend-i Kûçek
Gerdâniye Bûselik	Muhâlif-i Râst	Rekb	Zemzem
Gerdâniye-i Nigâr	Muhâyyer	Rekb-i Nevrûz	Zengûle
Güvâşt	Müberkâ	Rekb-i Rûbâî	Zirefkend
Hicâz	Müstear	Rûy-i Irâk	Zirkeşhaverân
Hicâz-1 Acem	Nevâ	Sazkâr	Zirkeşîde
Hicâz-1 Büzürk	Nevâ Bûselik	Sebz-ender-Sebz	
Hicâz-1 Irâk	Nevâ-yı Aşîrân	Segâh	
Hicâz-1 Muhâlif	Nevrûz	Segâh-1 Mâyeye	
Hisâr	Nevrûz-1 Acem	Segâh-1 Acem	

Toplam: 88 Makam

(Dilşâd, 1427: 34. Bâb, 200-205).

Hızır b. Abdullâh (15. yy.) “Kitâbü'l - Edvâr” (15. yy.)

Çizelge 3. 6. Hızır b. Abdullâh'da makam adları

Makam Adı		
Acem	Hüseynî Şehnâz	Râst
Acem-i Zirkeşîde	Irâk	Râst Acem
Aşîrân	Irâk Acem	Râst Güvâşt
Avâze-i Zembûr	Irâk Güvâşt	Râst Mâye
Bahr-i Nâzik	Irâk Mâye	Râst-ı Gerdâniye
Beste Isfahân	Irâk-ı Gerdâniye	Râst-ı Mâye
Bestenigâr	Irâk-ı Nevrûz	Râst-ı Nevrûz
Bûselik	Irâk-ı Selmek	Râst-ı Selmek
Bûselik Gerdâniye	Irâk-ı Şehnâz	Râst-ı Şehnâz
Bûselik Güvâşt	Isfahân	Rehâvî
Bûselik Mâye	Isfahân Güvâşt	Rehâvî Gerdâniye
Bûselik Selmek	Isfahân Nevrûz	Rehâvî Selmek
Bûselik-i Maklûb	Isfahâneki	Rehâvî-i Güvâşt
Bûselik-i Nevrûz	Isfahân-ı Gerdâniye	Rehâvî-i Mâye
Bûselik-i Şehnâz	Isfahân-ı Mâye	Rehâvî-i Nevrûz
Büzürk	Isfahân-ı Selmek	Rehâvî-i Şehnâz
Büzürk Mâye	Isfahân-ı Şehnâz	Rekb
Büzürk-i Gerdâniye	Karcıgâr	Rekb-i Nevrûz
Büzürk-i Güvâşt	Kûçek	Rûy-i Irâk
Büzürk-i Nevrûz	Kûçek Gerdâniye	Sabâ
Büzürk-i Selmek	Kûçek Güvâşt	Sazkâr
Büzürk-i Şehnâz	Kûçek Mâye	Sebz ender Sebz
Çargâh	Kûçek-i Nevrûz	Segâh
Çargâh-ı Acem	Kûçek-i Selmek	Segâh Mâye
Dilkeşhâverân	Kûçek-i Şehnâz	Segâh-ı Acem
Dügâh	Mâhûr-u Sagîr	Selmek
Dügâh Mâye	Mâye	Selmek-i Bûselik
Dügâh-ı Acem	Mâye-i Bûselik	Selmek-i Büzürk
Eviç	Mâye-i Büzürk	Selmek-i Hicâz
Gerdâniye	Mâye-i Hicâz	Selmek-i Hüseynî
Gerdâniye Bûselik	Mâye-i Hüseynî	Selmek-i Irâk
Gerdâniye Nigâr	Mâye-i Irâk	Selmek-i Isfahân
Gerdâniye-i Bûselik	Mâye-i Isfahân	Selmek-i Kûçek
Gerdâniye-i Büzürk	Mâye-i Kûçek	Selmek-i Nevâ
Gerdâniye-i Hicâz	Mâye-i Nevâ	Selmek-i Râst
Gerdâniye-i Hüseynî	Mâye-i Râst	Selmek-i Rehâvî
Gerdâniye-i Irâk	Mâye-i Rehâvî	Selmek-i Uşşâk
Gerdâniye-i Isfahân	Mâye-i Uşşâk	Selmek-i Zengûle
Gerdâniye-i Kûçek	Mâye-i Zengûle	Sipihr
Gerdâniye-i Nevâ	Muhâlifek	Şehnâz
Gerdâniye-i Râst	Muhâyyer	Şehnâz-ı Bûselik
Gerdâniye-i Rehâvî	Müberka	Şehnâz-ı Büzürk
Gerdâniye-i Uşşâk	Mürgâk	Şehnâz-ı Hicâz
Gerdâniye-i Zengûle	Müstear	Şehnâz-ı Hüseynî
Geveşt	Nevâ	Şehnâz-ı Irâk

Çizelge 3. 6. Hızır b. Abdullâh'da makam adları

Güvâşt-1 Bûselik	Nevâ vü Aşîrân	Şehnâz-1 Kûçek
Güvâşt-1 Büzürk	Nevâ-i Gerdâniye	Şehnâz-1 Nevâ
Güvâşt-1 Hicâz	Nevâ-i Güvâşt	Şehnâz-1 Râst
Güvâşt-1 Hüseyinî	Nevâ-i Mâye	Şehnâz-1 Rehâvî
Güvâşt-1 Irâk	Nevâ-i Nevrûz	Şehnâz-1 Uşşâk
Güvâşt-1 İsfahân	Nevâ-i Selmek	Şehnâz-1 Zengûle
Güvâşt-1 Kûçek	Nevâ-i Şehnâz	Terkîb-i Acem
Güvâşt-1 Nevâ	Nevrûz	Terkîb-i Sabâ
Güvâşt-1 Râst	Nevrûz-1 Acem	Türkî Hicâz
Güvâşt-1 Rehâvî	Nevrûz-1 Bûselik	Uşşâk
Güvâşt-1 Uşşâk	Nevrûz-1 Büzürk	Uşşâk Mâye
Güvâşt-1 Zengûle	Nevrûz-1 Hicâz	Uşşâk-1 Gerdâniye
Hicâz	Nevrûz-1 Hüseyinî	Uşşâk-1 Güvâşt
Hicâz Büzürk	Nevrûz-1 Irâk	Uşşâk-1 Nevrûz
Hicâz Muhâlefek	Nevrûz-1 İsfahân	Uşşâk-1 Selmek
Hicâz-1 Acem	Nevrûz-1 Kûçek	Uşşâk-1 Şehnâz
Hicâz-1 Gerdâniye	Nevrûz-1 Nevâ	Uzzâl
Hicâz-1 Güvâşt	Nevrûz-1 Râst	Uzzâl-1 Acem
Hicâz-1 Mâye	Nevrûz-1 Rehâvî	Vech-i Hüseyinî
Hicâz-1 Nevrûz	Nevrûz-i Rûmî	Yekgâh
Hicâz-1 Selmek	Nevrûz-1 Uşşâk	Zâvül
Hicâz-1 Şehnâz	Nevrûz-1 Zengûle	Zemzeme
Hisâr	Nevrûz-u Arâb	Zenbûr
Hisâr Evç	Nigâr	Zengûle
Hisâr Rûmî	Nigarnîk	Zengûle Mâye
Hisârek	Nihâvend	Zengûle Selmek
Hümâyûn	Nihavend-i Rûmî	Zengûle-i Gerdâniye
Hüseyinî	Nirîzî	Zengûle-i Güvâşt
Hüseyinî Acem	Nişâvûrek	Zengûle-i Nevrûz
Hüseyinî Gerdâniye	Nühüft	Zengûle-i Şehnâz
Hüseyinî Güvâşt	Pençgâh	Zilkeşhâverân
Hüseyinî Nevrûz	Pençgâh-1 Asl	Zirefkend
Hüseyinî Rehâvî Mâye	Pençgâh-1 Zaid	Zirefkend-i Büzürk
Hüseyinî Selmek	Rahât-ül Ervâh	Zirkeşîde

Toplam: 237 Makam

(Abdullâh, 1441: vr. 117a – 119a, 140b, 141a, 143b, 150a);

Alişâh b. Hacı Büke (? - 1500) “Mukaddimetü'l - Usûl” (15. yy.)

Çizelge 3. 7. Alişâh b. Hacı Büke'de makam adları

Makam Adı		
Asl-1 Hicâzî	Hüseynî	Nihavend
Asl-1 Hisâr	Irâk	Nîrez
Asl-1 Zü'l Hams-i Bûselik	Isfahân	Nîrez-i Kebîr
Aşîrân	Isfahâneki	Nîrez-i Sagîr
Bahâr	Kûçek	Nişabûrek
Bestenigâr	Mâhûr	Nühüft
Beyâtî	Mâhûr-1 Kebîr	Pençgâh
Beyzâ	Mâhûr-1 Sagîr	Pençgâh-1 Zâid
Bostan	Maklub	Râhevî
Buhârî	Maklub Hüseynî	Râst
Bûselik	Mâşuk	Rekb
Bûselik-i Maklûp	Mâye	Rûy-i Irâk
Büzûrk	Mâye-i Kebîr	Sabâ
Canfezâ	Meclîs-i Efrûz	Segâh
Cins-i Kûçek	Melâhî	Selmek
Çargâh	Mihrican	Selmek-i Kebîr
Devr-i Mâhûrî	Muhâlîfek	Selmek-i Sagîr
Dilküşâ	Muhâlîf-i Râst	Sipîhr
Dostkâmî	Muhâyyer	Sûzinâk
Dügâh	Müberkâ	Şâh
Eviç	Müjdegâni	Şehnâz
Gamzedâ	Müteaddî	Türkî Hicâz
Gerdâniye	Nesîm	Uşşâk
Gevâşt	Nevâ	Uzrâ
Gülistan	Nevbahâr	Uzzâl
Hazân	Nevrûz	Vâmîk
Hazrâ	Nevrûz-1 Acem	Visâl
Hicâzî	Nevrûz-1 Arab	Zâvilî
Hicâzî Asl	Nevrûz-1 Asl	Zengûle
Hisâr	Nevrûz-1 Beyâtî	Zinderûd
Hisâr-1 Asl	Nevrûz-1 Hârâ	Zirefkend
Hoşseray	Nigâr	Zirefkend-i Büzûrk
Hümâyûn	Nigâr-1 Nek	Zirefkend-i Kûçek

Toplam: 99 Makam

(Büke, 1445. yy.: vr. 12b, 27a, 27b).

Fettullâh Şîrvânî (1407 - 1486)⁷ “*Mecelletun Fi'l-Mûsîka*” (15. yy.)

Çizelge 3. 8. Fettullâh Şîrvânî’de makam adları

Makam Adı	
Aşîrân	Nevrûz-1 Arap
Bestenigâr	Nevrûz-1 Asl
Büzûrk	Nevrûz-1 Beyâtî
Çargâh	Nevrûz-1 Hârâ
Dügâh	Nihavend
Ebûselik	Nîyrîz
Evc	Nühüft
Gerdâniye	Nevâ
Geveşt	Pençgâh
Hicâzî	Râst
Hisâr	Râhevî
Hûzî	Rekb
Hümâyûn	Sabâ
Hüseynî	Segâh
Irâk	Selmek
Isfahân	Şehnâz
Isfahâne	Uşşâk
Mâhûr	Uzzâl
Mâye	Zâvil
Muhâyyer	Zengûle
Müberka	Zirefkend
Nevrûz	

Toplam: 43 Makam

(Şîrvânî, 1986 / 1450: vr. 101, 105 - 108).

⁷ Demir, Şîrvânî’nin doğum tarihini 1417 olarak vermiştir (Demir, 2013: 5).

Lâdikli Mehmed Çelebi (? - 1512)^{8 9} “Zeynü’l Elhân ve Risâletü’l Fethiyye” (15. yy.)

Çizelge 3. 9. Lâdikli Mehmed Çelebi’de makam adları

Makam Adı		
Acem	Mâhûr	Pençgâh
Aşîrân	Mâhûr-1 Kebîr	Pençgâh-1 Asl
Bestenigâr	Mâhûr-1 Sagîr	Pençgâh-1 Zâid
Bûselik	Mâye	Rahât-ül Ervâh
Büyük Mâhûr	Muhâyyer	Râst
Büzürk	Müberka	Rehâvî
Çargâh	Müsteâr	Rekb
Dügâh	Nevâ	Segâh
Ebûselik	Nevrûz	Selmek
Evc	Nevrûz-1 Arâb	Sünbüle
Gerdâniye	Nevrûz-1 Asl-1 Sagîr	Şehnâz
Geveşt	Nevrûz-1 Beyâtî	Türkî Hicâz
Hazân	Nevrûz-1 Hârâ	Uşşâk
Hicâzî	Nevrûz-1 Kebîr	Uzzâl
Hisâr	Nigâr	Vasf-1 Yegâh
Hûzî	Nigâr-î Nik	Yekgâh
Hümâyûn	Nihâvend	Zâvâlî
Hüseynî	Nihâvend-i Kebîr	Zâvilî Isfahân
Irâk	Nihâvend-i Sagîr	Zâvilî Segâh
Isfahân	Nîrîz-î Kebîr	Zemzem
Karcıgâr	Nîrîz-î Sagîr	Zengûle
Kûçek	Nişâbürek	Zirefkend
Küçük Mâhûr	Nühüft	

Toplam: 68 Makam

(Lâdikli [Zeynü’l Elhân], 1483/1509: vr. 32a, 33a, 34b, 54b); (Lâdikli [Risâletü’l Fethiyye], 1708/1484: vr. 68, 75); (Lâdikli [Risâletü’l Fethiyye], 1894/1484: vr. 64b).

⁸ Recep Uslu, “Lâdikli Mehmed Çelebi Üzerindeki Şüpheler”, Musiki Mecmuası, y. 51, nr. 462, Ekim 1998, s. 33.

⁹ Demir, Lâdikli’nin ölüm tarihini 1494 olarak vermiştir (Demir, 2013: 6).

Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî (15. yy.) “Nekâvetü’l-Edvâr” (15. yy.)

Çizelge 3. 10. Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî’de makam adları

Makam Adı		
Acem	Kürdî	Pençgâh-ı Zâid
Aşîrân	Mâhûr	Râhevî
Aşîrân-Kebîr	Mâhûr-ı Sagîr	Râst
Bayâtî	Mâye	Rekb
Bestenigâr	Muhâyyer	Rûy-i Irâk
Bûselik	Müberkâ	Sabâ
Büzürk	Nevâ	Safâ
Çargâh	Nevrûz	Segâh
Dügâh	Nevrûz-ı Arâb	Selmek
Evc	Nevrûz-ı Asl	Sünbûle
Gerdâniye	Nevrûz-ı Bâyatî	Şâhî
Geveşt	Nevrûz-ı Hârâ	Şehnâz
Hicâzî	Nevrûz-ı Sabâ	Şûrî
Hisâr	Nihâvend	Uşşâk
Hûzî	Nim Şehnâz	Uzzâl
Hümâyûn	Nîrîz	Yegâh
Hüseynî	Nîrîz-i Kebîr	Zâvilî
Irâk	Nîrîz-i Sagîr	Zengûle
Isfahân	Nühüft	Zirefkend
Isfahâne	Pençgâh	Zirefkend-i Büzürk

Toplam: 60 Makam

(Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî, 15. yy.: v17b, 20a-21b).

Kadıızâde Mehmed Tirevî ? (? - 1494) “Risâle-i Mûsikî” (15. yy.)

Çizelge 3. 11. Kadıızâde Mehmed Tirevî’de makam adları

Makam Adı		
Acem	Hüzzâm	Rahâtfezâ
Acem Aşîrân	Irâk	Rahâtülervâh
Arabân	Isfahân	Râst
Arazbâr	Isfahâneki	Rehâvî
Aşîrân	Karcığâr	Rekb
Bahr-i Nâzik	Kûçek	Rûy-i Irâk
Bayâtî Mâye	Mâhûr	Sazkâr
Beste Hisâr	Mâye	Sebz ender Sebz
Beste Isfahân	Muhâlifek	Segâh
Bestenigâr	Muhâlif-i Irâk	Segâh Mâye
Bûselik	Muhayyer	Selmek
Büzûrk	Muhayyer Sünbüle	Sipihir
Çargâh	Müberkâ	Sirrenk
Çargâh-ı Acem	Müstear	Sultân-î Irâk
Dilkeş	Nevâ	Sünbüle
Dügâh	Nevâ-i Acem	Şehnâz
Evc	Nevâ-i Aşîrân	Şûrî
Evc-i Bûselik	Nevâ-i Sünbüle	Terkîb-i Hicâz
Evc-i Muhâlif	Nevâ-i Uşşâk	Terkîb-i Sabâ
Gerdâniye	Nevrûz	Türkî Hicâz
Gerdâniye Bûselik	Nevrûz-ı Acem	Uşşâk
Geveşt	Nevrûz-i Rûmî	Uzzâl
Gülizâr	Nigâr	Uzzâl-ı Acemî
Hicâz	Nigârnîk	Vech-i Hüseyinî
Hicâz-ı Muhâlif	Nihâvend-i Kebîr	Yegâh
Hisâr	Nihâvend-i Rûmî	Zâvilî
Hisâr Bûselik	Nihâvend-i Sagîr	Zemzeme
Hisârek	Nikrîz	Zirefkend-i Kûçek
Horasan	Nişâbûr	Zirgûle
Hûzî	Nişâbûrek	Zirkeşhâverân
Hümâyûn	Nühüft	Zirkeşîde
Hüseyinî	Pençgâh	

Toplam: 95 Makam

(Tirevî, 1676¹⁰/1488: vr. 2a - 17a, 174a - 181b).

¹⁰ M. Nuri Uygun’un, yüksek lisans tezi olan, *Kadıızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi* adlı çalışmasında Tirevî’nin XV. yy.’da yaşadığını belirtmiş, Risâle’de esas aldığı nüshanın “A” nüshası olduğunu söylemiş ve verilen bu tarihin en eski bilinen tarihli nüsha olduğunu bildirmiştir. Ancak bu tarihin 1676 olduğu görülmektedir. Eğer tarihin istinsah (çoğaltı) tarihi olduğu düşünülürse, eserin XV. yy.’a ait olduğu varsayılabilir. Bu eserdeki tarih şüphesini ortadan kaldırmak için, diğer tarihi bilinmeyen nüshaların da uzmanlarca incelenmesi gerekmektedir. Zira eser 1488 yılında yazılmıştır (Uslu, 2002: 43 - 48).

Rûh-Perver (15. yy.)¹¹

Çizelge 3. 12. Rûh-Perver'de makam adları

Makam Adı		
Acem	Isfahânek	Rahâtülevâh
Aşîrân	Karcığâr	Râst
Bahr-i Nâzik	Kûçek	Râst-Acem
Beste Isfahân	Mâhûr	Râst-Mâye
Bestenigâr	Matlûb	Rehâvî
Beynelbahreyn	Matlûbek	Rekb
Bûselik	Mâye	Rûy-i Irâk
Büzürk	Muhâlif	Sabâ
Çargâh	Muhâlifek	Sazkâr
Dilkeşhâverân	Muhâyyer	Sebz ender Sebz
Dügâh	Müberkâ	Segâh
Dügâh-Acem	Mürgâk	Segâh Acem
Evc	Müsteâr	Segâh Mâye
Gerdâniye	Nâzik	Selmek
Gevâşt	Nevâ	Sipih
Hicâz	Nev-Aşîrân	Şehnâz
Hicâz-Acem	Nevrûz	Türkî Hicâz
Hisâr	Nevrûz-ı Acem	Uşşâk
Hisârek	Nevrûz-ı Arab	Uşşâk-Mâye
Hûzî	Nevrûz-ı Rûmî	Uzzâl
Hümâyûn	Nigâr	Uzzal-Acem
Hüseynî	Nigârnîk	Vech-i Hüseynî
Hüseynî-Acem	Nihavend-i Rûmî	Zemzem
Irâk	Nişâvûrek	Zengûle
Irâk-Acem	Nîzez	Zevâli
Irâk-Mâye	Nühüft	Zirefkend
Isfahân	Pençgâh	Zirkeşîde

Toplam: 81 Makam

(Rûh-Perver, 15. yy.: vr.10a, 10b, 11a, 11b, 12a, 12b).

¹¹ Agayeva ve Uslu makalelerinde eserin XV. yy.'in aksine XVII. yy.'da yazıldığını iddia etmişlerdir. Agayeva S., Uslu R. (Ocak, 2008). Kitab-ı Edvar: RUHPERVER (Leiden,Or.1175), Web: adresinden 17 Şubat 2015'de alınmıştır <http://www.arsiv2007.musikidergisi.net/?p=153>. Ayrıca, Agayeva ve Uslu'nun Rûhperver adında 2008 yılında basılmış olan kitaplarında da sayfa 39 'da eserin XVII. yy.'da yazılmış olabileceği vurgulanmaktadır.

Kitâb-ı Edvâr (15. yy.)

Çizelge 3. 13. Kitâb-ı Edvâr'da makam adları

Makam Adı		
Aşîrân	İsfahân	Rûy-i Irâk
Acem-Zirkeşîde	İsfahâne	Sazkâr
Acem-Râst	Karcıgâr	Sazkâr-ı Mûtedîl
Bahr-i Nâzik	Kûçek	Sebahr
Beste İsfahân	Mâye	Sebz ender Sebz
Bestenigâr	Muhâlifek	Segâh
Bûselik	Muhâyyer	Segâh-Mâye
Büzürk	Müberkâ	Segâh-Acem
Çargâh	Müsteâr	Selmek
Çargâh-Acem	Nevâ	Sipih
Dügâh	Nevâ-Aşîrân	Şehnâz
Dügâh-Acem	Nevâ Güvâşt	Terkîb-i Sabâ
Gerdâniye	Nevrûz	Türkî Hicâz
Gerdâniye Nigâr	Nevrûz-ı Acem	Uşşâk
Gerdâniye Bûselik	Nevrûz-ı Rûmi	Uşşâk-Mâye
Güvâşt	Nigâr	Uzzâl
Hicâz	Nigârnîk	Uzzâl-Acem
Hicâz-Acem	Nihâvend	Vech-i Hüseyinî
Hicâz-Büzürk	Nihavend-i Rûmî	Yekgâh
Hicâz-ı Muhâlif	Nişâvûrek	Zavûlî
Hisâr	Nîrizî	Zemzem
Hisârek	Nühüft	Zengûle
Hisâr-Evc	Pençgâh	Zirefkend
Hümâyûn	Rahâtülvâh	Zirefkend-i Kûçek
Hüseyinî	Râst	Zirkeşhaverân
Hüseyinî-Acem	Râst-Mâye	Zirkeşîde
Irâk	Rehâvî	
Irâk-Acem	Rekb	
Irâk-Mâye	Rekb-i Nevrûz	

Toplam: 84 Makam

(Kitab-ı Edvâr, 15. yy. : vr. 3b,11b,12a,13a,17b).

Seydî (15. yy.) “*El-Matla*” (15. yy.)

Çizelge 3. 14. Seydî’de makam adları

Makam Adı		
Acem Bâ-Zirkeşide	Irâk	Rekb-i Nevrûz
Acem-i Mûteber	Irâk-1 Acem	Rıdvân
Acem-i Râst	Irâk-Mâye	Rûy-i Irâk
Aşîrân	Isfahân	Sabâ
Bahr-i Nâzûk	Isfahâne	Sâz-1 Ûlâ
Beste-i Isfahân	Karcığâr	Sazkâr
Bestenigâr	Kûçek	Se-Bahr
Bûselik	Mâye	Sigâh
Bûselik-Mâye	Muhâlifek	Sigâh-1 Acem
Büzûrk	Muhâyyer	Sigâh-Mâye
Çargâh	Murğek	Sebz-Ender-Sebz
Çargâh-1 Acem	Mûtedîl	Selmek
Dügâh	Müberka	Sûzinâk
Dügâh-1 Acem	Müstear	Şehnâz
Evc	Nevrûz	Şehr-i Uşşâk
Gerdâniye	Nevrûz-1 Acem	Türkî Hicâz
Gerdâniye-i Nigâr	Nevrûz-i Rûmî	Uşşâk
Gerdâniye-i Bûselik	Nihavend	Uşşâk-Mâye
Güvâşt	Nihvend-i Rûmî	Uzzâl
Hicâz	Nişâvurek	Uzzâl-1 Acem
Hicâz-1 Acem	Nîrîzî	Yekgâh
Hicâz-1 Büzûrk	Nühüft	Vech-i Hüseynî
Hicâz-1 Irâk	Nüvâ	Zâvilî
Hicâz-1 Muhâlif	Nüvâ Aşîrân	Zengûle
Hicâz-1 Rekb	Pençgâh	Zemezem
Hisâr	Nigâr	Zilkeş
Hisâr-1 Evc	Nigârinek	Zirefkend
Hisârek	Rahâtü'l-Ervâh	Zirefkend-i Kûçek
Hisârnîk	Râst	Zirkeşhâverân
Hümâyûn	Râst-Mâye	Zilkeşide
Hüseynî	Rehâvî	
Hüseynî Acem	Rekb	

Toplam: 94 Makam

(Seydî, 1504¹²: vr. 8b - 10b, 12b - 16b, 19a, 24b, 26b, 27b, 32b).

¹² Levendoğlu, N. Y. O. (2011). Osmanlı dönemi 15. yy. müzik yazmalarında makam tanımları, sınıflamaları ve bir geçiş dönemi kuramcısı: Lâdikli Mehmed Çelebi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (2), 807.

Mahmud b. Abdülazîz (15. yy.) “Makasîdü’l-Edvâr” (15. yy.)

Çizelge 3. 15. Mahmud b. Abdülazîz’de makam adları

Makam Adı	
Aşîrân	Nevrûz-1 Arab
Aşîrân-1 Kebîr	Nevrûz-1 Asl
Bestenigâr	Nevrûz-1 Bayâtî
Bûselik	Nevrûz-1 Hârâ
Büzûrk	Nevrûz-1 Sabâ
Çargâh	Nihavend
Dügâh	Nîrîz
Evc	Nîrîz-i Kebîr
Gerdâniye	Nîrîz-i Sagîr
Gevâşt	Nühüft
Hicâzî	Pençgâh
Hisâr	Pençgâh-1 Zâid
Hûzî	Râst
Hümâyûn	Rehavî
Hüseynî	Rekb
Irâk	Rûy-i Irâk
Isfahân	Sabâ
Isfahâne	Segâh
Mâhûr	Selmek
Mâhûr-1 Kebîr	Şehnâz
Mâye	Uşşak
Muhâyyer	Uzzâl
Müberka	Zâvilî
Nevâ	Zengûle
Nevrûz-1 Acem	Zirefkend
Nevrûz	

Toplam: 51 Makam

(Abdülazîz, 1508: 5a, 6b, 29b - 31b, 37b); (Abdülazîz, 1508 / 1918: 4b).

3.2. 15. Yüzyılda Adı Geçen 50 Makamın Kronolojik Sıralaması

Çalışmanın bu kısmında, incelemesi yapılmış olan, yaklaşık 30 kaynak içerisinde, az kullanılmış 50 adet makamın, tarihsel süreçler içerisinde hangi edvâr ve nazarî kaynaklarda kullanıldığı belirtilmiştir. Buna göre, makamlar harf sırasına göre, yüzyıllara ve nazariyatçılara göre aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

1. Bahr-i Nâzik makamının, 15. ve 18. yy. 'da görüldüğü,
2. Beste Isfahân makamının, 15. yy.'da görüldüğü,
3. Büzürk makamının, 10. - 21. yy.'ları arasında görüldüğü,
4. Canfezâ makamının, görüldüğü, 15 - 21. yy.'ları arasında görüldüğü,
5. Çargâh-ı Acem makamının, 15. yy.'da görüldüğü,
6. Dilkeş makamının, ilk olarak 15. - 21. yy.'ları arasında görüldüğü,
7. Dügâh-ı Acem makamının, 15. yy.'da görüldüğü,
8. Eviç Bûselik makamının, 15. - 20. yy.'ları arasında görüldüğü,
9. Gerdâniye Bûselik makamının, 15. - 21. yy.'ları arasında görüldüğü,
10. Gerdâniye Nigâr makamının, 15. yy.'da görüldüğü,
11. Geveşt makamının, 13. - 19. yy. arasında görüldüğü,
12. Hicâz-ı Acem makamının, 15. ve 18. yy.'da görüldüğü,
13. Hicâz-ı Irâk makamının, 15. - 20. yy.'lar arasında görüldüğü,
14. Hicâz-ı Muhâlif makamının, 13. - 21 yy.'lar arasında görüldüğü,
15. Hisârek makamının, 15. ve 18. yy.'da görüldüğü,
16. Hisâr-ı Evc makamının, 15. yy.'da görüldüğü,
17. Horasan makamının, 15. - 18. yy.'lar arasında görüldüğü,
18. Hûzi makamının, 14. - 21. yy.'lar arasında görüldüğü,
19. Irâk-ı Acem makamının, 15. yy.'da görüldüğü,
20. Isfahânek makamının, 13. - 18. yy.'lar arasında görüldüğü,
21. Kûçek makamının, 10. - 18. yy.'lar arasında görüldüğü,
22. Mâyec makamının, 13. ve 15. yy.'da görüldüğü,
23. Muhâlif makamının, 15. yy.'da görüldüğü,
24. Muhâlifek makamının, 15. yy.'da görüldüğü,
25. Muhâlif-i Irâk makamının, 15. - 19. yy.'lar arasında görüldüğü,
26. Müberkâ makamının, 13. - 18. yy.'lar arasında görüldüğü,
27. Nevâ-i Aşîrân makamının, 15. yy.'da görüldüğü,

28. Nevrûz makamının, 13. - 21 yy.'lar arasında görüldüğü,
29. Nevrûz-ı Acem makamının, 15. yy.'da görüldüğü,
30. Nevrûz-i Rûmî makamının, 10. - 19. yy.'lar arasında görüldüğü,
31. Nigâr makamının, 15. - 20. yy.'lar arasında görüldüğü,
32. Nigâr-ı Nek makamının, 15. - 20. yy.'lar arasında görüldüğü,
33. Nihâvend-i Kebîr makamının, 13. - 21. yy.'lar arasında görüldüğü,
34. Nihâvend-i Rûmî makamının, 15., 16. ve 18. yy.'da görüldüğü,
35. Nişâbûr makamının, 15. - 21. yy.'lar arasında görüldüğü,
36. Rahâtü'l Ervâh makamının, 15. yy.'da görüldüğü,
37. Râst Mâye makamının, 15. yy.'da görüldüğü,
38. Râst-ı Acem makamının, 15. yy.'da görüldüğü,
39. Rekb makamının, 15. yy.'da görüldüğü,
40. Rekb-i Nevrûz makamının, 15. yy.'da görüldüğü,
41. Rûy-i Irâk makamının, 13. - 18. yy.'lar arasında görüldüğü,
42. Sebzender Sebz makamının, 15. yy.'da görüldüğü,
43. Segâh-ı Acem makamının, 15. - 19. yy.'lar arasında görüldüğü,
44. Selmek makamının, 13. - 21. yy.'lar arasında görüldüğü,
45. Sipîhr makamının, 15. - 21. yy.'lar arasında görüldüğü,
46. Sultân-î Irâk makamının, 15. - 21. yy.'lar arasında görüldüğü,
47. Türkî Hicâz makamının, 15. - 18. yy.'lar arasında görüldüğü,
48. Vech-i Hüseyinî makamının, 15. yy.'da görüldüğü,
49. Zirefkend makamının, 10. - 18. yy.'lar arasında görüldüğü,
50. Zirkeşîde makamının da 15. - 21. yy.'ları arasında görüldüğü saptanmıştır.

Ayrıca, 15. yy.'da adı geçen 50 adet makamın kronolojik sıralaması EK - 3'de detaylı bir çizelge halinde gösterilmiştir (s. 621).

3.3. Seyr-i Nâtik Bestesinde Kullanılan 50 Makamın 15. yy. Edvâr ve Kaynaklarındaki Nazarî Anlatımları

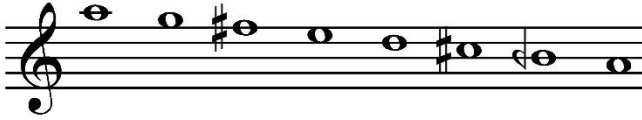
Çalışmanın bu kısmında, Seyr-i Nâtik bestesini oluşturacak olan az kullanılan 50 adet makamın tarihsel verilere dayanarak, edvâr ve diğer nazarî kitap yazarlarının görüşlerine başvurulmuş, makamların terkip tarihleri, anlatım farklılıkları, dizileri, hangi yüzyıllarda kullanıldığı incelenmiştir, anlatımlardan yola çıkılarak, nazariyatçıların ortak kararları dikkate alınmış, buna göre gerekliliği doğrultusunda bir makam anlayışı tespit edilmiş ve harf sırasına göre araştırılmıştır.

Seyr-i Nâtik bestesi, edvârlarda adı geçen makamların anlatımları ve dizilerinin incelenmesi sonucunda, günümüz makam anlayışına göre ortak dizileri belirlenmiş ve tek makam anlayışı ile oluşturulmuştur. Bu bölümde analiz edilmiş olan makamların eserler listesi Ek - 1’de sunulmuştur (s. 590).

3.3.1. Bahr-i Nâzik makamı¹³

Kırşehirli Yusuf’a göre Bahr-i Nâzik makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehirî’nin Ankara Milli Kütüphane’de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 12. sırada yer verilmiş anlatımı ise şöyledir: “*Bahr-i Nâzik oldur kim, Hicâz yüzünden Segâh göstere, ine Dügâh evinde karâr ide*” (Kırşehirî, 1410: 11a, 13a).¹⁴ Bu anlatıma göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 1. Kırşehirli’ye göre Bâhr-i Nâzik makamı 1. dizisi

¹³ Makamın ismi ilk olarak Kırşehirli’nin “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, terkipler kısmında geçtiğine göre, XV. yy. ‘da veya öncesinde terkip edilmiştir.

¹⁴ Kâmioloğlu’nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehirî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî’nin Risâle-i Mûsikî’nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın tarifi aynıdır (Kâmioloğlu, 1998: 38).

Şekil 3. 2 Kırşehirli'ye göre Bâhr-i Nâzik makamı 2. dizisi¹⁵

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın terkiplerde 12. sırada olduğu tespit edilmiş, vakitler bahsinde isminin geçtiği görülmüştür (Kırşehrî, 1411: v25b – 28a).¹⁶

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Bahr-i Nâzik makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir¹⁷. Eserde makama, terkiplerin anlatımında 12. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Bahr-i Nâzik oldur kim, Hicâz yüzinden Sigâh göstere, ine Dügâh evinde karâr ide*” (Kırşehirli, 1410. 131/1: 21).¹⁸

Şükrullâh'a göre Bâhr-i Nâzik makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makamı terkiplerin anlatımında 24. sırada göstermiş ve makamın seyirini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: “*Bâhr-i Nâzik oldur kim, Hicâz yüzünden Sigâh göstere ve Dügâh karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli'nin tarifıyla aynı olduğundan makamın dizisi aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v119a).¹⁹

¹⁵ Kırşehirli'de Segâh şubesi incelendiğinde, daire sonunda makamın “*Râst tamam karar ider*” ibaresi bulunmaktadır. Ancak 13. – 21. yy.'lar arasında hiçbir dönemde Segâh makamının Râst karar verdiği görülmemiştir. Bundan dolayı Kırşehirli'nin Segâh tanımı değerlendirilmeye alınmamıştır.

¹⁶ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, Makam yine 12. sırada terkiplerde gösterilmiş, makamın icrâsının, yatsı ile sabah vakitleri arasında uygun olduğu belirtilmiş, dizisi ise aynıdır (Doğrusöz, 2007: 31).

¹⁷ Doğrusöz, N. (1997), AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.3.

¹⁸ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makamı açıklamasında verilmiş olan bilgiler makaledeki bilgiler ile örtüşmektedir (Doğrusöz, 1997: 26).

¹⁹ Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvar-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayınlanmamış doktora tezinde, makam açıklaması aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 168).

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makamı 34. fasılda 24. sırada göstermiş makamın seyrini ise 35. faslında dile getirmiştir. Makamın açıklaması Edvâr-ı Mûsikî ile örtüştüğünden dizisi aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v119a).²⁰

Bedri Dilşâd'a göre Bâhr-i Nâzik makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan "*Murâd-Nâme*" adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

*"Hicâz'un yüzün dutsa itse Sigâh
Karâr itmeğe inse kılsa Dügâh
Ana Bahr-i Nâzük dimişlerdürür
Yüzen kimse çabuk dimişlerdür".*

Bu tarif, Kırşehirli'nin tarifıyla örtüştüğünden makamın dizisi aynıdır (Dilşâd, 1427: 202).²¹

Hızır b. Abdullâh'a göre Bâhr-i Nâzik makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l-Edvâr* nüshası incelendiğinde, makamın 60 terkinin içerisinde 11. sıraya konulmuş olduğu göze çarpmaktadır. Abdullâh makamı şöyle tarif etmiştir: "*Hicâz yüzünden Sigâh göstere, ine Dügâh karâr ide*" Bu tarif, Kırşehirli Yusuf'un "*Risâle-i Mûsikî*" adlı eserinde var olduğundan, makamın dizisi aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 143a).²²

²⁰ Şirinova'nın, "Şükrullah "İlmü'l Edvâr'ı" adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına Edvâr-ı Mûsikî'de olduğu gibi yine 35. fasılda yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 263).

²¹ Ceyhan'ın "*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*", adlı kitabı araştırıldığında, makamın açıklamasının aynı verildiği tespit edilmiştir (Ceyhan, 1997, :734 - 735).

²² Çelik'in, "Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi" adlı doktora tezinde, makamın dizisi aynı verilmiştir (Çelik, 2001: 56).

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l-Edvârı* incelendiğinde makamın anlatımının aynı olduğu saptanmıştır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 119b).²³

Kadıızâde Mehmed Tirevî'ye göre Bâhr-i Nâzik makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 33. sırada yer verilmiş olan makamın adı Iyd-i Nâzik olarak geçmektedir ve tarifi şöyle yapılmıştır: “*Bâhr-i Nâzik oldur kim, tiz Dügâh hanesinde Hicâz gösterüb, Sigâh yüzinden inüb, aşağı nerm-i Dügâh perdesinde karar idersin*”. Bu tarif Kırşehirli'nin tarifıyla ile örtüştüğünden, makamın dizisi aynıdır (Tirevî, 1488: v181a).²⁴

Ayrıca, Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinin kenarlıklarında bulunan notlarda makam tarifi şöyledir: “*Bâhr-i Nâzik oldur kim, Hicâz Sigâh ile Dügâh karar ide, hükm-ü balada edâi Müsteâr*”. Tarife göre, bu dizinin de ilk diziye benzediği görülmüş ve dizisinin aynı olduğu tespit edilmiştir (Tirevî, 1775: 6b).

Rûh - Perver'de Bâhr-i Nâzik makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makama, terkiplerin anlatımında 37. sırada yer verilmiş ve tanımının şöyle verildiği tespit edilmiştir: “*Bâhr-i Nâzik oldur kim, Dügâh yüzünden Sigâh karâr eyleye bir dahî Bâhr-i Nâzik oldur kim Hicâz yüzünden Sigâh karâr eyleye*”. (Rûh-Perver, 15. yy. : 11a).²⁵

İki tarifi yapılmış olduğu görülen makamın dizileri bundan önceki tariflerle örtüşmemektedir. Bu tanımlara göre makamın dizileri şöyle gösterilebilir:

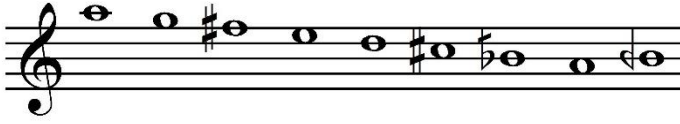

Şekil 3. 3. Rûh - Perver'de Bâhr-i Nâzik makamı 1. dizisi

²³ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde makamın anlatımı aynıdır (Özçimi, 1989: 206).

²⁴ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadıızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımı Tirevî'nin anlatımı ile örtüşmektedir (Uygun, 1990: 45, 48).

²⁵ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makamın anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 18).

Şekil 3. 4. Rûh - Perver'de Bâhr-i Nâzik makamı 2. dizisi

Verilen dizilerde bir tutarlılık görülmediğinden, makam analizlerinde, Rûhperver'de verilen bu diziler değerlendirmeye alınmamıştır.

Kitâb-ı Edvâr'a göre Bâhr-i Nâzik makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra'da British Library kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, makamın anlatımına terkiplerde 12. sırada yer verildiği tespit edilmiştir. Makam ile ilgili dizi anlatımı şöyledir: “ *Bâhr-i Nâzik oldur kim, Hicâz yüzünden Sigâh göstere, ine Dügâh evinde karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile benzeştiğinden, makamın dizisi aynıdır (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. : v11b).

Seydî'ye göre Bâhr-i Nâzik makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 40. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî'de makamın anlatımı şöyledir:

*“Sigâh göster Hicâz yüzünden iy yâr
Dügâh'un hânesinde otur yûri var.”*

Seydî'nin vermiş olduğu tarif sonucunda, makamın dizisinin aynı olduğu tespit edilmiştir (Seydi, 1504: v17a).

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Kırşehirli'de makamın öncelikle Hicâz makamı dizisini kullandığı, daha sonra Segâh'lı kalış yapıp nadiren de olsa günümüz Müsteâr makamına değindiği ve son olarak tekrar Hicâz makamı ile karar kıldığı belirtilebilir.
2. Şükrullâh'ın verdiği tarif Kırşehirli'nin verdiği tariften farklıdır.
3. Bedri Dilşâd'ın şiirsel anlatımında makamın dizisi ile ilgili bir farklılığa rastlanılmamıştır.
4. Hızır b. Abdullâh'ın verdiği tarif, Kırşehirli ile birebir uyum göstermektedir.

5. Tirevî'nin Edvârı'nda, Kırşehirli'nin tanımına sadık kalındığı göze çarpmaktadır.
6. Ruh-Perver ile gelen farklı tanım ilk ve tek farklı tanım olup Dügâh ardından Segâh karar verilmesi gerektiğini ve ardından tekrar Hicâz işlenip yine Segâh karar edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak önceki beş tanımın ve bundan sonraki tanımların Kırşehirli'nin verdiği tanımlara uyumundan dolayı, Ruh-Perver'deki tanım, makamın dizi oluşumu aşamasında değerlendirmeye katılmamıştır.
7. Kitâbü'l Edvâr'da verilen tanım, Kırşehirli ile aynıdır.
8. Seydî'nin de verdiği tanımın Kırşehirli ile örtüştüğü görülmektedir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Dik Kürdî, Eviç perdesi, Nim Hicâz,

Peste Doğru Genişleme: Yoktur,

Tizde Genişleme: Muhayyer'de Bûselik, Eviç'te Bûselik,

Çeşniler: Segâh, Müsteâr,

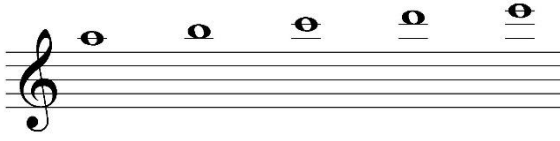
Seyri: İnici - Çıkıcıdır.

Makam Nevâ perdesi civarında seyre başlar, ardından güçlüsü olan Neva perdesinde asma kalışlar yapar, Hicâz makamını gösterdikten sonra, Segâh'lı kalışlar yapmaya başlar ve Segâh makamı sonrasında nadiren de olsa Müsteâr makamına değindiği görülmektedir. Ardından tekrar kısa bir Segâh yapar ve Hicâz makamını kullanarak Dügâh perdesinde karar verir.

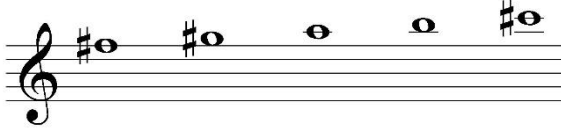
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Bahr-i Nâzik makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 5. Yerinde Hicâz makamı dizisi

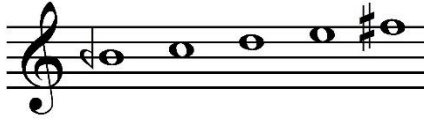

Şekil 3. 6. Muhâyyer'de Bûselik

Şekil 3. 7. Eviç'te Bûselik beşlisi

Çeşniler:

Şekil 3. 8. Yerinde Segâh beşlisi ²⁶

Araştırmalar sonucunda, makama ait sözlü eser bulunamazken, iki adet saz eseri örneğine rastlanılmıştır. Bu eserlerin notaları incelendiğinde, bestecisi bilinmeyen fakat Muallim İsmâil Hakkı Bey tarafından notaya alınmış olduğu belirlenen, bir Peşrev ve bir Saz Semâisi incelenmiştir.

Buna göre, Peşrev ve Saz Semâisi incelendiğinde; Kırşehirli'nin verdiği dizi hâkimiyetinin korunduğu göze çarpmaktadır. İki eserde de 2., 3. ve 4. hanelerde yapılan geçkilere rastlanılmış olsa da, makamın Müsteâr ağırlıklı bir seyir gösterdiği gözlemlenmiştir. Karara gelirken tüm eserlerde Segâh perdesi sonrası Dügâh'ta karar etmesi, ısındırma tekniği kullanılmadığından, mülâzime sonlarındaki karar verişler teknik açıdan bakıldığında oturmadığına kanaat getirilmiştir.

Tanımlarda her ne kadar Hicâz'dan bahsedilse de eserlerde Segâh perdesinin dışına çıkılmamış olması akıllarda soru işareti bırakmaktadır. Oysa, karara giderken Hicâz'lı Dügâh'a inildiğinde makamın Müsteâr'a benzeme riski ortadan kalkmaktadır.

²⁶ Segâh dizisi 15. yy.'daki nazarî anlayışına göre verildiğinden, orijinal haline sadık kalınarak dik hisâr perdesi gösterilmemiştir.

Günümüzde Bahr-i Nâzik makamının tanımı, Kırşehirli'nin tanımına uymakta olup, kararın Dügâh perdesinde Hicâz'lı olduğu belirtilmiştir (Özkan, 2006: 596).

Bu çalışmada verilen Seyr-i Nâtik örneğinde karara gelirken Hicâz makamında bulunan dik kürdî perdesine de yer verilmiştir.

Bâhri nâzik
 Bâhri nâzik
 Bâhri nâzik

Darb-i fetih
 اسلوب فتح

Bâhri nâzik
 Bâhri nâzik
 Bâhri nâzik

سلیم
 غایه

Şekil 3. 9. Bâhr-i Nâzik makamında eser örneği

The image displays a handwritten musical score for the Bâhr-i Nâzik makam. The score is written on multiple staves, showing intricate melodic lines and rhythmic patterns. The notation includes various note values, rests, and ornaments, characteristic of traditional Turkish music. There are several annotations in Turkish, including "ناله" (Nâle) and "ناله" (Nâle) written vertically on the left side of the staves, and "ناله" (Nâle) written horizontally on the right side of the staves. The score is organized into measures, with some measures containing multiple notes and rests. The overall style is that of a traditional handwritten manuscript.

Şekil 3. 9. Bâhr-i Nâzik makamında eser örneği devam²⁷

²⁷ Eserin notası Muallim İsmâil Hâkkı Bey'in nota arşivinden alınmıştır.

Bahr-i Nâzik Makamı

Aksak Semâi ♩ = 100

Tolga KARACA

The musical score is written in treble clef with a key signature of two sharps (F# and C#) and a 10/8 time signature. It consists of eight staves of music. The dynamics and articulations are as follows:

- Staff 1: *mf* (mezzo-forte) and *p* (piano). Includes a triplet of eighth notes.
- Staff 2: *mf* and *p*. Includes a triplet of eighth notes.
- Staff 3: *mf*. Includes a triplet of eighth notes.
- Staff 4: *mp* (mezzo-piano). Includes a triplet of eighth notes.
- Staff 5: *mf* and *f* (forte). Includes two triplets of eighth notes.
- Staff 6: *pp* (pianissimo) and *mp*. Includes a triplet of eighth notes.
- Staff 7: *mf*. Includes a triplet of eighth notes.
- Staff 8: *rit.* (ritardando) and *p*. Includes a triplet of eighth notes.

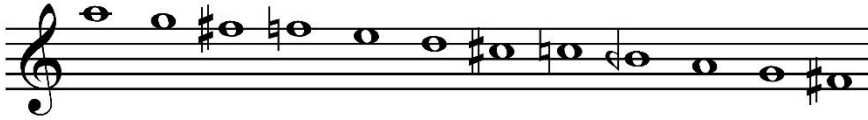
Şekil 3. 10. Bâhr-i Nâzik makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.2. Beste Isfahân makamı

Kırşehirli Yusuf'a göre Beste Isfahân makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehirî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 4. sırada yer verilmiş anlatımı ise şöyledir: “*Beste Isfahân oldur kim, Isfehân Agâze ide, tamâm Sigâh evinde karâr ide*”. (Kırşehirî, 1410: 11a).²⁸ Bu anlatıma göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 11. Kırşehirli'ye göre Beste Isfahân makamı dizisi²⁹⁻³⁰

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitap-ı Edvâr'da, makamın terkiplerde 4. sırada olduğu tespit edilmiş, anlatımı ise şöyledir: “Isfahân âgâz ide, tamâm Sigâh evinde karâr ide” ifadesiyle Hariri'nin tarife sadık kaldığı görülmektedir. Makamın dizisi Kırşehirli ile aynıdır (Kırşehirî, 1411: v14b).³¹

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Beste-i Isfahân makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde makama, terkiplerin anlatımında 4. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Beste Isfahân oldur kim, Isfehân Agâze ide, tamâm Sigâh evinde karâr ide*”. Bu anlatımın Kırşehirli'ye ait

²⁸ Kâmioloğlu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehirî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın tarifi aynıdır (Kâmioloğlu, 1998: 38).

²⁹ Segâh dizisi 15. yy.'daki nazarî anlayışına göre verildiğinden, orijinal haline sadık kalınarak dik hisâr perdesi gösterilmemiştir.

³⁰ Kâmioloğlu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehirî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın tarifi aynıdır (Kâmioloğlu, 1998: 38).

³¹ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehirî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, Makam yine 4. sırada terkiplerde gösterilmiş, dizisinin Kırşehirli ile uyduğu tespit edilmiştir (Doğrusöz, 2007: 31, 55).

olduğu görüldüğünden, makamın dizisinin aynı olduğu saptanmıştır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 21).³²

Şükrullâh’a göre Beste Isfahân makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul’da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makamı terkiplerin anlatımında 4. sırada göstermiş ve makamın seyrini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: “*Beste Isfahân oldur kim, Isfehân başlana ve Sigâh karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli’nin tarifıyla aynı olduğundan makamın dizisinin de aynı olduğu tespit edilmiştir (Şükrullâh, 15. yy. : v118a).³³

Şükrullâh ayrıca, İstanbul’da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmî’l-Edvâr* adlı eserinde, makamı 34. faslında 4. sırada göstermiş, makamın seyrini ise 35. faslında dile getirmiştir. Makamın açıklamasının ve dizinin Edvâr-ı Mûsikî ile aynı olduğu tespit edilmiştir (Şükrullâh, 15. yy. : v118a).³⁴

Bedri Dilşâd’a göre Beste Isfahân makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd’ın, Ankara’da Millî Kütüphane’de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamalarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd’ın makam anlatımı şöyledir:

*“Sipahân’dan âgâz idüben Segâh
Karâr itse bilgil hüsn ile şâh
Ana Beste-i Isfahân didiler
Anun aşkını cehân didiler”.*

³² Doğrusöz’ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makamı açıklaması aynıdır (Doğrusöz, 1997: 26).

³³ Kamiloğlu’nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvar-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam açıklaması aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 167).

³⁴ Şirinova’nın, “Şükrullah “İlmü’l Edvâr’ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına Edvâr-ı Mûsikî’de olduğu gibi yine 35. faslında yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 262).

Bu tarif, Kırşehirli'nin tarifıyla örtüşmekte olup dizisi aynıdır (Dilşâd, 1427: 201).^{35 36}

Hızır b. Abdullâh'a göre Beste Isfahân makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, makamın 60 terkinin içerisinde 4. sıraya konulmuş olduğu göze çarpmaktadır. Abdullâh makamı şöyle tarif etmiştir: “*Beste Isfahân oldur kim, Isfahân âgâz ide, Sigâh evinde karâr ide*” Bu tarif, Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde var olduğundan, makamın dizisi tekrar verilmemiştir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 142b).³⁷

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l- Edvârı* incelendiğinde tarif şöyledir: “*Beste Isfahân oldur kim, Isfahân âgâz ide, ine Nerm Hüseyinî evinde karâr ide*”. (Hızır b. Abdullâh, 1441: 119a).³⁸ Bu tarife göre, dizideki nerm Hüseyinî perdesinin diğer tanımlara uymamış olması ve makamın karar sesinin Nerm Hüseyinî olmasından dolayı tarif değerlendirme dışında tutulmuştur. Buna göre, makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 12. Abdullâh'a göre Beste Isfahân makamı dizisi

Kadızzâde Mehmed Tirevî'ye göre Beste Isfahân makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 44. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyledir: “*Beste Isfahân oldur kim, Isfahân tamam âgâz idüüb, inüüb Irâk karâr idersin*” (Tirevî, 1488: v181b). Bu tarif günümüz makamı ile aynı olduğundan, dizisi aşağıdaki gibidir:

³⁵ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili başka bir bulguya rastlanılmamıştır (Ceyhan, 1997, :730 - 731).

³⁶ Feyzioğlu'nun makalesinde ise Beste-i Isfahânın tarifini aynı yapmış, ancak günümüzdeki Beste Isfahân makamının Dügâh kararlı olduğunu belirtmiştir. Oysa günümüzde makam Irâk perdesinde karar vermektedir (Feyzioğlu, 2008: 143).

³⁷ Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın dizisi aynıdır (Çelik, 2001: 50).

³⁸ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde makamın tarifi aynıdır (Özçimi, 1989: 205).

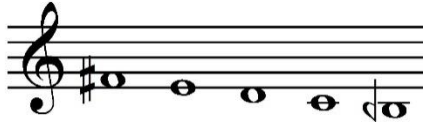
Şekil 3. 13. Tirevî'nin tanımına göre Beste Isfahân dizisi

Ayrıca Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinin kenarlıklarında bulunan notlarda makam tarifî şöyledir: “*Beste Isfahân oldur kim, Tamam Isfahân icrasından sonra perde-i Uşşâk'ta karâr oluna, Irâk'da Hûzî, Nevâ, Çargâh, Sigâh, Sigâh'dan Râstâ bi Dügâh duhul bâdehû Dügâh'ta karâr ide*” (Tirevî, 1775: 5a).³⁹

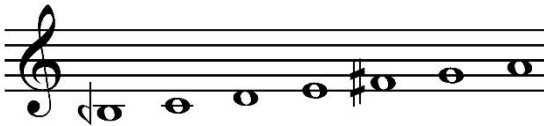
Tirevî'nin her iki tanımı da öncekilerin verdiği tanımlara uymamaktadır. Ancak bu ikinci verdiği tarifin kendi tarifinden bu kadar uzak olması ve kitabın kenarlarında not biçiminde yazıyor olması, kendi notları olmadığı, aynı zamanda güvenilir bulunmadığından, Beste Isfahân makamının günümüz ortak dizisinin oluşturulmasında dizide etkili rol oynamamıştır. Makamın üç adet ayrı dizisi bulunduğundan yapılmış olan tarife göre aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 14. Tirevî'nin tanımına göre Beste Isfahân 2. dizisi

Şekil 3. 15. Tirevî'nin tanımına göre Beste Isfahân 3. dizisi

Şekil 3. 16. Tirevî'nin tanımına göre Beste Isfahân 4. dizisi

³⁹ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımlarında farklı bir bulguya rastlanılmamıştır (Uygun, 1990: 46, 48).

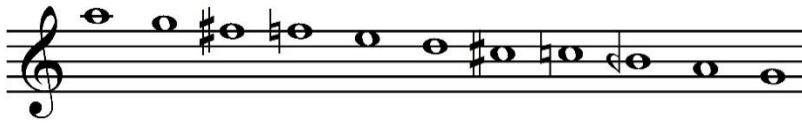
Rûh - Perver’de Beste Isfahân makamı (15. yy.):

Hollanda’da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver’de makama, terkiplerin anlatımında 4. sırada yer verilmiş ve tanımının şöyle yapılmış olduğu tespit edilmiştir: “*Beste Isfahân oldur kim, Isfahân âgâz ide, Sigâh karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli’nin verdiği dizi tanımı ile aynıdır (Rûh-Perver, 15. yy. : 10a).⁴⁰

Verilen dizilerde bir tutarlılık görülmediğinden, makam analizlerinde, Rûhperver’de verilen bu diziler değerlendirmeye katılmamıştır.

Kitâb-ı Edvâr’a göre Beste Isfahân makamı (15. yy.):

İngiltere’nin Londra’da British Library kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü Edvâr’da, makamın anlatımına terkiplerde 4. sırada yer verildiği tespit edilmiştir. Makam ile ilgili dizi anlatımı şöyledir: “*Beste Isfahân oldur kim, Isfahân âgâz ide, ine Râst evinde karâr ide*” (Kitâbü Edvâr, 15. yy. : v11b).⁴¹ Bu tarife göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 17. Kitâbü Edvâr’daki tanımına göre Beste Isfahân dizisi

Seydî’ye göre Beste Isfahân makamı (15. yy.):

Seydî’nin, İstanbul’da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 4. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî’de makamın anlatımı şöyledir:

“Ger âgâz eylesen Isfahân’dan
karâr itsen Sigâh evinde andan.”

⁴⁰ Cevher’in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver’de makamın anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 16).

⁴¹ Cevher’in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr’da makam açıklaması aynıdır (Cevher, 2004: 12).

Bu tarif, Kırşehirli'nin vermiş olduğu makam tarifi ile aynıdır (Seydi, 1504: v12b).⁴²

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Kırşehirli, edvârında makamın öncelikle Isfahân seyri ile başladığını ve Segâh evinde karar kıldığını belirtmiştir. Tarifteki Segâh evinin Irâk perdesi olduğu düşünölmüş ve karar perdesi Irâk olarak belirlenmiştir.

2. Şükrollâh'ın verdiği tarif Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır.

3. Bedri Dilşâd'ın şiirsel anlatımında makamın dizisi Kırşehirli'nin tarif ile aynıdır.

4. Hızır b. Abdullâh'ın verdiği tarifte, makamın kararı nerm Hüseyinî olarak anlatıldığı için, analizde tek anlatım olmasından dolayı değerlendirmeye alınmamıştır.

5. Tirevî'nin Edvârı'nda olan ilk tanımı, günümüz nazariyatında anlatılan tanımlarla birebir uyuşmakta olup, Kırşehirli'nin tanımına da sadık kaldığı göze çarpmaktadır. Edvârın kenarlıklarında yapılmış olan tarif çok farklılıklar arz ettiğinden değerlendirmeye alınmamıştır. Dizinin oluşmasında en anlaşılır tanım olması sıfatıyla Tirevî'nin verdiği dizi tarifi Seyr-i Nâtik örneğinde esas alınmıştır.

6. Ruh-Perver'deki tanımın Kırşehirli ile aynı verilmiştir.

7. Kitâbü'l Edvâr'da verilen tanım, Kırşehirli'nin verdiği tanıma uymaktadır.

8. Seydî'nin de verdiği tanımın Kırşehirli ile örtüştüğü görölmektedir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Irâk,

Yedeni: Acemaşîrân,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

Tizde Genişleme: Nevâ'da Râst, Nevâ'da Bûselik,

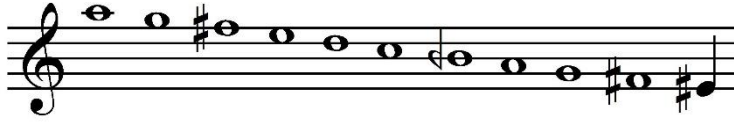
---

⁴² Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları aynıdır (Arısoy, 1988: 126).

Çeşniler: Hicâz, Yegâh'ta Râst, Evcârâ,
Seyri: İnicidir.

Makam Nevâ perdesi civarında seyre başlar, ardından güçlüsü olan Neva perdesinde asma kalışlar yapar, Isfahân makamını işledikten sonra, Yegâh perdesinde Râst'lı kalışlar yapar, nadir de olsa Hicâz ve evcârâ geçkileri yapabilir. Tekrar Isfahan gösterip Irâk perdesinde Irâk'lı tamam karar eder.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Beste Isfahân makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 18. Beste Isfahân makamı dizisi

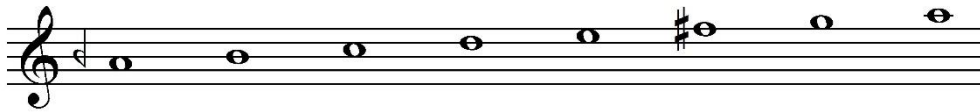
Şekil 3. 19. Isfahân makamı dizisi

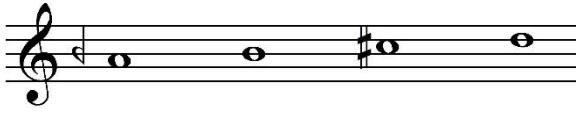
Şekil 3. 20. Yegâh'ta Râst beşlisi

Şekil 3. 21. Nevâ'da Râst beşlisi

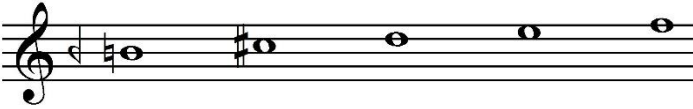

Şekil 3. 22. Bayâtî makamı dizisi

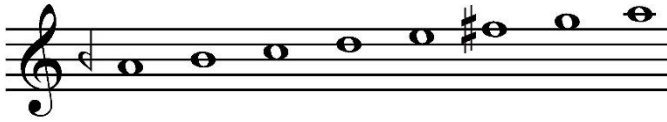

Şekil 3. 23. Dügâh'ta Râst dörtlüsü

Çeşniler:

Şekil 3. 24. Yerinde Nişâbûr beşlisi

Şekil 3. 25. Nevâ makamı dizisi

Araştırmalar sonucunda, makama ait 45 adet sözlü eser, 20 adet saz eseri ve toplamda 65 adet eser örneğine rastlanılmıştır. Ancak bu eserlerden bir adet peşrevin notası bulunamamıştır. Bu eserlerin notaları incelendiğinde, en eski tarihli saz eserinin Yahya Çelebi'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Eserin birinci hanesi incelendiğinde, güçlü perdesi olan Nevâ perdesi civarından başlamış ve Isfahân yapıp karar vermiştir. Mülâzimedede, klasik Irâk makamı seyri ile eser son bulmuştur. İkinci hânedede, Hicâz makamını göstermiş ve Nevâ'da Râst beşlisiyle asma karar vermiştir. Eserin üçüncü hanesinde, Eviç perdesinde kalışlar yaptıktan sonra tekrar Nevâ'da Râst göstermiştir. Dördüncü hanede ise, Isfahân makamını göstermiş ve yerinde Irâk makamı ile karar vermiştir.

BESTE ISFAHAN SAZ SEMÂİSİ

USÛL : AKSAK SEMÂİ

BESTE : YAHYA ÇELEBİ

Birinci Hane

Mülazime §

İkinci Hane

Üçüncü Hane

Dördüncü Hane

Şekil 3. 26. Beste Isfahân makamında eser örneği⁴³

⁴³ Eserin noatasının yazarı tespit edilememiştir.

Beste Isfahân Makamı

The musical score for Beste Isfahân Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 10/8. The dynamics are marked as follows: *mf* (mezzo-forte) at the beginning of the first staff, *mp* (mezzo-piano) at the end of the second staff, *mp* at the start of the third staff, *ff* (fortissimo) in the middle of the third staff, *p* (piano) at the end of the third staff, *mp* at the start of the fourth staff, *mf* at the start of the fifth staff, *mp* at the end of the sixth staff, *f* (forte) at the start of the seventh staff, and *mp* at the end of the eighth staff. A *rit.* (ritardando) marking is placed above the seventh staff. The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests.

Şekil 3. 27. Beste Isfahân makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.3. Büzürk makamı ⁴⁴

Makamın ilk nazarî açıklaması Merâgî'ye nazarî anlamda ışık tutan 13. yy. nazariyatçısı olan Urmevî'den (1216 - 1294) gelmiştir (Urmevî, 1267: 24b, 38a, 48a). Ardından XIII. ve 14. yy.'larda yaşayan nazariyatçı Şirâzî'nin (1236 - 1311) verdiği dizi de aynıdır (Şirâzî, XIII. – 14. yy.: v20). Merâgî'nin verdiği diziden önce son nazarî bilgi 14. yy. nazariyatçısı Safedî'ye (1296 - 1363) aittir. Ancak, Safedî'nin verdiği dizi Urmevî'den farklı olmuştur (Safedî, 14.yy.: 6a).

Merâgî'ye göre Büzürk makamı (1350 - 1435) 15. yy.:

Merâgî, Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunan “*Câmiu'l-Elhân*” adlı eserinde Büzürk makamına 31a ve 31b varağında makamlar bölümünde 12. sırada yer vermiş, ancak diziyeye bakıldığında perde ve aralıklarıyla yine farklı bir dizi ortaya konmuştur. Dizi nota yerleri, bazı edvâr çalışan araştırmacılar tarafından eski nota sistemine göre yazılmıştır. Ancak bu çalışmada, mümkün olduğunca günümüz sistemi kullanılmaya çalışılmıştır. Buna göre aralıkları ve perdeleri aşağıdaki gibidir:

Perdeleri; A-C-V-H-Y-YA-YD-YV-YH

Aralıkları; C-T-C-C-B-T-C-C (Merâgî, 1415: 31a, 31b). ⁴⁵

Şekil 3. 28. Merâgî'nin verdiği tanıma göre Büzürk makamı 1. dizisi

Merâgî, Tahran'da Şehit Mutaharrî Yüksek Okulu Kütüphanesinde bulunan “*Şerhu'l-Edvâr*” adlı eserinde Büzürk makamına 70. dairede yer vermiş, perdelerinin ve aralıklarının ise A-C-V-H-YA-YD-YV-YH ve C-T-C-T-T-C-C olduğu tespit edilmiştir (Merâgî, 1435: 204). Buna göre dizisi diğer dizilerine göre farklılık göstermektedir:

⁴⁴ Somakçı, makamlesinde makamın ilk Farabî'de görüldüğünü ve hastalıkların tedavisinde kullanıldığını belirtir. Buna göre makamın 10. yy. veya öncesinde sonra terkib edildiği düşünülebilir (Somakçı, 2003: 134).

⁴⁵ Sezikli, “*Abdülkâdir Merâgî Ve Câmiu'l-Elhân*” adlı doktora çalışmasında, dizi aynıdır (Sezikli, 2007: 71).

Şekil 3. 29. Merâgî'nin verdiği tanıma göre Büzürk makamı 2. dizisi

Ancak, Merâgî tüm kitaplarında Zirgûle perdesini kullanmışken burada kullanmamış olması, yazım hatası şüphesini uyandırmaktadır. Buna göre, Câmîu'l-Elhân'daki dizisi esas olarak alınmalıdır.^{46 47}

Kırşehirli Yusuf'a göre Büzürk makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Büzürk makamına, hem makamlarda 5. sırada yer verilmiş, hem de terkiplerde isminin geçtiği tespit edilmiştir. Dairesi şöyle açıklanmıştır: “*evvel segâh hemân, Çargâh hemân, Dügâh evi Irâk, Segâh hemân, Çargâh hemân, Segâh evi Kûçek, Segâh hemân, Dügâh, Hüseyinî, Segâh evi Hisâr, Yekgâh, tizye giden bunlardır*” (Kırşehrî, 1410: 5b, 10b, 32b).⁴⁸ Ancak Kırşehrî bu makamın terkipte şüpheler olduğunu belirtmiş ve hânende ile sâzendelerin söylemleri doğrultusunda, makamın aslında Bûselik perdesinden başlayıp Yegâh perdesine kadar Irâk perdesiyle birlikte, Râst karar verdiğini vurgulamıştır. Bu anlatımlara göre iki farklı dizi şöyle gösterebilir:

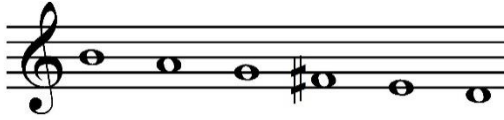

Şekil 3. 30. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Büzürk makamı 1. dizisi

⁴⁶ Birinci kitabı *Câmîu'l-Elhân*, ikinci kitabı *Şerhu'l-Edvâr* üçüncüsü ise, *Makâsidü'l-Elhân*'dır. Ancak, Cemâl Karabaşoğlu'nun doktora tez konusu olan *Makâsidü'l-Elhân*, incelemeye alındığında *Câmîu'l-Elhân* ile neredeyse birebir benzeşmesinden dolayı değerlendirmelere alınmamıştır. Kolukırık, “*Abdülkâdir Merâgî ve Şerhu'l-Edvâr adlı eserinin 14. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri*” adlı doktora tezinde, Büzürk makamının Merâgî'nin diğer iki kitabı⁴⁶ gibi 12. dairede olduğunu tespit etmiş ve dizisini gösterirken aynı diziyi vermiştir.

⁴⁷ Kolukırık da diziyi *Câmîu'l-Elhân* adlı eserdeki şekliyle göstermiştir (Kolukırık, 2009: 73).

⁴⁸ Kâmioloğlu'nun transkribesini yaptığı “*Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi*” adlı doktora tezinde, makamın tarifi aynıdır (Kâmioloğlu, 1998: 33).

Şekil 3. 31. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Buzürk makamı 2. dizisi

Harîfî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın perdelerinin şöyle olduğu görülmektedir: “evvel Sigâh, Çargâh hemân, Dügâh evi Irâk, Sigâh hemân, Çargâh hemân, Sigâh evi Kûçek, Sigâh hemân, Dügâh evi Hüseyinî, Sigâh evi Hisâr, evvelki tîzye giden bunlardır, Irak nerm Dügâh, Sigâh hemân, Yegâh nerm Râst” (Kırşehrî, 1469/1411: v8b).⁴⁹ Bu tarife göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 32. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Buzürk makamı 3. dizisi

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Buzürk makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “Risâle-i Mûsikî” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde Buzürk makamına 5. sırada verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “Evvel segâh hemân, Çargâh hemân, Dügâh evi Irâk, Segâh hemân, Çargâh hemân, Segâh evi Kûçek, Segâh hemân, Dügâh evi Hüseyini, Segâh evi Hisâr, Yegâh, tîzye giden bunlardır, Irâk, Segâh, Yegâh nerm, Râst” (Kırşehirli, 1410. 131/1: 10).

Diziden daha çok seyir anlatımındaki bu daire, Kırşehirli'nin Risâle-i Mûsikî adlı eserine bakıldığında dairenin onun anlatımı olduğu tespit edilmiştir (Kırşehirli, 15. yy. : 10).⁵⁰

Makamın içerdiği sesler, günümüz nazariyatına göre şöyle gösterilebilir:

⁴⁹ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîfî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, Makam yine 5. sırada yer almış, makamın icrâsının, yatsı ile sabah vakitleri arasında uygun olduğu belirtilmiş, dizi tanımı aynıdır (Doğrusöz, 2007: 27, 31, 85).

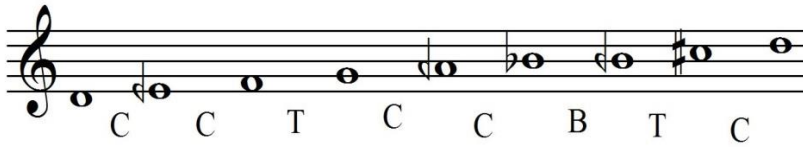
⁵⁰ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde Buzürk makamı açıklamasın aynıdır (Doğrusöz, 1997: 15).

Şekil 3. 33. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Buzürk makamı 4. dizisi

Şükrullâh'a göre Buzürk makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 57a varlığında Buzürk makamı dizisinden bahsettiği tespit edilmiş, 12 devrin sekizincisi olduğunu belirtmiştir. Perdeleri A-C-h-H-Y-YB-YC-YV-YH ve C-C-T-C-C-B-T-C aralıkları olan makamın dizisi (Şükrullâh, 15. yy. : 57b) ⁵¹ aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 34. Şükrullâh'ın verdiği perdelere göre Buzürk makamı 1. dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, buzürk makamına 57a varlığında yer verildiği görülmüştür. Şükrullâh, bu eserinde Buzürk makamını Merâgî'de olduğu gibi Irâk perdesiyle göstermiştir. Perdeleri A-C-V-H-Y-YA-YD-YV-YH ve aralıkları C-T-C-C-B-T-C-C olan makamın dizisi (Şükrullâh, 14. yy.: 57a) ⁵² aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 35. Şükrullâh'ın verdiği perdelere göre Buzürk makamı 2. dizisi

⁵¹ Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve "Edvar-ı Mûsikî" Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, Buzürk makamı ile ilgili bulgular, verilen dizi ve aralıklar ile örtüşmektedir. Ancak, Şükrullah verdiği dizide Merâgî'den farklı olarak, Irâk perdesinin Acem Aşîrân perdesi ile yer değiştirmiştir (Kamiloğlu, 2007: 92).

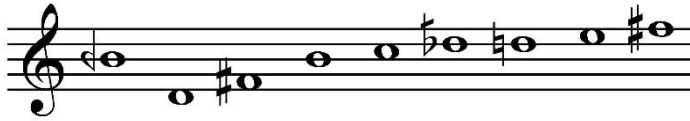
⁵² Şirinova'nın, Şükrullah "İlmül'-Edvar'ı", adlı yayımlanmamış doktora tezinde, Buzürk makamı ile ilgili bulgular, verilen dizi ve aralıklar aynıdır. Ancak yapılan incelemeler sonucunda elde edilen makam isimleri ve anlatımlarının *Edvar-ı Mûsikî*'de olduğu gibi aynı varaklara denk gelmesi, iki eserin de aynı olması şüphesini uyandırmaktadır (Şirinova, 2008: 195).

Bedri Dilşâd’a göre Büzürk makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd’ın, Ankara’da Millî Kütüphane’de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, Büzürk makamına ana makamlarda yer verildiği anlaşılmaktadır. Ancak, Dilşâd’ın makam ile ilgili bir perde, aralık veya dizi bilgisi verdiği görülmemiştir (Dilşâd, 1427: 199).⁵³

Hızır b. Abdullâh’a göre Büzürk makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh’ın, Staatsbibliothek zu Berlin’deki Kitâbü’l- Edvâr nüshası incelendiğinde, 88b varağında sadece Büzürk makamını dizisinden bahsedilmiş ve şöyle belirtilmiştir: “*Segâh hemân, Yekgâh hemân, Dügâh Irâk evi, Segâh hemân, Segâh Çargâh evi, Segâh Kûçek evi, Yekgâh Isfahân evi, Dügâh Hüseyinî evi, Segâh Hisâr evi*” (Hızır b. Abdullâh, 1441: 88b).⁵⁴ Bu tarife göre makamın seyirsel dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 36. Abdullâh’ın verdiği tanıma göre Büzürk makamı dizisi

Alişâh B. Hacı Büke’ye göre Büzürk makamı (? - 1500) 15. yy. :

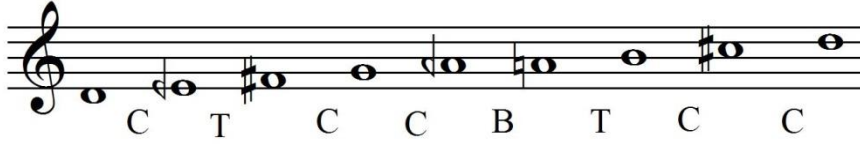
Büke’nin, İstanbul Üniversitesi Eski Eserler Kütüphanesinde bulunan “*Mukaddimetü’l – Usûl*” adlı eserininin 57a varağında Büzürk makamı 12 makam içerisinden son sırada yer almıştır. Büke, makamı, devirlerde ise 133 devirden 70. devirde açıklamıştır.

Perdeleri A-C-V-H-Y-YA-YD-YV-YH ve C-T-C-C-B-T-C-C aralıkları olan makamın dizisi (Büke, 1502: 57a)⁵⁵ aşağıdaki gibidir:

⁵³ Ceyhan’ın “*Bedr-i Dilşad’ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili elde edilen bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :725).

⁵⁴ Çelik’in, “Hızır b. Abdullâh’ın Kitâbü’l-Edvâr’ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, Büzürk makamı dizisi, çalışmadaki diziyi örtüşmektedir (Çelik, 2001: 17, 30).

⁵⁵ Çakır, “Alişâh B. Hacı Büke (? - 1500)’nin Mukaddimetü’l - Usûl adlı eseri” adlı doktora tezinde, Büzürk makamı ile ilgili bulguları, Dügâh perdesinin natürel işaretinin eksik olması, dışında yukarıdaki verilerle örtüşmektedir (Çakır, 1999: 73).

Şekil 3. 37. Buke'nin verdiği perdelere göre Buzürk makamı dizisi

Şirvânî'ye göre Buzürk makamı (1407 - 1486) 15. yy. :

Şirvânî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesinde III. Ahmed kısmında bulunan "Mecelletun Fi'l-Mûsîka" adlı eseri incelendiğinde, makamın, makam anlatımlarında 8. sırada yer verildiği tespit edilmiştir. Şirvânî, makamın perdelelerini A-C-V-H-Y-YA-YD-YV-YH ve aralıklarının da C-T-C-C-B-T-C-C olarak vermiştir (Şirvânî, 1453: v100).⁵⁶ Buna göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 38. Şirvânî'ye verdiği perdelere göre Buzürk makamı dizisi

Lâdikli Mehmed Çelebi'ye göre Buzürk makamı (? - 1512) 15. yy. :

Lâdikli, Mehmed Çelebi'nin, 1484 tarihli, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesinde bulunan, "Zeynü'l-Elhân Fi 'İlmi't-Te'lif ve'l-Evzân" adlı eseri incelendiğinde, Buzürk makamının perdelерinin YA-Y-H-V-C-A ve aralıklarının da B-C-C-T-C olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1484: v33b).⁵⁷ Bu tarife göre dizi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 39. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Buzürk makamı 1. dizisi

Lâdikli Mehmed Çelebi'nin, 1708 tarihli, Çorumda, İskilip, İlçe Halk Kütüphanesinde ve 1894 tarihli, Taksim Atatürk Kütüphanesi, Belediye Bölümü'nde bulunan, "er- Risâletü'l-Fethiyye" adlı eserleri incelendiğinde, makamının perdelерinin YH-YZ-Yh-YC-Y-H ve

⁵⁶ Akdoğan'ın, "Fethullah Şirvânî ve "Mecelletun Fi'l-Mûsîka" Adlı Eserinin XV. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri" adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Akdoğan, 1996: 223).

⁵⁷ Pekşen'in üzerinde çalıştığı, "Zeynü'l-Elhân İsimli Eserin Metin ve Sözlük Çalışması" adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Pekşen, 2002: 49).

aralıklarının da B-C-C-T-C olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1485: v68a). Buna göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 40. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Buzürk makamı 2. dizisi

Ayrıca, Lâdikli'de nağme ve tabakaların ortak kullanımları sonrası dairelerin açıklamalarında dizinin perdelerinin YH-YV-YD-YA-Y-H-V-C-A ve aralıklarının da C-C-T-B-C-C-T-C olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1485: 74b).⁵⁸ Buna göre makamın inici dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 41. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Buzürk makamı 3. dizisi

Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî'ye göre Buzürk makamı (15. yy.):

Abdülazîz, b. Merâgî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Nekâvetü'l-Edvâr adlı eserinde*, makamın 12. sırada verildiği, perdelerinin A-C-V-H-Y-YA ve aralıklarının da C-T-C-C olduğu tespit edilmiştir (Abdülazîz b. M. 15. yy. : v20b). Buna göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 42. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Buzürk makamı 1. dizisi

⁵⁸ Tekin'in üzerinde çalıştığı, "Lâdikli Mehmet Çelebi ve er-Risâletü'l-Fethiyyesi" adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Tekin, 1999: 132,148).

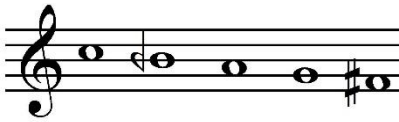
Büzürk makamının dairelerinin anlatıldığı kısımda ise, makamın ilk 6 perdesi aynı olup, üç perde daha (YD-YV-YH) ilave edilmiştir (Abdülazîz b. M. 15. yy. : v30a).⁵⁹ Buna göre dizisi şöyledir:

Şekil 3. 43. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Büzürk makamı 2. dizisi

Kadızâde Mehmed Tirevî'ye göre Büzürk makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, makam anlatımlarında 5. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: “Büzürk oldur kim, Çargâh hânesinden ağâz idüb, aşağı gidüb, Irâk'da karâr ider. Yani, Çargâh hânesinden ağâz idüb, aşağı gidüb Segâh ve Dügâh ve Râst hânelerin seyr idüb, inüb aşağı nerrm-i Segâh hânesinde karâr ider, amma seyr iderken kâh kâh Segâh hanesin aşırdaşın. İşde Büzürk'ün dahî seyrî böylece olur” (Tirevî, 1488:177b). Bu tarife göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 44. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Büzürk makamı 1. dizisi

Ayrıca Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinde, makam tarifi şöyledir: “Hüseynî'den Bûselik nimi ile Dügâh'dan inüb Aşîrân'a dek gösterüb, sonra Dügâh'ı âşikâr ve Râst perdesinde karâr” (Tirevî, 1775: 2a).⁶⁰ Bu tarife göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:⁶¹

⁵⁹ Koç'un üzerinde çalıştığı, Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî ve “Nekavetü'l-Edvâr” isimli eserinin XV. yüzyıl mûsikî nazariyatındaki yeri, adlı doktora tezinde, makamın Râst perdesine göçürülmüş olması dışında bulgular aynıdır (Koç, 2010: 56).

⁶⁰ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımlarında bulgular aynıdır (Uygun, 1990: 34, 47).

⁶¹ Tarifte Irâk perdesi verilmemiştir. Diziye, diğer edvârların tariflerine bakılarak tahmin edilerek konmuştur.

Şekil 3. 45. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Büzürk makamı 2. dizisi

Bu anlatımda karar sesinin Râst olması, şüphe uyandırmaktadır. İstinsah olan bu kaynağın, bu tarifi istinsah sahibinin yazdığı düşünülmektedir. Zirâ tarifler sayfaların kenarlarına yazılmıştır. Bu yüzden bu tarif değerlendirme dışında tutulmuştur.

Rûh - Perver'de Büzürk makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Büzürk makamı şöyle anlatılmıştır: “Büzürk, oldur kim, Hicâz gösterüb Çargâh karâr ide” (Rûh-Perver, 15. yy. : 11b).⁶² Bu tarife göre makamın eski Çârgah'tan bahsettiği düşünülürse, Sabâ'lı kısmı olmalıdır. Dizisi ise, aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 46. Rûh - Perver'de verilen tanıma göre Büzürk makam dizisi

Kitâb-ı Edvâr'a göre Büzürk makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra'da British Library kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da, Büzürk makamının 12 makam arasından 5. sırada olduğu görülmektedir. Makam ile ilgili dizi verilmemiş, ancak çember içerisinde seyri işlenmiştir. (Kitâb-ı Edvâr, 15. yy. : v6a)⁶³ Bu tarife göre karşık verilmiş olan anlatımdaki dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 47. Kitâb-ı Edvâr'da verilen tanıma göre Büzürk makamı dizisi

⁶² Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Büzürk makamı anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 18).

⁶³ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da Büzürk makamı anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 10).

Seydî'ye göre Büzürk makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan "El-Matlâ" adlı eseri incelendiğinde, makamın didaktik şiir biçimde anlatıldığı görülmektedir. Bu anlatımda, makamın 5. makam olduğu tespit edilmiş, Seydî'nin dizisini ve perdelerini vermediği eserinde makamın anlatımı şöyledir:

*“Beşincisi Büzürk oldı makamun
Çalınır meclisinde ihtirâmûn
Büzürk ile dilersen bilişesin
Gerek Kûçekle varub buluşasın”*

(Seydi, 1504: v9a).⁶⁴

Mahmûd b. Abdülazîz'e göre Büzürk makamı (15. yy.):

Mahmud, bin Abdülazîz'in, İstanbul'da, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye yazmalarında bulunan *Makâsîdü'l-Edvâr* adlı eser incelendiğinde, makamın, makamların anlatımında 12 sırada yer aldığı tespit edilmiş ve iki dizisi verilmiştir. İlk dizide makamın perdelerinin A-C-h-V-H-Y-YA ve aralıklarının da C-C-B-C-C-B olduğu görülürken, ikinci dizi perdelerinin A-C-V-H-Y-YA-YD-YV-YH, aralıklarının da C-T-C-C-B-T-C-C olduğu tespit edilmiştir (Abdülazîz, 1508: v30a). Bu tarife göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 48. Mahmûd b. Abdülazîz'in verdiği perdelerle göre Büzürk makamı 1. dizisi

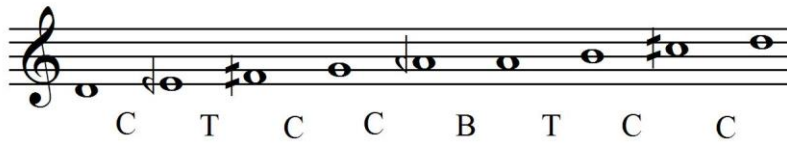
Şekil 3. 49. Mahmûd b. Abdülazîz'in verdiği perdelerle göre Büzürk makamı 2. dizisi

⁶⁴ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları aynıdır (Arısoy, 1988: 104).

Kanık'ın üzerinde çalıştığı, “Mahmûd b. Abdülazîz'in “Makasîdü'l-Edvar” Adlı Eseri” adlı doktora tezinde, Bûzûrk makamının dizi perdelerinin H-H-h-V-H-Y-YA olduğu ve aralıklarının da C-C-C-C-B olduğu belirtilmiştir. Ancak 30a varacağına bakıldığında, ilk dizide Kanık'ın baştaki “C” perdesini “H” olarak gördüğü tespit edilmiş, ikinci dizide ise “H” perdesini “V” perdesi olarak gösterdiği için dizinin tamamı kayma yapması yüzünden yanlıştır. Ancak makamın diğer tarifini verdiği kısımda dizisi doğru yazılmıştır. Kanık'ın doğru yazdığı dizi aşağıdaki gibidir:

Perdeleri: A- C -V -H -Y -YA -YD -YV -YH

Aralıkları: C - T - C - C - B - T - C - C

(Kanık, 2011: 70,151).

Şekil 3. 50. Kanık'a göre Bûzûrk makamı dizisi

Farâbî'ye kadar dayanan bu makam, geçmişte en eski olan makamlardandır. Bu nedenle çok farklı tanımlarla karşı karşıya kalınmıştır. Ancak bu araştırmada, makamın 15. yy.'a göre anlatımı ve analizi yapıldığından, günümüze en yakın nazarî bilgisi sunulmaya çalışılmıştır.

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Merâgî, makamın perdelerini açık şekilde vermiş, günümüz nazariyatı ile karşılaştırıldığında, Nevâ'da Râst, Kûçek ve karara doğru Râst'a benzer bir dizisinin olduğu belirtilmiştir. Makama bir bütün olarak bakıldığında, dizisi günümüzde hiçbir makamın dizisine denk gelmemektedir. Merâgî, bazı nazariyecilerin makamın kararının Râst olduğunu söylediklerini iddia etmiştir.

2. Kırşehirli'de iki türlü anlatım mevcuttur. Birincisinde; günümüzün Bestenigâr makamına benzediği görülmekteyken, ikinci anlatımında; Merâgî'nin anlatımıyla örtüştüğü görülmektedir.

3. Şükrullâh'ın verdiği ilk tanımda minör armonik dizisine benzeyen dizi, ikinci tanımda tekrar Merâgî'nin dizisi gibi verilmiştir.

4. Bedri Dilşâd'da makamın adı geçmiştir, ancak dizisi ile ilgili geniş bir bilgi verilmediğinden değerlendirmeye tâbî tutulmamıştır.

5. Hızır b. Abdullâh'ın anlatımı, Kırşehirli'nin birinci anlatımında olduğu gibi, günümüz Bestenigâr dizisiyle uyuşmaktadır.

6. Hacı Büke, Merâgî'nin verdiği tanımın dışına çıkmamıştır.

7. Şirvânî, Merâgî'nin verdiği tanımdan yola çıkarak aynı diziye vermiştir.

8. Lâdikli de Merâgî'nin dizisi ile aynı diziye vermiş, ek olarak da diziye ilk kez Râst perdesine taşımıştır.

9. Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî'nin, babası Abdülkâdir Merâgî'nin dizisine sadık kaldığı görülmektedir.

10. Tirevî'nin Edvârında ise, makamın diğer anlatımlarla hiçbir ilgisi olmamıştır, çünkü verdiği yarım dizi Irâk makamına denk geldiğinden değerlendirmeye alınmamıştır.

11. 15. yy.'da yazarı bilinmeyen "*Ruh-perver*"de, Hicâz makamı sonrası Çargâh makamının işlenmesi çok farklı bir tanıma sebep olduğundan değerlendirmeye alınmamıştır.

12. Kitâbü'l Edvâr'da, Bestenigâr ve Kûçek makamı ön planda tutulmuş olup, Merâgî'nin vermiş olduğu dizi ile karşılaşılmamıştır.

13. Seydî'de ise makamın Kûçek makamı ile karar ettiği yazılmıştır. Notası bulunabilen 29 adet eser incelendiğinde, hiçbir bestede Bestenigâr, Sabâ veya Kûçek karar ettiği görülmemiştir.

14. Mahmûd b. Abdülazîz'in dizisi, Babası ve dedesi ile aynı diziye sahiptir. Bu edvâr, çalışmanın son edvârı olmasından dolayı önem arz etmektedir. Dizide Merâgî ile aynı tezi savunmuş olması, makamda Merâgî'nin dizisinin esas dizi olarak alınması gerektiğini ortaya koymuştur.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Râst,

Yedeni: Irâk,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Hüseyinî Aşîrân'da Uşşâk dörtlüsü,

Tizde Genişleme: Hüseyinî'de Hüseyinî beşlisi,

Çeşniler: Hicâz, Neva, Acem,

Seyri: İnici - Çıkıcıdır.

Makam Nevâ perdesi civarında seyre başlar, güçlüsü olan Nevâ perdesinde asma kalışlar yapar, geçki olarak nadiren de olsa Kûçek makamına geçer, Nevâ makamı veya Acemli Râst inişlerini sıkça kullandıktan sonra nim Zîrgûle perdesini de göstererek Râst perdesinde karar eder.

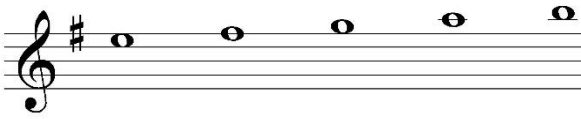
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Büzürk makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 51. Büzürk makamı dizisi

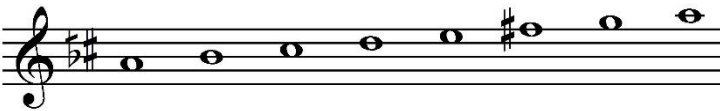

Şekil 3. 52. Hüseyinî Aşîrân'da Hüseyinî genişlemesi

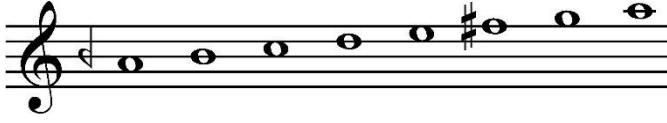

Şekil 3. 53. Hüseyinî'de Hüseyinî genişlemesi

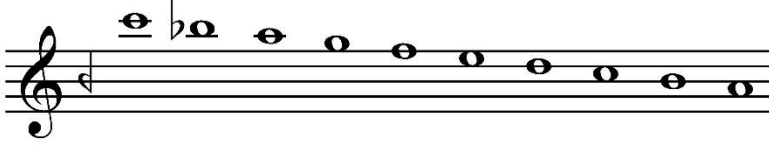
Çeşniler:

Şekil 3. 54. Hicâz makamı dizisi

Şekil 3. 55. Nevâ makamı dizisi

Şekil 3. 56. Acem makamı dizisi

Araştırmalar sonucunda, makama ait 20 adet sözlü eser, 13 adet saz eseri ve toplamda 33 adet eser örneğine rastlanılmıştır. Ancak bu eserlerden iki adet peşrevin ve iki adet saz semâsinin notaları bulunamamıştır. Bu eserlerin notaları incelendiğinde, bulunan en eski bestenin, 17-18. yy.'da yaşamış olan III. Selim'e ait bir şarkı, bir peşrev ve bir saz semâisi olduğu tespit edilmiştir. Üç eser de incelendiğinde sadece şarkıda Hicâz çeşnisi kullanıldığı görülmüş, diğerlerinde tamamen Râst makamı gibi dolaşmış ve eserlerini Râst perdesinde sona erdirmiştir.

Büzürk Saz Semaisi *Nâyi Osman Dede*

D: 132

2. HANE

3. HANE

4. HANE

Dr. Alâeddin Yavaşca
SON Nad. I. // 261

Şekil 3. 57. Büzürk makamında eser örneği ⁶⁵

⁶⁵ Bu nota Alâeddin Yavaşca'nın nota arşivinden elde edilmiştir.

Büzürk Makamı

The musical score for Büzürk Makamı, Seyr-i Nâtik örneği, is written in 1/8 time and D major. It consists of eight staves of music. The dynamics and articulations are as follows:

- Staff 1: *mf*
- Staff 2: *mf*
- Staff 3: *mf*, *f*, *mf*
- Staff 4: *mp*
- Staff 5: *mf*, *f*, *p*
- Staff 6: *mf*
- Staff 7: *f*, *p*
- Staff 8: *f*, *p*

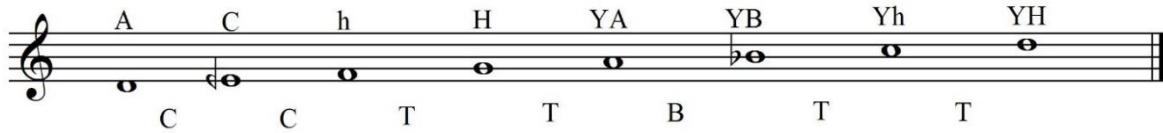
Articulations include accents (v), slurs, and triplets (3). A *rit.* marking is present above the final staff.

Şekil 3. 58. Büzürk makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.4. Canfezâ Makamı ⁶⁶

Alişâh B. Hacı Büke'ye göre Canfezâ makamı (? - 1500) 15. yy. :

Büke'nin yazmış olduğu “*Mukaddimetü'l Usûl*” adlı eserinde Canfezâ makamını, 133 devir içerisinde 50. daire olarak göstermiş, perdelerin A-C-h-H-YA-YB-Yh-YH olduğunu belirtmiştir. Bu perdelere göre makamın aralıklarının C-C-T-T-B-T-T olduğu tespit edilmiştir (Büke, 1500: vr. 56b). Büke, Canfezâ ile Muhâyyer makamının 8. sesi haricinde benzeştiğini belirtmiştir. Bu sonuca göre günümüz nazariyat anlayışı doğrultusunda makamın dizisi şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 59. Büke'nin verdiği perdelere göre Canfezâ makamı dizisi

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın tek nazarî bilgisi Hacı Büke'den gelmiştir. Büke'nin verdiği dizi tamamen Uşşâk makamı ile örtüşmekten, incelenmiş olan eserlerin notalarında çoğu kararların Acem Aşîrân olduğu ve bir eserin de Hüseyinî Aşîrân kararlı olduğu gözlemlenmiştir. Günümüz nazariyatında da makamın Hüseyinî Aşîrân'da karar ettiği bilinmektedir (Özkan, 2006: 544). Ancak, bu çalışmada esas alınan tüm makamların nazarî bilgileri 15. yy. doğrultusunda analiz edildiğine göre, tüm Seyr-i Nâtik örnekleri 15. yy. nazariyatı anlatımlarına göre düzenlenmiştir.

Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen ve notaları incelenmiş olan, 16 adet sözlü eser ve 3 adet saz eseri, toplamda 19 adet eser bulunmaktadır.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

⁶⁶ Makamın ismi, ilk olarak XV. yy.'da Büke'de görülmektedir. Buna göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edilmiş olduğu düşünülebilir.

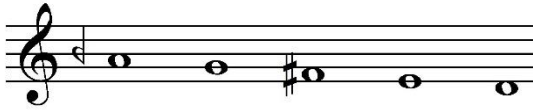
Yedeni: Râst perdesi,
Güçlüsü: Nevâ,
Donanımı: Segâh perdesi,
Peste Doğru Genişleme: Yegâ'ta Râst,
Tizde Genişleme: Nevâ'da Bûselik,
Çeşniler: Acem Aşîrân, Sabâ,
Seyri: Çıkıcıdır.

Makam Dügâh perdesi civarında seyre başlar, ardından güçlüsü olan Neva perdesinde asma kalışlar yapıp Uşşâk'lı tam kalış yapar. Çeşni olarak günümüz nazariyatından da uzak kalınmaması adına, Acemaşîrân makamı işlenebilir, ardından Sabâ makamı işlenebilir ve Yegâh'ta Râst beşlisini de kullanarak günümüz nazariyatında olduğu gibi Hüseyinî Aşîrân perdesinin aksine, Uşşâk makamının ağır başlılığı ile Dügâh perdesinde yerinde Uşşâk'lı karar kılar.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, basit makamlar sınıfına giren Canfezâ makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 60. Canfezâ makamı dizisi

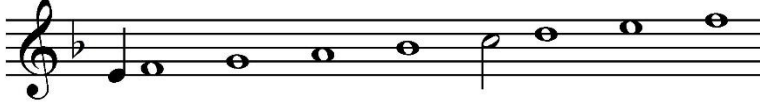

Şekil 3. 61. Yegâh'ta Râst beşlisi

Şekil 3. 62. Nevâ'da Bûselik genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 63. Acemaşîrân makamı dizisi

Şekil 3. 64. Sabâ makamı dizisi

Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen ve notaları incelenmiş olan, 16 adet sözlü eser ve 3 adet saz eseri, toplamda 19 adet eser bulunmaktadır. Elde edilmiş olan 19 adet eserin hiç biri Bûke'nin verdiği makam tarifine ve karar perdesine uymadığından, makama örnek olacak bir eser konulamamıştır.

Canfezâ makamı

The musical score for Canfezâ makamı, Seyr-i Nâtik örneği, is written in 10/8 time and consists of eight staves. The dynamics and articulation are as follows:

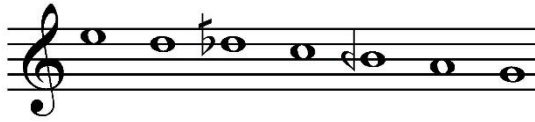
- Staff 1: *mf*, accents on the first, third, and fifth notes.
- Staff 2: Accents on the first, third, and fifth notes.
- Staff 3: Accents on the first, third, and fifth notes.
- Staff 4: *mp*, accents on the first, third, and fifth notes.
- Staff 5: *p*, accents on the first, third, and fifth notes.
- Staff 6: Accents on the first, third, and fifth notes.
- Staff 7: *mf*, accents on the first, third, and fifth notes.
- Staff 8: *rit.*, *f* (first half), *p* (second half), accents on the first, third, and fifth notes.

Şekil 3. 65. Canfezâ makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.5. Çargâh-ı Acem makamı ⁶⁷

Kırşehirli Yusuf'a göre Çargâh'ı Acem makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 48. sırada yer verilmiş anlatımı ise şöyledir: “Çargâh-ı Acem oldur kim, Çargâh göstere, Irâk yüzinden Dügâh karâr ide” (Kırşehrî, 1410: 12a). Bu anlatıma geçmeden önce Kırşehirli'nin Çargâh makamı tanımına bakılması gerekmektedir. Kırşehirli'de Çargâh makamı: 4. şubede verilen Çargâh makamı anlatımı şöyledir: “evvel Çargâh hemân, Sigâh hemân, Dügâh hemân, Yekgâh evi Râst, karargâhı nerm âgâze tîzî, Dügâh evi Hüseyînî, Yekgâh evi Isfahân, Segâh evi Kûçek, Çargâh hemân.” (Kırşehrî, 1411: v16b). Lâdikli'nin Çargâh tanımı da aynıdır ancak önemli bir açıklaması olmuştur. Çargâh makamının Râst dörtlüsünden ibaret olduğunu belirten Lâdikli tizden başlaması gerektiğini, aksi takdirde Râst makamı ile karıştırılacağını vurgulamıştır (Lâdikli, 1484: v80b). Buna göre 15. yy.'da Çargâh makamı dizisi öncelikle günümüz Sabâ makamına benzer sesleri barındırmalı ardından Râst dörtlüsü ile karar vermelidir. Bu anlatım sonucunda Çargâh makamı dizisi şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 66. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Çargâh makamı dizisi

Kırşehirli'nin verdiği tanımın sonucuna göre Çargâh-ı Acem makamı dizisi şöyledir:

Şekil 3. 67. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Çargâh-ı Acem makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın terkiplerde 49. sırada olduğu tespit edilmiş, anlatımı ise şöyle

⁶⁷ Makamın ismi ilk olarak Kırşehirli'nin “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, terkipler kısmında görüldüğüne göre, XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

yapılmıştır: “Çargâhacem oldur kim, Çargâh göstere, Irâk yüzinden Düğâh karâr ide” ifadesiyle Hariri'nin tarife sadık kaldığı görülmektedir (Kırşehirî, 1411: v16b).⁶⁸

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Çargâh-ı Acem makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde makama, terkiplerin anlatımında 48. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “Çargâh-ı Acem oldur kim, Çargâh göstere, Irâk yüzinden Düğâh karâr ide”. Bu anlatım Kırşehirli'ye ait olduğu tespit edildiğinden dolayı, makamın dizisi aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 21).⁶⁹

Şükrullâh'a göre Çargâh-ı Acem makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makamı terkiplerin anlatımında 45. sırada göstermiş ve makamın seyrini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: “Çargâh Acem oldur kim, Çargâh başlana ve Acem karâr ide” (Şükrullâh, 15. yy. : v120a). Bu tarife göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 68.Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Çargâh-ı Acem makamı dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makamı 34. faslında 45. sırada göstermiş, makamın seyrini ise 35.

⁶⁸ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehirî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, Makam yine 49. sırada terkiplerde gösterilmiş, dizisi aynı verilmiştir (Doğrusöz, 2007: 110).

⁶⁹ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklaması aynıdır (Doğrusöz, 1997: 29).

faslında dile getirmiştir. Makamın açıklaması Edvâr-ı Mûsikî ile aynı olduğuna anlatımı ve dizisi aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v120a).⁷⁰

Bedri Dilşâd'a göre Çargâh-ı Acem makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

*“Eğer gösterüb Çargâh'ı Acem
Karâr eylese iy şeh-i muhterem
Ona Çargâh-ı Acem didiler
İşidenlerin gözi nem didiler”*

Bu tarifte, karar perdesi veya asma kalışlar belirtilmediğinden, tanımın hiçbir tarife uymadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla değerlendirmeye tâbi tutulmamıştır. Kırşehirli'nin tarifıyla aynıdır (Dilşâd, 1427: 204).^{71 72}

Hızır b. Abdullâh'a göre Çargâh-ı Acem makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, makamın 60 terkinin içerisinde 54. sıraya konulmuş olduğu göze çarpmaktadır. Abdullâh makamı şöyle tarif etmiştir: “*Çargâh-ı acem oldur kim, Çargâh âgâz ide, Irâk yüzinden Dügâh karâr ide*” Bu tarif, Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde var olduğundan, makamın dizisi aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 145a).⁷³

⁷⁰ Şirinova'nın, “Şükrullâh “İlmü'l Edvâr'ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına Edvâr-ı Mûsikî'de olduğu gibi yine 35. faslında yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 264).

⁷¹ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamlarla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :739).

⁷² Feyzioğlu'nun makalesinde de makamın tanımı aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

⁷³ Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın dizisi Abdullâh'ın verdiği dizi tarifıyla aynıdır (Çelik, 2001: 80).

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l-Edvârı* incelendiğinde, makamın anlatımı ve dizisi Kırşehirli ile aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 121b).⁷⁴

Kadızzâde Mehmed Tirevî'ye göre Çargâh-ı Acem makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 38. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: “Çargâh-ı Acem oldur kim, Çargâh tamâm âgâz idüb, Acem karâr idersin”. Bu tarif Şükrullâh'ın verdiği tarif ile aynıdır (Tirevî, 1488: v181a).⁷⁵

Kitâb-ı Edvâr'a göre Çargâh-ı Acem makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra'da British Library kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l-Edvâr'da, makamın anlatımına terkiplerde 50. sırada yer verildiği tespit edilmiştir. Makam ile ilgili dizi anlatımı şöyledir: “Çargâh-ı Acem oldur kim, Çargâh göstere, dahî Irâk yüzünden Dügâh karâr”. Bu tarif, Kırşehirli'nin vermiş olduğu makam tarifiyle örtüştüğünden, dizisi de aynıdır (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. : v13a).⁷⁶

Seydî'ye göre Çargâh-ı Acem makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 47. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî'de makamın anlatımı şöyledir:

“İden Çargâh evinden bang âgâz
İne Rûy-i Irâk'dan eyleye sâz
Dügâh hânesinde eyleye arâm

⁷⁴ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde verilen tarif aynıdır (Özçimi, 1989: 207).

⁷⁵ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızzâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımı aynıdır (Uygun, 1990: 46).

⁷⁶ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da makam hakkındaki bulgular aynıdır (Cevher, 2004: 15).

Ki gide tâ ki âram-ı dilâram”.

Bu tarif, anlatım farkı olmasına rağmen, incelendiğinde, Kırşehirli'nin vermiş olduğu makam tarifi ile aynıdır (Seydi, 1504: v17b).⁷⁷

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. İlk defa Kırşehirli'de görülen makamın tarifinde, öncelikli Çargâh dizisi verilmiş ardından Irâk'ta kalışlar yapılmış ve son olarak da Dügâh perdesinde karar verilmiştir. Bu anlatıma göre eski 15. yy. anlayışına göre anlatılmış olan Çargâh makamının makamının Sabâ makamının perdelerini barındırdığı varsayılırsa ve Irâk perdesinde kalışlar yapıyorsa, bu anlatım sonucunda bu makamın Bestenigâr makamını işlediği düşünülebilir. Son olarak Dügâh'ta karar vermesi, günümüz Sabâ makamı ile karar verdiğinin göstergesidir.

2. Şükrullâh'ın verdiği tanım farklıdır. Şükrullâh'a göre, makam ismine göre dizi oluşturulmuştur. Öncelikle Çargâh makamı sonrasında Acem makamı ile karar vermiştir.

3. Bedri Dilşâd'da makamın adı geçmiştir, ancak dizisi ile ilgili geniş bir bilgi verilmediğinden değerlendirmeye tâbî tutulmamıştır.

4. Hızır b. Abdullâh'ın anlatımı, Kırşehirli'nin anlatımında olduğu gibidir.

5. Tirevî, makamın tarifini Şükrullâh gibi yapmış ve makamın Acem karar etmesi gerektiğini vurgulamıştır.

6. Şirvânî, Merâgî'nin verdiği tanımdan yola çıkarak aynı diziyi vermiştir.

7. Kitâbü'l Edvâr'da, makamın anlatımı Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır.

8. Seydî'de ise makamın yine Kırşehirli'nin verdiği tanıma uyulduğu görülmektedir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

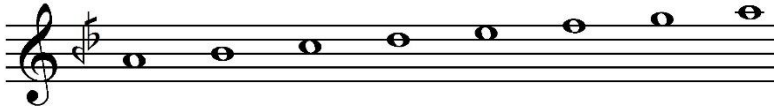
---

⁷⁷ Arısoy'un, “Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları aynı verilmiştir (Arısoy, 1988: 157).

Yedeni: Râst perdesi,
Güçlüsü: Çargâh,
Donanımı: Segâh perdesi,
Peste Doğru Genişleme: Yoktur,
Tizde Genişleme: Çargâh'ta Hicâz beşlisi,
Çeşniler: Acem, Neva, Uşşak, Irâk,
Seyri: İnici - Çıkıcıdır.

Makam, makamın güçlüsü olan Çargâh perdesi civarında seyre başlar, Sabâ makamını işledikten sonra Irâk'lı asma kalışlar yapar ve bunun devamında Bestenigâr makamına geçki yapar. Nevâ perdesini almasının ardından ise Irâk makamına geçki yapar, son olarak da Acem makamının inici cazibesıyla Dügâh'ta Uşşâk makamı gibi karar eder.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Çargâh-ı Acem makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 69. Çargâh-ı Acem makamı dizisi

Şekil 3. 70. Çargâh'ta Hicâz beşlisi

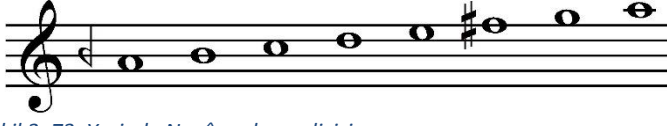
Çeşniler:

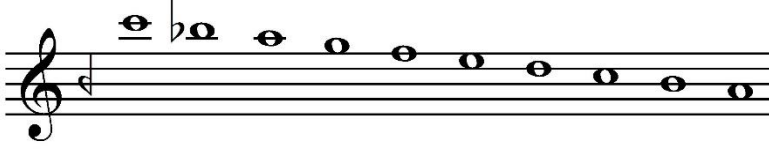
Şekil 3. 71. Yerinde Irâk beşlisi

Şekil 3. 72. Yerinde Uşşâk dördlüsü

Şekil 3. 73. Yerinde Nevâ makamı dizisi

Şekil 3. 74. Yerinde Acem makamı dizisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 6 adet Kırşehirli ve 2 adet Şükrullâh tanımı bulunmaktadır. Şükrullâh'ın verdiği tanımın da Acem makamı kararı sebebiyle makam tanımı ve eser örneğinde kullanılmıştır. Makama ait hiçbir eserin notası bulunmadığından verilen Seyr-i Nâlık örneğinden başka nota mevcut değildir.

Çargâh-ı Acem Makamı

The musical score for Çargâh-ı Acem Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one flat (B-flat) and the time signature is 10/8. The dynamics range from *mf* (mezzo-forte) to *f* (forte) and *p* (piano). The score includes various articulations such as slurs, accents, and breath marks (V). There are also triplets marked with a '3' and a 'rit.' (ritardando) marking.

mf

mp

mf *f* *mf*

f *mp*

f *p*

mp

mf

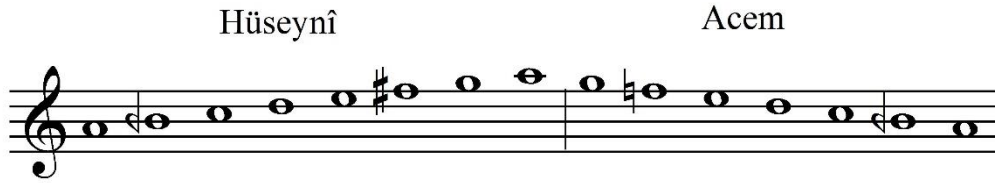
f *rit.* *mp*

Şekil 3. 75. Çargâh-ı Acem makamında Seyr-i Nâtık örneği

3.3.6. Dilkeş makamı⁷⁸

Kırşehirli Yusuf'a göre Dilkeş makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Dilkeş makamına, terkiplerde yer verilmiş, seyri şöyle açıklanmıştır: “*Dilkeş oldur kim, Hüseyinî âgâz ide, ine Acem evinde karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: 11a). Bu anlatıma göre dizi aşağıdaki gibidir:

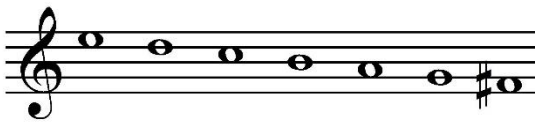

Şekil 3. 76. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Dilkeş makamı dizisi

Kadızaâde Mehmed Tirevî'ye göre Dilkeş makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, anlatımlarda yer verilmemiş.

Ancak, Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinde, makam tarifine rastlanılmış ve tarifi şöyledir: “*Kâide-i Hüseyinî ile temâm Bûselik⁷⁹ icrâsı ile Irâk karâr ide*” (Tirevî, 1775: 13a).⁸⁰ Bu tanıma göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 77. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Dilkeş makamı dizisi

Seydî'ye göre Dilkeş makamı (15. yy.):

⁷⁸ Makamın ismi ilk olarak Kırşehirli'nin “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, terkipler kısmında görüldüğüne göre, XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

⁷⁹ Urnevî Bûselik dörtlüsünü Kürdî verirken, Tirevî ve Lâdikli başına bir tanini koyarak günümüz Bûselik dörtlüsünü oluşturmuşlardır (Küçükçökçe, 2010: 102,103).

⁸⁰ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızaâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımlarında bulgular aynıdır (Uygun, 1990: 50).

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan "El-Matlâ" adlı eseri incelendiğinde, makamın didaktik şiir biçimde anlatıldığı görülmektedir. Seydi'nin anlatımı incelendiğinde, Tirevî ile benzerlik gösterdiği gözlemlenmiştir. Seydî, makamı aynı zamanda Zirkeşhâverân ile bir tutmuş ve terkiplerde 8. sırada olduğunu belirtmiştir. Seydî'nin dizisini ve perdelerini vermediği eserinde makamın anlatımı şöyledir:

*“Nedür Zilkeş ya Zirkeşhâverân bil
Terâkib içre iste aslını bul
Hüseynî'den çıkuban çeksen âvâz
Irâk efvinde otursan eylesen sâz
Budürür Zirkeşhâverân ki dîrler
Bilürsen pür idem âgâzunu dîrler”*

(Seydi, 1504: v13a).⁸¹

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. İlk defa Kırşehirli'de görülen makamın tarifinde, öncelikli Hüseyinî dizisi hâkim olmuştur, ardından Acem dizisi kullanılmış ve yerinde Uşşâklı karar verilmiştir. 15. yy.'da anlatımına üç adet edvârda rastlanılan bu makamın ilk anlatımı olduğundan, dizi değerlendirmeye alınmıştır.

2. Tirevî, makamın tarifini başta Kırşehirli gibi vermişken, makamın karara doğru Uşşâklı kararı yerine Irâk perdesinde karar vermesi gerektiğini belirtmiştir.

3. Seydî'de, makamın anlatımı şiirsel olmasına rağmen, açıkça Tirevî'nin verdiği tarifi aynısı olduğu görülmektedir.

Makamın 1 adet Kırşehirli ve 2 adet Tirevî'nin tanımı na uygun anlatım bulunmaktadır. Böylelikle verilen üç tanımdan biri Uşşâk'lı diğer ikisi ise Irâk'lı karar vermiştir. Bu verilere göre, Tirevî ve Seydî'nin verdiği tariflerin de önem arz ettiği tespit edilip, Seyr-i Nâtık

---

⁸¹ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları aynıdır (Arısoy, 1988: 130).

örneğinde kullanılmak üzere değerlendirmeye alınmıştır. Makamın dikkat çeken bir özelliği de günümüz Dilkeşhâverân makamına benziyor olmasıdır.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Irâk,

Yedeni: Acem Aşîrân,

Güçlüsü: Hüseyî,

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yoktur,

Tizde Genişleme: Hüseyî’de Hüseyî beşlisi,

Çeşniler: Irâk, Uşşak, Neva, Acem,

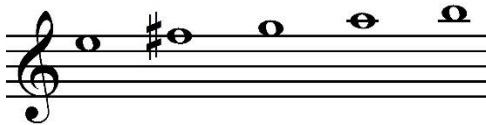
Seyri: İnici - Çıkıcıdır.

Makam, makamın güçlüsü olan Hüseyî perdesi civarında seyre başlar, Hüseyî makamını işledikten sonra güçlüsü olan Hüseyî perdesinde asma kalışlar yapar ve bunun devamında Acem perdesini kullanarak Uşşak makamı ile tam karar eder. Tekrar Hüseyî makamına döner ve tiz bölgelere çıkarak Muhâyyer makamını işler, inerken Hüseyî makamı ile gezinir ve tekrar Acem perdesini alıp nadiren de olsa Bûselikli kalışlar yapar ve son olarak Segâh perdesini alıp Irâk perdesinde karar eder.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Dilkeş makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 78. Dilkeş makamı dizisi

Şekil 3. 79. Hüseyî’de Hüseyî genişlemesi

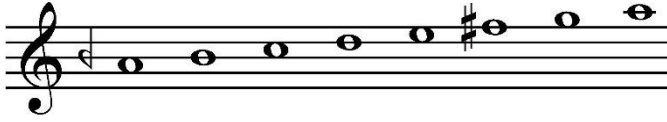
Çeşniler:

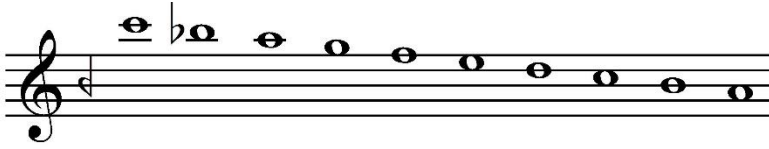
Şekil 3. 80. Yerinde Irâk beşlisi

Şekil 3. 81. Yerinde Uşşâk dörtlüsü

Şekil 3. 82. Nevâ makamı dizisi

Şekil 3. 83. Acem makamı dizisi

Araştırmalar sonucunda, makamda sözlü esere rastlanılmazken, 6 adet saz eserinin notasına ulaşılmıştır. Bu eserlerin notaları incelendiğinde, bulunan en eski bestenin, 18. yy.'da yaşamış olan Nâyî Osman Dede'ye ait olduğu tespit edilmiş ve eser örneği olarak bir peşrevi sunulmuştur. Eserin birinci hanesi incelendiğinde, Hüseyinî başlamış, daha sonrasında Acem perdesini kullanarak Uşşâk'lı karar vermiştir. İkinci hânedeki, tipik bir Dilkeşhâverân makamı işlenmiş ve Irâk'ta eksik Segâh beşlisiyle karar vermiştir. Üçüncü hanede, geçki yapılmamış, ancak Muhâyyer perdesine çıkılmış, tiz bölgelerde gezindikten sonra Uşşâk makamı ile karar vermiştir. Dördüncü hanede ise, Hüseyinî başlamış bunu çok sürdürmeden Uşşâk makamına geçiş yapıp karar vermiştir.

DİLKEŞ PEŞREV

USUL: DEVR-İ KEBİR

BESTE: KUTB-İ NAYI
ŞEYH OSMAN DEDE

Birinci Hane

Mulazeme §

İkinci Hane

Üçüncü Hane

Şekil 3. 84. Dilkeş makamında eser örneği⁸²

⁸² Bu eserin notası TRT nota arşivinden elde edilmiştir.

The image shows a musical score for a piece in Dilkeş makamı. The score is written in G major (one sharp) and consists of four staves. The first staff ends with a double bar line and a fermata. The second staff is labeled 'Dördüncü Hane'. The third and fourth staves continue the melody, with the fourth staff ending with a double bar line and a fermata.

Şekil 3.82. Dilkeş makamında eser örneği devam

Dilkeş Makamı

The musical score for Dilkeş Makamı, Seyr-i Nâtik example, is written in 10/8 time and consists of eight staves. The key signature is one sharp (F#). The score includes various dynamics and performance instructions:

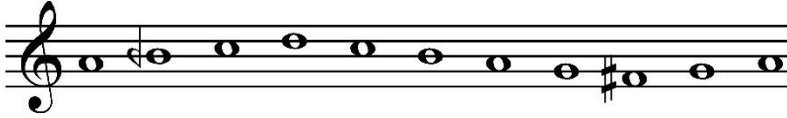
- Staff 1: *f* (forte), triplet of eighth notes.
- Staff 2: *mf* (mezzo-forte), slurs.
- Staff 3: *f* (forte), *mf* (mezzo-forte), slurs.
- Staff 4: *f* (forte), *mf* (mezzo-forte), *f* (forte), slurs.
- Staff 5: *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano), slurs.
- Staff 6: *f* (forte), triplet of eighth notes, *mf* (mezzo-forte), slurs.
- Staff 7: *rubato* (rubato), *f* (forte), triplet of eighth notes, triplet of eighth notes.
- Staff 8: *fz* (forzando), *fz* (forzando), *fz* (forzando), *rit...* (ritardando), *p* (piano), slurs.

Şekil 3. 85. Dilkeş makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.7. Dügâh-ı Acem makamı ⁸³

Kırşehirli Yusuf'a göre Dügâh⁸⁴'ı Acem makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 49. sırada yer verilmiş anlatımı ise şöyledir: “*Dügâh-ı Acem oldur kim, Dügâh göstere, Irâk yüzinden Dügâh karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: 12a).⁸⁵ Bu anlatıma göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 86. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Dügâh-ı Acem makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın terkiplerde 49. sırada olduğu tespit edilmiş, anlatımı ise şöyle yapılmıştır: “*Dügâh Acem oldur kim, Dügâh'ı tamâm gösterüb, Irâk yüzünden yine Dügâh karâr ide*” ifadesiyle Hariri'nin tarife sadık kaldığı görülmektedir (Kırşehrî, 1411: v16b).⁸⁶

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Dügâh-ı Acem makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde makama, terkiplerin anlatımında 49. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Dügâh-ı Acem oldur kim, Dügâh göstere, Irâk yüzünden Dügâh karâr ide*”. Bu anlatımın Kırşehirli'ye ait olduğu tespit edildiğinden, dizisinin aynı olduğu tespit edilmiştir (Kırşehirli, 1410. 131/1: 23).⁸⁷

⁸³ Makamın ismi ilk olarak Kırşehirli'nin “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, terkipler kısmında görüldüğüne göre, XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

⁸⁴ 15. yy.'da Dügâh makamı Râst ve Dügâh perdesinden oluşsa da, Tirevî Segâh ve Çargâh ve hatta küçek perdesinin de eklenmesi gerektiğini belirtmiştir (Küçüköğkçe, 2010: 126).

⁸⁵ Kâmiloglu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın tarifi aynıdır (Kâmiloglu, 1998: 40).

⁸⁶ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, Makam yine 49. sırada terkiplerde gösterilmiş ve dizisi aynıdır (Doğrusöz, 2007: 57).

⁸⁷ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makamı açıklaması orijinali ile aynıdır (Doğrusöz, 1997: 29).

Şükrullâh'a göre Dügâh-ı Acem makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makamı terkiplerin anlatımında 47. sırada göstermiş ve makamın seyrini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: “*Dügâh-ı Acem oldur kim, Dügâh başlana ve Acem karâr ide*” (Şükrullâh, 15. yy. : v120a). Bu tarife göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 87. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Dügâh-ı Acem makamı dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makamı 34. faslında 47. sırada göstermiş, makamın seyrini ise 35. faslında dile getirmiştir. Makamın açıklaması *Edvâr-ı Mûsikî* ile aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v120a).⁸⁸

Bedri Dilşâd'a göre Dügâh-ı Acem makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

*“Dügâh'a ser âgâz idüben gine
Acem'de karâr eylese adına
Dügâh-ı Acem dirler ana azîz*

⁸⁸ Şirinova'nın, “Şükrullah “İlmü'l Edvâr'ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına *Edvâr-ı Mûsikî*'de olduğu gibi yine 35. faslında yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 264).

Dürüşen kişi olur ehl-i temîz. ”⁸⁹ ⁹⁰

Bu tarif Şükrullah’ın vermiş olduğu tanım ile aynıdır (Dilşâd, 1427: 204).

Hızır b. Abdullâh’a göre Dügâh-ı Acem makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh’ın, Staatsbibliothek zu Berlin’deki *Kitâbü’l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, makamın 60 terkinin içerisinde 56. sıraya konulmuş olduğu göze çarpmaktadır. Abdullâh makamı şöyle tarif etmiştir: “*Dügâh-ı Acem oldur kim, Dügâh âgâz ide, ine Irâk yüzinden Dügâh karâr ide*” Bu tarif, Kırşehirli Yusuf’un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde var olduğundan, makamın dizisi aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 145b).⁹¹

Hızır b. Abdullâh’ın, İstanbul’da Revân Yazmaları Kütüphanesi’nde bulunan *Kitâbü’l- Edvârı* incelendiğinde, makamın anlatımı ve dizisi Kırşehirli ile aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 122a).⁹²

Rûh - Perver’de Dügâh-ı Acem makamı (15. yy.):

Hollanda’da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver’de makama, şubelerde 23. sırada yer verilmiş ancak açıklaması veya tanımı yapılmamıştır. Makamın asıl anlatımı terkiplerin anlatımında da olduğu tespit edilmiş ve 44. sırada yer verildiği saptanmıştır. Ruhperver’de makamın tanımı şöyledir: “*Dügâh-ı Acem oldur kim, Dügâh gösterüb Acem karâr eyleye*”. Bu tarif, Şükrullâh’ın verdiği dizi tanımı ile aynıdır (Rûh-Perver, 15. yy. : 11b).

---

⁸⁹ Ceyhan’ın “*Bedr-i Dilşad’ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili tüm bulgular örtüşmektedir (Ceyhan, 1997, :739).

⁹⁰ Feyzioğlu’nu makalesinde de makamın tanımı aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

⁹¹ Çelik’in, “Hızır b. Abdullâh’ın Kitâbü’l-Edvâr’ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın dizisi aynıdır (Çelik, 2001: 82).

⁹² Özçimi’nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü’l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde tarif aynı yapılmıştır (Özçimi, 1989: 208).

Kitâb-ı Edvâr'a göre Dügâh-ı Acem makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra'da British Library kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbül Edvâr'da, makamın anlatımına terkiplerde 52. sırada yer verildiği tespit edilmiştir. Makam ile ilgili dizi anlatımı şöyledir: “*Dügâh-ı Acem oldur kim, Dügâh göstere, Irâk yüzünden Dügâh karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli'nin vermiş olduğu makam tarifiyle aynıdır (Kitâbül-Edvâr, 15. yy. : v13a).⁹³

Seydî'ye göre Dügâh-ı Acem makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 49. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî'de makamın anlatımı şöyledir:

“Dügâh göster, dönüb Rûy-i Irâk'dan
Dügâh otur girü kaç iftirakdan.”⁹⁴

Bu tarif, Kırşehirli'nin vermiş olduğu makam tarifi ile aynıdır (Seydi, 1504: v18a).

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. İlk defa Kırşehirli'de görülen makamın tarifinde, öncelikli Dügâh makamı dizisi hâkim olmuştur, ardından Irâk perdesi ön planda tutulmuş ve Dügâh perdesinde makam karar etmiştir.
2. Şükrullâh, makamın tarifini başta Kırşehirli gibi vermişken, makamın karara doğru Acem'li karar vermesi gerektiğinin savunucusu olmuş ve ikinci bir tarif vermiştir.
3. Dilşâd'ın, makam anlatımının şiirsel olmasına rağmen, açıkça Şükrullâh'ın verdiği tarife uyduğu tespit edilmiştir.

---

⁹³ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da makam anlatımı aynı yapılmıştır (Cevher, 2004: 15).

⁹⁴ Arısoy'un, “Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları aynı verilmiştir (Arısoy, 1988: 158).

4. Abdullâh, verdiği tariflerle Kırşehirli'yi desteklediği gözlemlenmiş ve aynı tarifi vermiştir.

5. Rûh - Perver'de, makam tarifi Şükrullâh'ın tarifiyle aynıdır.

6. Kitâbü'l - Edvâr'daki anlatımın Kırşehirli'nin tarifine sadık kaldığı tespit edilmiştir.

7. Seydî'de, Kırşehirli'nin tarifiyle benzeştiği görülmektedir.

Bu sonuçlara göre; makamın 4 adet Kırşehirli ve 3 adet Şükrullâh tanımına uygun anlatım bulunmaktadır. Kırşehirli'de makamın Dügâh makamı ile karar vermesi, Çargâh-ı Acem makamına birebir benzeşme tehlikesi doğuracağından, karar kısmında Şükrullâh'ın verdiği tarifteki Acem'li karar kullanılmış ve böylelikle Çargâh-ı Acem makamı ile çakışma tehlikesi ortadan kaldırılmıştır.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Çargâh, Nevâ,

Donanımı: Segâh,

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

Tizde Genişleme: Çargâh'ta Hicâz beşlisi, Nevâ'da Bûselik beşlisi, Acem'de Çargâh beşlisi,

Çeşniler: Irâk, Uşşak, Neva, Acem,

Seyri: Çıkıcıdır.

Makam, seyrine ilk güçlüsü olan Çargâh perdesi civarından başlar kısa bir Sabâ çeşnisini müteakip Acem makamına geçebilmek amacıyla ikinci güçlü perdesi olan Nevâ perdesi ile giriş yapar. Acem perdesini kullanarak Acem makamının işler, karar ederken Uşşak makamına kısaca değinip, Dügâh perdesinde karar kılar.

15. yy.'da kullanılan Dügâh seyrinin günümüz Dügâh makam anlayışı ile örtüşmediği gözlemlenmiştir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Dügâh-ı Acem makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 88. Dügâh-ı Acem dizisi

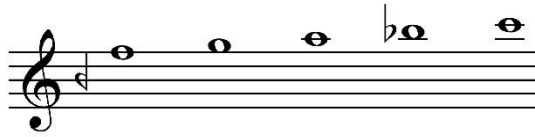
Şekil 3. 89. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Şekil 3. 90. Çargâh'ta Hicâz genişlemesi

Şekil 3. 91. Nevâ'da Büselik genişlemesi

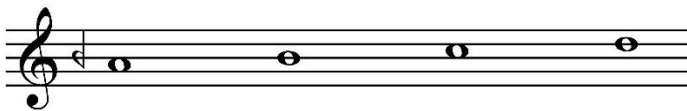

Şekil 3. 92. Acem'de Çargâh genişlemesi

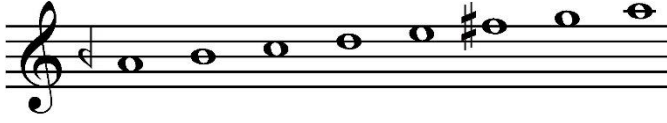
Çeşniler:

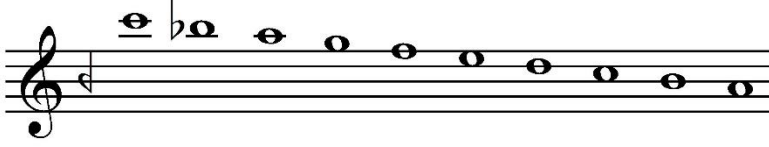
Şekil 3. 93. Yerinde Irâk beşlisi

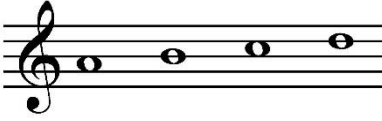
Şekil 3. 94. Yerinde Uşşâk dördlüsü

Şekil 3. 95. Yerinde Neva makamı dizisi

Şekil 3. 96. Yerinde Acem makamı dizisi

Şekil 3. 97. Yerinde Bûselik dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana hiçbir eserin notasına rastlanılmadığı için örnek eser sunulamamış, bu eksiklik Seyr-i Nâlık örneği ile giderilmeye çalışılmıştır.

Dügâh-ı Acem Makamı

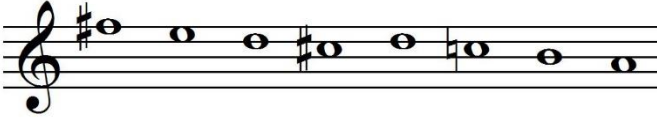
The musical score for Dügâh-ı Acem Makamı is presented in a single melodic line across eight staves. The time signature is 10/8, and the key signature is one flat. The score includes various dynamics (mp, mf, f, p) and ornaments (V). The music features several slurs and triplet markings. The first staff starts with a treble clef and a 10/8 time signature. The second staff has a 3-measure triplet. The third staff has a 6-measure sextuplet. The fourth staff has a rit. marking. The fifth staff has a 6-measure sextuplet. The sixth staff has a 6-measure sextuplet. The seventh staff has a 6-measure sextuplet. The eighth staff has a 6-measure sextuplet. The score ends with a double bar line.

Şekil 3. 98. Dügâh-ı Acem makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.8. Eviç Bûselik makamı ⁹⁵

Kadıızâde Mehmed Tirevî'ye göre Eviç Bûselik makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinde, makam tarifi şöyledir: “Evc ve Hüseyinî ve Nevâ ve nim Hicâz ile gire ve Hüseyinî'ye yine Nevâ ve Çargâh'a ve nim Bûselik'den Dügâh'a karârı tam ide” (Tirevî, 1775: 3a). Bu tarife göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 99. Tirevî'ye göre Eviç Bûselik makamı dizisi

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. İlk defa Tirevî'de görülen makamın tarifinde, öncelikli Eviç makamı dizisi hâkim olmuştur, ardından Bûselik makamına geçiş yapılmış ve makam karar vermiştir.

Bu sonuca göre; makamın 15. yy.'da sadece Tirevî'de görüldüğü tespit edilmiş ve eldeki verilere göre tek bir tanım yapılmıştır. Yapılan tanımdan da anlaşılacağı üzere, makamın günümüz nazariyatındaki Eviç ile Bûselik makamının birleşmesinden doğduğu belirlenmiştir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Eviç, Hüseyinî,

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yoktur,

⁹⁵ Makamın ismi ilk olarak XV. yy.'a ait Kadıızâde Mehmed Tirevî'nin *Risâle-i Mûsikî* adlı eserinde zikredildiğine göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

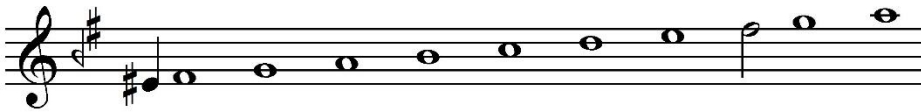
Tizde Genişleme: Eviç'te eksik Segâh beşlisi, Eviç'te eksik Ferâhnâk beşlisi, Muhâyyer'de Bûselik beşlisi,

Çeşniler: Çargâh'ta Nikriz, Hüseyinî'de Hicâz,

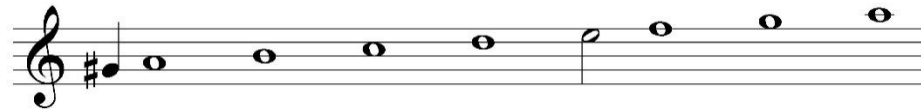
Seyri: İnici.

Makam, makamın birinci güçlüsü olan Eviç perdesi civarında seyre başlar, yerinde Eviç makamını işledikten sonra Irâk perdesinde karar verir. Yeni bir soluğa, ikinci güçlü perdesi olan Hüseyinî perdesi ile başlar ve Hüseyinî perdesinde Uşşâk'lı, Çargâh'ta da Nikriz'li yapıp Dügâh kararını ısındırmaya başlar. Makam, Bûselik makamının gerektirdiği çeşnileri de kullandıktan sonra, nim yedeni olan nim Zirgûle perdesini de kullanarak Dügâh perdesinde karar verir.

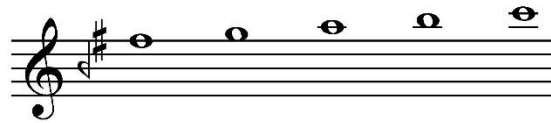
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Eviç Bûselik makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

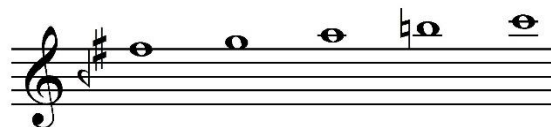
Şekil 3. 100. Eviç makamı dizisi

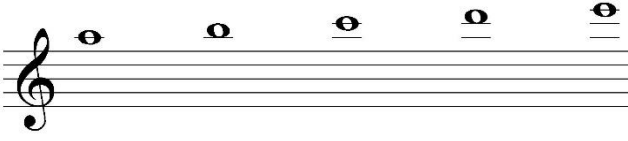
Şekil 3. 101. Bûselik makamı dizisi

Şekil 3. 102. Eviç'te eksik Segâh genişlemesi

Şekil 3. 103. Eviç'te eksik Ferahnâk genişlemesi

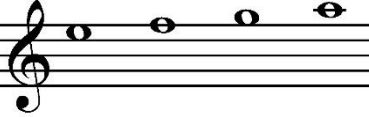

Şekil 3. 104. Muhâyyer'de Bûselik genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 105. Çargâh'ta Nikriz beşlisi

Şekil 3. 106. Hüseyin'de Kürdî dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 18 sözlü eser, 14 saz eseri, toplamda 32 adet eserin ismine rastlanılmıştır. Ancak bunlardan 2 adet sözlü eserin notası bulunamamıştır. Saz eserlerinden de 3 adet eserin notası elde edilememiştir. Sonuç olarak notası ele geçen toplam eser sayısı 27 adet olmuştur. Araştırma sonucu notası elde edilen eserlerin en eski tarihlisi olma sıfatıyla, örnek eser olarak III. Selim'e ait Peşrev verilmiştir.

EVİÇ BUSELİK SAZ SEMÂSİ

USÛL : AKSAK SEMÂİ

BESTE : ÜÇÜNCÜ SELİM

Birinci Hane

Mulâzeme §

İkinci Hane

Şekil 3. 107. Evîç Bûselik makamında eser örneği⁹⁶

⁹⁶ Eserin notası TRT nota arşivinden elde edilmiştir.

Uçuncü Hane

Musical notation for the third hane (Uçuncü Hane) in Eviç Bûselik makamı. It consists of four staves of music in 2/4 time, starting with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The notation includes various rhythmic values and accidentals, ending with a double bar line and a repeat sign.

Dördüncü Hane

Musical notation for the fourth hane (Dördüncü Hane) in Eviç Bûselik makamı. It consists of four staves of music in 2/4 time, starting with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The notation includes various rhythmic values and accidentals, ending with a double bar line and a repeat sign.

Şekil 3.104. Eviç Bûselik makamında eser örneği devam

Eviç Bûselik Makamı

The musical score for Eviç Bûselik Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 10/8. The score includes various dynamics such as *mf*, *f*, and *mp*, along with ornaments (V) and triplets (3). The music is written in a single melodic line on a treble clef staff.

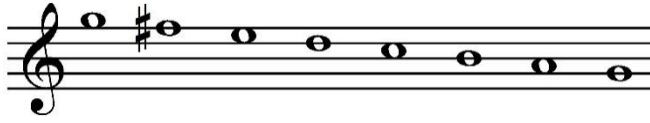
Staff 1: *mf* (mezzo-forte) dynamics, ending with *mp* (mezzo-piano).
 Staff 2: *mf* and *f* (forte) dynamics.
 Staff 3: *mf* dynamics, featuring a triplet of eighth notes.
 Staff 4: *mp* dynamics.
 Staff 5: *mf* dynamics, featuring a triplet of eighth notes.
 Staff 6: *mp* dynamics.
 Staff 7: *mf* dynamics, featuring a sextuplet of eighth notes.
 Staff 8: *mp* dynamics, starting with a *rit.* (ritardando) marking.

Şekil 3. 108. Eviç Bûselik makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.9. Gerdâniye Bûselik makamı ⁹⁷

Kırşehirli Yusuf'a göre Gerdâniye Bûselik makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Gerdâniye Bûselik makamına, terkiplerin anlatımında 32. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniye Bûselik oldur kim, Gerdâniye ağâz ide, Bûselik yüzinden Râst karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: 11b). Bu tarife göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 109. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Gerdâniye Bûselik makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın anlatımlarda 32. sırada olduğu görülmekte ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniye Bûselik oldur kim, Gerdâniye ağâz ide, Bûselik yüzünden Râst karâr ide*”. Bu tarife göre Harîrî'nin edvâra sadık kaldığı görülmekte olup makamın anlatımı aynıdır (Kırşehrî, 1469/1411: v15b). ⁹⁸

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Gerdâniye Bûselik makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde makamın anlatımına 32. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Gerdâniye Bûselik oldur kim, Gerdâniye ağâz ide, Bûselik yüzünden Râst karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli'nin Risâle-i Mûsikî adlı eserindeki tarifile birebir örtüştüğünden, makamın dizisi aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 22). ⁹⁹

⁹⁷ Makamın ismi ilk olarak XV. yy.'a Kırşehir'li Yusuf'a ait “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, zikredildiğine göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edilmiş olduğu düşünülebilir.

⁹⁸ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, makam anlatımı da aynıdır (Doğrusöz, 2007: 105).

⁹⁹ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makamın açıklaması aynıdır (Doğrusöz, 1997: 28).

Şükrullâh'a göre Gerdâniye Bûselik makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, Gerdâniye Bûselik makamını terkiplerde 11. sırada vermiş ve 35. fasılda makamın seyrini şöyle anlatmıştır: “*Gerdâniye’de (Gerdâniye) Bûselik oldur ki Gerdâniye’de başlana Bûselik yüzünden Râst karâr ide.*” Bu tarif, Kırşehirli'nin Risâle-i Mûsikî adlı eserindeki tarifile birebir örtüştüğünden, makamın dizisi aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : 117a, 118a).¹⁰⁰

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, Gerdâniye Bûselik makamına varaklarına varana dek, aynı yerlerde bahsedilmiş ve seyir anlatımı da aynıdır. (Şükrullâh, 14. yy.: v117a, 118a).¹⁰¹

Bedri Dilşâd'a göre Gerdâniye Bûselik makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, Gerdâniye Bûselik makamı ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan, makama terkipler bölümünde yer verildiği tespit edilmiştir. Dilşâd makam ile ilgili perde, aralık veya dizi bilgisi vermese de, yazdığı dörtlükteki; Gerdâniye perdesinden başlayıp, Bûselik gösterdikten sonra Râst karar verir demesi, makamın dizisinin Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynı olduğunu göstermektedir (Dilşâd, 1427: 201).¹⁰²

Hızır b. Abdullâh'a göre Gerdâniye Bûselik makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l-Edvâr* nüshası incelendiğinde, Abdullâh, bu makamı, iki farklı yerde, isimlerinde takı farklarıyla ve dizi değişiklikleriyle vermiştir. Abdullâh ilk tarifini verdiği Gerdâniye Bûselik makamını, 60 terkîbinin içerisinde 25. sırada vermiş ve makamı şöyle tarif etmiştir: “*Gerdâniye ağaz ide,*

¹⁰⁰ Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvar-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makamı ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 30, 166, 168).

¹⁰¹ Şirinova'nın, Şükrullah “İlmül'-Edvar'ı”, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgularda farklılıklara rastlanılmamıştır. Ancak yapılan incelemeler sonucunda elde edilen makam isimleri ve anlatımlarının *Edvar-ı Mûsikî'de* olduğu gibi aynı varaklara denk gelmesi, iki eserin de aynı olması şüphesini uyandırmaktadır (Şirinova, 2008: 261, 262).

¹⁰² Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :732).

Bûselik yüzünden Râst karâr ide". Bu tarif, Kırşehirli'nin *Risâle-i Mûsikî* adlı eserindeki tariflerle birebir örtüştüğünden, makamın dizisi aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 143b).

Abdullâh, asıl 60 terkinin anlatımlarını müteakip, bileşik makamlardan bahsetmeye başlamıştır. Bûselik kararlı makamların anlatımında açıkladığı ikinci makam olan *Gerdâniye-i Bûselik* makamını şöyle tarif etmiştir : "*Gerdâniye ağaz ide, çıka Sigâh ziyadeliğiyle Bûselik karâr ide*" (Hızır b. Abdullâh, 1441: 155b). Bu tarife göre, makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

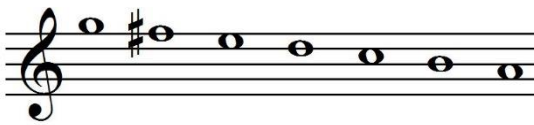

Şekil 3. 110. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre *Gerdâniye Bûselik* makamı dizisi

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l-Edvârı* incelendiğinde makamın isminin terkiplerde yer aldığı görülmekte ve tarifin diğeriyle aynı olduğu görülmektedir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 120a, 131a).¹⁰³

Kadzâde Mehmed Tirevî'ye göre *Gerdâniye Bûselik* makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerde 29. sırada yer verilmiş ve tarifini şöyle vermiştir: "*Gerdâniye Bûselik oldur kim, Gerdâniye gibi tiz Râst hanesinden ağâz idüb, aşağı Bûselik'de karâr idersin*" (Tirevî, 1488:181a). Bu tarife göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 111. Tirevî'nin verdiği tanıma göre *Gerdâniye Bûselik* makamı dizisi

Rûh - Perver'de *Gerdâniye Bûselik* makamı (15. yy.)

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de 29. terkipte Bûselik adı altında verilmiş makamın aslında, anlatıma bakıldığında Abdullâh'ta bulunan

¹⁰³ Özçimi'nin "Hızır b. Abdullâh ve *Kitâbü'l-Edvâr*" adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde de, makam ile ilgili tarif aynı yapılmıştır (Özçimi, 1989, 206, 216).

iki Gerdâniye Bûselik makamının ilk tarifi ile aynı olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak Bu yazmadaki Bûselik tarifi Gerdâniye Bûselik tarifiyle aynıdır. Rûh – Perver’de makamın tarifi şöyledir: “*Gerdâniye Bûselik oldur kim, Gerdâniye âgâz idüb Râst karâr eyleye.*” Bu tarif, Kırşehirli’nin Risâle-i Mûsikî adlı eserindeki tarifile birebir örtüştüğünden, makamın dizisi de aynıdır (Rûh-Perver, 15. yy. : v11a).¹⁰⁴

Kitâb-ı Edvâr’a göre Gerdâniye Bûselik makamı (15. yy.):

İngiltere’nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbül Edvâr’da, Gerdâniye Bûselik makamının terkiplerde yer aldığı yazılmış ve açıklaması şöyle yapılmıştır: “*Gerdâni’de Bûselik oldur kim, Gerdâni’de ağaz ide, Bûselik yüzünden Râst evinde karâr ide*”. Bu tarifin Kırşehirli’nin tarifiyle aynı olduğu tespit edilmiştir (Kitâbül-Edvâr, 15. yy. :12b).¹⁰⁵

Seydî’ye göre Gerdâniye Bûselik makamı (15. yy.):

Seydî’nin, İstanbul’da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın didaktik şiir biçiminde anlatıldığı görülmektedir. Seydi anlatımında, makamın terkiplerde 11. sırada olduğunu belirtmiştir. Seydi’nin dizisini ve perdelerini vermediği eserinde makamın anlatımı şöyledir:

*“İdersen bang-i Gerdânide özinden
Sülûk it Bûselikün yüzünden
İnüb Râst’un evinden idin mekânı
Karâr eyel müdâm ol şâdumânı
Hemân bildün bu Gerdâniye ile terkîb
Olan Bûselik i nice oldu tertîb”.*

Bu tarif, önceki edvar yazarlarıyla aynı dizi anlatımına sahip olduğundan, makamın dizisi aynıdır (Seydi, 1504. yy.: v13b).¹⁰⁶

¹⁰⁴ Cevher’in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver’de makamın anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 17, 39).

¹⁰⁵ Cevher’in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr’da Gerdâniye Bûselik makamı ile ilgili bulgular aynıdır (Cevher, 2004: 14, 48).

¹⁰⁶ Arısoy’un, “Seydî’nin El-Matla’ Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları ile ilgili bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 132).

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. İlk defa Kırşehirli’de görülen makamın tarifinde, öncelikli Gerdâniye makamı dizisi hâkim olmuştur, ardından Bûselik perdesi gösterilip Râst perdesi ile karar vermiştir.

2. Şükrullâh’ın verdiği tarif Kırşehirli’nin verdiği makam tarifiyle bire bir uyuşmaktadır.

3. Dilşâd şiirsel anlatımında Kırşehirli’nin verdiği tarifi dışına çıkmamıştır.

4. Abdullâh’da ilk tarif, Kırşehirli ile aynı iken ikinci verdiği tarifte ise, Gerdâniye sonrası Segâh gösterip Bûselik’li karar eder demesi akıllarda soru işareti bırakmış olup, tüm tariflerin dışında olan bu tek farklı tarif, Seyr-i Nâtik bestesinde ve makamın açıklamasında değerlendirmeye alınmamıştır.

5. Tirevî’nin verdiği tarifte, makam Gerdâniye bile başlar, ancak Bûselik ile karar kılmaktadır. Günümüz nazariyatında verilen sırama da böyledir ancak, 15. yy.’da çoğunluğun, makamın kararını Râst almış olması ve Tirevî’nin tarifinin azınlık kısımda olması, makamın tarifinin asıl makam tarifi olma olasılığı ortadan kalkmıştır.

6. Rûh - Perver’de, makamın tarifi Kırşehirli’nin vermiş olduğu tarifle benzeşmektedir.

7. Kitâb-ı Edvâr’da verilen tanımın da Kırşehirli’nin verdiği makam tanımı ile aynı olduğu tespit edilmiştir.

8. Seydî’nin verdiği şiirsel anlatımında, makamın tarifinin Kırşehirli ile aynı olduğu gözlemlenmiştir.

Bu sonuçlara göre; makamın 6 adet Kırşehirli, 1 adet Abdullâh ve bir adet Tirevî tanımı bulunmaktadır. Kırşehirli’de makam Gerdâniye ile başlar, ardından Bûselik perdesi alır ve Râst ile karar eder. Abdullâh’da ilk verilen tarif aynı olmasına rağmen ikinci tarifi kendisine ait olduğuna dair şüphe uyandırmaktadır. Abdullâh’ın ikinci tarifinde makam Gerdâniye sonrası Segâh’a geçki yapıp Bûselik karar verir, ancak bu tarif değerlendirmeye alınmamıştır. Günümüz nazariyatına uymasına rağmen Tirevî’nin verdiği Gerdâniye sonrası Bûselik’li karar etmesi gerektiğini belirttiği tanımın tek tanım olmasından dolayı değerlendirmeye alınmamıştır.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Râst,
Yedeni: Irâk,
Güçlüsü: Gerdâniye,
Donanımı: Segâh, Eviç,
Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,
Tizde Genişleme: Gerdâniye'de Râst,
Çeşniler: Nevâ'da Râst, Hüseyinî'de Uşşâk,
Seyri: İnici.

Makam, makamın birinci güçlüsü olan Gerdâniye perdesi civarında seyre başlar, yerinde Gerdâniye makamını işledikten sonra Bûselik perdesini alarak yerinde Bûselik'li asma kalış yapar, ardından Râst makamına geçiş yapıp Yegâh'ta Râst gösterip Râst perdesinde karar kılar.

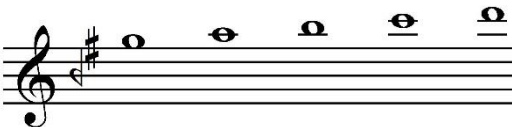
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Gerdâniye Bûselik makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 112. Gerdâniye Bûselik makamı dizisi

Şekil 3. 113. Yegâh'ta Râst genişlemesi

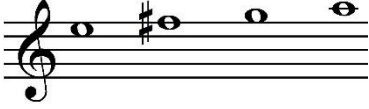

Şekil 3. 114. Gerdâniyede Râst genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 115. Nevâ'da Râst beşlisi

Şekil 3. 116. Hüseyin'de Uşşak dördlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 12 sözlü eser, 4 saz eseri, toplamda 16 adet eserin ismine rastlanılmıştır. Ancak bunlardan 1 adet sözlü eserin notası bulunamamıştır. Sonuç olarak notası ele geçen toplam eser sayısı 15 adet olmuştur.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların karar perdeleri Bûselik perdesi olduğundan, makama ait herhangi bir eserin örnek notası verilememiştir.

Gerdâniye Bûselik Makamı

The musical score for Gerdâniye Bûselik Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 10/8. The score includes various dynamics and articulations:

- Staff 1: *mf*, *f*, *mf*, *f*, *mf*
- Staff 2: *mp*, *dolce*
- Staff 3: *mf*, *p*
- Staff 4: *mf*
- Staff 5: *mp*
- Staff 6: *f*, *mp*
- Staff 7: *affetuoso*
- Staff 8: *mf*, *rit.*, *f*, *mp*

Şekil 3. 117. Gerdâniye Bûselik makamında Seyr-i Nâtık örneği

3.3.10. Gerdâniye Nigâr Makamı ¹⁰⁷

Hızır b. Abdullâh'a göre Gerdâniye Nigâr makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, makamın 60 terkibin içerisinde 36. sıraya konulmuş olduğu göze çarpmaktadır. Abdullâh makamı şöyle tarif etmiştir: “*Gerdâniye Nigâr oldur kim, Gerdâniye âgâz ide, ine Çargâh evinde karâr ide*” (Hızır b. Abdullâh, 1441: 144b). Bu tarife göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 118. Abdullâh'a göre Gerdâniye makamı dizisi

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l- Edvârı* incelendiğinde, makamın anlatımı ve dizisi Berlin'deki nüshâ ile aynı olduğu tespit edilmiştir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 121a). ¹⁰⁸

Kitâb-ı Edvâr'a göre Gerdâniye Nigâr makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra'da British Library kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan *Kitâbü'l Edvâr*'da, makamın anlatımına terkiplerde 33. sırada yer verildiği tespit edilmiştir. Makam ile ilgili dizi anlatımı şöyledir: “*Gerdâniye Nigâr oldur kim, Gerdâni'de âgâz ide, ine Çargâh evinde karâr ide*”. Bu tarif, Abdullâh'ın vermiş olduğu makam tarifiyle aynıdır (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. : v12b). ¹⁰⁹

¹⁰⁷ Makamın ismi ilk olarak XV. yy.'a Hızır b. Abdullâh'a ait “*Kitâbü'l Edvâr*” adlı eserinde zikredildiğine göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

¹⁰⁸ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve *Kitâbü'l – Edvâr*” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde tarif aynıdır (Özçimi, 1989: 207).

¹⁰⁹ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan *Kitâb-ı Edvâr*'da makamın tanımı aynıdır (Cevher, 2004: 14).

Seydî'ye göre Gerdâniye Nigâr makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan "El-Matlâ" adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 3. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî'de makamın anlatımı şöyledir:

“İdersen bang-i Gerdâniye'den it
inüb Çargâhevinde uğrayub git
Varub Mâye evinde it karârı
Bilesin neydi terkîb-i Nigâr'ı”

(Seydi, 1504. yy.: v12b).¹¹⁰

Bu tarife göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 119. Seydî'ye göre Gerdâniye makamı dizisi

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makama ait ilk tarifin Abdullâh'ın edvârında tespit edilmiş olup, makamın dizisinde öncelikle Gerdâniye dizisini gösterilip, Çargâh makamı ile karar verdiği belirtilmiştir.

2. Kitâb-ı - Edvâr'da verilen tarifte, makamın Abdullâh'ın verdiği tarifte örtüştüğü görülmektedir.

3. Seydî'nin verdiği şiirsel anlatımında, makamın farklı bir tarifile karşılaşılmıştır. Seydî, makamın Gerdâniye'den sonra Çargâh yaptığını, ancak Mâye karar verdiğini belirtmiştir. Bu tarifin diğer tariflerden karar açısından uzak olması sebebiyle Seyr-i Nâtı örneği ve makam analizinde değerlendirmeye alınmamıştır.

Bu sonuçlara göre; makamın 2 adet Abdullâh ve 1 adet Seydî tanımı bulunmaktadır. Abdullâh ve Kitâb-ı - Edvâr'da makamın tanımında; Gerdâniye sonrası Çargâh makamı ile

¹¹⁰ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matlâ' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, perde ve aralıklar yönünden tüm bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 126).

karar verdiği belirtilmişken, Seydî’de aynı tanım vardır, fakat sonundaki kararın Mâye oluşu tanımın farklı bir karar perdesine gitmesine sebep olacağından, esas makam olarak değerlendirilmemiştir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Çargâh,

Yedeni: Segâh,

Güçlüsü: Gerdâniye, Çargâh

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yoktur,

Tizde Genişleme: Gerdâniye’de Râst,

Çeşniler: Nevâ’da Râst, Hüseyinî’de Uşşâk,

Seyri: İnici.

Makam, makamın birinci güçlüsü olan Gerdâniye perdesi civarında seyre başlar, yerinde Gerdâniye makamını işledikten sonra makamın ikinci güçlü perdesi olan Çargâh perdesinde asma kalışlar yapar. 15. yy. Çargâh makamının gerektirdiği Sabâ dizisi kullanılır ve karara gelirken yeden olarak Segâh perdesini kullanıp, Çargâh perdesinde karar verir.

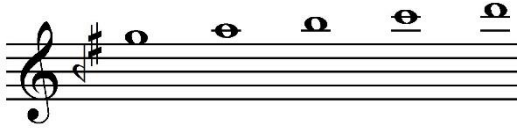
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Gerdâniye Nigâr makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

şekil 3. 120. Gerdâniye makamı 1. dizisi

şekil 3. 121. Gerdâniye makamı 2. dizisi

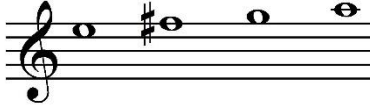

Şekil 3. 122. Gerdâniye'de Râst beşlisi

Çeşniler:

Şekil 3. 123. Nevâ'da Râst beşlisi

Şekil 3. 124. Hüseyinî'de Uşşâk dördlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan günümüze ait bir esere rastlanılmamıştır. Bu nedenle makama ait örnek eser sunulamamıştır.

Gerdâniye Nigâr Makamı

The musical score consists of eight staves of music in 10/8 time, written in the key of D major (one sharp). The piece is titled "Gerdâniye Nigâr Makamı". The dynamics range from *f* (forte) to *p* (piano). The score includes various ornaments (accents) and specific rhythmic figures such as sixteenth-note runs (marked with a '6') and triplet eighth notes (marked with a '3'). The piece concludes with a *rit.* (ritardando) marking and a final triplet eighth note figure.

Şekil 3. 125. Gerdâniye makamında Seyr-i Nâtık örneği

3.3.11. Geveşt makamı¹¹¹

Merâgî'ye göre Geveşt makamı (1350 - 1435) 15. yy.:

Merâgî'nin, İstanbul'da, Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunan “*Câmiu'l-Elhân*” adlı eserinde, Geveşt makamına avâzeler bölümünde 4. sırada yer vermiş, inici olarak belirtilmiş makamın perdelerinin A-C-V-H-Y-YB-YC-YV-YH olduğu, aralıklarının da C-T-C-C-C-B-T-C olarak belirtildiği görölmektedir (Merâgî, 1415: 31b). Dizisi ise Urmevî ile aynı olup aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 126. Merâgî'ye göre Geveşt makamı 1. dizisi

Şekil 3. 127. Merâgî'ye göre Geveşt makamı 2. dizisi¹¹²

Merâgî, Tahran'da Şehit Mutaharrî Yüksek Okulu Kütüphanesinde bulunan “*Şerhu'l-Edvâr*” adlı eserinde Geveşt makamına 10. tabakada, 71. dairede ve avâzeler bölümünde 1. sırada yer vermiş, perdelerini ve aralıklarını da aynen “*Câmiu'l-Elhân'da*” olduğu gibi (A-C-V-H-Y-YB-YC-YV-YH) - (C-T-C-C-C-B-T-C) olarak aktarmıştır (Merâgî, 1435/1991: 205, 208, 213).¹¹³

Kırşehirli Yusuf'a göre Geveşt makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Geveşt makamının Agâzelerde ilk sırada yer verildiği yazılmış ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*evvel Yekgâh, Isfahân Sigâh evi, Kûçek, Çargâh hemân, sigâh hemân, karârgâh Dügâh hemân, Yekgâh evi hemân Râst, Hisar nerm Sigâh, Irâk yüzi, Isfehândan*

¹¹¹ Makamın ilk nazarı bilgisi XIII. yy.'da Urmevî'den gelmiştir. Buna göre, makamın XIII. yy. veya öncesinde terkip edilmiş olduğu düşünülebilir (Urmevî, 1235: 20b), (Urmevî, 1267: 48a).

¹¹² Aynı dizinin Râst perdesine geçürülmüş halidir.

¹¹³ Kolukırık, “*Abdülkâdir Merâgî ve Şerhu'l-Edvâr adlı eserinin XIV. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri*” adlı doktora tezinde, Geveşt makamı ile ilgili bulgular aynıdır (Kolukırık, XV. y.y. / 2009: 74).

kopar. Yine Irâk yüzinden karâr ider”. Seyri ise şöyle anlatılmıştır: “*Bu terkinin sahihi, Evc’den Agâze ve hareket idüb dahi Hüseyinî ve Nevâ’ya gelüb Uzzâl yüzünden segâh dahi Nihâvend perdesinden Râst perdesine gelüb ve yine ol yoldan dönüb Sigâh karâr ider*” (Kırşehirî, 1410: 8a, 32b, 33a).¹¹⁴ Makamın dizisi daire anlatımına göre aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 128. Kırşehirlî'ye göre Geveşt makamı 1. dizisi

Şekil 3. 129. Makamın Kırşehirlî'deki seyre göre dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın dairesi şöyledir: “*evvel Yekgâh Isfahân, Sigâh evi Kûçek, Çargâh hemân, Sigâh hemân karârgâh, Dügâh hemân, Yekgâh evi Râst hemân, Sigâh Hisâr nerm, Irâk yüzi Isfahân'dan kopar iner, Irâk yüzünden karâr ider*” (Kırşehirî, 1469/1411: v11a).¹¹⁵ Bu daire tarifine göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 130. Kırşehirlî'ye göre Geveşt makamı 2. dizisi

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Geveşt makamı (15. - 18. yy.):

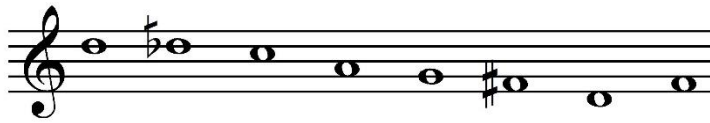
Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirlî Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Makalede Geveşt

¹¹⁴ Kâmiloglu'nun transkribesini yaptığı “Şehri Kırşehri el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın tarifi aynı verilmiştir (Kâmiloglu, 1998: 35,72).

¹¹⁵ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehri Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde makamın dizisinin aynı olduğu tespit edilmiştir (Doğrusöz, 2007: 90).

makamına avâzelerde 1. sırada verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Evvel Yegâh Isfahân, Segâh evi Kûçek, Çargâh hemân karargâh, Dügâh hemân, Yegâh evi hemân, Râst, Nerm Hisâr, Irâk yüzi, Isfahân kopar, Yine Irâk yüzinden karâr ider bunlardır*” (Kırşehirli, 1410. 131/1: 15).

Diziden daha çok seyir anlatımındaki bu daire, Kırşehirli’nin *Risâle-i Mûsikî* adlı eserine bakıldığında dairenin onun anlatımı olduğu tespit edilmiştir (Kırşehirli, 15. yy. : 15). Makamın dizisi, günümüz nazariyatına göre aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 131. AGK 131’de Kırşehirli’nin verdiği tanıma göre Geveşt makamı dizisi

Bedri Dilşâd’a göre Geveşt makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd’ın, Ankara’da Millî Kütüphane’de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, Geveşt makamı ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımda, makam ile ilgili perde, aralık veya dizi bilgisi verildiği görülmezken, avâzelerde isminin geçtiği görülmektedir (Dilşâd, 1427: 199).¹¹⁶

Hızır b. Abdullâh’a göre Geveşt makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh’ın, Staatsbibliothek zu Berlin’deki *Kitâbü’l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, makamın avâzeler bölümünde 1. sıraya konulduğu görülmektedir. Abdullâh makamın Isfahân ve Rehâvî’den oluştuğunu belirtmiş, tarifini de şöyle vermiştir:

“*evvel Yekgâh Isfahân evi, Sigâh Kûçek evi, Çargâh hemân, Sigâh hemân karargâh, Dügâh hemân, Yekgâh Râst, Sigâh Hisâr nerm, bu karargâhı kim eyitdi, Rûy-i Irâk evidir, Isfahândan nerm iner, Rûy-i Irâk’da karâr ider*” (Hızır b. Abdullâh, 1441: 90b). Bu tarife göre makamın seyirsel dizisi aşağıdaki gibidir:

¹¹⁶ Ceyhan’ın “*Bedr-i Dilşad’ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamlarla ilgili başka bir bulguya rastlanılmamıştır (Ceyhan, 1997, :727).

Şekil 3. 132. Abdullâh'a göre Geveşt makamı dizisi

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l-Edvârı* incelendiğinde makamın farklı bir anlatımına rastlanılmamıştır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 119a).¹¹⁷

Alişâh B. Hacı Büke'ye göre Geveşt makamı (? - 1500) 15. yy. :

Büke'nin, İstanbul Üniversitesi Eski Eserler Kütüphanesinde bulunan "*Mukaddimetü'l – Usûl*" adlı eserininin 57a varağında Geveşt makamı 6 avâze içerisinden 4. sırada yer almıştır. Büke, makamı, devirlerde ise 133 devirden 71. devirde açıklamıştır (Büke, 1502: 57a). Perdeleri A-C-V-H-Y-YB-YC-YV-YH ve C-T-C-C-C-B-T-C aralıkları olan makamın dizisi günümüz nazariyatında şöyledir:

Şekil 3. 133. Büke'nin verdiği perdelere göre Geveşt makamı dizisi

Lâdikli Mehmed Çelebi'ye göre Geveşt makamı (? - 1512) 15. yy. :

Lâdikli, Mehmed Çelebi'nin, 1484 tarihli, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesinde bulunan, "*Zeynü'l-Elhân Fî 'İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân*" adlı eseri incelendiğinde, Geveşt makamının dizi perdelerinin YH-YV-YC-YB-Y-H-V-C-A ve aralıklarının da C-T-B-C-C-C-T-C olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1484: v34b). Bu tarife göre dizi şöyledir:

Şekil 3. 134. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Geveşt makamı 1. dizisi

¹¹⁷ Özçimi'nin "Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr" adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, makam ile ilgili farklı bir tarifle karşılaşılmamıştır (Özçimi, 1989: 205).

Lâdikli Mehmed Çelebi'nin, 1708 tarihli, Çorumda, İskilip, İlçe Halk Kütüphanesinde ve 1894 tarihli, Taksim Atatürk Kütüphanesi, Belediye Bölümü'nde bulunan, “*er- Risâletü'l-Fethiyye*” adlı eserleri incelendiğinde, makama, âvâzelerde ilk sırada yer verilmiş ve 76. dairede olduğu belirtilmiştir. Lâdikli'de, makamın perdelerinin A-C-V-H-Y-YB-YC-YV-YH, aralıklarının da C-T-C-C-C-B-T-C olduğu tespit edilmiştir. Makama ilk bakıldığında Zeynü'l-Elhân'daki tarif ile aynı olduğu görülmektedir (Lâdikli, 1485: v78b). Bu tarife göre makamın dizisi şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 135. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Geveşt makamı 2. dizisi

Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî'ye göre Geveşt makamı (15. yy.):

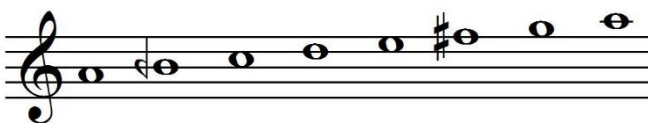
Abdülazîz, b. Merâgî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Nekâvetü'l-Edvâr adlı eserinde*, makamın avâzelerde 4. sırada verildiği, makamın perdelerinin A-C-V-H-Y-YB-YC-YV-YH, aralıklarının da C-T-C-C-C-B-T-C olduğu tespit edilmiştir (Abdülazîz b. M. 15. yy. : v21a). Günümüz nazariyatına göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 136. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Geveşt makamı dizisi

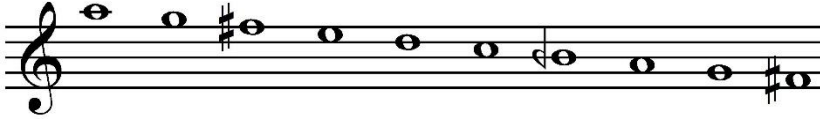
Kadızaâde Mehmed Tirevî'ye göre Geveşt makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, avâzelerde ilk sırada yer verilmiş ve tarifi seyir biçiminde anlatılan makamın, Hüseyinî dolaştıktan sonra Dügâh karar vermesi gerektiği vurgulanmıştır (Tirevî, 1488:178b). Bu tarife göre, makam günümüz Hüseyinî makamı dizisini vermektedir. Makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 137. Tirevî'nin verdiği perdelere göre Geveşt makamı dizisi

Ayrıca Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinde, makam tarifi şöyledir: “*Temâm hevâyî Hüseyinî ile icrâ badehu temâm Râst karârı nim Râst karâr ide*” (Tirevî, 1775: 5a). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 138. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Geveşt makam dizisi

Rûh - Perver'de Geveşt makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Geveşt makamı şöyle anlatılmıştır: “*Irâk’la İsfahândan Güvâşt hâsıl olmuştur*” (Rûh-Perver, 15. yy. : 12b).

Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 139. Rûh - Perver'de verilen tanıma göre Geveşt makamı dizisi

Kitâb-ı Edvâr'a göre Geveşt makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü Edvâr'da, Geveşt makamının 7 âvâzeden ilk sırada yer aldığı tespit edilmiş, daire içerisinde şöyle verilmiştir: “*Evvel Segâh hemân, Çargâh hemân, Yekgâh İsfahân evi, Dügâh Hüseyinî, Segâh Nevrûz evi, Dügâh hemân, Yekgâh Râst evi, Tizye giden budur*” (Kitâbü Edvâr, 15. yy. : v3b,8a). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 140. Kitâb-ı Edvâr'da verilen tanıma göre Geveşt makamı dizisi

Seydî'ye göre Geveşt makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın didaktik şiir biçiminde anlatıldığı görülmektedir. Eserde, makamın avâzelerde ilk sırada olduğu tespit edilmiştir. Seydî'nin dizisini ve perdelerini vermediği eserinde makamın Segâh başlayıp Segâh'lı karar vermesi gerektiği belirtilmiştir. Makamın anlatımı şöyledir:

“*Güvâşt oldı evvelâ âvâzelerden
İşit nırde oturur toğar nirden
Mehattu mahreci Sigâh evidür*”

*Var ara okı sâz içre bunı gör
Sigâh âgâz idüb otursa Sigâh
Fehm it kim Güvaşt'e budürür râh'*

(Seydi, 1504: v10b).

Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 141. Seydi'de verilen tanıma göre Geveşt makamı dizisi

Mahmûd b. Abdülazîz'e göre Geveşt makamı (15. yy.):

Mahmud, bin Abdülazîz'in, İstanbul'da, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye yazmalarında bulunan *Makâsîdü'l-Edvâr* adlı eser incelendiğinde, Geveşt makamının 6 âvâzededen 4. sırada yer aldığı tespit edilmiş, makamın perdelerinin A-C-V-H-Y-YB-YC-YV-YH, aralıklarının da C-T-C-C-C-B-T-C olduğu görülen dizinin, Merâgî ile aynıdır (Abdülazîz, 1508: v31b).¹¹⁸

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. 15. yy.'da ilk defa Merâgî'de karşılaşılan Geveşt makamı anlatımı, tarifinde günümüz nazariyatına göre bakıldığında, içeriğinde barındırdığı koma sersleri nedeniyle, her hangi bir makamın dizisiyle aynı olmadığı tespit edilmiştir.

2. Kırşehirli iki tarif vermiştir. Birincisi; makam öncelikli Saba yapar ve Irâk'lı karar verir. Bestenigâr makamını anımsatan bu dizi Kırşehirli'nin verdiği ilk dizisidir. İkincisi; Segâh makamını anımsatan dizi aynı zamanda Hicâz perdesini de alması nedeniyle

¹¹⁸ Kanık'ın üzerinde çalıştığı, "Mahmud Bin Abdülaziz'in "Makasîdü'l-Edvar" Adlı Eseri" adlı doktora tezinde, makamın açıklamasında ilk dizide aralıklar aynı verilirken, ikinci dizisindeki farklılıklar göze çarpmaktadır. İlk anlatımda A- C - V - H -Y -YB -YC -YV -YH olan perdelerin yerini A- C - D - C - Y - YB - YC - YV - YH perdeleri almıştır. Buna göre 3. ve 4. Sesler yanlışlıkla yazılmış gibi görülmektedir (Kanık, 2011: 72,153).

Müsteâr makamını da anımsatmaktadır. Bu makam Segâh perdesinde karar verir. Ancak Merâgî'nin verdiği diziden çok uzak olan ikinci dizi sadece çeşnilerde gösterilmiştir.

3. Dilşâd şiirsel anlatımında makam ile ilgili perde veya aralık bilgisi belirtmediğinden değerlendirmeye katılmamıştır.

4. Abdullâh, makamın dizisini Kırşehirli'nin verdiği ilk dizi gibi belirtmiştir ve makam analizinde değerlendirmeye alınmıştır.

5. Bûke'nin verdiği dizi Merâgî'nin verdiği dizi ile aynıdır ve değerlendirmeye alınmıştır.

6. Şirvânî incelendiğinde, makamın adının 6. avâzede geçtiği tespit edilmiş, ancak makam ile ilgili bir dizi verilmediğinden, değerlendirmeye alınmamıştır.

7. Lâdikli, Merâgî ile aynı diziyi verdiği için, verdiği dizi değerlendirmeye alınmıştır.

8. Merâgî'nin oğlu olan Abdülazîz, diziyi sadık kalarak babası ile aynı diziyi vermiştir. Bu yüzden değerlendirmeye alınmıştır.

9. Tirevî'de iki tarife rastlanılmıştır. Birinci tarifte; makam günümüz Hüseyinî makamından ibarettir. İkinci tarif ise; yine Hüseyinî makamı işlenmiş olup, karar pedesi Râst'dır. Bu tanımlar sonucunda hiçbir tarife uymayan bu tanımlar makam değerlendirmesi dışında tutulmuştur.

10. Rûh - Perver'de, makamın öncelikle Irâk makamını işlediği, sonrasında Isfahân makamı ile karar verdiği belirtilmiştir. Bu tarifin de diğer tariflere uzak oluşu, makamın değerlendirme dışı kalmasına sebep olmuştur.

11. Kitâb-ı Edvâr'da verilen tanımın Râst makamı ile aynı olduğu tespit edildiğinden, bu tanım değerlendirme dışında tutulmuştur.

12. Seydî'nin verdiği şiirsel anlatımında, makamın tarifinin Segâh makamı olduğu anlaşılmıştır ve karar perdesi nedeniyle esas dizi olarak alınmış olmasa da çeşnilerde kullanılmıştır.

13. Merâgî'nin torunu olan Mahmud b. Abdülazîz bu dönemin son edvâr yazarlarından olmasına rağmen, Merâgî'nin verdiği tarife aynen sadık kalmış ve değerlendirmeye alınmıştır.

Bu sonuçlara göre; makamın 15 adet tanımdan esas dizi olarak kabul edilebilen 6 adet Merâgî, 2 adet Kırşehirli tanımı bulunmaktadır. Merâgî'de makam inici olduğundan Gerdâniye ile başlar, Dik Hicâz'da Hicâz yapıp, Râst'da genişleme yapar ancak kararı Irâk

perdesidir. Kırşehirli'nin kabul edilen ilk tarifi, Öncelikle Sabâ makamını işler ve ardından Bestenigâr makamında olduğu gibi Irâk perdesinde karar eder.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Irâk,

Yedeni: Acemaşîrân,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

Tizde Genişleme: Gerdâniye'de Râst,

Çeşniler: Yerinde Segâh, yerinde Müsteâr, Hüseyinî'de Uşşâk,

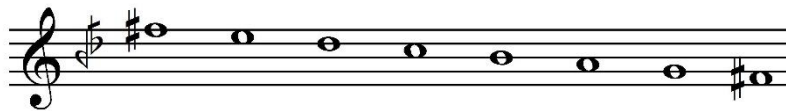
Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makam, seyire güçlüsü olan Dik Hicâz perdesi civarından başlar. Dik Hicâz'da Hicâz'lı dolaştıktan sonra Dik Hicâz perdesinde asma kalışlar verir. Kırşehirli'nin tarifinden yola çıkarak, Eviç perdesi ile Eviç makamını tamamen gösterir, sonra Bestenigâr makamı gibi Irâk perdesinde asma karar verir. Son olarak tekrar güçlü perdesi civarında dolaşır, tiz bölgeye çıkar ve pest bölgede de genişlemesini gösterip Irâk perdesinde tam karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Geveşt makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

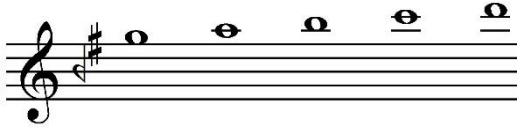
Şekil 3. 142. Geveşt makamı I. dizisi

Şekil 3. 143. Geveşt makamı II. dizisi

Şekil 3. 144. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Şekil 3. 145. Gerdâniye'de Râst genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 146. Dik Hicâz'da Hicâz genişlemesi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 9 saz eserinin ismine rastlanılmıştır. Ancak bunlardan 3 adet eserin notası bulunamamıştır. Sonuç olarak notası ele geçen toplam eser sayısı 6 adet olmuştur.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında en eski tarihli bestekârın Nâyî Osman Dede olduğu tespit edilmiştir. Nâyî 18. yy.'a ait bir bestekâr olduğuna göre, makamın karar perdeleri incelenmiş ve tüm eserlerin karar perdelerinin Irâk perdesi olduğu saptanmıştır. Nâyî Osman Dede'nin saz semâisi incelendiğinde eserin birinci hanesinde; Râst perdesi civarından başlamış ve Râst makamını gösterdikten sonra Yegâh'ta Râst dörtlüsü ile karar vermiş. Mülâzimedede, Irâk perdesine ağırlık veren bestecinin Kürdî perdesini sıkça kullandığı görülmüş ve Irâk perdesinde yeden göstermeden karar ettiği tespit edilmiştir. Eserin ikinci hanesinde, hane sonuna kadar Râst makamını göstermiş ve Hüseyinî Aşîrân perdesinde asma kalış yapmıştır. Üçüncü hanede, besteci yine Râst makamını işlemiş, ancak tüz bölgelere çıkarak Gerdâniye'de Râst yapmıştır. Sona doğru pest bölgeye inerek Hüseyinî Aşîrân perdesinde asma kalış göstermiştir. Son hanede ise, Müsteâr ve Segâh makamına geçki yapılmış ve yine Hüseyinî Aşîrân perdesinde asma kalış yaparak teslime bağlantı uygulanmıştır.

GEVEŞT SAZ SEMÂİSİ

USUL: AKSAK SEMÂİ

BESTE: KUTB-I NÂÏ ŞEYH
OSMAN DEDE

Birinci Hane

Mülâzeme §

İkinci Hane

Uçuncü Hane

Dördüncü Hane

Şekil 3. 147. Geveşt makamında eser örneği

Geveşt Makamı

The musical score for Geveşt Makamı is written in 10/8 time and consists of eight staves. The key signature is one sharp (F#). The score includes various dynamics such as *mf*, *f*, and *mp*, as well as articulations like *rubato* and *rit.*. The notation features a mix of eighth and sixteenth notes, often grouped with slurs and accents. There are also some triplet markings (indicated by a '3' over a group of notes) and fermatas. The piece concludes with a double bar line.

şekil 3. 148. Geveşt makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.12. Hicâz-ı Acem makamı ¹¹⁹

Kırşehirli Yusuf'a göre Hicâz-ı Acem makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphanesi'nde bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Hicâz-ı Acem makamına, terkiplerin anlatımında 50. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz Acem oldur kim, Hicâz ağâz ide, Irâk yüzünden ine Dügâh karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: 12a). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 149. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Hicâz-ı Acem makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, terkip anlatımlarında 50. sırada olduğu görülmekte ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz Acem oldur kim Hicâz ide, Irâk yüzünden ine Dügâh karâr ide*”. Bu tarife göre Harîrî'nin edvâra sadık kaldığı görülmekte olduğundan makamın anlatımı aynı olmuştur (Kırşehrî, 1469/1411: v16b). ¹²⁰

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Hicâz-ı Acem makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin, 1. makalesinin, yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde makamın terkiplerde 50. sırada verilmiş olduğu görülmekte ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz Acem oldur kim, Hicâz ağâz ide, Irâk yüzünden ine, Dügâh karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserindeki tarif ile aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 23). ¹²¹

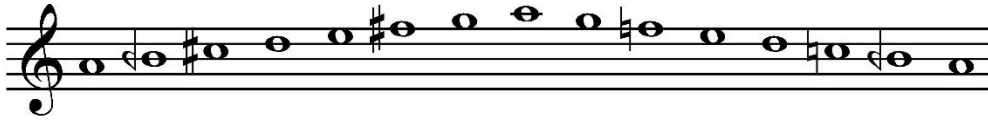
¹¹⁹ Makamın ismi ilk olarak XV. yy.'da Kırşehirli'ye ait *Risâle-i Mûsikî* adlı eserinde zikredildiğine göre, makamın XV. yy. veya öncesi terkip edildiği düşünülebilir.

¹²⁰ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, makam anlatımı aynıdır (Doğrusöz, 2007: 111).

¹²¹ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makamın açıklaması aynıdır (Doğrusöz, 1997: 29).

Şükrullâh'a göre Hicâz-ı Acem makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, Hicâz-ı Acem makamını terkiplerde 52. sırada vermiş ve 35. faslında makamın seyrini şöyle anlatmıştır: “*Hicâz Acem oldur ki, Hicâz başlana Acem karâr ide*” (Şükrullâh, 15. yy. : v120b). Makamın dizisi günümüz nazariyatında şöyledir:

Şekil 3. 150.Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Hicâz-ı Acem makamı dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, Hicâz-ı Acem makamına varaklarına varana dek, aynı yerlerde bahsetmiş ve seyir anlatımını da aynı vermiştir (Şükrullâh, 14. yy.: v120b).¹²²

Bedri Dilşâd'a göre Hicâz-ı Acem makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

“*Hicâz itse âgâz otursa Acem
Diyeyim adını ki bile ecem
Hicâz-ı Acem bilsün adın onun
Ki bozmayanlar itikâdın onun*”.

Bu tarif, Şükrullâh'ın verdiği tariften benzeşmektedir (Dilşâd, 1427: 205).^{123 124}

¹²² Şirinova'nın, Şükrullâh “İlmül'-Edvâr'ı”, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgularda farklılıklara rastlanılmamıştır. Ancak yapılan incelemeler sonucunda elde edilen makam isimleri ve anlatımlarının *Edvâr-ı Mûsikî*'de olduğu gibi aynı varaklara denk gelmesi, iki eserin de aynı olması şüphesini uyandırmaktadır (Şirinova, 2008: 265).

¹²³ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşâd'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulguların aynı olduğu tespit edilmiştir (Ceyhan, 1997, :740).

¹²⁴ Feyzioglu'nu makalesinde de makamın tanımını aynıdır (Feyzioglu, 2008: 146).

Hızır b. Abdullâh'a göre Hicâz-ı Acem makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, Hicâz-ı Acem makamı, 60 terkîbinin içerisinde 53. sırada verilmiş ve makam şöyle tarif edilmiştir: “*Hicâz ağaz ide, döne Irâk yüzünden ine Dügâh karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde var olduğundan, makamın dizisi aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 145a).¹²⁵

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l- Edvârı* incelendiğinde makamın isminin terkiplerde yer aldığı görülmekte ve tarifin diğeriyle aynı olduğu göze çarpmaktadır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 122a).¹²⁶

Rûh - Perver'de Hicâz-ı Acem makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Hicâz-ı Acem makamı, makam anlatımlarında 46. terkip, listede ise Müsteâr makamının açıklaması yapılmadığı için edvârda 47. sırada verilmiştir. Rûh - Perver'de makamın açıklaması şöyledir: “*Hicâz-ı Acem oldur kim, Hicâz idüb, Mâye karâr eyleye*” (*Rûh-Perver*, 15. yy. : 11b). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 151. Rûh - Perver'de verilen tanıma göre Hicâz-ı Acem makamı dizisi

Kitâb-ı Edvâr'a göre Hicâz-ı Acem makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, Hicâz-ı Acem makamının terkiplerde yer aldığı yazılmış ve açıklaması şöyle yapılmıştır: “*Hicâz Acem oldur kim, Hicâz ağaz ide, döne Irâk yüzünden*

¹²⁵ Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynı yapılmıştır (Çelik, 2001: 81).

¹²⁶ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde de, makam ile ilgili bir tarif karşılıklı değildir. (Özçimi, 1989: 206).

ine *Dügâh karâr ide*". Bu tarif, Kırşehirli Yusuf'un "*Risâle-i Mûsiki*" adlı eserinde var olduğundan, makamın dizisi dizisi aynıdır (Kitâbül-Edvâr, 15. yy. :13a).¹²⁷

Seydî'ye göre Hicâz-ı Acem makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan "El-Matlâ" adlı eseri incelendiğinde, makamın didaktik şiir biçimde anlatıldığı görülmektedir. Eserde, makamın terkiplerde olduğu tespit edilmiştir. Seydî'nin dizisini ve perdelerini vermediği eserde makamın anlatımı şöyledir:

*"Hicâz ağâz iddün Rûy-i Irâk'dan
Dügâh'da it karârı bakma Irâk'dan
Hicâz bâ-Acem dîrler buna bil
Şular kim iş bu fende oldu kâmil".*

Bu tarif, Kırşehirli Yusuf'un "*Risâle-i Mûsiki*" adlı eserinde var olduğundan, dizisi aynıdır (Seydi, 1504: v18a).¹²⁸

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. 15. yy.'da ilk defa Kırşehirli'de karşılaşılan makamın dizisinde Hicâz makamı sonrası Irak perdesi alınarak Acem makamı ile son bulduğu tespit edilmiştir.

2. Şükrullâh'ın edvârında makamın tanımında Irâk perdesinden bahsedilmemiş, fakat yine Acem makamı ile karar verdiği anlaşılmıştır.

3. Dilşâd şiirsel anlatımında makam tarifinde Şükrullâh'ın tarifinin dışına çıkmamıştır.

4. Abdullâh, makamın dizisini Kırşehirli'nin verdiği dizi gibi belirtmiştir.

5. Rûh - Perver'de, makamın tanımında Hicâz makamı sonrası Mâye makamı ile karâr verdiği yazmaktadır. Ancak bu açıklama sonucunda tarifin, Kırşehirli'nin ve

¹²⁷ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da Hicâz-ı Acem makamı ile ilgili tanım aynıdır (Cevher, 2004: 15, 49).

¹²⁸ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları ile ilgili bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 159).

Şükrullâh'ın verdiği tariflerle karar perdesi yönünden bir benzerlik bulunamadığından, bu tarif, makam analizinde değerlendirmeye alınmamıştır.

6. Kitâb-ı Edvâr'da verilen tanımın Kırşehirli'nin verdiği tarifile aynı olduğu görülmektedir.

7. Seydî'nin verdiği şiirsel anlatımında, makamın tarifinin Kırşehirli'nin verdiği tarifile aynı olduğu tespit edilmiştir.

Bu sonuçlara göre; makamın 7 adet tanımdan esas dizi olarak kabul edilebilen 4 adet Kırşehirli ve 2 adet Şükrullâh tanımı bulunmaktadır. Kırşehirli ile Şükrullâh'ın tanımlarının farklı olması, incelendiğinde aslında çok farklı olmayan iki ayrı tarifin birleştirilebileceği görülmektedir. Buna göre, makamın Hicâz makamı ile başlayıp adından da anlaşılacağı gibi Acem makamı sonrası karar verdiği tespit edilmiş ve makam analizi bu doğrultuda yapılmıştır.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Dik Kürdî, Nim Hicâz,

Peste Doğru Genişleme: Yoktur,

Tizde Genişleme: Acem'de Çargâh,

Çeşniler: Acem Aşîrân, Sabâ,

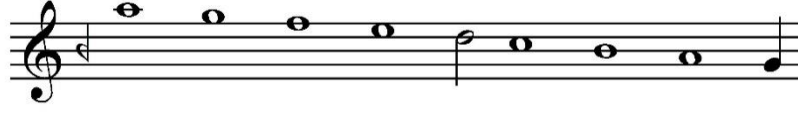
Seyri: Çıkıcı - İnici.

Makam, çıkıcı - inici olması sebebiyle karar sesi olan Dügâh perdesi ile Nevâ perdesi arasında seyre başlar. Hicâz makamı işlendikten sonra Rahâtü'l Ervâh makamında olduğu gibi Irâk'ta yarım karar eder. Son olarak Acem makamının gerektirdiği dizileri, genişlemeleri ve geçkilerinin kullanmak suretiyle Dügâh perdesinde karar verir.

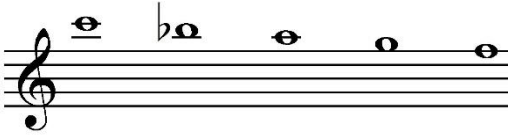
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Hicâz-ı Acem makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 152. Hicâz-ı Acem makamı I. dizisi

Şekil 3. 153. Hicâz-ı Acem makamı II. dizisi

Şekil 3. 154. Acem'de Çargâh genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 155. Yerinde Acem Aşîrân makamı dizisi

Şekil 3. 156. Yerinde Sabâ dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 3 saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında en eski tarihli bestekârın Kâtip Çelebi olduğu tespit edilmiştir. Çelebi 17. yy.'a ait bir bestekâr olduğuna göre, makamın karar perdeleri incelenmiş ve tüm eserlerin karar perdelerinin Dügâh perdesi olduğu saptanmıştır. 1 Peşrev ve 1 saz semâisi bestelediği düşünülen Çelebi'nin örnek olarak saz semâisi gösterilmiştir. Eserde Hicâz makamının ardından Uşşak'lı kalıplar hâkim olmuş ancak eserin hiçbir hânesinde Acem makamının tamamı gösterilmemiştir. Bu çalışmada makamın işlenişi eksik görüldüğünden, Seyr-i Nâtik örneğinde bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır.

HİCAZ ACEM SAZ SEMÂİSİ

USUL: AKSAK SEMÂİ

BESTE: BİLİNMIYOR

1.HANE

MÜLAZİME §

2.HANE

3.HANE

4.HANE

Şekil 3. 157. Hicâz-ı Acem makamında eser örneği ¹²⁹

¹²⁹ Bu eserin notası TRT'nin nota arşivinden elde edilmiştir.

Hicâz-ı Acem Makamı

mf

mp

mf

f

mp

mf

f

mf

rit.

mp

Şekil 3. 158. Hicâz-ı Acem makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.13. Hicâz-ı Irâk makamı ¹³⁰

Seydî'ye göre Hicâz-ı Irâk makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan "El-Matlâ" adlı eseri incelendiğinde, makamın didaktik şiir biçiminde anlatıldığı görülmektedir. Eserde, makamın terkiplerde 57. sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Seydî'nin dizisini ve perdelerini vermediği eserinde makamın anlatımı şöyledir:

*"Hicâz göster temâm dönüb Irâk'ı
Temâm göster karâr it ittifâkı".*

İlk bakışta Râhâtü'l Ervâh makamı ile aynı görünen bu makam Râhâtü'l Ervâh makamında olduğu gibi Hicâz makamı sonrası Irâk perdesinde doğrudan karar vermez, aksine Irâk makamına geçki yapar ve daha sonra karar eder. Dikkat edilecek diğer bir husus da, tanımda Irâk perdesinden bahsetmemiş, aksine Irâk karar verilmesi gerektiği özellikle vurgulanmıştır (Seydi, 1504: v19a). Bu fark Hicâz-ı Irâk makamı ile Râhâtü'l Ervâh makamını birbirlerinden ayıran en büyük özelliktir. Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 159. Seydî'nin verdiği tanıma göre Hicâz-ı Irâk makamı dizisi

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Seydî'nin verdiği şiirsel anlatım, 15. yy.'da makam tanımı ve dizi bilgilerinin elde edildiği tek edvardır. Seydî, makamın Hicâz makamı sonrası Irâk karar verdiğini, ancak "Irâk'ı tamam göster" ibaresindeki anlatımdan anlaşıldığı üzere, Irâk makamının Hicâz makamı sonrasında geçki yaparak karar verilmesi gerektiğini açıkça belirttiği gözlenmiştir.

¹³⁰ Makamın ilk nazari bilgisi Seydî'den XV. yy.'da geldiğine göre, makamın XV. yy.'da veya sonrasında terkip edilmiş olduğu düşünülebilir.

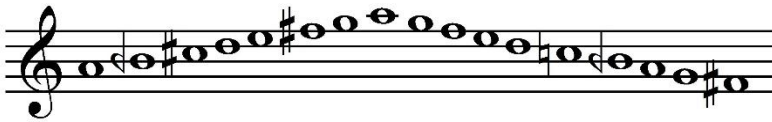
Bu sonuca göre; makamın 1 adet Seydî tanımı bulunmaktadır. Makamın Hicâz makamı ile başlayıp adından da anlaşılabilceği gibi Irâk makamı ile karar verdiği tespit edilmiş ve makam analizi bu doğrultuda yapılmıştır.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

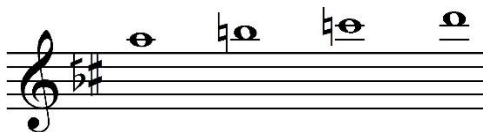
Kararı: Irâk,
Yedeni: Acem Aşîrân,
Güçlüsü: Nevâ,
Donanımı: Dik Kürdî, Nim Hicâz, Eviç,
Peste Doğru Genişleme: Yoktur,
Tizde Genişleme: Muhâyyer'de Bûselik,
Çeşniler: Uşşâk, Segâh, Râst,
Seyri: Çıkıcı - İnici.

Makam, çıkıcı - inici olması sebebiyle karar sesi olan Dügâh perdesi ile Nevâ perdesi arasında seyre başlar. Hicâz makamı işlendikten sonra Rahâtü'l Ervâh makamında olduğu gibi Irâk'ta yarım karar eder. Genişlemelerini yaptıktan sonra, gerekli çeşnileri de kullanır ve Irâk makamına tam geçki yaptıktan sonra Irâk perdesinde karar eder.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Hicâz-ı Irâk makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 160. Hicâz-ı Irâk makamı dizisi

Şekil 3. 161. Muhâyyer'de Bûselik genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 162. Yerinde Uşşâk dörtlüsü

Şekil 3. 163. Irâk'ta Segâh beşlisi

Şekil 3. 164. Nevâ'da Râst beşlisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 4 sözlü ve 2 saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında en eski tarihli bestekârın 18. yy.'da yaşamış Sultan I. Mahmud olduğu tespit edilmiştir. Mahmud'un bestelediği bir peşrev ve bir saz semaisinin notaları incelenmiş, makamın karar perdeleri tespit edilmiş ve iki eserinin karar perdelerinin Irâk perdesi olduğu saptanmıştır. 1 Peşrev ve 1 saz semâisi bestelediği düşünülen Mahmud'un, verdiğimiz tanıma ve analiz sonuçlarına en yakın eserler olduğundan örnek eser olarak I. Mahmud'un peşrevi konmuştur. Mahmud, eserinde daha çok Hümâyûn makamını işledikten sonra, mülâzime kısmında yine Hicâz başlamış, fakat sonra Irâk makamına geçki yapıp, bir daha Hicâz göstermeden yerinde Irâk makamı ile karar vermiştir.

HİCAZ İRAK PEŞREV

USUL: ÇİFTE DÜYEK

BESTE: BİRİNCİ MAHMUD

Birinci Hane

Mülâzeme §

İkinci Hane

Şekil 3. 165. Hicâz-ı Irâk makamında eser örneği¹³¹

¹³¹ Bu eserin notası TRT'nin nota arşivinden elde edilmiştir.

Uçuncü Hane

Musical notation for Uçuncü Hane, consisting of four staves of music in a single system. The notation is in treble clef with a key signature of two sharps (F# and C#). The music features a mix of quarter, eighth, and sixteenth notes, with some rests and a fermata at the end of the fourth staff.

Dördüncü Hane

Musical notation for Dördüncü Hane, consisting of five staves of music in a single system. The notation is in treble clef with a key signature of two sharps (F# and C#). The music features a mix of quarter, eighth, and sixteenth notes, with some rests and a fermata at the end of the fifth staff.

Şekil 3.161. Hicâz-ı Irâk makamında eser örneği devam

Hicâz-ı Irâk Makamı

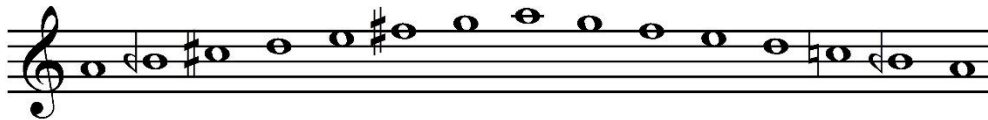
The musical score is written in treble clef with a key signature of two sharps (F# and C#) and a 10/8 time signature. It consists of eight staves of music. The dynamics range from *mf* (mezzo-forte) to *f* (forte) and *mp* (mezzo-piano). The score includes various articulation marks such as accents (*v*), slurs, and trills (marked with 3 or 6). The piece concludes with a *rit.* (ritardando) marking.

Şekil 3. 166. Hicâz-ı Irâk makamında Seyr-i Nâtık örneği

3.3.14. Hicâz-ı Muhâlif makamı ¹³²

Kırşehirli Yusuf'a göre Hicâz-ı Muhâlif makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehirî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Hicâz-ı Muhâlif makamına, terkiplerin anlatımında 15. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz-ı Muhâlif oldur kim Hicâz göstere, ine tamâm Karcığâr karâr ide*” (Kırşehirî, 1410: 11a). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 167. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Hicâz-ı Muhâlif makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, terkip anlatımlarında 14. sırada olduğu görülmekte ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz-ı Muhâlif oldur kim Hicâz göstere, ine tamâm Karcığâr karâr ide*”. Bu tarife göre Harîrî'nin edvâra sadık kaldığı görülmekte olup makamın anlatımında bir farklılığa rastlanılmadığı için dizi tekrar verilmemiştir (Kırşehirî, 1469/1411: v15a). ¹³³

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Hicâz-ı Muhâlif makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Makalede Hicâz-ı Muhâlif makamına terkiplerde 15. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Hicâz-ı Muhâlif oldur kim Hicâz göstere, ine tamâm Karcığâr karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde var olduğundan, makamın dizisi aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 21). ¹³⁴

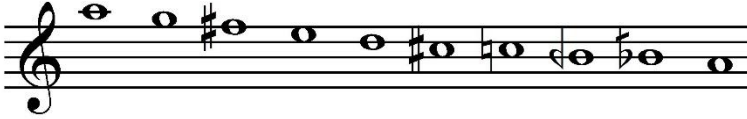
¹³² Makamın ismi ilk olarak Urmevî'nin “Kitâb-ül Edvâr” adlı eserinde zikredildiğine göre, makamın XIII. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir (Safiyüddin, 1235: 20a).

¹³³ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehirî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, makam anlatımı aynıdır (Doğrusöz, 2007: 99).

¹³⁴ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklaması aynı yapılmıştır (Doğrusöz, 1997: 26).

Şükrullâh'a göre Hicâz-ı Muhâlif makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, 29. terkinin ismini unutmuş, ancak makam anlatımlarına bakıldığında Muhâlif ile Rahâtü'l Ervâh makamı anlatımı arasında anlatılan Hicâz-ı Muhâlif makamının 29. terkip olduğu açıkça görülmektedir. Makamın seyri şöyle anlatılmıştır: “*Hicâz-ı Muhâlif oldur kim Hicâz başlana ve Karcıġâr tamâm karâr ide*” (Şükrullâh, 15. yy. : v117a, 119a). Bu bileşik makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 168. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Hicâz-ı Muhâlif makamı dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, Hicâz-ı Muhâlif makamına varaklarına varana dek, aynı yerlerde bahsetmiş ve seyir anlatımını da aynı vermiştir (Şükrullâh, 14. yy.: v119a).¹³⁵

Bedri Dilşâd'a göre Hicâz-ı Muhâlif makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, Hicâz-ı Muhâlif makamı ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan, makama terkipler bölümünde yer verildiği tespit edilmiştir. Dilşâd makam ile ilgili perde, aralık veya dizi bilgisi vermese de, yazdığı dörtlükteki; Hicâz başlayıp Karcıġâr perdesiyle karar verir demesi, dizinin Kırşehirli'nin dizisi ile aynı olduğunu göstermektedir (Dilşâd, 1427: 203).¹³⁶

Hızır b. Abdullâh'a göre Hicâz-ı Muhâlif makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l-Edvâr* nüshası incelendiğinde, Abdullâh, Hicâz-ı Muhâlif makamını, 60 terkinin içerisinde 17. sıraya

¹³⁵ Şirinova'nın, Şükrullâh “İlmül'-Edvar'ı”, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Şirinova, 2008: 263).

¹³⁶ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makam bulgularının aynı olduğu saptanmıştır (Ceyhan, 1997, :736).

koymuş ve makamı şöyle tarif etmiştir: “*Hicâz ağâz ide, Karcığar temâm karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli Yusuf’un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde var olduğundan, makamın dizisi aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 143b).¹³⁷

Hızır b. Abdullâh’ın, İstanbul’da Revân Yazmaları Kütüphanesi’nde bulunan *Kitâbü’l-Edvârı* incelendiğinde makamın isminin terkiplerde yer aldığı görülmekte ve tarifin diğeriyle aynı olduğu görülmektedir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 120a).¹³⁸

Kadızaâde Mehmed Tirevî’ye göre Hicâz-ı Muhâlif makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî’nin, İstanbul’da, Beyazid Devlet Kitaplığı’nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerde 36. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyledir: “*Hicâz-ı Muhalif oldur kim, Hicâz temâm ağâz idüb, Acem karâr idersin.*” Terkiplerde geçen ismi ve edvârdaki anlatımında çelişkiler bulunan makamın, hataları şöyle sıralanabilir:

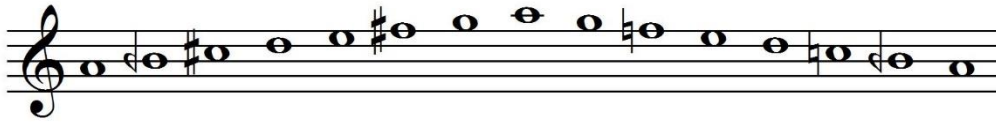
1- Makamın tarifi, Şükrullâh’ın verdiği Hicâz-ı Acem tarifiyle aynıdır. Daha sonra Kantemiroğlu bu tarifi Hicâz-ı Muhâlif tarifi olarak vermiştir.

2- Terkiplerin sırası v.176b’de verilirken, Hicâz-ı Muhâlif olarak geçen makam ismi, v.181a’da Hicâz olarak geçmektedir.

3- Özcan ise makamın açıklamasında, makam adını edvâr’da yazımı olmayan Hicâz-ı Muhâlifek olarak belirtmiştir.

Sonuç olarak makamın Nevâ-i Acem ile Isfahân ve Çargâh-ı Acem makamları arasında anlatıldığı varsayılırsa, Hicâz-ı Acem yerine yanlışlıkla Hicâz-ı Muhâlif olarak yazıldığı da düşünülebilir (Tirevî, 1488:176b, 181a).

Verilen bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 169. Tirevî’nin verdiği tanıma göre Hicâz-ı Muhâlif makamı dizisi

Kitâb-ı Edvâr’a göre Hicâz-ı Muhâlif makamı (15. yy.):

¹³⁷ Çelik’in, “Hızır b. Abdullâh’ın Kitâbü’l-Edvâr’ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamlarla ilgili bulgular aynıdır (Çelik, 2001: 60).

¹³⁸ Özçimi’nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü’l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde de, makam ile ilgili tariflerle aynıdır (Özçimi, 1989, 206).

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, Hicâz-ı Muhâlif makamının terkiplerde yer aldığı yazılmış ve açıklaması şöyle yapılmıştır: “*Hicâz-ı Muhâlif oldur kim, Hicâz göstere, ine Karcığâr evinde temâm karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde var olduğundan, makamın dizisi aynıdır (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. :12a).¹³⁹

Seydî'ye göre Hicâz-ı Muhâlif makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın didaktik şiir biçiminde anlatıldığı görülmektedir. Eserde, makamın terkiplerde 14. sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Seydî'nin dizisini ve perdelerini vermediği eserde makamın anlatımı şöyledir:

*“Hicâz'ı kim muhâlif ola dinle
Diyeyin nicedür aslın anla
Temâm göster Hicâz in Karcığâr'ı
Dahî göster temâm eyle karârı”.*

Bu anlatım önceki edvârların tarifleriyle aynı olduğundan, dizisinin aynı olduğu saptanmıştır (Seydi, 1504: v14a).¹⁴⁰

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın 15. yy.'da anlatımını ilk Kırşehirli yapmıştır. Kırşehirli'ye göre; makamın dizisinde Hicâz makamı sonrası Karcığâr karar ettiği belirtilmiştir. 15. yy.'daki edvârlardaki Karcığâr makamı incelendiğinde, günümüz Karcığâr makamı ile karşılaşmamaktadır. 15. yy. Karcığâr anlatımları günümüzdeki Uşşâk dizisinden ibaret olduğundan, azalızlerde ve Seyr-i Nâtık örneğinde, değerlendirmeye Uşşâk'lı biçimi alınmıştır.

¹³⁹ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da Hicâz-ı Muhâlif makamı ile ilgili anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 13, 48).

¹⁴⁰ Arısoy'un, “Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları ile ilgili bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 134).

2. Şükrullâh, edvârında makamın tanımını Kırşehirli'nin tanımıyla aynı yapmıştır.

3. Dilşâd şiirsel anlatımında “Hicâz başlayıp Karcıġâr perdesiyle karar verir” demesi, dizinin Kırşehirli'nin dizisi ile aynı olduğunu göstermektedir.

4. Abdullâh, makamın dizisini Kırşehirli'nin verdiği dizi gibi belirtmiştir.

5. Tirevî'nin, vermiş olduğu makamın tarifinde farklılıklar gözlemlenmiştir. Tirevî makamın Hicâz başlayıp Acem karar verdiğini belirtmiş, ancak ilk bakışta farklı bir tarif gibi görünse de, dizinin Uşşâk dizisini barındırması değerlendirmeye alınmasına sebep olmuştur. Tarifteki Acem makamı dizisi, Hicâz-ı Acem makamına benzeme tehlikesinden dolayı değerlendirmeye alınmamıştır. Sadece Hicâz makamı sonrası Uşşâk makamı ile karar verilmiştir.

6. Kitâb-ı Edvâr'da verilen tanımın Kırşehirli'nin verdiği tarifile aynı olduğu görölmektedir.

7. Seydî'nin verdiği şiirsel anlatımında, makamın tarifinin Kırşehirli'nin verdiği tarifile aynı olduğu tespit edilmiştir.

Bu sonuçlara göre; makamın 7 adet tanımdan Tirevî'nin yazarken makamları karıştırmış olabileceği varsayılarak tüm tanımları esas dizi olarak kabul edilmiştir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Dik Kürdî, Nim Hicâz, Eviç.

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

Tizde Genişleme: Acem'de Çargâh,

Çeşniler: Ferâhnâk, Segâh, Râst,

Seyri: Çıkıcı - İnici.

Makam, çıkıcı - inici olması sebebiyle karar sesi olan Dügâh perdesi ile Nevâ perdesi arasında seyre başlar. Hicâz makamı işlendikten sonra son olarak Uşşâk makamının gerektirdiği dizileri, genişlemeleri ve geçkilerinin kullanmak suretiyle Dügâh perdesinde yerinde Uşşâk makamı ile karar verir.

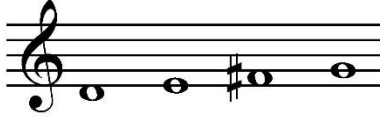
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Hicâz-ı Muhâlif makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 170. Hicâz-ı Muhâlif makamı I. dizisi

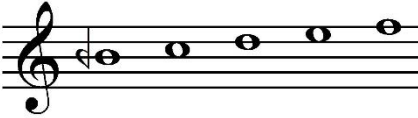

Şekil 3. 171. Hicâz-ı Muhâlif makamı II. dizisi

Şekil 3. 172. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 173. Segâh'ta Eksik Ferâhnâk beşlisi

Şekil 3. 174. Yerinde Râst beşlisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 5 saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen notaların adedi 5 olmasına rağmen 1 tanesinin notasına ulaşılabilmıştır. Ancak ulaşılan notada şüpheler tespit edilmiştir. Birincisi; eserin kararı Hüseyinî Aşîrân'dır, ikincisi; sadece el yazısı ile yazılmış olması ve üçüncüsü; bestekârının belli olmaması, bu da bilimsel olmayan yönü ile o eserin hangi döneme ait olduğunu açığa

çıkaramadığından eser değerlendirmeye katılmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada, makamın işlenişi eksik görüldüğünden, eksiklik, Seyr-i Nâtik örneği ile giderilmeye çalışılmıştır.

Hicâz-ı Muhâlif Makamı

The musical score for Seyr-i Nâtik in the Hijaz-ı Muhâlif makam is presented in eight staves. The key signature is two sharps (F# and C#), and the time signature is 10/8. The score includes various dynamics such as *mp*, *mf*, *f*, and *p*, as well as articulations like *rit.* (ritardando). The music features a mix of eighth and sixteenth notes, often beamed together, with some notes marked with a 'v' (accents). The piece concludes with a double bar line.

Şekil 3. 175. Hicâz-ı Muhâlif makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.15. Hisârek makamı ¹⁴¹

Kırşehirli Yusuf'a göre Hisârek makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Hisârek makamına, terkiplerin anlatımında 13. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Hisârek oldur kim Hüseyinî altından bir perde Sigâh göstere, Isfehân yüzinden Segâh karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: 11a). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 176. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Hisârek makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, terkip anlatımlarında 12. sırada olduğu görülmekte ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Hisârek oldur kim Hüseyinî altında bir perde Sigâh göstere, Isfehân yüzünden Sigâh karâr ide*”. Bu tarife göre Harîrî'nin edvâra sadık kaldığı görülmektedir (Kırşehrî, 1469/1411: v15a). ¹⁴²

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Hisârek makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde Hisârek makamına terkiplerde 13. sırada verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Hisârek oldur kim Hüseyinî altından bir perde Sigâh göstere, Isfehân yüzünden Sigâh karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli'nin vermiş olduğu tarifle ile aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 21). ¹⁴³

Şükrullâh'a göre Hisârek makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, Hisârek makamını terkiplerde 25. sırada vermiş ve 35. faslında makamın

¹⁴¹ Makamın ismi ilk olarak XV. yy.'a Kırşehir'li Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde zikredildiğine göre, makamın XV. yy. veya sonrasında terkip edildiği düşünülebilir.

¹⁴² Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, makam anlatımında ile ilgili bulgular aynıdır (Doğrusöz, 2007: 98).

¹⁴³ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makamın açıklaması aynıdır (Doğrusöz, 1997: 27).

seyirini şöyle anlatmıştır: “*Hisârek oldur kim Hüseyinî evinden Sigâh göstere ine Kûçek karâr ide*” (Şükrullâh, 15. yy. : v117a, 119a). Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 177. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Hisârek makamı dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makamdan varaklarına varana dek, aynı yerlerde bahsetmiş ve seyir anlatımını da aynı vermiştir (Şükrullâh, 14. yy.: v119a).¹⁴⁴

Bedri Dilşâd'a göre Hisârek makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyledir:

*“Hüseyinî'nin üstünde bir perdeden
Segâh iden âgâz dime neden
Sipâhân yüzini birez seyr ide
Dönüb yine ondan Sigâh'a gide
Karâr anda Hisârek olur
Bu fenni bilenler mubârek olur ”*

(Dilşâd, 1427: 203).^{145 146}

¹⁴⁴ Şirinova'nın, Şükrullâh “İlmül'-Edvar'ı”, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır. Ancak yapılan incelemeler sonucunda, elde edilen makam isimleri ve anlatımlarının *Edvar-ı Mûsikî'de* olduğu gibi aynı varaklara denk gelmesi, iki eserin de aynı olması şüphesini uyandırmaktadır (Şirinova, 2008: 263).

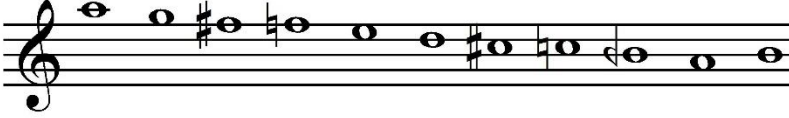
¹⁴⁵ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :735).

¹⁴⁶ Feyzioğlu'nu makalesinde de makamın tanımını aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

Bu tarife göre makamın dizileri şöyledir:

Şekil 3. 178. Dilşâd'ın verdiği tanıma göre Hisârek makamı I. dizisi

Şekil 3. 179. Dilşâd'ın verdiği tanıma göre Hisârek makamı II. dizisi

Hızır b. Abdullâh'a göre Hisârek makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, Abdullâh, Hisârek makamını, 60 terkîbinin içerisinde 14. sıraya koymuş ve makamı şöyle tarif etmiştir: “*Hisârân*¹⁴⁷ *oldur kim, Gerdâniye ile Hüseyinî ortasında Sigâh göstere, İsfahân yüzünden ine Sigâh karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde var olduğundan, makamın dizisi aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 143a).

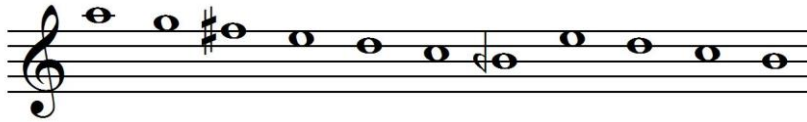
Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l- Edvârı* incelendiğinde makamın isminin terkiplerde yer aldığı görülmektedir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 117a).¹⁴⁸

Kadızâde Mehmed Tirevî'ye göre Hisârek makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, makam anlatımlarında 13. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle verilmiştir: “*Hisârek oldur kim, tiz Dügâh hânesinden ağâze idüb, aşağı gidüb, tiz Râst hânesinden Segâh hânesine geldiği gibi, Hüseyinî ve Pençgâh hânelerin aşurub, Çargâh ve Segâh hânesinde karâr idersin*” (Tirevî, 1488: v.180a). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

¹⁴⁷ Diğer edvarlara bakıldığında burada “Hisârân” yerine “Hisârek” yazıldığı görülmektedir.

¹⁴⁸ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde de, makam ile ilgili bulgular aynı yöndedir (Özçimi, 1989, 201).

Şekil 3. 180. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Hisârek makamı I. dizisi

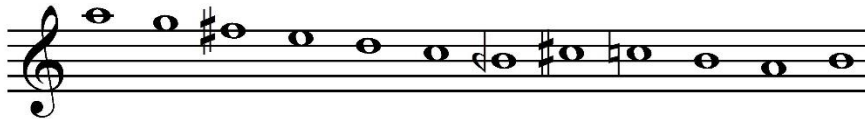
Ayrıca Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinde, makam tarifi şöyledir: “*Hüseynî, Hisâr yüzünden Segâh ve yine Isfahân yüzünden karâr ide. Terkîb-i Zemzeme, Kâide-i Nevrûz icrasından sonra Sigâh ile karâr oluna*” (Tirevî, 1775: 7a). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 181. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Hisârek makamı II. dizisi

Rûh - Perver'de Hisârek makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Hisârek makamı, Şûbelerde 2. sırada gösterilirken, makam anlatımlarında da 41. terkip olarak yerini almıştır, ancak listede Müsteâr makamının açıklaması yapılmadığı için edvârda 42. sırada verilmiştir. Rûh - Perver'de makamın açıklaması şöyledir: “*Hisârek oldur kim, Hüseynî üstinden, Sigâh ağâz idüb, Isfahân gösterüb, döne Sigâh karâr ide*” (Rûh-Perver, 15. yy. : 6a, 11b). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 182. Rûh - Perver'de verilen tanıma göre Hisârek dizisi

Kitâb-ı Edvâr'a göre Hisârek makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, Hisârek makamının terkiplerde yer aldığı yazılmış ve açıklaması şöyle yapılmıştır: “*Hiârek oldur kim, Hüseynî üstünden bir yerde Sigâh göstere, ine Isfahân yüzünden, Sigâh karâr ide*”. Tarifin Rûh – Perver ile aynıdır (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. :v11b, 12a).¹⁴⁹

¹⁴⁹ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da Hisârek makamı ile ilgili tanım aynıdır (Cevher, 2004: 13, 48).

Seydî'ye göre Hisârek makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan "El-Matlâ" adlı eseri incelendiğinde, makamın didaktik şiir biçimde anlatıldığı görülmektedir. Eserde, makamın terkiplerde 41. sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Seydî'nin dizisini ve perdelerini vermediği eserinde makamın anlatımı şöyledir:

*"Hisârek neydügin bilmek dilersen
Talub evtâr bahrinde ararsan
Sigâh göster Hisâr'un hanesinden
Ferâh irsün diliyle câna senden
Isfâhânun yüzinden eyle râhu
Karârgâhun idin dâr-ı Sigâh'ı".*

Bu tarifte, Segâh gösterip, Isfahân sonrası tekrar Segâh karar edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Sonuç olarak, bu tarif, Abdullâh'ın verdiği dizi tarifıyla aynıdır (Seydi, 1504: v17a).¹⁵⁰

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. 15. yy.'da ilk defa Kırşehirli'de karşılaşılan makamın dizisinde Hüseyinî makamı sonrasında, Segâh perdesini gösterip, Isfahân makamına geçki yapıp kararın tekrar Segâh olduğu belirtilmiştir.

2. Şükrullâh'ın edvârında makamın tanımında öncelikli olarak Hüseyinî makamı işlenmiş, Kırşehirli'de olduğu gibi Segâh göstermiş, ancak kararın Isfahân sonrası Segâh'lı bitişin aksine Kûçek olarak karar verdiği belirtilmiştir.

3. Dilşâd şiirsel anlatımında makam tarifinde Kırşehirli'nin tarifinin dışına çıkmamıştır.

4. Abdullâh, makamın dizisini Kırşehirli'nin verdiği dizi gibi belirtmiştir. Tek farklı yönü ek olarak Gerdâniye makamının da olmasıdır.

---

¹⁵⁰ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları ile ilgili bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 153).

5. Tirevî, Isfahân makamı haricinde, makamın tanımını Kırşehirli'nin tanımı ile aynı vermiştir.

6. Rûh - Perver'de, makamın tarifi Kırşehirli ile aynı verilmiştir.

7. Kitâb-ı Edvâr'da verilen tanımın da Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynı olduğu görülmektedir.

8. Seydî'nin verdiği şiirsel anlatımında, makamın tarifinin Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynı olduğu tespit edilmiştir.

Bu sonuçlara göre; makamın 8 adet tanımdan esas dizi olarak kabul edilebilen 7 adet Kırşehirli ve 1 adet Şukrullâh tanımı bulunmaktadır. 7 Kırşehirli tanımının da Segâh kararlı olup, sadece Şukrullâh'ın Kûçek makamı kararı yüzünden Dügâh kararlı olması, Şukrullâh'ın tanımının çeşnilerde kullanılabileceği yönünde olmuştur. Buna göre makam Hüseyinî makamı ile Gerdâniye makamı karışımı ile başlayıp Segâh makamı ile karar vermiştir. Makam analizi de bu doğrultuda yapılmıştır.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Segâh,

Yedeni: Kürdî,

Güçlüsü: Hüseyinî, Nevâ,

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yoktur,

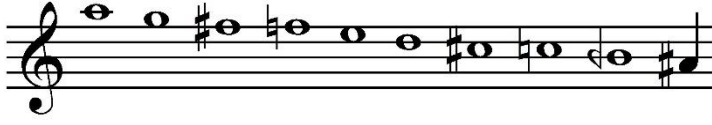
Tizde Genişleme: Muhâyyer'de Hüseyinî, Gerdâniye'de Bûselik,

Çeşniler: Uşşâk, Sabâ,

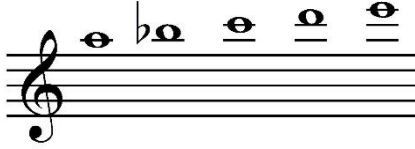
Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makam, Hüseyinî makamının güçlüsü olan Hüseyinî perdesi civarından başlar, Gerdâniye perdesini de kullanarak Hüseyinî ile Gerdâniye makamını işledikten sonra tiz genişlemeleri yaparak Segâh makamı ile asma kalış yapar. Karara gitmeden önce çeşnilerini gösterir ve son olarak Isfahân makamına geçki yapar ve Nevâ perdesini güçlendirmek suretiyle yerinde Segâh makamı ile karar verir.

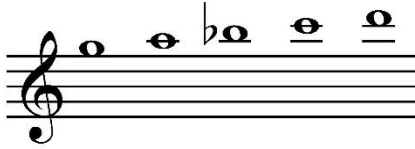
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Hisârek makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 183. Hisârek makamı dizisi

Şekil 3. 184. Muhâyyer'de Hüseyinî genişlemesi

Şekil 3. 185. Gerdâniye'de Bûselik genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 186. Yerinde Uşşâk dörtlüsü

Şekil 3. 187. Yerinde Sabâ dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 2 saz eserinin ismine rastlanılmıştır. Bu makamda, elde edilen notaların tek bestekârı olan Çelebi'nin eserleri incelendiğinde, makamın karar perdeleri incelenmiş ve tüm eserlerin karar perdelerinin Dügâh perdesi olduğu saptanmıştır. Eserlerinde Hüseyinî makamının işlendiği ve bazı yerlerde Isfahân makamına da değindiği görülmektedir. Ancak Çelebi'nin karar perdesi olarak verdiği Dügâh perdesi her iki eserde de mevcuttur. Bu sonuca göre 17. yy.'a ait bu bestelerden makamın değişime uğramış olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada karar sesi farklılıklarından dolayı Çelebi'nin makamı işleyişi eksik görüldüğünden, Seyr-i Nâtik örneği ile bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır.

Hisârek Makamı

The musical score for Hisârek Makamı, Seyr-i Nâtk örnekü, is presented in eight staves. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 1/8. The score includes various dynamics and articulation marks:

- Staff 1: *mf*
- Staff 2: *mp*
- Staff 3: *mf*, *f*, *mf*
- Staff 4: *mp*
- Staff 5: *f*
- Staff 6: *mf*
- Staff 7: *rit.*, *mp*

Şekil 3. 188. Hisârek makamında Seyr-i Nâtk örnekü

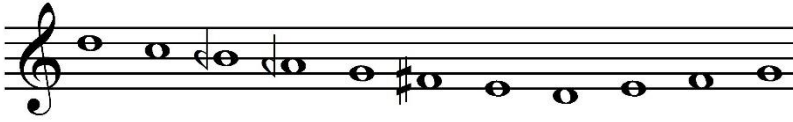
3.3.16. Hisâr-ı Evc makamı ¹⁵¹

Kırşehirli Yusuf'a göre Hisâr-ı Evc makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 37. sırada yer verilmiş, anlatımı ise şöyledir: “*Hisâr-ı Evc oldur kim, Hisâr tamâm göstere, ine Büzürk evinde karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: 12a). Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 189. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Hisâr-ı Evc makamı I. dizisi

Şekil 3. 190. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Hisâr-ı Evc makamı II. dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın terkiplerde 40. sırada olduğu tespit edilmiş, anlatımı ise şöyle yapılmıştır: “*Hisâr-ı Evc oldur kim, Hisâr tamâm göstere, ine Büzürk evinde karâr ide*” ifadesiyle Hariri'nin tarife sadık kaldığı görülmektedir (Kırşehrî, 1411: v16a). ¹⁵²

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Hisâr-ı Evc makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde makama, terkiplerin anlatımında 49. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Hisâr-ı Evc*

¹⁵¹ Makamın nazârî bilgisine ilk olarak Kırşehirli'nin “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, terkipler kısmında rastlanılmaktadır. Buna göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

¹⁵² Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, makam yine 40. sırada terkiplerde açıklanmış ve dizisinde farklılıklar gözlemlenmiştir (Doğrusöz, 2007: 57).

oldur kim, Hisâr tamâm göstere, ine Büzürk evinde karâr ide". Bu anlatımın Kırşehirli'ye ait olduğu tespit edildiğinden, makamın dizisi aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 23).¹⁵³

Şükrullâh'a göre Hisâr-ı Evc makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makamı terkiplerin anlatımında 42. sırada göstermiş ve makamın seyrini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: "*Hisâr-ı Evc oldur kim, Hisâr tamâm ide, ine Büzürk karâr ide*". Bu anlatımın Kırşehirli'ye ait olduğu tespit edildiğinden, makamın dizisi aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v120a).¹⁵⁴

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makamı 34. faslında 42. sırada göstermiş, makamın seyrini ise 35. faslında dile getirmiştir. Makamın incelenme sonucunda, açıklmasının Edvâr-ı Mûsikî'deki tanım ile aynı olduğu saptanmıştır (Şükrullâh, 15. yy. : v120a).¹⁵⁵

Bedri Dilşâd'a göre Hisâr-ı Evc makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan "*Murâd-Nâme*" adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyledir:

*"Kimisne gösterür ise Hisâr'ı bâri tamâm
Karâr için inüb eyler ise Büzürg'i makâm
Hisâr-ı Evc'i bulur sûz u sâzi artursun
Ki bu melâm evi bir dem görine dâr-ı selâm."*

¹⁵³ Doğrusöz'ün, "AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler" adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklamasın aynıdır (Doğrusöz, 1997: 28).

¹⁵⁴ Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve "Edvâr-ı Mûsikî" Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 169).

¹⁵⁵ Şirinova'nın, "Şükrullah "İlmü'l Edvâr'ı" adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına Edvâr-ı Mûsikî'de olduğu gibi yine 35. faslında yer verilmiş ve makam anlatımı aynı yapılmış olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 264).

Makamın tarifi Kırşehirli'nin tanımıyla aynıdır (Dilşâd, 1427: 204).^{156 157}

Hızır b. Abdullâh'a göre Hisâr-ı Evc makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, makamın 60 terkinin içerisinde 15. sıraya konulmuş olduğu göze çarpmaktadır. Abdullâh makamı şöyle tarif etmiştir: “*Hisâr-ı Evc oldur kim, Hisâr göstere, temâm ine, Büzürg karâr ide*” Bu tarif, Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserindeki tanım ile aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 143a).¹⁵⁸

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l- Edvârı* incelendiğinde, makamın anlatımı ve dizisi Kırşehirli ile aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 119b).¹⁵⁹

Kitâb-ı Edvâr'a göre Hisâr-ı Evc makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, makama terkiplerde 41. sırada yer verildiği saptanmış ve tarifi şöyle verilmiştir: “*Hisâr-ı Evc oldur kim, Hisâr tamâm göstere, ine Büzürk evinde karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli'nin vermiş olduğu makamın tarifi ile aynıdır (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. :v12b).¹⁶⁰

Seydî'ye göre Hisâr-ı Evc makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 43. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî'de makamın anlatımı şöyledir:

¹⁵⁶ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :738).

¹⁵⁷ Feyzioğlu'nu makalesinde de makamın tanımı aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

¹⁵⁸ Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın dizisi ile ilgili bulgular aynıdır (Çelik, 2001: 59).

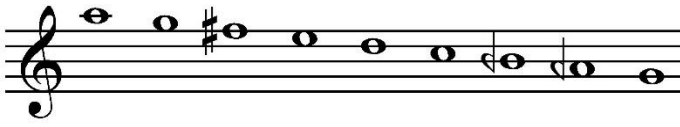
¹⁵⁹ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, makam tarifi aynıdır (Özçimi, 1989: 206).

¹⁶⁰ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da makam ile ilgili anlatımlar aynıdır (Cevher, 2004: 14).

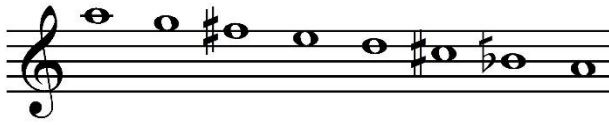
“Hisâr’ı gösterüb Uzzâl yüzinden
 Karâr eyle Hicâz evinden
 Hisâr’ı gösterüben ide temâm
 İne Büzürk makamında ide âram”

(Seydi, 1504: v17a).¹⁶¹

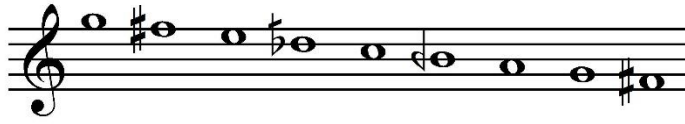
Bu tarife göre makamın dizileri şöyledir:

Şekil 3. 191. Seydî'nin verdiği tanıma göre Hisâr-ı Evc makamı I. dizisi

Şekil 3. 192. Seydî'nin verdiği tanıma göre Hisâr-ı Evc makamı II. dizisi

Şekil 3. 193. Seydî'nin verdiği tanıma göre Hisâr-ı Evc makamı III. dizisi

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. 15. yy.'da ilk defa Kırşehirli'de karşılaşılan makamın dizisinde 15. yy. Hisâr makamı sonrası Büzürk makamına geçki yapılarak karar verdiği saptanmıştır.
2. Şükrullâh, makamın tanımını Kırşehirli ile aynı vermiştir.
3. Dilşâd şiirsel anlatımında makam tarifinde Kırşehirli'nin tarifinin dışına çıkmamıştır.

¹⁶¹ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, farklı bir anlatıma ve makamın perdeleri ile aralıkları hakkında bulgular Seydî ile aynıdır (Arısoy, 1988: 155).

4. Abdullâh, makamın dizisini Kırşehirli'nin verdiği dizi gibi belirtmiştir.

5. Kitâb-ı Edvâr'da verilen tanımın Kırşehirli'nin verdiği tarifile aynı olduğu görülmektedir.

6. Seydî'nin verdiği şiirsel anlatımında, makamın tarifinde farklılıklar saptanmıştır. Seydî, önce Uzzâl, Hicâz makamları ile seyre başlayıp sora Hisâr makamına geçilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Karar olarak ise yine Büzürk makamı verildiğinden makam değerlendirmeye alınmış, Kırşehirli'nin verdiği tanımın dışında kalan ve farklı olan Hicâz ve Uzzâl makamı ve Büzürk'ün farklı yapısı çeşnilerde kullanılmıştır.

Bu sonuçlara göre; makamın 7 adet tanımdan 6 adet tanım esas makam olarak değerlendirilmiş, bir tanesi ise çeşnilerde kullanılmak üzere seçilmiştir. Buna göre, makamın Hisâr makamı ile başlayıp, Büzürk makamı ile karar verdiği tespit edilmiş ve makam analizi bu doğrultuda yapılmıştır.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Râst,

Yedeni: Irâk,

Güçlüsü: Hüseyinî,

Donanımı: Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yoktur,

Tizde Genişleme: Muhâyyer'de Uşşâk,

Çeşniler: Hicâz, Uzzâl,

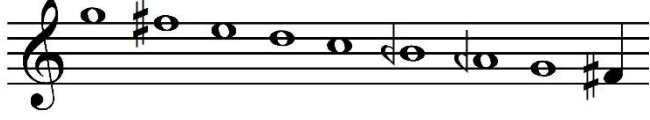
Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makam, güçlüsü olan Nevâ perdesi ile seyre başlar. 15. yy. anlayışına göre olan Hisâr makamı işlendikten sonra gerekli genişlemeleri ve çeşnilerini gösterdikten sonra, Büzürk makamına geçki yapar ve yerinde Büzürk makamı ile karar verir.

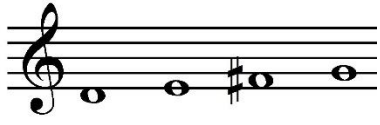
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Hisârek makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

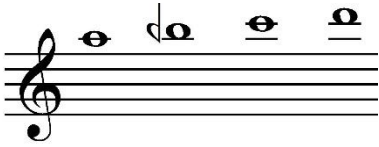
Şekil 3. 194. Hisâr-ı Evc makamı I. dizisi

Şekil 3. 195. Hisâr-ı Evc makamı II. dizisi

Şekil 3. 196. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Şekil 3. 197. Muhâyyer'de Uşşâk genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 198. Yerinde Uzzâl beşlisi

Şekil 3. 199. Yerinde Hicâz dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait hiçbir eserin notasına rastlanılmadığından, Seyr-i Nâtik örneği ile bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır.

Hisâr-ı Evc Makamı

The musical score for Hisâr-ı Evc Makamı is presented in eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 10/8. The score includes various dynamics such as *mf*, *mp*, *f*, and *rit.* (ritardando). The notation features a mix of eighth and sixteenth notes, often beamed together, with many notes marked with a 'v' (accents) and slurs. The piece concludes with a double bar line.

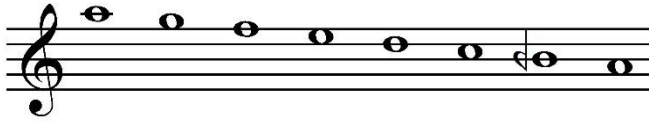
Şekil 3. 200. Hisâr-ı Evc makamında Seyr-i Nâtık örneği

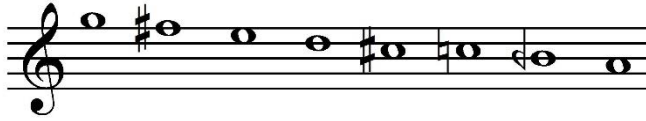
3.3.17. Horasan makamı ¹⁶²

Kadızzâde Mehmed Tirevî'ye göre Horasan makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, anlatımlarda rastlanmamıştır. Ancak, Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinde, makamın ilk tarifine rastlanılmış ve makam tarifi şöyle yapılmıştır: “*İcrâ-i Beyâtî temâm-ı karâr, Uşşâk ile ola bâdehû Vech-i Hüseyinî icrâ-i tâm ve Dügâh bâdehû Uzzâl Zirgûle ile terkib Dügâh karâr*” (Tirevî, 1775: 14b). Bileşik makam olduğu tahmin edilen bu makamın, birden çok dizisi olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitler sonucunda makamın dizileri şöyledir:

Şekil 3. 201. Bayâtî makamı dizisi

Şekil 3. 202. Vech-i Hüseyinî makamı dizisi

Şekil 3. 203. Uzzâl ve Zirgûle makamı dizisi

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

15. yy.'da makamın ilk ve tek tanımı Tirevî'den gelmiştir. Tirevî'nin verdiği tarif, makamın bileşik bir makam olduğunu açıkça göstermektedir. Tirevî, makam tanımında, Bayâtî, Vech-i Hüseyinî ve Zirgûleli Hicâz dizilerini kullanmıştır.

¹⁶² Makamın ilk bilgisine XV. yy.'da yaşamış olan Kadızzâde Mehmed Tirevî'nin “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde rastlandığına göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

Sonuç olarak; makamın tek tanımı Seyr-i Nâtık örneği için değerlendirmeye alınmıştır. Buna göre, makamın Bayâtî başlayıp, Hüseyinî makamına geçtiği ve karara giderken de Zirgûleli Hicâz dizisini kullandığı tespit edilmiştir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,
Yedeni: Nim Zirgûle,
Güçlüsü: Nevâ, Hüseyinî,
Donanımı: Segâh,
Peste Doğru Genişleme: Yoktur,
Tizde Genişleme: Muhâyyer'de Uşşâk,
Çeşniler: Sabâ, Segâh,
Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makam, güçlüsü olan Nevâ perdesi ile seyre başlar. Öncelikle Bayâtî makamını işler ve karar verir, ardından Vech-i Hüseyinî makamına geçki yapar, nadiren de olsa Nişâbûr da değinir ve Bûselik perdesinde asma kalışlar yapar. Makam seyri esnasında Sabâ gösterir ve genişlemesini de gösterdikten sonra karar vermek için Zirgûleli Hicâz makamına tam geçki yapar ve karara giderken Nim Zirgûle perdesiyle karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Hisârek makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

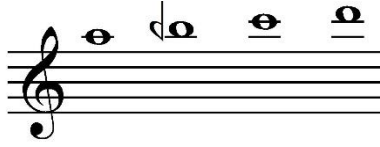
Şekil 3. 204. Horasan makamı I. dizisi

Şekil 3. 205. Horasan makamı II. dizisi

Şekil 3. 206. Horasan makamı III. dizisi

Şekil 3. 207. Muhâyyer'de Uşşâk genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 208. Yerinde Sabâ dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 5 saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında en eski tarihli bestekârın 17. ve 18 yy.'da yaşamış Dimitri Kantemiroğlu olduğu tespit edilmiştir. Kantemiroğlu'nun bestelediği bir peşrev ve bir saz semaisinin notaları incelenmiş, makamın karar perdeleri tespit edilmiş ve iki eserinin karar perdelerinin Dügâh perdesi olduğu saptanmıştır. Bu makamda 1 Peşrev ve 1 saz semâisi bestelediği düşünülen Kantemir'in, verdiğimiz tanıma ve analiz sonuçlarına en yakın eserler olduğundan örnek eser olarak peşrevi seçilmiştir. Makamda, Kantemir'in yaşadığı dönem itibarı ile getirdiği bazı nazari değişikliklerin olması kaçınılmazdır. Çünkü makam tanımları veya dizileri her yy.'da az da olsa bir değişim göstermiştir. Tirevî'nin Horasan tanımıyla örtüşen Kantemir'in eser eszgilerinde sadece farklı olarak, özellikle mülâzime kısımlarında Sabâ makamı dizisi kullanılmıştır. Bu değişim analiz ve Seyr-i Nâtik örneğinde esas makam olmasa da bir çeşni olarak kullanılmıştır.

HORASAN PEŞREV

USÛL: HAFİF

BESTE: KANTEMİROĞLU

Birinci Hane

The first hane consists of four staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 3/4 time signature. The melody is written in a single line, featuring a mix of eighth and quarter notes with some rests. The second and third staves continue the melody with similar rhythmic patterns. The fourth staff concludes the hane with a double bar line.

Mulâzime

The Mulâzime section consists of four staves of music. It begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 3/4 time signature. The melody is written in a single line, featuring a mix of eighth and quarter notes with some rests. The second and third staves continue the melody with similar rhythmic patterns. The fourth staff concludes the section with a double bar line and the word "SON" written below it.

İkinci Hane

The second hane consists of two staves of music. It begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 3/4 time signature. The melody is written in a single line, featuring a mix of eighth and quarter notes with some rests. The second staff continues the melody with similar rhythmic patterns and concludes with a double bar line.

Şekil 3. 209. Horasan makamında eser örneği

Üçüncü Hane

Dördüncü Hane

Bu eser TRT Müzik Dairesi Arşivi'nden alınmıştır.

Şekil 3.205. Horasan makamında eser örneği devam

Horasan Makamı

The musical score for Horasan Makamı, Seyr-i Nâtik example, is written in 10/8 time. It consists of eight staves of music. The key signature has one sharp (F#). The dynamics are marked as *mf*, *mp*, and *f*. The score includes a *rit.* marking. The notation features eighth and sixteenth notes, rests, and slurs.

Şekil 3. 210. Horasan makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.18. Hûzî makamı ¹⁶³

Merâgî'ye göre Hûzî makamı (1350 - 1435) 15. yy.:

Merâgî'nin, İstanbul'da, Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunan “*Câmiu'l-Elhân*” adlı eserinde, Hûzî makamına şûbeler bölümünde 23. sırada yer vermiş, perdelerinin V-H-YA-YD-Yh-YH olduğunu belirtmiştir. Buna göre aralıklarının da C-T-T-B-T olduğu görülmektedir (Merâgî, 1415: 33a). Buna göre makamın dizisi şöyledir:

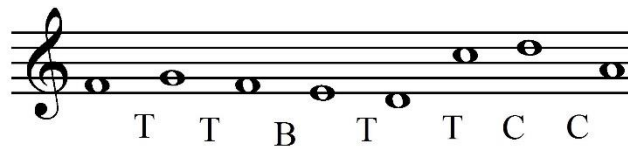
Şekil 3. 211. Merâgî'nin verdiği perdelerle göre Hûzî makamının dizisi

Şirvânî'ye göre Hûzî makamı (1407 - 1486) (15. yy.):

Şirvânî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesinde III. Ahmed kısmında bulunan “*Mecelletun Fi'l-Mûsîka*” adlı eseri incelendiğinde, makama 24 şûbe arasından 22. sırada yer verilmiş olduğu tespit edilmiştir. Ancak perde ve aralıkları ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır (Şirvânî, 1453: v107). ¹⁶⁴

Lâdikli Mehmed Çelebi'ye göre (? - 1512) Hûzî Makamı, (15. yy.)

Lâdikli, Mehmed Çelebi'nin, 1484 tarihli, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesinde bulunan, “*Zeynü'l-Elhân Fi 'İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân*” adlı eseri incelendiğinde, Hûzî makamının dizi perdelerinin h-H-h-D-A-Yh-YH-YA ve aralıklarının da T-T-B-T-T-C-C olduğu tespit edilmiştir. Ancak ortaya çıkan dizi ve aralıkların, öncekilerden çok farklı olduğu ve aralıklarının da ilk dört aralığı hariç, dizi perdeleriyle uyuşmadığı görülmektedir (Lâdikli, 1484: v40b). Bu tarife göre dizi şöyledir:

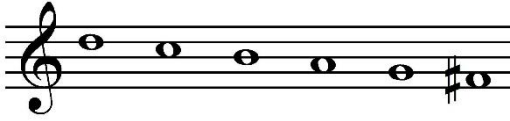

Şekil 3. 212. Lâdikli'nin verdiği perdelerle göre Hûzî makamının I. dizisi

¹⁶³ Makamın ilk nazari bilgisi XV. yy.'da Merâgî'den geldiğine göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edilmiş olduğu düşünülebilir.

¹⁶⁴ Akdoğan'ın, “Fethullah Şirvânî ve “*Mecelletun Fi'l-Mûsîka*” Adlı Eserinin XV. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri” adlı doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Akdoğan, 1996: 226).

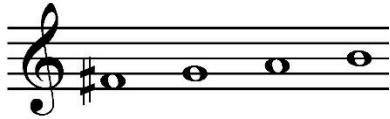
Lâdikli Mehmed Çelebi'nin, 1708 tarihli, Çorumda, İskilip, İlçe Halk Kütüphanesinde ve 1894 tarihli, Taksim Atatürk Kütüphanesi, Belediye Bölümü'nde bulunan, “*er- Risâletü'l-Fethiyye*” adlı eserleri incelendiğinde, makama, şûbelerde 23. sırada yer verilmiştir. Lâdikli'de, makamın perdelerinin YH-Yh-YD-YA-H-V, aralıklarının da T-B-T-T-C olduğu tespit edilen makama ilk bakıldığında Merâgî'nin verdiği tarifi ile aynı olduğu görülmektedir (Lâdikli, 1485: v84a). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 213. Lâdikli'nin verdiği perdelerle göre Hûzî makamının II. dizisi

Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî'ye göre Hûzî makamı (15. yy.):

Abdülazîz, b. Merâgî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Nekâvetü'l-Edvâr adlı eserinde*, makamın şûbelerde 25. sırada verildiği, perdelerinin V-H-YA-YD ve aralıklarının da C-T-T olduğu tespit edilmiştir (Abdülazîz b. M. 15. yy. : v25a). Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 214. Abdülazîz'in verdiği perdelerle göre Hûzî makamı dizisi

Kadızâde Mehmed Tirevî'ye göre Hûzî makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerde 39. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: “*Hûzî oldur kim, Bûselik temâm ağâze idüb, Acem karâr idersin*” (Tirevî, 1488: v.181a). Başka örneği bulunmayan bu tarifi bileşik dizisi şöyledir:

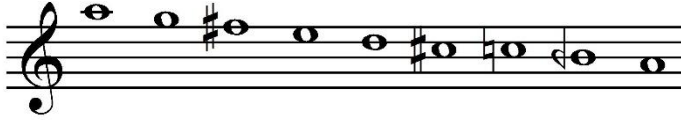

Şekil 3. 215. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Hûzî makamı dizisi

Ruhperver'e göre Hûzî Makamı, (15. yy.)

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Hûzî makamına 50 terkip arasından en sonda yer verilmiş, dizi ile ilgili açıklaması da şöyledir: “*Hûzi, oldur ki, Karcığâr âgâz idiüp Isfahân karâr eyleye*” (Rûh-Perver, 15. yy. : 11b). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 216. Rûh - Perver'de verilen tanıma göre Hûzî makamı dizisi

Mahmûd b. Abdülazîz'e göre Hûzî makamı (15. yy.):

Mahmud, bin Abdülazîz'in, İstanbul'da, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye yazmalarında bulunan *Makâsîdü'l-Edvâr* adlı eser incelendiğinde, Hûzî makamının şûbe anlatımlarında 25. sırada yer aldığı tespit edilmiş, makamın perdelerinin V-H-YA-YD olduğu ve aralıklarının da C-T-T olduğu görülen dizinin, babası ile aynıdır (Abdülazîz, 1508: v38a).¹⁶⁵

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Merâgî ile başlayan tanımda makamın aslında Segâh kararlı olduğu ve dizisinin de günümüz nazariyatına göre eksik Ferâhnâk'lı belirtildiği tespit edilmiştir.
2. Şîrvânî, makamın adını şubelerde vermiş fakat tanımını yapmamıştır.
3. Lâdikli'de ilk tarif Dügâh kararlı iken, ikinci verdiği tarif Merâgî ile aynıdır.
4. Abdülazîz, Merâgî'nin tanımından farklı bir tanım vermemiştir.
5. Tirevî'nin verdiği tanımda, makamın dizisinin öncelikle Bûselik makamını işlediği daha sonra Isfâhân makamı ile karar vermesi gerektiği tespit edilmiştir.
6. Rûh - Perver'de, makamın öncelikle Karcığâr dolaşıp, Isfahân karar vermesi gerektiği belirtilmiştir.

¹⁶⁵ Kanık'ın üzerinde çalıştığı, “Mahmud Bin Abdülaziz'in ‘‘Makasidu'l-Edvar’’ Adli Eseri’’ adli doktora tezinde, Hûzî makamının perde ve aralıklarının anlatımı aynıdır (Kanık, 2011: 81,161).

7. Mahmûd b. Abdülazîz ise, babası ve dedesi ile aynı tarifi vermiştir.

Bu sonuca göre; makamın birbirlerinden farklı olan 1 adet Merâgî, 1 adet Lâdikli, 1 adet Tirevî ve 1 adet Rûh -Perver tanımı bulunmaktadır. Tüm makam tanımları incelendiğinde, makamın 4 adet Segâh perdesi ve 3 adet Dügâh perdesinde karar verdiği görülmektedir. Tanımların çoğu karar perdesi olarak Segâh perdesini gösterdiğinden, günümüzde her ne kadar Hûzî makamının Râst kalıslı Uşşâk makamı olduğu bilinse de 15. yy. anlayışına göre tanım çoğunluğu ile Segâh kararlı makam olarak gösterilmiş ve Seyr-i Nâtik örneği bu doğrultuda bestelenmiştir. Dügâh karar veren tanımlar çeşnilerde kullanılmıştır.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Segâh,

Yedeni: Kürdî,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Segâh,

Peste Doğru Genişleme: Yegâ'ta Râst,

Tizde Genişleme: Eviç'te Ferâhnâk,

Çeşniler: Râst, Uşşâk,

Seyri: İnici.

Makam, inici olması sebebiyle Nevâ perdesi civarında seyre başlar. Segâh'ta Ferâhnâk dolaştıktan sonra, gerekli genişlemeleri ve çeşnileri gösterir. Râst ve Uşşâk'lı kalışlar yapar. Son olarak karara giderken tekrar Segâh perdesinde Ferâhnâk dolaşır ve Segâh perdesi ile karar verir.

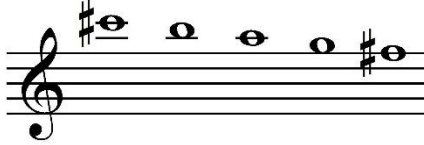
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Hûzî makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 217. Hûzî makamı dizisi

Şekil 3. 218. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Şekil 3. 219. Eviç'te Ferâhnâk genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 220. Nevâ'da Râst beşlisi

Şekil 3. 221. Yerinde Uşşâk dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 22 sözlü ve 6 saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notalar incelendiğinde, hiçbir eserin 15. yy. nazarı görüşüne göre bestelenmediği gözlemlenmiştir. Bu sebeple elde bulunan notalardan makama örnek eser konulamamıştır. Günümüz Hûzî makamı, Râst çeşnili Uşşâk makamı olduğundan bu eksiklik Seyr-i Nâtik örneği ile pekiştirilmiştir.

Hûzî Makamı

The musical score for Hûzî Makamı is presented in eight staves. The time signature is 10/8. The key signature has one sharp (F#). The score includes the following dynamic markings and performance instructions:

- Staff 1: *mf*
- Staff 2: *mp*
- Staff 3: *mf*
- Staff 4: *mp*
- Staff 5: *mf* and *mp*
- Staff 6: *mf* and *f*
- Staff 7: *rit.*, *mp*, *mf*, and *mp*

Şekil 3. 222. Hûzî makamında Seyr-i Nâtık örneği

3.3.19. Irâk-ı Acem makamı 166

Kırşehirli Yusuf'a göre Irâk-ı Acem makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, makama, vakitlerin anlatımında rastlanılmış, ancak perde ve dizisi ile bir bilgiye ulaşılmamıştır (Kırşehrî, 1410: 16a).¹⁶⁷

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın Çeng sazının perdelerinin anlatımında Acem perdesinden icrâ edilebilecek bir makam olduğu tespit edilmiş, ancak bunun dışında bir açıklama yapılmamıştır (Kırşehrî, 1411: v30b).¹⁶⁸

Şükrullâh'a göre Irâk-ı Acem makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makamı terkiplerin anlatımında 51. sırada göstermiş ve makamın seyrini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: “*Irâk Acem oldur kim, Irâk başlana ve Acem karâr ide*” (Şükrullâh, 15. yy. : v120b).¹⁶⁹ Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 223. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Irâk-ı Acem makamı dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makamı 34. faslında 51. sırada göstermiş, makamın seyrini ise 35.

¹⁶⁶ Makamın ismi ilk olarak Kırşehirli'nin “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, perde ismi ve vakitlerin anlatımında geçmektedir. Buna göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

¹⁶⁷ Kâmiloğlu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin *Risâle-i Mûsikî*'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın ile ilgili bulgular aynı yöndedir (Kâmiloğlu, 1998: 24).

¹⁶⁸ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, makam ile ilgili tespitler aynı yöndedir (Doğrusöz, 2007: 142).

¹⁶⁹ Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvar-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 169).

faslında dile getirmiştir. Makamın açıklaması Edvâr-ı Mûsikî ile aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v120b).¹⁷⁰

Bedri Dilşâd'a göre Irâk-ı Acem makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

“*Şu ki göstere Irâk'ı inüben Dügâh otura
Acem-i Irâk isterdi virgil adıyla.*”

Makamın tarifi Şükrullâh'ın tanımıyla aynıdır (Dilşâd, 1427: 203).^{171 172}

Kitâb-ı Edvâr'a göre Irâk-ı Acem makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, makama terkiplerde 55. sırada yer verildiği saptanmış ve tarifi şöyle verilmiştir: “*Irâk-ı Acem oldur kim, Dügâh evinden Irâk göstere, yine Dügâh karâr ide*” (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. :v13a). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 224. Kitâb-ı Edvâr'da verilen tanıma göre Irâk-ı Acem makamı dizisi

¹⁷⁰ Şirinova'nın, “Şükrullah “İlmü'l Edvâr'ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına Edvâr-ı Mûsikî'de olduğu gibi yine 35. faslında yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 265)

¹⁷¹ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırdığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :740).

¹⁷² Feyzioğlu'nu makalesinde de makamın tanımı aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

Seydî'ye göre Irâk-ı Acem makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan "El-Matlâ" adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 54. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî'de makamın anlatımı şöyledir:

“Irâk göster temâm Dügâh evinden
Yine âram it Dügâh'da geç gâmandan.”

Bu tarife, Şükrullâh'ın verdiği tanım ile aynı olmasa da, dizilerinin örtüşmesinden dolayı, makamın dizisi aynı olarak alınmıştır (Seydi, 1504: v18b).¹⁷³

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın ilk ismi Kırşehirli'nin edvârında vakitlerin anlatımında geçmektedir. Gakat makamın dizisiyle ilgili bir bulguya rastlanılmamıştır.

2. Makamın ilk nazârî açıklaması 15. yy.'da Şükrullâh'ın edvarından gelmiştir. Şükrullâh tanımında, adından da anlaşılacağı üzere, öncelikle Irâk makamı dizisini vermiş, ardından Dügâh perdesinde Acem makamını işleyip karar kılmıştır.

3. Dilşâd şiirsel anlatımında makam tarifinde Şükrullâh'ın tarifinin dışına çıkmamıştır.

4. Kitâb-ı Edvâr'daki anlatım Şükrullâh'ın tarifiyle uyumaktadır.

5. Seydî'nin verdiği şiirsel anlatımında, makamın tarifinin Şükrullâh'ın verdiği tarifle aynı olduğu tespit edilmiştir.

Bu sonuçlara göre; makamın 4 adet tanımın hepsi esas dizi olarak kabul edilmiş, 4 adet Şukrullâh tanımı bulunmaktadır. Diğer tanımlar Şükrullâh'ın tanımı ile aynı olduğundan makamda değişik çeşniler bulunmamaktadır. Buna göre, makamın Irâk makamı ile başlayıp adından da anlaşılacağı gibi Acem makamı sonrası karar verdiği tespit edilmiş ve makam analizi bu doğrultuda yapılmıştır.

¹⁷³ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, farklı bir anlatıma ve makamın perdeleri ile aralıkları hakkındaki bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 161).

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,
Yedeni: Râst,
Güçlüsü: Nevâ,
Donanımı: Segâh, Eviç,
Peste Doğru Genişleme: Yoktur,
Tizde Genişleme: Acem'de Çargâh,
Çeşniler: Acem Aşîrân, Sabâ,
Seyri: Çıkıcı - İnici.

Makam, çıkıcı - inici olması sebebiyle karar sesi olan Dügâh perdesi ile Nevâ perdesi arasında seyre başlar. Irâk makamı işlendikten sonra Irâk makamı ile Irâk perdesinde karar eder. Perdeleri ısıdırarak Sabâ geçiş yapıлып, Bestenigâr makamı gibi Irâk perdesinde asma kalış yapar, Acem perdesini güçlendirerek genişlemeleri de yaptıktan sonra Uşşâk'lı kalışlar sonrası Dügâh perdesinde karar verir.

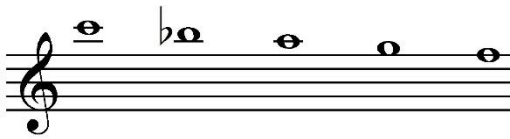
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Irâk-ı Acem makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 225. Irâk-ı Acem makamı I. dizisi

Şekil 3. 226. Irâk-ı Acem makamı II. dizisi

Şekil 3. 227. Acem'de Çargâh genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 228. Acem Aşîrân makamı dizisi

Şekil 3. 229. Yerinde Sabâ dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait hiçbir eserin notasına ulaşamamıştır.

Bu çalışmada, makam ile ilgili bir eser bulunamadığından ve nazariyatının daha iyi anlaşılabilmesi açısından, makamın eksik görülen nazarî kısmı, Seyr-i Nâlık örneği ile giderilmeye çalışılmıştır.

Irâk-ı Acem Makamı

The musical score for Irâk-ı Acem Makamı, Seyr-i Nâtik örneği, is presented in eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 10/8. The score includes various dynamics and articulation marks:

- Staff 1: *mf* (mezzo-forte) and *mp* (mezzo-piano)
- Staff 2: *mf*
- Staff 3: *mp*
- Staff 4: *mf*
- Staff 5: *mp*
- Staff 6: *mf*
- Staff 7: *mp*
- Staff 8: *mf*, *mp*, *rit...* (ritardando), and *p* (piano). A triplet of eighth notes is marked with a '3'.

Şekil 3. 230. Irâk-ı Acem makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.20. Isfahânek makamı ¹⁷⁴

Şirâzî'nin vermiş olduğu perdeler 13. yy.'a ait olduğundan ana dizi olarak ele alınmamıştır (Şirâzî, XIII. – 14. yy./1939: 34a).¹⁷⁵ Ancak, makam ile ilgili ilk somut örnek olmasından dolayı dizisi verilmiştir: ¹⁷⁶

Şekil 3. 231. Şirâzî'nin verdiği perdelere göre Isfahânek makamı dizisi

Merâgî'ye göre Isfahânek makamı (1350 - 1435) 15. yy.:

Merâgî'nin, İstanbul'da, Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunan “*Câmiu'l-Elhân*” adlı eserinde, Isfahânek makamına şübeler bölümünde 20. sırada yer vermiş, inici olarak gösterilen bu makamın perdelerinin A-C-V-H-Y-YB-YC, aralıklarının da C-T-C-C-C-B olduğu görülmektedir (Merâgî, 1415: 30a). Buna göre dizisi şöyledir:

Şekil 3. 232. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Isfahânek makamı dizisi

Merâgî, Tahran'da Şehit Mutaharrî Yüksek Okulu Kütüphanesinde bulunan “*Şerhu'l-Edvâr*” adlı eserinde Isfahânek makamına avâzeler bölümünde bahsetmiş, perdelerini A-C-V-H-Y-YB ve aralıklarını da C-T-C-C-C olarak aktarmıştır (Merâgî, 1435/1991: 208).¹⁷⁷

Kırşehirli Yusuf'a göre Isfahânek makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Isfahânek makamının terkiplerde 8. sırada yer aldığı tespit edilmiş, seyri

¹⁷⁴ Makamın ismi ilk olarak Şirâzî'de görüldüğüne göre, XIII. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

¹⁷⁵ Wright, *The Modal System of Arab and Persian Music*, adındaki kitabında, makamın dizisini Râst perdesine geçürerek aynı vermiştir (Wright, 1978: 145).

¹⁷⁶ XIII. yy.'da nazârî verilerine rastlanılan bu makamın Özkan'da III. Selim tarafından terkip ettiği yazmaktadır (Özkan, 2006: 330).

¹⁷⁷ Kolukırık, “*Abdülkâdir Merâgî ve Şerhu'l-Edvâr adlı eserinin XIV. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri*” adlı doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kolukırık, XV. y.y. / 2009: 268).

şöyledir: “*İsfahâneki oldur kim, İsfahân âgâz ide, ine Acem evinde karâr ide*” (Kırşehirî, 1410: v10b, 11a). Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 233. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre İsfahâneki makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın 8. terkip olduğu tespit edilmiş ve seyri şöyledir: “*İsfahâneki oldur kim İsfahân Agâze ide, ine Acem evinde karâr ide*”. Harîrî'nin de makama sadık kaldığı görülmektedir (Kırşehirî, 1469/1411: v14b).¹⁷⁸

AGK 131 numarada kayıtlı makalede İsfahâneki makamı (15. - 18. yy.):

Ankara'da, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Makalede İsfahâneki makamına terkiplerde yer verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*İsfahâneki oldur kim, âgâz ide, ine Acem evinde karâr ide*” (Kırşehirli, 1410. 131/1: 21).

Bu anlatım eksik olduğundan, Kırşehirli'nin risâlesine başvurulmuş ve eksik olan yerin “*İsfahân*” olduğu tespit edilmiştir (Kırşehirli, 1411: v14b). Makamın dizisinin Kırşehirli ile aynı olduğu tespit edilmiştir (Kırşehirli, 1410. 131/1: 21).¹⁷⁹

Şükrullâh'a göre İsfahâneki makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh'ın, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makama terkiplerde 5. sırada yer verdiği görülmektedir. Eserde makamın anlatımını şöyledir: “*İsfahâneki oldur ki İsfahân başlana, acem evinde karar ide*”

¹⁷⁸ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehirî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde makamın dizisi ile ilgili bulgular aynıdır (Doğrusöz, 2007: 95).

¹⁷⁹ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklaması aynıdır (Doğrusöz, 1997: 26).

Makamın dizisi Kırşehirli ile aynı olduğundan tekrar verilmemiştir (Şükrullâh, 15. yy. : v118a).¹⁸⁰

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makama 35. fasılda yer vermiş ve makamın açıklamasını Edvâr-ı Mûsikîdeki gibi yapmıştır (Şükrullâh, 15. yy. : v118a).¹⁸¹

Bedri Dilşâd'a göre Isfahânek makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan "*Murâd-Nâme*" adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

*“Ger âgâz idüben Sipâhân'dan
Acem karâr eylese andan
Ana Isfahânek dimişlerdürür
Be gayet emekler yemişlerdirür”.*

Makamın tarifi Kırşehirli'nin vermiş olduğu diziyle aynıdır (Dilşâd, 1427: 201).¹⁸²

Hızır b. Abdullâh'a göre Isfahânek makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l-Edvâr* nüshası incelendiğinde, Isfahânek makamına, 60 terkip içerisinde 5. sırada yer vermiş olduğu görülmektedir. Abdullâh, makam tarifini şöyle vermektedir: "*Isfahân âgaz ide ine Acem*

¹⁸⁰ Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve "Edvar-ı Mûsiki" Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 168).

¹⁸¹ Şirinova'nın, "Şükrullah'ın "İlmü'l Edvâr'ı" adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına Edvâr-ı Mûsikî'de olduğu gibi yine 35. fasılda yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 263).

¹⁸² Ceyhan'ın "*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*", adlı kitabı araştırdığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :731).

evinde karâr ide". Verilen tarif Kırşehirli'nin tarifiyle aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 142b).¹⁸³

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l-Edvârı* incelendiğinde makamın isminin terkiplerde yer aldığı görülmektedir. Makamın tarifi verilmiş, ancak ismi Isfahânun olarak anılmıştır. Makamın tarifi diğer nüsha ile aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 119a).¹⁸⁴

Alişâh b. Hacı Büke'ye göre Isfahânek makamı (? - 1500) 15. yy. :

Büke'nin yazmış olduğu "*Mukaddimetü'l Usûl*" adlı eserinde Isfahânek makamının anlatımına 72b varlığında şûbelerde yer verilmiş ve dizisinin "A-C-V-H-Y-YB-YC" olduğunu belirtilmiştir. Bu perdelere göre aralıkları ise, C-T-C-C-C-B olarak tespit edilmiştir (Büke, 1500: vr. 72b). Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 234. Büke'nin verdiği perdelere göre Isfahânek makamı dizisi

Şirvânî'ye göre Isfahânek makamı (1407 - 1486) 15. yy. :

Şirvânî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesinde III. Ahmed kısmında bulunan "*Mecelletun Fi'l-Mûsîka*" adlı eseri incelendiğinde, makama 24 şûbe arasından 20. sırada yer verilmiş, ancak perde ve aralıkları ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır (Şirvânî, 1453: v107).¹⁸⁵

Lâdikli Mehmed Çelebi'ye göre Isfahânek makamı (? - 1512) 15. yy. :

Lâdikli Mehmed Çelebi'nin, 1708 tarihli, Çorumda, İskilip, İlçe Halk Kütüphanesinde ve 1894 tarihli, Taksim Atatürk Kütüphanesi, Belediye Bölümü'nde bulunan, "*er- Risâletü'l-Fethiyye*" adlı eserleri incelendiğinde, makama, şûbelerde 20. sırada yer verilmiştir (Lâdikli,

¹⁸³ Çelik'in, "Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi" adlı doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır. Çelik, tariftten yola çıkarak dizinin Isfahân ve Acem makamından oluştuğunu belirten bir dizi vermiştir (Çelik, 2001: 51).

¹⁸⁴ Özçimi'nin "Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr" adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde de, makam ile ilgili tarif aynı yapılmıştır (Özçimi, 1989, 205).

¹⁸⁵ Akdoğan'ın, "Fethullah Şirvânî ve "Mecelletun Fi'l-Mûsîka" Adlı Eserinin XV. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri" adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Akdoğan, 1996: 226).

1485: v84a). Lâdikli'de, makamın perdelerinin A-C-V-H-Y, aralıklarının da C-T-C-C olduğu tespit edilen makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 235. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Isfahânek makamı I. dizisi

Orijinal yazımında, aralıklarının “C-T-C-T” olduğu görülmektedir. Ancak bu aralığın doğru olması mümkün değildir. O yüzden aralıklar “C-T-C-C” olarak düzeltilmiştir. (94b) varağına bakıldığında, ayrı bir Isfahânek dizisi verilmiştir (Lâdikli, 1484: v98b). Perdelerinin YV-A-D-V-H-Y-YA olduğu ve aralıklarının da C-T-C-C-C-B olduğu tespit edilen makamın anlatıma göre dizisi şöyledir:

Şekil 3. 236. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Isfahânek makamı II. dizisi

Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî'ye göre Isfahânek makamı (15. yy.):

Abdülazîz, b. Merâgî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Nekâvetü'l-Edvâr adlı eserinde*, makamın şübelerde 21. sırada verildiği, perdelerinin A-C-V-H-Y-YB-YC ve aralıklarının da C-T-C-C-C-B olduğu tespit edilmiştir (Abdülazîz b. M. 15. yy. : v24b). Buna göre makamın dizisi şöyledir:

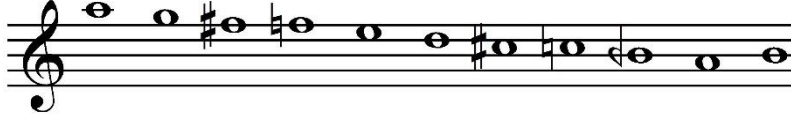
Şekil 3. 237. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Isfahânek makamı I. dizisi

Kadızâde Mehmed Tirevî'ye göre Isfahânek makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerde 37. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: “*Isfahânek*¹⁸⁶ *oldur kim, Isfehân temâm ağâze idüb, Acem karâr idersin*”. Bu tarif, Şükrullâh'ın verdiği tarif ile aynıdır (Tirevî, 1488: v.181a).

¹⁸⁶ Eserde Isfahânek yerine “Isfahâne” olarak eksik yazılmıştır.

Ayrıca Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinde, makam tarifi şöyledir: “*Kâide-i Isfahân, Isfahân icrâ-i tamdan sonra Sigâh karâr ide*” (Tirevî, 1775: 13a). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 238. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Isfahânek makamı II. dizisi

Rûh - Perver'de Isfahânek makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Isfahânek makamının dizi ile ilgili açıklaması şöyledir: “*Isfahânek oldur ki, Isfahân âgâz ide, Acem karâr eyleye*”. Bu tarif, Hızır b. Abdullâh'ın verdiği dizi tarifi ile aynıdır (Rûh-Perver, 15. yy. : 10a).¹⁸⁷

Kitâb-ı Edvâr'a göre Isfahânek makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, Isfahânek makamının terkipler bölümünde 15. sırada yer aldığı tespit edilmiş ve makam şöyle açıklanmıştır: “*Isfahânek oldur kim, Isfahân ağaz ide, ine Acem evinde karâr ide*”. Makamın tarifi Hızır b. Abdullâh'ın tarifıyla aynıdır (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. : 11b).¹⁸⁸

Seydî'ye göre Isfahânek makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın didaktik şiir biçiminde anlatıldığı görülmektedir. Eserde, makamın terkiplerde 5. sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Seydî'nin dizisini ve perdelerini vermediği eserinde makamın anlatımı şöyledir:

¹⁸⁷ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Cevher, 2004: 16).

¹⁸⁸ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da Isfahânek makamının terkiplerde yer aldığı yazılmış ve açıklaması şöyle yapılmıştır: “*Isfahânek, Isfahân ile başlar ve Acem perdesinde karâr verir*” (Cevher, 2004: 12).

*“Nedür bilmek dilersen Isfahânek
Mehattû mahrecin key anla yıl yik“
Ser âgâz it Isfahân perdesinden
Gele mihrü mehebbet sözi senden
Acem dârında inüben karar it
Mehabbet nâyı bigi âh-ü zâr it”.*

Bu tarifte, Isfahân gösterip, Acem karar edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Sonuç olarak anlatılan bu makam, Şükrullâh’tan bu yana verilen dizi tarifleriyle aynıdır (Seydi, 1504: v12b).¹⁸⁹

Mahmûd b. Abdülazîz’e göre Isfahânek makamı (15. yy.):

Mahmud, bin Abdülazîz’in, İstanbul’da, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye yazmalarında bulunan *Makâsîdü’l-Edvâr* adlı eser incelendiğinde, Isfahânek makamının şûbeler bölümünde 21. sırada olduğu görülmüştür. Perdelerinin A-C-V-H-Y-YB-YC olduğu ve aralıklarının da C-T-C-C-C-B olduğu tespit edilen makamın dizisi, Abdülazîz’in babası ile aynıdır (Abdülazîz, 1508: v37b).¹⁹⁰

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. 15. yy.’a göre makamın ilk tanımı Merâgî’ye ait olup, yapılan ebced düzenlemesi sonucu, günümüzde tam anlamıyla olmasa da Râst makamı dizisine benzerlik göstermektedir. Ancak bu dizinin karar sesi açısından diğer anlatımlarla uyuşum göstermemesinden ve dizisinin son iki perdesi hariç Geveşt makamı ile aynı olmasından ve dizi kullanıldığında Geveşt makamından farklı bir seyir olmayacağından, Seyr-i Nâtik örneğinde nazârî olarak değerlendirmeye alınmamıştır.

2. İlk anlamlı ve ismine uygun tanım Kırşehirli’den gelmektedir. Kırşehirli, makamın Isfahân başlayıp, Acem karar verdiğini açıkça belirtmiştir.

¹⁸⁹ Arısoy’un, “Seydi’nin El-Matla’ Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları ile ilgili bir bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 127).

¹⁹⁰ Kanık’ın üzerinde çalıştığı, “Mahmud Bin Abdülaziz’in ‘‘Makasidü’l-Edvar’’ Adlı Eseri” adlı doktora tezinde, Isfahânek makamının perde ve aralıklarının anlatımı aynıdır (Kanık, 2011: 81,161).

3. Şükrullâh'ın, edvârında makamın tanımının Kırşehirli'nin tanımı ile aynı yapıldığı tespit edilmiştir.

4. Dilşâd şiirsel anlatımında makam tarifinde Kırşehirli'nin tarifinin dışına çıkmamıştır.

5. Abdullâh, Kırşehirli'nin anlatımının dışına çıkmamıştır.

6. Büke'nin tanımı Merâgî ile aynıdır, bu nedenle değerlendirme dışında tutulmuştur.

7. Şirvânî'de makamın şubelerde olduğu yazılmış, ancak bir açıklama yapılmamıştır.

8. Lâdikli'nin verdiği iki dizide de karar perdeleri ve nazarf farklılıklar olduğundan, değerlendirme dışında tutulmuştur.

9. Abdülazîz, babası Merâgî'nin verdiği tanımın dışına çıkmamıştır

10. Tirevî, makamın Isfahân başlayıp Segâh perdesi ile bittiğini vurgulamış ve değerlendirmeye alınmamıştır.

11. Rûh - Perver'de, makamın tanımında Kırşehirli'nin verdiği tarife uymuştur.

12. Kitâb-ı Edvâr'da verilen tanımın Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynı olduğu görülmektedir.

13. Seydî'nin verdiği şiirsel anlatımında, makamın tarifinin Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynı olduğu tespit edilmiştir.

14. Mahmûd b. Abdülazîz de babasının ve dedesinin tarifinin dışına çıkmamış olup, değerlendirme dışında tutulmuştur.

Bu sonuçlara göre; değerlendirmeye alınan makamın 12 adet tanımdan esas dizi olarak kabul edilebilen 7 adet Kırşehirli tanımı bulunmaktadır. Kırşehirli'nin, tanımı incelendiğinde, makamın Isfahân başlayıp adından da anlaşılacağı gibi Acem makamı sonrası karar verdiği tespit edilmiş ve makam analizi bu doğrultuda yapılmıştır.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Segâh,

Peste Doğru Genişleme: Yoktur,

Tizde Genişleme: Acem'de Çargâh,
Çeşniler: Uşşâk, Sabâ,
Seyri: Çıkıcı - İnici.

Makam, çıkıcı - inici olması sebebiyle karar sesi olan Dügâh perdesi ile Nevâ perdesi arasında seyre başlar. İsfahân makamı işlendikten sonra gerekli genişlemeler ve çeşniler gösterildikten sonra makam Acem perdesini güçlendirir ve karara doğru Dügâh perdesi ile karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren İsfahânek makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 239. İsfahânek makamı I. dizisi

Şekil 3. 240. İsfahânek makamı II. dizisi

Şekil 3. 241. Acem'de Çargâh genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 242. Yerinde Uşşâk dörtlüsü

Şekil 3. 243. Yerinde Sabâ dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 9 sözlü eser ve 8 saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında en eski tarihli bestekârın Sultan III. Selim olduğu tespit edilmiştir. III. Selim 18. yy.'a ait bir bestekâr olduğuna göre, makamın karar perdeleri incelenmiş ve tüm eserlerin karar perdelerinin Düğâh perdesi olduğu saptanmıştır. 1 Peşrev ve 1 saz semâisi bestelediği düşünölen Çelebi'nin örnek olarak peşrevi gösterilmiştir. Eserin ilk hanesinde Isfahân makamı hâkim olmuş, bazı yerlerde Acem'de Çargâh dörtlüsü gösterilmiştir. Teslimde, Sabâ çeşnisi kullanılarak karar verilmiştir. Diğer hanelerde Neveser, Nihâvend, Hicâzkâr gibi makamlara geçkiler yapılmıştır.

ISFAHÂNEK PEŞREV

Ağır Düyek *III. Selim*

I. HANE

TESLİM

II. HANE

Şekil 3. 244. İsfahânek makamında eser örneği ¹⁹¹

---

¹⁹¹ Bu eserin notası TRT'nin nota arşivinden elde edilmiştir.

ISFAHÂNEK PEŞREV (2)

The image displays a musical score for the Isfahânek Peşrev (2) in staff notation. The score is written in a single system with ten staves. The first staff begins with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The second staff ends with a double bar line and a repeat sign. The third staff is labeled 'III. HANE' and begins with a treble clef and a key signature of one flat. The score continues with several staves of music, including a section with a key signature change to two flats (B-flat and E-flat) in the sixth staff. The final staff ends with a double bar line and a repeat sign.

Şekil 3.227. Isfahânek makamında eser örneği devam

İsfahânek Makamı

The musical score for İsfahânek Makamı consists of eight staves of music in 10/8 time. The dynamics are marked as follows: *mf* (mezzo-forte), *f* (forte), *mp* (mezzo-piano), and *p* (piano). A *rit.* (ritardando) marking is present above the seventh staff. The score includes various melodic lines with slurs and accents, and a final double bar line at the end of the eighth staff.

Şekil 3. 245. İsfahânek makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.21. Kûçek makamı

Makamın ismi ilk olarak 10. yy.'a ait Fârâbî'nin Kitabı'l Musikâl Kebîr adlı eserinde, mûsikî ile tedavi eden makamların anlatımında görülmektedir.^{192 193}

Makamın ilk nazarî bilgisi 13. yy.'da Urmevî'den gelmiştir (Urmevi, 1235: 20a). Buna göre dizisi şöyledir:

Şekil 3. 246. Urmevî'nin verdiği perdelere göre Kûçek makamı dizisi

Onu takiben yine aynı yy.'da Şîrâzî'den gelen makam tanımı Urmevî'nin verdiği tanıma uymaktadır (Şîrâzî, XIII. – 14. yy.: 34a).

15. yy.'dan önceki son tanım ise 14. yy.'da yaşamış olan Safedî'den gelmiş ve makam dizisinin, karar perdesi dâhil olmak üzere günümüz Sabâ makamına benzediği tespit edilmiştir (Safedî, 14.yy.: 6a). Dizisi ise şöyledir:

Şekil 3. 247. Safedî'nin verdiği perdelere göre Kûçek makamı dizisi

Bu dizi ile, Safedî'nin, Urmevî ve Şîrâzî'nin anlatımından uzaklaşmış olduğu ve 14. yy.'daki tarifin tamamen farklı bir makama dönüştüğü saptanmıştır.

Kırşehirli Yusuf'a göre Kûçek makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Kûçek makamının, makam anlatımlarında 4. sırada yer aldığı tespit edilmiş ve seyri teşrih bölümünde şöyle anlatılmıştır: “*Gerdâniye'den hareket idüb Evc ve Hüseyinî'ye iner dahi Nevâ'yı aşub Çârgâh perdesine düşer. Çârgâh'dan Sabâ yüzünden Dügâh*

¹⁹² Somakçı, P. (2003). Türkler'de Müzikle Tedavi. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15),134.

¹⁹³ Kûçek makâmı 110. yy.'da yaşamış Kindî tarafından zikredilmediğine göre, 10. yy.'da terki edilmemiş bir makam olduğu düşünülebilir.

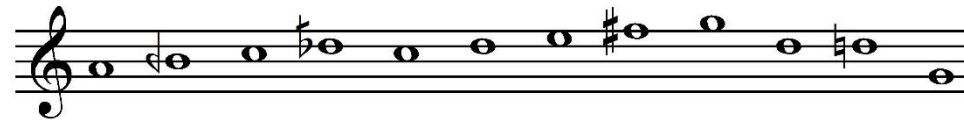

perdesine düşer ba'dehû Sabâ yüzünden Dügâh karârına gelür. Netice-i kelâm Kûçek oldur ki Hüseyinî perdesinden Çârgâh perdesine düşer bâde Sabâ yüzünden Dügâh'da karâr ider” (Kırşehirî, 1410: v34a). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 248. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Kûçek makamı I. dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın, makam anlatımlarında olduğu tespit edilmiştir. Hariri'nin, Zir efkendi Kûçek olarak adlandırdığı bu makam, Kırşehirî'nin Risâlesinde Kûçek olarak adlandırılmıştır. İnceleme yapıldığında, her iki makamın da dizisi itibarı ile aynı olduğu saptanmıştır. Makamın dairesi şöyledir: “*evvel Dügâh hemân, Sigâh hemân, Çargâh hemân, Sigâh evi Kûçek, Çargâh hemân, Sigâh evi Kûçek, Dügâh evi Hüseyinî, Sigâh evi Hisâr, Yekgâh evi Gerdâniye, Sigâh evi Kûçek, Yekgâh evi İsfahân, tîzyine giden bunladır, Yekgâh evi Râst*” (Kırşehirî, 1469/1411: v9a).¹⁹⁴ Bu seyire göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 249. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Kûçek makamı II. dizisi

Bedri Dilşâd'a göre Kûçek makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, Kûçek makamı ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan Kûçek makamına, makamlar bölümünde 4. sırada Zîr-i Kûçek adı altında yer verdiği tespit edilmiştir. Dilşâd makam ile ilgili perde, aralık veya dizi bilgisi vermemiştir (Dilşâd, 1427: 199).¹⁹⁵

¹⁹⁴ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehirî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde makamın dizisi ile ilgili bulgular aynıdır (Doğrusöz, 2007: 86, 182).

¹⁹⁵ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşâd'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamlarla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :726).

Hızır b. Abdullâh'a göre Kûçek makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, Kûçek makamın tarifini şöyle verilmektedir: “*evvel Dügâh hemân, Sigâh hemân, Sigâh Çargâh evi, Sigâh Hisâr evi serâgaz, Dügâh Hüseyinî evi, Sigâh Hisâr evi, Yekgâh Gerdâniye evi, Dügâh Muhâyyer evi*” (Hızır b. Abdullâh, 1441: 88a).¹⁹⁶ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 250. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Kûçek makamı dizisi

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l- Edvârı* incelendiğinde makamın 4. makam olarak verilmesinin dışında bir açıklama yapılmamıştır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 66b).¹⁹⁷

Alişâh B. Hacı Büke'ye göre Kûçek makamı (? - 1500) 15. yy. :

Büke'nin yazmış olduğu “*Mukaddimetü'l Usûl*” adlı eserinde Kûçek makamı, 133 devir içerisinden 59. daire olarak, Zirefkend makamı ile aynı dairede gösterilmiştir. Büke makamın perdelerinin A-C-h-H-Y-YB-YC-YV-YH olduğunu belirtmiş, ancak gizli uyumsuz bir diziye sahip olduğunu da söylemiştir (Büke, 1500: vr. 56b).¹⁹⁸ Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 251. Büke'nin verdiği perdelerine göre Kûçek makamı dizisi

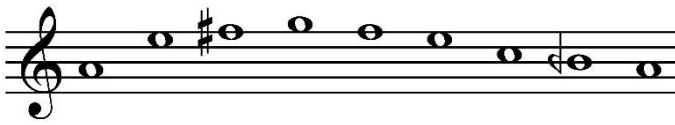
¹⁹⁶ Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makam ve dizi açısından tarifi aynıdır (Çelik, 2001: 29).

¹⁹⁷ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, makam tarifi aynıdır (Özçimi, 1989, 141).

¹⁹⁸ Çakır'ın “*Alişâh B. Hacı Büke (? – 1500)'nin Mukaddimetü'l – Usûl Adlı Eseri*” adlı doktora tezi çalışmasında, makam ile ilgili bulgular aynı yöndedir (Çakır, 1999: 72,78).

Kadıızâde Mehmed Tirevî'ye göre Kûçek makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, makam anlatımlarında 4. sırada yer verilmiş, adı zirefkend-i Kûçek olarak geçen bu makamın tarifi şöyle yapılmıştır: “*Zirrefken-i Kûçek oldur kim, ağâz ve karargâhı Dügâh hânesidir. Tariki budur ki, Dügâh hanesinden ağâze idüb, Segâh ve Çargâh hânelerine uğramadan, Hüseyinî hanesine varub, andan yukaru Sigâh ve tiz Râst hânelerin seyr idüb, inüb aşağı Dügâh hânesinde karâr ider. İşde Kûçek seyri böylecedir*” (Tirevî, 1488: v.177b). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 252. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Kûçek makamı dizisi

Ayrıca Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinde, makam tarifi şöyledir: “*Gerdâniye ve Evc, Hüseyinî ve nim Sabâ bâdehû gösterüb, tekrar Sabâ üslûbunun üzre perde-i Dügâh'da karârı kavlı ihtilaf*”. Bu tarif, Kırşehirlinin verdiği tarifile aynıdır (Tirevî, 1775: 3b).¹⁹⁹

Kitâb-ı Edvâr'a göre Kûçek makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, makamın Zirefkend-i Kûçek adı altında, 12 asıl makamdan 4. sırada yer aldığı tespit edilmiş, dairede verilen makamın perdeleri şunlardır: “*Evvel Dügâh hemân, Segâh hemân, Çargâh hemân, Segâh Kûçek evi, Dügâh Hüseyinî evi, Segâh Hisâr evi, Yekgâh Gerdâniye evi, Segâh Nevrûz evi, Yekgâh Isfahân evi, Tizye giden budur*” (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. : 6a).²⁰⁰ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

¹⁹⁹ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadıızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımları aynıdır (Uygun, 1990: 34, 48).

²⁰⁰ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da makamın terkiplerde yer aldığı yazılmış ve açıklaması aynıdır (Cevher, 2004: 10).

Seydî'ye göre Kûçek makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan "El-Matlâ" adlı eseri incelendiğinde, makama 4. sırada yer vermiş, ismini Zirefkend-i Kûçek olarak ifade etmiş ve tarifini de şöyle yapmıştır:

*“Çü dördüncü oldı Zirefkend-i Kûçek
Bulınır akille istense der çeng
Zirefkend'ün işitgil menşeini
Nirdendür mehattu mebdeini
Buçuk perde aşaga in Nevrûz kılından
Hemân âgâz it ol perde yolından
Bunun çün mahreç oldı nisf-ı Nevrûz
Otur var perde-i Dügâh'ta var it söz
Mehattu mahrecin bunun çü bildin
Hemân evtâr içinde üstad oldun”*

(Seydi, 1504: v9b).^{201 202}

Bu tarifte, Nevrûz dizisi sonrası Dügâh'ta karar edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 253. Seydî'nin verdiği tanıma göre Kûçek makam dizisi

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. 15. yy.'da ilk tanım Kırşehirli'den gelmiş ve günümüz nazariyatının da çatısını oluşturan tanım olmuştur. Kırşehirli'nin verdiği tariftten, makamın dizisinin

²⁰¹ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları ile ilgili bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 103).

²⁰² Tura'nın, çevirisini yaptığı, *Kitâbu 'İlmi'l Mûsikî 'alâ vechi'l - Hurûfât* (Mûsikî'yi Harflerle Tesbit ve İcrâ ilminin Kitabı) incelendiğinde, makam bulguları aybı yöndedir (Tura, 2001: 110, 142).

öncelikle Nevâ makamı gibi Eviç perdesini kullanıldığı, daha sonra Sabâ makamına geçki yaparak karar verdiği görülmektedir.

2. Dilşâd edvarında makamdan bahsetmiş, ancak perde ve aralık bilgisi vermemştir.

3. Abdullâh, Kırşehirli'nin anlatımının dışına çıkmamıştır.

4. Büke'nin tanımı, Urmevî'nin vermiş olduğu 13. yy. nazriyatı ile aynı olduğundan değerlendirme dışında tutulmuştur.

5. Abdülazîz, babası Merâgî'nin verdiği tanımın dışına çıkmamıştır.

6. Tirevî, makamın tanımını Kırşehirli ile aynı vermiştir.

7. Kitâb-ı Edvâr'da verilen tanımın Kırşehirli'nin verdiği tarifile aynı olduğu görülmektedir.

8. Seydî'nin verdiği şiirsel anlatımında, makamın tarifinin Kırşehirli'nin verdiği tarifile aynı olduğu tespit edilmiştir.

Bu sonuçlara göre; değerlendirmeye alınan makamın 7 adet tanımdan esas dizi olarak kabul edilebilen 6 adet Kırşehirli tanımı bulunmaktadır. Kırşehirli'nin, tanımını incelendiğinde, makamın Hüseyinî makamı gibi başlayıp Sabâ makamı dizisinin özelliklerini göstererek Dügâh perdesinde karar verdiği tespit edilmiştir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Hüseyinî, Çargâh,

Donanımı: Segâh,

Peste Doğru Genişleme: Yoktur,

Tizde Genişleme: Acem'de Çargâh,

Çeşniler: Uşşâk,

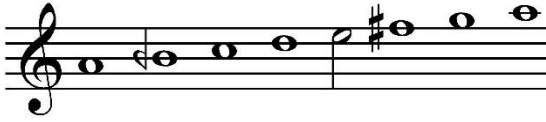
Seyri: Çıkıcı - İnici.

Makam, çıkıcı - inici olması sebebiyle, seyire karar sesi olan Dügâh perdesi civarından başlar. Hüseyinî makamı ve Nevâ makamının dizilerini gösterdikten sonra çeşnilerini kullanır ve Çargâh perdesini güçlendirmek suretiyle Sabâ makamına geçki yapar ve yerinde Sabâ'lı karar verir.

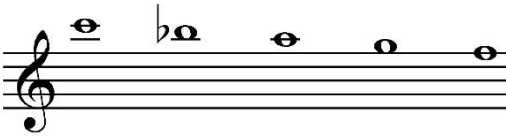
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Kûçek makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 254. Kûçek makamı I. dizisi

Şekil 3. 255. Kûçek makamı II. dizisi

Şekil 3. 256. Acem'de Çargâh genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 257. Yerinde Uşşâk dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 10 sözlü eser ve 9 saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında, 15. yy sonrası en eski tarihli bestekârın Mümin Dede olduğu tespit edilmiştir. Mümin Dede 17. yy.'a ait bir bestekâr olduğuna göre, makamın karar perdeleri incelenmiş ve tüm eserlerin karar perdelerinin Dügâh perdesi olduğu saptanmıştır. 1 Peşrev ve 1 saz semâisi bestelediği düşünülen Mümin Dede'nin örnek olarak peşrevi verilmiştir. Eserin ilk hanesinde Nevâ makamı sonrası Nevâ'da Râst'lı kalıplar yapılmış, makamın çeşnisi olan Acem'de Çargâh yapılmış ve kısa bir Sabâ geçkisinden sonra tekrar Nevâ'da Râst yaparak teslime geçilmiştir.

Teslim başlangıcında Hüseyinî makamına kısaca değinen Mümin Dede, hemen Sabâ makamına geçki yapıp karar vermiştir. Eserin ikinci hanesinde, yine Sabâ makamı işlenmiş, ancak hane sonuna doğru tekrar Nevâ'da Râstlı kalışlar yapılmıştır. III. hanede, Muhâyyer makamına geçki sonrası tekrar Nevâ'da Râst yapılmış ve hane son bulmuştur. Son hanesinde Râhâtü'l Ervâh makamına geçki yapılmış ve sona doğru yine Nevâ'da Râst'lı kalış yapılarak hane son bulmuştur.

KÛÇEK PEŞREV

USUL: BEREFŞAN

BESTE: MÜ'MİN DEDE

1.HANE

MÛLAZİME §

2.HANE

Şekil 3. 258. Kûçek makamında eser örneği ²⁰³²⁰³ Bu eserin notası TRT'nin nota arşivinden elde edilmiştir.

3.HANE

4.HANE

Şekil 3.242. Kûçek makamında eser örneği devam

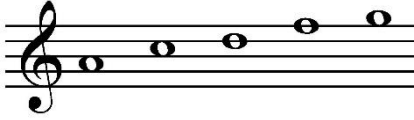
Kûçek Makamı

The musical score for Kûçek Makamı, Seyr-i Nâtik örneği, is written in 10/8 time and features a key signature of one sharp (F#). The piece is composed of eight staves of music. The dynamics are marked as follows: *mf* (mezzo-forte) on the first, second, fourth, fifth, and seventh staves; *f* (forte) on the third staff; *p* (piano) on the sixth staff; and *mf* (mezzo-forte) on the eighth staff. The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings. The piece concludes with a double bar line at the end of the eighth staff.

Şekil 3. 259. Kûçek makamında Seyr-i Nâtik örneği

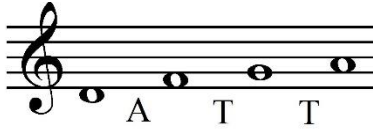
3.3.22. Mâye makamı ²⁰⁴

Makamın ismi ilk olarak 13. yy.'da Urmevî'nin Kitâb-ül Edvâr adlı eserinde görülmektedir (Urmevî, 1235: 29). ²⁰⁵ Urmevî'nin pentatonik şeklindeki dizisi şöyledir:

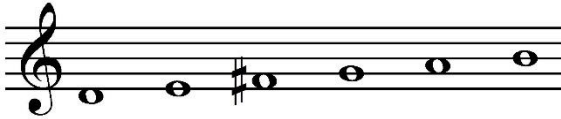
Şekil 3. 260. Urmevî'nin verdiği perdelere göre Mâye makamı dizisi

13. yy. ait Şirâzî'nin edvârında ise, makam yine pentatonik olarak gösterilmiştir (Şirâzî, 13. – 14. yy.: 23b). ²⁰⁶ Dizisi ise şöyledir:

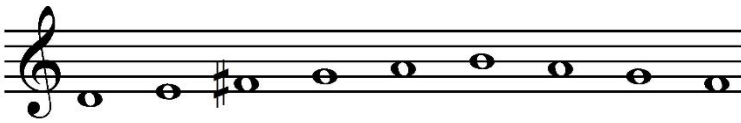

Şekil 3. 261. Şirâzî'nin verdiği perdelere göre Mâye makamı dizisi

15. yy.'da Merâgî'den gelen makam tanımından önceki son tanım 14. yy.'da Safedî'den gelmiştir (Safedî, 14. yy.: 8a). Safedîye göre makam dizileri şöyledir:

Şekil 3. 262. Safedî'nin verdiği perdelere göre Mâye makamı I.dizisi

Şekil 3. 263. Safedî'nin verdiği perdelere göre Mâye makamı II.dizisi

²⁰⁴ Makamın ilk ismi, XIII. yy.'da Urmevî'nin Kitâbü'l Edvâr adlı eserinde görüldüğüne göre, makamın XIII. yy. veya öncesinde terkip edilmiş olacağı düşünülebilir (Urmevî, 1235: 29).

²⁰⁵ Yapılan araştırmalar, Uygun'un, "Safiyüddin Abdülmü'min ve Kitâbü'l Edvârı" adlı kitabında, Mâye makamı üzerine yaptığı incelemelerin, dizi ve aralıkları açısından benzerlik göstermiş olduğundan, dizisi aynıdır (Uygun, 1999: 221).

²⁰⁶ Wright'in, *The Modal System of Arab and Persian Music*, adındaki kitabında, makamı günümüzde kullanılan nazariyat sistemine göre çevirmesi dışında, tüm bulgular aynı yöndedir (Wright, 1978: 144).

Merâgî'ye göre Mâyê makamı (1350 - 1435) 15. yy.:

Merâgî'nin, İstanbul'da, Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunan “*Câmiu'l-Elhân*” adlı eserinde, Mâyê makamına avazeler bölümünde 5. sırada yer verilmiştir. Perdeleri Yh-YB-H-h-A olarak tespit edilen makamın, diğer icrâcılar tarafından farklı tanımlandığını belirten Merâgî ikinci dizinin perdelerini de Ya-H-V-D-A olarak vermiştir (Merâgî, 1415: 32a).²⁰⁷ Buna göre iki farklı dizi şöyle belirtilebilir:

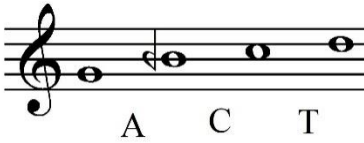

Şekil 3. 264. Merâgî'nin verdiği perdelerle göre Mâyê makamı I. dizisi

Şekil 3. 265. Merâgî'nin verdiği perdelerle göre Mâyê makamı II. dizisi

Merâgî, Tahran'da Şehit Mutaharri Yüksek Okulu Kütüphanesinde bulunan “*Şerhu'l-Edvâr*” adlı eserinde Mâyê makamına avâzeler bölümünde 5. sırada bahsetmiş, perdelerini A-V-H-YA olarak vermiş ve aralıklarının da A-C-T olarak tespit edilmiştir (Merâgî, 1435: 214).²⁰⁸ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 266. Merâgî'nin verdiği perdelerle göre Mâyê makamı III. dizisi

²⁰⁷ Sezikli, “*Abdülkâdir Merâgî ve Câmiu'l-Elhân'ı*” adlı doktora çalışmasında birinci dizinin anlatımında gözden kaçırmış olacak ki “Yb” olarak belirttiği perdenin Tiz Beyâtî olduğunu atlamış ve Tiz Hüseyîni olarak kayda girmiştir (Sezikli, 2007: 73).

²⁰⁸ Kolukırık, “*Abdülkâdir Merâgî ve Şerhu'l-Edvâr adlı eserinin XIV. Yüzyıl Türk Müsikîsi Nazariyatındaki Yeri*” adlı doktora tezinde, makam ile ilgili anlatımı aynıdır (Kolukırık, 2009: 272).

Kırşehirli Yusuf'a göre Mâye makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, makama, avâzelerin anlatımında 4. sırada yer verilmiş, anlatımı ise şöyledir: “*Evvel Dügâh evi, Yegâh evi Râst, Dügâh hemân, Dügâh evi Uşşâk, Dügâh hemân, Yegâh evi Râst, bu dahi Şehnâz evi tizden kopar, nermde karâr ider, karâr-ı Uşşâk*” (Kırşehrî, 1410: v8b). Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 267. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Mâye makamı dizisi

Diğer âlimlerin anlatımından da bu makamın Râst perdesinden başlayıp, Segâh yaptığını, daha sonra aynı yoldan Dügâh perdesinde karar ettiği vurgulandığına göre, makamın Dügâh kararlı olma olasılığı yüksektir (Kırşehrî, 1410: v33a).

Kâmiloğlu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin *Risâle-i Mûsikî*'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın tarifi ile ilgili bulgular aynıdır (Kâmiloğlu, 1998: 35, 72).

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı *Kitab-ı Edvâr*'da, makamın avâzelerin anlatımlarında 4. sırada olduğu tespit edilmiş, anlatımı ise yukarıdaki ile aynıdır (Kırşehrî, 1411: v11b).²⁰⁹

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Mâye makamı (15. - 18. yy.):

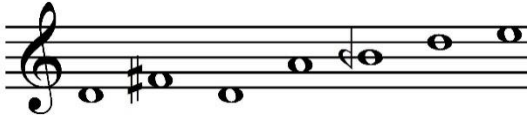
Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde makama, Ağâzelerin anlatımında 4. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Evvel Dügâh evi, Yegâh evi Râst, Dügâh hemân, Dügâh evi Uşşâk, Dügâh hemân, Yegâh evi Râst, bu dahi Şehnâz evi tizden kopar, nermde karâr ider, karâr-ı Uşşâk*”. Bu anlatımın Kırşehirli'ye ait olduğu tespit edilmiş olup dizisi aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 16).²¹⁰

²⁰⁹ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, makam yine 4. sırada avâzelerde açıklanmış ve dizisi gösterilmiştir (Doğrusöz, 2007: 91).

²¹⁰ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı *Risâle-i Mûsikî*deki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makamı açıklaması aynıdır (Doğrusöz, 1997: 21).

Hızır b. Abdullâh'a göre Mâyê makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, makama avazelerde 4. sırada yer verilmiş ve anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Yekgâh Isfahân nerm, Dügâh Hisâr nerm, Yekgâh hemân, Dügâh serâgâz, Segâh hemân, Yekgâh Dügâh Isfahân evi, Dügâh Hüseyinî evi tizye giden bunlardır*” (Hızır b. Abdullâh, 1441: 91).²¹¹ Bu tarife göre, makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 268. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Mâyê makamı I. dizisi

Makamın dizisinin anlatımı sonucu çıkan bu tablonun eksik olması, diziyi tamamlama ihtiyacı doğurduğundan, eksik yerler doldurulduğunda çıkan dizi şöyledir:

Şekil 3. 269. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Mâyê makamı II. dizisi

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l- Edvârı* incelendiğinde, makamın anlatımı ve dizisi farklılıklar göstermektedir. Anlatımı ise şöyledir: “*Hisâr nerm Dügâh, Isfahân ner Yekgâh, Serâgâz Dügâh hemân, Yekgâh hemân, Çargâh hemân, Segâh, tizye giden bunlardır, Dügâh Hüseyinî, Isfahân evi Yekgâh Dügâh*”. Bu anlatım sonucunda makamın dizisi şöyledir:

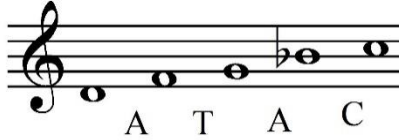
Şekil 3. 270. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Mâyê makamı III. dizisi

Alişâh B. Hacı Büke'ye göre Mâyê makamı (? - 1500) 15. yy. :

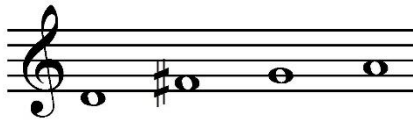
Büke'nin, İstanbul Üniversitesi Eski Eserler Kütüphanesinde bulunan “*Mukaddimetü'l – Usûl*” adlı eserinde makama, avâzelerin anlatımında 6. sırada yer verilmiştir. Mâyê-i Kebîr

²¹¹ Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın dizisi ile ilgili bulgular aynıdır (Çelik, 2001: 42).

ve Mâye-i Sagîr olarak iki dizisi bulunan makamın dizi anlatımı yapılmamış, ancak edvârda perdelerin ve aralıkların verilmiş olduğu saptanmıştır (Büke, 1502: 12a).²¹² Buna göre makamın dizileri şöyledir:

Şekil 3. 271. Büke'ye göre Mâye-i Kebîr dizisi

Şekil 3. 272. Büke'ye göre Mâye-i Sagîr dizisi

Lâdikli Mehmed Çelebi'ye göre Mâye makamı (? - 1512) 15. yy. :

Lâdikli, Mehmed Çelebi'nin, 1484 tarihli, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesinde bulunan, “Zeynü'l-Elhân Fî 'İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân” adlı eseri incelendiğinde, makamın avâzeler bölümünde 7. sırada olduğu görülmektedir. Lâdikli'de makamın perdelerinin A-V-H-YA ve aralıklarını da A-C-T olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1484: v35b).²¹³ Bu tarife göre dizi şöyledir:

Şekil 3. 273. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Mâye makamı dizisi

Lâdikli Mehmed Çelebi'nin, 1708 tarihli, Çorumda, İskilip, İlçe Halk Kütüphanesinde ve 1894 tarihli, Taksim Atatürk Kütüphanesi, Belediye Bölümü'nde bulunan, “er- Risâletü'l-Fethiyye” adlı eserleri incelendiğinde, makama, âvâzelerde 5. sırada rastlanılmıştır.

²¹² Çakır, “Alişah B. Hacı Büke (? - 1500)'nin Mukaddimetü'l - Usûl adlı eseri” adlı doktora tezinde, anlatımı aynıdır (Çakır, 1999: 132).

²¹³ Pekşen'in üzerinde çalıştığı, “Zeynü'l-Elhân İsimli Eserin Metin ve Sözlük Çalışması” adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Pekşen, 2002: 54).

Lâdikli'de, makamın perdelerinin A-V-H-YA ve aralıklarının da A-C-T olduğu tespit edilmiştir. Makama ilk bakıldığında Zeynü'l-Elhân'daki tarif ile aynıdır (Lâdikli, 1485: v79a).²¹⁴

Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî'ye göre Mâye makamı (15. yy.):

Abdülazîz, b. Merâgî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Nekâvetü'l-Edvâr adlı eserinde*, makama avâzelerin anlatımında 4. sırada yer verilmiştir. Anlatımda makamın perdelerinin A-C-V-H-YA ve aralıklarının da C-T-C-T olduğu tespit edilmiştir (Abdülazîz b. M. 15. yy. : v21b).²¹⁵ Babası ile aynı diziyeye sahip olmadığı görülen Abdülazîz'in verdiği makam dizisi şöyledir:

Şekil 3. 274. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Mâye makamı dizisi

Kadıızâde Mehmed Tirevî'ye göre Mâye makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, avâzelerin anlatımında 7. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: “*Mâye oldur kim, Agâze ve karârgâhı Dügâh hanesidir. Dügâh hânesinden âgâz idüb, aşâğı gidüb Râst ve nerm-i Sigâh ve nerm-i Hüseyinî ve nerm-i pençgâh hânelerin seyr idüb, çıkub yine Dügâh hânesinde karâr idersin*” (Tirevî, 1488: v179b).²¹⁶ Bu tarife göre makamın dizisinin içerdiği sesler şöyledir:

Şekil 3. 275. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Mâye makamı dizisi

²¹⁴ Tekin'in üzerinde çalıştığı, “Lâdikli Mehmet Çelebi ve er-Risâletü'l-Fethiyyesi” adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Tekin, 1999: 159).

²¹⁵ Koç'un üzerinde çalıştığı, Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî ve “Nekâvetü'l-Edvâr” isimli eserinin XV. yüzyıl mûsikî nazariyatındaki yeri, adlı doktora tezinde, makamın günümüzde Râst perdesine göçürülmesi gerektiği dışında tüm veriler aynıdır (Koç, 2010: 59).

²¹⁶ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadıızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımı aynıdır (Uygun, 1990: 26, 40).

Seydî'ye göre Mâye makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan "El-Matlâ" adlı eseri incelendiğinde, makamın avâzelerin anlatımında 5. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî'de makamın anlatımı şöyledir:

“Dügâh’un perdesidür mahreci Râst
Diyem benden idersen bunu der hast
Mehatt-ı perde-i Pençgâh evidir”

(Seydi, 1504: v10b).²¹⁷

Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 276. Seydî'nin verdiği tanıma göre Mâye makamı dizisi

Mahmûd b. Abdülazîz'e göre Mâye makamı (15. yy.):

Mahmud, bin Abdülazîz'in, İstanbul'da, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye yazmalarında bulunan *Makâsîdü'l-Edvâr* adlı eser incelendiğinde, makamın avâzelerin anlatımında 5. sırada olduğu tespit edilmiş, dizi perdelerinin A-C-V-H-YA ve aralıklarının da C-T-C-T olduğu saptanmıştır. Bu tarif, dedesi ile uyuşum göstermezken, babası Abdülazîz ile aynıdır (Abdülazîz, 1508: v31b).²¹⁸

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın tanımı, Urmevî, Şirâzî ve Safedî tanımından sonra 15. yy.'da ilk olarak Merâgî'den gelmiştir. Merâgî'nin iki tanımı olmuştur ve bu iki tanımda da Râst karar verildiği görülmektedir. Birinci dizide pentatonik ve makam dizi olamayacak kadar anlamsız

²¹⁷ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, farklı bir anlatıma ve makamın perdeleri ile aralıkları hakkındaki bulgular Seydî'nin anlatımı ile aynı olduğu yönündedir (Arısoy, 1988: 116).

²¹⁸ Kanık'ın üzerinde çalıştığı, "Mahmud Bin Abdülaziz'in "Makasidü'l-Edvar" Adlı Eseri" adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Kanık, 2011: 154).

yarım Nihavend makamı denebilecek bir dizi varken, ikinci dizisinde de günümüz Râst beşlisini vermiştir. Merâgî'nin bu dizileri verirken biri dizisi majör hissi uyandırırken diğerinin tamamen minör hissi uyandırıyor olması, edvârda yazım hataları olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle Merâgî'nin verdiği iki dizi de esas dizi olarak alınmamış ve değerlendirmeye katılmamıştır.

2. En anlaşılır dizi tanımı ilk olarak Kırşehirli'den gelmiştir. Kırşehirli günümüz Uşşâk makamına yakın olan tarifini açıkça belirtmiş ve karar perdesinin de Dügâh ve Uşşâk karar verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

3. Abdullâh, Karar perdesinden ziyâde makamı seyir olarak gösterdiği için perdeleri karışık olarak vermiştir. Ancak perdeler sıraya dizildiğinde ve dizilen perdelerin kararı Yegâh olmasına rağmen Râst perdesine göçürüldüğünde, Mâhûr - Râst karışımı bir mak ile karşılaşmıştır. Ancak bu perdelerin de tamamı ile bir makam dizisi ortaya çıkmadığından, Abdullâh'ın verdiği diziler de değerlendirme dışında kalmıştır.

4. Büke'nin tanımı, Urmevî'nin vermiş olduğu 13. yy. nazriyatı ile aynı olduğundan değerlendirme dışında tutulmuştur.

5. Lâdikli'nin verdiği perdeler, tanım niteliğinde ve bir diziyi tamamlayamadığından değerlendirme dışında tutulmuştur.

6. Abdülazîz, babası Merâgî'nin verdiği tanımın dışına çıkmamıştır ve Nihâvend – Râst karışımı olan diziyi vermiştir. Merâgî'nin tanımının değerlendirme dışında kalmasından dolayı ve oğlunun da bir katkıda bulunmak yerine babasının hatasını devam ettirmiş olması kendi tanımının da saf dışı kalmasına neden olmuştur.

7. Tirevî, makamın tanımında günümüz Segâh makamını vurgulamaya çalışmış ve Dügâh karar vermiştir. Bu tarif kısmen da olsa Kırşehirli'nin tarifine uyduğundan değerlendirmeye alınmıştır. Tirevî'nin verdiği Segâh makamı Seyr-i Nâtik örneğinde çeşni olarak kullanılmıştır.

8. Seydî'nin verdiği şiirsel anlatımda, makamın tanımı Merâgî ile benzerlik gösterdiğinden, verdiği tanım değerlendirme dışında tutulmuştur.

9. Mahmûd b. Abdülazîz'de makamın tanımı babası ile aynı iken Merâgî ile farklılık göstermiştir. Bu nedenle bu tanım da değerlendirme dışında kalmıştır.

Bu sonuçlara göre; değerlendirmeye alınan makamın 9 adet tanımdan esas dizi olarak kabul edilebilen 2 adet Kırşehirli tanımı bulunmaktadır. Kırşehirli'nin, tanımı incelendiğinde, makamın Uşşâk makamı içinde Segâh makamına geçki yaptığı sonra yine Uşşâk makamı ile yerinde karar verdiği tespit edilmiştir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,
Yedeni: Râst,
Güçlüsü: Segâh,
Donanımı: Segâh,
Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,
Tizde Genişleme: Muhâyyer'de Uşşâk,
Çeşniler: Segâh,
Seyri: Çıkıcı.

Makam, çıkıcı olması sebebiyle, seyire karar sesi olan Dügâh perdesi civarından başlar. Güçlüsü olan Segâh perdesini göstermesinin ardından asma kalışlar yapar. Genişlemeleri ve çeşnileri de gösterdikten sonra yine Segâh perdesini vurgulayarak Segâh'ta kalışlara devam eder. Son olarak Segâh hissinden kurtularak yerinde Uşşâk makamı ile karar verir. Elde edilen notaların çoğunda Segâh makamı ile karar vermiş olan besteler Mâye, verilen esas tanıma uyan Dügâh ile karar vermiş bestelerin de Mâye (Dügâh) adı altında yazıldığı tespit edilmiştir.

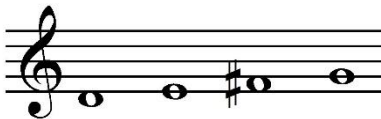
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Mâye makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 277. Mâye makamı I. dizisi

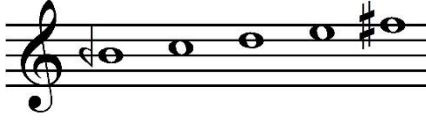

Şekil 3. 278. Mâye makamı II. dizisi

Şekil 3. 279. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 280. Yerinde Segâh beşlisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 62 sözlü eser ve 17 saz eserinin ismine rastlanılmıştır. Ancak bunardan 6 sözlü, 4 saz eserinin notasına ulaşamamıştır. Toplamda 69 eserin notasının bulunduğu arşivden sadece tanıma uyan 14 adet nota saptanmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında, 15. yy sonrası en eski tarihli bestekârın Mûsî olduğu tespit edilmiştir. Mûsî 18. yy.'a ait bir bestekâr olduğuna göre, makamın karar perdeleri incelenmiş ve tüm eserlerin karar perdelerinin Dügâh perdesi olduğu saptanmıştır. 1 Peşrev ve 1 saz semâisi bestelediği düşünülen Mûsî'nin örnek olarak saz semâisi verilmiştir. Eserin ilk hanesinde makamın güçlü perdesi olan Segâh perdesi ile kalışlar yapılmış, ancak kararda Uşşâk makamının dışına çıkılmadan Nevâ perdesinde asma kalış yapılmıştır. Mülâzimedede, tam Uşşâk makamı ağırlığında bir seyir hâkim olmuş ve Dügâh'ta karar vermiştir. II. hanede, yine Uşşâk makamı hâkim olmuş, ancak Nevâ'da asma kalış yapılmıştır. Eserin III. hanesinde, Nevâ makamında dolaşılmış ve Nevâ'da asma kalış yapılmıştır. Son hanede ise, tamamen Uşşâk makamını Segâh perdeleriyle süsleyerek Nevâ perdesinde asma kalış ile tamamlamıştır

USÖLÜ:ÇİFTE DÜYEK MÂYE PEŞREVİ MÜZİK:MÛSİ

♩:80 HÂNE:1

HÂNE:2

MÛLÂZİME

(SON)

HÂNE:3

HÂNE:4

Şekil 3. 281. Mâye makamında eser örneği²¹⁹

²¹⁹ Bu eserin notası TRT'nin nota arşivinden elde edilmiştir.

Mâye Makamı

The musical score for Mâye Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 10/8. The dynamics range from *mf* (mezzo-forte) to *p* (piano). The score includes various articulations such as slurs, accents, and breath marks (v). The first staff starts with *mf* and ends with *mp*. The second staff starts with *f* and ends with *mf*. The third staff starts with *f* and ends with *p*. The fourth staff starts with *mf* and ends with *mp*. The fifth staff starts with *mf* and ends with *mp*. The sixth staff starts with *mf* and ends with *mp*. The seventh staff starts with *mf* and ends with *mp*. The eighth staff starts with *mf* and ends with *mp*. The score includes a triplet of eighth notes in the eighth staff and a sixteenth note triplet in the sixth staff.

Şekil 3. 282. Mâye makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.23. Muhâlif makamı ²²⁰

Kırşehirli Yusuf'a göre Muhâlif makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 36. sırada yer verilmiş, anlatımı ise şöyledir: “*Muhâlif oldur kim, tizden Segâh göstere, Uzzâl yüzinden Hicâz karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: v12a). ²²¹ Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 283. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Muhâlif makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın terkiplerin anlatımlarında 37. sırada olduğu tespit edilmiş, ancak makamın adının muhalifek olduğu tespit edilmiştir. Kırşehrî'nin 1410 yılında yazdığı edvârında makamın adı Muhâlif olarak geçerken, burada 16a varlığının 4. satırında muhalifek olarak geçmektedir. Yazarın yanlış yazma ihtimali bulunduğundan, bu tarifin ilk yazılan edvardan çok daha yeni tarihli olmasından dolayı, burada geçen tarifin Muhâlif makamı tarifi olduğu kanaatine varılmıştır (Kırşehrî, 1411: v16a). ²²²

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Muhâlif makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde makama, terkiplerin anlatımında 37. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Muhâlif oldur*

²²⁰ Makamın ilk nazarî bilgisi Kırşehirli'nin “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, geldiğine göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

²²¹ Kâmiloglu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın tarifi ile ilgili bulgular aynıdır (Kâmiloglu, 1998: 40).

²²² Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, makam yine 37. sırada terkiplerin anlatımında açıklanmış Muhalifek olarak kayda geçmiştir (Doğrusöz, 2007: 107).

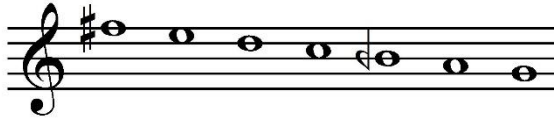
kim, tizden Segâh göstere, Uzzâl yüzinden Hicâz karâr ide”. Bu anlatımın Kırşehirli’ye ait olduğu tespit edildiğinden, makamın dizisi de aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 23).²²³

Şükrullâh’a göre Muhâlif makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul’da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makamı terkiplerin anlatımında 28. sırada göstermiş, makamın ismi Tiz Nevâ olarak vermiş ve seyrini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: “*Muhâlif oldur kim, Nîrizî başlana ve Sigâh ide ve yine Uzzâl yüzinden Sigâh karâr ide*” (Şükrullâh, 15. yy. : v119a).²²⁴ Bu anlatıma göre makamın üç disizi oluşmaktadır. Bu diziler şöyledir:

Şekil 3. 284. Şükrullâh'a göre Muhâlif makamı I. dizisi

Şekil 3. 285. Şükrullâh'a göre Muhâlif makamı II. dizisi

Şekil 3. 286. Şükrullâh'a göre Muhâlif makamı III. dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul’da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi’l-Edvâr* adlı eserinde, makamı 34. faslında 28. sırada Muhâlifek isminde göstermiş, makamın seyrini ise 35. faslında Muhâlif olarak açıklamıştır. Makamın açıklaması *Edvâr-ı Mûsikî* ile aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v119a).²²⁵

²²³ Doğrusöz’ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makamın açıklamasını aynı yapmıştır (Doğrusöz, 1997: 28).

²²⁴ Kamiloğlu’nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvâr-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 168).

²²⁵ Şirinova’nın, “Şükrullah “İlmü’l Edvâr’ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına *Edvâr-ı Mûsikî*’de olduğu gibi yine 35. faslında yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 263).

Kadıızâde Mehmed Tirevî'ye göre Muhâlif makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 28. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: “*Muhâlifek oldur kim, Hüseyinî hânesi üstündeki Sigâh hânesinden âgâz idüb, aşağı Hicâz hânesinde karâr idersin*”. Bu tarifte, makamın adını Muhâlifek olarak görülmüş olsa da, Tirevî'nin tanımının Muhâlif tanımına uyduğu tespit edildiğinden, Muhâlif makamı tanımına konulmuştur. Kırşehirli'nin tanımına uyan bu tarifin dizisinin de aynı olduğu belirlenmiştir (Tirevî, 1488: v181a).²²⁶

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın tanımı, 15. yy.'da ilk olarak Kırşehirli'den gelmiştir. Kırşehirli'nin tanımında makamın Segâh makamı sonrası Uzzâl perdelerinin gösterip Hicâz makamı ile karar verdiği tespit edilmiştir. Buna göre Kırşehirli'nin makamı Dügâh perdesi ile karar ettiği görülmektedir.

2. İkinci tanım Şükrullâh'dan gelmiştir. Şükrullâh'a göre; makam Nikriz başlar, Segâh devam eder ve son olarak kararını Uzzâl makamı ile Dügâh perdesinde yapmaktadır. Şükrullâh'ın karar perdesinin Dügâh perdesi olması sebebiyle, içerisindeki Nikriz makamı Seyr-i Nâtik örneğinde dizi olarak olmasa da çeşni olarak kullanılmıştır.

3. Son olarak Tirevî'nin verdiği Muhâlifek tanımının Muhâlif makamı ile örtüşmesinden dolayı, makamın anlatımı Muhâlif makamına aktarılmıştır. Tirevî'ye göre makam Segâh ile başlar ve Hicâz ile karar verir.

Bu sonuçlara göre; değerlendirmeye alınan makamın 3 adet tanımdan esas dizi olarak kabul edilebilen 2 adet Kırşehirli ve 1 adet Şükrullâh tanımı bulunmaktadır. Kırşehirli'nin, tanımı incelendiğinde, makamın kısaca Segâh başlayıp Uzzâl karar verdiği görülmektedir. Şükrullâh'da ise tek fark başında seyire Nikriz makamı ile başlamış olmasıdır. Sonuç olarak her iki tanımdan da makamın Uzzâl makamı ile karar verdiği tespit edilmiştir.

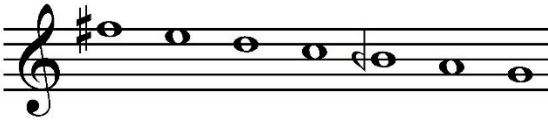
²²⁶ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadıızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımlarında elde edilen verilerin aynı olduğu saptanmıştır (Uygun, 1990: 45).

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,
Yedeni: Râst,
Güçlüsü: Nevâ, Hüseyinî,
Donanımı: Segâh,
Peste Doğru Genişleme: Yoktur,
Tizde Genişleme: Muhâyyer'de Bûselik,
Çeşniler: Nikriz,
Seyri: İnici.

Makam, inici olması sebebiyle, seyire Tiz Segâh civarından başlar. I. güçlüsü olan Nevâ perdesinde asma kalışlar yaptıktan sonra, tiz bölgelerden kalına doğru inip Segâhlı kalır. Nevâ perdesi güçlendirilerek çeşnisi ile kısaca kalışlar yapıp, II. güçlüsü olan Hüseyinî perdesini kullanır ve Uzzâl makamına geçki yapar. Genişlemeleri de gösterdikten sonra yerinde Uzzâl makamını işledikten sonra başka makama geçmeksizin yerinde Uzzâl makamı ile Dügâh perdesinde karar verir.

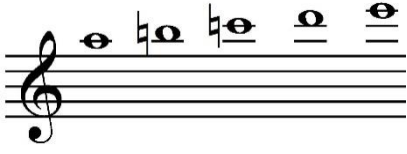
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Muhâlîf makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 287. Muhâlîf makamı I. dizisi

Şekil 3. 288. Muhâlîf makamı II. dizisi

Şekil 3. 289. Muhâyyer'de Bûselik genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 290. Yerinde Nikriz beşlisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 1 saz eserinin ismine rastlanılmıştır. Fakat notanın mülâzimesine bakıldığında kararın Râst perdesinde Râst makamı ile karar verdiği saptanmıştır. Bu nedenle 18. yy.'a ait Çoban Giray'ın Peşrevi değerlendirme dışında tutulmuş ve makamın nazarî bilgilerinin uygulamaya geçirilmesi açısından faydalı olacağı düşünülen Seyr-i Nâtık örneği sunulmuştur.

Muhâlif Makamı

The musical score for Muhâlif Makamı, Seyr-i Nâtik example, is written in 10/8 time. It consists of eight staves of music. The key signature has one sharp (F#). The dynamics are marked as follows: *mf*, *mp*, *p*, *f*, *mf*, *mp*, *f*, *mf*, *mp*, *rit.*, *f*, *mf*, *mp*. The music features various rhythmic patterns, including triplets and slurs.

Şekil 3. 291. Muhâlif makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.24. Muhâlifek makamı ²²⁷

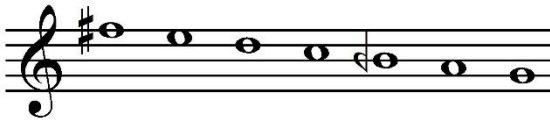
Bedri Dilşâd'a göre Muhâlifek makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır (Dilşâd, 1427: 203).^{228 229} Dilşâd makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

“*Segâh başlaya, Uzzâl'e seyr ide sonra
Vara Sigâh'a karâra Muhâlifek dileyen*”.

Bu tarife göre makamın dizileri şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 292. Dilşâd'ın verdiği tanıma göre Muhâlifek makamı I. dizisi

Şekil 3. 293. . Dilşâd'ın verdiği tanıma göre Muhâlifek makamı II. dizisi

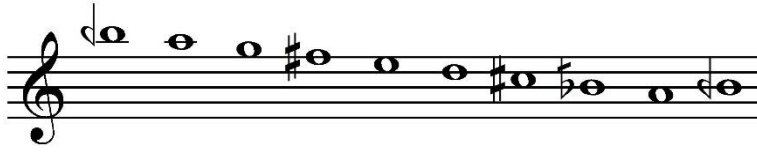
Hızır b. Abdullâh'a göre Muhâlifek makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, makama terkiplerin anlatımında 41. sırada yer verilmiş ve anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Muhâlifek oldur kim, Tizyî yirden Sigâh âgâz ide, ine Uzzâl yüzinden Sigâh karâr ide*” (Hızır b. Abdullâh, 1441: 144b). Bu tarife göre, makamın dizisi şöyledir:

²²⁷ Makamın dizisi ilk olarak XV. yy.'da Dilşâd'ın *Murâdnâmesi*'nden geldiğine göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

²²⁸ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırdığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :735).

²²⁹ Feyzioğlu'nu makalesinde de makamın tanımını aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

Şekil 3. 294. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Muhâlifek makamı dizisi

Çelik'in, "Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi" adlı doktora tezinde, makamın dizisi farklılık arz ettiğinden dizisi gösterilmiştir:

(Çelik, 2001: 75).

Şekil 3. 295. Çelik'e göre Muhâlifek makamı dizisi

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l-Edvârı* incelendiğinde, makamın anlatımı şöyledir: "Muhâlifek oldur kim, Tizyî yirden Sigâh âgâz ide, ine Uzzâl yüzinden Sigâh karâr ide" (Hızır b. Abdullâh, 1441: 121a).²³⁰

Alişâh B. Hacı Büke'ye göre Muhâlifek makamı (? - 1500) 15. yy. :

Büke'nin, İstanbul Üniversitesi Eski Eserler Kütüphanesinde bulunan "*Mukaddimetü'l – Usûl*" adlı eserinde makama, dördlü- beşli anlatımlarında 17. sırada yer verilmiştir. Dizi anlatımına rastlanılmayan bu makamın perdelerinin H-Y-YC-YV olduğu, aralıklarının da C-T-T-C olduğu tespit edilmiştir (Büke, 1502: 54a).²³¹ Makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 296. Büke'nin verdiği perdelerine göre Muhâlifek makamı dizisi

²³⁰ Özçimi'nin "Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr" adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, makamın tarifi Hicâz-ı Büzürk makamından sonra verilmemiştir (Özçimi, 1989, 207).

²³¹ Çakır, "Alişâh B. Hacı Büke (? - 1500)'nin Mukaddimetü'l - Usûl adlı eseri" adlı doktora tezinde, makamın anlatımını aynı yapmıştır (Çakır, 1999: 133).

Rûh - Perver'de Muhâlifek makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makama, terkiplerin anlatımında 9. sırada yer verildiği saptanmış ve tarifi şöyle yapılmıştır: “*Muhâlifek oldur kim, Nîzîz yüzinden Sigâh âgâz idüb, Uzzâl yüzünden inüb Sigâh karâr ide*” (Rûh-Perver, 15. yy. : 10a).²³² Tarifin, diğer tariflerle benzerlikleri olmasına rağmen farklılıkları bulunduğundan, makamın olması gereken iki dizisi şöyledir:

Şekil 3. 297. Rûh - Perver'de verilen tanıma göre Muhâlifek makamı I. dizisi

Şekil 3. 298. Rûh - Perver'de verilen tanıma göre Muhâlifek makamı II. dizisi

Kitâb-ı Edvâr'a göre Muhâlifek makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, makama terkiplerde 40. sırada yer verildiği saptanmış ve tarifi şöyle verilmiştir: “*Muhâlifek oldur kim, tîziden Sigâh göstere, ine Uzzâl yüzünden yine Sigâh karâr ide*”. Bu tarif, Dilşâd'ın vermiş olduğu tarif ile aynıdır (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. :v12b).

233

Seydî'ye göre Muhâlifek makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 13. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî'de makamın anlatımı şöyledir:

²³² Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makamın anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 16).

²³³ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da makam ile ilgili dizi ve anlatım aynı verilmiştir (Cevher, 2004: 14).

“Ger âgâz itsen Evc’inden Sigâh’un
 İnüb Uzzâl yüzinden geçse râhun
 Sigâh’un perdesin kılsan mekarrun.”

Bu tarif, Dilşâd’ın vermiş olduğu tanımdan farklılıklar göstermiş olsa da, dizileri aynıdır. (Seydi, 1504: v13b).²³⁴

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın tanımı, 15. yy. ilk olarak Dilşâd’dan gelmiştir. Bedri Dilşâd’a göre makam önce Segâh sonra Uzzâl makamına geçki yapar ve son olarak ta tekrar Segâh makamına geçki yapıp yerinde segâh makamı ile karar vermektedir.

2. Abdullâh’ın verdiği dizi tarifi Dilşâd’ın verdiği tarifile aynıdır.

3. Elsik olduğu görülen Büke’nin tanımının, Muhâlifek makamı ile ilgisi olmasa da verdiği dizinin Nikriz’e benzerliği nedeniyle ve bu dizinin Rûh – Perver’de görülmüş olması, değerlendirmeye çeşni olarak alınmasını sağlamıştır.

4. Rûh – Perver’deki makam tanımında, öncelikle Nikriz Sonra Segâh, Uzzâl ve tekrar Segâh ile karar verdiği yazılmıştır. Buradaki Nikriz dizisi Seyr-i Nâtık örneğinde, geçkiler için yardımcı olmuş bir çeşni olarak gösterilmiştir.

5. Kitâb-ı Edvâr’da, makamın tanımı Dilşâd ile aynı verilmiştir.

6. Seydî’nin verdiği şiirsel anlatımda, makamın tarifi Dilşâd ile aynı olup, sadece makamın giriş kısmında başta Eviç perdesinden başlaması gerektiği vurgulanmıştır. Çeşni veya geçki olarak algılanmaması gereken bu iniş Seydî’nin tanımının farklı olduğunu göstermemektedir.

Bu sonuçlara göre; değerlendirmeye alınan makamın 6 adet tanımdan esas dizi olarak kabul edilebilen 5 adet Dilşâd tanımı bulunmaktadır. Dilşâd’ın, tanımı incelendiğinde, makamın Segâh makamı sonrası Uzzâl makamına geçki yaptığı sonra yine Segâh makamı ile yerinde karar verdiği tespit edilmiştir.

²³⁴ Arısoy’un, “Seydî’nin El-Matla’ Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ile aralıkları hakkındaki bulguların aynı olduğu tespit edilmiştir (Arısoy, 1988: 133).

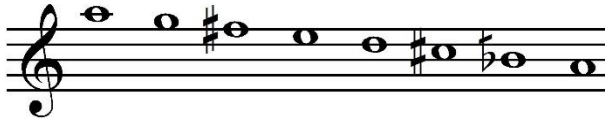

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

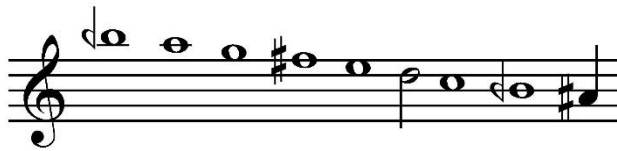
Kararı: Segâh,
Yedeni: Kürdî,
Güçlüsü: Nevâ,
Donanımı: Segâh,
Peste Doğru Genişleme: Yoktur,
Tizde Genişleme: Gerdâniye’de Bûselik,
Çeşniler: Uşşâk, Nikriz,
Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makamın, inici - çıkıcı olması sebebiyle, seyire Seydî’nin verdiği tanımdaki gibi Eviç perdesi civarından başlayıp, Segâh makamının güçlüsü olan Nevâ perdesinde Uşşâk’lı kalışlar yapar. Segâh makamı ile karar verdikten sonra, Nikriz makamını ısındırıp Hicâz vasıtasıyla Uzzâl makamına geçki yapar. Burada dolaştıktan sonra yine ortak perdeleri olan Eviç perdesi yardımıyla ile Segâh makamına geçki yapar ve Kürdî yedeni veya yedenini göstermeden karar verir.

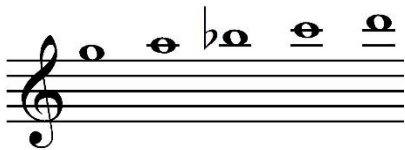
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Muhâlifek makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 299. Muhâlifek makamı I. dizisi

Şekil 3. 300. Muhâlifek makamı II. dizisi

Şekil 3. 301. Gerdâniye’de Bûselik genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 302. Yerinde Nikriz beşlisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait hiç bir notaya rastlanılmamıştır. Makam ile ilgili her hangi bir eserin elde edilememesi neticesinde, makamın nazarî bilgilerinin uygulamaya geçirilmesi açısından faydalı olacağı düşünülen Seyr-i Nâtik örneği sunulmuştur.

Muhâlifek Makamı

The musical score for Muhâlifek Makamı, Seyr-i Nâtik örneği, is written in 10/8 time and consists of eight staves. The key signature has one sharp (F#). The dynamics and articulation are as follows:

- Staff 1: *mf*, accents on notes.
- Staff 2: *mp*, slurs, accents.
- Staff 3: *mf*, slurs, accents, a sixteenth-note triplet (6).
- Staff 4: *f*, slurs, accents, a sixteenth-note triplet (3), *mf*.
- Staff 5: *f*, slurs, accents.
- Staff 6: *mf*, slurs, accents, *mp*, *p*.
- Staff 7: *f*, slurs, accents, *mf*.
- Staff 8: *rit.*, slurs, accents.

Şekil 3. 303. Muhâlifek makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.25. Muhâlif-i Irâk makamı ²³⁵

Kadıızâde Mehmed Tirevî'ye göre Muhâlif-i Irâk makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, makam anlatımlarında rastlanılmamıştır, ancak Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinde, makam tarifi şöyle yapılmıştır: “*Sultân-î Irâk Zirkeşîde Haverân tabîr olunandır*” (Tirevî, 1775: 15a). ²³⁶ Bu tarife göre makamın bileşik bir makam olduğu varsayılırsa, üç adet dizisi aşağıdaki gibi gösterilir:

Şekil 3. 304. Tirevî'ye göre Muhâlifek makamı 1. dizisi (Sultân-î Irâk)

Şekil 3. 305. Tirevî'ye göre Muhâlifek makamı 2. dizisi (Hüseynî)

Şekil 3. 306. Tirevî'ye göre Muhâlifek makamı 3. dizisi (Zirkeşîde Hâverân)

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın 15. yy.'daki ilk ve son tanımı Tirevî'den gelmiş ve esas tanım olarak değerlendirmeye alınmıştır. Tirevî'nin tanımında, makamın Sultân-î Irâk makamının işleminin ardından Dilkeşhâverân makamı ile karar verdiği belirtilmiştir. Makamın, Isfahân ve Hüseynî dizilerinin de çeşni olarak kullanması gerektiği uygun bulunduğu makam, Seyr-i Nâtik örneğinde değerlendirmeye alınmıştır.

²³⁵ Makamın ilk ismi XV. yy.'da Kırşehirli'nin “*Risâle-i Mûsikî*”, adlı eserinde görüldüğüne göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

²³⁶ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadıızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımlarında aynı bulgulara rastlanılmıştır (Uygun, 1990: 51).

Bu sonuca göre; 15. yy.'da makamın 1 adet Tirevî tanımı bulunmaktadır. İsfahân ve Irâk makamının seyirleriyle başlayan makamın Irâk perdesinde karar verdiği tespit edilmiş ve makam analizi bu doğrultuda yapılmıştır. Tanımlardaki diğer diziler çeşni olarak verilmiştir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Irâk,
Yedeni: Acemaşîrân,
Güçlüsü: Dügâh, Hüseyî,
Donanımı: Segâh, Eviç,
Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,
Tizde Genişleme: Yoktur,
Çeşniler: Hüseyî, İsfahân,
Seyri: Çıkıcı.

Makam, çıkıcı olması sebebiyle, seyre I. güçlüsü olan Dügâh perdesi civarından başlar. Kısaca İsfahân makamını işledikten sonra Irâk makamına geçki yapar ve Irak perdesinde asma kalış yapar. Genişlemeleri ve çeşnileri de gösterdikten sonra II. güçlüsü olan Hüseyî perdesinde kalışlar yapıp, Hüseyî makamına geçki yapar ve son olarak yine Irâk perdesinde karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Muhâlif-i Irâk makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 307. Muhâlif-i Irâk makamı dizisi

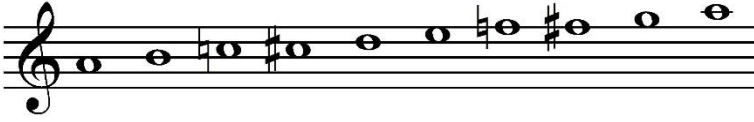

Şekil 3. 308. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 309. Yerinde Hüseyî beşlisi

Şekil 3. 310. Yerinde İsfahân makamı dizisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 3 adet saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında, 15. yy sonrası en eski tarihli bestekârın II. Gazi Giray Han olduğu tespit edilmiştir. Giray Han 16. yy.'a ait bir bestekâr olduğuna göre, makamın karar perdeleri incelenmiş ve tüm eserlerin karar perdelerinin Irâk perdesi olduğu saptanmıştır. 1 Peşrev ve 2 saz semâisi bestelediği düşünülen Giray Han'ın örnek olarak peşrevi verilmiştir.

Eserin ilk hanesinde makamın Irâk perdesi civarında başladığı görülmüş ve güçlüsünde kalıplarını gösterdikten sonra Yegâh'ta Râst genişlemesi sonrasında karar verdiği tespit edilmiştir. Giray, mülâzimedeki Irâk makamının dışına çıkmamıştır. Diğer hânelerde yine geçkiler yapılmış, Sabâ makamına değinilmiş, ancak kararların her zaman Irâk olduğu tespit edilmiştir.

USÛL: BEREFŞAN
♩ = 116

MUHALİF İRAK PEŞREVİ

MÜZİK: GAZİ GİRAY HAN II

1. HÂNE

MÜLÂZİME

1. 2.

1. 2.

1504

Şekil 3. 311. Muhâlif-i Irâk makamında eser örneği²³⁷

²³⁷ Bu eserin notası S. Tuna tarafından notaya alınmış, TRT'nin nota arşivinden elde edilmiştir.

2. HÂNE

3. HÂNE

4. HÂNE

Şekil 3.306. Muhâlif-i Irâk makamında eser örneği devam

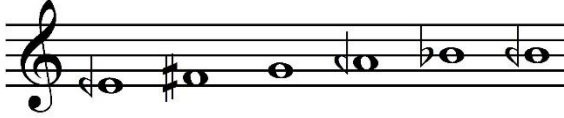
Muhâlif-i Irâk Makamı

The musical score consists of eight staves of music in the key of D major (one sharp) and 10/8 time signature. The dynamics are marked as follows: *mf*, *mp*, *f*, *p*, *mf*, *mp*, *f*, *mp*, *p*, *mf*, *f*, *mp*, *mf*, *mp*, and *p*. The score includes various articulations such as slurs, accents, and breath marks (V). The piece concludes with a *rit...* marking.

Şekil 3. 312. Muhâlif-i Irâk makamında Seyr-i Nâtık örneği

3.3.26. Müberkâ makamı ²³⁸

Şîrâzî’de makamın herhangi bir tanımına rastlanılmamıştır (Şîrâzî, XIII. – 14. yy.: 78a). ²³⁹
Ancak Şîrâzî’nin verdiği perdelerden yola çıkarak elde edilen dizi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 313. Şîrâzî’nin verdiği perdelere göre Müberkâ makamı dizisi

Merâgî’ye göre Müberkâ makamı (1350 - 1435) 15. yy.:

Merâgî’nin, İstanbul’da, Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunan “*Câmiu’l-Elhân*” adlı eserinde, Müberkâ makamına şûbeler bölümünde 24. sırada yer verilmiştir. Perdeleri Yh-YD-YB-Y-H-V-D-A ve aralığı B-C-C-C-C-C-T olarak tespit edilmiştir (Merâgî, 1415: 33a)
Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 314. Merâgî’nin verdiği perdelere göre Müberkâ makamı dizisi

Sezikli, “*Abdülkâdir Merâgî ve Câmiu’l-Elhân’ı*” adlı doktora çalışmasında, farklı bir dizi sunduğu için, dizisi aşağıda verilmiştir:

(Sezikli, 2007: 77).

Şekil 3. 315. Sezikli’ye göre Müberkâ makamı dizisi

²³⁸ Makamın ilk nazarî bilgisi XIV. yy.’da Kutbüddîn Şîrâzî’nin “*Dürret-üt Tâc*” adlı eserinde geldiğine göre makamın XIV. yy. öncesinde terkip edildiği düşünülebilir. XV. yy.’dan önce terkip edildiği düşünülen bu makamın, XIV. yy.’daki açıklamaları, XV. yy.’daki tanımlara ışık tutabileceğinden makamın diğer edvârlardaki tanımların açıklanması gerekli görülmüştür.

²³⁹ Wright, *The Modal System of Arab and Persian Music*, adındaki kitabında, makamın dizisinin göçürülmüş yazımı dışında aynı olduğu tespit edilmiştir (Wright, 1978: 177).

Kırşehirli Yusuf’a göre Müberkâ makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî’nin Ankara Milli Kütüphane’de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Müberkâ makamının, terkiplerin anlatımında 19. sırada olduğu tespit edilmiş. Kırşehirli makamın dairesini şöyle vermiştir: “*Müberkâ oldur kim, Çargâh ağâz ide, ine Sigâh evinde karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: 11b).²⁴⁰ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 316. Kırşehirli’nin verdiği tanıma göre Müberkâ makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed’in 1469 yılında Farça’dan Türkçe’ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr’da, terkip anlatımlarında 18. sırada olduğu görülmekte ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Müberkâ oldur kim, Çargâh ağâz ide, ine Sigâh evinde karâr ide*”. Bu tarife göre Harîrî’nin edvâra sadık kaldığı görülmekte olup makamın anlatımı aynı yapılmıştır (Kırşehrî, 1469/1411: v15a).²⁴¹

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Müberkâ makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf’a ait olduğu düşünülmektedir. Makalede Müberkâ makamına terkiplerde 19. sırada yer verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Müberkâ oldur kim, Çargâh ağâz ide, ine Sigâh evinde karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli’nin tarifleriyle aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 22).²⁴²

²⁴⁰ Kâmiloğlu’nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî’nin Risâle-i Mûsikî’nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular örtüşmektedir (Kâmiloğlu, 1998: 39).

²⁴¹ Doğrusöz’ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed’in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, makam anlatımı aynıdır (Doğrusöz, 2007: 100).

²⁴² Doğrusöz’ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklaması aynı yapılmıştır (Doğrusöz, 1997: 27).

Şükrullâh'a göre Müberkâ makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinde Müberkâ makamını 34. fasılda 34. terkip olarak vermiş ve makamın seyri şöyle anlatılmıştır: “*Müberkâ oldur kim Çargâh başlana ve Sigâh karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde var olduğundan, makamın dizisi aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v117a, 119b).²⁴³

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, Müberkâ makamına varaklarına varana dek, aynı yerlerde bahsetmiş ve seyir anlatımını da aynı vermiştir (Şükrullâh, 14. yy.: v119b).²⁴⁴

Bedri Dilşâd'a göre Müberkâ makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

*“Eger kalsa âgâzını Çargâh
Karâr eyleyincegez itse Sigâh
Müberkâ kalupdur bu terkibe ad
İnangıl söze eylemegil inâd”.*

Bu tarif, Kırşehirli'mim tarifıyla aynı olduğundan, makamın dizisinin de aynı olduğu saptanmıştır (Dilşâd, 1427: 203).^{245 246}

²⁴³ Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvar-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makamı ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 169).

²⁴⁴ Şirinova'nın, Şükrullah “İlmül'-Edvar'ı”, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır. Ancak yapılan incelemeler sonucunda elde edilen makam isimleri ve anlatımlarının *Edvar-ı Mûsikî*'de olduğu gibi aynı varaklara denk gelmesi, iki eserin de aynı olması şüphesini uyandırmaktadır (Şirinova, 2008: 264).

²⁴⁵ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili tüm bulgular örtüşmektedir (Ceyhan, 1997, :737).

²⁴⁶ Feyzioğlu'nu makalesinde de makamın tanımı aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

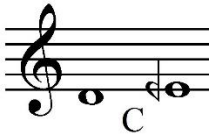
Hızır b. Abdullâh’a göre Müberkâ makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh’ın, Staatsbibliothek zu Berlin’deki *Kitâbü’l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, Abdullâh, Müberkâ makamını, 60 terkîbinin içerisinde 21. sıraya koymuş ve makamı şöyle tarif etmiştir: “Çargâh ağaz ide, ine Sigâh evinde karâr ide”. Bu tarif Kırşehirli’nin tarifleriyle benzeştiğinden dolayı, dizisinin aynı olduğu belirlenmiştir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 143b).²⁴⁷

Hızır b. Abdullâh’ın, İstanbul’da Revân Yazmaları Kütüphanesi’nde bulunan *Kitâbü’l- Edvârı* incelendiğinde makamın isminin terkiplerde yer aldığı görülmekte ve tarifin diğeriyle aynı olduğu görülmektedir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 120a).²⁴⁸

Alişâh B. Hacı Büke’ye göre Müberkâ makamı (? - 1500) 15. yy. :

Büke’nin, İstanbul Üniversitesi Eski Eserler Kütüphanesinde bulunan “*Mukaddimetü’l – Usûl*” adlı eserininin 72b varlığında Müberkâ makamı terkiplerde 30. sırada verilmiştir (Büke, 1502: 72b).²⁴⁹ Perdeleri A-C ve C aralığı olan makamın tamamlanmamış olan dizisi günümüz nazariyatında şöyledir:

Şekil 3. 317. Bükei'nin verdiği perdelerle göre Müberkâ makamı dizisi

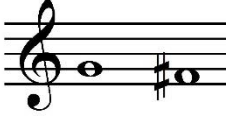
²⁴⁷ Çelik’in, “Hızır b. Abdullâh’ın Kitâbü’l-Edvâr’ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, Abdullâh’ta perdeler kısmından bahsederken, Segâh perdesinin günümüze göre verildiği görülmektedir (Çelik, 2001: 13 - 15). Ancak, Çelik’in, Müberkâ makamı dizisinin, Segâh karar ettiğini bilmesine rağmen, Irâk perdesiyle karar verdirmesine bir anlam verilememiştir: (Çelik, 2001: 61).

²⁴⁸ Özçimi’nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü’l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, makam ile ilgili tarifin aynı olduğu saptanmıştır (Özçimi, 1989, 206).

²⁴⁹ Çakır, “Alişâh B. Hacı Büke (? - 1500)’nin Mukaddimetü’l - Usûl adlı eseri” adlı doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynı yöndedir (Çakır, 1999: 90).

Lâdikli Mehmed Çelebi'ye göre Müberkâ makamı (? - 1512) 15. yy. :

Lâdikli, Mehmed Çelebi'nin, 1484 tarihli, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesinde bulunan, “Zeynü'l-Elhân Fî 'İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân” adlı eseri incelendiğinde, Müberkâ makamının perdelerinin H-V ve aralığının da C olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1484: v41a).²⁵⁰ Bu tarife göre dizi şöyledir:

Şekil 3. 318. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Müberkâ makamı I. dizisi

Lâdikli Mehmed Çelebi'nin, 1708 tarihli, Çorumda, İskilip, İlçe Halk Kütüphanesinde ve 1894 tarihli, Taksim Atatürk Kütüphanesi, Belediye Bölümü'nde bulunan, “er- Risâletü'l-Fethiyye” adlı eserleri incelendiğinde, makamının 24 şûbe içerisinden 15. sırada olduğu saptanmış, perdelerinin A-C-V-H-Y-YB-YD-YZ ve aralıklarının da B-C-C-T-C olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1485: v82b).²⁵¹ Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 319. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Müberkâ makamı II. dizisi

Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî'ye göre Müberkâ makamı (15. yy.):

Abdülazîz, b. Merâgî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Nekâvetü'l-Edvâr* adlı eserinde, makamın şûbelerde 15. sırada verildiği, perdelerinin A-C ve aralığının da C olduğu tespit edilmiştir (Abdülazîz b. M., 15. yy. : v23b).²⁵² Buna göre makamın dizisi şöyledir:

²⁵⁰ Pekşen'in üzerinde çalıştığı, “Zeynü'l-Elhân İsimli Eserin Metin ve Sözlük Çalışması” adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Pekşen, 2002: 64).

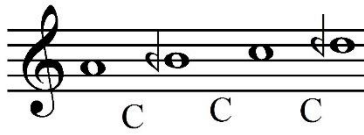
²⁵¹ Tekin'in üzerinde çalıştığı, “Lâdikli Mehmet Çelebi ve er-Risâletü'l-Fethiyyesi” adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Tekin, 1999: 168).

²⁵² Koç'un üzerinde çalıştığı, Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî ve “Nekâvetü'l-Edvâr” isimli eserinin XV. yüzyıl mûsikî nazariyatındaki yeri, adlı doktora tezinde, makamın Râst perdesine geçürülmesi dışında, aynı olduğu sağtanmıştır (Koç, 2010: 64).

Şekil 3. 320. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Müberkâ makamı I. dizisi

Merâgî yaptığı açıklamada, makamın aslında Çârgâh'tan Segâh'a inen bir dizisi olduğunu belirtmiş ve tiz taraf ile pes tarafa birer mücennep aralığında perde eklenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu farklı tarife göre makamın dizisi şöyledir:

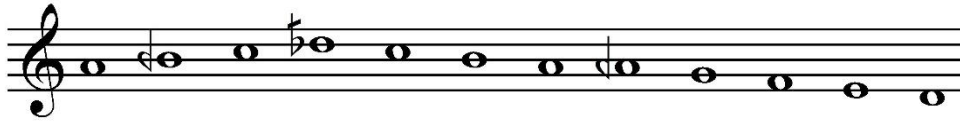

Şekil 3. 321. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Müberkâ makamı II. dizisi

Kadızaâde Mehmed Tirevî'ye göre Müberkâ makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerde 47. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: “*Müberkâ oldur kim, Çargâh ağâze idüb, Sigâh karâr idersin.*” Bu tarif, Kırşehirli ile aynı olduğundan, makamın dizisi aynıdır (Tirevî, 1488:181b).

Ayrıca Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinde, makam tarifi şöyledir: “*ancak perde-i Sabâ icrâsı ile ve Dügâh ve Zirgûle perdesinde bâlâ Râst ve bâlâ Acem Aşîrân ile Yegâh karâr ide*” (Tirevî, 1775: 14a).²⁵³ Bu tarif, tüm tariflerden farklı olduğu gibi çok da uzak kalmıştır. Müberkâ makamının Yegâh kararlı ilk tarifi olan bu anlatımın dizisi ise şöyledir:

Şekil 3. 322. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Müberkâ makamı dizisi

²⁵³ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızaâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımlarında bulgular aynıdır (Uygun, 1990: 46, 51).

Rûh - Perver'de Müberkâ makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Müberkâ makamı, Şûbelerde 7. sırada gösterilirken, terkipler bölümünde ise 18. sırada bulunmaktadır. Rûh - Perver'de makamın açıklaması şöyledir: “*Müberkâ oldur kim, Çargâh ağâz idüb, Sigâh karâr ide*” Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır (Rûh-Perver, 15. yy. : 6a, 10b).²⁵⁴

Kitâb-ı Edvâr'a göre Müberkâ makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbül Edvâr'da, makamının terkiplerde yer aldığı yazılmış ve açıklaması şöyle yapılmıştır: “*Müberkâ oldur kim, Çargâh ağâz ide, ine Sigâh evinde karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile (Kitâbül-Edvâr, 15. yy. :v12a).²⁵⁵

Seydî'ye göre Müberkâ makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makama, terkiplerde 25. sırada yer verilmiş, tarifini de şöyle yapmıştır:

*“Neye dirler Müberkâ dinle it yâr
Kulağ ur hissünün çeşmin uyar
Tut ağâz eyle Çargâh 'ın elini
Mekân idin inüb Sigâh evini
Hemân bildün Müberkâ neydüğünü
Ne sözün hilatini geydüğünü”.*

Bu tarifte, Çargâh dizisi sonrası Segâh'ta karar edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır (Seydi, 1504: v14b).

Arısoy'un, “Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıklarının aynı olduğu tespit edilmiştir (Arısoy, 1988: 139).

²⁵⁴ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makam anlatımı aynı yapılmıştır (Cevher, 2004: 11, 17).

²⁵⁵ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da Müberkâ makamı ile ilgili dizi ve anlatım aynıdır (Cevher, 2004: 13, 48).

Mahmûd b. Abdülazîz’e göre Müberkâ makamı (15. yy.):

Mahmud, bin Abdülazîz’in, İstanbul’da, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye yazmalarında bulunan *Makâsîdü’l-Edvâr* adlı eser incelendiğinde, Müberkâ makamının şûbeler bölümünde 15. sırada olduğu görülmüştür. Perdelerinin A-H olduğu görülen dizide bir hata olma olasılığı düşünülmektedir. Edvarlarda en artık aralığın birbuçuk aralığı geçmediği düşünülürse, beşli aralığa denk gelen A-H aralığının, edvâr sahibi tarafında hatalı yazıldığı düşünülebilir. Abdülazîz’in babası A-C aralığını vermişken oğlunun bu kadar bariz bir hata yapması mümkün görülmemektedir. O halde, bu aralığın da A-C olduğu varsayılırsa, dizi Merâgî’nin dizisi ile aynı olduğu düşünülebilir (Abdülazîz, 1508: v35b, 36a).²⁵⁶

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın ilk bilgisi, 13. yy.’da Şîrâzî’den gelmiştir. 15. yy.’da ilk tanım Merâgî’den gelmiştir. Ancak diğer tanımlara uzak olan bu tanımın ilk dizisinde olan Acem’li Râst’a benzerliği, dizinin çeşni olarak kullanılmasını sağlamıştır.

2. En anlaşılır dizi tanımı ilk olarak Kırşehirli’den gelmiştir. Kırşehirli, makamın Çargâh başlayıp Segâh karar vermesi gerektiğini açıkça belirtmiş. 15. yy.’da Kırşehirli’nin verdiği tanımlarda Segâh makamının Risâle-i Mûsikî’de v10b’de Râst perdesinde karar verdiği tespit edildiğinden, Müberkâ makamının da Râst perdesinde karar verdiği saptanmıştır. Bunun iki nedeni şöyle açıklanabilir:

a. Merâgî verdiği dizisinde Râst kararını belirtmiş,

b. Kırşehirli’den gelen ilk tanımda ise, “Segâh karar ide” yerine “Segâh evi” ibaresi kullanıldığından kararın da Râst olduğu belirtilmiştir.

3. Şükrullâh’ın verdiği tanım Kırşehirli’nin verdiği tanım ile aynıdır.

4. Dilşâd, Kırşehirli’nin verdiği tanımın dışına çıkmamıştır.

5. Abdullâh da Kırşehirli’nin verdiği tanımın aynısını vermiştir.

6. Büke, tanımında ili adet perde ismi verdiği için, değerlendirme dışında tutulmuştur.

²⁵⁶ Kanık’ın üzerinde çalıştığı, “Mahmud Bin Abdülaziz’in ‘‘Makasîdü’l-Edvar’’ Adlı Eseri’’ adlı doktora tezinde, Müberkâ makamının perde ve aralıklarını A-H olarak vermiştir (Kanık, 2011: 77,158).

7. Şirvânî'de makamın isminin anılmasına rağmen, perde veya aralıklarıyla ilgili herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır.

8. Lâdikli'nin verdiği ilk dizisindeki perdeler, tanım niteliğinde bir diziyi tamamlayamadığından değerlendirme dışında tutulmuştur. Ancak verdiği ikinci dizideki Râst makamı dizisine benzerliği yüzünden, Merâgî'de olduğu gibi çeşnilerde kullanılmıştır.

9. Abdülazîz, babası ile aynı tarife sahip olmadığı gibi, iki farklı dizi tanımında bulunmuştur. İlk tanımında Büke'nin verdiği iki adet perde ismini kullanmış, ancak makam olmaktan çok uzak olduğundan değerlendirmeye alınmamıştır. İkinci verdiği tanımda ise Sabâ makamı ve Çargâh makamı benzerliğinden dolayı Kırşehirli'nin verdiği tanıma daha yakın olmuştur ve değerlendirmeye alınmıştır.

10. Tirevî'nin iki kaynağına bakıldığında, birinci tanımın Kırşehirli ile aynı olduğu tespit edilirken, diğer tanımında edvârlar arasında hiçbir tanıma uymadığı saptanmıştır. Buna göre; Tirevî'nin ilk tanımı değerlendirmeye alınmış olup, ikinci tanımı kaullanılmamıştır.

11. Rûh – Perver'de, tanım Kırşehirli tanımıyla aynıdır.

12. Kitâb-ı Edvâr'da da verilen tanım Kırşehirli'nin verdiği tanım ile örtüştüğünden, değerlendirmeye alınmıştır.

13. Seydî'nin verdiği şiirsel anlatımda, makamın tarifi Kırşehirli ile aynı olduğundan, değerlendirmeye alınmıştır.

14. Mahmûd b. Abdülazîz'de makamın tanımı hem babası hem de Dedesi Merâgî ile uyuşmamaktadır. Mahmûd b. Abdülazîz'in verdiği iki perde de Babası ve dedesinden farklı olduğundan ve bir diziyi göstermediğinden değerlendirme dışında tutulmuştur.

Bu sonuçlara göre; değerlendirmeye alınan makamın 11 adet tanımdan esas dizi olarak kabul edilebilen 9 adet Kırşehirli tanımı bulunmaktadır. Kırşehirli'nin, tanımı incelendiğinde, makamın Çargâh makamı sonrası Segâh makamı ile karar vermesi gerektiği vurgulanmıştır.²⁵⁷

---

²⁵⁷ Yapılmış olan tüm analizler XV. yy. nazariyatı göz önünde bulundurularak yapıldığından karar perdeleri farklılık gösterebilmektedir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Râst,
Yedeni: Irâk,
Güçlüsü: Çargâh, Nevâ,
Donanımı: Segâh, Hicâz
Peste Doğru Genişleme: Yoktur,
Tizde Genişleme: Gerdâniye’de Hicâz,
Çeşniler: Hicâz,
Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makam, inici - çıkıcı olması sebebiyle, seyire güçlüsü olan Çargâh perdesi civarından başlar. Sabâ makamını gösterdikten sonra çeşnilerini ve genişlemelerini yapar ve yerinde Sabâ ile yarım karar verir. Makam ikinci güçlü perdesi olan Nevâ perdesi ile yeni bir soluk açar ve Hicâz perdesinden kurtularak Segâh perdesini ısındırmaya başlar. Son olarak Segâh makamına geçki yapıp Râst perdesi ile Karar verir.

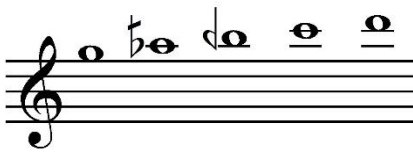
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Müberkâ makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 323. Müberkâ makamı I. dizisi

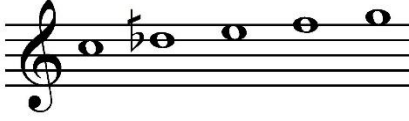

Şekil 3. 324. Müberkâ makamı II. dizisi

Şekil 3. 325. Gerdâniye’de Hicâz genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 326. Çargâh'ta Hicâz beşlisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 2 saz eserinin ismine rastlanılmıştır. İki eser olmasına rağmen, notaların farklı nüshaları da incelendiğinde, hiçbiri değerlendirmeye alınan veya alınmayan tariflere uymamaktadır. Eserlerde genellikle Nevâ'da Hicâz gösterilmiş ve karara doğru Dügâh perdesinde Kürdî'li karar vermiştir.

Diğer bir husus ise, elde edilen hiç bir notanın her hangi bir yerinde bestekârlarının ismine rastlanılmamıştır. Bu iki nedenden dolayı, kaynağın da güvenli olmayacağı düşüncesiyle, iki eser de değerlendirmeye alınmamıştır. Makam ile ilgili her hangi bir eserin verilen tanıma uymadığı gerekçesiyle ve örnek eser verilemediğinden dolayı, makamın nazarî bilgilerinin uygulamaya geçirilmesi açısından faydalı olacağı düşünülen Seyr-i Nâtk örneği sunulmuştur.

Müberkâ Makamı

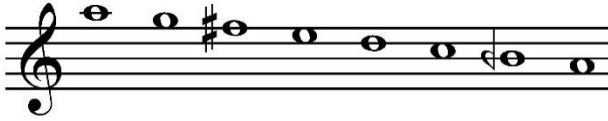
The musical score for Müberkâ Makamı consists of eight staves of notation. The key signature is one flat (B-flat) and the time signature is 10/8. The score includes various dynamics such as *mf*, *f*, and *mp*, along with ornaments (V) and triplets (3). The notation is written in a single system with eight staves, each containing a line of music. The first staff starts with *mf* and ends with *mp*. The second staff ends with *mp*. The third staff starts with *mf* and ends with *mp*. The fourth staff starts with *f*. The fifth staff has a triplet (3) under a group of notes. The sixth staff starts with *mf* and ends with *mp*. The seventh staff starts with *mf* and ends with a triplet (3). The eighth staff starts with *f* and ends with *mp*.

Şekil 3. 327. Müberkâ makamında Seyr-i Nâtk örnekü

3.3.27. Nevâ-i Aşîrân makamı ²⁵⁸

Kırşehirli Yusuf'a göre Nevâ-i Aşîrân makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 16. sırada yer verilmiş, anlatımı ise şöyledir: “*Nevâ Aşîrân oldur kim, Nevâ Agâze ide, ine Karcığâr evinde karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: v11b). ²⁵⁹ Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 328. Kırşehirli'nin tanımına göre Nevâ-i Aşîrân makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın terkiplerin anlatımlarında 16. sırada olduğu tespit edilmiş ve açıklaması şöyle yapılmıştır: “*Nevâaşiran oldur kim, Nevâ âgâz ider, yine Karcığâr evinde karâr ider*”(Kırşehrî, 1411: v15a). ²⁶⁰

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Nevâ-i Aşîrân makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde makama, terkiplerin anlatımında 37. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Nevâ Aşîrân oldur kim, Nevâ Agâze ide, ine Karcığâr karâr ide*”. Bu anlatımın Kırşehirli'ye ait olduğu tespit edildiğinden, makamın dizisinin aynı olduğu tespit edilmiştir (Kırşehirli, 1410. 131/1: 22). ²⁶¹

²⁵⁸ Makamın ilk nazarî bilgisi Kırşehirli'nin “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, geldiğine göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

²⁵⁹ Kâmiloğlu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin *Risâle-i Mûsikî*'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın tanımı aydır (Kâmiloğlu, 1998: 39).

²⁶⁰ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, makam yine 16. sırada terkiplerin anlatımında açıklanmış ve dizisi Kırşehirli ile aynıdır (Doğrusöz, 2007: 99).

²⁶¹ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı *Risâle-i Mûsikî*deki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makamın açıklamasının aynı olduğu saptanmıştır (Doğrusöz, 1997: 27).

Şükrullâh'a göre Nevâ-i Aşîrân makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makamı terkiplerin anlatımında 31. sırada göstermiş ve seyrini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: “*Nevâ-i Aşîrân oldur kim, Nevâ başlana, ine Karcıġâr karâr ide*” (Şükrullâh, 15. yy. : v119b).²⁶² Bu anlatıma göre dizisi şöyledir:

Şekil 3. 329. Şükrullâh'ın tanımına göre Nevâ-i Aşîrân makamı dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmî'l-Edvâr* adlı eserinde, makamı 34. faslında 31. sırada göstermiş ve makamın seyrini ise 35. faslında açıklamıştır. Makamın açıklaması *Edvâr-ı Mûsikî* ile aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v119b).²⁶³

Bedri Dilşâd'a göre Nevâ-i Aşîrân makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

“*Nevâ başlasa Karcıġâr eylese*
Hemîn anda kalsa karâr eylese
Nevâ-yı Aşîrân didiler ana
Yürekler taşıran didiler ana”.

²⁶² Kamiloġlu'nun, *Ahmed Oġlu Şükrullah ve “Edvâr-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloġlu, 2007: 169).

²⁶³ Şirinova'nın, “Şükrullah “İlmü'l Edvâr'ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına *Edvâr-ı Mûsikî*'de olduğu gibi yine 35. faslında yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 263).

Bu tarif, Kırşehirli'mim tarifiyle aynıdır (Dilşâd, 1427: 203).^{264 265}

Hızır b. Abdullâh'a göre Nevâ-i Aşîrân makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, makama terkiplerin anlatımında 19. sırada yer verilmiş ve anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Nevâ-i Aşîrân oldur kim, Nevâ âgâz ide, ine Karcığâr evinde karâr ide*” Bu tarif, Kırşehirli'nin tarifiyle aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 143b).²⁶⁶

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l- Edvârı* incelendiğinde, makamın anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Nevâ-ü Aşîrân oldur kim, Nevâ âgâz ide, ine Karcığâr evinde karâr ide*”. Bu anlatım, ilk anlatım ile örtüştüğünden, makamın dizisinin aynı olduğu tespit edilmiştir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 120a).²⁶⁷

Kadıızâde Mehmed Tirevî'ye göre Nevâ-i Aşîrân makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 38. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: “*Nevâ-i Aşîrân oldur kim, Nevâ tamâm Agâze idüb, Uşşâk hânesinde karâr idersin*”. Bu tarif Kırşehirli ile aynıdır (Tirevî, 1488: v180a).²⁶⁸

Rûh - Perver'de Nevâ-i Aşîrân makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makama, terkiplerin anlatımında 13. sırada yer verildiği saptanmıştır. Ruhperver'de makamın tarifi şöyledir: “*Nev-Aşîrân oldur kim, Nevrûz âgâz idüb Karcığâr karâr eyleye*” (*Rûh-Perver*, 15. yy. : 10a).²⁶⁹ Bu tarif, öncekilerin üzerini basa basa verdiği Nevâ ile başlana girişinin

²⁶⁴ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili tüm bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :736).

²⁶⁵ Feyzioğlu'nu makalesinde de makamın tanımı aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

²⁶⁶ Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın dizisi aynı verilmiştir (Çelik, 2001: 62).

²⁶⁷ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, anlatımın aynı olduğu saptanmıştır (Özçimi, 1989: 206).

²⁶⁸ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadıızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımlarında dizinin aynı olduğu tespit edilmiştir (Uygun, 1990: 42).

²⁶⁹ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makamın anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 16).

aksine nevrüz başlana demesi akıllarda soru işareti bırakmaktadır, ancak bu tarife göre dizi şöyledir:

Şekil 3. 330. Rûh - Perver'deki tanıma göre Nevâ-i Aşîrân makamı dizisi

Kitâb-ı Edvâr'a göre Nevâ-i Aşîrân makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, makama terkiplerde 18. sırada yer verildiği saptanmış ve tarifi şöyle verilmiştir: “Nevâ Aşîrân oldur kim, Nevâ Agâze ide, ine Karcığâr evinde karâr ide”. Bu tarif, kırşehirli'nin vermiş olduğu tarif ile aynıdır (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. :v12a).²⁷⁰

Seydî'ye göre Nevâ-i Aşîrân makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 12. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî'de makamın anlatımı şöyledir:

“Nuvâ âgâz idüben zarî
Karârgâh idinürse Karçığarı.”

Bu tarif, Kırşehirli'nin vermiş olduğu tarifle aynıdır (Seydi, 1504: v13b).²⁷¹

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın ilk tanımı, Kırşehirli'nin edvarından gelmiştir. Kırşehirli tanımında, makamın önce Nevâ, sonra Karcığâr karar verdiğinin belirtmitir. 15. yy.

²⁷⁰ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da makam ile ilgili bulgular aynıdır (Cevher, 2004: 13).

²⁷¹ Arısoy'un, “Seydî'nin El-Matlâ' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, anlatıma ve makamın perdeleri ile aralıkları hakkında tüm bulgular Seydî'nin tanımı ile uyum göstermektedir (Arısoy, 1988: 133).

nazariyatına göre Karcıġâr makamının Uşşâk dörtlüsünden ibaret olduğu tespit edilmiştir. O halde makamın dizisinin günümüz Nevâ makamından farklı olmadığı saptanmıştır.

2. Makamın ikinci tarifi şükrullâh'a ait olup Kırşehirli'nin tanımına sadık kaldığı görülmektedir.

3. Bunu izleye Dilşâd'ın tanımında, şiirsel olarak anlatılan tanımın Kırşehirli'nin verdiği tanımla örtüştüğü saptanmıştır.

4. Abdullâh'ın verdiği makam tanımı da Kırşehirli'nin verdiği tanım ile aynıdır.

5. Tirevî tanımını yaparken Kaeciġâr kararı yerine gnmğz mantığı ile makamın Uşşâk karar ettiğini vurgulamış ve Kırşehirli'nin tanımının dışına çıkmamıştır.

6. Tek farklı tanımı veren Rh - Perver'de ise, makamın öncelikle Nevrûz başlayacağı, daha sonra Karcıġâr karar verdiği belirtilmiştir. Buna göre ya Rh - Perver'de yazım hatası olmuş ya da makam Nevrûz ile giriş yapmıştır. Nevrûz makamı o günün nazariyatında Nevâ makamına benzerlik gösterirken, aynı zamanda Sabâ dizisini de barındırmıştır. Makamı tek düze olmaktan kurtarmak ve renklendirmek adına, Nevrûz makamı çeşni olarak değerlendirilmiş Seyr-i Nâlık rneğinde kullanılmıştır.

7. Kitâb-ı Edvâr'da kullanılan tanım Kırşehirli'nin tanımını ile aynıdır.

8. Son tanıma sahip olan Seyî'nin şiirsel anlatımıyla yapılmış olan tanım da Kırşehirli'nin vermiş olduğu tanımın aynısı olduğundan değerlendirmeye alınmıştır.

Buna göre **Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:**

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

Tizde Genişleme: Nevâ'da Râst,

eşniler: Saba, Isfahân,

Seyri: İnici - ıkıkıcı.

Makam, inici - ıkıkıcı olması sebebiyle, seyire güçlüsü olan Nevâ perdesi civarında başlar. Nevâ makamının gerektirdiği tiz genişlemeleri kullanır, Nevâ'da asma kalışlar yapar ve ardından Nevâ makamı ile karar verir. Gerekli eşnileri de kullandıktan sonra yeni bir soluk aarak Uşşâk makamına tam geçki yapar ve donanımdaki Eviç perdesini karara doğru pek

kullanmaz, pest bölgede de genişlemesini yapan makam Nevâ makamını terkedip Uşşâk makamında olduğu gibi Acem perdesini kullanmaya başladıktan sonra Râst yedeniyle karar verir.

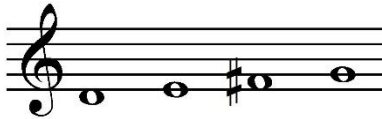
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Nevâ-i Aşîrân makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 331. Nevâ-i Aşîrân makamı I. dizisi

Şekil 3. 332. Nevâ-i Aşîrân makamı II. dizisi

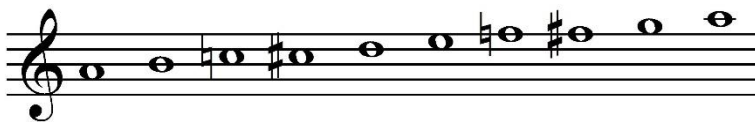

Şekil 3. 333. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 334. Yerinde Sabâ dörtlüsü

Şekil 3. 335. Yerinde İsfahân makamı dizisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 1 adet sözlü eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen 1 adet eserin notasına rastlanılmıştır. Eser incelendiğinde bestekârının da yaşadığı tarihe bakıldığında 20. yy.'a ait bir beste olduğu düşünülmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda bestecinin bu besteyi 15. yy. nazariyatına göre bestelediği

tespit edilmiş bestecinin esere Nevâ makamı ile giriş yaptığı görülmüş, ancak sonundaki Aşîrân kelimesinin 15. yy.'daki bazı edvârlarda perde ismi olarak her ne kadar Hüseyinî Aşîrân'ı işaret etmiş olduğu tahmin edilse de 15. yy. nazariyatı gereği incelenmiş olan 9 adet edvarın 9 tanımının da Dügâh karar verir diyor olması bu eserin değerlendirme dışında kalmasına neden olmuştur.

Elde makamın tanımına ait notası bulunamadığından, bu eksiklik verilen Seyr-i Nâtık örneği ile pekiştirmeye çalışılmıştır.

Nevâ-i Aşîrân Makamı

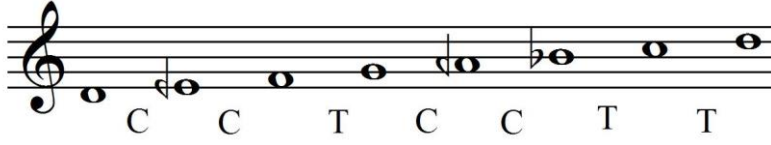
The musical score for Nevâ-i Aşîrân Makamı is presented in eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 10/8. The score includes various dynamic markings and articulation marks:

- Staff 1: *mf*
- Staff 2: *mf*
- Staff 3: *mp*
- Staff 4: *mf* and *mp*
- Staff 5: *mf*
- Staff 6: *mp* and *p*
- Staff 7: *mp* and *p*
- Staff 8: *mp* and *p*, with a *rit...* marking above the staff.

Şekil 3. 336. Nevâ-i Aşîrân makamında Seyr-i Nâtik örneği

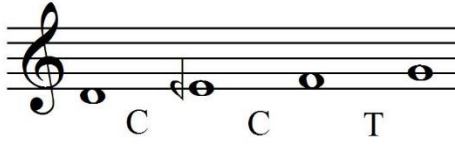
3.3.28. Nevrûz makamı ²⁷²

Perde ve aralık bilgilerine ulaşılan Urmevî'nin dizisi şöyledir: (Urmevî, 1267: 71b). ²⁷³

Şekil 3. 337. Urmevî'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı I. dizisi

Urmevî'nin, İstanbul'da Nuruosmâniye Kütüphânesinde bulunan Kitabü'l Edvar'ında Nevrûz makamının perdelerinin A-C-h-H olduğu, aralıklarının da C-C-T olduğu tespit edilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda dizinin günümüz nazariyatına göre Uşşâk dörtlüsüne işaret ettiği görülmektedir (Urmevî, 1235: 20a). ²⁷⁴ ²⁷⁵ Dizisi şöyledir:

Şekil 3. 338. Urmevî'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı II. dizisi

²⁷² Makamın ismi, ilk olarak 13. yy.'da Urmevî'i'de görülmektedir. Buna göre, makamın 13. yy. veya öncesinde terkip edilmiş olduğu düşünülebilir.

²⁷³ Arslan'ın, "Safiyüddin Abdülmümin el- Urmevî ve er- Risâletü'ş-Şerefiyyesi" adlı doktora tezi incelendiğinde, Nevrûz makamı ile yaptığı tespitlerin ve verdiği bilgilerin bu çalışmayla örtüştüğü görülmektedir (Arslan, 1267 / 2007: 90, 299, 311).

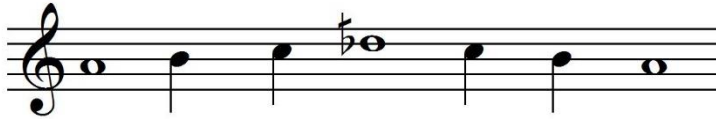
²⁷⁴ Ayrıca, Uygun, çevirisini ve incelemesini yaptığı Safiyüddin'nin Kitabü'l Edvar'ında, Remel usulünde Nevrûz bestesinin notasını sunmuş ve Safiyüddin'nin makam tanımını da şöyle belirtmiştir: "Nevruz: Hüseyinîdir, ondan (YH) [Gerdâniye] sesi çıkarılmıştır" (Uygun, 1999: 95).

²⁷⁵ Safiyüddin makamı Tabaka olarak ele alındığında ise Nevrûz makamının günümüzde Uygun'a göre Hüseyनियाşirân makamına eşdeğer olduğu belirtilmiştir (Uygun, 1267 / 1999: 243, 246, 247).

Nevrûz makamı ile ilgili 13. yy.'a ait Şirâzî'nin, Tahran'da bulunan “*Dürretü't-tâc li-gurreti'd-dîbâc*” adlı eserinde Nevrûz makamının dizisinin Urmevî ile aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirâzî, 13. - 14. yy./1939: 37a).

14. yy.'da elde edilen son kaynağın Safedî'ye ait olduğu tespit edilmiş ve makamın dizisinin diğerlerinden farklı olduğu gözlemlenmiştir.

Almanya'da, Berlin Kütüphanesinde bulunan “*Risâle fi İlmi'l Mûsikâ*” adlı eserde, Safedî Nevrûz makamının avâzelerde 5. sırada olduğunu, Hüseyinî ve Bûselik makamlarından oluşmuş olduğu belirtmiştir. Dizisi ile ilgili açıklama ise 8a varlığında gelmiştir. Buna göre, Nevrûz makamı dizisinde karar sesi olan Dügâh perdesi ile başlanır, yarım Pençgâh perdesine çıkılır, daha sonra Çargâh perdesine inilip, son olarak da karar perdesi olan Dügâh'a inilir (Safedî, 14. yy.: 8a).²⁷⁶ Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 339.Safedî'nin verdiği tanıma göre Nevrûz makamı dizisi

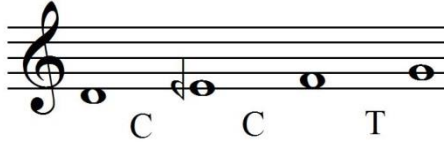
Merâgî'ye göre Nevrûz makamı (1350 - 1435) 15. yy.:

Merâgî'nin, İstanbul'da, Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunan “*Câmiu'l-Elhân*” adlı eserinde, Nevrûz makamına dörtlü ve beşli aralıkların anlatımında 5. sırada, ardından da avâzeler bölümünde ilk sırada yer vermektedir (Merâgî, 1415: 31b).²⁷⁷ ²⁷⁸ Eserde, makamın perdelerinin A-C-h-H olduğu, makamın dizisinin inici olduğu, aralıklarının da C-C-T olduğu tespit edilmiştir. Dizisi ise şöyledir:

²⁷⁶ Tekin'in “*Safedî'nin Müzik Teorisinin İncelenmesi*” adlı Yüksek Lisans Tezinde, makamla ilgili bulgular benzeşmektedir (Tekin, 2007: 53).

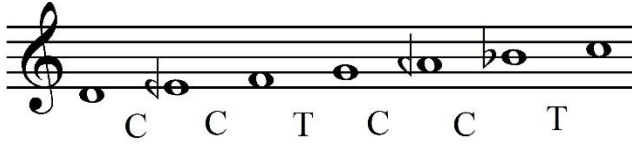
²⁷⁷ Sezikli, “*Abdülkâdir Merâgî Ve Câmiu'l-Elhân'ı*” adlı doktora çalışmasında, diziyi transpoze edip eski yazım şekline göre yazmıştır (Sezikli, 2007: 62).

²⁷⁸ Can'ın, “*XV. Yüzyıl Türk Müsîkîsi Nazariyatı*” adlı doktora çalışmasında, Nevrûz dizisini Merâgî ile aynı vermiştir (Can, 2001: 171).

Şekil 3. 340. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı I. dizisi

Merâgî, Tahran'da Şehit Mutaharrî Yüksek Okulu Kütüphanesinde bulunan “Şerhu'l-Edvâr” adlı eserinde Nevrûz makamına avâzeler bölümünde bahsetmiş, perdelerini A-C-V-H-Y-YB-YH ve aralıklarını da C-T-C-C-C olarak aktarmıştır (Merâgî, 1435/1991: 205). Dizisi ise şöyledir:

Şekil 3. 341. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı II. dizisi

Ancak, eserin 213. varlığında 3. perdenin Acem Aşîrân perdesi (h) yerine “Irak” perdesi (V) olduğu belirtilmiştir. İlk bakışta hata gibi görünen bu anlatımda, bu dizinin Nevrûz-ı Asl olduğu tespit edilmiştir (Merâgî, 1435/1991: 213).²⁷⁹

Kırşehirli Yusuf'a göre Nevrûz makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “Risâle-i Mûsikî” adlı eserinde, Nevrûz makamının, Agâzelerde 2. sırada, terkiplerde de 23. sırada yer aldığı tespit edilmiş ve makam dairesi şöyle verilmiştir: “evvel Dügâh hemân, Sigâh hemân, Çargâh hemân, Sigâh evi Kûçek, Dügâh evi Irak, Sigâh evi Karcıgâr, Çargâh evi Gerdâniye, Dügâh evi Muhâyyer” (Kırşehrî, 1410: v8a) Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 342. Merâgî'nin verdiği tanıma göre Nevrûz makamı I. dizisi

Agâzelerde verilen makamın, terkiplerde de verilmesi dikkat çekicidir. Makam aynı zamanda terkiplerde şöyle anlatılmıştır: “terkîb-i Nevrûz oldur kim, Kûçek Agâze ide, Dügâh

²⁷⁹ Kolukırık, “Abdülkâdir Merâgî ve Şerhu'l-Edvâr adlı eserinin XIV. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri” adlı doktora tezinde, Nevrûz makamı ile ilgili bulgular aynıdır (Kolukırık, XV. y.y. / 2009: 74).

göstere ve yine Kûçek karâr ide” (Kırşehirî, 1410: v11b).²⁸⁰ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 343. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Nevrûz makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın, Agâzeler bölümünde 2. sırada anlatıldığı tespit edilmiştir. Makamın dairesi şöyle verilmiştir: “evvel Dügâh hemân, Sigâh hemân, Çargâh hemân, Sigâh evi Kûçek, Dügâh evi Irâk, Sigâh evi Karcığâr, Çargâh evi Gerdâniye, Dügâh evi Muhâyyer. Tizye giden bunlardur”. Harîrî'nin makam tespiti Kırşehirli'nin tarifine birebir uynaktadır (Kırşehirî, 1469/1411: v11a).²⁸¹

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Nevrûz makamı (15. – 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “Risâle-i Mûsikî” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Makalede Nevrûz makamına avâzelerde 2. sırada yer verilmiş, dizisi ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “Terkîbi/Nevrûz oldur kim Kûçek âgâz ide, Dügâh göstere ve ine/Kûçek karâr ide”.

Dairesi: “evvel Dügâh hemân, Sigâh hemân, Çargâh hemân, Sigâh evi Kûçek, Dügâh evi Irâk, Sigâh evi Karcığâr, Çargâh evi Gerdâniye, Dügâh evi Muhâyyer. Tizye giden bunlardur.” (Kırşehirli, 1410. 131/1: 15, 22).

Bu anlatım eski olduğundan, Kırşehirli'nin risâlesine başvurulmuş ve eksik olan yerin İsfahân olduğu tespit edilmiştir (Kırşehirli, 1411: v14b). Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynı olduğu saptanmıştır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 15, 22).²⁸²

²⁸⁰ Kâmiloglu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehirî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, Kırşehir'li Yusuf'a ait olduğu bilinen Mûsikî Risâlesi'nde, makamın açıklaması aynıdır. (Kâmiloglu, 1998: 35, 37, 39).

²⁸¹ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehirî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde makamın dizisi ile ilgili bulgular aynıdır (Doğrusöz, 2007: 90).

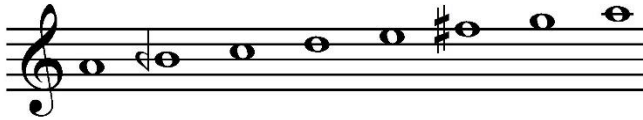
²⁸² Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklaması aynıdır (Doğrusöz, 1997: 20, 27).

Şükrullâh'a göre Nevrûz makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh'ın, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinde, makama avâzelerde 4. sırada yer verdiği görülmektedir. Eserde makamın anlatımı yapılmamış, ancak makamın Nevâ (YH) perdesinin eklenmesiyle Hüseyinî makamına dönüşeceği belirtilmiştir (Şükrullâh, 15. yy.: v60a).²⁸³ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 344. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Nevrûz makamı I. dizisi

Şekil 3. 345. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Nevrûz makamı II. dizisi (Hüseyinî)

Bedri Dilşâd'a göre Nevrûz makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan "*Murâd-Nâme*" adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, Nevrûz makamı ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan Nevrûz makamına, avâzeler bölümünde 2. sırada yer verildiği tespit edilmiştir. Dilşâd makam ile ilgili perde, aralık veya dizi bilgisi vermemiştir (Dilşâd, 1427: 199).²⁸⁴

Hızır b. Abdullâh'a göre Nevrûz makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, Abdullâh, makamın tarifini şöyle vermiştir: "*evvel Dügâh hemân, Sigâh hemân, Çargâh hemân, Sigâh kûçek evi, Dügâh Irâk evi, Sigâh, Çargâh Gerdâniye evi,*

²⁸³ Kamiloğlu, Ahmed Oğlu Şükrullah ve "Edvâr-ı Mûsikî" adlı doktora tezinde makam ile ilgili bulgular aynı yöndedir (Kamiloğlu, 2007: 95).

²⁸⁴ Ceyhan'ın "*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*", adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :727).

Dügâh Muhâyyer evi, Râst evi, Sigâh Hisâr evi tizye giden bunlardır nerm dahi bununla mâlum olur” (Hızır b. Abdullâh, 1441: 90b).²⁸⁵ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 346. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Nevrûz makamı dizisi

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l-Edvârı* incelendiğinde makamın avâzelerde 2. sırada olduğu belirtilmektedir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 66b).²⁸⁶

Alişâh B. Hacı Büke'ye göre Nevrûz makamı (? - 1500) 15. yy. :

Büke'nin yazmış olduğu “*Mukaddimetü'l Usûl*” adlı eserinde Nevrûz makamı, 133 devir içerisinde 59. daire olarak, Zirefkend makamı ile aynı dairede gösterilmiştir. Büke makamın perdelerinin A-C-h-H-Y-YB-YC-YV-YH olduğunu belirtmiş, ancak gizli uyumsuz bir diziyeye sahip olduğunu da söylemiştir (Büke, 1500: vr. 71b).²⁸⁷ Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 347. Büke'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı I. dizisi

Şîrvânî'ye göre Nevrûz makamı (1407 - 1486) 15. yy. :

Şîrvânî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesinde III. Ahmed kısmında bulunan “*Mecelletun Fi'l-Mûsîka*” adlı eseri incelendiğinde, makama 6 avâze arasından 3. sırada yer verilmiş, ancak perde ve aralıkları ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır (Şîrvânî, 1453: v107).²⁸⁸

²⁸⁵ Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın dizisinin aynı olduğu görülmektedir (Çelik, 2001: 17,40).

²⁸⁶ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, makam ile ilgili tarif aynıdır (Özçimi, 1989, 141).

²⁸⁷ Çakır, “Alişâh B. Hacı Büke (? - 1500)'nin Mukaddimetü'l - Usûl adlı eseri” adlı doktora tezinde, Büke, Nevrûz makamını cins olarak adlandırmış ve 5. sırada yer vermiştir (Çakır, 1999: 63,88).

²⁸⁸ Akdoğan'ın, “Fethullah Şîrvânî ve “Mecelletun Fi'l-Mûsîka” Adlı Eserinin XV. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri” adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Akdoğan, 1996: 225).

Lâdikli Mehmed Çelebi'ye göre Nevrûz makamı (? - 1512) 15. yy. :

Lâdikli, Mehmed Çelebi'nin, 1484 tarihli, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesinde bulunan, “Zeynü'l-Elhân Fî 'İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân” adlı eseri incelendiğinde, Nevrûz makamının dizi perdelerinin V-h-C-h-V-Y-V-h-C-A ve aralıklarının da B-C-C-B-Ah-Ah-B-C-C olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1484: v33b). Bu tarife göre dizi şöyledir:

Şekil 3. 348. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı I. dizisi

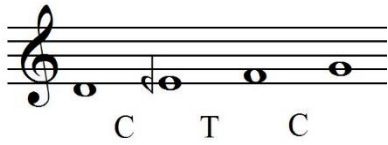
Seyir niteliğinde verilmiş dizinin aslında beş perdeden oluştuğu görülmektedir. Buna göre makamın yeni dizisi şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 349. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı II. dizisi

Yegâh perdesinin Dügâh perdesine göçürüldüğü düşünülürse, dizinin ilk beş perdesinin Kırşehrî'deki ile aynı olduğu görülmektedir.²⁸⁹

Lâdikli Mehmed Çelebi'nin, 1708 tarihli, Çorumda, İskilip, İlçe Halk Kütüphanesinde ve 1894 tarihli, Taksim Atatürk Kütüphanesi, Belediye Bölümü'nde bulunan, “er- Risâletü'l-Fethiyye” adlı eserleri incelendiğinde makamın perdelerinin A-C-h-H ve aralıklarının da C-T-C olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1485: v78b).²⁹⁰ Buna göre makamın dizisi şöyledir:

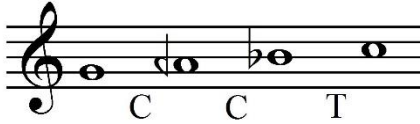
Şekil 3. 350. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Nevrûz makamı II. dizisi

²⁸⁹ Pekşen'in üzerinde çalıştığı, “Zeynü'l-Elhân İsimli Eserin Metin ve Sözlük Çalışması” adlı doktora tezinde, makamın anlatımı benzeşmektedir (Pekşen, 2002: 52).

²⁹⁰ Tekin'in üzerinde çalıştığı, “Lâdikli Mehmet Çelebi ve er-Risâletü'l-Fethiyyesi” adlı doktora tezinde, makamın anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Tekin, 1999: 158).

Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî'ye göre Nevrûz makamı (15. yy.):

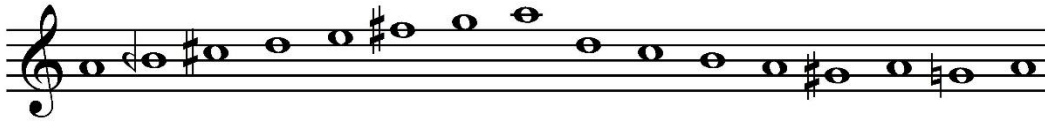
Abdülazîz, b. Merâgî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Nekâvetü'l-Edvâr adlı eserinde*, makamın avâzelerde ilk sırada verildiği, perdelerinin H-Y-YB-Yh ve aralığının da C-C-T olduğu tespit edilmiştir (Abdülazîz b. M. 15. yy.: v20b).²⁹¹ Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 351. Abdülazîzî'in verdiği perdelere göre Nevrûz makamı dizisi

Kadızzâde Mehmed Tirevî'ye göre Nevrûz makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, avâzelerde 2. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: “*Nevrûz oldur kim, Hicâz ile Rehâvî'den Nevrûz hâsıl olur. İbtidâ ağaze Geveşt için tâbir olan Pençgâh hânesinden ağâze idüb, Çargâh ve Sigâh hânelerin seyr idüb, inüb Dügâh*²⁹² *hânesinde karâr idersin*” (Tirevî, 1488:179a).²⁹³ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 352. Abdülazîzî'in verdiği perdelere göre Nevrûz makamı dizisi

Kitâb-ı Edvâr'a göre Nevrûz makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, makamın 7 avâzeden 2. sırada olduğu tespit edilmiş ve dairede gösterilmiştir. Dairede verilen makamın perdeleri şunlardır: “*Evvel Dügâh hemân, Segâh hemân, Çargâh hemân, Segâh Kûçek evi, Dügâh Irâk evi, Segâh Karcığâr evi, Çargâh*

²⁹¹ Koç'un üzerinde çalıştığı, Abdülaziz b. Abdülkâdir Merâgî ve “Nekâvetü'l-Edvâr” isimli eserinin XV. yüzyıl mûsikî nazariyatındaki yeri, adlı doktora tezinde, makamı Râst perdesine göçürmesi dışında, perdelerini ilk olarak Y-YB-Yh-YH olarak vermiş, daha sonra düzelterek edvardaki halini yazmıştır (Koç, 2010: 57, 118).

²⁹² Özcan'ın tezinde, Nevrûz makamının anlatımında “*Dügâh*”, ibaresi muhtemelen unutulmuştur (Özcan, 1990: 38).

²⁹³ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızzâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımlarının aynı olduğu gözlemlenmiştir (Uygun, 1990: 38).

hemân, tizye giden budur". Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır (Kitâbül-Edvâr, 15. yy. : 3b, 8a).²⁹⁴

Seydî'ye göre Nevrûz makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan "El-Matlâ" adlı eseri incelendiğinde, makama âvâzeler kısmında 2. sırada yer vermiş ve tarifini de şöyle yapmıştır:

*"İkinci âvâzedir iy dost Nevrûz
Bilürsen necm-i fehmin ola pîrûz
Bunun bil mahrecidür nısf-ı Pençgâh
Mehattı perdesidür bang-i Dügâh"*.

Bu tarifte, Pençgâh dizisi sonrası Dügâh'ta karar edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu tarif, Şükrullâh'ın verdiği Nevrûz-i Rûmî dizi tarifıyla aynıdır (Seydi, 1504: v10b).²⁹⁵

Mahmûd b. Abdülazîz'e göre Nevrûz makamı (15. yy.):

Mahmud, bin Abdülazîz'in, İstanbul'da, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye yazmalarında bulunan *Makâsıdü'l-Edvâr* adlı eser incelendiğinde, Nevrûz makamının avâzelerde ilk sırada verildiği, adının Nevrûz-ı Asl olarak geçtiği, perdelerinin H-Y-YB-Yh ve aralığının da C-C-T olduğu tespit edilmiştir. Makamın dizisinin Merâği'nin verdiği dizi ile aynı olduğu tespit edilmiştir (Abdülazîz, 1508: v30b).²⁹⁶

²⁹⁴ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da makam ile ilgili bulgular aynıdır (Cevher, 2004: 10).

²⁹⁵ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları ile ilgili bulgular Seydî'nin vermiş olduğu tarif ile örtüşmektedir (Arısoy, 1988: 113).

²⁹⁶ Kanık'ın üzerinde çalıştığı, "Mahmud Bin Abdülaziz'in "Makasıdü'l-Edvar" Adlı Eseri" adlı doktora tezinde, Nevrûz makamının perde ve aralıkları Abdülazîz ile aynıdır (Kanık, 2011: 70,151).

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın ilk tanımı, 13. yy.'da sırasıyla, Urmevî, Şirâzî ve Safedî'den gelmiştir. Urmevî ile Şirâzî'nin verdiği tarifler ile Safedî'nin tarifi farklı olunca, 15. yy. edvarları arasında iki ayrı görüşe sebebiyet vermiştir. Urmevî'nin verdiği tanım ilk tanım ve anlaşılabilir bir diziye sahip olması, değerlendirmede esas olarak alınmasına neden olmuştur. Urmevî ve Şirâzî'de dizi ebced hesabına göre bakıldığında Râst perdesine denk gelmektedir. Ancak dizi transpoze edildiğinde hiçbir makama denk gelmediğinden, Urmevî ve Şirâzî'nin bu dizilerinin başlangıç perdelerinin Dügâh perdesi olduğu varsayılmıştır. Buna göre verilmiş olan dizilerin Urmevî'de Uşşâk, Safedî'de ise Kûçek makamını işaret etmiş olduğu tespit edilmiştir.

2. 15. yy.'da gelen ilk tanım Merâgî'ye aittir. Merâgî, makamı Urmevî'nin tanımı ile aynı yapmıştır ve Uşşâk makamını işaret etmiştir.

3. Kırşehirli'nin verdiği tarif, Safedî'nin verdiği tarifle aynıdır. Kırşehirli, makamın Kûçek ağırlıklı seyir ettiğini belirtmiş ve Dügâh ile karar verdiğini söylemiştir.

4. Şükrollâh, Kırşehirli'nin tarifine uyuyor gibi gözükse de, Kûçek sonrası Hüseyinî makamının da var olduğunu iddia etmiştir. Makama çeşni olarak yeni bir soluk getiren Hüseyinî makamı, Seyr-i Natık örneğinde de kullanılmıştır.

5. Dilşad, makamı avâzelerde 2. sırada göstermiş, ancak makam ile ilgili bir tanım yapmamıştır.

6. Abdullâh, makamın tarifini Kırşehirli gibi yapmış ve Kûçek'li olduğunu savunmuştur.

7. Büke de makamın tanımını Merâgî'nin verdiği tanım ile aynı göstermiştir.

8. Şirvânî'de, makam 6 avâzeden 3. sırada gösterilmiş, ancak makam ile ilgili bir tanım bulunamamıştır.

9. Lâdikli'nin iki ayrı eseri incelendiğinde, 1. Tanımını Kırşehirli'ye göre, 2. Tanımını Merâgî'ye göre yaptığı tespit edilmiştir.

10. Abdülazîz, babasının tanımının dışına çıkmamıştır.

11. Tirevî, verdiği tanımda makamın öncelikle Hicâz sonra Rehâvî seyir ettiğini belirtmiş. Günümüz eserlerine ve örneklerine bakıldığında, makam içerisinde yerinde Hicâz makamının kullanıldığı tespit edildiğinden, bu tanımdaki Hicâz makamı Seyr-i Nâtık örneğinde çeşni olarak kullanılmıştır.

12. Kitâb-ı Edvâr'da, makam tarifi Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır.

13. Seydî'nin tanımında işaret edilen makam, Şükrullâh'ın tanımı olan Nevrûz-i Rûmî makamı olduğundan, burada değerlendirmeye alınmamıştır.

14. Mahmûd b. Abdülazîz, babası Abdülazîz ve dedesi olan Merâgî'nin tanımlarının dışına çıkmamıştır.

Bu sonuçlara göre; sadece 15. yy.'da makamın 5 adet Merâgî ve 4 adet Kırşehirî tanımı bulunmaktadır. Tanımların çoğunluğuna göre makamın ağırlık olarak Uşşâk makamını işlediği, ancak çeşni olarak Sabâ, Hüseyinî ve Hicâz çeşnilerini sıkça kullandığı tespit edilmiştir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Segâh,

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

Tizde Genişleme: Hüseyinî'de Hüseyinî, Gerdâniye'de Hicâz,

Çeşniler: Sabâ, Hüseyinî, Hicâz,

Seyri: Çıkıcı.

Makam, çıkıcı olması sebebiyle, seyire güçlüsü olan Nevâ perdesi civarından başlar. Uşşâk makamının ağırlığıyla seyiri başlar ve Nevâ'da asma kalışlar yapar. İlgili genişlemeleri ve çeşnileri de uyguladıktan sonra yerinde Uşşâk makamı ile karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Nevrûz makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

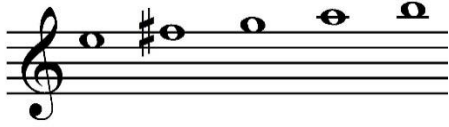

Şekil 3. 353. Nevrûz makamı dizisi

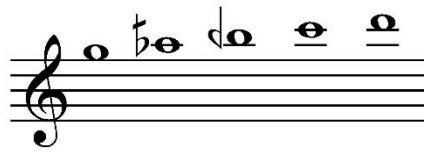

Şekil 3. 354. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Şekil 3. 355. Hüseyinî'de Hüseyinî genişlemesi

Şekil 3. 356. Gerdâniye'de Hicâz genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 357. Yerinde Sabâ dörtlüsü

Şekil 3. 358. Yerinde Hüseyinî beşlisi

Şekil 3. 359. Yerinde Hicâz dörtlüsü

Şekil 3. 360. Nevâ'da Hicâz dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 29 adet saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında, 15. yy sonrası en eski tarihli bestekârın Yahy Çelebi olduğu tespit edilmiştir. Çelebi 18. yy.'a ait bir bestekâr olduğuna göre, makamın karar perdeleri incelenmiş ve tüm eserlerin karar perdelerinin Dügâh perdesi olduğu saptanmıştır. 1 Peşrev ve 1 saz semâisi bestelediği düşünülen Çelebi'nin örnek olarak saz semâisi verilmiştir.

Eserin ilk hanesinde makamın Uşşâk makamının ve seyrinin dışına çıkılmadığı saptanmıştır. Mlzime bölümünde besteci, makamda herhangi bir geçki yapmamıştır. II. Hanede, eşni olarak verilen Sabâ makamı kullanılmış, III. Hanede ise, yine çeşni olan Hicâz makamı da gösterilmiştir. Son hanede besteci, Uşşâk makamına sadık kalmış ve geçki yapmadan bu haneye sonlandırmıştır. Bu eser örneğinde kullanılmayan tüm çeşniler Seyr-i Nâtik rneğinde verilmiştir.

NEVRUZ SAZ SEMÂSİ

USUL: AKSAK SEMÂİ

BESTE: TANBURI YAHYA ÇELEBİ

1.HANE

MÛLÂZİME §

2.HANE

3.HANE

4.HANE

Bu eser TRT Müzik Dairesi Arşivi'nden alınmıştır.

Şekil 3. 361. Nevruz makamında eser örneği

Nevrûz Makamı

The musical score is written in 10/8 time and features a key signature of one sharp (F#). It consists of eight staves of music. The first staff begins with a dynamic marking of *mp*. The second staff continues the melody. The third staff starts with a dynamic marking of *mf* and ends with *mp*. The fourth staff begins with *mf* and ends with *mp*. The fifth staff starts with *mf* and ends with *mp*. The sixth staff begins with *mf*. The seventh staff continues the melody. The eighth staff starts with a *rit.* marking and ends with *mp*. The music is characterized by intricate melodic lines with various ornaments (V) and dynamic markings.

Şekil 3. 362. Nevrûz makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.29. Nevrûz-ı Acem makamı ²⁹⁷

Safedî'nin Almanya'da, Berlin Kütüphanesinde bulunan “*Risâle fi İlmi'l Mûsikâ*” adlı eserinde, makamın şube anlatımlarında 22. sırada olduğu tespit edilmiş, yapılan incelemeler sonucunda, makamın dizi tarifine rastlanılmıştır. Safedî dizisinin tarifinde, makamın Dügâh'tan başlanması gerektiğini, buradan Kürdî perdesine çıkıldığını, son olarak da Hüseyinî perdesinden Dügâh'a inip karar verileceğinden bahsetmiştir (Safedî, 14.yy.: 7b). ²⁹⁸ Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Kırşehirli Yusuf'a göre Nevrûz-ı Acem makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 45. sırada yer verilmiş, anlatımı ise şöyledir: “*Nevrûz-ı Acem oldur kim, Nevrûz-i Rûmî göstere, Irâk yüzünden Dügâh karâr ide*”. Kırşehirli Nevrûz-ı Rûmî makamını anlatmamış, ancak Şükrullâh'taki tarifte, öncelikli Pençgâh makamı işlenip Irâk karar verdiği belirtilmiştir (Kırşehrî, 1410: v12a). ²⁹⁹ Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

şöyle yapılmıştır: “*Nevrûz-ı Acem oldur kim, Nevvrûz Rûmî gösterüb, Irâk yüzinden Dügâh karâr ider*” (Kırşehirî, 1411: v16a).³⁰⁰

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Nevrûz-ı Acem makamı (15. – 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf’a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde makama, terkiplerin anlatımında 46. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Nevrûz-ı Acem oldur kim, Nevrûz-i Rûmî göstere, Irâk yüzinden Dügâh karâr ide*”. Anlatımın sonundaki ifade değişikliği dışında fark olmadığından ve makam bütünlüğü farklılığa rağmen bozulmadığından, anlatımın Kırşehirli’ye ait olduğu tespit edilmiştir. Verilen tarif, Kırşehirli’nin tarifıyla birebir uyum göstermektedir (Kırşehirli, 1410. 131/1: 23).³⁰¹

Şükrullâh’a göre Nevrûz-ı Acem makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul’da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makamı terkiplerin anlatımında 44. sırada göstermiş ve seyrini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: “*Nevrûz-ı Acem oldur kim, Nevrûz başlana ve Acem karâr ide*” (Şükrullâh, 15. yy. : v120a).³⁰² Bu anlatıma göre dizisi şöyledir:

faslında açıklamıştır. Makamın açıklaması Edvâr-ı Mûsikî ile aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v120a).³⁰³

Bedri Dilşâd'a göre Nevrûz-ı Acem makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

“*Serâgâz itse Nevrûz-ı sonunda
Acem otursa Nevrûz-ı Acem'dür*”.

Bu tarifin, Şükrullâh'ın tarifıyla aynı olduğu tespit edilmiştir (Dilşâd, 1427: 204).^{304 305}

Hızır b. Abdullâh'a göre Nevrûz-ı Acem makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, makama terkiplerin anlatımında 52. sırada yer verilmiş ve anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Nevrûz-ı Acem oldur kim, Nevrûz-ı Rûmî göstere, Irâk yüzinden Dügâh karâr ide*” Bu tarif, Kırşehirli'nin tarifıyla aynı olduğu tespit edilmiştir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 145a).³⁰⁶

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l- Edvârı* incelendiğinde, makamın anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Nevrûz-ı Acem oldur kim,*

³⁰³ Şirinova'nın, “Şükrullah “İlmü'l Edvâr'ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına Edvâr-ı Mûsikî'de olduğu gibi yine 35. fasılda yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 264).

³⁰⁴ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulguların aynı olduğu saptanmıştır (Ceyhan, 1997, :739).

³⁰⁵ Feyzioğlu'nu makalesinde de makamın tanımı aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

³⁰⁶ Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın dizisinin aynı olduğu saptanmıştır (Çelik, 2001: 80).

Nevrûz-ı Rûmî göstere, Irâk yüzünden Dügâh karâr ide". Bu anlatım, ilk anlatım ile aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 121b).³⁰⁷

Kadızzâde Mehmed Tirevî'ye göre Nevrûz-ı Acem makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 12. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: “*Nevrûz Acem oldur kim, Hüseyinî hânesi üstündeki Sigâh henesiyle Hüseyinî hânesinin mâbeynine bir perde girer. Tiz Dügâh ve tiz Râst ve Sigâh hâneleriyle ol perdeye gelince Nevrûz olur, aşağı gidüb Acem karâr idersin bu sözü ehli bilür. Niceler vardur ki Acem firûdâştiderler dahî Nevrûz Acem budur dirler bilmediklerindendir*” (Tirevî, 1488: v180a).³⁰⁸ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Rûh - Perver'de Nevrûz-ı Acem makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makama, şubelerde 3. sırada yer verilmiş ancak açıklaması veya tanımı yapılmamıştır. Makamın asıl anlatımı terkiplerin anlatımında da olduğu tespit edilmiş ve 27. sırada yer verildiği saptanmıştır. Ruhperver'de makamın tarifi şöyledir: “*Nevrûz-ı Acem oldur kim, Nevrûz âgâz idüb, Acem karâr eyleye*”. Bu tarif, Şükrullâh'ın verdiği dizi tanımı ile aynıdır (Rûh-Perver, 15. yy. : 10b).³⁰⁹

Kitâb-ı Edvâr'a göre Nevrûz-ı Acem makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, makama terkiplerde 49. sırada yer verildiği saptanmış ve tarifi

³⁰⁷ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde bulgular aynı yöndedir (Özçimi, 1989: 207).

³⁰⁸ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızzâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımlarında bulgular aynıdır (Uygun, 1990: 42).

³⁰⁹ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makamın anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 17).

şöyle verilmiştir: “*Nevrûz-ı Acem oldur kim, Nevrûz-i Rûmî göstere, döne Irâk yüzünden Dügâh karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli’nin vermiş olduğu tarif ile aynıdır (Kitâbül-Edvâr, 15. yy. :v13a).³¹⁰

Seydî’ye göre Nevrûz-ı Acem makamı (15. yy.):

Seydî’nin, İstanbul’da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 53. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî’de makamın anlatımı şöyledir:

“Temâm Nevrûz-i Rûmî gösterü var
Dönüb Rûy-i Irâk’dan yine yâr
Dügah’un hânesinde it karârı
Bilesin bunu gide şekki gubârı.”

Bu tarif, Kırşehirli’nin vermiş olduğu tarif ile aynı olduğu tespit edilmiştir (Seydi, 1504: v18b).³¹¹

Makamın dizisi ilk olarak 14. yy.’da Safedî’den gelmiştir, ancak verdiği tarifin hiçbir tarif ile ilgisi olmadığından değerlendirmeye alınmamıştır.

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın 14. yy.’daki Safedî tanımından sonra ilk tanım Kırşehirli’den gelmiştir. Kırşehirli’nin tanımında, makamın Nevrûz-i Rûmî başlayıp, Irâk perdesini müteakip Dügâh’ta karar verdiği belirtilmiştir. Dizinin daha iyi anlaşılabilmesi için Kırşehirli’nin Nevrûz-i Rûmî tarifi incelendiğinde, anlatımında Nevrûz-i Rûmî makamın var olduğu görülmekte, ancak tarife gelindiğinde, makamın tarifini yapmamıştır. Kırşehirli’nin tarifini unutmuş olacağı düşünülürse, Şükrullâh’ın verdiği tariften Nevrûz-i Rûmî

³¹⁰ Cevher’in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr’da makam ile ilgili anlatımlar aynıdır (Cevher, 2004: 15).

³¹¹ Arısoy’un, “Seydî’nin El-Matla’ Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın anlatımı, perdeleri ve aralık bulgularının aynı olduğu saptanmıştır (Arısoy, 1988: 160).

makamının Pençgâh dizisi yaptığı tespit edilmiştir. Buna göre Kırşehirli'nin Nevruz-ı Acem makamını anlatımında, öncelikle Pençgâh, sonra Irak ve son olarak Dügâh'ta karar verdiği tespit edilmiştir.

2. Şükrullâh, ikinci farklı tanıma sahip olup, makamın önce Nevruz başlayıp Acem karar verdiğini belirtmiştir. Bu tanım Kırşehirli tanımını ile tanım sayısı açısından eşit olduğundan ve ilk bakışta farklı görülen tanımların birbirine benzerliği de göz önünde bulundurulduğunda, her iki tanımını da değerlendirmeye alınmıştır.

3. Dilşad, makamı Şükrullâh'ın tarifıyla aynı vermiştir.

4. Abdullâh, makamın tarifini Kırşehirli gibi yapmıştır.

5. Tirevî, Şükrullâh'ın verdiği tanımın dışına çıkmamıştır.

6. Rûh - Perver'de, makamın tanımını Şükrullâh'ın verdiği tanım ile örtüşmektedir.

7. Kitâb-ı Edvâr'da, makam tarifi Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır.

8. Seydî, tanımından da anlaşılacağı üzere, Kırşehirli'nin takipçisi olmuştur.

Bu sonuçlara göre; sadece 15. yy.'da makamın 4 adet Kırşehrî ve 4 adet Şükrullâh tanımı bulunmaktadır. Tanımlara bakıldığında, makamın Nevâ başlayıp, ardından Isfahân gösterip, karara doğru Acem perdesini güçlendirip, kalın bökgede Irak perdesini alıp Dügâh'ta Uşşâklı karar verdiği görülmektedir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Nevâ, Acem

Donanımı: Segâh,

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

Tizde Genişleme: Hüseyinî'de Hüseyinî,

Çeşniler: Sabâ, Hüseyinî,

Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makam, inici - çıkıcı olması sebebiyle, seyire güçlüsü olan Nevâ perdesi civarından başlar. Nevâ ve Isfahân makamlarını karışık olarak işledikten sonra, Nevâ perdesinde asma kalış yapar. Genişlemeleri ve çeşnilerini kullandıktan sonra, Acem perdesini güçlendirir ve Irak makamına geçtikten sonra Uşşâk makamını ile yerinde karar verir.

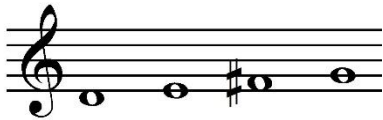
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Nevruz makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

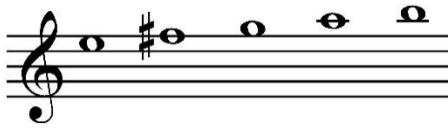
Şekil 3. 363. Nevruz-ı Acem makamı I. dizisi

Şekil 3. 364. Nevruz-ı Acem makamı II. dizisi

Şekil 3. 365. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Şekil 3. 366. Hüseyinî'de Hüseyinî genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 367. Yerde Sabâ dörtlüsü

Şekil 3. 368. Yerde Hüseyinî beşlisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait esere rastlanılamamıştır. Bu nedenle, bu eksiklik Seyr-i Nâlık örneği ile giderilmeye çalışılmıştır.

Nevrûz-ı Acem Makamı

The musical score for Nevruz-ı Acem Makamı is presented in eight staves of music. The notation is in treble clef with a 10/8 time signature. The key signature has one sharp (F#). The score includes various dynamics such as *mf* (mezzo-forte) and *mp* (mezzo-piano), and articulations like accents (*v*) and slurs. There are also numerical markings for fingerings or groupings, such as '6' and '3'. The piece concludes with a *rit.* (ritardando) marking and a final *mp* dynamic.

Şekil 3. 369. Nevrûz-ı Acem makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.30. Nevrûz-i Rûmî makamı ³¹²

Kırşehirli Yusuf'a göre Nevrûz-i Rûmî makamı (? - 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Nevrûz-i Rûmî makamının, terkiplerde 21. sırada olduğu tespit edilmiş, ancak makamın anlatımına rastlanılmaması (Kırşehrî, 1410: v10b) ³¹³, ardından yapılan incelemeler sonucunda, Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın, terkipler bölümünde 21. sırada olduğu tespit edilmiş ancak burada da anlatımına rastlanılmamıştır. Buradan çıkan sonuç; Kırşehirli'nin makamın tanımını yapmayı unutmuş olduğudur (Kırşehrî, 1469/1411: v13b - 14b). ³¹⁴

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Nevrûz-i Rûmî makamı (15. – 18.yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Makalede Nevrûz-i Rûmî makamına terkiplerde yer verilmiş, ancak dizisi anlatılmadan unutulmuş ve atlanmıştır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 20). ³¹⁵

Şükrullâh'a göre Nevrûz-i Rûmî makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh'ın, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makama, terkiplerde 36. sırada yer verdiği görülmektedir. Eserde makamın anlatımını şöyledir: “*Nevrûz-i Rûmî oldur ki Pençgâh başlana ve Dügâh karar ide*” (Şükrullâh, 15. yy. : v119b). ³¹⁶ Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

³¹² Makamın ilk nazari bilgisi Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde tespit edildiğine ve eldeki verilere göre 10. yy.'a ait beste örneği bulunmasından dolayı, makamın 10. yy. veya sonrasında terkip edilmiş olduğu düşünülebilir. Ayrıca makamın ilk nazari açıklaması XV. yy.'da Şükrullâh'tan gelmiştir.

³¹³ Kâmiloğlu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, Kırşehir'li Yusuf'a ait olduğu bilinen Mûsikî Risâlesi'nde de, makamın açıklamasına yer verilmemiş, bu yüzden makamın Risâle'de gözden kaçtığı düşünülmektedir (Kâmiloğlu, 1998: 37).

³¹⁴ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde makamın dizisi veya anlatımıyla karşılaşılmamıştır (Doğrusöz, 2007: 90).

³¹⁵ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklamasında bir eksiklik tespit edilmiştir (Doğrusöz, 1997: 20, 27).

³¹⁶ Kâmiloğlu, Ahmed Oğlu Şükrullâh ve “Edvâr-ı Mûsikî” adlı doktora tezinde makam ile ilgili anlatım aynıdır (Kâmiloğlu, 2007: 169).

Şekil 3. 370. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Nevrûz-i Rûmî makamı dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmî'l-Edvâr* adlı eserinde, makama 35. fasılda yer vermiş ve makamın açıklamasını Edvâr-ı Mûsikîdeki gibi yapmıştır (Şükrullâh, 15. yy. : v119b).³¹⁷

Bedri Dilşâd'a göre Nevrûz-i Rûmî makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan "*Murâd-Nâme*" adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, Nevrûz-i Rûmî makamı ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan Nevrûz-i Rûmî makamına, terkipler bölümünde yer verildiği tespit edilmiştir. Dilşâd makam ile ilgili perde, aralık veya dizi bilgisi vermese de, yazdığı dörtlükteki; Pençgâh makamı sonrası Dügâh karar verir demesi, makam hakkında bilgi vermektedir. Bu tarife göre, makamın dizisi Şükrullâh'ın tarifi ile aynıdır (Dilşâd, 1427: 203).^{318 319}

Hızır b. Abdullâh'a göre Nevrûz-i Rûmî makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l-Edvâr* nüshası incelendiğinde, Abdullâh, Nevrûz-i Rûmî makamını, 60 terkîbinin içerisinde 23. sıraya koymuş ve makamı şöyle tarif etmiştir: "*Pençgâh âgaz ide îne Dügâh karâr ide*" (Hızır b. Abdullâh, 1441: 143b).³²⁰ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir

³¹⁷ Şirinova'nın, "Şükrullâh'ın "İlmü'l-Edvâr'ı" adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına Edvâr-ı Mûsikî'de olduğu gibi yine 35. fasılda yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 264).

³¹⁸ Ceyhan'ın "*Bedr-i Dilşâd'ın Murâd – Nâmesi*", adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili tarifini aynı yapmıştır (Ceyhan, 1997, :737).

³¹⁹ Feyzioğlu'nu makalesinde de makamın tanımı aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

³²⁰ Çelik'in, "Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi" adlı doktora tezinde de makamın dizisi verilen tarife uymaktadır (Çelik, 2001: 64).

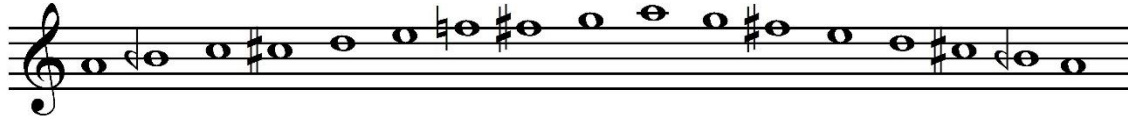

Şekil 3. 371. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Nevrûz-i Rûmî makamı dizisi

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l-Edvârı* incelendiğinde makamın anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 120a).³²¹

Kadızâde Mehmed Tirevî'ye göre Nevrûz-i Rûmî makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerde 14. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle verilmiştir: “*Nevrûzrûmî oldur kim, İsfahân yüzünden Hicâz ağâze idüb, Dügâh hânesinde karâr idersin*” (Tirevî, 1488:180a).³²² Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 372. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Nevrûz-i Rûmî makamı dizisi

Rûh - Perver'de Nevrûz-i Rûmî makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Nevrûz-i Rûmî makamını terkiplerde 20. sırada vermiştir. Dizi ile ilgili açıklaması da şöyledir: “*Nevrûz-i Rûmî oldur kim, Pençgâh âgâz idüp, Dügâh karâr ide*” (Rûh-Perver, 15. yy. : 10b).³²³ Bu tarifin dizisi Abdullâh'ın verdiği tanımla aynıdır.

³²¹ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, makamın tarifi aynıdır (Özçimi, 1989, 206).

³²² Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımları aynıdır (Uygun, 1990: 43).

³²³ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makam anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 17).

Kitâb-ı Edvâr'a göre Nevrûz-i Rûmî makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, Nevrûz-i Rûmî makamının, terkiplerde yer aldığı tespit edilmiş ve açıklaması şöyledir: “*Nevrûz-i Rûmî oldur kim, Pençgâh ağaz ide, ine Dügâh evinde karâr ide*”. Makamın dizisi, Şükrullâh'ın tarifıyla aynıdır (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. : v12a).

324

Seydî'ye göre Nevrûz-i Rûmî makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makama terkipler kısmında 24. sırada yer verilmiş ve tarifi de şöyledir:

*“Nedür Nevrûz-i Rûmî yahûd Rıdvân
İkisi birdürür mânide iy cân
İderler âhı Pençgâh'ın yüzünden
Kaparlar sürme-i zühre gözinden
Dügâh evini mesken idinürler
Bu dârü'l-ayşî mahzen idinürler.”*

Burada, Pençgâh dizisi sonrası Dügâh'ta karar edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu tarif, Şükrullâh'ın verdiği Nevrûz-i Rûmî dizi tarifıyla aynıdır (Seydi, 1504: v15a).³²⁵

Makamın ilk bestesinin 10. yy.'dan Farâbî'den geldiği varsayılacak olursa, makamın 10. yy.'dan sonra terkip edildiği düşünülemez.

Ayrıca, tüm Rûmî makamlarıyla ilgili, Recep Uslu'nun, akademik çalışmalardan geniş tarama yapmış olduğu, tarihsel süreçleri de göz önünde bulundurarak ortaya koymuş olduğu bir makalesi bulunmaktadır³²⁶.

³²⁴ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da Nevrûz-i Rûmî makamının anlatımı ile ilgili bulgular Kitâb-ı Edvâr ile uyumaktadır (Cevher, 2004: 13).

³²⁵ Arısoy'un, “Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları ile ilgili tüm bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 141).

³²⁶ Uslu, R. (2012). Rumi makamlar (ihoslar) Türk Müsikîsini etkilemiştir diyebilir miyiz?, *İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Müsikîsi Devlet Konservatuvarı Dergisi*, (4). 7.

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın ismi ilk olarak, 15. yy.'da Kırşehirli'nin edvârında tespit edilmiş, ancak terkiplerde bahsedilen makamın açıklaması gelmemiştir. Bu nedenle Kırşehirli değerlendirme dışında tutulmuştur.

2. Şükrullâh, makamın ilk tarifine sahip olup, aynı zamanda verdiği tanımın diğer tanımların önderliği niteliğinde olduğundan, esas makam dizisi olarak değerlendirmeye alınmıştır. Şükrullâh verdiği tarifte, dizinin Pençgâh başlayıp Dügâh'ta karar verileceğini belirtmiştir.

3. Dilşad, makamın tanımında Şükrullâh'ın verdiği tarife uyum göstermiştir.

4. Abdullâh, makamın tarifini Şükrullâh'ın verdiği tarif ile aynı yapmıştır.

5. Tirevî, verdiği tanımda makamın öncelikle Isfahân, sonrasında Hicâz'lı karar vermesi gerektiğini vurgulamış. Tirevî'nin vermiş olduğu bu tanım hiçbir tanıma uymamaktadır, ancak çeşni olarak değerlendirmeye alınmıştır.

6. Rûh - Perver'de tanım, Şükrullâh'ın tanımı ile aynıdır.

7. Kitâb-ı Edvâr'da da, makam tarifi Şükrullâh'ın verdiği tarif ile aynıdır.

8. Seydî'nin tanımı da Şükrullâh'ın vermiş olduğu tanım ile aynıdır.

Bu sonuçlara göre; 15. yy.'da makamın 6 adet Şükrullâh ve 1 adet Tirevî tanımı bulunmaktadır. Tanımların çoğunluğuna göre makamın ağırlık olarak Pençgâh makamı sonrası Uşşâk ve Acem makamını işlediği tespit edilmiştir, çeşni olarak ise Tirevî'nin verdiği Isfahân ve Hicâz dizileri kullanılmıştır.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

Tizde Genişleme: Yoktur,

Çeşniler: Isfahân, Hicâz,

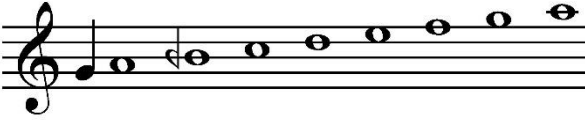
Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makam, inici - çıkıcı olması sebebiyle, seyire güçlüsü olan Nevâ perdesi civarından başlar. Günümüz nazariyatına uygun olan Pençgâh makamını işledikten sonra Isfahân çeşnisini de kullanır. Ardından Hicâz makamına geçki yapar ve karar verir. Son olarak Nevâ perdesinin güçlendirilmesi sonucunda Uşşâk makamına tam geçki yapıp bazen Yegâh'ta Râst genişlemesiyle karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Nevrûz-i Rûmî makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 373. Nevrûz-i Rûmî makamı I. dizisi

Şekil 3. 374. Nevrûz-i Rûmî makamı II. dizisi

Şekil 3. 375. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 376. Yerinde Isfahân makamı dizisi

Şekil 3. 377. Yerinde Hicâz dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 10. yy.'dan bu yana, makama ait 14 adet saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

10. yy.'a ait bestenin notasında makam adı ve Farâbi'nin ismi yazmaktadır. Ancak, nota yazımı incelendiğinde, notanın Muallim İsmâil Hakkı Bey arşivindeki el yazısına benzerlik gösterdiği görülmektedir. Nota yazımının doğruluğu konusunda ve el yazısının Farâbî'ye ait olmadığı düşünülen bu eser, Seyr-i Nâtık örneğinin oluşturulmasında değerlendirmeye alınmamıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaları incelendiğinde ve bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında, 15. yy. sonrası en eski tarihli bestekârın 17. yy.'da yaşamış olan II.Gâzi Girây Han olduğu tespit edilmiştir. Girây Han'ın bestelemiş olduğu eserler dahil, diğer tüm eserler incelendiğinde, makamın Hicâz ile başlayıp Sabâ makamı ile karar verdiği tespit edilmiştir. Önceki anlatılan makamlardan, Mâverâü'n Nehîr makamı, 16. ve 17. yy.'da bestelenmiş tüm Nevrûz-i Rûmî makamlarının notaları ile aynı yapıya sahip olduğundan ve 15. yy.'daki tanımların hiç birine uyum göstermediğinden, Seyr-i Nâtık örneğine bir katkıda bulunmamıştır. Bu nedenle makamın 15. yy.'a göre bir örnek notası bulunamamış, bu eksiklik, Seyr-i Nâtık örneği ile giderilmeye çalışılmıştır.

Nevrûz-i Rûmî Makamı

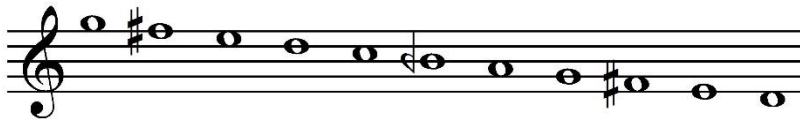
The musical score for Nevruz-i Rumi Makamı is presented in eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 10/8. The piece begins with a *mf* dynamic. The first staff contains a series of eighth and quarter notes with various ornaments (accents and slurs). The second staff continues with similar rhythmic patterns, ending with a *mp* dynamic. The third staff shows a dynamic shift to *f* and includes a *mf* section. The fourth staff features a *mf* dynamic and a complex rhythmic pattern. The fifth staff starts with a *f* dynamic, followed by a *mf* section and a *mp* section. The sixth staff includes a *mp* dynamic and a triplet. The seventh staff continues with a *mf* dynamic and a *mp* section. The eighth staff concludes with a *mf* dynamic and a *mp* section, marked with *rit...* (ritardando).

Şekil 3. 378. Nevrûz-i Rûmî makamında Seyr-i Nâtk örnekği

3.3.31. Nigâr makamı ³²⁷

Kırşehirli Yusuf'a göre Nigâr makamı (? - 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Nigâr makamının terkiplerde 33. sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Makamın dizisi ile ilgili bilgi şöyledir: “*Nigâr oldur kim Gerdâniye Agâze ide, Çargâh evinde ine Mâyê karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: v10b, 11b). ³²⁸ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 379. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Nigâr makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın, terkipler bölümünde 34. sırada olduğu tespit edilmiş, anlatımı ise şöyledir: “*Nigâr oldur kim, Gerdâniye âgâz ide, Çargâh evinde Mâyê karâr ide*”. Bu tarifile Harîrî'nin Risâle'ye sadık kaldığı görülmektedir (Kırşehrî, 1469/1411: v15b). ³²⁹

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Nigâr makamı (15. - 18. yy.):

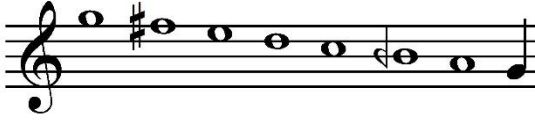
Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Makalede Nigâr makamına terkiplerde yer verilmiş, dizisi şöyle açıklanmıştır: “*Nigâr oldur kim Gerdâniye âgâz ide, Çargâh evinden/ ine Mâyê karâr ide*” (Kırşehirli, 1410. 131/1: 22). ³³⁰ Buna göre makamın dizisi şöyledir:

³²⁷ Makamın ilk bilgisine XV. yy.'da yaşamış olan Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde rastlanıldığına göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edilmiş olduğu düşünülebilir.

³²⁸ Kâmiloğlu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, Kırşehir'li Yusuf'a ait olduğu bilinen Mûsikî Risâlesi'nde de, makamın açıklaması aynıdır (Kâmiloğlu, 1998: 37, 39).

³²⁹ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde makamın tanımı aynıdır (Doğrusöz, 2007: 104).

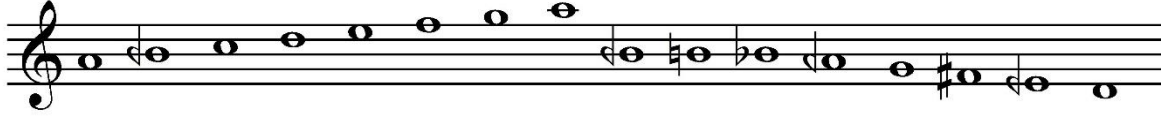
³³⁰ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklaması aynıdır (Doğrusöz, 1997: 28).

Şekil 3. 380. AGK 131'de Kırşehirlî'nin verdiği tanıma göre Nigâr makamı dizisi

Şükrullâh'a göre Nigâr makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh'ın, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makama, terkiplerde 9. sırada yer verdiği görülmektedir. Eserde makamın anlatımını şöyledir: : “Nigâr oldur ki Acem başlana, Râhevî karar ide” (Şükrullâh, 15. yy. : v118a).³³¹ Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 381. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Nigâr makamı dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makama 35. faslında yer vermiş ve makamın açıklamasını *Edvâr-ı Mûsikî*deki gibi yapmıştır (Şükrullâh, 15. yy. : v118a).³³²

Bedri Dilşâd'a göre Nigâr makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, Nigâr makamı ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan Nigâr makamına, terkipler bölümünde yer verildiği tespit edilmiştir. Dilşâd makam ile ilgili perde, aralık veya dizi bilgisi vermese de, yazdığı

³³¹ Kamiloğlu, Ahmed Oğlu Şükrullah ve “*Edvâr-ı Mûsikî*” adlı doktora tezinde makam ile ilgili anlatımı aynı olmuştur (Kamiloğlu, 2007: 168).

³³² Şirinova'nın, “Şükrullah'ın “İlmü'l Edvâr'ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımında farklılık görülmüştür. İki eserin kendisine ait olmasına rağmen Nigâr makamının acem başlayıp Râhevi yerine “*Nihâvûrek (Nişâbürek) karar ide*” demesi akıllarda soru işareti bırakmaktadır (Şirinova,2008: 262).

dörtlükte; Acem makamı sonrası Rehâvî karar verir demesi, makam hakkında yeterli bilgiyi vermektedir (Dilşâd, 1427: 201).^{333 334}

Bu tarife göre, makamın dizisi Şükrullâh'ın dizisiyle aynıdır.

Hızır b. Abdullâh'a göre Nigâr makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, Abdullâh, Nigâr makamını, 60 terkîbinin içerisinde 35. sıraya koymuş ve makamı şöyle tarif etmiştir: “*Gerdâniye âgaz ide ine Çargâh'dan Mâye evinde karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 144b).³³⁵

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l- Edvârı* incelendiğinde makamın anlatımının aynı olduğu saptanmıştır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 120b).³³⁶

Alişâh B. Hacı Büke'ye göre Nigâr makamı (? - 1500) 15. yy. :

Büke'nin yazmış olduğu “*Mukaddimetü'l Usûl*” adlı eserinde Nigâr makamına 133 devir içerisinde bahsetmemiş, ancak terkiplerde 2. sarada yer vermiş ve perdelerinin A-D-V-H-Y-YA-YC-Yh-YH-KA aralıklarının da T-C-C-C-B-C-C-T-T olduğunu belirtmiştir (Büke, 1500: vr. 12b).³³⁷ Buna göre makamın dizisi günümüz nazariyat anlayışı doğrultusunda şöyledir:

Şekil 3. 382. Büke'nin verdiği perdelere göre Nigâr makamı dizisi

³³³ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili yapılan tanımlar aynıdır (Ceyhan, 1997, :731).

³³⁴ Feyzioğlu'nu makalesinde de makamın tanımı aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

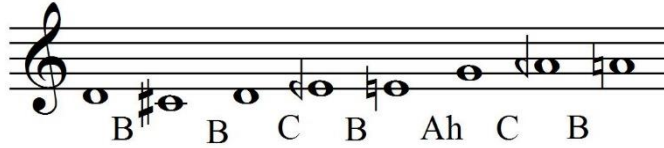
³³⁵ Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın tanımı ve dizisi aynı verilmiştir (Çelik, 2001: 72).

³³⁶ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, makamın tanımı aynıdır (Özçimi, 1989, 207).

³³⁷ Çakır, “Alişâh B. Hacı Büke (? - 1500)'nin Mukaddimetü'l - Usûl adlı eseri” adlı doktora tezinde, makam açıklaması aynıdır. Ancak Çakır bu makamın dizisinin günümüzde kullanılmadığını belirtmiştir (Çakır, 1999: 72, 78, 190).

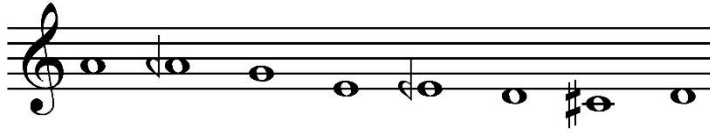
Lâdikli Mehmed Çelebi'ye göre Nigâr makamı (? - 1512) 15. yy. :

Lâdikli, Mehmed Çelebi'nin, 1484 tarihli, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesinde bulunan, “Zeynü'l-Elhân Fî 'İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân” adlı eseri incelendiğinde, Nigâr makamının dizi perdelerinin YA-Y-H-D-C-A-YV-A ve aralıklarının da B-C-Ah-B-C-B-B olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1484: v33b).³³⁸ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 383. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Nigâr makamı I. dizisi

Lâdikli Mehmed Çelebi'nin, 1708 tarihli, Çorumda, İskilip, İlçe Halk Kütüphanesinde ve 1894 tarihli, Taksim Atatürk Kütüphanesi, Belediye Bölümü'nde bulunan, “er- Risâletü'l-Fethiyye” adlı eserleri incelendiğinde makamın perdelerinin YA-Y-H-D-C-A-YZ-A ve aralıklarının da B-C-Ah-B-C-B-B olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1484: v99a).³³⁹ Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 384. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Nigâr makamı II. dizisi

Kadızâde Mehmed Tirevî'ye göre Nigâr makamı (- 1494) 15. yy.

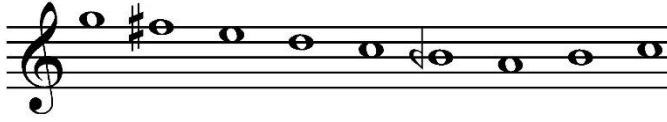
Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerde 15. sırada yer verilmiş ve tarifî şöyle yapılmıştır: “Nigâr oldur kim, Acem temâm ağâze idüb, Rehâvî hânesinde karâr idersin.” Bu tarif, Şükrullâh'ın verdiği tarifile aynıdır (Tirevî, 1488:180a, 180b).

³³⁸ Pekşen'in üzerinde çalıştığı, “Zeynü'l-Elhân İsimli Eserin Metin ve Sözlük Çalışması” adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Pekşen, 2002: 63).

³³⁹ Tekin'in üzerinde çalıştığı, “Lâdikli Mehmet Çelebi ve er-Risâletü'l-Fethiyyesi” adlı doktora tezinde, makamın anlatımında gözden kaçmış olacak ki, makamın dizisini yanlış geçirmiştir. Böylelikle verdiği dizi ve perdeler yanlış olmuştur (Tekin, 1999: 200).

Ayrıca, Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinde, makam tarifi şöyle verilmiştir: “*Gerdâniye'nin hükm-i icrâ tamâmdan sonra, perde-i Çargâh'da karâr ide*” (Tirevî, 1775: 17a).³⁴⁰ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 385. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Nigâr makamı dizisi

Rûh - Perver'de Nigâr makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Nevruz-i Rûmî makamını terkiplerde 20. sırada vermiştir. Dizi ile ilgili açıklaması da şöyledir: “*Nigâr oldur kim Acem âgâz idüp Rehâvî karâr eyleye.*” Bu tarifi dizisi Şükrullâh'ın dizisiyle aynıdır (Rûh-Perver, 15. yy. : 10a).³⁴¹

Kitâb-ı Edvâr'a göre Nigâr makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbül Edvâr'da, Nigâr makamının, terkiplerde yer aldığı tespit edilmiş ve açıklaması şöyledir: “*Nigâr oldur kim, Gerdâniye'de âgâz ide, ine Çargâh'tan Mâyeye evinde karâr ide*”. Bu tarif, Abdullâh'ın vermiş olduğu tarifiyle aynıdır (Kitâbül-Edvâr, 15. yy. : 12b).³⁴²

Seydî'ye göre Nigâr makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makama terkipler kısmında 2. sırada yer vermiş ve tarifini de şöyle yapmıştır:

³⁴⁰ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynı yapılmıştır (Uygun, 1990: 43, 51).

³⁴¹ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Cevher, 2004: 17).

³⁴² Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da Nigâr makamının anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 14).

“Nigâr ile Nigârinek ki vardır
 İkisi mânide bilgil ki birdür
 Şu mutrıb ki aldı eline çaldı çengi
 Gözetti perdede âheng-i yengi
 Ser âgâz itdi Gerdâniyeden hûb
 Temâm itdi bunı idindi matlûb
 İnüb Çargâh evin mesken idindi
 Karâr isüb şirin mevtân idindi
 Nigâr ve Nigârinek ki dirler
 Budur fehm eylegil ammal pirlər”

(Seydi, 1504: v12b).³⁴³

Bu tarifte, Gerdâniye dizisi sonrası Çargâh karar edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu tarife göre makamın dizisi aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 386. Seydî'nin verdiği tanıma göre Nigâr makamı dizisi

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın ilk tanımı, 15. yy.'da Kırşehirli'den gelmiştir. Kırşehirli, makamın öncelikle Gerdâniye makamı ile giriş yaptığını, daha sonra Çargâh civarında Mâye yapıp Dügâh perdesinde karar verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Şükrullâh ile eşit tanım adedine sahip olan Kırşehirli'nin, küçük farklar dışında Şükrullâh'ın tarifi ile aynı tarifi verdiği tespit edilmiştir.

2. Şükrullâh, Kırşehirli'nin tarifine benzemekte olup başlangıçta Gerdâniye yerine Acem giriş yapmıştır. Karara giderken, Rehâvî makamı ile Dügâh perdesinde karar verildiğini vurgulamıştır.

³⁴³ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları ile ilgili bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 125).

3. Dilşad, Şükrullâh'ın tarifine sadık kalmıştır.
4. Abdullâh, makamın tarifini Kırşehirli gibi yapmıştır.
5. Büke'deki tarif Şükrullâh'ın verdiği tarifle örtüşmektedir.

6. Lâdikli'nin tanımında Mâye makamının genişlemesi olan Yegâh'ta Râst beşlisinin dışında bir dizisi olmadığından ve bu verilen dizinin sadece genişleme göstermesi yüzünden, Ladikli'nin tarifi esas dizi olarak değerlendirilmemiştir. Ancak, verdiği beşli, Karara gitmeden kullanılan bir genişeme niteliğinde olmuştur.

7. Tirevî, verdiği tanımında, kararın Çargâh olduğunu belirttiğinden ve verilen tek farklı tanım olma sıfatıyla değerlendirme dışında tutulmuştur.

8. Rûh - Perver'de makamın tarifi Şükrullâh'ın verdiği tarif ile aynıdır.

9. Kitâb-ı Edvâr'da, makam tarifi Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır.

10. 15. yy.'ın son tanımlarından biri olan Seydî'nin tanımında, makam Tirevî'nin verdiği tarifteki gibi Çargâh karar verdiğiinden, tarifi değerlendirme dışında kalmıştır.

Bu sonuçlara göre; sadece 15. yy.'da makamın 4 adet Kırşehirli ve 4 adet Şükrullâh tanımı bulunmaktadır. Tanımların çoğunluğuna göre makamın ağırlıklı olarak Gerdâniye ve Acem makamını karışık olarak işledikten sonra, Mâye makamı ve Uşşâk makamı ile Dügâh'ta karar verdiği tespit edilmiştir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Gerdâniye, Nevâ

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

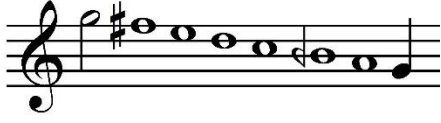
Tizde Genişleme: Gerdâniye'de Râst,

Çeşniler: Râst, Hüseyinî, Bûselik, Sabâ,

Seyri: İnici.

Makamın, inici olması sebebiyle, seyire I. güçlüsü olan Gerdâniye perdesi civarından başlar. Nevâ'da Râst veya Bûselik'li asma kalışlar yapar. Acem makamına kısaca değinip çeşni ve genişlemeleri gösterdikten sonra, II. Güçlü perdesi olan Nevâ perdesinde dolaşır. Nadiren Çargâh perdesinden Sabâ makamına değinir ve son olarak, Uşşâk makamına tam geçki yapar. Burada da gezindikten sonra yerinde Uşşâk'lı karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Nigâr makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 387. Nigâr makamı I. dizisi

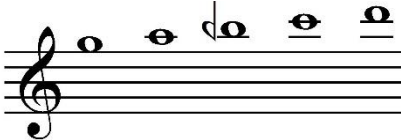
Şekil 3. 388. Nigâr makamı II. dizisi

Şekil 3. 389. Nigâr makamı III. dizisi

Şekil 3. 390. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Şekil 3. 391. Gerdâniye'de Râst genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 392. Nevâ'da Râst dörtlüsü

Şekil 3. 393. Yerinde Hüseyinî beşlisi

Şekil 3. 394. Nevâ'da Bûselik dörtlüsü

Şekil 3. 395. Yerinde Sabâ dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 5 adet saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının notaları incelemeye alındığında, makamın kararının Râst olduğu tespit edilmiştir. Bestekârların yaşadıkları tarihlere bakıldığında, en eski tarihli bestenin 17. yy 'ın sonlarına doğru Reftar Kalfa'ya ait olduğu tespit edilmiştir. Ancak, makamlarının kararlarının Râst olması, 15. yy.'da makamın tanımının değişmiş olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, eldeki notalardan hiç biri örnek gösterilememiş ve değerlendirmeye alınamamıştır. Makamdaki eksikliği gidermek adına ve 15. yy. anlayışına göre tanımlanmış olan tüm dizilerin daha iyi pekiştirilebilmesi için, eser olarak Seyr-i Nâtık örneği sunulmuştur.

Nigâr Makamı

The musical score for Nigâr Makamı consists of eight staves of music in 10/8 time. The key signature is one sharp (F#). The score includes various dynamics and articulation marks:

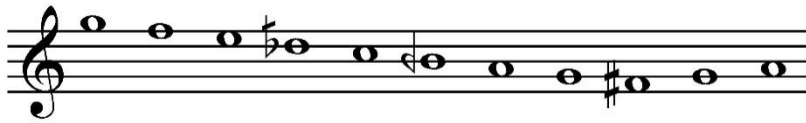
- Staff 1: *f*
- Staff 2: *mf*
- Staff 3: *f*
- Staff 4: *mf*
- Staff 5: *f* (with a 6-measure rest), *mf*, *mp*
- Staff 6: *mf*, *mp*
- Staff 7: *mf*, *mp*
- Staff 8: *mf*, *mp* (with a *rit...* marking)

Şekil 3. 396. Nigâr makamında Seyr-i Nâtık örneği

3.3.32. Nigâr-ı Nek makamı ³⁴⁴

Kırşehirli Yusuf'a göre Nigâr-ı Nek makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 30. sırada yer verilmiş, anlatımı ise şöyledir: “*Nigâr-ı Nek oldur kim, Çargâh âgâz ide, ine Rehâvî evinde karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: v11b). ³⁴⁵ Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir gösterebilir:

Şekil 3. 397. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Nigâr-ı Nek makamı dizisi

Harîf bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın terkiplerin anlatımlarında 31. sırada olduğu tespit edilmiş ve açıklaması şöyle yapılmıştır: “*Nigâr-ı Nek oldur kim, Çargâh âgâz ide, ine Rehâvî evinde karâr ide*” (Kırşehrî, 1411: v15b). ³⁴⁶

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Nigâr-ı Nek makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde makama, terkiplerin anlatımında 31. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Nigâr-ı Nek oldur kim, Çargâh âgâz ide, ine Rehâvî evinde karâr ide*”. Makam anlatımı aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 22). ³⁴⁷

³⁴⁴ Makamın ilk nazarî bilgisi Kırşehirli'nin “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, geldiğine göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

³⁴⁵ Kâmilöğlü'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin *Risâle-i Mûsikî*'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın tarifi ile ilgili bulgular aynıdır (Kâmilöğlü, 1998: 39).

³⁴⁶ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîf bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, makam yine 31. sırada terkiplerin anlatımında açıklamış, makamı aynı tanımlamış, ancak Rehâvî makamı dizisinin farklı vermiştir (Doğrusöz, 2007: 105).

³⁴⁷ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı *Risâle-i Mûsikî*deki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makamı açıklaması aynıdır Doğrusöz, 1997: 28).

Şükrullâh'a göre Nigâr-ı Nek makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makamı terkiplerin anlatımında 55. sırada göstermiş ve seyrini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: “*Nigâr-ı Nek oldur kim, Gerdâniyede başlana, Çargâh'tan ve Mâye karâr ide*” (Şükrullâh, 15. yy. : v120b).³⁴⁸ Bu anlatıma göre dizisi şöyledir:

Şekil 3. 398. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Nigâr-ı Nek makamı dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makamı 34. faslında 55. sırada göstermiş ve makamın seyrini ise 35. faslında açıklamıştır. Makamın açıklaması *Edvâr-ı Mûsikî* ile aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v120b).³⁴⁹

Bedri Dilşâd'a göre Nigâr-ı Nek makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

“*Kim ki Gerdâniye'de âgâz ide
Çargâh'un evine seyre gide
Seyr idüben Mâye'de kıla karâr
Bil Nigârînek'dür ol kıl itikâd*”.

³⁴⁸ Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvâr-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 169).

³⁴⁹ Şirinova'nın, “Şükrullah “İlmü'l Edvâr'ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına *Edvâr-ı Mûsikî*'de olduğu gibi yine 35. faslında yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 265).

Bu tarif, Şükrullâh'ın tarifi ve dizisiyle aynıdır (Dilşâd, 1427: 205).^{350 351}

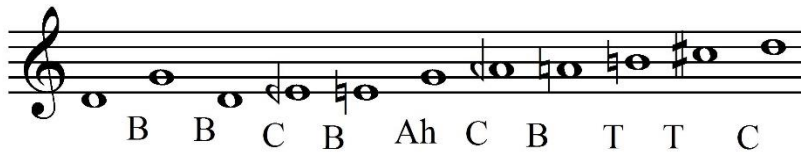
Hızır b. Abdullâh'a göre Nigâr-ı Nek makamı (? - 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, makama terkiplerin anlatımında 37. sırada yer verilmiş ve anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Nigârnik oldur kim, Çargâh âgâz ide, ine Rehâvî evinde karâr ide*” Bu tarif, Kırşehirli'nin tarifıyla aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 144b).³⁵²

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l- Edvârı* incelendiğinde, makamın anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Nigârînûn oldur kim, Çargâh âgâz ide, ine Rehâvî evinde karâr ide*”. Bu anlatım, ilk anlatım ile örtüştüğünden, makamın dizisinin de aynı olduğu saptanmıştır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 121a).³⁵³

Lâdikli Mehmed Çelebi'ye göre Nigâr-ı Nek makamı (? - 1512) 15. yy. :

Lâdikli, Mehmed Çelebi'nin, 1484 tarihli, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesinde bulunan, “*Zeynü'l-Elhân Fî 'İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân*” adlı eseri incelendiğinde, makamın dizi perdelerinin A-Z-A-C-D-H-Y-YA-YD-YZ-YH, aralıklarının da ilk iki nota zaten dizi içerisinde olduğundan tekrar yazılmamıştır ve B-B-C-B-A-C-B-T-T-C olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1484: v42a).³⁵⁴ Bu tarife göre dizi çıkıcı olarak şöyledir:

Şekil 3. 399. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Nigâr-ı Nek makamı I. dizisi

³⁵⁰ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırdığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :741).

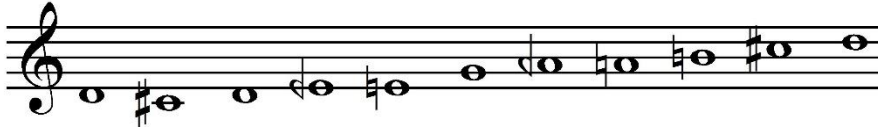
³⁵¹ Feyzioğlu'nu makalesinde de makamın tanımı aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

³⁵² Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın dizisinde farklı bir anlatıma rastlanılmamıştır (Çelik, 2001: 73).

³⁵³ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde farklı bir tarifile karşılaşılmamıştır (Özçimi, 1989: 207).

³⁵⁴ Pekşen'in üzerinde çalıştığı, “Zeynü'l-Elhân İsimli Eserin Metin ve Sözlük Çalışması” adlı doktora tezinde, makamın anlatımında bir farklılığa rastlanılmamıştır (Pekşen, 2002: 65).

Lâdikli Mehmed Çelebi'nin, 1708 tarihli, Çorumda, İskilip, İlçe Halk Kütüphanesinde ve 1894 tarihli, Taksim Atatürk Kütüphanesi, Belediye Bölümü'nde bulunan, “er- Risâletü'l-Fethiyye” adlı eserleri incelendiğinde makamın perdelerinin A-YZ-A-C-D-H-Y-YA-YD-YV-YH ve aralıklarının da B-B-C-B-Ah-C-B-T-C-C olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1484: v100a).³⁵⁵ Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 400. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Nigâr-ı Nek makamı II. dizisi

Kadızzâde Mehmed Tirevî'ye göre Nigâr-ı Nek makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinin kenarlıklarında bulunan notlarda makam tarifi şöyledir: “Nigâr-ı Nek oldur kim, kâide Çargâh'dan sonra Rehâvî yüzinden Râst karâr ide” (Tirevî, 1775: 12a).³⁵⁶ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 401. Tirevî'nin Lâdikli'nin verdiği tanıma göre Nigâr-ı Nek makamı dizisi

Rûh - Perver'de Nigâr-ı Nek makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makama, terkiplerin anlatımında 28. sırada yer verildiği saptanmıştır. Ruhperver'de makamın tarifi şöyledir: “Nigâr-Nîk oldur kim, Gerdâniye âgâz idüb, Çargâh yüzünden Mâye karâr eyleye”. Bu tarif, Şükrullâh'ın verdiği dizi tanımını ile aynıdır (Rûh-Perver, 15. yy. : 10b, 11a).³⁵⁷

³⁵⁵ Tekin'in üzerinde çalıştığı, “Lâdikli Mehmet Çelebi ve er-Risâletü'l-Fethiyyesi” adlı doktora tezinde, makamın anlatımını aynıdır (Tekin, 1999: 203).

³⁵⁶ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızzâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımlarında bulgular aynıdır (Uygun, 1990: 50).

³⁵⁷ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makamın anlatımında yapılan tanım aynıdır (Cevher, 2004: 17).

Kitâb-ı Edvâr'a göre Nigâr-ı Nek makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, makama terkiplerde 34. sırada yer verildiği saptanmış ve tarifi şöyle verilmiştir: “*Nigâr-ı Nek oldur kim, Çargâh âgâz ide, ine Rehâvî evinde karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli'nin vermiş olduğu tarif ile aynıdır (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. : v12b).³⁵⁸

Seydî'ye göre Nigâr-ı Nek makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 2. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Bu makamın tarifi ve dizisi, Seydî'nin Nigâr makamı anlatımında ortak makam bilgisi olarak verildiğinden, makamın dizisi diğeriyle aynıdır (Seydi, 1504: v12a - 12b).³⁵⁹

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın ilk tanımını yapan Kırşehirli verdiği tarif, ilk 15. yy.'ın ilk anlaşılabilir dizisini oluşturduğundan değerlendirmeye alınmıştır. Kırşehirli makamın Çargâh sonrası Rehâvî ile karar verdiğini vurgulamıştır.

2. Şükrullâh'ın yapmış olduğu tanımın, Nigâr makamı tanımı olduğu düşünüldüğünden ve Seyr-i Nâtık örneğinde dizi tekrarı yapılması sonucu sorun teşkil edebileceğinden, verilmiş olan tanım sadece çeşni olarak yer almıştır.

3. Dilşad'ın vermiş olduğu tanım da Şükrullâh'ın tanımı ile aynı olduğundan, sadece çeşni olarak değerlendirilmiştir.

4. Abdullâh, Kırşehirli'nin verdiği tarifi savunmuş ve aynı bilgileri aktarmıştır.

5. Lâdikli'nin verdiği dizi seslerinde perde atlamaları olduğundan, bunun sinucunda veriler perdelerin bir diziyi oluşturamamasından ve içerdiği perdelerden hiç birinin Kırşehirli'nin verdiği tarifteki perdeleri işaret etmediğinden, Lâdikli'nin vermiş olduğu tarif değerlendirmeye alınmamıştır.

³⁵⁸ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da makam ile ilgili yapılan açıklama aynıdır (Cevher, 2004: 14).

³⁵⁹ Arısoy'un, “Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perde ve aralık bilgisi aynı aktarılmıştır (Arısoy, 1988: 125).

6. Abdülazîz, babasının tanımının dışına çıkmamıştır.

7. Tirevî verdiği tanımda, makamın öncelikle Rehâvî başladığını, ancak kararın Râst perdesi olduğunu savunmuştur. Nigâr ve Nigâr-ı Nek makamı tanımları incelendiğinde, Râst kararlı hiçbir tanıma rastlanılmamıştır. Günümüz eserlerine bakıldığında ise Nigâr makamının Râst karar verdiği görülmekte, ancak içeriği ve dizisi bakımından 18. yy.'da tamamen değişmiş olan bu makamın 15. yy.'da kararı açısından tanım olarak verilmesi, Tirevî'nin herhangi bir edvâr sahibinden etkilenmemiş veya onlarla bir yakınlığı olmadığı görülmemektedir. Buna göre; Tirevî'nin tanımı, diğer edvâr sahiplerinin tanım çoğunluklarına göre, makamın Dügâh karar vermeleri sebebiyle değerlendirmeye alınmamıştır.

8. Rûh – Perver'de verilen tanım Şükrullâh'ın tanımıyla aynı olduğundan değerlendirmeye alınmamıştır.

9. Kitâb-ı Edvâr'da, makam tarifi Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır.

10. Seydî'nin tanımında işaret edilen makam, Şükrullâh'ın tanımı olan Nigâr makamını işaret ettiğinden, tanım değerlendirmeye alınmamıştır.

Bu sonuçlara göre; 15. yy.'da makamın 3 adet Kırşehirli tanımı bulunmaktadır. Tanımların çoğunluğuna göre makamın ağırlık olarak günümüz nazariyatına göre, önce Sabâ makamı, sonra Uşşâk makamını işlediği tespit edilmiştir. Şükrullâh'ın tanımının Nigâr makamına benzerliğinden dolayı, esas makam dizisi olarak alınmayan Gerdâniye dizisi, Seyr-i Nâtık bestesinde çeşni olarak verilmiştir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Çargâh, Nevâ,

Donanımı: Segâh, Hicâz,

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

Tizde Genişleme: Çargâh'ta Hicâz, Gerdâniye'de Hicâz,

Çeşniler: Hüseyinî,

Seyri: Çıkıcı.

Makam, çıkıcı olması sebebiyle, seyire güçlüsü olan Çargâh perdesi civarından başlar. Sabâ makamının gerektirdiği diziyi ve genişlemeleri yaptıktan sonra, çeşnileri de kullanır ve II. Güçlüsü olan Nevâ perdesini kullanmak suretiyle Uşşâk makamına tam geçiş yapar ve yerinde karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Nigâr-ı Nek makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 402. Nigâr-ı Nek makamı I. dizisi

Şekil 3. 403. Nigâr-ı Nek makamı II. dizisi

Şekil 3. 404. Yegâh'ta Râst genişlemesi

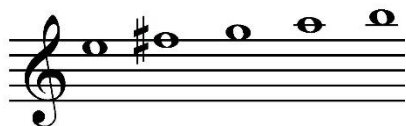

Şekil 3. 405. Çargâh'ta Hicâz genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 406. Yerinde Hüseyinî beşlisi

Şekil 3. 407. Hüseyinî'de Hüseyinî beşlisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait hiçbir eserin notasına rastlanılamamıştır. Makamdaki eksikliği gidermek adına ve 15. yy. anlayışına göre tanımlanmış olan tüm dizilerin daha iyi pekiştirilebilmesi için, eser olarak Seyr-i Nâtik örneği sunulmuştur.

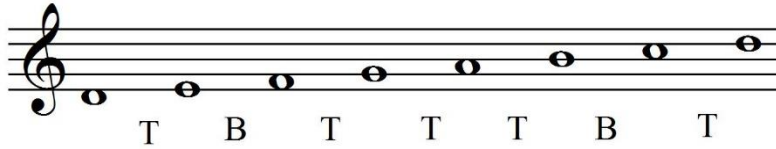
Nigâr-ı Nek Makamı

The musical score is written in 10/8 time and consists of eight staves. The key signature is one flat (B-flat). The dynamics are marked as follows: *mf* (mezzo-forte) on the first, second, third, and seventh staves; *mp* (mezzo-piano) on the fourth, fifth, sixth, and eighth staves; and *f* (forte) on the fifth staff. The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings. The piece concludes with a double bar line on the eighth staff.

Şekil 3. 408. Nigâr-ı Nek makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.33. Nihâvend-i Kebîr makamı ³⁶⁰

Urmevî, Şerefiyye Risâlesinde Nihâvend-i Kebîr makamından bahsetmemişken, Kitabü'l Edvâr'ında perdelerinin A-D-h-H-YA-YD-Yh-YH ve aralıklarının da T-B-T-T-T-B-T olduğu tespit edilmiştir (Urmevî, 1235, 20b). Buna göre dizi günümüz nazariyatına göre dizisi şöyledir:

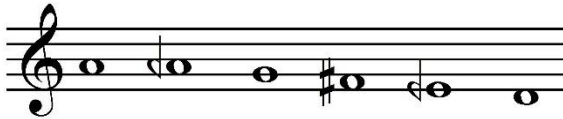

Şekil 3. 409. Urmevî'nin verdiği perdelere göre Nihâvend-i Kebîr makamı dizisi

Urmevî'nin, İstanbul'da Nuruosmâniye Kütüphanesinde bulunan Kitabü'l Edvar'ında Nihâvend-i Kebîr makamının dizisinin Şerefiyye Risâlesi'ndeki tanım ile aynı olduğu saptanmıştır (Urmevî, 1235: 18b). ³⁶¹

Lâdikli Mehmed Çelebi'ye göre Nihâvend-i Kebîr makamı (? - 1512) 15. yy. :

Lâdikli, Mehmed Çelebi'nin, 1484 tarihli, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesinde bulunan, “Zeynü'l-Elhân Fî 'İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân” adlı eseri incelendiğinde, Nihâvend-i Kebîr makamının dizi perdelerinin YH-YZ-YC-YA-H-Z-C-A ve aralıklarının da B-Ah-C-T-B-Ah-C olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1484: v39a). ³⁶² Bu tarife göre dizi çıkıcı olarak şöyledir:

Şekil 3. 410. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Nihâvend-i Kebîr makamı dizisi

Kadızâde Mehmed Tirevî'ye göre Nihâvend-i Kebîr makamı (- 1494) 15. yy.

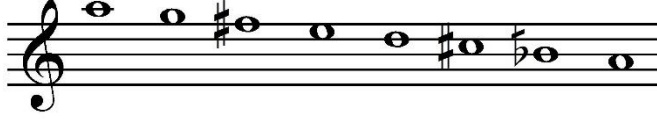
Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerde 24. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: “Nihâvend-i Kebîr

³⁶⁰ Makamın dizisi ilk olarak XIII. yy.'da Urmevî'nin Kitabü'l Edvarı'ndan geldiğine göre, makamın XIII. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

³⁶¹ Uygun, çevirisini ve incelemesini yaptığı Safiyüddin'nin Kitabü'l Edvar'ında, makamın dizisinin aynı olduğu saptanmıştır (Uygun, 1999: 177).

³⁶² Pekşen'in üzerinde çalıştığı, “Zeynü'l-Elhân İsimli Eserin Metin ve Sözlük Çalışması” adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Pekşen, 2002: 60).

oldur kim, tiz Dügâh hânesinden ağâze idüb, Hüseyinî hânesinden inüb, aşağı Hicâz karâr idersin” (Tirevî, 1488:180b). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 411. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Nihâvend-i Kebîr makamı I. dizisi

Ayrıca Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinde, makam tarifi şöyledir: “Hicâz, Nevâ, Hüseyinî, nim Acem, Gerdâniye ve yine Acem, Hüseyinî ve Nevâ, Çargâh, nim Kürdî ile Râst bâdehü Nevâ'da karâr ide” (Tirevî, 1775: 11a).³⁶³ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 412. Tirevî'nin verdiği perdelere göre Nihâvend-i Kebîr makamı II. dizisi

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın ilk tanımı, 13. yy.'da, Urmevî'den gelmiştir. Urmevî'nin verdiği tarifte, makamın Yegâh başlayıp Nevâ perdesine kadar çıktığı tespit edilmiş, kararı ile ilgili bir bilgi verilmemiş olan makamın, batı müziğinde dizi tanımı olarak Kürdî perdesinin dışında Re minör olduğu düşünülebilir. Makamın dizisinin günümüzdeki nazari anlayışına göre, Râst perdesine göçürülmesi sonucunda Nihâvend makamını oluşturduğu düşünülebilir. Ancak, makamın dizisinin Nihâvend olabilmesi için, 6. perdenin Nim Hisâr olması gereklidir. Urmevî'nin, vermiş olduğu dizi Râst perdesine göçürüldüğünde dizideki 6. Perdenin Hüseyinî olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, makamın Hüseyinî perdesi olan bir Nihâvend makamına dönüştüğü görülmektedir.

2. 15. yy.'da gelen ilk tanım Lâdikli'ye aittir. Lâdikli, minör hissi uyandıran Nihâvend makamı dizisinin tam aksine Râst veya Mâhûr makamı karışımı 6 adet perdeden

³⁶³ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımı ayıdır (Uygun, 1990: 44, 50).

oluşan yarım dizi vermiştir. Urmevî ile hiç bir ortak bir yönü bulunmayan bu dizi değerlendirmeye alınmamıştır.

3. Son tanıma sahip olan Tirevî, verdiği tanımda, makamın öncelikle değerlendirilmeye alınmayan Hicâz'lı tanımını yapmış, sonra Urmevî'nin dizisiyle birebir örtüşmesine de benzerliği bulunan ikinci dizisini vermiştir. İkinci tanımında, nim Hicâz perdesini yeden olarak kullanan Tirevî, Urmevî gibi, 6. perdeyi Hüseyinî değil aksine günümüz Nihâvend makamında olduğu gibi nim Hisâr olarak vermiştir. Tirevî'nin tanımındaki tek sorun olan Nevâ karar demesidir. Bu kararın Yegâh karar eder dediği varsayılırsa, makamın dizisinin karışık olarak verilmiş olduğu Tirevî tanımının aslında bugünkü Nihâvend olduğu görülmektedir. Tirevî'nin verdiği karışık dizi düzenlenip Râst perdesine göçürüldüğünde şöyle bir dizi oluşturulabilir:

Şekil 3. 413. Tirevî'nin verdiği Nihâvend-i Kebîr dizisinin Râst perdesine göçürülmüş şekli

Bu sonuca göre; Tirevî'nin Urmevî'nin verdiği diziyi geliştirmiş olduğu ve günümüz Nihâvend makamının temelini attığı varsayılabilir.

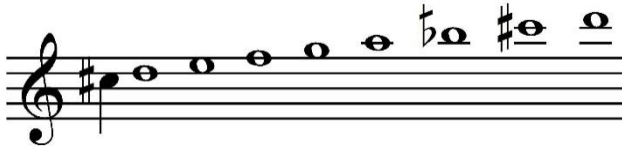
Bu sonuçlara göre; sadece 15. yy.'da makamın esas diziyi oluşturduğu görülen 1 adet Tirevî tanımı bulunmaktadır. Böylelikle, Tirevî'nin bugünkü Nihâvend'i Kebîr makamının temelini oluşturduğu tespit edilmiştir. Makamın Nihâvend makamına benzerliği tartışılmaz, ancak eserler incelendiğinde, makamın sadece dizi itibarıyla Nihâvend makamına benzeştiği görülmektedir. Nihâvend-i Kebîr makamında Nevâ perdesi Tirevî'nin yaptığı tanımdaki gibi, neredeyse karar sesi kadar önemlidir. Râst olan kararına eserlerin sonuna doğru gelir ve karar verilir. Bu da, makamı günümüzdeki Nihâvend tanımından ayıran en önemli özelliktir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Râst,
Yedeni: Irâk,
Güçlüsü: Nevâ,
Donanımı: Kürdî, Nim Hisâr
Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,
Tizde Genişleme: Muhâyyer'de Hicâz,
Çeşniler: Nişâbûr, Sabâ,
Seyri: Çıkıcı.

Makam, çıkıcı olması sebebiyle, seyire güçlüsü olan Nevâ perdesi civarından başlar. Nevâ'da çeşniler ile kalışlar yapar. Tiz genişlemeleri de uyguladıktan sonra, ara sıra Râst'a düşüp Bûselik'li karar verir. Yine Nevâ perdesinde asma kalışlar yapar. Sürekli Nevâ'da karar verecekmiş gibi his uyandırdıktan sonra, karar vermeye yakın Râst perdesine düşer ve Nihâvend karar verir.

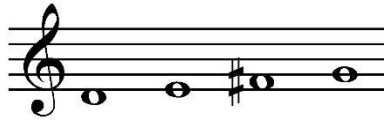
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Nihâvend-i Kebîr makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 414. Nihâvend-i Kebîr makamı I. dizisi

Şekil 3. 415. Nihâvend-i Kebîr makamı II. dizisi

Şekil 3. 416. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Şekil 3. 417. Muhâyyer'de Hicâz genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 418. Yerinde Nişâbûr beşlisi

Şekil 3. 419. Çargâh'ta Hicâz beşlisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 21 adet saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında, 15. yy'da yaşamış olan en eski bestekârın Abdülkâdir Merâgî olduğu tespit edilmiştir. Merâgî, 14. yy.'a ait bir bestekâr olduğuna göre, makamın karar perdeleri incelenmiş ve tüm eserlerin karar perdelerinin Râst perdesi olduğu saptanmıştır. 2 Sözlü eser ve birinin tür olarak Kâr olması sebebiyle Merâgî'nin Kâr'ı verilmiştir.

Eser üç sayfa olduğundan ve Kâr türünde olduğundan, makam analizi sayfa türünden verilmiştir. İlk sayfaya bakıldığında; Merâgî'nin makam özelliği gereği Nevâ perdesini çok sık görülmektedir. Bu sayfada, bir ölçü Sabâ çeşnisinin ve iki kez de Nihâvend'li kalışın dışında başka bir geçkinin yapıldığı saptanmamıştır. İkinci sayfada ise; birkaç ölçü Nevâ'da Hicâz yapmasının dışında, başka bir geçkiye yer verilmemiştir. Son sayfada; Nevâ'da Râst kalışlara daha çok ağırlık vermiş olan besteci, Nihâvend duygusunu uyandırmadan son ölçülere doğru Râst perdesine düşmüş ve Râst perdesinde Nihâvend'li karar vermiştir.

NİHAVEND-İ KEBİR KÂR

Gûzeşt-i arzû ez had be pâ-yi bû-i tu mânâ

USUL: DEVR-İ REVAN

BESTE: ABDÛLKADİR MERAGİ

Ah gü zeş ti ar zu ez had
 a ha ah ha ser vi naz be pa yi bu si tû
 ma ra ca nim se la mı mer dū mi
 çeş mem hey hey hey hey hey hey hey yar
 yar ki gū yed an ke fi pa ra ca nim
 ti na dir ten dir ten ten ni ti te de re dil li ney
 ti na dir ten dir ten ten ni ti na de re dil li ney
 dil le re dil ler dir ten ni te nen dil le re dil ler
 dir ten ni te nen ta ten ta ten nen
 ne de re dil li ta ten nen ne de re dil li ney vay

Şekil 3. 420. Nihâvend-i Kebîr makamında eser örneği³⁶⁴

³⁶⁴ Bu eserin notası TRT'nin nota arşivinden elde edilmiştir.

se lâ mi ner dü mi çeş em hey hey hey hey
hey hey hey yar yar ki gû yed an ke fi
pâ râ ca nım hey yar hey hey can hey
hey dost hey hey hey hey yar yar ki gû yed
an ke fi fi pâ râ câ nım
ah bi run hı ram de mi ta
be ra ve ran dî se ha det ca nım
ta ten ta ten ne de re dil li ta ten nen
ne de re dil li ney vay çu bin ge ren di ha
lâ yık hey hey hey hey hey hey hey yar
yar ke me li sun i hu da ra ca nım
Ka ra ri sab ri zi ha fiz yar

Şekil 3. 415. Nihâvend-i Kebîr makamında eser örneği devam

ta mâ me dâr tu ey dil ten ne nen
te ne ne nen ni ten ne nen te ne ne nen ni ten
ni te nen te ne ni ten ni te nen yar
Ka râ rı çis ti sa bu ri hey hey hey hey hey
hey hey hey yar yar ku câ vû ha bı kü
ca ra ca nım hey yar hey hey can hey
hey dost hey hey hey hey yar yar kü ca vu
hâ bı ku ca ra câ nım

Gûzeşti ârzü ez had be pâ-y-i bû-i tu mânâ
Selâm-ı merdum-i çeşmim ki göyed an kef-i pâ râ
Berun-u hırâm demi tâ ber âverend-i şehâdet
Çu bingerendi halâyık kemal-i sun-u Hudârâ
Karar-ı sabr zi Hafız tama'bidâr tu ey dil
Karâr çift sabûrî güdâm-ı hâb-ı Kûcârâ

Şekil 3. 415. Nihâvend-i Kebîr makamında eser örneği devam

Nihâvend-i Kebîr Makamı

The musical score for Nihâvend-i Kebîr Makamı consists of eight staves of music. The key signature is two flats (B-flat and E-flat), and the time signature is 10/8. The dynamics and articulations are as follows:

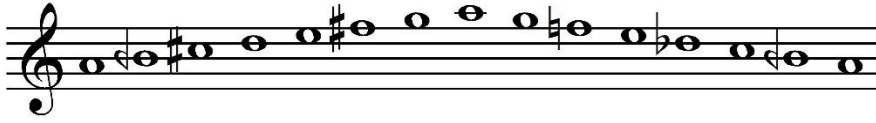
- Staff 1: *mf*
- Staff 2: *f* and *mf*
- Staff 3: *mp* (with a triplet of eighth notes)
- Staff 4: *mf*
- Staff 5: *mp* and *mf*
- Staff 6: *mp* and *f*
- Staff 7: *mf*
- Staff 8: *mp* and *p* (with a *rit.* marking)

Şekil 3. 421. Nihâvend-i Kebîr makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.34. Nihâvend-i Rûmî makamı ³⁶⁵

Kırşehirli Yusuf'a göre Nihâvend-i Rûmî makamı (? - 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Nihâvend-i Rûmî makamının terkiplerde 27. sırada verilmiştir. Açıklaması ise şöyledir: “*Nihâvend-i Rûmî oldur kim Hicâz Agâze ide, ine Kûçek evinde karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: v10b, 11b).³⁶⁶ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 422. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Nihâvend-i Rûmî makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın, terkipler bölümünde 30. sırada olduğu tespit edilmiş, anlatımı ise şöyledir: “*Nihâvend-i Rûmî oldur kim Hicâz Agâze ide, ine Kûçek evinde karâr ide*”. Bu tarif Harîrî'nin Risâle'ye sadık kaldığı görülmektedir (Kırşehrî, 1469/1411: v15b).³⁶⁷

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Nihâvend-i Rûmî makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Makalede Nihâvend-i Rûmî makamına terkiplerde yer verilmiş, dizisi şöyle açıklanmıştır: “*Nihâvend-i Rûmî oldur kim Hicâz âgâz ide, ine Kûçek evinde/ karâr ide.*” Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 22).³⁶⁸

³⁶⁵ Makamın nazârî bilgisine, ilk XV. yy.'da yaşamış olan Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde rastlanılmıştır, ancak eldeki verilere göre günümüze kadar ulaşan 10. yy.'a ait beste örneği bulunmaktadır. Buna göre makamın 10. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

³⁶⁶ Kâmiloğlu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, Kırşehir'li Yusuf'a ait olduğu bilinen Mûsikî Risâlesi'nde de, makamın açıklamasında bulgular aynıdır (Kâmiloğlu, 1998: 37, 39).

³⁶⁷ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde makamın dizisi ve anlatımı aynıdır (Doğrusöz, 2007: 104).

³⁶⁸ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklaması aynı yapılmıştır (Doğrusöz, 1997: 27).

Şükrullâh'a göre Nihâvend-i Rûmî makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh'ın, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makama terkiplerde 41. sırada yer verdiği görülmektedir. Eserde makamın anlatımını şöyledir: “*Nihâvend-i Rûmî oldur ki Hicâz başlana, İsfahân evinde amma Kûçek karar ide.*” Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v120a).³⁶⁹

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makama 35. fasılda yer vermiş ve makamın açıklamasını Edvâr-ı Mûsikîdeki gibi yapmıştır (Şükrullâh, 15. yy. : v120a).³⁷⁰

Bedri Dilşâd'a göre Nihâvend-i Rûmî makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, Nigâr makamı ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makama, terkipler bölümünde yer verildiği tespit edilmiştir. Dilşâd makam ile ilgili perde, aralık veya dizi bilgisi vermese de, yazdığı dörtlükte; Hicâz makamı sonrası Sipâhân (İsfahân) perdesinde Kûçek karar verir demesi, makam hakkında yeterli bilgiyi vermektedir (Dilşâd, 1427: 204).³⁷¹

Tarife göre, makamın dizisinin Kırşehirli ile aynı diziye sahip olduğu saptanmıştır.

Hızır b. Abdullâh'a göre Nihâvend-i Rûmî makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l-Edvâr* nüshası incelendiğinde, Abdullâh, Perver'de Nihâvend-i Rûmî makamını, 60 terkîbinin içerisinde 29. sıraya koymuş ve makamı şöyle tarif etmiştir: “*Hicâz âgaz ide temâm çıka Kûçeğin*

³⁶⁹ Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvar-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 169).

³⁷⁰ Şirinova'nın, “Şükrullah'ın “İlmü'l-Edvâr'ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına Edvâr-ı Mûsikî'de olduğu gibi makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 264).

³⁷¹ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırdığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :738).

Nevrûz'un evvel evinde karâr ide". Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 144a).³⁷²

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l-Edvâr'ı* incelendiğinde makamın anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 120b).³⁷³

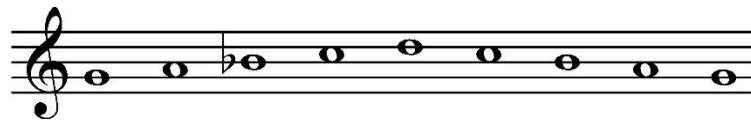
Kadızzâde Mehmed Tirevî'ye göre Nihâvend-i Rûmî makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, teerkiplerde 26. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: "*Nihâvend-i Rûmî oldur kim, tiz Dügâh hânesinden Hicâz ağâze idüb, Sünbüle gibi Kûçek karâr idersin*" (Tirevî, 1488:180b). Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 423. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Nihâvend-i Rûmî makamı I. dizisi

Ayrıca Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinde, makam tarifi şöyledir: "*Râst, Nevâ ve Çargâh, nim Kürdî ile Dügâh, Râst perdesinde karâr ide*". Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 424. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Nihâvend-i Rûmî makamı II. dizisi

³⁷² Çelik'in, "Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi" adlı doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Çelik, 2001: 68).

³⁷³ Özçimi'nin "Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr" adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, makam ile ilgili tanım aynıdır (Özçimi, 1989, 206).

Diğerlerinden farklı olan bu dizi, karar esnasında Segâh perdesi yerine Kürdî perdesini kullanmış ve kararını Râst olarak belirlemiştir. Buna göre; dizinin günümüz Nihâvend makamı dizisine benzerliği dikkat çekmektedir (Tirevî, 1775: 11b).³⁷⁴

Rûh - Perver’de Nihâvend-i Rûmî makamı (15. yy.):

Hollanda’da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver’de Nihâvend-i Rûmî makamının dizisi ile ilgili açıklama şöyle yapılmıştır: “*Nihâvend-i Rûmî oldur kim Hicâz âgâz ide, Isfahân evinden Kûçek karâr eyleye*” Bu tarifin dizisi Şükrullâh’ın dizisiyle aynıdır. (Rûh-Perver, 15. yy. : 10b).³⁷⁵

Kitâb-ı Edvâr’a göre Nihâvend-i Rûmî makamı (15. yy.):

İngiltere’nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbül Edvâr’da, Nihâvend-i Rûmî makamının, terkiplerde yer aldığı tespit edilmiş ve açıklaması da şöyledir: “*Nihâvend-i Rûmî oldur kim, Hicâz ağaz ide, Kûçek’in evvel evinde karâr ide*”. Bu tarifte, diğer tariflere göre Isfahân kelimesi geçmemiş ancak, dizisi Kırşehirli’nin dizisi ile aynıdır (Kitâbül-Edvâr, 15. yy. : v12a).³⁷⁶

Seydî’ye göre Nihâvend-i Rûmî makamı (15. yy.):

Seydî’nin, İstanbul’da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makama terkipler kısmında 31. sırada yer vermiş ve tarifini de şöyle yapmıştır:

*“Neye dirler işid Rûmî Nihâvend
Fehm itgil ki diyem zihnine ahsend
Eğer çalmak bilürsen ud ya çeng
Hicâz’dan eylegil âgâzu âheng
Isfahânda çıkub Kûçek karâr it*

³⁷⁴ Özcan’ın, üzerinde çalıştığı, Kadızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımlarındaki bulguları aynı yöndedir (Uygun, 1990: 44, 50).

³⁷⁵ Cevher’in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver’de makam anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 17).

³⁷⁶ Cevher’in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr’da Nihâvend-i Rûmî makamının anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 13).

Bunun da bûdın anla iftikâr it”.

Bu tarifte, Hicâz dizisi sonrası Isfahân gösterip, Kûçek karar edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu tarif, Kırşehirli’de verilen dizi tarifi ile aynıdır (Seydi, 1504: v16a).³⁷⁷

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın ilk tanımı, 15. yy.’da, Kırşehirli’den gelmiştir. Kırşehirli’nin verdiği tarifte, makamın Hicâz başlayıp Kûçek karar verdiği tespit edilmiş, kararı perdesinin de Dügâh olduğu saptanmıştır. Makamın ilk anlatımının Kırşehirli’nin yapmış olması ve verdiği tanımın anlaşılır olması sebebiyle, dizi esas dizi olarak değerlendirmeye alınmıştır.

2. İkinci tanımı yapan Şükrullâh, makamın tanımını aynı vermiş, ek olarak Isfahân evinde demesi, makamı zenginleştirmek adına Isfahân çeşnisinin de makama eklenmesini sağlamıştır.

3. Dilşâd, şiirsel anlatımında, tarifini Kırşehirli’nin verdiği tarife göre yapmıştır.

4. Abdullâh, Kırşehirli’nin verdiği tarifi dışına çıkmamıştır.

5. Tirevî, iki farklı tanım yapmıştır. İlk tanımı; Kırşehirli ile aynı iken, ikinci tanımında; Râst’da Bûselik beşlisinin dizisini vermiş. Ancak, nim Hisâr perdesinie çıkıp makam olarak gösterilememesinden dolayı, makamın Nihâvend dizisi olduğu düşünülemez. Günümüz Nihâvend-i Rûmî bestelerine bakıldığında, 16. yy.’a ait Nefîrî Behram Ağa’dan gelen 1 Peşrev ve 1 saz semâisi incelendiğinde, Nihâvend makamının dışına çıkılmadığı tespit edilmiştir. Tirevî tarafından verilmiş olan bu II. tanım, aynı zamanda Nihâvend makamı dizisinin tamamını belirlemediği tanım yetersizliğinden dolayı, değerlendirmeye alınmamıştır.

6. Rûh - Perver’de yapılan tarif Kırşehirli’nin tarifiyle örtüşmektedir.

7. Kitâb-ı Edvâr’daki tarif de Kırşehirli ile aynı tanımı vermiştir.

8. Son tanım, Seydî den gelmiş ve makamın tanımında bir değişiklik olmamıştır.

---

³⁷⁷ Arısoy’un, “Seydî’nin El-Matla’ Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları ile ilgili bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 146).

Bu sonuçlara göre; 15. yy.'da makamın esas diziyi oluşturduğu görülen 8 adet Kırşehirli tanımı olduğu saptanmıştır. Hicâz başlayıp İsfahân çeşnişiyle Dügâh'ta Sabâ'lı karar veren bir makam olan Nihâvend-i Rûmî makamı, Tirevî'nin vermiş olduğu ikinci tanımdaki Nihâvend makamı benzetmesini kullanmamış, aksine yapılan tanımlar sonucunda görüldüğü gibi Râst perdesinde herhangi bir çeşniden dahî bahsedilmemiştir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Nevâ, Çargâh,

Donanımı: Dik Kürdî, Eviç, Nim Hicâz,

Peste Doğru Genişleme: Yoktur,

Tizde Genişleme: Muhâyyer'de Hicâz,

Çeşniler: Nişâbûr, İsfahân,

Seyri: Çıkıcı - İnici.

Makam, çıkıcı - inici olması sebebiyle, makam seyire, I. güçlüsü olan Nevâ perdesi civarından başlar. Nevâ'da asma kalışlar yapar. Tiz genişlemeleri de gösterdikten sonra, İsfâhan makamı çeşnişi ile Nevâ'da kalışlar yapıp Uşşâk makamı ile yarım karar verir. II. Güçlüsü olan Çargâh perdesiyle yeni bir solul açar ve Eviç perdesini de kullanarak Sabâ makamı ile karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Nihâvend-i Kebîr makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 425. Nihâvend-i Rûmî makamı I. dizisi

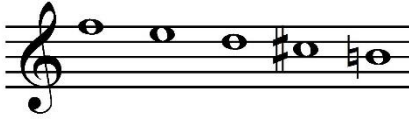

Şekil 3. 426. Nihâvend-i Rûmî makamı II. dizisi

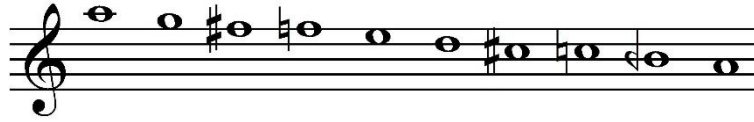

Şekil 3. 427. Muhâyyer'de Hicâz genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 428. Yerinde Nişâbûr beşlisi

Şekil 3. 429. Yerinde Isfahân dizisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 5 adet saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında, en eski bestekârın 16. yy'da yaşamış olan Nefîrî Behram Ağa olduğu tespit edilmiştir. Nefîrî, 15. yy. çok yakın bir bestekâr olmasına rağmen, makamın karar perdelerinin eserlerin incelenmesi sonucunda Râst perdesi olduğu saptanmıştır. 1 peşrevi ve 1 saz semâisi bestesi bulunan Behram Ağa'nın, makamın kararının Râst olarak verip Nihâvend'den farksız işlemiş olması, bir asırda bir makamın karar perdesine kadar, nasıl değiştiğini göstergesidir denilebilir.

Bir başka husus ise, yine incelenmiş olan Behram Ağa'ya ait tüm notaların Muallim İsmâil Hakkı Bey'in el yazısı ile yazılmış olduğu varsayıldığından, bestenin Behrâm Ağa'ya ait olup olmadığı hakkında da şüpheler uyandırmaktadır. Durum böyle şüpheler uyandırdığından ve aynı zamanda eldeki bestelerin tümünün Nihâvend makamında bestelenmiş olması, verilmiş olan 8 adet Kırşehirli tanımına aykırı düşmüştür. Bu nedenle makama eser örneği konulamamış, bu eksiklik makamın daha iyi kavranabilmesi açısından, verilen tüm tanımlar dikkate alınarak oluşturulan Seyr-i Nâtık örneği ile giderilmeye çalışılmıştır.

Nihâvend-i Rûmî Makamı

The musical score for Nihâvend-i Rûmî Makamı is presented in eight staves of music. The key signature is two sharps (F# and C#), and the time signature is 10/8. The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, often grouped with slurs and accents. Dynamics range from *mf* (mezzo-forte) to *p* (piano). The score includes several articulation marks, such as slurs, accents, and breath marks (v). A fermata is placed over a note in the eighth staff. The piece concludes with a double bar line.

mf *mp*

mf *mp*

f

mf *mp*

mf *mp*

mf *mp*

mf *mp*

rit. *p*

Şekil 3. 430. Nihâvend-i Rûmî makamında Seyr-i Nâtık örneği

3.3.35. Nişâbûr makamı ³⁷⁸

Kadıızâde Mehmed Tirevî'ye göre Nişâbûr makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, yer verilmemiş, ancak, Tirevî'nin, ayrıca İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinde, makam tarifi şöyle yapılmıştır: “*Nevâ ve Hüseyinî ve Nevâ ve nimanım ile karârı Dügâh ide*” (Tirevî, 1775: 9b/2). ³⁷⁹ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 431. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Nişâbûr makamı dizisi

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın 15. yy.'daki ilk tanımı Tirevî'den gelmiştir. Tirevî'nin tanımındaki Nişâbûr makamı dizisi, Hüseyinî perdesinden başlar ve Dügâh perdesinde karar veren bir makam niteliğindedir. Elde edilen bilgiler doğrultusunda, her ne kadar makamın 17. - 18. yy'larda günümüz Nişâbûr makamındaki gibi Bûselik perdesinde karar verdiği bilinse de, Tirevî'nin 15. yy.'da tek tanım sahibi olması neticesinde, verdiği tarif, makamın esas makam tarifi olarak kabul edilmiş ve Seyr-i Nâlık örneğinde kullanılmıştır.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Nim Hicâz,

³⁷⁸ Makamın ismi ilk olarak XV. yy'da Tirevî'nin *Mûsikî Risâlesi*'nde görüldüğüne göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

³⁷⁹ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadıızâde Tirevî ve *Mûsikî Risâlesi*, adlı doktora tezinde, makam anlatımlarının aynı olduğu tespit edilmiştir (Uygun, 1990: 49).

Peste Doğru Genişleme: Yoktur,
Tizde Genişleme: Yoktur,
Çeşniler: Hüseyinî,
Seyri: İnici - Çıkıcı,

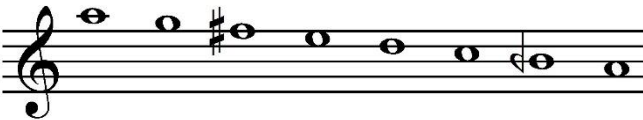
Verilen tarifi tek olması ve tam bir makam dizisi oluşturacak dizinin verilmemiş olması, makam özelliklerinin anlaşılmasında zorluklar çıkarmıştır. İnici - çıkıcı olduğu ve tarifinin eksik olarak aktarıldığı tahmin edilen makamın tarife göre; Hüseyinî civarından başlayıp, sırasıyla Nevâ, Nim Hicâz, Bûselik, Kürdi perdelerini karışık olarak alarak Dügâh perdesiyle karar verdiği tespit edilmiştir. Ancak bazı perdeler gözardı edildiğinde de tarifteki dizinin içinde günümüzdeki Nişâb^tek makamının beşlisinin bulunduğu saptanmıştır.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Nişâbûr makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

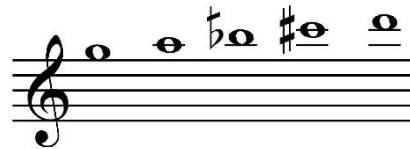

Şekil 3. 432. Nişâbûr makamı dizisi

Çeşniler:

Şekil 3. 433. Yerinde Hüseyinî makamı dizisi

Şekil 3. 434. Gerdâniye'de Nikriz beşlisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana, 19 sözlü ve 14 saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında, 16. yy'da yaşamış olan en eski bestekârın II. Sultan Bayezid olduğu tespit edilmiştir. Bayezid, 16. yy.'a ait bir bestekâr olduğuna göre, makamın karar perdeleri incelenmiş ve

tüm eserlerin karar perdelerinin Bûselik olduğu saptanmıştır. 1 peşrevi olan Bayezid'in norası incelendiğinde notanın asıl kaynağının Kantemiroğlundan alındığı, fakat günümüz nota sistemine çevirenin Wright olduğu anlaşılmaktadır.

Bu eser ile birlikte diğer 32 eserin de Bûselik karar ettiği tespit edildiğinden, 15. yy. makam anlayışına uygun makama örnek eser konulamamıştır. Bu eksiklik, makamın 15. yy. anlayışına göre, Seyr-i Nâtik örneğinin sunulmasıyla giderilmeye çalışılmıştır.

Nişâbûr Makamı

The musical score for Nişâbûr Makamı, Seyr-i Nâtik örneği, is presented in eight staves. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 9/8. The piece begins with a *mf* dynamic. The first staff contains a melodic line with several accents. The second staff continues the melody with a slur. The third staff shows a melodic line with a slur and an accent. The fourth staff features a melodic line with a slur and an accent, ending with a *mp* dynamic. The fifth staff contains a melodic line with a slur and an accent, with dynamics *mf*, *mp*, and *mf* indicated. The sixth staff shows a melodic line with a slur and an accent. The seventh staff features a melodic line with a slur and an accent, with dynamics *mp*, *mf*, and *mp* indicated. The eighth staff contains a melodic line with a slur and an accent, with dynamics *f* and *mp* indicated, and a *rit.* marking above the final measure.

Şekil 3. 435. Nişâbûr makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.36. Râhâtü'l Ervâh makamı ³⁸⁰

Kırşehirli Yusuf'a göre Râhâtü'l Ervâh makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 15. sırada yer verilmiş, anlatımı ise şöyledir: “*Râhâtü'l Ervâh oldur kim, Hicâz göstere, ine Irâk evinde karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: v11a).

³⁸¹ Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 436. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Râhâtü'l Ervâh makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın terkiplerin anlatımlarında 15. sırada olduğu tespit edilmiş ve açıklaması şöyledir: “*Râhâtü'l Ervâh oldur kim, Hicâz göstere, ine Irâk evinde karâr ide*” (Kırşehrî, 1411: v15b). ³⁸²

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Râhâtü'l Ervâh makamı (15. – 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde makama, terkiplerin anlatımında 16. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Râhâtü'l*

³⁸⁰ Makamın ilk nazarî bilgisi Kırşehirli'nin “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, geldiğine göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

³⁸¹ Kâmiloglu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddin İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın tarifi ile ilgili bulgular aynıdır. Ayrıca 32b varlığında Teşrih-i Râhatü'l Ervâh adı altında yine aynı tarif olduğu görülmektedir (Kâmiloglu, 1998: 38, 74).

³⁸² Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, makam yine 15. sırada terkiplerin anlatımında açıklamış ve dizisi anlatılırken Doğrusöz, makamın Irâk yerine Uzzâl karar verdiğini belirtmiştir. Ancak, 15. varlığın 8. satırına bakıldığında Uzzâl değil Irâk yazdığı görülmektedir. Doğrusözün verdiği diziyeye bakıldığında ise makamın Irâk karar verildiği görülmektedir, buna göre Irâk perdesinin gözden kaçtığı ve yanlışlıkla Uzzâl yazıldığı tahmin edilebilir (Doğrusöz, 2007: 99).

Ervâh oldur kim, Hicâz göstere, ine Irâk evinde karâr ide". Burada da makamın anlatımının aynı olduğu görülmektedir (Kırşehirli, 1410. 131/1: 21, 22).³⁸³

Şükrullâh'a göre Râhâtü'l Ervâh makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makamı terkiplerin anlatımında 30. sırada göstermiş ve seyrini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: "*Râhatül Ervâh oldur kim, Hicâz başlana ve Irâk temâm karâr ide*" (Şükrullâh, 15. yy. : v119a – 119b).³⁸⁴ Bu anlatıma göre dizisi şöyledir:

Şekil 3. 437. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Râhâtü'l Ervâh makamı dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makamı 34. faslında 30. sırada göstermiş ve makamın seyrini ise 35. faslında açıklamıştır. Makamın açıklaması *Edvâr-ı Mûsikî* ile aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v119a – 119b).³⁸⁵

Bedri Dilşâd'a göre Râhâtü'l Ervâh makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan "*Murâd-Nâme*" adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

³⁸³ Doğrusöz'ün, "AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler" adlı sanatta yeterlilik tezinde makamın açıklaması aynıdır (Doğrusöz, 1997: 27).

³⁸⁴ Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve "Edvâr-ı Mûsikî" Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 169).

³⁸⁵ Şirinova'nın, "Şükrullah "İlmü'l Edvâr'ı" adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına *Edvâr-ı Mûsikî*'de olduğu gibi yine 35. faslında yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 263).

“Hicâz ile serâgâz itse âşık
Karâr eylemeye inse Irâk’a
Sen adın Râhâtü’l Ervâh bilgil
Ki cânları düşürür iştiyaka.”

Bu tarif, Şükrullâh’ın tarifıyla ve verilen makam dizisiyle aynıdır (Dilşâd, 1427: 203).^{386 387}

Hızır b. Abdullâh’a göre Râhâtü’l Ervâh makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh’ın, Staatsbibliothek zu Berlin’deki *Kitâbü’l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, makama terkiplerin anlatımında 18. sırada yer verilmiş ve anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Râhâtü’l Ervâh oldur kim, Hicâz âgâz ide, ine Irâk evinde karâr ide*” Bu tarif, Kırşehirli’nin tarifıyla aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 143b).³⁸⁸

Hızır b. Abdullâh’ın, İstanbul’da Revân Yazmaları Kütüphanesi’nde bulunan *Kitâbü’l- Edvârı* incelendiğinde, makamın anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Râhâtü’l Ervâh oldur kim, Hicâz âgâz ide, ine Irâk evinde karâr ide*”. Bu anlatım, ilk anlatım ile aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 120a).³⁸⁹

Lâdikli Mehmed Çelebi’ye göre Râhâtü’l Ervâh makamı (? - 1512) 15. yy. :

Lâdikli, Mehmed Çelebi’nin, 1484 tarihli, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesinde bulunan, “*Zeynü’l-Elhân Fî ‘İlmi’t-Te’lif ve’l-Evzân*” adlı eseri incelendiğinde, makamın perdelerinin YV-A-D-V-Y-YA ve aralıklarının da C-T-C-A-B olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1484: v40a).³⁹⁰ Buna göre makamın dizisi şöyledir:

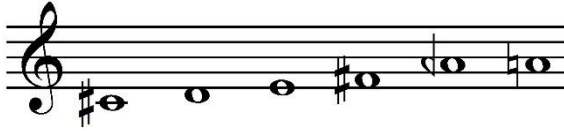
³⁸⁶ Ceyhan’ın “*Bedr-i Dilşad’ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997: 736).

³⁸⁷ Feyzioğlu’nu makalesinde de makamın tanımı aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

³⁸⁸ Çelik’in, “Hızır b. Abdullâh’ın Kitâbü’l-Edvâr’ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın anlatımının aynı olduğu saptanmıştır (Çelik, 2001: 61).

³⁸⁹ Özçimi’nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü’l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde verilen tarif aynıdır (Özçimi, 1989: 206).

³⁹⁰ Pekşen’in üzerinde çalıştığı, “Zeynü’l-Elhân İsimli Eserin Metin ve Sözlük Çalışması” adlı doktora tezinde, makamın anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Pekşen, 2002: 62).

Şekil 3. 438. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Râhâtü'l-Ervâh makamı dizisi

Lâdikli Mehmed Çelebi'nin, 1708 tarihli, Çorumda, İskilip, İlçe Halk Kütüphanesinde ve 1894 tarihli, Taksim Atatürk Kütüphanesi, Belediye Bölümü'nde bulunan, “er- Risâletü'l-Fethiyye” adlı eserleri incelendiğinde makamın perdelерinin YV-A-D-V-Y-YA ve aralıklarının da C-T-C-A-B olduğu tespit edilmiştir. makâmın dizisi Zeynü'l-Elhân'daki anlatımla aynıdır (Lâdikli, 1484: v98b).³⁹¹

Kadızâde Mehmed Tirevî'ye göre Râhâtü'l-Ervâh makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 41. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: “Râhâtü'l-Ervâh oldur kim, Hicâz tamam âgâz idüb, Irâk karâr idersin”. Bu tarif Kırşehrîrli'nin verdiği tarif ile aynıdır (Tirevî, 1488: v181b).³⁹²

Rûh - Perver'de Râhâtü'l-Ervâh makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makama, terkiplerin anlatımında 11. sırada yer verildiği saptanmıştır. Ruhperver'de makamın tarifi şöyledir: “Râhâtü'l-Ervâh oldur kim, Hicâz âgâz ide Irâk karâr eyleye”. Bu tarif, Kırşehrîrli'nin verdiği dizi tanımı ile aynıdır (Rûh-Perver, 15. yy. : 10b).³⁹³

Kitâb-ı Edvâr'a göre Râhâtü'l-Ervâh makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbül Edvâr'da, makama terkiplerde 17. sırada yer verildiği saptanmış ve tarifi

³⁹¹ Tekin'in üzerinde çalıştığı, “Lâdikli Mehmet Çelebi ve er-Risâletü'l-Fethiyyesi” adlı doktora tezinde, makamın anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Tekin, 1999: 199).

³⁹² Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımı aynıdır (Uygun, 1990: 46, 48).

³⁹³ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makamın anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 16).

şöyle verilmiştir: “*Râhâtü’l Ervâh oldur kim, Hicâz âgâz ide, ine Irâk evinde karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli’nin vermiş olduğu tarif ile aynıdır (Kitâbül-Edvâr, 15. yy. :v12a).³⁹⁴

Seydî’ye göre Râhâtü’l Ervâh makamı (15. yy.):

Seydî’nin, İstanbul’da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 15. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî’de makamın anlatımı şöyledir:

“Hicâz’dan eylesen âgâz bâri
Irâk’un hânesinde itsen karârı.”

Bu tarif, Kırşehirli’nin vermiş olduğu tarifle aynıdır (Seydi, 1504: v14a).³⁹⁵

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın tanımı, 15. yy.’da, ilk olarak Kırşehirli’nin edvârında tespit edilmiştir. Kırşehirli’nin verdiği tarifte, makamın Hicâz gösterip, karara gitme esnasında en sonunda Irâk perdesiyle bittiği belirtilmektedir. Hicâz-i Irâk makamı ile karıştırılan ve aynı makam olarak görülen bu makamın, birbirinin aynısı olmadığına dair üç adet iddia ortaya atılabilir.

Birincisi; ikisinde de makam Hicâz başlar, Hicâz-i Irâk makamında Irâk makamına tam geçiş yapıp karar verilirken, Râhâtü’l Ervâh makamında sadece sona gelirken Irâk perdesiyle karar vermektedir. Hatta daha da derine inildiğinde, Râhâtü’l Ervâh makamının Irâk perdesinde Hüzzam yaptığı bile düşünülebilir. Ancak, Hicâz-i Irâk makamında, Hicâz makamı kendi özelliklerinin dışına çıkmadan, Dügâh’ta asma karar verip sonra Irâk makamına tam geçki yapar ve karar verir.

³⁹⁴ Cevher’in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr’da makam ile ilgili tanımlar aynıdır (Cevher, 2004: 13).

³⁹⁵ Arısoy’un, “Seydî’nin El-Matla’ Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ile aralıklarına yönelik bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 135).

İkincisi; Râhâtü'l Ervâh makamının tanımı (1410) tarihinde Kırşehirli tarafından yapılırken, Hicâz-i Irâk'ın 15. yy.'daki tek tanımı, Seydî'den gelmiştir. Seydî, edvârını yaklaşık (1504) yılında yazdığına göre, önce terkip edilen makamın Râhâtü'l Ervâh olduğu kesinlik kazanmıştır.

Üçüncüsü; Râhâtü'l Ervâh makamının sadece 15. yy.'da 10 tanımı varken, Hicâz-i Irâk makamının 1 tanımı bulunduğundan bazı şüpheleri de yanında getirmektedir. Bu verilere göre, Hicâz-i Irâk makamının Râhâtü'l Ervâh makamından daha sonra terkip edildiği neticesinde ve Hicâz-i Irâk makamının tek tanımın Seydî'den geldiği görüldüğünden, makamın Seydî tarafından Râhâtü'l Ervâh makamından esinlenerek terkip ettiği düşünülebilir.

Bu sonuca göre; makamın Hicâz seyri ile başladığı, ara sıra Irâk perdesine değindiği ve sadece karara doğru Irâk perdesinde tam karar verdiği tespit edilmiştir.

2. Sükrullâh'ın verdiği tanımın Kırşehirli ile aynı olduğu saptanmıştır.
3. Dilşâd, makamı şiirsel anlatımında Kırşehirli'nin tanımı ile aynı yapmıştır.
4. Abdullâh'ın verdiği tarif de Kırşehirli'nin verdiği tarif ile örtüşmektedir.
5. Lâdikli'nin vermiş olduğu dizi eksik olduğundan, değerlendirmeye

alınmamıştır.

6. Tirevî'de, makamın anlatımını Kırşehirli ile aynıdır.

7. Rûh – Perver'deki makam tarifi incelendiğinde, tanımın Kırşehirli ile benzeştiği görülmektedir.

8. Kitâb-ı Edvâr'da anlatım, Kırşehirli'nin anlatımıyla örtüşmektedir.

9. Seydî'de, şiirsel anlatım ile yapılmış tanımın, Kırşehirli'nin tarifine uyduğu tespit edilmiştir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Irâk,

Yedeni: Acemaşîrân,

Güçlüsü: Nevâ, Dügâh,

Donanımı: Dik Kürdî, Nim Hicâz, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

Tizde Genişleme: Muhâyyer'de Hicâz,

Çeşniler: Nişâbûr,

Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makamın, inici - çıkıcı olması sebebiyle, seyire I. güçlüsü olan Nevâ perdesi civarından başlar. Nevâ'da çeşniler ile kalışlar yapar. Hicâz makamını işledikten sonra, genişlemelerini ve çenilerini gösterdikten sonra Irâk perdesine düşer ve karar vermeden yine çeşnilerini kullanıp, Hicâz makamını tekrar dolaşır ve II. güçlüsü olan Dügâh perdesini kullanıp Irâk'ta Hüzâm çeşnisini yapıp, kalında da genişlemesini gösterdikten sonra Irâk perdesinde verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Nihâvend-i Kebîr makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 439. Râhâtü'l'Erveh makamı I. dizisi

Şekil 3. 440. Râhâtü'l'Erveh makamı II. dizisi

Şekil 3. 441. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Şekil 3. 442. Muhâyyer'de Hicâz genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 443. Yerde Nişâbûr beşlisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 56 adet saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında, 10. yy.'da yaşamış olan en eski bestekârın Fârâbî olduğu tespit edilmiştir. 15. yy. sonrası bestelenmiş olan eserlerin tanımlara uymadığından, ayrıca bazı eserlerinin Hicâz-i Irâk olması sebebiyle dikkate alınmamıştır. Fârâbî, 10. yy.'a ait bir bestekâr olduğuna göre, makamın karar perdeleri incelenmiş ve tüm eserlerin karar perdelerinin Irâk perdesi olduğuna saptanmıştır. Günümüze kadar ulaştığı varsayılan Fârâbî'nin 1 peşrev ve 1 saz semâisi incelenmiş olup, peşrevinin notası verilen tanımlar ile örtüştüğünden ve makamın daha anlaşılır olabilmesinden dolayı örnek eser olarak sunulmuştur.

İlk hanede, Fârâbî'nin Hicâz makamı ile seyre başladığı görölmüş ara sıra Irâk perdesine indiği tespit edilmiş, mülâzimeye teslim ederken Nikriz yaptığı tespit saptanmıştır. Mülâzimedede, yine Irâk perdesine değinmiş, Hicâz makamının gerektirdiği genişlemeleri ve çeşnileri kullanmış ve sona doğru Irâk perdesinde karar vermiştir. İkinci hanede; tamamı ile Hicâz makamını göstermiş olan Fârâbî, Üçüncü hanede; Hicâz makamının gerektirdiği tiz genişlemeler kullanılmış ve Zirgüleli Hicâz makamına kısa bir geçki yapıldıktan sonra, son hanede; Irâk perdesi fazla gösterilmeksizin Hicâz makamı işlenmiş ve mülâzimeye teslim edilmiştir.

Faahlu   Zucir   Râhâtillevâhî Râvîy. 189

صاحب فراد   اصوات زهير   ربه ربه العالی

Şekil 3. 444. Râhâtü'l-Ervâh makamında eser örneği ³⁹⁶

³⁹⁶ Bu eserin notası TRT arşivindeki Muâllim İsmâil Hakkı Bey'in arşivinden elde edilmiştir.

Râhâtü'l Ervâh Makamı

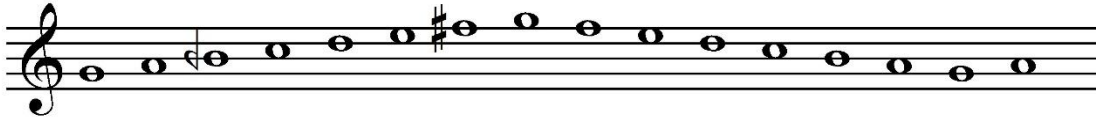
The musical score for Râhâtü'l Ervâh Makamı is presented in eight staves of music. The key signature is two sharps (F# and C#), and the time signature is 10/8. The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. Dynamics are indicated by *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano), and *p* (piano). Ornaments, represented by small 'v' symbols, are placed above several notes. A sixteenth-note triplet is marked with a '6' and a '3' below it. A trill is marked with 'rit.' above it. The score concludes with a double bar line.

Şekil 3. 445. Râhâtü'l Ervâh makamında Seyr-i Nâtık örneği

3.3.37. Râst Mâye makamı ³⁹⁷

Kırşehirli Yusuf'a göre Râst Mâye makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Râst Mâye makamı terkiplerde verilmiştir. Açıklaması ise şöyledir: “*Râst Mâye oldur kim, Râst tamâm göstere, ine Mâye karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: v12a). ³⁹⁸ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 446. Kırşehirli'nin tanımına göre Râst Mâye makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın, terkipler bölümünde 42. sırada olduğu tespit edilmiş, anlatımı ise şöyledir: “*Râst Mâye oldur kim, Râst'ı tamâm göstere, ine Mâye karâr ide*”. Bu tarifile Harîrî'nin Risâle'ye sadık kaldığı görülmektedir (Kırşehrî, 1469/1411: v16a). ³⁹⁹

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Râst Mâye makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Makalede Râst Mâye makamına terkiplerde yer verilmiş, dizisi şöyle açıklanmıştır: “*Râst Mâye oldur kim Râst/ tamâm göstere, ine Mâye karâr ide.*” Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 23). ⁴⁰⁰

³⁹⁷ Makamın ilk nazarî bilgisine XV. yy.'da yaşamış olan Kırşehir'li Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde rastlanılmıştır, Buna göre makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

³⁹⁸ Kâmiloğlu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın açıklaması aynı yapılmıştır (Kâmiloğlu, 1998: 40).

³⁹⁹ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde makamın dizisi veya anlatımı aynı verilmiştir (Doğrusöz, 2007: 105).

⁴⁰⁰ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklaması aynı yapılmıştır (Doğrusöz, 1997: 28).

Şükrullâh'a göre Râst Mâyê makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh'ın, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makama terkiplerde 43. sırada yer verdiği görülmektedir. Eserde makamın anlatımını şöyledir: “*Râst Mâyê oldur kim, Râst göstere ve Mâyê karar ide*” Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v120a).⁴⁰¹

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makamın açıklamasını *Edvâr-ı Mûsikî*deki gibi yapmıştır (Şükrullâh, 15. yy. : v120a).⁴⁰²

Bedri Dilşâd'a göre Râst Mâyê makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, Râst Mâyê makamı ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan Râst Mâyê makamına, terkipler bölümünde yer verildiği tespit edilmiştir. Dilşâd, makam ile ilgili perde, aralık veya dizi bilgisi vermese de, yazdığı beyitte; Râst makamı sonrası inip Mâyê karar verir demesi, makam hakkında yeterli bilgiyi vermektedir (Dilşâd, 1427: 204).^{403 404}

Bu makam tarifi sonucunda, makamın dizisi, Kırşehirli'nin dizisiyle aynıdır.

Hızır b. Abdullâh'a göre Râst Mâyê makamı (15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l-Edvâr* nüshası incelendiğinde, Abdullâh, Perver'de Râst Mâyê makamını, 60 terkîbinin içerisinden 43. sıraya koymuş ve makamı şöyle tarif etmiştir: “*Râst göstere, ine Mâyê karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 144b).⁴⁰⁵

⁴⁰¹ Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvar-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 169).

⁴⁰² Şirinova'nın, “Şükrullah'ın “İlmü'l Edvâr'ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına *Edvâr-ı Mûsikî*'de olduğu gibi makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 264).

⁴⁰³ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd - Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997: 739).

⁴⁰⁴ Feyzioğlu'nu makalesinde de makamın tanımı aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

⁴⁰⁵ Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın dizisini önce Râst, kararını da Mâyê olarak vermiştir (Çelik, 2001: 76 - 77).

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan "*Kitâbü'l-Edvârî*" incelendiğinde makamın tanımının aynı olduğu saptanmıştır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 121a, 125a).⁴⁰⁶

Rûh - Perver'de Râst Mâye makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Râst Mâye makamının dizisi ile ilgili açıklama şöyle yapılmıştır: "*Râst Mâye oldur kim, Râst gösterüp, Mâye karâr ide.*" Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır (Rûh-Perver, 15. yy. : 10a, 10b).⁴⁰⁷

Kitâb-ı Edvâr'a göre Râst Mâye makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l-Edvâr'da, Râst Mâye makamının, terkiplerde yer aldığı tespit edilmiş ve açıklaması da şöyledir: "*Râst Mâye oldur kim, Râstı temâm göstere, ine Mâye karâr ide*". Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynıdır (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. : 13a).⁴⁰⁸

Seydî'ye göre Râst Mâye makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan "*El-Matlâ*" adlı eseri incelendiğinde, makama terkipler kısmında 17. sırada yer vermiş ve tarifini de şöyle yapmıştır:

*"Elîne çeng alub eyler isen hız
Neye dirler işid Râst-Mâyeyi tiz
Gerekdür gösteresin Râst'ı Râst
Nüzûl it Mâye evinde rahat ol yat"*.

⁴⁰⁶ Özçimi'nin "Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr" adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, makamın tanımını aynı yapmıştır (Özçimi, 1989, 207, 210 - 211).

⁴⁰⁷ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makam anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 16).

⁴⁰⁸ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da makamın anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 14).

Bu tarifte, Râst dizisi sonrası Mâye karar edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu tarif, Şükrullâh'ın verdiği tariften bu yana hiç değişmemiştir (Seydi, 1504: v14a).⁴⁰⁹

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın tanımı, 15. yy.'da, ilk olarak Kırşehirli'nin edvârında tespit edilmiştir. Kırşehirli'nin verdiği tarifte, makamın Râst makamını işledikten sonra, Mâye olarak karar vermesi gerektiği belirtilmiştir. Esas makam dizisi olarak değerlendirmeye alınan bu tarifi, sırasıyla, Şükrullâh, Dilşâd, Abdullâh, Rûh – Perver, Kitâb-ı Edvâr, Seydî benimsemiş ve tüm açıklamaları dahî aynı yapmışlardır. Bu nedenle, diğer edvâr sahipleri değerlendirmeye alınmamış, hepsi bir tarifte toplanmışlar ve makamın Râst makamının tüm özelliklerini gösterip 15. yy. anlayışıyla Mâye karar verdiğini bildirmişlerdir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Nevâ, Segâh,

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

Tizde Genişleme: Muhâyyer'de Uşşâk, Gerdâniye'de Râst,

Çeşniler: Segâh,

Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makamın, inici - çıkıcı olması sebebiyle, seyire I. güçlüsü olan Nevâ perdesi civarından başlar. Râst makamını gösterdikten sonra, Nevâ'da asma kalış yapar. Tekrar Râst makamı işlenip tiz genişlemeler yapılır, Nevâ'da asma kalış yapıldıktan sonra Peste Doğru Genişlemeleri de yapar, ardından makamın II. güçlü perdesi olan Segâh perdesi ile giriş yapılır. Segâh makamına tam geçki yapmadan Segâh perdesi güçlendirilir ve sona doğru

---

⁴⁰⁹ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları ile ilgili bulgular aynı yöndedir (Arısoy, 1988: 136).

tekrar I. Güçlü perdesi olan Nevâ perdesini alarak Râst makamına tekrar kısaca değindikten sonra, Peste doğru genişleme kullanılır, Uşşâk makamına geçiş yapılır ve yerinde Uşşâk'lı karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Râst Mâye makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

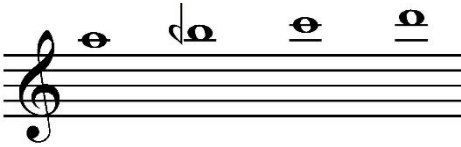
Şekil 3. 447. Râst Mâye makamı I. dizisi

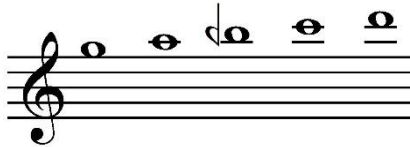
Şekil 3. 448. Râst Mâye makamı II. dizisi

Şekil 3. 449. Yegâh'ta Râst genişlemesi

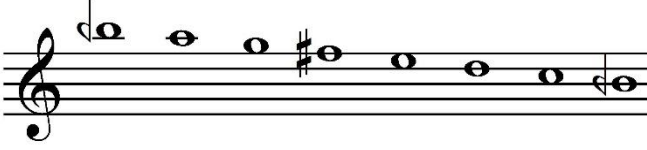

Şekil 3. 450. Muhâyyer'de Uşşâk genişlemesi

Şekil 3. 451. Gerdâniye'de Râst genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 452. Yerinde Segâh makamı dizisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 5 adet eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında, 10. yy.'da yaşamış olan en eski bestekârın Fârâbî olduğu tespit edilmiştir. Ancak Fârâbî ve diğer bestelerin notaları incelendiğinde makamın karar sesinin Râst olduğu göze çarpmaktadır. Hiçbir eser verilen 15. yy. tanımına uymadığından, makamın nazariyatının anlaşılması ve pekiştirilebilmesi açısından, bu eksiklik Seyr-i Nâlık örneği ile giderilmeye çalışılmıştır.

Râst Mâye Makamı

The musical score for Râst Mâye Makamı is written in a single melodic line on a treble clef staff. The time signature is 10/8. The key signature has one sharp (F#). The piece begins with a *mf* dynamic. The melody is characterized by a series of eighth and sixteenth notes, often grouped with slurs and accented with 'v' marks. Dynamics vary throughout, including *mp*, *f*, and *mf*. The piece concludes with a *rit...* marking and a triplet of eighth notes marked *mp*.

Şekil 3. 453. Râst Mâye makamında Seyr-i Nâtık örneği

3.3.38. Râst-ı Acem makamı ⁴¹⁰

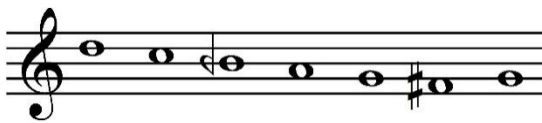
Kırşehirli Yusuf'a göre Râst-ı Acem makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 51. sırada yer verilmiş, ismi Acem Râst olarak geçmiş ve anlatımı ise şöyledir: “*Acem Râst oldur kim, Dügâh evinden Irâk göstere ve Dügâh karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: v12a). ⁴¹¹ Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 454. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Râst-ı Acem makamı I. dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın terkiplerin anlatımlarında 52. sırada olduğu tespit edilmiş ve açıklaması şöyledir: “*Acem Râst oldur kim, Dügâh evinde Irâk göstere ve Dügâh yüzünden Râst karâr ide*”. Harîrî'nin istinsah tarihine bakıldığında arada orjinali ile 59 yıl oynamaktadır. Eserin Osmanlıcası'nda “Râst karar eder” ibaresi ise Harîrî'nin o kısmı gözden kaçırdığı düşünülebilir, ancak bu görüşü de dizi olarak belirtmek gerektiğinden ve farklı tarifler sonucu makamın ana dizisi oluşturulacağından, bu dizi de önem taşımaktadır (Kırşehrî, 1411: v15b). ⁴¹² Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 455. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Râst-ı Acem makamı II. dizisi

⁴¹⁰ Makamın ilk nazarî bilgisi Kırşehirli'nin “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, geldiğine göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

⁴¹¹ Kâmiloglu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın tarifi ile ilgili bulgular aynıdır (Kâmiloglu, 1998: 41).

⁴¹² Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, makam yine 52. sırada terkiplerin anlatımında açıklamış ve tanımını aynı vermiştir. Ayrıca dizisi Kırşehirli'nin vermiş olduğu tanıma göre aynıdır (Doğrusöz, 2007: 111).

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Râst-ı Acem makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf’a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde makama, terkiplerin anlatımında 52. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Acem-i Râst oldur kim, Dügâh evinden Irâk göstere ve Dügâh karâr ide*”. Buradaki makam tanımı da Kırşehirli’nin ilk tarifine uymaktadır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 23).⁴¹³

Şükrullâh’a göre Râst-ı Acem makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul’da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makamı terkiplerin anlatımında 48. sırada göstermiş ve seyrini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: “*Râst Acem oldur kim, Irâk-ı Acem göstere, ine Râst evinde karâr ide*” (Şükrullâh, 15. yy. : v120a).⁴¹⁴ Bu anlatıma göre makamın dizileri şöyledir:

Şekil 3. 456. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Râst-ı Acem makamı I. dizisi (Irâk-ı Acem)

Şekil 3. 457. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Râst-ı Acem makamı I. dizisi (Râst)

Şükrullâh, ayrıca İstanbul’da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi’l-Edvâr* adlı eserinde, makamı 34. faslında 48. sırada göstermiş ve makamın seyrini ise 35. faslında açıklamıştır. Makamın anlatımı ve dizisi *Edvâr-ı Mûsikî*’de aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v120a).⁴¹⁵

⁴¹³ Doğrusöz’ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makamı açıklamasın aynı vermiştir (Doğrusöz, 1997: 29).

⁴¹⁴ Kamiloğlu’nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvar-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 169).

⁴¹⁵ Şirinova’nın, “Şükrullah “İlmü’l Edvâr’ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına *Edvâr-ı Mûsikî*’de olduğu gibi yine 35. faslında yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 264).

Bedri Dilşâd'a göre Râst-ı Acem makamı (1405 - ?) 15. yy. :

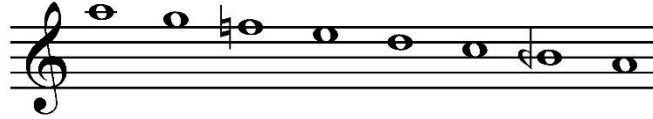
Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

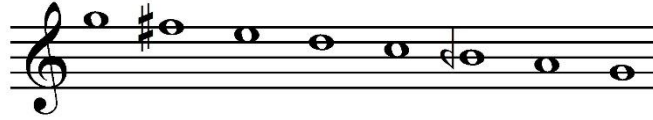
“*Acem âgâz idüben Râst karâr eyleyicek
Râst'ı bil kim ana Râst-ı Acem kaldı âlem*”

(Dilşâd, 1427: 204).^{416 417}

Bu tarife göre makamın dizileri şöyledir:

Şekil 3. 458. Dilşâd'ın verdiği tanıma göre Râst-ı Acem makamı I. dizisi

Şekil 3. 459. Dilşâd'ın verdiği tanıma göre Râst-ı Acem makamı II. dizisi

Hızır b. Abdullâh'a göre Râst-ı Acem makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, makama terkiplerin anlatımında 18. sırada yer verilmiş ve anlatımı şöyle

⁴¹⁶ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulguları aynıdır (Ceyhan, 1997, :739).

⁴¹⁷ Feyzioğlu'nu makalesinde de makamın tanımını aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

yapılmıştır: “*Râst Acem oldur kim, Dügâh evinden Irâk göstere, ine Dügâh yüzinden Râst evinde karâr ide*” Bu tarif, Şükrullâh’ın tarifıyla aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 145b).⁴¹⁸

Hızır b. Abdullâh’ın, İstanbul’da Revân Yazmaları Kütüphanesi’nde bulunan *Kitâbü’l-Edvârı* incelendiğinde, makamın anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Râst-ı Acem oldur kim, Dügâh evinden Irâk göstere, ine Dügâh yüzinden Râst evinde karâr ide*”. Bu anlatım, ilk anlatım ile aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 121b).⁴¹⁹

Rûh - Perver’de Râst-ı Acem makamı (15. yy.):

Hollanda’da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver’de makama, terkiplerin anlatımında 45. sırada yer verildiği saptanmıştır. Ruhperver’de makamın tarifi şöyledir: “*Râst-ı Acem oldur kim, Irâk gösterüb Râst karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli’nin verdiği iki tariften ikincisi ile aynıdır. Dizisi ise, Şükrullâh’ın verdiği dizi tanımını ile örtüşmektedir (Rûh-Perver, 15. yy. : 11b).

Cevher’in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver’de makamın anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Cevher, 2004: 18).

Kitâb-ı Edvâr’a göre Râst-ı Acem makamı (15. yy.):

İngiltere’nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü’l-Edvâr’da, makama terkiplerde 56. sırada yer verildiği saptanmış ve tarifi şöyle verilmiştir: “*Acem Râst oldur kim, Dügâh evinden Irâk göstere, ine Dügâh yüzünden Râst evinde karâr ide*”. Bu tarif, Şükrullâh’ın vermiş olduğu tarif ile aynı olduğu tespit edilmiştir (Kitâbü’l-Edvâr, 15. yy. :v13b).

Cevher’in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr’da makam ile ilgili dizi ve anlatıma ait bulgular aynıdır (Cevher, 2004: 15).

---

⁴¹⁸ Çelik’in, “Hızır b. Abdullâh’ın Kitâbü’l-Edvâr’ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın dizisi ve anlatımı aynıdır (Çelik, 2001: 82).

⁴¹⁹ Özçimi’nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü’l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde tarif aynı verilmiştir (Özçimi, 1989: 208).

Seydî'ye göre Râst-ı Acem makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan "El-Matlâ" adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 55. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî'de makamın anlatımı şöyledir:

“İrâk göstere temâm inüb Dügâh'un
yüzinden Râst evinde eyle râhun”.

Bu tarif, Kırşehirli'nin vermiş olduğu ikinci tarif ile aynıdır (Seydi, 1504: v18b).⁴²⁰

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın tanımı, 15. yy.'da, ilk olarak Kırşehirli'nin edvârında tespit edilmiştir. Kırşehirli'nin verdiği ilk tarifte; makam öncelikle Irâk başlar ve Dügâh'ta karar verir. İkinci tarifte ise; yine Irâk başlar, Dügâh'ta karar vermeden Râst perdesinde karar verir. İlk tarif olması sebebiyle iki dizi de göz önünde bulundurulmuştur ve diğer edvârlardaki tanım çoğunluğuna bakıldığında, Kırşehirli'nin ikinci tanımı olan, Irâk sonrası Râst kararı esas dizi olarak belirlenmiştir.

2. Şükrullâh'ın verdiği tarifte; Kırşehirli'de olduğu gibi, Irâk makamı hâkimdir. Acem makamının işlenmesi gerektiğini savunan Şükrullâh, makamın son olarak Râst karar verdiğini belirtmiştir. Şükrullâh'ın vermiş olduğu tarif, Kırşehirli'nin tarifine benzediğinden dolayı esas dizi olarak değerlendirmeye alınmıştır. Acem makamı ise, Seyr-i Nâtık örneğinde çeşni olarak kullanılmıştır.

3. Dilşâd, şiirsel anlatımı ile makamın açıklamasını Şükrullâh'a yakın veren tek edvâr sahibidir. Bedri Dilşâd'a göre makam, Acem sonrası Râst karar vermektedir.

4. Abdullâh, makamı Kırşehirli'nin verdiği ikinci tarif gibi belirtmiştir.

5. Rûh – Perver'de, makamın tanımı Kırşehirli'nin ikinci tanımı ile aynı yapılmıştır.

6. Kitâb-ı Edvâr'da, makam yine Kırşehirli'nin verdiği ikinci tarif ile aynıdır.

---

⁴²⁰ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ile aralıkları hakkındaki bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 161).

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait hiçbir eserin notasına rastlanılmamıştır. Hiç bir eserin günümüze kadar ulaşmamış olması, makamın nazarı bilgilerinin bir örnek ile gösterilmesi ihtiyaını doğurmuştur. Bu eksiklik, oluşturulan Seyri Ntik rneğinin notasının sunulmasıyla giderilmeye alışılmıştır.

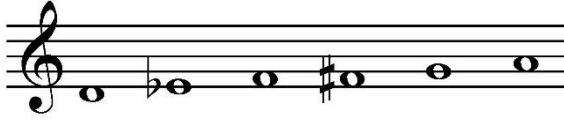
Râst-ı Acem Makamı

The musical score for Râst-ı Acem Makamı is presented in eight staves. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 10/8. The piece begins with a *mf* dynamic. The first staff features a series of eighth notes with accents. The second staff includes a triplet of eighth notes and a *mp* dynamic. The third staff shows a *mf* dynamic followed by a *mp* dynamic. The fourth staff starts with *mf* and ends with *mp*. The fifth staff begins with *f* and concludes with *mf*. The sixth staff contains a *f* dynamic, a sixteenth-note run with a '6' marking, and a *mf* dynamic. The seventh staff alternates between *mf* and *mp* dynamics. The eighth staff starts with *mf*, includes a *rit...* marking, and ends with *mp*.

Şekil 3. 468. Râst-ı Acem makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.39. Rekb makamı ⁴²¹

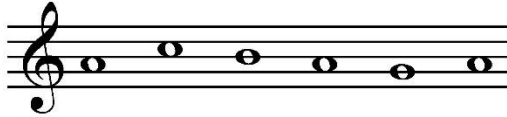
Şirâzî'nin, Tahran'da bulunan “*Dürretü't-tâc li-gurreti'd-dîbâc*” adlı eserinde makamın anlatımı, diğer makamlarıda verilmiş olup, Zirkeş Hüseyinî makamı benzerliği ile dikkat çekilmektedir. Yapılan hesaplamalara göre makamın perdelerinin A-B-h-V-H-YA olduğu, aralıklarının B-T-B-C-T olduğu tespit edilmiştir (Şirâzî, 13. YY. – 14. yy.: 23b).⁴²² Bu sonuca göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 469. Şirâzî'nin verdiği perdelerine göre Rekb makamı dizisi

14. yy.'da, Safedî'nin Almanya'da, Berlin Kütüphanesinde bulunan “*Risâle fi İlmi'l Mûsikâ*” adlı eserinde, makamın şube anlatımlarında 9. sırada olduğu tespit edilmiş, yapılan incelemeler sonucunda, makamın dizi tarifine rastlanılmıştır. Safedî dizisinin tarifinde, makamın Dügâh'tan başlanması gerektiğini, daha sonra Çargâh'a çıktığını, buradan kademeli olarak inip tekrar Dügâh perdesinde karar verdiği belirtilmiştir (Safedî, 14.yy.: 7a).

⁴²³ Buna göre makamın ana dizisi şöyledir:

Şekil 3. 470. Safedî'nin verdiği tanıma göre Rekb makamı dizisi

Merâgî'ye göre Rekb makamı (1350 - 1435) 15. yy.:

Merâgî'nin, İstanbul'da, Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunan “*Câmiu'l-Elhân*” adlı eserinde, Rekb makamına şubeler bölümünde 16. sırada yer verilmiştir. Perdeleri YB-Y-H

⁴²¹ Makamın ismi ilk olarak XIV. yy'da Kutbüddîn Şirâzî'nin, “*Dürretü't-tâc li-gurreti'd-dîbâc*” adlı eserinde görülmektedir. Buna göre makamın terkinin XIV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

⁴²² Wright'in, *The Modal System of Arab and Persian Music*, adındaki kitabında, makamı günümüzde kullanılan nazariyat sistemine göre çevirmiş ve diziyi Râst perdesine göçürerek aynı vermiştir (Wright, 1978: 177).

⁴²³ Tekin'in, *Safedî'nin Müzik Teorisinin İncelenmesi*, adlı yüksek lisans tezinde de, makamın dizisinin transpoze yazılımı ve ara perdeleri dışında, anlatımı aynıdır (Tekin, 2007: 53).

olarak tespit edilen makamın, Çargâh makamının inici şekli olabileceği belirtilmiştir (Merâgî, 1415: 33a).⁴²⁴ Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 471. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Rekb makamı dizisi

Şükrullâh'a göre Rekb makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makamı terkiplerin anlatımında 37. sırada göstermiş ve seyrini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: “*Rekb oldur kim, Kûçek yüzinden Çargâh başlana ve Dügâh karâr ide*” (Şükrullâh, 15. yy. : v119b).⁴²⁵ Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 472. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Rekb makamı dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makamı 34. faslında 37. sırada göstermiş ve makamın seyrini ise 35. faslında açıklamıştır. Makamın açıklaması *Edvâr-ı Mûsikî*'deki anlatım ile aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v119b).⁴²⁶

Bedri Dilşâd'a göre Rekb makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

⁴²⁴ Sezikli, “*Abdülkâdir Merâgî ve Câmiu'l-Elhân'ı*” adlı doktora çalışmasında, makam anlatımı aynıdır (Sezikli, 2007: 78).

⁴²⁵ Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvâr-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 169).

⁴²⁶ Şirinova'nın, “Şükrullah “İlmü'l Edvâr'ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına *Edvâr-ı Mûsikî*'de olduğu gibi yine 35. faslında yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 264).

“Her kim âgâz eyleye Kûçek yüzinden Çârgâh
Hem karâr eylemeğe ine anı kıla Dügâh
Rekb anun adıdur anla şehenşâh-ı zemân
Ger dilersen zâhir ü bâtında olmak pâdişâh.”

Bu tarif, Şükrullâh’ın verdiği tarif ile aynıdır (Dilşâd, 1427: 203).^{427 428}

Hızır b. Abdullâh’a göre Rekb makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh’ın, Staatsbibliothek zu Berlin’deki *Kitâbü’l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, makama terkiplerin anlatımında 24. sırada yer verilmiş ve anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Rekb oldur kim, Kûçek yüzinden Çârgâh âgâz ide, ine Dügâh karâr ide*” Bu tarif, Şülrullâh’ın tarif ile aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 143b).⁴²⁹

Hızır b. Abdullâh’ın, İstanbul’da Revân Yazmaları Kütüphanesi’nde bulunan *Kitâbü’l- Edvârı* incelendiğinde, makamın anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Rekb oldur kim, Kûçek yüzünden Çârgâh âgâz ide, ine Dügâh karâr ide*”. Bu anlatım, ilk anlatım ile aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 120a).⁴³⁰

Alişâh B. Hacı Büke’ye göre Rekb makamı (? - 1500) 15. yy. :

Büke’nin yazmış olduğu “*Mukaddimetü’l Usûl*” adlı eserinde, makamına şubelerin anlatımında 17. sırada yer verilmiştir (Büke, 1500: vr. 73a).⁴³¹ Perdelerinin A-C-h ve aralıklarının da C-C olduğu tespit edilen bu makamın dizisi günümüz nazariyat anlayışı doğrultusunda şöyledir:

⁴²⁷ Ceyhan’ın “*Bedr-i Dilşad’ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili tüm bulgular örtüşmektedir (Ceyhan, 1997, :737).

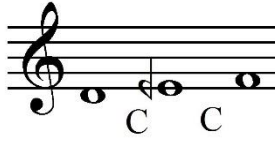
⁴²⁸ Feyzioğlu’nu makalesinde de makamın tanımı aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

⁴²⁹ Çelik’in, “Hızır b. Abdullâh’ın Kitâbü’l-Edvâr’ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın anlatımı ve dizisi aynıdır (Çelik, 2001: 65).

⁴³⁰ Özçimi’nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü’l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde verilen tarif aynıdır (Özçimi, 1989: 206).

⁴³¹ Çakır, “Alişâh B. Hacı Büke (? - 1500)’nin Mukaddimetü’l - Usûl adlı eseri” adlı doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Çakır, 1999: 139).

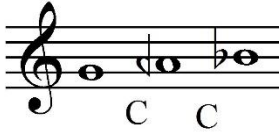

Şekil 3. 473. Bûke'nin verdiği perdelere göre Rekb makamı dizisi

Lâdikli Mehmed Çelebi'ye göre Rekb makamı (? - 1512) 15. yy. :

Lâdikli Mehmed Çelebi'nin, 1708 tarihli, Çorumda, İskilip, İlçe Halk Kütüphanesinde ve 1894 tarihli, Taksim Atatürk Kütüphanesi, Belediye Bölümü'nde bulunan, “er- *Risâletü'l-Fethiyye*” adlı eserleri incelendiğinde makamın perdelerinin H-Y-YB ve aralıklarının da C-C olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1484: v82b).⁴³² Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 474. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Rekb makamı dizisi

Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî'ye göre Rekb makamı (15. yy.):

Abdülazîz, b. Merâgî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Nekâvetü'l-Edvâr adlı eserinde*, makama şûbelerin anlatımında 16. sırada yer verilmiştir. Anlatımda makamın perdelerinin H-Y-YB ve aralıklarının da C-C olduğu tespit edilmiştir (Abdülazîz b. M. 15. yy. : v24a).⁴³³ Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 475. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Rekb makamı dizisi

Kadzâde Mehmed Tirevî'ye göre Rekb makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 22. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: “*Rekb*

⁴³² Tekin'in üzerinde çalıştığı, “Lâdikli Mehmet Çelebi ve er-Risâletü'l-Fethiyyesi” adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Tekin, 1999: 168).

⁴³³ Koç'un üzerinde çalıştığı, Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî ve “Nekâvetü'l-Edvâr” isimli eserinin XV. yüzyıl mûsikî nazariyatındaki yeri, adlı doktora tezinde, makamın günümüzde Çargâh perdesine göçürülmesi gerektiği dışındaki tüm bulgular aynıdır (Koç, 2010: 64).

oldur kim, Kûçek yüzinden Çargâh Agâze idüb, inüb Dügâh hânesinde karâr idersin". Bu tarif Şükrullâh'ın verdiği tarifle aynıdır (Tirevî, 1488: v180b).

Ayrıca Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinin kenarlıklarında bulunan notlarda makam tarifi şöyledir: "*Rekb oldur kim, Sigâh ve nim Bûselik ile Râst'a inüb, bâdehû Dügâh ve nim Kürdî yine Dügâh gösterüb Râst'da karâr ide*" (Tirevî, 1775: 4b).⁴³⁴ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 476. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Rekb makamı dizisi

Rûh - Perver'de Rekb makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makama, şubelerde 16. sırada yer verilmiş ancak açıklaması veya tanımı yapılmamıştır. Makamın asıl anlatımı terkiplerin anlatımında da olduğu tespit edilmiş ve 21. sırada yer verildiği saptanmıştır. Ruhperver'de makamın tarifi şöyledir: "*Rekb oldur kim, Kûçek yüzünden Çargâh âgâz idüb, dahî Dügâh karâr ide*". Bu tarif, Şükrullâh'ın verdiği dizi tanımı ile aynıdır (Rûh-Perver, 15. yy. : 10b).⁴³⁵

Kitâb-ı Edvâr'a göre Rekb makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, makama terkiplerde 22. sırada yer verildiği saptanmış ve tarifi şöyle verilmiştir: "*Rekb oldur kim, Kûçek yüzünden Çargâh âgâz ide, ine Dügâh evinde karâr ide*". Bu tarif, kısmen Merâgî'nin verdiği tanıma uymaktadır, ancak Şükrullâh'ın vermiş olduğu tarif ile aynı olduğundan, makamın dizisi Şükrullâh'a göre alınmıştır (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. :v12a).⁴³⁶

⁴³⁴ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımı aynıdır (Uygun, 1990: 44, 48).

⁴³⁵ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makamın anlatımının aynı olduğu saptanmıştır (Cevher, 2004: 17).

⁴³⁶ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da makam ile ilgili tanımın aynı olduğu tespit edilmiştir (Cevher, 2004: 13).

Seydî'ye göre Rekb makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan "El-Matlâ" adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 25. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî'de makamın anlatımı şöyledir:

“Gerek Kûçek yüzünden açasın râz
İdesin perde-i Çargâh'dan âgâz
Dügâh evinde idesin karârı.”

Bu tarif, Şükrullâh'ın vermiş olduğu tarif aynıdır (Seydi, 1504: v15a).⁴³⁷

Mahmûd b. Abdülazîz'e göre Rekb makamı (15. yy.):

Mahmud, bin Abdülazîz'in, İstanbul'da, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye yazmalarında bulunan *Makâsîdü'l-Edvâr* adlı eser incelendiğinde, makamın şûbelerin anlatımında 16. sırada olduğu tespit edilmiş, dizi perdelerinin H-Y-YB ve aralıklarının da B-T olduğu saptanmıştır. Buna göre, tarifin Merâgî ve Abdülazîz ile aynı olduğu saptanmıştır (Abdülazîz, 1508: v36a).⁴³⁸

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın ilk bilgisi, 13. yy.'da Şîrâzî'den gelmiştir. Şîrâzî, tanımında iki adet diziden bahsetmiştir. Bunlardan birincisi; günümüzde Kürdilihicâzkâr makamında kullanılan Râst'da Kürdî beşlisi, ikinci ise; günümüzde Zirgüleli Sûznâk ve Hicâzkâr makamında kullanılan Râst'da Hicâz beşşisini oluşturmuştur. Ancak, dizilerin ikisinin de devamında bir makamı işaret etmemiş olması ve verilen beşlilerin herhangi bir makamın dizisini oluşturmadığı saptanamadığından, makamın 15. yy. değerlendirmesi yönünden bir katkıda bulunmadığı tespit edilmiş ve değerlendirmeye alınmamıştır.

⁴³⁷ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ile aralıkları hakkındaki bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 141).

⁴³⁸ Kanık'ın üzerinde çalıştığı, "Mahmud Bin Abdülazîz'in "Makâsîdü'l-Edvar" Adlı Eseri" adlı doktora tezinde, makam anlatımı aynıdır (Kanık, 2011: 159).

2. 14. yy. edvârlarından Safedî'nin Risâle'sinde, Râst ile Çargâh arası bir dizi verilmiş ve hiçbir değiştirici işareti olduğu belirtilmemiş, makam dizisi veya belirgin bir dizi oluşturmadığı saptanmıştır. Anlaşılır olmayan bu dizi Seyr-i Nâtik örneğinde nazarı açıklaması yönünden yeterli bulunamadığından, değerlendirmeye alınmamıştır.

3. 15. yy.'ın ilk tanımı Merâĝî'den gelmiştir. Ancak Merâĝî'nin verdiği Kürdî üçlüsü, her hangi bir makamı oluşturmadığından ve verilen dizinin nazarı açıdan görülmemesinden dolayı değerlendirme dışında tutulmuştur.

4. Makamın en anlaşılır, sade tanımı Şükrullâh'tan gelmiştir. Şükrullâh'a göre makam Kûçek başlar ve Çargâh üzerinden iner, Dügâh'ta karar verir. Bu tanım sonucunda, Şükrullâh'ın verdiği dizi esas makam tanımı olarak değerlendirmeye alınmıştır.

5. Dişâd'ın tanımı Şükrullâh'ın tanımını işaret etmektedir.

6. Abdullâh da Şükrullâh'ın verdiği tanıma sadık kalmıştır.

7. Büke, hiçbir tarife uymayan Uşşak üçlüsünü vermiş ve değerlendirme dışında kalmıştır.

8. Lâdikli, Büke'nin verdiği tarifi kullanmıştır. Bu tarif, belirgin bir diziyi işaret etmediğinden ve yeterli nazarı bilgisi bulunmadığından, değerlendirmeye alınmamıştır.

9. Abdülazîz, babası Merâĝî gibi üçlü Kürdî dizisi vermiş ve değerlendirmeye alınmamıştır.

10. Tirevî'nin iki tanımına rastlanılmıştır. İlk tanımı; Şükrullâh ile aynı iken, ikinci tanımı çeşni olarak kullanılmış olan Segâh sonrası Kürdî ve Râst dizilerinden ibarettir.

11. Rûh – Perver'de tanım Şükrullâh ile örtüşmektedir.

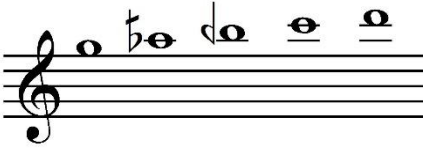
12. Kitâb-ı Edvâr'da yapılan tanım da Şükrullâh'ın tanımına uygun olarak yapılmıştır.

13. Seydî'nin, şiirsel anlatımında, verdiği tarifin Şükrullâh'ın tarifıyla aynı olduğu tespit edilmiştir.

14. Mahmûd b. Abdülazîz, tanımı babası ve Dedesi Merâĝî ile aynı vermiş ve değerlendirme dışında tutulmuştur.

Bu sonuçlara göre; 15. yy.'da makamın esas diziyi oluşturduğu görülen 7 adet Şükrullâh tanımı olduğu saptanmıştır. Edvârlardaki makam anlatımlarının sonucunda, makamın, Kûçek başlayıp Çargâh makamı sonrası Dügâh ile karar vermiş olduğu tespit edilmiştir. Makamın, Kûçek makamı ile aynı karara sahip olması nedeniyle, makamın aynı makam olma şüphesini beraberinde getirmektedir. İki makamın birbirinden ayrılabilmesi açısından,

Şekil 3. 479. Gerdâniye'de Hicâz genişlemesi

Şekil 3. 480. Yegâh'ta Nikriz genişlemesi

Şekil 3. 481. Hüseyinî aşîrân'da Hicâz genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 482. Yerinde Dügâh makamı dizisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait hiçbir eserin notasına rastlanılmamıştır. Hiç bir eserin günümüze kadar ulaşamamış olması, makamın nazarı bilgilerinin bir örnek ile gösterilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu eksiklik, oluşturulan Seyri Nâtık örneğinin notasının sunulmasıyla giderilmeye çalışılmıştır.

Rekb Makamı

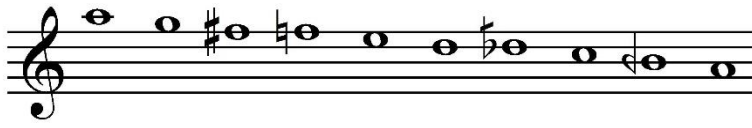
The musical score for Rekb Makamı, Seyr-i Nâtik example, is written in 10/8 time and features a key signature of one sharp (F#). The piece is composed of eight staves of music. The dynamics are marked as follows: *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano), *f* (forte), *p* (piano), and *rit.* (ritardando). The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings.

Şekil 3. 483. Rekb makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.40. Rekb-i Nevrûz makamı⁴³⁹

Kırşehirli Yusuf'a göre Rekb-i Nevrûz makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 20. sırada yer verilmiş, ismi Terkîb-i Nevrûz olarak geçmiş ve anlatımı ise şöyledir: “*Terkîb-i Nevrûz oldur kim, Kûçek âgâz ide, Dügâh göstere ve yine Kûçek karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: v11b).⁴⁴⁰ Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 484. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Rekb-i Nevrûz makamı dizisi

Harîfî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın terkiplerin anlatımlarında 20. sırada olduğu tespit edilmiş ve açıklaması şöyledir: “*Rekb-i Nevrûz oldur kim, Kûçek âgâz ide, Dügâh göstere ve yine Kûçek karâr ide*” (Kırşehrî, 1411: v15a).⁴⁴¹

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Rekb-i Nevrûz makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde makama, terkiplerin anlatımında 21. sırada yer verilmiş, ismi Terkîb-i Nevrûz olarak belirtilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Rekb-i Nevrûz oldur kim, Kûçek âgâz ide, Dügâh göstere ve yine Kûçek karâr ide*”. Makamın tanımı ve dizisi aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 22).⁴⁴²

⁴³⁹ Makamın ilk nazarî bilgisi Kırşehirli'nin “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, geldiğine göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

⁴⁴⁰ Kâmiloloğlu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin *Risâle-i Mûsikî*'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın tanımı ile ilgili bulgular aynıdır (Kâmiloloğlu, 1998: 39).

⁴⁴¹ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîfî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, makam yine 20. sırada terkiplerin anlatımında açıklamış ve dizisini aynı vermiştir (Doğrusöz, 2007: 101).

⁴⁴² Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı *Risâle-i Mûsikî*deki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklaması aynıdır (Doğrusöz, 1997: 27).

Şükrullâh'a göre Rekb-i Nevrûz makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makamı terkiplerin anlatımında 38. sırada göstermiş ve seyrini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: “*Rekb-i Nevrûz oldur kim, Rekb başlana, Nevrûz karâr ide*” (Şükrullâh, 15. yy. : v119b).⁴⁴³ Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 485. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Rekb-i Nevrûz makamı dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmî'l-Edvâr* adlı eserinde, makamı 34. faslında 38. sırada göstermiş ve makamın seyrini ise 35. faslında açıklamıştır. Makamın açıklaması *Edvâr-ı Mûsikî* ile aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v119b).⁴⁴⁴

Bedri Dilşâd'a göre Rekb-i Nevrûz makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

“Eğer Kûçek âgâz isüben şehâ
Dügâh'ı iderse ana müntehâ
Hemân Rekb-i Nevrûz buldı bile
Bu kez yaraşur gelür ise dile.”

⁴⁴³ Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvar-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 169).

⁴⁴⁴ Şirinova'nın, “Şükrullah “İlmü'l Edvâr'ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına *Edvâr-ı Mûsikî*'de olduğu gibi yine 35. faslında yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 264).

Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tarifle benzeşmektedir (Dilşâd, 1427: 204).^{445 446}

Hızır b. Abdullâh'a göre Rekb-i Nevrûz makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l-Edvâr* nüshası incelendiğinde, makama terkiplerin anlatımında 26. sırada yer verilmiş ve anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Rekb-i Nevrûz oldur kim, Kûçek âgâz ide, ine Dügâh göstere, ine Kûçek karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli'nin tarifıyla aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 144a).⁴⁴⁷

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l-Edvârı* incelendiğinde, makamın anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Rekb-i Nevrûz oldur kim, Kûçek âgâz ide, ine Dügâh göstere, ine Kûçek karâr ide*”. Bu anlatımın, ilk anlatım ile aynı olduğu tespit edilmiştir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 120a).⁴⁴⁸

Kitâb-ı Edvâr'a göre Rekb-i Nevrûz makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l-Edvâr'da, makama terkiplerde 23. sırada yer verildiği saptanmış ve tarifi şöyle verilmiştir: “*Rekb-i Nevrûz oldur kim, Kûçek âgâz ide, ine Dügâh göstere, yine Kûçek karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli'nin vermiş olduğu tarif ile aynı olduğundan, makamın dizisi tekrar verilmemiştir (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. :v12a).⁴⁴⁹

Seydî'ye göre Rekb-i Nevrûz makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 26. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî'de makamın anlatımı şöyledir:

⁴⁴⁵ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :737).

⁴⁴⁶ Feyzioğlu'nu makalesinde de makamın tanımı aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

⁴⁴⁷ Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın dizisi ve anlatımı aynıdır (Çelik, 2001: 66).

⁴⁴⁸ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde makamın tarifini aynı vermiştir (Özçimi, 1989: 206).

⁴⁴⁹ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da makam ile ilgili dizi ve anlatımın aynı olduğu saptanmıştır (Cevher, 2004: 13).

“Gerekdür idesin Kûçek’den âgâz
Dügâh evinde inüb eyliyesin sâz”

(Seydi, 1504: v15a).⁴⁵⁰

Şekil 3. 486. Seydî'nin verdiği tanıma göre Rekb-i Nevrûz makamı dizisi

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Kırşehirli'nin edvârında adı geçen Rekb-i Nevrûz makamı, bu makam ile ilgili ilk tanımı barındırmıştır. Kırşehirli'ye göre; makam öncelikle Kûçek giriş yapar, sonra Dügâh makamına geçki yapar ve sonda yine Kûçek makamı ile karar verir. İlk tanım olması ve anlaşılır bir dizilerden oluşan bu makamın dizileri, Seyr-i Nâtık örneğinin oluşturulmasında esas dizi olarak değerlendirmeye alınmıştır.

2. Makamın daha iyi anlaşılabilmesi ve Rekb makamı ile karıştırılmaması açısından Şükrullâh'ın yaptığı tanım şöyledir: “*Rekb başlana, Nevrûz karâr ide*”. Buradaki Rekb makamının Kûçek sonrası ile Dügâh makamı olduğu düşünülürse, ardından da Şükrullâh'ın verdiği Nevrûz makamı tanımından da Nevrûz dizisinin önce Kûçek, sonra Hüseyinî yaptığı varsayılırsa, makam karara giderken Rekb makamında olduğu gibi Dügâh değil Hüseyinî karar vermektedir. Makam anlatımı sonrası Şükrullâh'ın verdiği dizi günümüz nazariyatı anlayışına göre; Nevâ, Sabâ ve Hüseyinî seyri sonrasında karar veren bir makam olduğu düşünülebilir. Şükrullâh'ın verdiği bu tanım tek olduğundan, Kırşehirli'nin tanımına da yakın olduğundan, karara gelirken geçki yapılmış olan Hüseyinî makamı değerlendirmeye alınmış ve esas dizi olarak kullanılmıştır.

3. Dilşâd, şiirsel anlatımında makamı Kûçek sonrası Dügâh ile karar verdimiştir. Dilşâd'ın yapmış olduğu çoğu tanımların Kırşehirli veya Şükrullâh'ı

⁴⁵⁰ Arısoy'un, “Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, anlatıma ve makamın perdeleri ile aralıklarının aynı verildiği görülmüştür (Arısoy, 1988: 142).

desteklediği tespit edildiğinden, eksik olan bu anlatımın sonunda Kûçek makamının unutulduğu varsayılabilir.

4. Abdullâh da Kırşehirli'nin verdiği tanıma sadık kalmıştır.

5. Kitâb-ı Edvâr'da yapılan tanım da Kırşehirli'nin tanımına uygun olarak yapılmıştır.

6. Seydî'nin, şiirsel anlatımında, verdiği tarifin Dilşâd ile aynı olduğu ve eksik verilmiş olduğu düşünülmektedir. Ancak, bu eksiklik tanımın değerlendirme dışında bırakılmasına neden olmamıştır.

Bu sonuçlara göre; 15. yy.'da makamın esas diziyi oluşturduğu görülen 3 adet Kırşehirli, 1 adet Şükrullâh ve 2 adet Dilşâd tanımı olduğu saptanmıştır. Edvârlardaki makam anlatımlarının sonucunda, makamın, Kûçek başlayıp Dügâh ile devam edip karara doğru tekrar Kûçek ile karar verdiği tespit edilmiştir. Bu makamın Rekb makamı ile benzerliğine bakıldığında, Şükrullâh'ın verdiği "Nevrûz karar eder" açıklaması sonrasında, esas diziyeye eklenmesi ile, iki makamın da birbirine benzeme olasılığı ortadan kaldırılmıştır. Bunun sonucunda, makama özgün olabilme niteliği kazandırılmıştır.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Nevâ, Hüseyinî,

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yoktur,

Tizde Genişleme: Gerdâniye'de Hicâz, Muyâyyer'de Uşşâk,

Çeşniler: Isfahân,

Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makamın, inici - çıkıcı olması sebebiyle, seyire makamın I. güçlüsü olan Nevâ perdesi civarından başlar. Öncelikle Kûçek makamı işlendikten sonra, Dügâh'ta asma karar verir. Tiz bölgelerdeki genişlemeleri gösterdikten sonra, Sabâ makamı ike karar verir. Tekrar Kûçek gesindikten sonra, II. Güçlüsü olan Hüseyinî perdesini kullanıp kısa bir Hüseyinî dizisi gösterip yerşnde Hüseyinî makamı ile karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Rekb makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

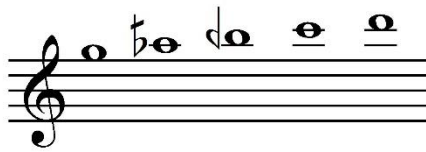
Şekil 3. 487. Rekb-i Nevrûz makamı I. dizisi

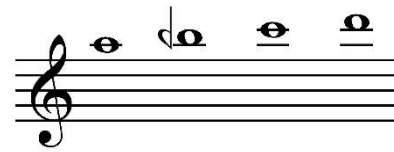
Şekil 3. 488. Rekb-i Nevrûz makamı II. dizisi

Şekil 3. 489. Rekb-i Nevrûz makamı III. dizisi

Şekil 3. 490. Gerdâniye'de Hicâz genişlemesi

Şekil 3. 491. Muhâyyer'de Uşşâk genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 492. Yerinde İsfahân makamı dizisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait hiç bir eserin notasına rastlanılmamıştır. Eserlerin günümüze kadar ulaşamamış olması, makamın nazarı

bilgilerinin bir örnek ile gösterilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu eksiklik, oluşturulan Seyr-i Nâtık örneğinin notasının sunulmasıyla giderilmeye çalışılmıştır.

Rekb-i Nevrûz Makamı

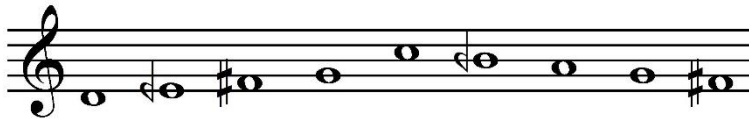
The musical score for Rekb-i Nevrûz Makamı, Seyr-i Nâtık örneği, is presented in eight staves. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 1/8. The score includes various dynamics and articulation marks:

- Staff 1: *mf*
- Staff 2: *mp*, *mf*, *mp*
- Staff 3: *mf*, *mp*
- Staff 4: *mf*, *mp*
- Staff 5: *f*, *mf* (with a trill marked '3')
- Staff 6: *mp*, *f*
- Staff 7: *mf*, *rit.*, *mp*

Şekil 3. 493. Rekb-i Nevrûz makamında Seyr-i Nâtık örneği

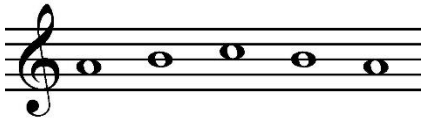
3.3.41. Rûy-i Irâk makamı ⁴⁵¹

Şîrâzî'nin, Tahran'da bulunan “*Dürretü't-tâc li-gurreti'd-dîbâc*” adlı eseri incelendiğinde, Rûy-i Irâk makamının 3. varakta bulunan Zâvil ve 10. varaktaki bulunan Râst makamına olan benzerliği tespit edilmiştir. Özellikle Rûy-i Irâk makamının inici şekli aldığı arızalardan dolayı Zâvil makamı ile birebir aynıdır. Eserde makamın perdelerinin çıkarken, A-C-V-H, inerken Yh-YC-YA-H-V olduğu tespit edilmiştir. Bunun sonucunda aralıklarının çıkarken C-T-C, inerken C-C-T-C olduğu belirlenmiştir (Şîrâzî, 13. YY. – 14. yy./1939: 10b). ⁴⁵² Makamın dizisi ise, Urmevî nota sistemine göre aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 494. Şîrâzî'de verilen perdelere göre Rûy-i Irâk makamı dizisi

Ardından, 14. yy.'da yazıldığı düşünülen, Safedî'nin, Almanya'da, Berlin Kütüphanesinde bulunan “*Risâle fi İlmi'l Mûsikâ*” adlı eserinde, Rûy-i Irâk makamının dizisine rastlanılmasa da, makamın işlenişi ile ilgili bazı ipuçları bulmak mümkündür. Safedî, makamı şûbelerde 8. sırada göstermiş, beş sestem oluştuğunu belirtmiş ve Dügâh perdesinden başlanarak Çârgâh perdesine çıkılması gerektiğini ve tekrar Dügâh perdesinde karar vermesi gerektiğini belirtmiştir (Safedî, 14. yy.: 7a). Bu tarife göre makamın dizisini şöyledir:

Şekil 3. 495. Safedî'de verilen perdelere göre Rûy-i Irâk makamı dizisi ⁴⁵³

⁴⁵¹ Makamın adı, ilk olarak Şîrâzî'nin, Tahran'da bulunan “*Dürretü't-tâc li-gurreti'd-dîbâc*” adlı eserinde görüldüğüne göre, makamın XIII. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

⁴⁵² Wright, *The Modal System of Arab and Persian Music*, adındaki kitabında, makamın Râst perdesine göçürülmesi dışında diziyi aynı vermiştir (Wright, 1978: 146, 196).

⁴⁵³ Tekin'in, *Safedî'nin Müzik Teorisinin İncelenmesi*, adlı yüksek lisans tezinde, makamın dizi anlatımı aynıdır (Tekin, 2007: 108).

Merâgî'ye göre Rûy-i Irâk makamı (1350 - 1435) 15. yy.:

Merâgî'nin, İstanbul'da, Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunan "*Câmiu'l-Elhân*" adlı eserinde, Rûy-i Irâk makamına şübeler bölümünde 21. sırada yer vermiş, name tesirleri hakkında bazı bilgiler vermiş, ancak dizisi ile ilgili bir bulguya rastlanılmamıştır. (Merâgî, 1415: 55b).

Kırşehirli Yusuf'a göre Rûy-i Irâk makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan "*Risâle-i Mûsikî*" adlı eserinde, Rûy-i Irâk makamının terkiplerde 31. sırada yer aldığı tespit edilmiş ve açıklaması şöyledir: "*Rûy-i 'Irâk oldur kim, 'Irâk altından Sigâh ide, ine tamâm Irâk karâr ide*" (Kırşehrî, 1410: v11b, 33b).⁴⁵⁴ Teşrih-i Rûy-i Irâk olarak verilen açıklamada da farklı bir tanım yoktur. Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 496. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Rûy-i Irâk makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın, terkipler bölümünde 26. sırada olduğu tespit edilmiş, anlatımı ise şöyledir: "*Rûy-i 'Irâk oldur kim, 'Irâk altında Sigâh âgâz ide, ine tamâm Irâk karâr ide*". Bu tarifile Harîrî'nin Risâle'ye sadık kaldığı görülmektedir (Kırşehrî, 1469/1411: v15b).⁴⁵⁵

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Rûy-i Irâk makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı "*Risâle-i Mûsikî*" adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yy. incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Makalede Rûy-i Irâk makamına terkiplerde yer verilmiş, dizisi şöyle açıklanmıştır: "*Rûy-i Irâk oldur kim / Irâk*

⁴⁵⁴ Kâmiloğlu'nun transkribesini yaptığı "Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi" adlı doktora tezinde, Kırşehir'li Yusuf'a ait olduğu bilinen Mûsikî Risâlesi'nde de, makamın açıklaması aynı yapılmıştır (Kâmiloğlu, 1998: 37, 39, 74).

⁴⁵⁵ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, "Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme" adlı doktora tezinde makamın dizisi ve anlatımı aynıdır (Doğrusöz, 2007: 103).

altından Segâh ide, ine tamâm Irâk karâr ide.” Bu tarifin, Kırşehirli’nin verdiği tarif ile aynı olduğu (Kırşehirli, 1410. 131/1: 22).⁴⁵⁶

Şükrullâh’a göre Rûy-i Irâk makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh’ın, İstanbul’da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makama terkiplerde 15. sırada yer verdiği görülmektedir. Eserde makamın anlatımını şöyledir: “*Rûy-i Irâk oldur ki Sigâh başlana, Irâk karar ide.*” Bu tarifin, Kırşehirli’nin verdiği tarif ile aynı olduğu tespit edilmiştir (Şükrullâh, 15. yy. : v118b).

Kamiloğlu’nun, *Ahmed Oğlu Şükrullâh ve “Edvar-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 168).

Şükrullâh, ayrıca İstanbul’da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi’l-Edvâr* adlı eserinde, makamın açıklamasını *Edvâr-ı Mûsikî*deki gibi yapmıştır (Şükrullâh, 15. yy. : v118b).⁴⁵⁷

Bedri Dilşâd’a göre Rûy-i Irâk makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd’ın, Ankara’da Millî Kütüphane’de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, Rûy-i Irâk makamı ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan Rûy-i Irâk makamına, terkipler bölümünde yer verildiği tespit edilmiştir. Dilşâd, makam ile ilgili perde, aralık veya dizi bilgisi vermese de, yazdığı dörtlükte; Segâh makamı inip Irâk karar verir demesi, makam hakkında yeterli bilgiyi vermektedir (Dilşâd, 1427: 202).^{458 459}

Bu makam tarifi, Kırşehirli’nin tarifi ve dizisi ile birebir örtüşmektedir.

⁴⁵⁶ Doğrusöz’ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklamasını aynı vermiştir (Doğrusöz, 1997: 27).

⁴⁵⁷ Şirinova’nın, “Şükrullâh’ın “İlmü’l Edvâr’ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına *Edvâr-ı Mûsikî*’de olduğu gibi makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 262).

⁴⁵⁸ Ceyhan’ın “*Bedr-i Dilşâd’ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :733).

⁴⁵⁹ Feyzioğlu’nu makalesinde de makamın tanımı aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 145).

Hızır b. Abdullâh'a göre Rûy-i Irâk makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, Abdullâh, Rûy-i Irâk makamını, 60 terkîbinin içerisinde 33. sıraya koymuş ve makamı şöyle tarif etmiştir: “*Irâk üstünden Sigâh âgaz ide ine Dügâh karâr ide*” (Hızır b. Abdullâh, 1441: 144a).⁴⁶⁰ Bu tarife göre, makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 497. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Rûy-i Irâk makamı dizisi

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l- Edvârı* incelendiğinde makamın farklı bir anlatımına rastlanılmamıştır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 120b).⁴⁶¹

Alişâh B. Hacı Büke'ye göre Rûy-i Irâk makamı (? - 1500) 15. yy. :

Büke'nin yazmış olduğu “*Mukaddimetü'l Usûl*”adlı eserinde Rûy-i Irâk makamına 24 şûbeden 18. sırada yer vermiş ve perdelerini A-C-V-H-Y, aralıklarını da T-C-C-C olarak belirtmiştir (Büke, 1500: vr. 12b).⁴⁶² Buna göre makamın dizisi günümüz nazariyat anlayışı doğrultusunda şöyledir:

Şekil 3. 498. Büke'nin verdiği perdelerine göre Rûy-i Irâk makamı dizisi

Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî'ye göre Rûy-i Irâk makamı (15. yy.):

Abdülazîz, b. Merâgî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Nekâvetü'l-Edvâr adlı eserinde*, makamın şubelerde 22. sırada verildiği, perdelerinin A-C-

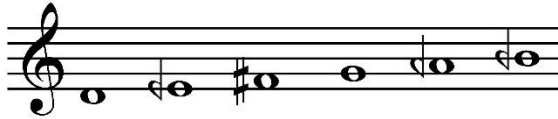
⁴⁶⁰ Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makam bulgularının aynı olduğu saptanmıştır (Çelik, 2001: 70).

⁴⁶¹ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, makam tarif aynıdır (Özçimi, 1989, 207).

⁴⁶² Çakır, “Alişâh B. Hacı Büke (? - 1500)'nin Mukaddimetü'l - Usûl adlı eseri” adlı doktora tezinde, bulgular aynı yöndedir (Çakır, 1999: 46,90).

V-H-Y-YC ve aralığının da C-C-T olduğu tespit edilmiştir (Abdülazîz b. M. 15. yy. : v24b).

⁴⁶³ Buna göre makamın dizisi şöyledir:

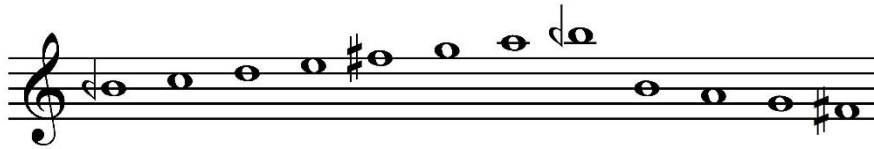
Şekil 3. 499. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Rûy-i Irâk makamı dizisi

Kadızâde Mehmed Tirevî'ye göre Rûy-i Irâk makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kütüphanesi'nde bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerde 43. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: “*Rûy-i Irâk oldur kim, Segâh ağâze idüb, Irâk karâr idersin.*” Bu tarifi, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynı olduğu tespit edilmiştir (Tirevî, 1488:181b). ⁴⁶⁴

Rûh - Perver'de Rûy-i Irâk makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Rûy-i Irâk makamının dizisi ile ilgili açıklama şöyle yapılmıştır: “*Rû-yî Irâk oldur kim, Segâh âgâz idüp, Irâk karâr eyleye*” (*Rûh-Perver*, 15. yy. : 11a). ⁴⁶⁵ Bu tarife göre, makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 500. Rûh - Perver'de verilen tanıma göre Rûy-i Irâk makamı dizisi

Kitâb-ı Edvâr'a göre Rûy-i Irâk makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbül Edvâr'da, Rû-yî Irâk makamının, terkiplerde yer aldığı tespit edilmiş ve

⁴⁶³ Koç'un üzerinde çalıştığı, Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî ve “Nekavetü'l-Edvâr” isimli eserinin XV. yüzyıl mûsikî nazariyatındaki yeri, adlı doktora tezinde, makamı Râst perdesine göçürmesi dışında aynıdır (Koç, 2010: 65).

⁴⁶⁴ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımı aynıdır (Uygun, 1990: 46).

⁴⁶⁵ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makam anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 17).

açıklaması da şöyledir: “*Rû-yi Irâk oldur kim, Irâk üstünden Segâh ağaz ide, ine Irâk temâm karâr ide*”. Bu tarifi, Ruh-Perver’deki anlatımla aynı olduğu tespit edilmiştir (Kitâbü’l-Edvâr, 15. yy. : 12b).⁴⁶⁶

Seydî’ye göre Rûy-i Irâk makamı (15. yy.):

Seydî’nin, İstanbul’da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makama terkipler kısmında 36. sırada yer vermiş ve tarifini de şöyle yapmıştır:

*“Sigâh âgâz ider likin Irâkun
Yüzinden arza kalgıl iştiyalkun
Temâm it in Irâk evinde sâzı
Nedür anla bu yirde budu râzı
Buna Rûy-i Irâk adı virdi üstâd
Bilürsen baht evini itdün âbâd”.*

Bu tarifte, Segâh dizisi sonrası Irâk perdesinde karar edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu tarif, Şükrullâh’ın verdiği tariftten bu yana hiç değişmemiştir (Seydi, 1504: v16b).⁴⁶⁷

Mahmûd b. Abdülazîz’e göre Rûy-i Irâk makamı (15. yy.):

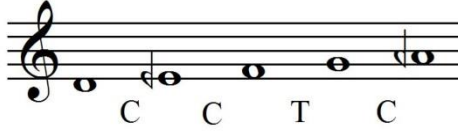
Mahmud, bin Abdülazîz’in, İstanbul’da, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye yazmalarında bulunan *Makâsîdü’l-Edvâr* adlı eser incelendiğinde, Rûy-i Irâk makamının şubelerde 22. sırada verildiği, perdelerinin A-C-V-H-Y-YC ve aralığının da C-T-C olduğu tespit edilmiştir. Makamın dizisinin Merâği’nin verdiği dizi ile aynı olduğu tespit edilmiştir (Abdülazîz, 1508: v37b).⁴⁶⁸

⁴⁶⁶ Cevher’in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr’da Rû-yi Irâk makamının anlatımı ile ilgili bulgular aynıdır (Cevher, 2004: 14).

⁴⁶⁷ Arısoy’un, “Seydî’nin El-Matla’ Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları ile ilgili bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 149).

⁴⁶⁸ Kanık’ın üzerinde çalıştığı, “Mahmud Bin Abdülaziz’in “Makasidü’l-Edvar” Adlı Eseri” adlı doktora tezinde, Kanık Rûy-i Irâk makamının şubeler bölümünde 22. sırada anlatıldığını belirtmiş ve makamın Abdülazîz’den farklı iki tanımını yapmıştır. Birinci tanımında; dizi perdelerinin A-C-h-H-Y (C-C-T-C) olduğunu belirtirken, ikinci tanımında ise; dizi perdelerinin A-C-V-H-Y (C-T-C-C) olduğunu açıklamıştır.

Kanık'ın verdiği bilgiler doğrultusunda makamın iki dizisi bulunmaktadır (Kanık, 2011: 80,160). İlk dizinin perdeleri A-C-h-H-Y, aralıkları ise C-C-T-C olarak verilmiştir. Buna göre dizisi şöyledir:

Şekil 3. 501. Kanık'ın vermiş olduğu Rûy-i Irâk I. dizisi

İkinci dizinin perdeleri A-C-V-H-Y, aralıkları ise (C-T-C-C) olarak verilmiştir. Buna göre dizisi şöyledir:

Şekil 3. 502. Kanık'ın vermiş olduğu Rûy-i Irâk II. dizisi

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Makamın tanımı, 13. yy.'da, ilk olarak Şirâzî'den gelmiştir. Şirâzî nin iki dizisi bulunmaktadır. Birinci dizisi dörtlü olduğundan bir makamı işaret etmemektedir. Ancak, ikinci verdiği dizi Irâk makamı dizisine benzediğinden ve Rûy-i Irâk makamının karar verdiği perdeyi göstermesi açısından esas makama dâhil edilmiş ve değerlendirmeye alınmıştır. Ardından 14 yy.'da ilk tanım Safedî'den gelmiştir. Fakat anlamsız ve makamın belirlenmesinde eksiği olan bu üçlü değerlendirmeye alınmamıştır.

2. Makamın ismi, 15. yy.'da ilk olarak Merâgî'den gelmiştir. Adı geçen makamın 21. şûbede geçtiği saptanmış, ancak, makam ile ilgili her hangi bir tanımın yapıldığı tespit edilememiştir.

3. Kırşehirli'nin vermiş olduğu tanım incelendiğinde, makamın çatısını oluşturan Şirâzî'nin ikinci tanımı olan Irâk'ta kalışı, Kırşehirliye fikir verdiği ve tarifi geliştirilmesinde yardımcı olduğu tahmin edilmektedir. Buna göre; Kırşehirli makamın öncelikle Segâh makamının işlenip, daha sonra Irâk makamı ile karar vermesi gerektiğini savunmuştur. Bu tarif, Seyr-i Nâtık örneğinin oluşturulmasında esas makam olarak değerlendirmeye alınmıştır. Günümüzdeki tüm eserlere bakıldığında da, makamın tarifine halen sadık olunduğu ve tarifi değişmediği gözlemlenmektedir.

4. Sükrullâh'ın verdiği tanımın Kırşehirli ile aynı olduğu saptanmıştır.
5. Dilşâd, makamı şiiresel anlatımında Kırşehirli'nin tanımı ile aynı yapmıştır.
6. Abdullâh'ın verdiği tarif, Segâh sonrası Dügâh'lıdır. Karar sesi açısından diğer tanımlara aykırı olduğundan, bu tanım değerlendirmeye alınmamıştır.
7. Büke, tanımında verdiği perdeler sonucu, Şirâzî'nin verdiği ilk dizi ile örtüştüğünden, ancak, verilen beşlinin her hangi bir diziyi oluşturamadığından dolayı, tanım değerlendirmeye alınmamıştır.
8. Abdülazîz, babasının edvârlarında dizinin adının olup cisminin olmamasına rağmen, kendi tanımı olmayan Şirâzî'nin ilk tanımını vermiş olduğu dizinin aynısını vermiş ve değerlendirmeye alınmamıştır.
9. Tirevî'de, makamın anlatımını Kırşehirli ile aynıdır.
10. Rûh – Perver'deki makam tarifi incelendiğinde, tanımın Kırşehirli ile aynı olduğu tespit edilmiştir.
11. Kitâb-ı Edvâr'da anlatım, Kırşehirli'nin anlatımıyla örtüşmektedir.
12. Seydî'de, şiiresel anlatım ile yapılmış tanımın, Kırşehirli'nin tarifine uyduğu tespit edilmiştir.
13. Mahmûd b. Abdülazîz'in yapmış olduğu tarifler incelendiğinde, iki farklı tanım yapmış olduğu tespit edilmiştir. Makam tanımlarında, genellikle, baba, oğul ve torunun aynı tanımı verdiği görülürken, bu sefer Mahmûd b. Abdülazîz'in tanımları her ikisinden de farklı olmuştur. Birinci dizisinde; Hüseyinî beşlisine benzer bir dizi vermiş, ikinci dizisi de Şirâzî ve bababsı gibi aynıdır. Ancak, verdiği dizilerin hiç biri bir makamı işaret edemediğinden, değerlendirmeye alınmamıştır.

Bu sonuçlara göre; 15. yy.'da makamın esas diziyi oluşturduğu görülen 7 adet Kırşehirli, tanımı olduğu saptanmıştır. Edvârlardaki makam anlatımlarının sonucunda, makamın, Segâh makamı ile başlayıp, Irâk makamı ile devam edip karar verdiği tespit edilmiştir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Irâk,

Yedeni: Acemaşîrân,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Segâh, Dik Hisâr, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

Tizde Genişleme: Gerdâniye'de Bûselik,
Çeşniler: Isfahân,
Seyri: Çıkıcı.

Makamın, çıkıcı olması sebebiyle, seyire Segâh perdesi vivarından başlar. Segâh makamını işledikten sonra güçlüsü olan Nevâ perdesinde asma kalışlar yapar. Tizde genişlemeleri gösterdikten sonra, çeşnilerini yapar ve bazı örneklerde görüldüğü üzere geçkiler yapabilir. Son olarak Segâh makamına geri döner ve nadiren de olsa Yegâh'ta Râst genişlemesini göstererek, Irâk makamı ile karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Rûy-i Irâk makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 503. Rûy-i Irâk makamı I. dizisi

Şekil 3. 504. Rûy-i Irâk makamı II. dizisi

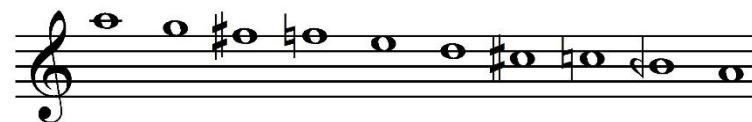

Şekil 3. 505. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Şekil 3. 506. Gerdâniye'de Bûselik genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 507. Yerde Isfahân makamı dizisi

Şekil 3. 508. Yerinde Râst beşlisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 6 adet sözlü, 5 adet saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında, 10. yy.'da yaşamış olan, en eski bestekârın Fârabî olduğu tespit edilmiştir. 13. yy.'da ilk makamın tanımının Şirâzî ile başladığı tespit edildiğinden 10. yy.'da yaşayan Farâbî'nin Rûy-i Irâk makamında eserine rastlanılmış olması, akıllarda soru işareti uyandırmıştır. Bunun üzerine Hamparsum'un el yazısıyla yazmış olduğu iddia edilen ve Farâbî'nin bestesi olduğu öne sürülen nota incelendiğinde, eserin başında makam adının Rûy-i Hicâz Irâk olduğu tespit edilmiştir. Eserin ezgi yapısı incelendiğinde mülâzimenin tamamı ile Hicâz makamı ağırlıklı olduğu ve Dügâh'ta karar verdiği saptanmıştır. Günümüze kadar notasının geldiğinden şüphe duyulan bu eserin Rûy-i Irâk makamı ile hiçbir ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Diğer örnek eserler incelendiğinde, Kırşehirli'nin tanımına en uygun eserin 20. yy.'da yaşamış olan Ahmed Avni Konuk'un eseri olduğu saptanmıştır. Ancak, Konuk'un eserinin Kâr-ı Nâtık olması, birçok geçkiyi barındırdığından, makamın esas dizisi olan Segâh ve Irâk makamlarının işleyişini engelleyeceği düşünülerek, yine aynı yy.'da yaşamış olan Neyzen Emin Yazıcı'nın Peşrevi tercih edilmiş ve örnek eser olarak sunulmuştur.

Yazıcı'nın bu makamdaki peşrevinin 4 adet nüshasından donanımı en uygun olanı seçilmiştir.

İlk hanede; Yazıcı'nın Müsteâr makamına ağırlık verdikten sonra karara doğru Segâh makamına geçtiği gözlemlenmiştir. Teslimde; Isfâhân çeşnisini kullanan besteci karara doğru tekrar Segâh makamını gösterip Irâk perdesinde karar vermiştir. Eserin ikinci hanesinde ise; kısa bir Nişâbûr gösterdikten sonra Eviç makamı seyrini kullanmış olan besteci yine hane sonuna doğru Isfahân ve Nişâbûr dizilerine değinerek Yegâh'ta Râst göstermiş ve Irâk'ta kalmadan teslime gitmiştir. Üçüncü hanede; Eviç makamının tiz bölgelerinde dolaşmış ve Eviç'te Bûselik'li kalışlar yaptıktan sonra, Nevâ'da Râst'lı asma karar vermiştir. Dördüncü ve son hanede ise; makamın tanımında olmayan, fakat uzun soluklu eserlerde çeşni olarak kullanılabilecek Bestenigâr makamı işlenmiş, sona doğru tekrar tam karar vermeden teslime gitmiştir.

Devr-i kebir RÛY-I İRAK PEŞREVI Nâyî Emin Efendi

Devr-i kebir

RÛY-I İRAK PEŞREVI

Nâyî Emin Efendi

Teslim.

2. Hane'ye 3. Hane'ye 4. Hane'ye Karar

2. Hane.

Şekil 3. 509. Rûy-i İrâk makamında eser örneği ⁴⁶⁹

3. Hane.

4. Hane.

Şekil 3. 504. Rûy-i Irâk makamında eser örneği devam

⁴⁶⁹ Bu eserin notası TRT'nin nota arşivinden elde edilmiştir.

Rûy-i Irâk Makamı

The musical score for Rûy-i Irâk Makamı is presented in a single system with eight staves. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 10/8. The score includes various dynamics such as *mf*, *mp*, *f*, and *p*, along with articulations like accents and slurs. The music features a mix of eighth and sixteenth notes, often grouped in beams. The final staff concludes with a *rit.* (ritardando) marking and a double bar line.

Şekil 3. 510. Rûy-i Irâk makamında Seyr-i Nâtık örneği

3.3.42. Sebzender Sebz makamı ⁴⁷⁰

Kırşehirli Yusuf'a göre Sebzender Sebz makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 52. sırada yer verilmiş, anlatımı ise şöyledir: “*SebzenderSebz oldur kim, Çargâh, Büzürg, Hicâz, Mâye, Pençgâh, Rehâvî, Nühüft, Uzzâl cem ola. SebzenderSebz deyu ismi tesmiyye diyeler*” (Kırşehrî, 1410: v12a -12b). Bu anlatıma göre makamın dizisinin sekiz makamın birleşmesinden oluştuğu görülmektedir. Bu diziler sıralandığında, makam şöyledir:

Şekil 3. 511. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı I. dizisi (Çargâh)

Şekil 3. 512. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı II. dizisi (Büzürk)

Şekil 3. 513. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı III. dizisi (Hicâz)

Şekil 3. 514. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı IV. dizisi (Mâye)

Şekil 3. 515. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı V. dizisi (Pençgâh)

⁴⁷⁰ Makamı ilk 15. yy.'da yaşamış olduğu düşünülen Muhammed Lala adındaki bir mûsikîşinas terkip etmiştir.

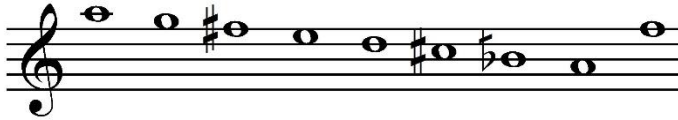
Şekil 3. 516. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı VI. dizisi (Rehâvî)

Şekil 3. 517. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (I. Nühüft)

Şekil 3. 518. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (II. Nühüft)

Şekil 3. 519. Kırşehirli'de Sebzender Sebz makamı VIII. dizisi (Uzzâl) ⁴⁷¹

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın terkiplerin anlatımlarında 53. sırada olduğu tespit edilmiş ve açıklaması aynıdır (Kırşehrî, 1411: v16b). ⁴⁷²

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Sebzender Sebz makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde makama, terkiplerin anlatımında 53. sırada yer verilmiş, 8 farklı dizinin birleşmesinden oluşmuş olan makamın tarifinde “*SebzenderSebz oldur kim, Çargâh, Büzürk, Hicâz, Mâye, Pençgâh, Rehâvî, Nühüft, Uzzâl cem ola. SebzenderSebz deyu ismi tesmiyye diyeler*” ifadesi, makamın

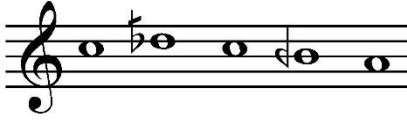
⁴⁷¹ Bu dizi Hızır b. Abdullâh'ta (v143a), Seydî'de (v13b) ve Tirevî'de (v180b) Dügâh kararlı olduğundan, Kırşehirli'nin bu makamın kararını gözden kaçırdığı düşünülebilir. O yüzden makam Dügâh kararlı olarak değerlendirilmiştir.

⁴⁷² Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, makam yine 53. sırada terkiplerin anlatımında açıklamış ve dizilerini vermiştir (Doğrusöz, 2007: 112).

anlatımının Kırşehirli ile aynı olduğunu göstermektedir. Makam anlatımının aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 23).⁴⁷³

Şükrullâh'a göre Sebzender Sebz makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, 7 farklı makamın birleşmesinden oluşmuş makamı, terkiplerin anlatımında 49. sırada göstermiş ve seyrini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: “*Sebzendersebz oldur kim, Çargâh ve Büzürg ve Mâye ve Pençgâh ve Rehâvî ve Selmek ve Uzzâl cem ola*” (Şükrullâh, 15. yy. : v120a).⁴⁷⁴ Bu anlatıma göre makamın dizileri şöyledir:

Şekil 3. 520. Şükrullâh'ta Sebzender Sebz makamı I. dizisi (Çargâh)

Şekil 3. 521. Şükrullâh'ta Sebzender Sebz makamı II. dizisi (Büzürk)

Şekil 3. 522. Şükrullâh'ta Sebzender Sebz makamı III. dizisi (Mâye)

Şekil 3. 523. Şükrullâh'ta Sebzender Sebz makamı IV. dizisi (Pençgâh)

⁴⁷³ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makamı açıklamasında iki farklılığa rastlanılmıştır. Doğrusöz, makamın tanımında Çargâh yerine Çargâh-ı Büzürg, Büzürg yerine de Hicâz-ı Büzürg ifadesi kullanmıştır. Ancak, eserin orijinal metninde böyle bir tanım bulunmamaktadır (Doğrusöz, 1997: 29).

⁴⁷⁴ Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvar-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 169).

Şekil 3. 524. Şükrullâh'ta Sebzender Sebz makamı V. dizisi (Rehâvî)

Şekil 3. 525. Şükrullâh'ta Sebzender Sebz makamı VI. dizisi (Selmek)

Şekil 3. 526. Şükrullâh'ta Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (Uzzâl)

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makamı 34. fasılda 49. sırada göstermiş ve makamın seyrini ise 35. faslında açıklamıştır. Makamın açıklaması Edvâr-ı Mûsikî ile aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v120a).⁴⁷⁵

Bedri Dilşâd'a göre Sebzender Sebz makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan "*Murâd-Nâme*" adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda yazılmış olan şiirsel anlatımdan, makamın anlatımının aşağıdaki gibi olduğu saptanmıştır:

"Kaçan Mâye Büzürg Nühüft Çârgâh

Rehâvî vü Uzzâl ile Pencgâh

Bu yidi ki cem olına usitâd

Ana sebzender Sebz kodı ad".

(Dilşâd, 1427: 204).^{476 477}

⁴⁷⁵ Şirinova'nın, "Şükrullah "İlmü'l Edvâr'" adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına Edvâr-ı Mûsikî'de olduğu gibi yine 35. fasılda yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 262).

⁴⁷⁶ Ceyhan'ın "*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*", adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :740).

⁴⁷⁷ Feyzioğlu'nu makalesinde de makamın tanımını aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 146).

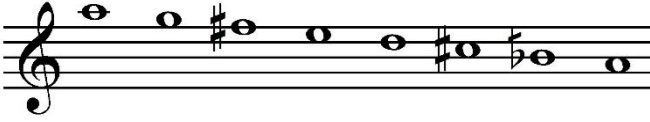
Bu tarife göre makamın dizileri şöyledir:

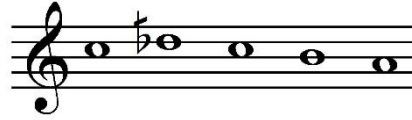
Şekil 3. 527. Dilşâd'ta Sebzender Sebz makamı I. dizisi (Mâye)

Şekil 3. 528. Dilşâd'ta Sebzender Sebz makamı II. dizisi (Büzürk)

Şekil 3. 529. Dilşâd'ta Sebzender Sebz makamı III. dizisi (Nühüft)

Şekil 3. 530. Dilşâd'ta Sebzender Sebz makamı IV. dizisi (Çargâh)

Şekil 3. 531. Dilşâd'ta Sebzender Sebz makamı V. dizisi (Rehâvî)

Şekil 3. 532. Dilşâd'ta Sebzender Sebz makamı VI. dizisi (Uzzâl)

Şekil 3. 533. Dilşâd'ta Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (Pençgâh)

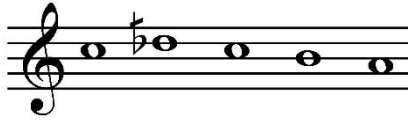
Hızır b. Abdullâh'a göre Sebzender Sebz makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, makama terkiplerin anlatımında 58. sırada yer verilmiş ve anlatımı şöyle yapılmıştır: “Sebzender Sebz oldur kim, Çargâh, Büzürk, Hicâz, Mâye, Pençgâh, Rehâvî,

Nühüft, Uzzâl cem'i ola Muhammed Lâlâ bunları cem itdi" (Hızır b. Abdullâh, 1441: 145b).

⁴⁷⁸ Bu tarife göre makamın dizileri şöyledir:

Şekil 3. 534. Abdullâh'ta Sebzender Sebz makamı I. dizisi (Çargâh)

Şekil 3. 535. Abdullâh'ta Sebzender Sebz makamı II. dizisi (Büzürk-i Hicâz)

Şekil 3. 536. Abdullâh'ta Sebzender Sebz makamı III. dizisi (Mâye)

Şekil 3. 537. Abdullâh'ta Sebzender Sebz makamı IV. dizisi (Pençgâh)

Şekil 3. 538. Abdullâh'ta Sebzender Sebz makamı V. dizisi (Rehâvî)

Şekil 3. 539. Abdullâh'ta Sebzender Sebz makamı VI. dizisi (Nühüft)

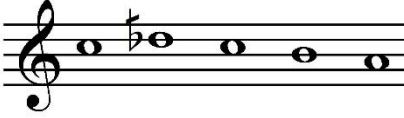
Şekil 3. 540. Abdullâh'ta Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (Uzzâl)

⁴⁷⁸ Çelik'in, "Hızır b. Abdullâh'ın Kitabü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi" adlı doktora tezinde, makamın dizisinde anlatımlar aynıdır (Çelik, 2001: 83).

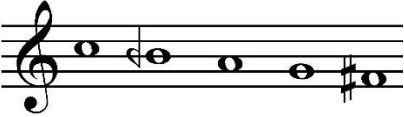
Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l-Edvârı* incelendiğinde, makamın anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Sebzender Sebz oldur kim, Çargâh, Büzürk-i Hicâz, Mâye, Pençgâh, Rehâvî, Nühüft, Uzzâl cem'i ola Muhammed Lâlâ bunları cem itdi*”. Bu anlatım, ilk anlatım ile aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 122a).⁴⁷⁹

Kadızaâde Mehmed Tirevî'ye göre Sebzender Sebz makamı (- 1494) 15. yy.

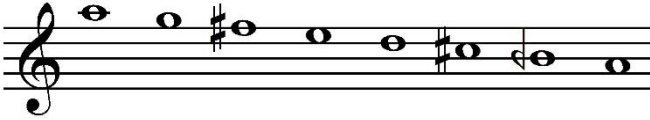
Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinin kenarlıklarında bulunan notlarda makam tarifi şöyledir: “*Sebzender Sebz oldur kim, Çargâh, Büzürg, Hicâz, Pençgâh, Rehâvî, Nühüft, Uzzâl ile karâru Dügâh bu terkîbâtı sebâ yoluyla ola*” (Tirevî, 1775: 6b).⁴⁸⁰ Tirevî'nin verdiği bu tarife göre makamın 7 adet dizisi şöyledir:

Şekil 3. 541. Tirevî'de Sebzender Sebz makamı I. dizisi (Çargâh)

Şekil 3. 542. Tirevî'de Sebzender Sebz makamı II. dizisi (Büzürk)

Şekil 3. 543. Tirevî'de Sebzender Sebz makamı III. dizisi (Hicâz)

Şekil 3. 544. Tirevî'de Sebzender Sebz makamı IV. dizisi (Pençgâh)

⁴⁷⁹ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde makamın tarifi aynıdır (Özçimi, 1989: 208).

⁴⁸⁰ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızaâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımları aynıdır (Uygun, 1990: 48).

Şekil 3. 545. Tirevî'de Sebzender Sebz makamı V. dizisi (Rehâvî)

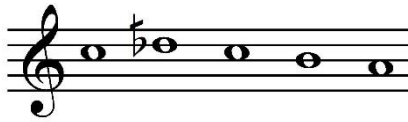
Şekil 3. 546. Tirevî'de Sebzender Sebz makamı VI. dizisi (Nühüft)

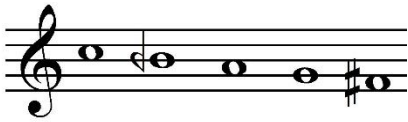
Şekil 3. 547. Tirevî'de Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (Uzzâl)

Rûh - Perver'de Sebzender Sebz makamı (15. yy.):

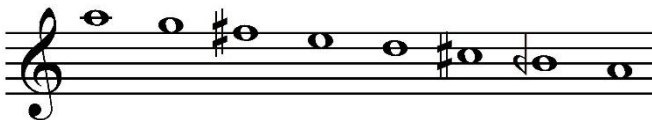
Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makama, terkiplerin anlatımında ilk sırada yer verildiği saptanmıştır. Ruhperver'de makamın tam tarifi bulunmamaktadır, çünkü verilen tablo 8 adet makamı belirttiğinden, o makamların ard arda sıralanışı ile oluştuğu belirtilmiştir (Rûh-Perver, 15. yy. : 11b).⁴⁸¹ Buna göre makamın 8 adet dizisi şöyledir:

Şekil 3. 548. Rûh - Perver'de Sebzender Sebz makamı I. dizisi (Çargâh)

Şekil 3. 549. Rûh - Perver'de Sebzender Sebz makamı II. dizisi (Büzürk)

Şekil 3. 550. Rûh - Perver'de Sebzender Sebz makamı III. dizisi (Hicâz)

⁴⁸¹ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makamın anlatımı ayındır (Cevher, 2004: 18).

Şekil 3. 551. Rûh - Perver'de Sebzender Sebz makamı IV. dizisi (Pençgâh)

Şekil 3. 552. Rûh - Perver'de Sebzender Sebz makamı V. dizisi (Rehâvî)

Şekil 3. 553. Rûh - Perver'de Sebzender Sebz makamı VI. dizisi (Nühüft)

Şekil 3. 554. Rûh - Perver'de Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (Uzzâl)

Kitâb-ı Edvâr'a göre Sebzender Sebz makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, makama terkiplerde 57. sırada yer verildiği saptanmış ve tarifi şöyle verilmiştir: “SebzenderSebz oldur kim, Çargâh, Büzürg, Hicâz, Mâye, Pençgâh, Rehâvî, Nühüft, Uzzâl cem idüb, Sebz-ender-sebz deyü Mehmed Lâle ad viridi”. Bu tarifi, Kırşehirli'nin vermiş olduğu tarif ile aynı olduğu tespit edilmiştir (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. :v13b).⁴⁸²

Seydî'ye göre Sebzender Sebz makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 58. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî'de makamın anlatımı şöyledir:

⁴⁸² Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da makam ile ilgili dizi ve anlatımlar aynıdır (Cevher, 2004: 15).

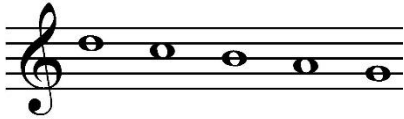
“Hicâz Mâye vü Büzürkle Pençgâh
 Rehâvî ile Nühüft Uzzâl-i Çargâh
 Bunları bir yire cem iden üstâz
 ki Sebz-ender-sebz didi iş buna âd.”

(Seydi, 1504: v19a).⁴⁸³

Bu tarife göre makamın dizileri şöyledir:

Şekil 3. 555. Seydî'de Sebzender Sebz makamı I. dizisi (Hicâz)

Şekil 3. 556. Seydî'de Sebzender Sebz makamı II. dizisi (Mâye)

Şekil 3. 557. Seydî'de Sebzender Sebz makamı III. dizisi (Büzürk)

Şekil 3. 558. Seydî'de Sebzender Sebz makamı IV. dizisi (Pençgâh)

Şekil 3. 559. Seydî'de Sebzender Sebz makamı V. dizisi (Rehâvî)

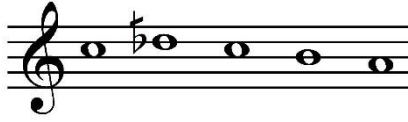

Şekil 3. 560. Seydî'de Sebzender Sebz makamı VI. dizisi (Nühüft)

⁴⁸³ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ile aralıkları aynı verilmiştir (Arısoy, 1988: 163).

Şekil 3. 561. Seydî'de Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (Uzzâl)

Şekil 3. 562. Seydî'de Sebzender Sebz makamı VIII. dizisi (Çargâh)

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. Bu makamın 8 adet farklı makamdan oluşmuş olması, Seyr-i Nâlık örneğinde bir makam sıralaması yapılabilmesi açısından belirli bir metodolojik yol izlenmiştir. Öncelikle 8 adet kaynaktan ilk tanıma sahip olan Kırşehirli'nin makam sırası esas sıralama olarak belirlendikten sonra, Sebzender Sebz makamının Seyr-i Nâlık örneğindeki makam sıralaması diğer edvârlar ile karşılaştırma yoluyla belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre; a) Çargâh makamı tüm edvârlarda olduğu tespit edildiğinden ilk sıraya konmuştur. b) Büzürk makamı Kırşehirli'de ikinci sıradadır ve tüm edvârlarda makam anlatımında adı geçtiğinden ikinci sıraya alınmıştır. c) Hicâz makamı Kırşehirli'de üçüncü sırada olduğundan ve diğer edvarların çoğunluğunda adı geçtiğinden üçüncü sıraya alınmıştır. d) Mâye makamı Kırşehirli'de dördüncü sırada olduğundan ve diğer edvarların çoğunluğunda adı geçtiğinden dördüncü sıraya alınmıştır. e) Pençgâh makamı Kırşehirli'de beşinci sırada olduğundan ve diğer edvarların hepsinde adı geçtiğinden beşinci sıraya alınmıştır. f) Rehâvî makamı Kırşehirli'de altıncı sırada olduğundan ve diğer edvarların hepsinde adı geçtiğinden altıncı sırada yerini almıştır. g) Nühüft makamı Kırşehirli'de yedinci sırada olduğundan ve Şükrullâh haricindeki tüm edvârlarda adı geçtiğinden yedinci sıraya alınmıştır. h) Uzzâl makamı Kırşehirli'de sekizinci sırada olduğundan ve diğer edvârların çoğunluğunda adı geçtiğinden sekizinci sıraya alınmış ve makamın karar sesi bu nedenle Dügâh olmuştur.

Bu sonuçlara göre; 15. yy.'da makamın esas diziyi oluşturduğu görülen 7 adet Kırşehirli, 1 adet Şükrullâh tanımı olduğu saptanmıştır. Edvârlardaki makamların ortak anlatımları sonucunda, makamın, Çargâh makamı ile başlayıp, son makamın Uzzâl olduğu saptanmıştır. Seyr-i Nâlık örneğinin her makama ayrılan ölçü sayısı 16 ölçü olduğundan, 8 adet makamın,

her biri ikişer ölçüye sığdırılmıştır. Bu çalışmada, daha önce Büzürk ve Mâye makamlarının nazariyatı verildiğinden, Kırşehirli'nin verdiği nazarî bilgi dikkate alınmamıştır. Ancak, Sebzender Sebz makamının ilk yazılı açıklamasının Kırşehirli'den gelmesinden dolayı, sıralanan diğer tüm makamların seyirleri 15. yy.'daki ortak ve Risâle-i Mûsikî'deki nazariyat sistemine göre yapılmıştır.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:⁴⁸⁴

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: -

Donanımı: Yoktur (makam içerisinde gösterilecek),

Peste Doğru Genişleme: Birden fazla genişleme barındırabileceğinden yazılmamıştır,

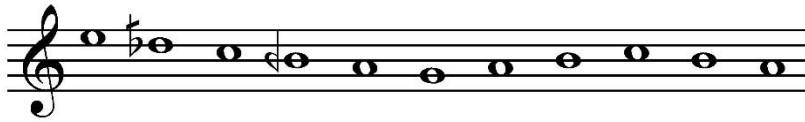
Tizde Genişleme: Birden fazla genişleme barındırabileceğinden yazılmamıştır,

Çeşniler: Birden fazla çeşni barındırabileceğinden yazılmamıştır,

Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makamın, incici - çıkıcı olması sebebiyle, seyire Çargâh makamı ile başlar ve sırasıyla Büzürk, Hicâz, Mâye, Pençgâh, Rehâvî, Nühüft makamını işler. Son olarak, Uzzâl makamı işlenir ve Râst yedeni ile yerinde Uzzâl makamı ile karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Sebzender Sebz makamının dizileri, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

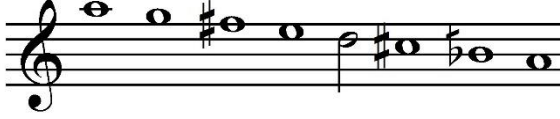

Şekil 3. 563. Sebzender Sebz makamı I. dizisi (Çargâh)

⁴⁸⁴ Sebzender Sebz makamının, 8 adet makamdan oluşmasından dolayı, son makam olan Uzzâl makamının kararı ve yedeni dışında, makamın güçlüsü, donanımı, genişlemeleri ve çeşnileri dikkate alınmamıştır. Seyrinin incici – çıkıcı olması başlangıç olarak Çargâh makamına verilmiş özellik olduğundan, belirtilmiştir.

Şekil 3. 564. Sebzender Sebz makamı II. dizisi (Büzürk)

Şekil 3. 565. Sebzender Sebz makamı III. dizisi (Hicâz)

Şekil 3. 566. Sebzender Sebz makamı IV. dizisi (Mâye)

Şekil 3. 567. Sebzender Sebz makamı V. dizisi (Peñçâh)

Şekil 3. 568. Sebzender Sebz makamı VI. dizisi (Rehâvî)

Şekil 3. 569. Sebzender Sebz makamı VII. dizisi (Nühüft)

Şekil 3. 570. Sebzender Sebz makamı VIII. Dizisi (Uzzâl)

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait hiç bir eserin notasına rastlanılmamıştır. Eserlerin günümüze kadar ulaşamamış olması, makamın nazârî

bilgilerinin bir örnek ile gösterilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu eksiklik, oluşturulan Seyr-i Nâtik örneğinin notasının sunulmasıyla giderilmeye çalışılmıştır.

Sebzender Sebz Makamı

Çargâh

Büzürc

Hicâz

Mâye

Pençgâh

Rehâvî

Nühüft

Uzzâl

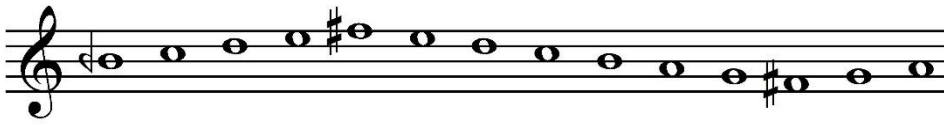

Şekil 3. 571. Sebzender Sebz makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.43. Segâh-ı Acem makamı ⁴⁸⁵

Kırşehirli Yusuf'a göre Segâh-ı Acem makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Segâh-ı Acem makamı, terkiplerin anlatımında 46. sırada verilmiştir. Makamın tanımı şöyledir: “*Sigâh-ı Acem oldur kim, Sigâh agâze ide, Irâk yüzinden Dügâh karar ide, tizden tiz ber nermde karâr eyler*” (Kırşehrî, 1410: v9a, 33a). ⁴⁸⁶ Bu tanıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 572. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Segâh-ı Acem makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın, terkiplerde 48. sırada olduğu tespit edilmiş, anlatımı ise şöyledir: “*Sigâh-ı Acem oldur kim, Sigâh agâz ide, Irâk yüzinden Dügâh karar ide*”. Bu tarif Harîrî'nin Risâle'ye sadık kaldığı görülmektedir (Kırşehrî, 1469/1411: v16b). ⁴⁸⁷

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Segâh-ı Acem makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Makalede Segâh-ı Acem makamına terkiplerde 47. sırada yer verilmiş ve açıklaması şöyledir: “*Sigâh-ı Acem oldur kim, Sigâh agâz ide, Irâk yüzinden Dügâh karar ide.*” Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği birinci tarif ile aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 23). ⁴⁸⁸

⁴⁸⁵ Makamın ilk nazari bilgisi XV. yy.'da Kırşehirli'den gelmiştir. Buna göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edilmiş olduğu düşünülebilir.

⁴⁸⁶ Kâmiloğlu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, Kırşehir'li Yusuf'a ait olduğu bilinen Mûsikî Risâlesi'nde de, makamın tanımı aynıdır (Kâmiloğlu, 1998: 40).

⁴⁸⁷ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde makamın dizisi ve anlatımının aynı olduğu saptanmıştır (Doğrusöz, 2007: 110).

⁴⁸⁸ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklamasının aynı olduğu saptanmıştır (Doğrusöz, 1997: 20).

Şükrullâh'a göre Segâh-ı Acem makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh'ın, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makama terkiplerde 46. sırada yer verdiği görülmektedir. Eserde makamın anlatımını şöyledir: “*Sigâh-ı Acem oldur kim, Sigâh başlana Acem karar ide.*” Bu tarifte, Şükrullâh aynı tanımı yapmıştır. 15. yy. nazariyatında Irâk sonrası Dügâh'ta karar verilen makamın Acem makamı olmasından dolayı, tarifi uzatmak istemediği düşünülmüştür. O halde, bu tanım da Kırşehirli'nin vermiş olduğu tanım ile aynıdır (Şükrullâh, 15. yy.: v120a).⁴⁸⁹

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makamın açıklamasını *Edvâr-ı Mûsikî*deki gibi yapmıştır (Şükrullâh, 15. yy. : v120a).⁴⁹⁰

Bedri Dilşâd'a göre Segâh-ı Acem makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, makam ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan makamına terkiplerin anlatımında yer verildiği anlaşılmaktadır. Dilşâd makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

“*Sigâh olsa agâz idincek anı*”
Acemde karar itse varsa sonı
Sigâhı Acem dirdi üstad ona
Yaşadugını bilgi bu ad ona”.

Bu tarifi, Şükrullâh'ın verdiği tarif ile aynı olduğu tespit edilmiştir (Dilşâd, 1427: 204).⁴⁹¹

⁴⁸⁹ Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvar-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 169).

⁴⁹⁰ Şirinova'nın, “Şükrullah'ın “İlmü'l Edvâr'ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına *Edvâr-ı Mûsikî*'de olduğu gibi makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 264).

⁴⁹¹ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırdığında, makamlarla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :739).

Hızır b. Abdullâh'a göre Segâh-ı Acem makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, Abdullâh, Segâh-ı Acem makamını, 60 terkîbinin içerisinde 55. sıraya koymuş ve makamı şöyle tarif etmiştir: “*Sigâh-ı Acem oldur kim, Sigâh agâz ide, dahi Irâk yüzünden Dügâh karar ide*”. Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği tanıma uymaktadır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 145b).⁴⁹²

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l- Edvârı* incelendiğinde makamın tarifi aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 121b).⁴⁹³

Rûh - Perver'de Segâh-ı Acem makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Segâh-ı Acem makamının dizisi ile ilgili bir açıklama olmamıştır. Makama sadece vakitlerde yer verilmiştir (Rûh-Perver, 15. yy. : 12b).⁴⁹⁴

Kitâb-ı Edvâr'a göre Segâh-ı Acem makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, Segâh-ı Acem makamının, terkiplerde 52. sırada olduğu tespit edilmiştir. Makamın açıklaması şöyledir: “*Sigâh-ı Acem oldur kim, Sigâh göstere, dahi Irâk yüzünden Dügâh karar ide.*” Bu tarif, Kırşehirlinin tarifiyle aynıdır (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. : 13a).⁴⁹⁵

Seydî'ye göre Segâh-ı Acem makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “*El-Matlâ*” adlı eseri incelendiğinde, makama terkipler kısmında 48. sırada yer vermiş ve tarifini de şöyle yapmıştır:

⁴⁹² Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makam tarifi aynıdır (Çelik, 2001: 82).

⁴⁹³ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, makam ile ilgili tarifi aynıdır (Özçimi, 1989, 208).

⁴⁹⁴ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makam anlatımında da makamın vakitler bahsinde geçtiği tespit edilmiştir (Cevher, 2004: 20).

⁴⁹⁵ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da Selmek makamının anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 15, 89).

*“Ger âgâz itseler bank-i Sigâhda
Irâk yüzinden inseler Dügâhda
Karar itse Sigâh olur Acemle
Hoş olur hemdem olmak muhteremle”.*

Bu tarif, Dügâh perdesi ile karar verdiği için, tarifi Kırşehirli'nin vermiş olduğu tarifle aynı olduğu saptanmıştır (Seydi, 1504: v18a).⁴⁹⁶

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

Makamın ilk tanımı 15. yy.'da Kırşehirli'den gelmiştir. Kırşehirli'nin verdiği dizide; makamın Segâh başlayıp ardından 15. yy. nazariyatının Acem tanımlarına uyumlu Acem makamıyla devam etmektedir. Buna göre; makam Segâh başlar ve Irâk gösterdikten sonra Dügâh perdesinde karar verir.

1. Sükrullâh, makamın tanımını Kırşehirli ile aynı vermiştir.
2. Dilşâd, makamın anlatımında Kırşehirli'nin tanımını benimsemiştir.
3. Abdullâh'ın verdiği tarif, Kırşehirli ile aynıdır
4. Rûh – Perver'deki makamın ismi sadece vakitler bahsinde verilmiştir.
5. Kitâb-ı Edvâr'da anlatım, Kırşehirli'nin tanımına uymaktadır.
6. Seydî'de, şiirsel anlatım ile yapılmış tanımın, Kırşehirli ile benzeştiği tespit edilmiştir.

Bu sonuçlara göre; 15. yy.'da da makamın esas diziyi oluşturduğu görülen 7 adet Kırşehirli tanımı olduğu saptanmıştır. Edvârlardaki makam anlatımlarının sonucunda, Segâh makamını müteakip Acem makamının kullanıldığı saptanmıştır.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

---

⁴⁹⁶ Arısoy'un, “Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları ile ilgili bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 158).

Kararı: Dügâh,
Yedeni: Râst,
Güçlüsü: Nevâ,
Donanımı: Segâh, Eviç,
Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,
Tizde Genişleme: Gerdâniye'de Râst,
Çeşniler: Râst,
Seyri: Çıkıcı.

Makamın, çıkıcı olması sebebiyle, makam, seyire Segâh perdesi civarından başlar ve ardından güçlüsü olan Nevâ perdesinde asma kalışlar yapar. Segâh makamı işlendikten sonra Irâk makamına geçiş yapılır ve ardından genişlemeleri ve çeşnileri gösterilerek Dügâh perdesinde tam karar verir.

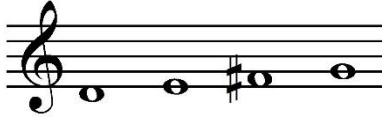
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Segâh-ı Acem makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

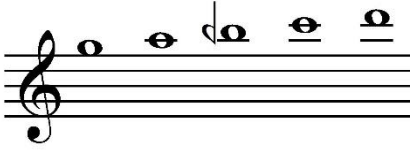
Şekil 3. 573. Segâh-ı Acem makamı I. dizisi

Şekil 3. 574. Segâh-ı Acem makamı II. dizisi

Şekil 3. 575. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Şekil 3. 576. Gerdâniye'de Râst genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 577. Yerinde Râst beşlisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait hiç bir eser örneğine rastlanılmamıştır. Bu eksiklik, makamın nazarî bilgilerinin daha iyi pekiştirilebilmesi açısından bestelenen Segâh-ı Acem makamındaki Seyr-i Nâtk örnekleri ile giderilmeye çalışılmıştır.

Segâh-ı Acem Makamı

The musical score for Segâh-ı Acem Makamı is presented in a single system of eight staves. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 10/8. The music is written in a treble clef and features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, often grouped with beams and slurs. Dynamic markings are placed below the staves: *mf* (mezzo-forte) appears on the first, second, fourth, sixth, and seventh staves; *mp* (mezzo-piano) appears on the first, third, fifth, and eighth staves; *f* (forte) appears on the second staff; and *p* (piano) appears on the sixth staff. A *rallentando* marking is placed below the seventh staff. The score concludes with a double bar line on the eighth staff.

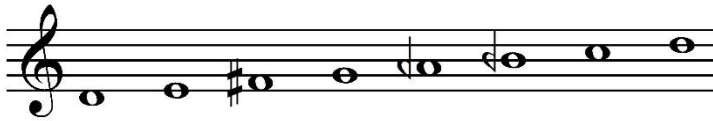
Şekil 3. 578. Segâh-ı Acem makamında Seyr-i Nâtık örneği

3.3.44. Selmek makamı ⁴⁹⁷

Urmevî'nin Şerefiyye Risâlesi'nde Selmek makamı anlatımına rastlanılmamıştır.

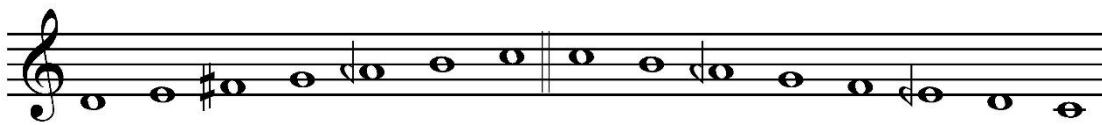
Urmevî'nin, İstanbul'da Nuruosmaniye'deki kütüphanesinde bulunan Kitabü'l Edvar'ının 19b varlığında Selmek makamının perdelerinin A-D-V-H-Y-YC-Yh-YH, aralıklarının da T-C-C-C-T-C-T olduğunu belirtmiştir (Urmevî, 1235: 19b). ⁴⁹⁸ Buna göre makamın dizisi günümüz nazariyatına göre şöyledir:

Şekil 3. 579. Urmevî'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı dizisi

Şirâzî'nin, Tahran'da bulunan “*Dürretü't-tâc li-gurreti'd-dîbâc*” adlı eseri incelendiğinde, makamının avâzeler bölümünde 79. varakta anlatıldığı tespit edilmiştir.

Eserde, makamın çıkıcı ve inici şekillerine rastlanılmış, buna göre perdelerinin çıkarken A-D-V-H-Y-YD-Yh olduğu ve inerken Yh-YD-Y-H-h-C-A olduğu görülmüştür. Bu tespit sonucu makamın aralıklarının çıkarken T-C-C-C-A-B ve inerken de B-A-C-T-C-C-T olduğu belirtilmiştir (Şirâzî, 13. YY. – 14. yy./1939: 79a). ⁴⁹⁹ Makamın dizisi ise, Urmevî'nin nota sisteminde şöyledir: ⁵⁰⁰

Şekil 3. 580. Şirâzî'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı dizisi

⁴⁹⁷ Makamın ilk nazari bilgisi XIII. yy.'da Urmevî'den gelmiştir. Buna göre, makamın XIII. yy. veya öncesinde terkip edilmiş olduğu düşünülebilir.

⁴⁹⁸ Uygun, çevirisini ve incelemesini yaptığı Urmevî'nin Kitabü'l Edvar'ında, makamın tanımını aynı vermiştir (Uygun, 1267/1999: 192).

⁴⁹⁹ Wright, *The Modal System of Arab and Persian Music*, adındaki kitabında, makamı Râst perdesine göçürmesi dışında, tüm bulguları örtüşmektedir (Wright, 1978: 179).

⁵⁰⁰ Dizinin aralıkları harflendirilirken gösterilmiş olan “A” harfi o aralığın **artık aralık** olduğunu belirtmektedir.

Safedî'nin, Almanya'da, Berlin Kütüphanesinde bulunan “*Risâle fî İlmi'l Mûsikâ*” adlı eserinde Selmek makamının dizisine rastlanılmasa da, makamın işlenişi ile ilgili bazı ipuçları bulmak mümkündür. Safedî, Selmek makamının avâzeler kısmında vermiş, Isfahân ve Zengûle makamlarından oluştuğunu belirtmiş, başka bir yerde ise Uşşâk ve Zengûle nağmelerinden oluştuğunu belirtmiştir (Safedî, 14. yy.: 5b, 8a).⁵⁰¹

Merâgî'ye göre Selmek makamı (1350 - 1435) 15. yy.:

Merâgî'nin, İstanbul'da, Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunan “*Câmiu'l-Elhân*” adlı eserinde, Selmek makamına avâzelerde 2. sırada yer vermiş, inici olan makamın perdelerinin D-A-D-V-H-Y-YA-YC-T-Z-D olduğunu belirtmiştir (Merâgî, 1415: 31b).⁵⁰² Tam bir dizi niteliğinde olmayan bu dizi standart dizi aralıklarına uymadığından, seyir gibi kabul edilip, şöyledir:

Şekil 3. 581. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı dizisi

Merâgî, Tahran'da Şehit Mutaharrî Yüksek Okulu Kütüphanesinde bulunan “*Şerhu'l-Edvâr*” adlı eserinde Selmek makamın Zengûle makamıyla aynı olduğunu belirtmiştir (Merâgî, 1435/1991: 205). Eserde makamın üç ayrı dizisine rastlanılmıştır.

Birinci dizisi: Öncekilerin dizisi olarak adlandırılmış olup, perdeleri A-D-V-H-Y-YA-YC-YV-YH ve aralıkları T-C-C-C-B-C-T-C olarak tespit edilmiştir (Merâgî, 1435/1991: 213). Buna göre makamın dizisi şöyledir:

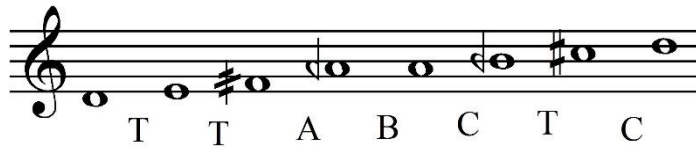
⁵⁰¹ Tekin'in “*Safedî'nin Müzik Teorisinin İncelenmesi*” adlı Yüksek Lisans Tezinde, makama dair bir diziye rastlanılmamıştır, ancak ikinci avâze olarak gösterilen Selmek makamı hakkında Safedî'nin şu açıklamasını belirtmiştir: “O, “*Zingûlah ve Isfehân*”dan alınmış. Ona “*Bençgâh*”dan başlanarak önce yarım “*Çargâh*” perdesine daha sonra da aynı perde içerisinde olan ikinci yarım perdesine inilir. Sonra bir defada “*Dügâh*”a inilir ve aynı şekilde bir defada “*Çargâh*”a çıkılır. Sonra yarım “*Pençgâh*” perdesine ve daha sonra da aynı perdede olan ikinci yarsına çıkılır. Burası durak yeridir” (Tekin, 2007: 112).

⁵⁰² Sezikli, “*Abdülkâdir Merâgî ve Câmiu'l-Elhân'ı*” adlı doktora çalışmasında, diziyi Dügâh perdesine göçürmüş ve aralıklarının da Merâgîyle uyuşmadığı tespit edilmiştir (Sezikli, 2007: 72).

Şekil 3. 582. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı I. dizisi

İkinci dizisi: Sonrakilerin dizisi olarak adlandırılmış olup, perdeleri A-D-Z-Y-YA-YC-YV-YH ve aralıkları T-C- B-B-C-T-C olarak tespit edilmiştir, ancak aralıklarının yapılan hesaba göre T-T-A-B-C-T-C olması gerekmektedir. Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 583. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı II. dizisi

(Merâgî, 1435/1991: 213).

Üçüncü dizisi: Bazı müzisyenler, Selmek makamının hem çıkıcı hem de inici şeklini vermişlerdir. Buna göre makamın çıkıcı kısmının perdelerinin A-D-V-H-Y-YA olduğu ve aralıklarının da T-C-C-C-B olduğu görülmektedir. İnici şeklinin perdelerinin KA-YH-YV-YC-YA-T-Z-D ve aralıklarının da inici haline göre T-C-T-C-C-C-T olduğu görülmektedir (Merâgî, 1435/1991: 214).⁵⁰³ Bu anlayışa göre makamın iki dizisi şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 584. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı III. dizisi (çıkıcı)

Şekil 3. 585. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı III. dizisi (inici)

⁵⁰³ Kolukırık, “Abdülkâdir Merâgî ve Şerhu'l-Edvâr adlı eserinin XIV. Yüzyıl Türk Müsiki Nazariyatındaki Yeri” adlı doktora tezinde, Selmek makamının Merâgî'nin Makasidu'l-Elhân'ında olduğu gibi 2. âvâze olduğunu tespit etmiştir (Kolukırık, XV. y.y. / 2009: 74).

Kırşehirli Yusuf'a göre Selmek makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Selmek makamı, (3b) varağında, Agâzelerde 3. sırada yer almışken, (9a) varağında 5. Agâze olarak verilmiştir. Makamın açıklaması (9a)'da 5. Agâze olarak verildiğine göre, doğru olarak kabul edilmiştir. İki ayrı tanımı yapılan makamın daire tanımı şöyledir: “ evvel Dügâh hemân, Sigâh hemân, Dügâh hemân, ser Agâze Isfehân, Yekgâh evi Râst, Sigâh evi Kûçek, Çargâh hemân, Sigâh hemân, Dügâh hemân, Yekgâh karârgâh Râst⁵⁰⁴, tizden tiz ber nermde karâr eyler ”. Bu tanıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 586. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Selmek makamı I. dizisi

İkinci tanımı, Teşrih-i Selmek'in açıklaması şöyledir: “ *Râst terkiplerindendir. Nevâ'dan Agâze ve hareket idüb, Râst yüzünden Râst perdesinde karâr eyler ve tizye çıkdıkda Uzzâl ve Mâhûr perdesiyle gezinüb yine ol yoldan avdet gelüb Râst perdesinde karâr ider.*” Bu tarifin dizisi gezindiği perdeler açısından şöyledir:

Şekil 3. 587. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Selmek makamı II. dizisi

İlk bakışta ikinci dizinin, içerdiği sesler açısından diğer edvârlara daha yakın olduğu görülmektedir (Kırşehrî, 1410: v9a, 33a).⁵⁰⁵

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın, avâzeler bölümünde 3. sırada olduğu tespit edilmiş, anlatımı ise

⁵⁰⁴ Kamiloğlu'nun açıklamasında “*Râst*”perdesi atlanmıştır.

⁵⁰⁵ Kâmioloğlu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, Kırşehir'li Yusuf'a ait olduğu bilinen Mûsikî Risâlesi'nde de, makamın tanımı aynıdır (Kâmioloğlu, 1998: 36, 73).

şöyledir: “ *evvel Dügâh hemân, Sigâh hemân, Dügâh hemân, ser Agâze Isfehân, Yekgâh evi Râst, Sigâh evi Kûçek, Çargâh hemân, Sigâh hemân, Dügâh hemân, Yekgâh karârgâh Râst, tizinden kopar, nermde karâr ider*”. Bu tarifile Harîrî'nin Risâle'ye sadık kaldığı görülmektedir (Kırşehirî, 1469/1411: v12a).⁵⁰⁶

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Selmek makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsiki*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Makalede Selmek makamına avâzelerde 5. sırada yer verilmiş, dairesi şöyle açıklanmıştır: “ *Evvel Dügâh hemân, Segâh hemân, Dügâh hemân, SerAgâze Isfahân, Yegâh evi Râst, Segâh evi Kûçek, Çargâh hemân, Segâh hemân, Dügâh hemân, Yegâh karargâh, tizden tiz ber ner nermden karâr eyler*.” Bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği birinci tarifile aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 17).⁵⁰⁷

Bedri Dilşâd'a göre Selmek makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, Selmek makamı ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan Selmek makamına, avâzeler bölümünde 3. sırada yer verildiği tespit edilmiştir. Dilşâd, makam ile ilgili perde, aralık veya dizi bilgisi vermemiştir (Dilşâd, 1427: 202).⁵⁰⁸

Hızır b. Abdullâh'a göre Selmek makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, Abdullâh, Selmek makamını, 60 terkîbinin içerisinden 5. sıraya koymuş ve makamı şöyle tarif etmiştir: “*Yekgâh karargâh, Dügâh hemân, Sigâh hemân, Sigâh Çargâh evi, Sigâh Kûçek evi, Dügâh Isfahân evi serâgaz, Sigâh hemân, Dügâh Hisâr evi, Yekgâh*

⁵⁰⁶ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehir Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde makamın dizisi ve anlatımının aynı olduğu saptanmıştır (Doğrusöz, 2007: 91).

⁵⁰⁷ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklamasının aynı olduğu saptanmıştır (Doğrusöz, 1997: 22).

⁵⁰⁸ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :733).

Gerdâniye, Muhâyyer” (Hızır b. Abdullâh, 1441: 144a). Bu tarife göre, makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 588. Abdullâh'ın verdiği tanıma göre Selmek makamı dizisi

Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makam hakkında küçük ayrıntılar dışında, dizi aynıdır:

(Çelik, 2001: 42).

Şekil 3. 589. Çelik'in verdiği Selmek makamı dizisi

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l-Edvârı* incelendiğinde makamın farklı bir anlatımına rastlanılmamıştır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 66b).⁵⁰⁹

Alişâh b. Hacı Büke'ye göre Selmek makamı (? - 1500) 15. yy. :

Büke'nin yazmış olduğu “*Mukaddimetü'l Usûl*” adlı eserinde Selmek makamına 6 avâze içerisinden ilk sırada yer vermiş, ancak açıklamasını yapmamıştır. Sadece Selmek-i Sagîr'in perdeleri verilmiştir (Büke, 1500: vr. 72).⁵¹⁰

Şirvânî'ye göre Selmek makamı (1407 - 1486) 15. yy. :

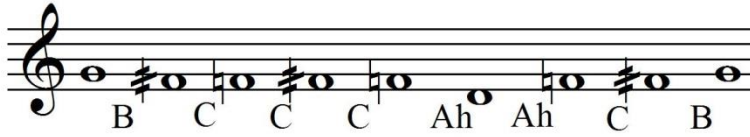
⁵⁰⁹ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, makam ile ilgili tarifi aynıdır (Özçimi, 1989, 141).

⁵¹⁰ Çakır, “Alişah B. Hacı Büke (? - 1500)'nin Mukaddimetü'l - Usûl adlı eseri” adlı doktora tezinde, Büke, Selmek makamına altı âvâze içerisinden ilk sırada yer vermiştir. (Çakır, 1999: 46, 90).

Şirvânî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesinde III. Ahmed kısmında bulunan “Mecelletun Fi'l-Mûsîka” adlı eseri incelendiğinde, makama 6 avâze arasından 4. sırada yer verilmiş, ancak perde ve aralıkları ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır (Şirvânî, 1453: v107).⁵¹¹

Lâdikli Mehmed Çelebi'ye göre Selmek makamı (? - 1512) 15. yy. :

Lâdikli, Mehmed Çelebi'nin, 1484 tarihli, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesinde bulunan, “Zeynü'l-Elhân Fi 'İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân” adlı eseri incelendiğinde, Selmek makamının dizi perdelerinin H-Z-h-Z-h-A-h-Z-H ve aralıklarının da B-C-C-C-Ah-Ah-C-B olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1484: v35a).⁵¹² Bu tarife göre dizi şöyledir:

Şekil 3. 590. Lâdikli'nin verdiği perdelerle göre Selmek makamı dizisi

Makamın dizisi, diziden daha çok seyir gibi işlenmiştir. Makamın dörtlüsü düzenlenmiş haliyle aşağıdaki gibidir:

Şekil 3. 591. Lâdikli'de Selmek dörtlüsü

Günümüzde Sabâ dörtlüsüne denk gelen bu dörtlü Dügâh'tan başladığı varsayılırsa, bundan öncekilerin dizileriyle benzeştiği görülmektedir.

Lâdikli Mehmed Çelebi'nin, 1708 tarihli, Çorumda, İskilip, İlçe Halk Kütüphanesinde ve 1894 tarihli, Taksim Atatürk Kütüphanesi, Belediye Bölümü'nde bulunan, “er- Risâletü'l-Fethiyye” adlı eserleri incelendiğinde, Selmek makamının perdelerinin A-YH-D-V-H-Y-YA-YC-YA-T-Z-D ve aralıklarının da T-C-C-B-C-C-C-C-T olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1485: v79a). Buna göre makamın dizisi şöyledir:

⁵¹¹ Akdoğan'ın, “Fethullah Şirvânî ve “Mecelletun Fi'l-Mûsîka” Adlı Eserinin XV. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri” adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Akdoğan, 1996: 225).

⁵¹² Pekşen'in üzerinde çalıştığı, “Zeynü'l-Elhân İsimli Eserin Metin ve Sözlük Çalışması” adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Pekşen, 2002: 52, 53).

Şekil 3. 592. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı II. dizisi

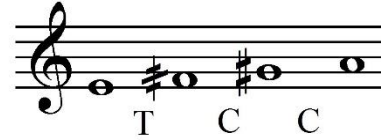
Makamın, sadece Çorum İskilip İlçe Halk Kütüphanesinde rastlanılan başka bir dizisinde makamın perdelerinin H-Z-h-Z-h-A-h-Z-H ve aralıklarının B-C-C-C-Ah-Ah-C-B olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1485: v101).⁵¹³ Bu tarife göre dizi şöyledir:

Şekil 3. 593. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Selmek makamı III. dizisi

Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî'ye göre Selmek makamı (15. yy.):

Abdülazîz, b. Merâgî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Nekâvetü'l-Edvâr adlı eserinde*, makamın avâzelerde 2. sırada verildiği, makamın üç ayrı dizisi olduğu belirtilmektedir. Meragî, babası gibi üç ayrı diziyi almış ancak ilk iki dizisi birbirini tutmamış, 3. dizisi olan Pençgâh-ı Zâid dizisi ile aynı diziyi vermiştir (Abdülazîz b. M. 15. yy. : v20b, 21a).⁵¹⁴ Buna göre, üç dizi şöyledir:

Şekil 3. 594. Abdülazîz'in verdiği tanıma göre Selmek makamı I. dizisi (Zengûle)

Şekil 3. 595. Abdülazîz'in verdiği tanıma göre Selmek makamı II. dizisi (Hicâzî)

⁵¹³ Tekin'in üzerinde çalıştığı, "Lâdikli Mehmet Çelebi ve er-Risâletü'l-Fethiyyesi" adlı doktora tezinde, makamın anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Tekin, 1999: 158,192).

⁵¹⁴ Koç'un üzerinde çalıştığı, Abdülaziz b. Abdülkâdir Merâgî ve "Nekâvetü'l-Edvâr" isimli eserinin XV. yüzyıl mûsikî nazariyatındaki yeri, adlı doktora tezinde, makamın dizilerini Râst perdesine göçürmesi dışında tüm bulgular aynıdır (Koç, 2010: 65).

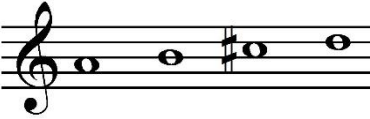

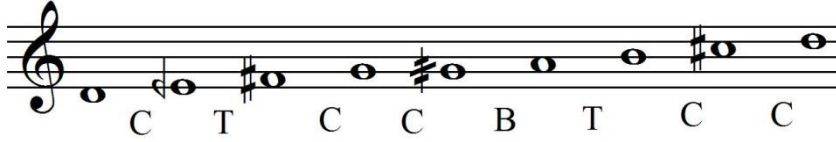
Şekil 3. 596. Abdülazîz'in verdiği tanıma göre Selmek makamı III. dizisi (Pençgâh-ı Zâid)

Kadıızâde Mehmed Tirevî'ye göre Selmek makamı (- 1494) 15. yy.

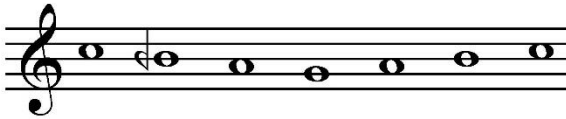
Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, avâzelerde 3. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: “*Selmek oldur kim, ağâzesi ve karârgâhı Çargâh hânesidir. Zengûle ile Büzürk'den Selmek hâsıl olur. Bunun Selmek olması budur ki, Çargâh hânesinden ağâze idüb, gidüb Segâh ve Dügâh ve Râst hânelerin seyr idüb, çıkub yine Çargâh hânesinden karâr eylesin. Amma bu seyrutdiği yerde Dügâh ve Sigâh hânelerin kâh kâh aşurdasın*” (Tirevî, 1488:179a). Bu tarifin bileşik makam oluşundan dolayı, üç dizisi oluşmaktadır. Buna göre makamın dizileri şöyledir:

Şekil 3. 597. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Selmek makamı I. dizisi (Zengûle)

Şekil 3. 598. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Selmek makamı II. dizisi (Büzürk)

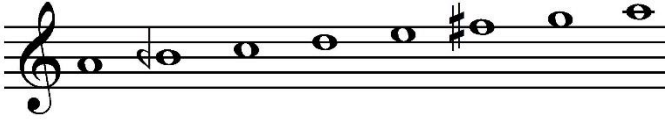
Şekil 3. 599. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Selmek makamı III. dizisi (Selmek)

Ayrıca Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinde, makam tarifi şöyledir: “*Dügâh'dan Nevâ ile iki makam bir an beyandan sonra, Râst karâr ola, balaları Acem hükmiyle itibâr-ı asildir*” (Tirevî, 1775: 9b).⁵¹⁵ Bu tarife göre makamın dizisi yine üç şekildedir:

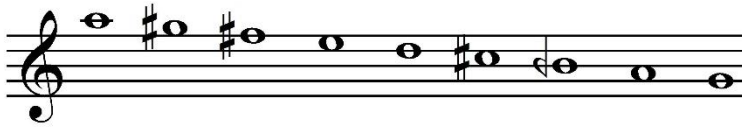
⁵¹⁵ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadıızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımlarında bulguya ayındır (Uygun, 1990: 38, 49).

Şekil 3. 600. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Selmek makamı I. dizisi (Dügâh)

Şekil 3. 601. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Selmek makamı II. dizisi (Nevâ)

Şekil 3. 602. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Selmek makamı III. dizisi (Selmek)

Rûh - Perver'de Selmek makamı (15. yy.):

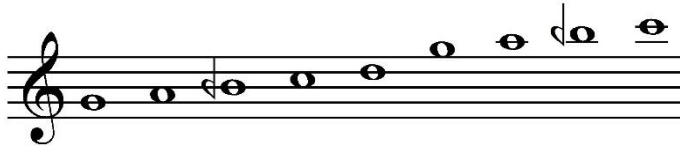
Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Selmek makamının dizisi ile ilgili bir açıklama olmamıştır. Makama sadece vakitlerde yer verilmiştir (Rûh-Perver, 15. yy. : 13a).⁵¹⁶

Kitâb-ı Edvâr'a göre Selmek makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da, Selmek makamının, terkiplerde 7 âvâzeden 3. sırada, dairelerden ise 5. sırada olduğu tespit edilmiştir. Perdeleri isimleri şöyledir: “*Yekgâh Râst evi, Dügâh hemân, Segâh hemân, Çargâh hemân, Yekgâh Pençgâh evi, Yekgâh Râst evi, Dügâh hemân, Segâh hemân, Çargâh hemân, tizye giden budur*” (Kitâbü-Edvâr, 15. yy. : 9a).⁵¹⁷ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

⁵¹⁶ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makam anlatımında da makamın vakitler bahsinde geçtiği tespit edilmiştir (Cevher, 2004: 20).

⁵¹⁷ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da Selmek makamının anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 10).

Şekil 3. 603. Kitâb-ı Edvâr'da verilen tanıma göre Selmek makamı dizisi

Seydî'ye göre Selmek makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan "El-Matlâ" adlı eseri incelendiğinde, makama âvâzeler kısmında 3. sırada yer vermiş ve tarifini de şöyle yapmıştır:

*“Üçüncü âvâze Selmekdür işit hey
Hûş açgıl çeşm-i semün cânıla key
Bunun bil mahreci Zengûle'dendür
Mehattı Râst evine nice iner gör”.*

Bu tarifte, makamın Zengûle'den türeme bir makam olduğu belirtilmiş, karar perdesinin ise Râst perdesi olduğu vurgulanmıştır (Seydi, 1504: v10b).⁵¹⁸

Mahmûd b. Abdülazîz'e göre Selmek makamı (15. yy.):

Mahmud, bin Abdülazîz'in, İstanbul'da, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye yazmalarında bulunan *Makâsîdü'l-Edvâr* adlı eser incelendiğinde, Selmek makamının avâzelerde 2. sırada verildiği, makamın üç ayrı dizisi olduğu belirtilmektedir. Verilen tüm diziler Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî ile aynıdır (Abdülazîz, 1508: v31a).⁵¹⁹

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. 13. yy.'da, ilk olarak Urmevî'nin yaptığı tanım, Acem'li Râst dizisine benzemektedir. Şirâzî'nin tanımı incelendiğinde iki dizi verdiği görülmektedir. Birinci

⁵¹⁸ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları ile ilgili bulgular aynıdır (Arısoy, 1988: 114).

⁵¹⁹ Kanık'ın üzerinde çalıştığı, "Mahmud Bin Abdülaziz'in "Makasîdü'l-Edvar" Adlı Eseri" adlı doktora tezinde, makam ile ilgili bulguların aynı olduğu saptanmıştır (Kanık, 2011: 71,152).

dizisi; Urmevî ile aynı iken, ikinci verdiği dizide; Râst makamı dizisi olduğu saptanmıştır. Ancak, karar sesinin Çargâh olması göçürülme ihtiyacı doğurduğundan, Çargâh yerine Râst kararlı olduğu tahmin edilmiştir.

2. 14. yy.'da Selmek makamı ile ilgili ilk ve tek tanım Safedî'den gelmiştir. Safedî makamın Isfahân ve Zengûle nağmelerinden oluştuğunu söylemiş. Bu sonuca göre; iki dizisi ortay çıkmış olan Safedî'nin bu iki makamı çeşni olarak düşünülmüş ve değerlendirmeye alınmıştır. Çünkü günümüz nazariyatı incelendiğinde Selmek makamının Gerdâniye makamının tersi olduğu söylenmektedir. Özkan, Râst sonrası Uşşâk'lı biten Gerdâniye makamının, Hüseyinî sonrası, Râst bittiğinde günümüz Selmek makamını oluşturmuş olduğunu sacunmuştur (Özkan, 2006: 596).

3. 15. yy.'da makamın ilk tanımı Merâgî'den gelmiştir. Merâgî makam ile ilgili üç adet dizi vermiştir. Birinci dizisinde; Yegâh'tan başlayan bir Râst altıslısı oluşturmuş, ikinci dizisinde; Râst makamı dizisinin tamamını göstermiş, üçüncü dizisinde ise çıkıcı olarak Râst altıslısını göstermiş, ancak inici diziyi verdiği Hüseyinîaşîrân'da karar verdiği için dizinin hiç bir makama denk gelmediği görülmektedir. İnici dizisi, Hüseyinîaşîrân'da değil, Yegâh'ta bitmiş olsaydı, Râst perdesine göçürüldüğünde Zirgûle'li Sûznâk makamını işaret ettiği görülecekti. Ancak, tanımın ilk 15. yy. tanımı olmasından dolayı, inici dizi Zirgûleli Sûznâk olarak çeşnilerde kullanılmak üzere değerlendirmeye alınmıştır.

4. Kırşehirli'nin vermiş olduğu tanım incelendiğinde, Merâgî'nin verdiği üç diziden Râst ve Zengûle tanımlarından etkilendiği tespit edilmiş ve esas dizi olarak değerlendirmeye alınmıştır.

5. Sükrullâh, makam ile ilgili tanım vermemiş, sadece makamın avazelerde 3. sırada adını zikretmekle yetinmiştir.

6. Dilşâd'da, makamın anlatımına rastlanılmamıştır, sadece avâzelerde 3. sırada olduğu belirtilmiştir.

7. Abdullâh'ın verdiği tarif, Merâgî'nin tarifine uymuş ve aynı diziyi vermiştir.

8. Şirvânî, makamı 4. avâze olarak göstermiş, makam açıklamasında bulunmamıştır.

9. Lâdikli'nin verdiği ilk dizinin, Dügâh ile başladığı varsayıldığında, Saba dörtlüsü yaptığı görülmektedir. Lâdikli'nin verdiği ikinci dizinin Merâgî'nin verdiği ilk dizi ile örtüştüğü görülmektedir.

10. Abdülazîz'in, verdiği dizilerden Zengûle ve Râst beşlisi, Merâgî'de bulunduğundan, Abdülazîz'in dizisi esas dizi olarak değerlendirmeye alınmıştır.

11. Tirevî, makamın Zengûle ve Büzürk'ten meydana geldiğini savunmuştur. Merâgî'de Zengûle dizisinin de olması, bu tarifi çeşnilerde yer almasını sağlamıştır.

12. Rûh – Perver'deki makam tarifi incelendiğinde, tanımın olmadığı, makamın sadece vakitlerin anlatımında olduğu tespit edilmiştir.

13. Kitâb-ı Edvâr'da anlatım, Merâgî'nin Râst tanımına uymaktadır.

14. Seydî'de, şiirsel anlatım ile yapılmış tanımın, Zengûle ile Râst birleşimi olduğu tespit edilmiş, Zengûle dizisinin Merâgî'de olmasından dolayı da, tanım değerlendirmeye alınmıştır.

15. Mahmûd b. Abdülazîz'in yapmış olduğu tarifler incelendiğinde, tariflerinin babası Abdülazîz ile aynı verdiğinden değerlendirmeye alınmıştır.

Bu sonuçlara göre; 13. yy. Urmevî ile gelen ilk tanım ile makamın çatısını oluşturduğu tespit edilmiştir. 15. yy.'da da makamın esas diziyi oluşturduğu görülen 10 adet Merâgî, tanımı olduğu saptanmıştır. Edvârlardaki makam anlatımlarının sonucunda, Hüseyinî makamı'na ek bir çeşni olarak Zengûle ve Isfahân makamının eklendiği, karara giderken de Râst makamı ile karar vermesi gerektiği düşünülmüştür.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Râst,

Yedeni: Irâk,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

Tizde Genişleme: Gerdâniye'de Râst, Hüseyinî'de Hüseyinî,

Çeşniler: Isfahân, Zengûle,

Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makamın, inici - çıkıcı olması sebebiyle, makam, seyire güçlüsü olan Nevâ perdesi civarından başlar, Uşşâk ile Hüseyinî makamı karışık olarak işlendikten sonra, Hüseyinî perdesinde asma kalışları kullanır. Tiz genişleme ve çeşnilerini de yaptıktan sonra, Râst makamına geçki yapar. Karara doğru, Peste Doğru Genişleme gösterip, yerinde Râst makamı ile karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Selmek makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 604. Selmek makamı I. dizisi

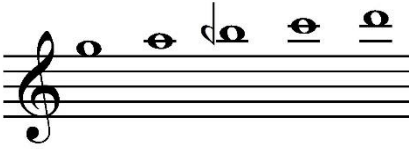
Şekil 3. 605. Selmek makamı II. dizisi

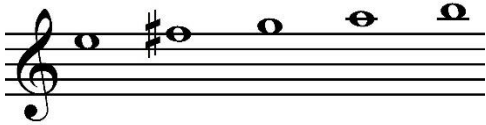
Şekil 3. 606. Selmek makamı III. dizisi

Şekil 3. 607. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Şekil 3. 608. Gerdâniye'de Râst genişlemesi

Şekil 3. 609. Hüseyinî'de Hüseyinî genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 610. Yerinde İsfahân makamı dizisi

Şekil 3. 611. Yerinde Zengûle dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 12 adet sözlü, 5 adet saz, toplamda 17 adet eser ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında, 20. yy.'da yaşamış olan, en eski bestekârın Muallim İsmâil Hakkı Bey olduğu tespit edilmiştir. Ancak, makamın tanıma en uygun bestenin aynı yy.'da yaşamış olan Refik Fersan'ın saz semâisi olduğu saptanmış ve örnek eser olarak sunulmuştur.

Fersan'ın bu makamdaki saz semaisinin 3 adet nüshasından donanımı en uygun olanı seçilmiş ve açıklama yoluna gidilmiştir.

Eserin ilk hanesinde; Fersan'ın ilk hanede, Uşşâk ve Râst karışımı bir seyir gösterdiği ve ardından Nişâbur çeşnisi kullandığı göze çarpmaktadır. Teslimde; Uşşâk makamı seyri ile başlayan ezgiler yerini Isfahân makamına bıraktıktan sonra Yegâh'ta Râst genişlemesinin ardından, makam yerinde Râst makamı ile karar vermiştir. Eserin ikinci hanesinde ise; öncelikle Uşşâk seyri yapılmış, daha sonra Segâh makamına kısa bir geçki yapıp Zengûle çeşnisi ile teslim girişi verilmiştir. Üçüncü hanede; Her hangi bir geçki yapılmamış, tiz bölgelerdeki genişlemeleri müteakip, Nevâ perdei ile teslim girişi verilmiştir. Dördüncü ve son hanede ise; eksik Segâh beşlisiyle, makam işlenmiş ve Segâh makamı ile karar vermiştir.

Aksak semâî
(♩ = 120)

SELMEK 'SAZ SEMÂÎSİ

Refik Ferson

Cüneyt Kosal

Şekil 3. 612. Selmek makamında eser örneği⁵²⁰

⁵²⁰ Bu eserin notası TRT arşivinin içerisinde bulunan, Cüneyt Kosal'ın el yazısı ile yazmış olduğu nota arşivinden elde edilmiştir.

SELMEK SAZ SEMÂSİ (ŞARH-2)

Refik FENAN

Refik Fenan'ın el yazısı bir nota ile
 İst. Bebeliye Konağında No. 711. 645
 Sayılı notadan yazıldı, 31.1.1992
 İsmail Koral

Şekil 3. 607. Selmek makamında eser örneği devam

Selmek Makamı

The musical score for Selmek Makamı is written in a single melodic line in 10/8 time. The key signature is one sharp (F#). The piece begins with a mezzo-forte (mf) dynamic. The notation includes eighth and sixteenth notes, often beamed together, with slurs and accents. There are also some triplets and a ritardando (rit.) marking. The piece concludes with a mezzo-forte (mf) dynamic.

Şekil 3. 613. Selmek makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.45. Sipihr makamı ⁵²¹

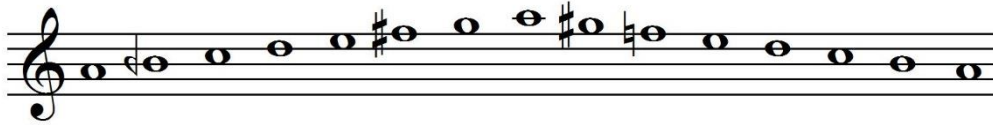
Kırşehirli Yusuf'a göre Sipihr makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Sipihr makamının iki farklı anlatımına rastlanılmıştır. Terkiplerde 38. sırada yer aldığı tespit edilmiş olan makamın ilk tanımı şöyledir: “*Sipihr oldur kim Muhâyyer Agâze ide. Hisâr yüzünden Kûçek karâr ide*”. Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 614. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Sipihr makamı I. dizisi

Teşrih-i makâm-ı Sipihr olarak verilen ikinci tanım ise şöyledir: “*“Siphr oldur kim, Muhâyyer Agâze idüüb Şehnâz ve Acem ile Hüseyinî'ye gelüb, Nevâ ve Çargâh ve Segâh'dan Dügâh'a karâr ide”* (Kırşehrî, 1410: v10b, 11b, 12a). ⁵²² Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 615. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Sipihr makamı II. dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın, terkipler bölümünde 40. sırada olduğu tespit edilmiş, anlatımı ise şöyledir: “*Sibahr oldur kim, tiz Dügâh âgâz ide, Hisar yüzünden Kûçek evinde karâr ide*” (Kırşehrî, 1469/1411: v16a). ⁵²³ Bu tarifile Harîrî'nin Risâle'ye sadık kaldığı, aynı zamanda yorum yapmış olduğu düşünülebilir. Bu tanıma göre dizisi şöyledir:

⁵²¹ Makamın ilk bilgisine XV. yy.'da yaşamış olan Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde rastlanıldığına göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edilmiş olduğu düşünülebilir.

⁵²² Kâmiloglu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, Kırşehir'li Yusuf'a ait olduğu bilinen Mûsikî Risâlesi'nde de, makamın açıklaması aynıdır (Kâmiloglu, 1998: 37, 40).

⁵²³ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde makamın tanımı aynıdır (Doğrusöz, 2007: 105).

Şekil 3. 616. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Siphir makamı III. dizisi

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Siphir makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf’a ait olduğu düşünülmektedir. Makalede Siphir makamına terkiplerde yer verilmiş ve dizisi şöyle açıklanmıştır: “*Siphir oldur kim, Muhâyyer âgâz ide, Hisâr yüzinden Kûçek karâr ide.*” Bu tarifin, Kırşehirli’nin verdiği ilk tarif ile aynı olduğu saptanmıştır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 22, 23).⁵²⁴

Şükrullâh’a göre Siphir makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh’ın, İstanbul’da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makama terkiplerde 18. sırada yer verdiği görülmektedir. Eserde makamın anlatımını şöyledir: “*Siphir oldur ki Muhâyyer başlana ve Hisâr yüzünden Kûçek karar ide.*” Bu tarif, Kırşehirli’nin verdiği tarif ile aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v118b).⁵²⁵

Şükrullâh, ayrıca İstanbul’da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmî’l-Edvâr* adlı eserinde, makamın açıklamasını *Edvâr-ı Mûsikî*deki gibi yapmıştır (Şükrullâh, 15. yy. : v118b).⁵²⁶

Bedri Dilşâd’a göre Siphir makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd’ın, Ankara’da Millî Kütüphane’de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, Siphir makamı ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

⁵²⁴ Doğrusöz’ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklaması aynıdır (Doğrusöz, 1997: 28).

⁵²⁵ Kamiloğlu’nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvar-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam bulguları aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 168).

⁵²⁶ Şirinova’nın, “Şükrullah’ın “İlmü’l Edvâr’ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına *Edvâr-ı Mûsikî*’de olduğu gibi makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 263).

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan Siphir makamına, avâzeler bölümünde 3. sırada yer verildiği tespit edilmiştir. Dilşâd, makam ile ilgili perde, aralık veya dizi bilgisi vermese de, bir dörtlüğünde makamın Muhâyyer makamı sonrası, Hisâr perdesine gelip, Kûçek karar verdiğini belirtmiştir (Dilşâd, 1427: 202).⁵²⁷

Makamın dizisi, Şükrullâh'ın dizisiyle aynıdır.

Hızır b. Abdullâh'a göre Siphir makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, Abdullâh, Siphir makamını, 60 terkîbinin içerisinde 39. sıraya koymuş ve makamı şöyle tarif etmiştir: “*Muhâyyer âgaz ide Hisâr yüzünden Kûçek karâr ide.*” Bu tarifin, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynı olduğu tespit edilmiştir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 144b).⁵²⁸

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l- Edvârı* incelendiğinde makamın anlatımının aynı olduğu görülmüştür (Hızır b. Abdullâh, 1441: 121a).⁵²⁹

Kadızaâde Mehmed Tirevî'ye göre Siphir makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerde 21. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyle yapılmıştır: “*Siphir oldur kim, tiz Dügâh hânesinden ağâze idüb, Hisâr yüzünden inüb, Kûçek hânesinde karâr idersin.*” Bu tarifin, Kırşehirli'nin ikinci tarifiyle aynı olduğu tespit edilmiştir (Tirevî, 1488:180b).

Ayrıca Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinde, makam tarifi şöyle yapılmıştır: “*Kâide-i Muhâyyer ile icrâyı seyri Hisâr ve Kûçek*

⁵²⁷ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :733).

⁵²⁸ Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın bulgularının aynı olduğu saptanmıştır (Çelik, 2001: 74).

⁵²⁹ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, makam ile ilgili tarifin aynı olduğu tespit edilmiştir (Özçimi, 1989, 207).

yüzinden Dügâh karâr ide.” Bu tarifin de ilk tarif ile aynı olduğu saptanmıştır (Tirevî, 1775: 7b).⁵³⁰

Rûh - Perver’de Sipihir makamı (15. yy.):

Hollanda’da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver’de Nihâvend-i Rûmî makamının dizisi ile ilgili açıklama şöyle yapılmıştır: “*Sipihir oldur kim, Muhâyyer âgâz idüp, Hisâr yüzinden, Kûçek karâr eyleye.*” Bu tarifin, Kırşehirli’nin ikinci tarifıyla aynı olduğu saptanmıştır (Rûh-Perver, 15. yy. : 11a).⁵³¹

Kitâb-ı Edvâr’a göre Sipihir makamı (15. yy.):

İngiltere’nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbül Edvâr’da, Sipihir makamının Sebahr olarak geçtiği tespit edilmiştir. Makamın perdeleri şöyle verilmiştir: “*Sebahr oldur kim, Muhâyyer âgâz ide, Hisâr yüzünden ine, Kûçek evinde karâr ide*”. Bu tarifin, Kırşehirli’nin ikinci tarifıyla aynı olduğu tespit edilmiştir (Kitâbül-Edvâr, 15. yy. : 12b).⁵³²

Seydî’ye göre Siphir makamı (15. yy.):

Seydî’nin, İstanbul’da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 33. sırada olduğu tespit edilmiştir. Seydî’de Se-Bahr olarak geçen makam ismi diğer edvârlara bakıldığında, bu ismin Sipihir makamı ile örtüştüğü tespit edilmiştir. Seydî’de makam şiirsel bir anlatımla şöyle açıklanmıştır:

“Dügâh’un Evcî’ne dirler Muhâyyer
Muhâyyer’den ger âgâz idesin ter
Hisâr yüzünden in Kûçek karâr it
Se-Bahrı iş bu veçhile şikâr et.”

⁵³⁰ Özcan’ın, üzerinde çalıştığı, Kadızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımı aynıdır (Uygun, 1990: 44, 49).

⁵³¹ Cevher’in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver’de makam anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 18).

⁵³² Cevher’in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr’da Sipihir makamının anlatımı Kitâb-ı Edvâr ile örtüşmektedir (Cevher, 2004: 14).

Bu tarifi, Kırşehirli'nin verdiği tanımla örtüştüğü tespit edilmiştir (Seydi, 1504: v16a).⁵³³

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. 15. yy.'da, ilk olarak Kırşehirli'den gelen tanım iki tanedir. Kırşehirli, makama birinci tanımında; Muhâyyer makamı sonrası Kûçek makamı ile karar verir derken, ikinci tanımında; tanımın diğer üstâdların açıklamalarından duyduğunu belirtmiş ve teşrih olarak verdiği makam tanımında; Muhâyyer makamı sonrası Şehnâz makamına değinip Kûçek karar verdiğini savunmuştur.

2. Makamın tanımını, Şükrullâh, Dilşâd, Abdullâh, Tirevî, Rûh - Perver, Kitâb-ı Edvâr ve Seydî'nin yapmış oldukları tanımında, Kırşehirli'nin verdiği birinci tanımının aynısı olmasından dolayı, birinci tanım esas makam olarak değerlendirmeye alınmış, ikinci tanımında bulunan ve sadece Kırşehirli'de tespit edilmiş olan Şehnâz makamı dizisi çeşni olarak kullanılmıştır.

Bu sonuçlara göre; 15. yy.'da Kırşehirli ile gelen ilk tanımın, Sipihr makamının çatısını oluşturduğu tespit edilmiştir. 15. yy.'da makamın esas diziyi oluşturduğu görülen 8 adet tanımın da Kırşehirli'ye ait olduğu saptanmıştır.

Edvârlardaki makam anlatımlarının sonucunda, makamın, Muhâyyer, Şehnâz ve Kûçek makamlarının birleşiminden oluştuğu saptanmıştır. Böylelikle makamın kararının Dügâh olduğu görülmüştür.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Hüseyinî, Çargâh,

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Nadiren Yegâh'ta Râst,

---

⁵³³ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ile aralıkları Kırşehirli ile örtüşmektedir (Arısoy, 1988: 148).

Tizde Genişleme: Muhâyyer'de Hüseyinî, Gerdâniye'de Hicâz,

Çeşniler: Şehnâz,

Seyri: İnici.

Makamın, inici olması sebebiyle, makam, seyire güçlüsü olan Hüseyini perdesi ile Muhâyyer perdesi civarında başlar. Tiz bölgelerde gezindikten sonra, Hüseyini perdesinde asma kalışlar yapar, sıkça Şehnâz çeşnisi yapan makam daha sonra yerinde Uşşâk asma karar verir. Tekrar tiz bölgelerde gezinip, Şehnâz makamına değinir ve Hüseyinî perdesinde yarım kararlar verip, II. güçlüsü olan Çargâh perdesini alır ve Kûçek makamına geçki yapar. Nâdiren Peste Doğru Genişleme yapan makam yedeni olan Râst perdesi ile yerinde Sabâ dörtlüsü ile karar verir.

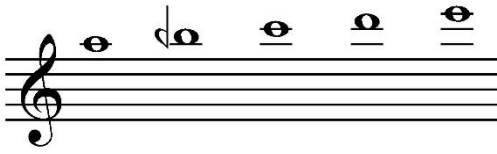
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Sipihr makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

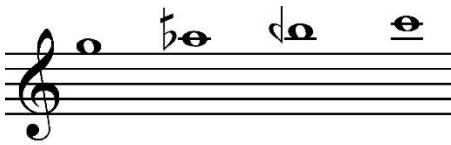
Şekil 3. 617. Sipihr makamı I. dizisi

Şekil 3. 618. Sipihr makamı II. dizisi

Şekil 3. 619. Muhâyyer'de Hüseyinî genişlemesi

Şekil 3. 620. Gerdâniye'de Hicâz genişlemesi

Şekil 3. 621. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 622. Hüseyinî'de Hicâz dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 31 adet sözlü, 7 adet saz, toplamda 38 adet eser ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında, en eski tarihli bestenin 17. yy.'da yaşamış olan Kantemiroğlu'na ait olduğu tespit edilmiştir. Ancak, Kantemiroğlu'nun peşrevinin notası incelendiğinde, eserin tanım ile uyum göstermediği ve karara doğru Kûçek makamı ile bitmediği saptanmıştır. Bu yüzden bu eser değerlendirmeye alınmamış, 18 - 19. yy.'larında yaşamış olan, Dilhayat kalfa'nın peşrevi esas alınmıştır. Dilhayat kalfa, makamın donanımını günümüz makam donanımına göre düzenlemiş, ancak, seyri Kırşehirli'nin tanımına, en azından kararı açısından daha yakın bulunduğundan değerlendirmeye alınmış ve Seyr-i Nâtık örneği için kılavuz nota seçilmiştir. 3 adet nüshası bulunan Dilhayat'ın peşrevinin, notasının daha anlaşılır olması sebebiyle 1. nüshası kullanılmıştır.

Eserin ilk hanesinde; Dilhayat, Şehnâz makamı ile başlayıp, Bayâtî geçki yapmış ve Kûçek makamı ile karar vermeden mulâzimeye gitmiştir. Mülâzimedede; klasik Kûçek makamı dizisinin dışına çıkmamış ve Râst yedeni ile makam Dügâh'ta karar vermiştir. Eserin ikinci hanesinde ise; Dilhayat, Nevâ'da Bûselik dizisini tercih etmiş, sonra tekrar Kûçek makamı ile karar vermeden, haneyi mülâzimeye teslim etmiştir. Üçüncü hanede; makam işlenişi açısından ikinci hane ile aynı geçkilere sahip olan III. hane, sona doğru yine Kûçek makamı ile karar vermeden haneyi mülâzimeye teslim etmiştir. Dördüncü ve son hanede ise; yine Nevâ'da Bûselik makamı işlenmiş ve en sonda Kûçek makamı ile karar vermeden, hane mülâzimeye teslim edilmiştir.

Dilhayat Kalfa'nın bu peşrevinde Kırşehirli'nin tanımına bir aykırılık bulunmamıştır. Ancak, üç hanenin de ard arda Nevâ'da Bûselik makamını işlemiş olması, eseri kısır hale

getirmekten öteye geçememiştir. Oysa Kırşehirli'nin ve diğerlerinin verdiği toplam sekiz tanımda da makamın özellikle Muhâyyer ile başlaması gerektiğinin altı çizilmiştir. Dilhayat'ın peşrevinde, makamın tanımından geriye kalan bazı eksik diziler, makamın nazariyatının daha anlaşılabilir olabilmesi açısından, Seyri Nâlık örneği'nde gösterilip, değerlendirilmeye sunulmuştur.

SİPIHR PEŞREV

USÛL: MUHAMMES

BESTE: TANBURI
DİLHAYAT KALFA

Birinci Hane

Mulâzime §

İkinci Hane

Şekil 3. 623. Sipihr makamında eser örneği

Uçuncü Hane

Dördüncü Hane

Bu eser TRT Müzik Dairesi Arşivinden alınmıştır.

Şekil 3.618. Sipih makamında eser örneği devam

Sipihir Makamı

The musical score for Sipihir Makamı is presented in eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 10/8. The score includes various dynamics such as *f* (forte), *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano), and *p* (piano). Articulations like accents and slurs are used throughout. There are also triplets and a *rit.* (ritardando) marking. The notation includes eighth and sixteenth notes, often beamed together, and rests.

Şekil 3. 624. Sipihir makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.46. Sultân-î Irâk makamı ⁵³⁴

Kırşehirli Yusuf'a göre Sultân-î Irâk makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Sultân-î Irâk makamının sadece teşrih anlatımlarında olduğu tespit edilmiştir ve makamın anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Sultân-î Irâk, Isfahân yüzünden hareket ile Irâk perdesine inüb ve yine tam perdeler ile çıkub Dügâh'da karâr ider*” (Kırşehrî, 1410: v10b, 11b, 12a).⁵³⁵ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 625. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Sultân-î Irâk makamı dizisi

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Sultân-î Irâk makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 2. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Nâyi Ali Dede'ye ait olduğu düşünülmektedir. Makalede Sultân-î Irâk makamına terkiplerde yer verilmiştir. Makamın dizisi şöyle açıklanmıştır: “*Sultân-î Irâk, Isfahân yüzünden hareket ile Irâk perdesine inüb ve yine tam perdeler ile çıkup Dügâh'da karâr ider*” Bu tarifin, Kırşehirli'nin verdiği tarif ile aynı olduğu saptanmıştır (Kırşehirli, 15. yy. 131/2: 28).⁵³⁶

⁵³⁴ Makamın ilk nazari bilgisi XV. yy. da Kırşehirli'nin “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinden geldiğine göre, makam XV. yy. veya öncesinde terki edilmştir.

⁵³⁵ Kâmiloloğlu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin *Risâle-i Mûsikî*'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, Kırşehir'li Yusuf'a ait olduğu bilinen *Mûsikî Risâlesi*'nde, makamının anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Kâmiloloğlu, 1998: 74).

⁵³⁶ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı *Risâle-i Mûsikî*deki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklaması aynıdır (Doğrusöz, 1997: 67).

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. 15. yy.'da, ilk ve tek tanıma sahip olan Kırşehirli'nin anlatımında, makamın öncelikle İsfahân, sonra Irâk ve son olarak da Dügâh perdesinde yerinde Uşşâk makamı ile karar verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Bu sonuca göre; 15. yy.'da Kırşehirli ile gelen tanımın, günümüz notaları ile eşleştirildiğinde, tanıma uyum sağladığı görüldüğünden, günümüzdeki Sultân-î Irâk makamının çatısını oluşturduğu söylenebilir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

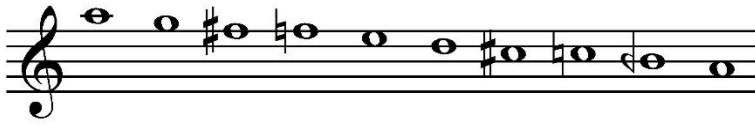
Tizde Genişleme: Muhâyyer'de Uşşâk,

Çeşniler: Nişâbûr,

Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makamın, inici - çıkıcı olması sebebiyle, makam, seyire güçlüsü olan Nevâ perdesi ile Nişâbûr çeşnisi veya İsfahân makamı ile başlar. Nevâ'da asma kalışlarını gösterdikten sonra tiz bölgedeki genişlemelerinin tamamlar ve gerekli çeşnileri yapıp, Peste Doğru Genişlemesini de gösterir ve Irâk'ta asma kararlar verir. Son olarak, karara giderken Uşşâk makamına geçki yapar ve Râst yedenini kullanarak yerinde Uşşâk makamı ile karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Sultân-î Irâk makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

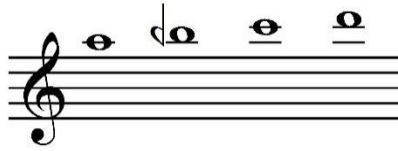
Şekil 3. 626. Sultân-î Irâk makamı I. dizisi

Şekil 3. 627. Sultân-î Irâk makamı II. dizisi

Şekil 3. 628. Sultân-î Irâk makamı III. dizisi

Şekil 3. 629. Muhâyyer'de Uşşâk genişlemesi

Şekil 3. 630. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 631. Yerinde Nişâbûr dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 9 adet sözlü, 10 adet saz, toplamda 19 adet eser ismine rastlanılmıştır. Ancak, bunlardan 4 adet saz eserinin notasına ulaşamadığından, toplamda 15 eserin notasında incelemeler yapılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında, en eski tarihli bestenin 17. yy.'da yaşamış olan Kantemiroğlu'na ait olduğu tespit edilmiştir. Kantemiroğlunun aynı usulde iki peşrevi bulunmuştur. Ancak, 1 numaralı peşrevin iki nüshası olduğundan incelemeye alınmıştır. İnceleme sonrası aynı usulde olan peşrevin notalarının birbirinden farklı olduğu saptanmıştır. Bu nedenle, başka nüshası olmayan ve Wright'in, Kantemiroğlu'nun edvarından çevirip, günümüz perdelerine ve nazariyat sistemine göre transpoze etmiş olduğu 2 nolu peşrevi makamın nazariyatı ile ilgili bilgiler içerdiğinden örnek eser olarak sunulmuştur.

Eserin ilk hanesinde; Kantemiroğlu, esere Nevâ perdesi ile başlayıp kısaca Isfahân gösterdikten sonra Irâk perdesine düşmüş ve oradan da çıkıp Uşşâk makamı ilke karar vermiştir. Mülâzimedede; Nevâ'da Râst dizisi ile başlamış, ardından Irâk perdesine düşmüş, Bestenigâr makamına kısaca değinmiş ve yine yerinde Uşşâk makamı ile karar vermiştir. Eserin ikinci hanesinde ise; Isfahân başlamış ve Sabâ makamına geçki yapmıştır. Sonrasında ise, Irâk makamını işlemiş ve yerinde Uşşâk makamı ile karar vermiştir. Kantemiroğlu, bu peşrevi üç hane bestelediğinden dolayı üçüncü ve son hanede; Hüseyînâşîrân perdesinden başlamak suretiyle Hüseyînî makamına değinmiş ve karara doğru Irâk perdesini gösterip Uşşâk makamı il karar vermiştir. Ancak, Kantemiroğlu'nun verdiği Uşşâk kararların mülâzime dâhil olmak üzere, III. hanesi haricinde hepsi son ölçülere denk geldiğinden, bitiş hissi uyandırmadığı kanaati getirilmiştir.

Kantemiroğlu'nun peşrevinde, makamın tanımından geriye kalan bazı eksik seyirler, makamın nazariyatının daha anlaşılabilir olabilmesi açısından, Seyri Nâtık örneği'nde gösterilip, değerlendirilmeye sunulmuştur.

Kantemiroğlu sultani irak — devr-i kebir

1. 152

The image displays a musical score for the piece "Kantemiroğlu sultani irak — devr-i kebir". The score is written for multiple instruments, including H1, M, B, C, and H2. The time signature is 14/8. The key signature is one sharp (F#). The score consists of several staves, each representing a different instrument. The H1 part is the most prominent, featuring a complex melodic line with many sixteenth and thirty-second notes. The other instruments provide accompaniment and harmonic support. The score is written in a traditional notation style, with notes and rests clearly marked on the staves.

Şekil 3. 632. Sultân-î Irâk makamında eser örneği⁵³⁷

⁵³⁷ Bu eserin notası TRT arşivindeki Ower Wright'in nota koleksiyonundan elde edilmiştir.

3) Burada 65/143-68/146 (and thence Popescu-Județ 17 (339-41)). 1 = ♩ . Time signature 14 : 4.

M b: -1, 2: 1 $\text{d} \text{c} \text{#} \text{B} \text{d}$.

H2 a 1: 6 c .

H3 a 1: 7 $\text{G} \text{F} \text{#}$.

H3 b 1: 1 $\text{d} \text{c} \text{#} \text{d}$, 4 $\text{e} \text{#}$ ($\text{♩} \text{♩} \text{♩}$), 5 $\text{e} \text{d} \text{c} \text{B} \text{d}$, 13-14 A .

(There are some minor inaccuracies in the durational values, generally involving the omission of dots.)

*Hamparsum 86-87.

*TMK, 3, no. 315. 1 = ♩ . Time signature 28 : 4. Tempo $\text{♩} = 80$.

*MA no. 239. 1 = ♩ . Time signature 14 : 2. Tempo $\text{♩} = 40$.

(H1>H1, M a>H2, M b>H3, M c>H4, H2>Ø, H3>Ø.)

Şekil 3.611. Sultân-î Irâk makamında eser örneği devam

Sultân-î Irâk Makamı

The musical score for Sultân-î Irâk Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 10/8. The dynamics and articulations are as follows:

- Staff 1: *mf*, *mf*, *mp*
- Staff 2: *mp*
- Staff 3: *mf*, *mp*, *mf*
- Staff 4: *f*, *mf*, *mp*
- Staff 5: *mf*, *mp*, *f*
- Staff 6: *p*, *mf*, *mp*
- Staff 7: *mf*, *mp*
- Staff 8: *f*, *mf*, *mp*, *rit.*

Şekil 3. 633. Sultân-î Irâk makamında Seyr-i Nâtık örneği

3.3.47. Türkî Hicâz makamı ⁵³⁸

Kırşehirli Yusuf'a göre Türkî Hicâz makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehirî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Hicâz-ı Türkî makamının terkiplerde yer aldığı tespit edilmiş, seyri şöyledir: “*Türkî Hicâz oldur kim, Hisâr göstere, Uzzâl yüzinden ine yine Hicâz karâr ide*” (Kırşehirî, 1410: v10b, 11a). ⁵³⁹ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 634. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Türkî Hicâz makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın 14. terkip olduğu tespit edilmiş ve seyri şöyledir: “*Türkî Hicâz oldur kim, Hisâr göstere, Uzzâl yüzünden, yine Hicâz karâr ide*”. Harîrî'nin de makama sadık kaldığı görülmektedir (Kırşehirî, 1469/1411: v15a). ⁵⁴⁰

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Türkî Hicâz makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Makalede Türkî Hicâz makamına terkiplerde yer verilmiş ve şöyle açıklanmıştır: “*Türkî Hicâz oldur kim Hisâr göstere, Uzzâl yüzünden ine yine Hicâz karâr ide*” (Kırşehirli, 1410. 131/1: 21). ⁵⁴¹

Bu anlatım, Kırşehirli'nin risâlesindeki anlatımla birebir uyum sağlamaktadır.

⁵³⁸ Makamın nazârî bilgisi ilk olarak Kırşehir'li Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde görüldüğüne göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

⁵³⁹ Kâmiloğlu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehirî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın tarifi aynıdır (Kâmiloğlu, 1998: 37,38).

⁵⁴⁰ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehirî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde makamın dizisi aynıdır (Doğrusöz, 2007: 98).

⁵⁴¹ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklaması aynıdır (Doğrusöz, 1997: 27).

Şükrullâh'a göre Türkî Hicâz makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh'ın, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makama avâzelerde 26. sırada yer verdiği görülmektedir. Eserde makamın anlatımını şöyledir: “*Türkî Hicâz oldur ki, Hisâr göstere ve Uzzâl yüzünden ine Hicâz karâr ide.*” Bu tarifin, Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde aynı olduğu tespit edilmiştir (Şükrullâh, 15. yy. : v119a).⁵⁴²

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makama 35. faslında yer vermiş ve makamın açıklamasını *Edvâr-ı Mûsikî*deki gibi yapmıştır (Şükrullâh, 15. yy. : v119a).⁵⁴³

Bedri Dilşâd'a göre Türkî Hicâz makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, Türkî Hicâz makamı ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan Türkî Hicâz makamına terkiplerde yer verildiği görülmektedir. Ancak, Dilşâd'ın makam ile ilgili perde, aralık veya dizi bilgisi verdiği görülmemiştir (Dilşâd, 1427: 200).⁵⁴⁴

Hızır b. Abdullâh'a göre Türkî Hicâz makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l-Edvâr* nüshası incelendiğinde, Türkî Hicâz makamına, 60 terkip içerisinde 16. sırada yer vermiş olduğu görülmektedir. Abdullâh, makam tarifini şöyle vermektedir: “*Hisâr göstere Uzzâl yüzünden ine Hicâz evinde karâr ide*”. Bu tarifin, Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde aynı olduğu tespit edilmiştir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 143b).⁵⁴⁵

⁵⁴² Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvar-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 168).

⁵⁴³ Şirinova'nın, “Şükrullah'ın “İlmü'l-Edvâr'ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına *Edvâr-ı Mûsikî*'de olduğu gibi yine 35. faslında yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 263).

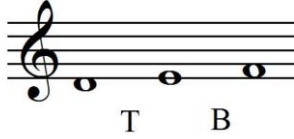
⁵⁴⁴ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :728).

⁵⁴⁵ Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makam tarifi aynıdır (Çelik, 2001: 60).

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l-Edvârı* incelendiğinde makamın anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 120a).⁵⁴⁶

Alişâh B. Hacı Büke'ye göre Türkî Hicâz makamı (? - 1500) 15. yy. :

Büke'nin yazmış olduğu "*Mukaddimetü'l Usûl*" adlı eserinde Türkî Hicâz makamının anlatımına rastlanılmamıştır, ancak 72b varağında, makamı 25. Tabakada göstermiş ve dizisi "A-D-h" olarak belirtilmiştir (Büke, 1500: vr. 72b).⁵⁴⁷ Buna göre dizisindeki üçlü şöyledir:

Şekil 3. 635. Büke'nin verdiği perdeler göre Türkî Hicâz makamı dizisi

Lâdikli Mehmed Çelebi'ye göre Türkî Hicâz makamı (15. yy. :)

Lâdikli, Mehmed Çelebi'nin, 1484 tarihli, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesinde bulunan, "*Zeynü'l-Elhân Fî 'İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân*" adlı eseri incelendiğinde, Türkî Hicâz makamının dizi perdelerinin V-D-A ve aralıklarının da C-T olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1484: v42a).⁵⁴⁸ Bu tarife göre dizisi şöyledir:

Şekil 3. 636. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Türkî Hicâz makamı dizisi

Kadızâde Mehmed Tirevî'ye göre Türkî Hicâz makamı (- 1494) 15. yy.

⁵⁴⁶ Özçimi'nin "Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr" adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, makam ile ilgili verilen tarif aynıdır (Özçimi, 1989, 206).

⁵⁴⁷ Çakır'ın "*Alişah B. Hacı Büke (? – 1500)'nin Mukaddimetü'l – Usûl Adlı Eseri*" adlı doktora tezi çalışmasında, makam ile ilgili bulgular aynı yödedir (Çakır, 1999: 90).

⁵⁴⁸ Pekşen'in üzerinde çalıştığı, "*Zeynü'l-Elhân İsimli Eserin Metin ve Sözlük Çalışması*" adlı doktora tezinde, makamın anlatımı aynıdır (Pekşen, 2002: 65).

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerde 6. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyledir: “*Türkî Hicâz oldur kim, Hicâz yüzünden Segâh gösterüb, çıkub yine Râst hânesinde karâr idersin*” (Tirevî, 1488:180a).⁵⁴⁹ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 637. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Türkî Hicâz makamı dizisi

Rûh - Perver'de Türkî Hicâz makamı (15. yy.)

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Türkî Hicâz makamına şûbeler bölümünde 5. sırada yer vermiş, dairelerde ise 4. daire olarak belirtilmiş, ancak, tanımına rastlanılmamıştır (Rûh-Perver, 15. yy. : 6a, 7a).⁵⁵⁰

Kitâb-ı Edvâr'a göre Türkî Hicâz makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, Türkî Hicâz makamının terkiplerde açıklandığı tespit edilmiş, anlatımı ise şöyle yapılmıştır: “*Türkî Hicâz oldur kim, Hisâr göstere, Uzzâl yüzünden Hicâz karâr ide*”. Bu tarif de Kırşehirli'nin tarifi ile birebir örtüşmektedir (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. : v8a, 12a).⁵⁵¹

Seydî'ye göre Türkî Hicâz makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “El-Matlâ” adlı eseri incelendiğinde, makamın didaktik şiir biçiminde anlatıldığı görülmektedir. Eserde, makamın terkiplerde 44. sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Seydî'nin dizisini ve perdelerini vermediği eserinde makamın anlatımı şöyledir:

⁵⁴⁹ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımı aynıdır (Uygun, 1990: 41).

⁵⁵⁰ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makamın anlatımı bulunamamıştır (Cevher, 2004: 11, 13).

⁵⁵¹ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da makam ile ilgili anlatım aynıdır (Cevher, 2004: 10).

*“Türkî Hicâz oldur kim Hisârun
Yüzinden ide banki görmeye bun
Hicâz evinde ine otura ferhân
Karâr ide itmeye bir yere seyrân”.*

Bu tarîfin, Abdullâh’ın verdiği dizi tarîfiyle aynı olduğu görölmektedir (Seydi, 1504: v17b).

552

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. 15. yy.’da makamın bugünkü çatısını oluşturan ilk tanım Kırşehirli’den gelmiştir. Kırşehirli’ye göre makam; Hisâr başlar, Uzzâl yaptıktan sonra Hicâz karar verir.

2. Sükrullâh’ın, makam tanımını Kırşehirli ile aynıdır.

3. Dilşâd’da, terkiplerde makamdan bahsetmiş, ancak tanımını vermemiştir.

4. Abdullâh’ın verdiği tarif, Kırşehirli’nin tarifine uymuş ve aynı diziyi vermiştir.

5. Büke, Yegâh’tan başlamak üzere üç adet nota vermiştir. Bu bilgi eksik olduğundan değerlendirilmeye alınmamıştır.

6. Lâdikli, Yegâh’tan başlamak üzere üç adet nota vermiştir. Verilen bu üçlü herhangi bir diziyi işaret etmediğinden, Lâdikli’nin bu tanımını değerlendirmeye alınmamıştır.

7. Tirevî, makamın öncelikle Hicâz, sonra Segâh ve kararının da Râst olduğunun belirtmiş ve değerlendirme dışında kalmıştır.

8. Rûh - Perver’de 4. dairede adı geçen makamın tanımına rastlanılmamıştır.

9. Kitâb-ı Edvâr’da anlatım, Kırşehirli’nin tanımına uymaktadır.

10. Seydî’de, şiirsel anlatım ile yapılmış tanımında, Kırşehirli’nin tanımını tekrar edilmiş, farklı bir tanım yapılmamıştır.

Bu sonuçlara göre; 15. yy. ‘da Kırşehirli, verdiği tanım ile bu makamın çatısını oluşturmuştur. 15. yy.’da, makamın esas diziyi oluşturduğu görülen 5 adet Kırşehirli,

---

⁵⁵² Arısoy’un, “Seydî’nin El-Matla’ Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları aynıdır (Arısoy, 1988: 155, 156).

değerlendirme dışında tutulan tek farklı tanım olan Tirevî'nin tanımı ve yine değerlendirme dışında kalan 4 tanımın da olmadığı veya eksik olduğu tespit edilmiştir. Edvârlardaki makam anlatımlarının sonucunda, makamın öncelikle Hisâr göstermesi gerektiği daha sonra, Uzzâl ve ardından Hicâz makamı ile karar vermesi gerektiği belirtilmiştir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Hüseyinî,

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yoktur,

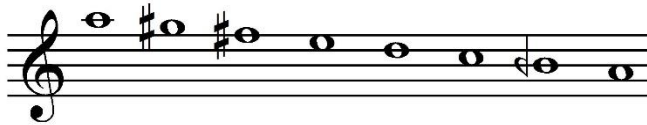
Tizde Genişleme: Hüseyinî'de Hicâz,

Çeşniler: Zirgüleli Hicâz, Uşşâk, Hüseyinî,

Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makamın, inici - çıkıcı olması sebebiyle, makam, seyire güçlüsü olan Hüseyinî perdesi civarından başlar, Hisâr makamını işledikten sonra Hüseyinî makamı ile giriş yapıp Hisâr makamının gerektirdiği perdeleri kullanıp Uşşâk makamı ile asma karar verir. Ardından tekrar Hisâr yapıp tiz bölgelerde gezindikten sonra, çeşnileri uygular ve Uzzâl makamına geçki yapar, bu makamın güçlüsü olan Hüseyinî perdesini terk ederek Nevâ perdesini güçlendirir ve Hicâz makamına geçiş yaptıktan sonra Râst yedeninin gösterip yerinde Hicâz makamı ile karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Türkî Hicâz makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 638. Türkî Hicâz makamı I. dizisi

Şekil 3. 639. Türkî Hicâz makamı II. dizisi

Şekil 3. 640. Türkî Hicâz makamı III. dizisi

Şekil 3. 641. Hüseyinî'de Hicâz genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 642. Hüseyinî'de Zirgüleli Hicâz makamı dizisi

Şekil 3. 643. Yerinde Uşşâk dörtlüsü

Şekil 3. 644. Yerinde Hüseyinî beşlisi

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 4 adet saz eserine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notaların bestekârlarının yaşadıkları tarihlere bakıldığında, 16. yy.'ın sonlarına doğru yaşamış olan, en eski bestekârın II. Gâzi Girây Hân olduğu tespit edilmiştir. Ancak, Girây Hân Hisâr makamına ağırlığı fazla vermiş ve her iki eserinde de Uşşâk makamı ile karar vermiştir. Bu kararların tanıma uymaması sonucunda Girây Hân'ın

eserleri değerlendirmeye alınmamıştır. Bu makamdaki diğer besteci 17. yy.'da yaşamış olan Kantemiroğlu'dur. Kantemiroğlu'nun iki eseri incelendiğinde, peşrevinin Kırşehirli'nin verdiği tanıma daha yakın olduğu saptandığından, örnek eser olarak peşrevi sunulmuştur. Eserin ilk hanesinde; Kantemiroğlu, Zirgûle'li Hicâz makamının kalın bölgelerini kullanarak Nim Zirgûle perdesinin yeden olarak almış ve haneyi sonlandırmıştır. Teslimde; Hicâz makamının dışına çıkılmadan karar verilmiştir. Eserin ikinci hanesinde ise; Hicâz makamı işlendikten sonra, Yegâh perdesinde Nikriz beşlisi ile çeşni yapılmış, sonra Nevâ perdesinde teslime giriş verilmiş. Üçüncü hanede; Nevâ perdesinin üzerine çıkmış ve Râst beşlisini kullandıktan sonra tekrar Hicâz makamına dönüp Nevâ perdesinde kalmış ve teslime giriş vermiştir. Dördüncü ve son hanede ise; Hicâz makamının dışına çıkılmamış ve yine Nevâ perdesi ile teslime giriş verilmiştir. Bu makam üzerinde yapılan çalışma; karar perdesi Düğâh olan makamın, Hisâr makamının işlenmeden sonlandırılması ve dikkate alınmaması sonucunda, bu eksikliğin giderilmesi açısından, Seyr-i Nâlık örneğinde işlenerek, makamın nazariyatına katkıda bulunulması hedeflemiştir.

Kan kumirojla   Berefsan   Hicaz, Tarihî   12, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000

ما بعد قنطرة اول   اصول رفا   پیش از نغمه کما

Şekil 3. 645. Türki Hicâz makamında eser örneği⁵⁵³

⁵⁵³ Bu eserin notası TRT arşivinde bulunan Muâllim İsmâil Hakkı Bey'in nota külliyatından elde edilmiştir.

Türki Hicâz Makamı

The musical score for Türki Hicâz Makamı is presented in eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 10/8. The score includes various dynamics such as *mf*, *mp*, *f*, and *rit.*, along with articulations like accents and slurs. The notation features a mix of eighth and sixteenth notes, often grouped with slurs and accents. The piece concludes with a double bar line and a fermata over the final note.

Şekil 3. 646. Türki Hicâz makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.48. Vech-i Hüseyinî makamı ⁵⁵⁴

Kırşehirli Yusuf'a göre Vech-i Hüseyinî makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 24. sırada yer verilmiş, anlatımı ise şöyledir: “*Vech-i Hüseyinî oldur kim, Hüseyinî evinden Karcığâr Agâze ide, Pençgâh yüzinden Dügâh karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: v11b). ⁵⁵⁵ Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 647. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Vech-i Hüseyinî makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın terkiplerin anlatımlarında 20. sırada olduğu tespit edilmiş ve açıklaması şöyledir: “*Vech-i Hüseyinî oldur kim, Hüseyinî evinde Karcığâr Agâze ide, Pençgâh yüzünden Dügâh karâr ide*” (Kırşehrî, 1411: v15b). ⁵⁵⁶

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Vech-i Hüseyinî makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yy. incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Eserde makama, terkiplerin anlatımında 25. sırada yer verilmiş ve dairesi şöyle açıklanmıştır: “*Vech-i Hüseyinî oldur kim, Hüseyinî evinde Karcığâr Agâze ide, Pençgâh yüzünden Dügâh karâr ide*”. Makamın tanımı Risâle-i Mûsikî ile aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 22). ⁵⁵⁷

⁵⁵⁴ Makamın ilk nazarî bilgisi Kırşehirli'nin “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, geldiğine göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

⁵⁵⁵ Kâmiloğlu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın tanımı aynıdır (Kâmiloğlu, 1998: 39).

⁵⁵⁶ Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde, makam yine 20. sırada terkiplerin anlatımında açıklamıştır (Doğrusöz, 2007: 103).

⁵⁵⁷ Doğrusöz'ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makamı aynı tanımlamıştır (Doğrusöz, 1997: 27).

Şükrullâh'a göre Vech-i Hüseyî makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makamı terkiplerin anlatımında 13. sırada göstermiş ve seyrini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: “*Vech-i Hüseyî oldur kim, Karcığâr göstere Hüseyî tamâm karâr ide*” (Şükrullâh, 15. yy. : v118b).⁵⁵⁸ Bu anlatıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 648. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Vech-i Hüseyî makamı dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, makamı 34. faslında 13. sırada göstermiş ve makamın seyrini ise 35. faslında açıklamıştır. Makamın açıklaması *Edvâr-ı Mûsikî* ile aynıdır (Şükrullâh, 15. yy. : v118b).⁵⁵⁹

Bedri Dilşâd'a göre Vech-i Hüseyî makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamın anlatımını şöyle yapmıştır:

“*Hüseyî'nin üstinde her kim i yâr
Yarım perde âgâz ide Karcığâr
Birez seyr ide Hüseyî yamâm
Karâr eyleye vü dükede kelâm
Anun adı Vech-i Hüseyî ola
Gör üstâddan ilm-i ayni ola*”

(Dilşâd, 1427: 202).^{560 561}

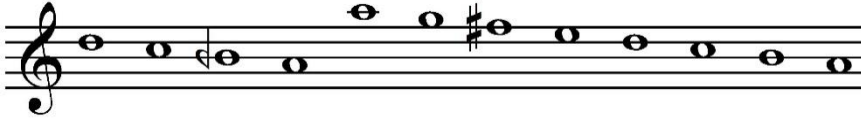
⁵⁵⁸ Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvâr-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 169).

⁵⁵⁹ Şirinova'nın, “Şükrullah “İlmü'l Edvâr'ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına *Edvâr-ı Mûsikî*'de olduğu gibi yine 35. faslında yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 262).

⁵⁶⁰ Ceyhan'ın “*Bedr-i Dilşad'ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :733).

⁵⁶¹ Feyzioğlu'nu makalesinde de makamın tanımı aynıdır (Feyzioğlu, 2008: 144).

Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 649. Dilşad'ın verdiği tanıma göre Vech-i Hüseyinî makamı dizisi

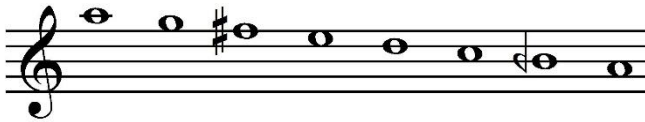
Hızır b. Abdullâh'a göre Vech-i Hüseyinî makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l- Edvâr* nüshası incelendiğinde, makama terkiplerin anlatımında 31. sırada yer verilmiş ve anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Vech-i Hüseyinî oldur kim, Hüseyinî evinden Karcığâr âgâz ide, Pençgâh yüzinden Dügâh karâr ide*”. Bu tarifin, Kırşehirli'nin tarifıyla örtüştüğü saptanmıştır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 144a).⁵⁶²

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l- Edvârı* incelendiğinde, makamın anlatımı şöyle yapılmıştır: “*Vech-i Hüseyinî oldur kim, Hüseyinî evinden Karcığâr âgâz ide, Pençgâh yüzünden Dügâh karâr ide*”. Bu anlatım, ilk anlatım ile aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 120b).⁵⁶³

Kadızâde Mehmed Tirevî'ye göre Vech-i Hüseyinî makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, terkiplerin anlatımında 34. sırada yer verilmiş ve tarifî şöyle yapılmıştır: “*Vech-i Hüseyinî oldur kim, Hüseyinî tamâm Agâze idüb, Acem karâr idersin*” (Tirevî, 1488: v181a). Farklı bir tarif veren Tirevî'nin dizileri şöyledir:

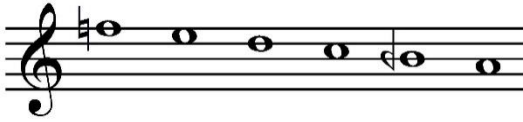

Şekil 3. 650. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Vech-i Hüseyinî makamı I. dizisi

⁵⁶² Çelik'in, “Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi” adlı doktora tezinde, makamın dizisinin aynı olduğu tespit edilmiştir (Çelik, 2001: 69).

⁵⁶³ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde makam tarifî aynı yapılmıştır (Özçimi, 1989: 207).

Şekil 3. 651. Tirevî'nin verdiği tanıma göre Vech-i Hüseyinî makamı II. dizisi

Ayrıca Tirevî'nin, İstanbul'da, Atatürk Kitaplığında bulunan, *Hazâ Risâle-i Edvâr*, adlı eserinin kenarlıklarında bulunan notlarda makam tarifi şöyledir: “*Vech-i Hüseyinî oldur kim, Hüseyinî'den Pençgâh makamda seyrle Dügâh karâr ide*”. Tirevî'nin verdiği bu tarif, Kırşehirli'nin verdiği dizi ile aynıdır (Tirevî, 1775: 13b).⁵⁶⁴

Rûh - Perver'de Vech-i Hüseyinî makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makama, şubelerde 20. sırada yer verilmiş ancak açıklaması veya tanımı yapılmamıştır. Makamın asıl anlatımı terkiplerin anlatımında da olduğu tespit edilmiş ve 31. sırada yer verildiği saptanmıştır. Ruhperver'de makamın tarifi şöyledir: “*Vech-i Hüseyinî oldur kim, Karcığâr gösterüb Hüseyinî karâr eyleye*”. Bu tarifi, Şükrullâh'ın verdiği dizi tanımı ile aynı olduğu tespit edilmiştir (Rûh-Perver, 15. yy. : 11a).⁵⁶⁵

Kitâb-ı Edvâr'a göre Vech-i Hüseyinî makamı (15. yy.)

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, makama terkiplerde 28. sırada yer verildiği saptanmış ve tarifi şöyle verilmiştir: “*Vech-i Hüseyinî oldur kim, Hüseyinî evinden Karcığâr Agâze ide, Pençgâh yüzünden Dügâh karâr ide*”. Bu tarif, Kırşehirli'nin vermiş olduğu tarif ile aynıdır (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. :v12a - 12b).⁵⁶⁶

⁵⁶⁴ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımı aynıdır (Uygun, 1990: 46, 51).

⁵⁶⁵ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makamın anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 17).

⁵⁶⁶ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da makam ile ilgili tarifi aynı yapılmış olduğu belirlenmiştir (Cevher, 2004: 13).

Seydî'ye göre Vech-i Hüseyinî makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan "El-Matlâ" adlı eseri incelendiğinde, makamın terkiplerin anlatımında 35. sırada şiirsel bir biçimde anlatıldığı tespit edilmiştir. Seydî'de makamın anlatımı şöyledir:

“Hüseyinî ile Hisâr'un perdesün
Temâm nisfindan âgâz eyle bunun
Tutup gel Karçığâr göster temâmı
Begenesün iş bu telifi nizâmi
Gir otur var Hüseyinî'de karâr it
Derûndan söz ile gülbang-i zâr it”.

Bu tarifin, Şükrullâh'ın verdiği tanımla aynı olduğu tespit edilmiştir (Seydi, 1504: v16a).

567

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

1. 15. yy.'da makamın ilk tanımını yapmış olan Kırşehirli incelendiğinde, tanımda makamın öncelikle Karcığâr makamını işlediği, daha sonra Pençgâh makamına değinip, Dügâh perdesinde karar vermesi gerektiği belirtilmiştir.

2. Şükrullâh'ın verdiği tanım, Kırşehirli'nin tanımı ile farklı görünüyorsa da, sonda Hüseyinî bitmesi, aslında makamın tarifinin aynı olabileceğinin göstergesidir. Buna göre; makamın ortak tanımında, Karcığâr makamı sonrası Pençgâh yapıp Hüseyinî makamı ile Dügâh perdesinde karar verilmesi gerektiği saptanmıştır. Her iki tarif, Seyr-i Nâtık örneğinin örneklenmesinde ana dizi olarak değerlendirmeye alınmıştır.

3. Dilşâd'ın da, makamın anlatımını Şükrullâh gibi yaptığı gözlemlenmiştir.

4. Abdullâh'ın verdiği tarif, Kırşehirli'nin tarifine uymuş ve aynı diziyi vermiştir.

---

⁵⁶⁷ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ile aralıkları hakkında aynı bilgileri vermiştir (Arısoy, 1988: 149).

5. Tirevî, makamın tanımında, Hüseyinî sonrasında Acem karar verir demiş ve çeşni olması açısından Acem makamı değerlendirmeye alınmıştır.

6. Rûh - Perver'deki makam tarifi incelendiğinde, tanımın Şükrullâh'ın tanımının aynısı olduğu tespit edilmiştir.

7. Kitâb-ı Edvâr'da anlatım, Kırşehirli'nin tanımına uymaktadır.

8. Seydî'de, şiirsel anlatım ile yapılmış tanımın, Şükrullâh'ın verdiği tarifile örtüştüğü gözlemlenmiştir.

Bu sonuçlara göre; 15. yy.'da Kırşehirli ile gelen ilk tanım ile makamın çatısını oluşturduğu tespit edilmiştir. 15. yy.'da da makamın esas diziyi oluşturduğu görülen 3 adet Kırşehirli, 4 Adet Şükrullâh ve çeşni olması açısından 1 adet Tirevî tanımı olduğu saptanmıştır. Edvârlardaki makam anlatımlarının sonucunda, günümüz bayâtî ve Muhâyyer makamlarını andıran bu tarifleri, 15. yy. nazarî anlayışına göre, sırasıyla Karcığâr, Pençgâh ve Hüseyinî makamı ile karara gittiği düşünülmüştür.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Hüseyinî, Nevâ,

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yoktur,

Tizde Genişleme: Muhâyyer'de Hüseyinî,

Çeşniler: Nişâbûr, Hicâz,

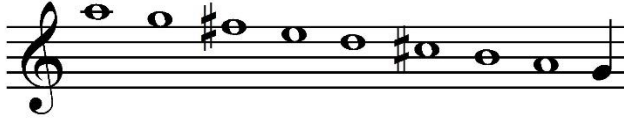
Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makamın, inici - çıkıcı olması sebebiyle, makam, seyire I. güçlüsü olan Hüseyinî perdesi civarından başlar, Hüseyinî ve Pençgâh makamını işledikten sonra tiz bölgelerde gezinir ve II. güçlüsü olan Nevâ perdesini gösterdikten sonra, Uşşâk makamı ile asma karar verir. Tekrar Hüseyinî ve pençgâh makamlarını dolaştıktan sonra, çeşnilerini kullanır ve yeden perdesini göstererek, yerinde Hüseyinî makamı ile karar verir.

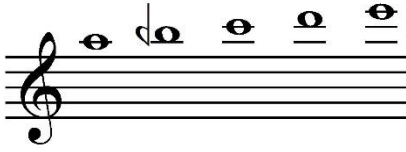
Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Vech-i Hüseyinî makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 652. Vech-i Hüseyinî makamı I. dizisi

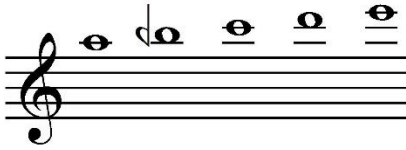

Şekil 3. 653. Vech-i Hüseyinî makamı II. dizisi

Şekil 3. 654. Muhâyyer'de Hüseyinî genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 655. Muhayyer'de Nişâbûr beşlisi

Şekil 3. 656. Yerinde Hicâz dördlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait hiç bir eserin notasına rastlanılmamıştır. Eserlerin günümüze kadar ulaşamamış olması, makamın nazarı bilgilerinin bir örnek ile gösterilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu eksiklik, oluşturulan Seyri Nâtık örneğinin notasının sunulmasıyla giderilmeye çalışılmıştır.

Vech-i Hüseyinî Makamı

The musical score for Vech-i Hüseyinî Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 10/8. The dynamics and articulations are as follows:

- Staff 1: *mf* (mezzo-forte) at the beginning, *mp* (mezzo-piano) at the end.
- Staff 2: *mf* at the beginning, *mp* (mezzo-piano) in the middle, *mf* (mezzo-forte) at the end.
- Staff 3: *mp* (mezzo-piano) at the end.
- Staff 4: *p* (piano) at the beginning, *f* (forte) in the middle.
- Staff 5: *mf* (mezzo-forte) at the beginning, *mp* (mezzo-piano) at the end.
- Staff 6: *mf* (mezzo-forte) at the beginning, *f* (forte) in the middle, *mf* (mezzo-forte) at the end.
- Staff 7: *mp* (mezzo-piano) at the end.
- Staff 8: *mf* (mezzo-forte) at the beginning, *rit.* (ritardando) above the staff, *mp* (mezzo-piano) at the end.

Şekil 3. 657. Vech-i Hüseyinî makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.49. Zirefkend makamı ⁵⁶⁸

Makamın ilk perde isimleri, 13. yy.'da Urmevî'den gelmiştir. Urmevî'nin, İstanbul'da Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunan Şerefiyye Risâlesi'nde Zirefkend makamının eskilerde Zirefkend-i Kûçek olarak adlandırıldığını, ancak mûsikîşinasların makamın adını Zirefkend olarak zikrettiklerinden bahsetmiştir. Urmevî, makamın perdelerinin A-C-h-H-Y-YB-YC-YV-YH, aralıklarının ise C-C-T-C-C-B-T-C olarak vermiştir (Urmevî, 1267: v48b).

⁵⁶⁹ Bu verilere göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 658. Urmevi'nin verdiği perdelere göre Zirefkend makamı dizisi

Urmevî'nin, İstanbul'da Nuruosmâniye Kütüphanesi'nde bulunan “*Kitâbü'l-Edvâr*” adlı eseri incelendiğinde 33b varağında Zirefkend makamının anlatımına rastlanılmıştır, ancak verilen dizi Şerefiyye Risâlesi ile aynı dizi olduğundan, değişime uğramadığı saptanmıştır.

⁵⁷⁰

13. yy.'da makamın ikinci açıklaması Şirâzî'den gelmiştir. Şirâzî'nin, Tahran'da bulunan “*Dürretü't-tâc li-gurreti'd-dîbâc*” adlı eseri incelendiğinde, makamının avâzeler bölümünde 25. varakta anlatıldığı tespit edilmiştir.

Eserde, makamın perdelerinin A-C-h-V-T-YA olduğu ve aralıklarının da C-C-B-T-C olduğu belirlenmiştir (Şirâzî, 13. YY. – 14. yy ./1939: 25a). ⁵⁷¹ Bu tespitler sonucunda, makamın dizisi, Urmevî nota sistemine göre şöyledir:

⁵⁶⁸ Makamın ismi ilk olarak 10. yy.'a ait Fârâbî'nin “*Kitabu'l Musikâl Kebîr*” adlı eserinde, mûsikî ile tedavi eden makamların anlatımında görülmektedir. O halde Zirefkend makamı 110. yy.'da yaşamış Kindî tarafından zikredilmediğine göre, 10. yy.'da terki edilmiş bir makam olduğu düşünülebilir (Somakçı, 2003:135).

⁵⁶⁹ Arslan'ın, “*Sa'fiyyüddin Abdülmümin el- Urmevî ve er- Risâletü'ş-Şerefiyyesi*” adlı doktora tezinde, Zirefkend makamı ile ilgili bulguları aynıdır (Arslan, 2004: 91).

⁵⁷⁰ Bu konuda, Uygun'un “*Sa'fiyyüddin Abdülmü'min Urmevi ve Kitâbü'l Edvârî*” adlı çeviri ve incelemesinde makam ile ilgili bulguların da aynı olduğu tespit edilmiştir (Uygun, 1999: 107).

⁵⁷¹ Wright, *The Modal System of Arab and Persian Music*, adındaki kitabında, makamın Râst perdesine geçürülmesi dışında, bulgular aynıdır (Wright, 1978: 146,170).

Şekil 3. 659. Şirâzî'nin verdiği perdelere göre Zirefkend makamı dizisi

14. yy.'da ise makamın ilk ve tanımı Safedî'den gelmiştir. Safedî, Almanya'da, Berlin Kütüphanesinde bulunan “*Risâle fî İlmi'l Mûsikâ*” adlı eserinde Zirefkend makamına, makamlarda 4. sırada yer vermiştir. Safedî, makamın vezinlerinin Büzürk ve Rehâvî olduğunu öne sürmüştür (Safedî, 14. yy.: 5b).⁵⁷²

Safedî, bazı makâmın isimlendirilmesinde anlaşmazlıklar olduğunu, örnek olarak, Kûçek makamının Zirefkend olarak adlandırıldığını ve bunun yanlış olduğunu söylemiştir. Çünkü, Kûçek makamının Zirefkend makâmı olabilmesi için iki perde daha eklenmesi gerektiğini savunmuştur (Safedî. 14. yy.: 8a).

Merâgî'ye göre Zirefkend makamı (1350 - 1435) 15. yy.:

Merâgî'nin, İstanbul'da, Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunan “*Câmiu'l-Elhân*” adlı eserinde, Zirefkend makamına, makam anlatımlarında 11. sırada yer vermiş, perdelere A-C-h-H-Y-YB-YC-YV-YH olduğunu ve aralıklarının da C-C-T-C-C-B-T-C olduğunu belirtmiştir (Merâgî, 1415: 28b).⁵⁷³ Buna göre makamın dizisi şöyledir:

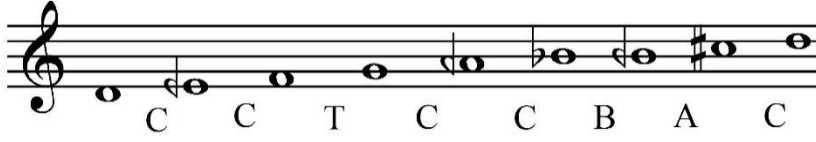
Şekil 3. 660. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Zirefkend makamı I. dizisi

Merâgî, Tahran'da Şehit Mutaharrî Yüksek Okulu Kütüphanesinde bulunan “*Şerhu'l-Edvâr*” adlı eserinde Zirefkend makamının 7. devir ve 59. dairede açıklanmıştır (Merâgî,

⁵⁷² Eserin orijinal metni araştırılmasına rağmen makam ile ilgili perde ve dizi seslerine rastlanılmamıştır, ancak Tekin'in “*Safedî'nin Müzik Teorisinin İncelenmesi*” adlı yüksek lisans tezinde makamın dizisi mevcuttur (Tekin, 2007: 43).

⁵⁷³ Sezikli, “*Abdülkâdir Merâgî ve Câmiu'l-Elhân'ı*” adlı doktora çalışmasında, diziyi transpoze edip eski yazım şekline göre belirlemiş ve bu çalışmayla birebir örtüşmektedir (Sezikli, 2007: 71).

1435/1991: 202).⁵⁷⁴ Perdelerinin A-C-h-H-Y-YB-YC-YV-YH ve aralıklarının C-C-T-C-C-B-A-C olduğu makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 661. Merâgî'nin verdiği perdelere göre Zirefkend makamı II. dizisi

Kırşehirli Yusuf'a göre Zirefkend makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Zirefkend makamına, makam anlatımlarında 4. sırada yer verilmiş olan makamın dairesindeki perde isimleri şöyledir: “*evvel Dügâh hemân, Sigâh hemân, Çargâh hemân, Sigâh evi Kûçek, Dügâh evi Hüseyinî, Sigâh evi Hisâr, Yekgâh evi Gerdâniye, Sigâh evi Kûçek, Yekgâh evi Isfahân. Tizye giden bunlardır. Yekgâh evi Râst*” (Kırşehrî, 1410: v6a).⁵⁷⁵ Bu tanıma göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 662. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Zirefkend makamı dizisi

(10b) varağında terkiplerde 24. sırada bulunan Zirefkend makamının anlatım sırasına bakıldığında Zirefkend-Büzürk makamı anlatıldığından, değerlendirmeye alınamamıştır.

AGK 131 numarada kayıtlı makalede Zirefkend makamı (15. - 18. yy.):

Ankarada, Millî Kütüphanede AGK no. 131 olarak kayıtlı, dört ayrı makaleden oluşan ve yazarlarının kesin belli olmadığı “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserin 1. makalesinin yazıldığı yüzyıl incelemesine göre, Kırşehirli Yusuf'a ait olduğu düşünülmektedir. Makalede Zirefkend

⁵⁷⁴ Kolukırık, “*Abdülkâdir Merâgî ve Şerhu'l-Edvâr adlı eserinin XIV. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri*” adlı doktora tezinde, Zirefkend makamının Merâgî'nin diğer iki kitabı gibi 11. dairede olduğunu tespit etmiş ve dizisini Arel-Uzdilek sistemine göre transpoze etmiş, ancak, makamın 7. aralığını artık aralık olarak göstereceği yerde tam olarak göstermiştir (Kolukırık, XV. y.y. / 2009: 72).

⁵⁷⁵ Kâmioloğlu'nun transkribesini yaptığı “*Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi*” adlı doktora tezinde, Kırşehir'li Yusuf'a ait olduğu bilinen Mûsikî Risâlesi'nde de, makamın açıklaması aynıdır (Kâmioloğlu, 1998: 33, 37).

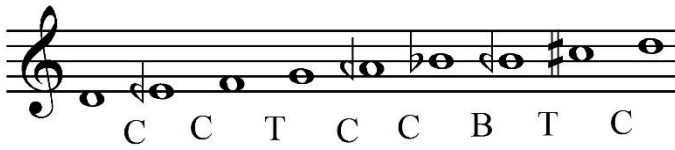

makamı aynı zamanda Zirefkend-i Kûçek olarak makamlarda 4. sırada yer almıştır ve dairesi şöyle anlatılmıştır: “*Evvel Dügâh hemân, Segâh hemân, Çargâh hemân, Segâh evi Kûçek, Dügâh evi Hüseyinî, Segâh evi Hisâr, Yegâh evi Gerdâniye, Segâh evi Kuçek, Yegâh evi İsfahân, tiz giden bunlardır, Yegâh evi Râst.*” Bu tarif, Kırşehirli’nin verdiği tarif ile aynıdır (Kırşehirli, 1410. 131/1: 11).⁵⁷⁶

Şükrullâh’a göre Zirefkend makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh’ın, İstanbul’da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, makama terkiplerde 39. sırada yer verdiği, 59. dairede olan makamın perdelerinin A-C-h-H-Y-YB-YC-YV-YH olduğu ve aralıklarının da C-C-T-C-C-B-T-C görülmektedir. Eserde makamın anlatımını şöyle yapmıştır: “*Zirefkend oldur ki Büzürk evinde Sigâh göstere ve Mâyeye karar ide.*” (Şükrullâh, 15. yy. : (v57a, 119b).

Verilen perdelere göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 663. Şükrullâh’ın verdiği tanıma göre Zirefkend makamı dizisi

Ancak, makamın perdeleri ile dizi arasında bir ilişki bulunamamıştır. Çünkü dizide Büzürk ve Mâyeye makamı işlenmemiştir. Bu da yukardaki anlatımın aslında dizi değil makamın seyir özelliğini anlattığının göstergesidir.⁵⁷⁷

Şükrullâh, ayrıca İstanbul’da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi’l-Edvâr* adlı eserinde, makamın açıklamasını *Edvâr-ı Mûsikî*deki gibi yapmıştır (Şükrullâh, 15. yy. : v56b, 119b).⁵⁷⁸

⁵⁷⁶ Doğrusöz’ün, “AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler” adlı sanatta yeterlilik tezinde makam açıklamasına rastlanılmamıştır, ancak dairesi verilmiştir (Doğrusöz, 1997: 16).

⁵⁷⁷ Kamiloğlu’nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvâr-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 168).

⁵⁷⁸ Şirinova’nın, “Şükrullah’ın “İlmü’l Edvâr’ı” adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına *Edvâr-ı Mûsikî*’de olduğu gibi makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 263).

Bedri Dilşâd’a göre Zirefkend makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd’ın, Ankara’da Millî Kütüphane’de bulunan “*Murâd-Nâme*” adlı eserinin, 34. Bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, Zirefkend makamı ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan Zirefkend makamına, terkipler yer verildiği tespit edilmiştir. Dilşâd, makam ile ilgili perde, aralık veya dizi bilgisi vermese de, bir dörtlüğünde makamın Büzürk makamı sonrası, Segâh gösterdikten sonra Mâye karar ettiğini belirtmiştir (Dilşâd, 1427: 204).⁵⁷⁹

Makamın dizisi, Şükrullâh’ın anlatımı ve dizisi ile aynıdır.

Hızır b. Abdullâh’a göre Zirefkend makamı (15. yy.) 15. yy. :

Hızır b. Abdullâh’ın, İstanbul’da Revân Yazmaları Kütüphanesi’nde bulunan *Kitâbü’l-Edvârı* incelendiğinde, Abdullâh, Zirefkend makamından sadece bahsetmiş, ancak makam ile ilgili bir açıklama yapmamıştır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 86a).⁵⁸⁰

Alişâh B. Hacı Büke’ye göre Zirefkend makamı (? - 1500) 15. yy. :

Büke’nin yazmış olduğu “*Mukaddimetü’l Usûl*” adlı eserinde Zirefkend makamına 133 decir arasında 59. devirde, 12 makam içerisinde 9. sırada yer vermiş, makamın perdelerinin A-C-h-H-Y-YB-YC-YV-YH, aralıklarının ise C-C-T-C-C-B-T-C olduğunu belirtmiştir (Büke, 1500: vr. 56b).⁵⁸¹ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 664. Büke’nin verdiği perdelerle göre Zirefkend makamı dizisi

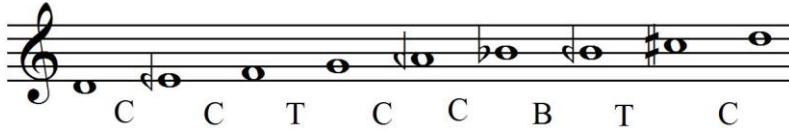
⁵⁷⁹ Ceyhan’ın “*Bedr-i Dilşad’ın Murâd – Nâmesi*”, adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili tüm bulgular aynıdır (Ceyhan, 1997, :738).

⁵⁸⁰ Özçimi’nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü’l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde, makam ile ilgili bir tarif e rastlanmamıştır (Özçimi, 1989, 169).

⁵⁸¹ Çakır’ın, “Alişâh B. Hacı Büke (? - 1500)’nin Mukaddimetü’l - Usûl adlı eseri” adlı doktora tezinde, makamın 8. perdesinin iki yerde farklı belirtildiği tespit edilmiştir. “Yh” olarak verilen perdenin aslında “YV” olması gerektiği, Küçek makamı ile aynı diziyeye sahip olması gerektiğinden sabittir (Çakır, 1999: 45-46, 72, 86, 88).

Şirvânî'ye göre Zirefkend makamı (1407 - 1486) 15. yy. :

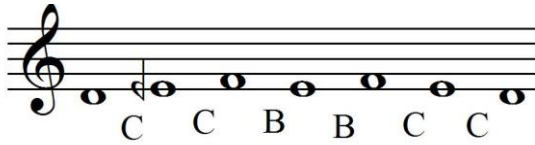
Şirvânî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesinde III. Ahmed kısmında bulunan “Mecelletun Fi'l-Mûsîka” adlı eseri incelendiğinde, makama 12 makam arasından 7. sırada yer verilmiştir (Şirvânî, 1453: v101).⁵⁸² Perdelerinin A-C-h-H-Y-YB-YC-YV-YH ve aralıklarının da C-C-T-C-C-B-T-C olduğu tespit edilen makamın dizisi, bu verilere göre şöyledir:

Şekil 3. 665. Şirvânî'nin verdiği perdelerine göre Zirefkend makamı dizisi

Lâdikli Mehmed Çelebi'ye göre Zirefkend makamı (? - 1512) 15. yy. :

Lâdikli, Mehmed Çelebi'nin, 1484 tarihli, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesinde bulunan, “Zeynü'l-Elhân Fî 'İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân” adlı eseri incelendiğinde, Zirefkend makamının dizi perdelerinin A-C-h-C-h-C-A olduğu ve aralıklarının da C-C-B-B-C-C olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1484: v33a).⁵⁸³ Bu tarife göre dizi şöyledir:

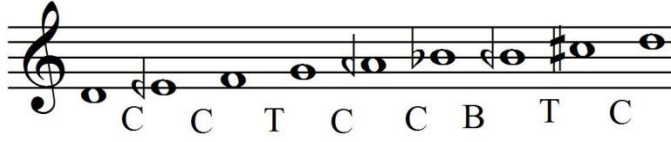
Şekil 3. 666. Lâdikli'nin verdiği perdelerine göre Zirefkend makamı I. dizisi

Lâdikli Mehmed Çelebi'nin, 1708 tarihli, Çorumda, İskilip, İlçe Halk Kütüphanesinde ve 1894 tarihli, Taksim Atatürk Kütüphanesi, Belediye Bölümü'nde bulunan, “er- Risâletü'l-Fethiyye” adlı eserleri incelendiğinde, makamının perdelerinin A-C-h-H-Y-YB-YC-YV-YH olarak, aralıkları ise C-C-T-C-C-B-T-C olduğu tespit edilmiştir (Lâdikli, 1485: v74a).⁵⁸⁴ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

⁵⁸² Akdoğan'ın, “Fethullah Şirvânî ve “Mecelletun Fi'l-Mûsîka” Adlı Eserinin XV. Yüzyıl Türk Müsîkîsi Nazariyatındaki Yeri” adlı doktora tezinde, makamın anlatımı ayındır (Akdoğan, 1996: 223).

⁵⁸³ Pekşen'in üzerinde çalıştığı, “Zeynü'l-Elhân İsimli Eserin Metin ve Sözlük Çalışması” adlı doktora tezinde, makamın anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Pekşen, 2002: 49).

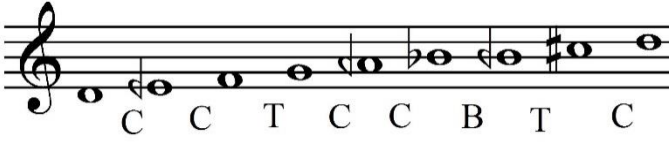
⁵⁸⁴ Tekin'in üzerinde çalıştığı, “Lâdikli Mehmet Çelebi ve er-Risâletü'l-Fethiyyesi” adlı doktora tezinde, makamın anlatımı ayındır (Tekin, 1999: 142,147).

Şekil 3. 667. Lâdikli'nin verdiği perdelere göre Zirefkend makamı II. dizisi

Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî'ye göre Zirefkend makamı (15. yy.):

Abdülazîz, b. Merâgî'nin, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan *Nekâvetü'l-Edvâr adlı eserinde*, makamı, makamlarda 11. sırada verdiği, perdelерinin A-C-h-H-Y-YB-YC-YV-YH ve aralıklarının da C-C-T-C-C-B-T-C olduğu tespit edilmiştir (Abdülazîz b. M. 15. yy. : v30a).⁵⁸⁵Buna göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 668. Abdülazîz'in verdiği perdelere göre Zirefkend makamı dizisi

Rûh - Perver'de Zirefkend makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Nihâvend-i Rûmî makamının dizisi ile ilgili açıklama şöyle yapılmıştır: “*Zirefkend oldur kim, Büzürk evinde Sigâh gösterüp, Mâye karâr eyleye.*” Bu tarif Şükrullâh'ın tarifıyla aynıdır (Rûh-Perver, 15. yy. : 10b).⁵⁸⁶

Kitâb-ı Edvâr'a göre Zirefkend makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü Edvâr'da, Zirefkend makamının terkiplerde yer aldığı saptanmış ve makam ile ilgili açıklaması şöyledir: “*Zirefkend oldur kim, Büzürk yüzünden Segâh göstere, ine*

⁵⁸⁵ Koç'un üzerinde çalıştığı, Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî ve “Nekâvetü'l-Edvâr” isimli eserinin XV. yüzyıl mûsikî nazariyatındaki yeri, adlı doktora tezinde, makamın Râst perdesine göçürülmüş olması dışında bulguların aynı olduğu tespit edilmiştir (Koç, 2010: 55).

⁵⁸⁶ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de makam anlatımı aynıdır (Cevher, 2004: 17).

Mâye karâr ide". Bu tarif, Rûh-Perver ve Şükrullâh'ın tarifiyle aynıdır (Kitâbül-Edvâr, 15. yy. : 12a).⁵⁸⁷

Seydî'ye göre Zirefkend makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan "El-Matlâ" adlı eseri incelendiğinde, makama terkipler kısmında 27. sırada yer vermiş ve tarifini de şöyle yapmıştır:

*"Sigâh âgâz iden Büzürk yüzünden
Uğurlar zührenün kühlin gözünden
İdinür Mâye evini mesken ü dâr
Yaşınur görmesin çün bunu ağyâr
Bu terkibe Zirefkend didi üstâz
Dürüş üztâzdan idesin bunu yâd".*

Bu tarifte, makamın Büzürk makamı sonrası Segâh perdesi üzerinden Mâye karar verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu tarif, Şükrullâh'ın verdiği dizi tarifi ile aynıdır (Seydi, 1504: v15a).⁵⁸⁸

Mahmûd b. Abdülazîz'e göre Zirefkend makamı (15. yy.):

Mahmud, bin Abdülazîz'in, İstanbul'da, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye yazmalarında bulunan *Makâsîdü'l-Edvâr* adlı eser incelendiğinde, Zirefkend makamının makamlarda 11. sırada verildiği, perdelerinin A-C-h-H-Y-YB-YC-YV-YH ve aralıklarının da C-C-T-C-C-B-T-C olduğu tespit edilmiştir. Bu dizi Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî'nin verdiği tanım ile aynıdır (Abdülazîz, 1508: v30a).⁵⁸⁹

⁵⁸⁷ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da Zirefkend makamının anlatımı ile ilgili bulgular aynıdır (Cevher, 2004: 13).

⁵⁸⁸ Arısoy'un, "Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın perdeleri ve aralıkları ile ilgili bulguların aynı olduğu tespit edilmiştir (Arısoy, 1988: 143).

⁵⁸⁹ Kanık'ın üzerinde çalıştığı, "Mahmud Bin Abdülazîz'in "Makasîdü'l-Edvar" Adlı Eseri" adlı doktora tezinde, makam anlatımı ve diğer bulgular aynıdır (Kanık, 2011: 69,150).

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

13. yy.'da, ilk Urmevî ile gelen tanıma bakıldığında, makamın Yegâh perdesi ile başladığı tespit edilmiştir. Aynı karar perdesi Şîrâzî ve Safedî'den de gelmiştir. Ancak, araştırmacılar, genelde bu karar perdesini Râst perdesi olarak belirlemişler ve bu belirleme sonrası diğer Urmevî görüşünü savunan araştırmacılar da bu karar araştırmaksızın eskilerin verdiği karar perdesini desteklemiş ve Râst olarak belirlemişlerdir.

13. yy.'da Urmevî'nin, aynı yy.'da Şîrâzî'nin ve 14. yy.'da Safedî'nin verdiği diziler incelendiğinde, hepsinin "A" harfi, yani; Urmevî'nin kullandığı ebced hesabına göre Yegâh olduğu bilinmektedir. Makamın kararının Râst olduğu varsayıldığında, ikinci perde olan Dik Zirgûle perdesinin olduğu gerektiği ortaya çıkmıştır. Çünkü yapılan araştırmalar sonucunda, Ancak, Türk Müziği'nde günümüz dâhil hiç bir çağda Râst kararlı olup, ikinci perdesi Dik Zirgûle olan bir makama rastlanılmamıştır. O halde, Urmevî ile başlayan makamın tarifindeki perdenin, günümüz nazariyatına göre Dügâh olması gerekmektedir. Tüm tanımlar incelendiğinde, makamın Urmevî vasıtasıyla, 15. yy.'da yaşamış olma sebebiyle Merâgî tanımı ve farklı tarifi olan Şükrullâh'ın tarifi bulunmaktadır.

Bu bilgiler doğrultusunda edvâr sahiplerinin makam hakkındaki görüşleri şöyle sıralanabilir:

1. 15. yy.'da makamın ilk tanımı Merâgî'den gelmiştir. Urmevî'nin, Şîrâzî'nin vermiş olduğu tanımlar dâhil, dizi incelemesinde, makamın Râst veya Dügâh kararlı olduğu düşünülmüş olsa da, makamın günümüzde verilen arızalar nedeniyle tam anlamı ile hiç bir makamın dizisi olmadığı, sadece bazı dörtlü ve beşlileri anımsattığı belirtilmiştir. 15. yy. edvârlarını inceleyen hiçbir araştırmacının da dizi hakkında elle tutulabilecek bir yorumu dahî olmamıştır. Hepsi sadece makamın dizilerini vermekle yetinmişlerdir. Bu sonuca göre Merâgî'nin verdiği bu dizi değerlendirmeye alınmamıştır.

2. Kırşehirli'nin vermiş olduğu farklı tanımda, makamın Kûçek sonrası Râst karar verdiği dair bir tanım gelmiştir. Kûçek ve Râst dizileri, makam hakkında en anlaşılır, sade ve en anlamlı tarifi vermiş olan Şükrullâh'tan geldiği için çeşni olarak ele alınmıştır.

3. Sükrullâh, makam ile ilgili ilk anlaşılır diziyi vermiş ve makamın Râst makamı sonrası öncelikle Segâh sonra da Mâyeye karar vermesi gerektiğini belirtmiş. Şükrullâh'ın vermiş olduğu bu tarifi dört destekçisi olduğundan, tanımı anlamlı bulan edvâr sahipleri olduğunu göstermektedir. Bu tarifi daha anlaşılır hale gelmesi açısından makamın

Râst başlayıp Segâh makamını işlemesi sonucunda, Mâye makamı ile karar verdiği ortaya çıkmamaktadır.

4. Dilşâd'da, makamın dizisini Şükrullâh'ın tanımına göre vermiştir.

5. Abdullâh'ın makam ile ilgili bir tarif vermemiştir.

6. Büke, makamın dizisini, Urmevî ile aynı vermiştir. Ancak dizinin bir makamı oluşturmaya yetmemesi, Büke'nin tanımını saf dışı bırakmıştır.

7. Şirvânî'de makamın dizisinin Urmevî ile aynı olduğu tespit edildiğinden, verdiği tanım değerlendirilmeye alınmamıştır.

8. Lâdikli de Urmevî ile aynı diziyi vermiş ve verdiği tanım değerlendirilmeye alınmamıştır.

9. Abdülazîz, babasının verdiği tanımın dışına çıkmamış ve değerlendirme dışında tutulmuştur.

10. Rûh - Perver'deki makam tarifi incelendiğinde, tanımın Şükrullâh ile aynı yapılmış olduğu gözlemlenmiştir.

11. Kitâb-ı Edvâr'da anlatım, Şükrullâh'ın anlatımı ile aynıdır.

12. Seydî'de, şiirsel anlatım ile yapılmış tanımın, Şükrullâh'ın verdiği tanımla örtüştüğü görülmektedir.

13. Mahmûd b. Abdülazîz'in yapmış olduğu tarifler incelendiğinde, tariflerinin babası Abdülazîz ve Dedesi Merâgî ile aynı olduğundan değerlendirmeye alınmamıştır.

Bu sonuçlara göre; 13. yy.'da Urmevî ile gelen ilk tanım ile değil, 15. yy.'da verilmiş olan ilk anlaşılır tanımın Şükrullâh olduğu tespit edilmiş ve makamın çatısını oluşturduğu saptanmıştır. 15. yy.'da da makamın esas diziyi oluşturduğu görülen 5 adet Şükrullâh, tanımı olduğu saptanmıştır. Edvârlardaki makam anlatımlarının sonucunda, makamın, Râst makamı'na Segâh makamının eklenmesi ve ardından Mâye makamı ile karar vermesi gerektiği düşünülmüştür.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Dügâh,

Yedeni: Râst,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

Tizde Genişleme: Muhâyyer'de Uşşâk,

Çeşniler: Sabâ,

Seyri: Çıkıcı.

Makamın, çıkıcı olması sebebiyle, makam, seyire Râst perdesi ile güçlüsü olan Nevâ perdesi civarından başlar, Râst makamını işledikten sonra Segâh'lı kalışlar yapan makam, tiz bölgelerde genişlemelerini gösterir ve tekrar Râst ile Segâh makamı sonrasında Nevâ perdesinde asma kalışlar yapar. Çeşnilerini de gösteren makam Segâh perdesinde sıkça durduktan sonra karara doğru Uşşâk makamına geçki yapıp yerinde Uşşâk'lı karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Zirefkend makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

Şekil 3. 669. Zirefkend makamı I. dizisi

Şekil 3. 670. Zirefkend makamı II. dizisi

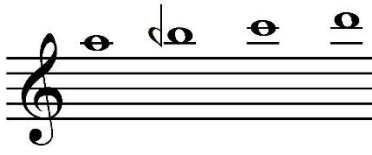

Şekil 3. 671. Zirefkend makamı III. dizisi

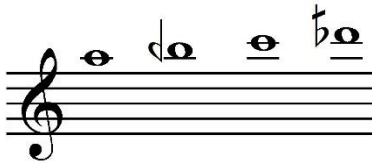
Şekil 3. 672. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Şekil 3. 673. Muhâyyer'de Uşşâk genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 674. Muhâyyer'de Sabâ dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana makama ait 5 adet saz eserinin ismine rastlanılmıştır.

Bu makamda, elde edilen tüm notalar incelendiğinde, makamın ana dizisinin Hüseyinâşîrân perdesinde Sabâ makamı işlendiği ve 13. - 15. yy.'da yapılmış olan tanımlarının hiç birine uymadığından, makamın nazariyatının anlaşılması ve pekiştirilebilmesi açısından, bu eksiklik Seyr-i Nâtik örneği ile giderilmeye çalışılmıştır.

Zirefkend Makamı

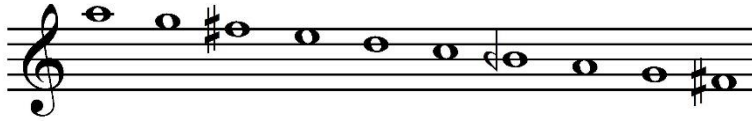
The musical score for Zirefkend Makamı, Seyr-i Nâtik örneği, is written in 10/8 time and one sharp (F#). It consists of eight staves of music. The dynamics are marked as follows: *mf* (mezzo-forte), *f* (forte), and *mp* (mezzo-piano). The score includes various articulations such as accents (v) and slurs. There are also numerical markings: '3' and '6' indicating triplets and sextuplets. The piece concludes with a *rallentando* marking.

Şekil 3. 675. Zirefkend makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.3.50. Zirkeşide makamı ⁵⁹⁰

Kırşehirli Yusuf'a göre Zirkeşide makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Yusuf b. Nizameddin Kırşehrî'nin Ankara Milli Kütüphane'de bulunan “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde, Zirkeşide makamına, terkiplerde yer verilmiş, kısaca seyri ise şöyle anlatılmıştır: “*Zirkeşide oldur kim, Hüseyinî ağaz ide, ine Rehâvî evinde karâr ide*” (Kırşehrî, 1410: 10b, 11a). ⁵⁹¹ Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

Şekil 3. 676. Kırşehirli'nin verdiği tanıma göre Zirkeşide makamı dizisi

Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'da, makamın terkiplerde 6. sırada verildiği tespit edilmiş ve kısa seyrinin de şöyle olduğu görülmektedir: “*Zirkeşide oldur kim, Hüseyinî ağaz ide, ine Rehâvî evinde karâr ide*”. Bu tarif de önceki tariflere uymaktadır (Kırşehrî, 1469/1411: v14b).

Doğrusöz'ün üzerinde çalıştığı, “Harîrî bin Muhammed'in Kırşehrî Edvarı Üzerine Bir İnceleme” adlı doktora tezinde makamın dizisi ile ilgili tanım aynıdır (Doğrusöz, 2007: 96).

Şükrullâh'a göre Zirkeşide makamı (1388 - 1459) 15. yy. :

Şükrullâh, İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Edvâr-ı Mûsikî*, adlı eserinin 34. faslında, terkiplerde 7. sırada göstermiş, makamın seyrini ise 35. faslında şöyle dile getirmiştir: “*Zirkeşide oldur ki Hüseyinî başlana, Râhevî karar ide*” (Şükrullâh, 15. yy. : v57b, 118a). ⁵⁹² Bu tarife göre makamın dizisi şöyledir:

⁵⁹⁰ Makamın ismi ilk olarak XV. yy.'a ait Kırşehir'li Yusuf'un Risâle-i Mûsikî adlı eserinde zikredildiğine göre, makamın XV. yy. veya öncesinde terkip edildiği düşünülebilir.

Günümüzde, Ahmed Avni Konuk'un terkip etmiş olduğu Dilkeşide ile Zirkeşide makamının dizileri, nazari açıdan incelendiğinde, birbirlerinden bağımsız makamlar olduğu, ancak Ahmed Avni Konuk'un Zirkeşide makamının ilk giriş makamı olan Hüseyinî makamı ile girişinden etkilenmiş olduğu görülmektedir.

⁵⁹¹ Kâmiloğlu'nun transkribesini yaptığı “Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizâmeddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikî'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi” adlı doktora tezinde, makamın tarifi aynıdır (Kâmiloğlu, 1998: 37, 38).

⁵⁹² Kamiloğlu'nun, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvar-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, adlı yayımlanmamış doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Kamiloğlu, 2007: 168).

Şekil 3. 677. Şükrullâh'ın verdiği tanıma göre Zirkeşîde makamı dizisi

Şükrullâh, ayrıca İstanbul'da Rauf Yekta Özel Kütüphanesinde bulunan *Risâle min İlmi'l-Edvâr* adlı eserinde, Zirkeşîde makamına 35. fasılda yer vermiş ve makamın açıklamasını Edvâr-ı Mûsikîdeki gibi yapmıştır (Şükrullâh, 15. yy. : v118a).⁵⁹³

Bedri Dilşâd'a göre Zirkeşîde makamı (1405 - ?) 15. yy. :

Dilşâd'ın, Ankara'da Millî Kütüphane'de bulunan "*Murâd-Nâme*" adlı eserinin, 34. bâbında makamlarla ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda, Zirkeşîde makamı ile ilgili şu bulgulara rastlanılmıştır:

Yazılmış olan şiirsel anlatımdan Zirkeşîde makamına terkiplerde yer verildiği görülmektedir. Dilşâd'ın makam ile ilgili perde, aralık veya dizi bilgisi vermese de, makamla ilgili dörtlüğünde Hüseyinî başlayıp, Rehâvî karar vermeli dediğine göre, makamın Hüseyinî dizisi sonrası Rehâvî makamı ile karar verilmesinin uygun olduğunu belirtmiştir ve dizisinin Şükrullâh ile aynı olduğu saptanmıştır (Dilşâd, 1427: 201).⁵⁹⁴

Hızır b. Abdullâh'a göre Zirkeşîde makamı (? – 15. yy.) 15. yy.:

Hızır b. Abdullâh'ın, Staatsbibliothek zu Berlin'deki *Kitâbü'l-Edvâr* nüshası incelendiğinde, makamın 60 terkinin içerisinde 7. sıraya konulmuş olduğu göze çarpmaktadır. Abdullâh makamı şöyle tarif etmiştir: "*Hüseyinî âgâz ide rehâvî evinde karâr ide.*" Bu tarifin, Kırşehirli Yusuf'un "*Risâle-i Mûsikî*" adlı eserinde var olduğu tespit edilmiştir (Hızır b. Abdullâh, 1441: 88b).⁵⁹⁵

⁵⁹³ Şirinova'nın, "Şükrullâh 'İlmü'l Edvâr'ı" adlı doktora tezi incelendiğinde, makamın anlatımına Edvâr-ı Mûsikî'de olduğu gibi yine 35. fasılda yer verilmiş ve makam anlatımının aynı olduğu tespit edilmiştir (Şirinova, 2008: 262).

⁵⁹⁴ Ceyhan'ın "*Bedr-i Dilşad'ın Murâd - Nâmesi*", adlı kitabı araştırıldığında, makamla ilgili bulguların aynı olduğu görülmektedir (Ceyhan, 1997, :731).

⁵⁹⁵ Çelik'in, "Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve makamların incelenmesi" adlı doktora tezinde, makam ile ilgili bulgular aynıdır (Çelik, 2001: 53).

Hızır b. Abdullâh'ın, İstanbul'da Revân Yazmaları Kütüphanesi'nde bulunan *Kitâbü'l-Edvârı* incelendiğinde makamın anlatımı aynıdır (Hızır b. Abdullâh, 1441: 119b).⁵⁹⁶

Kadıızâde Mehmed Tirevî'ye göre Zirkeşîde makamı (- 1494) 15. yy.

Tirevî'nin, İstanbul'da, Beyazid Devlet Kitaplığı'nda bulunan *Risâle-i Mûsikî*, adlı eserinde, makama, makam terkiplerde 16. sırada yer verilmiş ve tarifi şöyledir: “*Zirkeşîde oldur kim, Hüseyinî temâm ağâze idüb, Rehâvî karâr idersin.*” Bu tarifi, Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde var olduğu saptanmıştır (Tirevî, 1488:180b).⁵⁹⁷

Rûh - Perver'de Zirkeşîde makamı (15. yy.):

Hollanda'da Leiden Üniversitesinde Yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Zirkeşîde makamı şöyle anlatılmıştır: “*Zirkeşîde oldur ki, Hüseyinî âgâz ide Rehâvî karâr ide.*” Bu tarifi, Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde var olduğu tespit edilmiştir (Rûh-Perver, 15. yy. : 10a).⁵⁹⁸

Kitâb-ı Edvâr'a göre Zirkeşîde makamı (15. yy.):

İngiltere'nin Londra kentinin British Library adlı kütüphanesinde bulunan ve yazarı belli olmayan Kitâbü'l Edvâr'da, Zirkeşîde makamının terkiplerde yer aldığı yazılmış ve açıklaması şöyle yapılmıştır: “*Zirkeşîde oldur kim, Hüseyinî ağaz ide, ine Rehâvî evinde karâr ide*”. Bu tarifi, Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eseri ile karşılaştırıldığında aynı olduğu saptanmıştır (Kitâbü'l-Edvâr, 15. yy. :11b).⁵⁹⁹

Seydî'ye göre Zirkeşîde makamı (15. yy.):

Seydî'nin, İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde, III. Ahmed bölümünde bulunan “*El-Matlâ*” adlı eseri incelendiğinde, makamın didaktik şiir biçimde anlatıldığı

⁵⁹⁶ Özçimi'nin “Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l – Edvâr” adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinde makam tarifi aynı yapılmıştır (Özçimi, 1989: 206).

⁵⁹⁷ Özcan'ın, üzerinde çalıştığı, Kadızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi, adlı doktora tezinde, makam anlatımının aynı yapılmış olduğu tespit edilmiştir (Uygun, 1990: 43). Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Zirkeşîde makamı anlatımı aynı yapılmıştır (Cevher, 2004: 16).

⁵⁹⁸ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Rûh-Perver'de Zirkeşîde makamı anlatımı aynı yapılmıştır (Cevher, 2004: 16).

⁵⁹⁹ Cevher'in çevirisini ve incelemesini yaptığı, yazarı belli olmayan Kitâb-ı Edvâr'da Zirkeşîde makamı ile ilgili tanımın aynı olduğu belirlenmiştir (Cevher, 2004: 12).

görülmektedir. Seydi anlatımında, makamın terkiplerde 9. sırada olduğunu belirtmiştir. Seydî'nin dizisini ve perdelerini vermediği eserinde makamın anlatımı şöyledir:

*“Nedürür Zirkeşîde anla yâr
Hüseynî perdesinden çık yûri var
Rehâvî'nin evinde it karârı
İşiden nâleni gitsün karârı.”*

Bu tarifin, Kırşehirli Yusuf'un “*Risâle-i Mûsikî*” adlı eserinde var olduğu tespit edilmiştir (Seydi, 1504: v13a, 13b).⁶⁰⁰

Makamın dizisi ilk olarak 15. yy.'da, Kırşehirli'den gelmiştir. Aralarında yarım asırlık bir fark olan bu iki makamın birbirleriyle karıştırılması söz konusu olmamalıdır. 15. yy. tariflerinin hepsinde, Zirkeşîde makamı; Hüseyinî makamı sonrası Rehâvî ile karar verirken, 20. yy.'da Ahmed Avni Konuk'un terkip etmiş olduğu 20. yy. makamı olan Dilkeşîde makamı; Hüseyinî makamı sonrası Acemaşîrân ve karara doğru da Sultâniyegâh dizisini kullanarak Yegâh perdesinde karar vermektedir. Bu sonuca göre; Zirkeşîde makamından beşyüz yıl sonra terkip edilmiş olan Dilkeşîde makamının hem nazârî, hem de içerdiği diziler açısından birbirleriyle hiçbir benzerlikleri bulunmadığı tespit edilmiştir.

Makam, edvâr anlatımlarındaki tanımlara göre kıyaslanacak olursa, şöyle değerlendirilebilir:

Kırşehirli'nin, 15. yy.'da, makamın çatısını oluşturan tek tarif olması sebebiyle, makam tanımı Seyr-i Nâtık örneğinde dikkate alınarak, değerlendirme yoluna gidilmiştir. Kırşehirli'nin verdiği bu tanım diğer 7 edvârda da aynı olduğundan, onların dizi tanımları tekrar verilmemiştir. Kırşehirli'nin tanımının sırasıyla Şükrullâh, Dilşâd, Abdullâh, Tirevî, Rûh - Perver, Kitâb-ı Edvâr ve Seydî'de desteklediği saptanmıştır. Kırşehirli, makamın Hüseyinî dizisiyle başlayıp Rehâvî karar etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Makamın kararında Kırşehirli'nin verdiği üç ayrı dizi olmuştur. Rehâvî ile karar verdiği belirtilen bu

---

⁶⁰⁰ Arısoy'un, “Seydî'nin El-Matla' Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma” adlı Yüksek Lisans tezinde, makamın açıklamasının aynı olduğu saptanmıştır (Arısoy, 1988: 131).

makamın ilk tanımı, verilmiş olan daire ile gelmiştir (Kırşehirî, 1410: 6b). Kırşehirli'nin kendisine ait bu tanımda; yapılan incelemeler sonucunda makamın eksik Segâh beşlisini verdiği anlaşılmıştır. İkinci tanımda; Kırşehirli, aldığı notlar ve diğer âlimlerden edindiği bilgiler doğrultusunda makamın aslında Râst makamından farksız bir makam olduğunu, ara sıra Yegâh perdesine indiğini ve Zirgûle perdesinin sıkça kullanılması gerektiğini belirtmiştir (Kırşehirî, 1410: 31b).

Üçüncü tanım, Harîrî bin Muhammed'in 1469 yılında Farça'dan Türkçe'ye çevirisini yaptığı Kitab-ı Edvâr'dan gelmiştir, Harîrî'nin vermiş olduğu dairede, Kırşehirli'nin yapmış olduğu eksik Segâh'lı tarif olduğundan, Rehâvî makamı tanımının 58 yıl sonra dahî korunduğunun göstergesi olmuştur (Kırşehirî, 1469/1411: v 9b). Yapılan bu tanım sonucunda Rehâvî makamının, bir çeşit eksik Segâh beşlisiyle biten yerinde Irâk makamından oluştuğu görülmüştür. Ancak çoğu tarifte, ısrarla Zirgûle perdesinin olduğu söylenmesi, bu perdenin de makamda kullanılması gerektiğinin doğurmuştur. Çünkü bu perde ismi, hem Kırşehirli'nin iki tanımında, hem de Abdullâh'ın verdiği tarifte geçmiştir.

Bu sonuçlara göre; 15. yy.'da Kırşehirli ile gelen ilk tanım ile makamın çatısını oluşturduğu tespit edilmiştir. 15. yy.'da da makamın esas diziyi oluşturduğu görülen 8 adet Kırşehirli tanımı olduğu saptanmıştır. Edvârlardaki makam anlatımlarının sonucunda, Hüseyinî makamı'na Rehâvî makamının eklendiği, karara giderken Irâk perdesinde karar verdiği tespit edilmiştir.

Analiz edilmiş olan makamın künyesi ve dizileri şöyle gösterilebilir:

Kararı: Irâk,

Yedeni: Acemaşîrân,

Güçlüsü: Nevâ,

Donanımı: Segâh, Eviç,

Peste Doğru Genişleme: Yegâh'ta Râst,

Tizde Genişleme: Muyâyyer'de Uşşâk, Hüseyinî'de Hüseyinî,

Çeşniler: Hicâz,

Seyri: İnici - Çıkıcı.

Makamın, inici - çıkıcı olması sebebiyle, makam, seyire güçlüsü olan Nevâ perdesi civarından başlar, Hüseyinî makamını işledikten sonra, güçlü perdesinde asma kalışlar yapar.

Tiz bölgelerdeki genişlemeleri gösterdikten sonra tekrar Hüseyî gezinir ve çeşnisini gösterdikten sonra, nadiren de olsa kalın bölgede genişleme gösterip eksik Segâh ile yedeni olan Acemaşîrân perdesini gösterdikten sonra, Irak perdesinde karar verir.

Çıkan sonuçlar ve elde edilen bulgular neticesinde, bileşik makamlar sınıfına giren Zirkeşîde makamının dizisi, 15. yy. nazariyat anlayışına göre şöyle gösterilebilir:

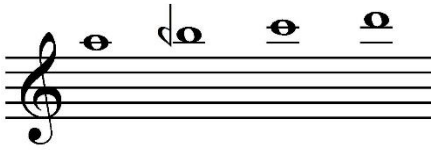
Şekil 3. 678. Zirkeşîde makamı I. dizisi

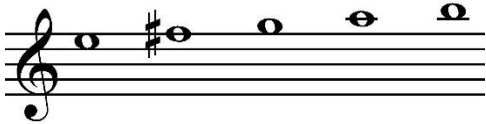
Şekil 3. 679. Zirkeşîde makamı II. dizisi

Şekil 3. 680. Yegâh'ta Râst genişlemesi

Şekil 3. 681. Muyâyyer'de Uşşâk genişlemesi

Şekil 3. 682. Hüseyî'de Hüseyî genişlemesi

Çeşniler:

Şekil 3. 683. Nevâ'da Hicâz dörtlüsü

Araştırmalar sonucunda, makamın 15. yy.'dan bu yana, makama ait 1 adet saz eseri ismine rastlanılmıştır. Ancak, bu makamda Muâllim İsmâil Hakkı Bey'e ait olan bestelenmiş eserin, verilmiş olan tanımlardan, Kırşehirli'nin diğer âlimlerden almış olduğu tanımdaki diziyi kullandığı tespit edilmiştir. Zirkeşîde makamı, Râst makamı ile sınırlı kalmadığından, bileşik bir makam olduğundan ve Kırşehirli'nin verdiği tanımlarda Irâk kararalı bir makam olduğundan, Hakkı Bey'in örneklemiş olduğu bu eserin notası değerlendirmeye alınmamış ve Seyr-i Nâtık örneğinde nazarî açıdan kullanılmamıştır. Bu makamda, eser örneği sunulamadığından, makamın eksik olan nazarî bilgilerinin pekiştirilmesi amacıyla, örnek eser olarak, Seyr-i Nâtık örneği sunulmuştur.

Zirkeşide Makamı

The musical score for Zirkeşide Makamı is presented in eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 10/8. The piece begins with a *mf* dynamic. The first staff contains a series of eighth and sixteenth notes with slurs and accents. The second staff continues with similar rhythmic patterns, ending with a *mp* dynamic. The third staff features a *mf* dynamic and includes a sixteenth-note triplet. The fourth staff shows a dynamic shift to *mp* and then *p*. The fifth staff starts with a *f* dynamic and includes a sixteenth-note triplet. The sixth staff continues with a *f* dynamic and ends with a *mf* dynamic. The seventh staff features a *mp* dynamic. The eighth and final staff concludes with a *p* dynamic and includes a *rit.* (ritardando) marking.

Şekil 3. 684. Zirkeşide makamında Seyr-i Nâtik örneği

3.4.Viyolonsel öğretiminde Kullanılacak Olan 50 Makamdan Oluşan Seyr-i Nâtik Örneği

Bu eserde, Türk Müziğinde 15. yüzyılda kullanılmış olan 50 adet makamın Aksak Semâî üsûlünde, 16 ölçülük kompozisyon örneği sunulmaya çalışılmıştır. İlk Seyr-i Nâtik bestecisi olan Cinûçen Tanrıkorur, bu ekolün devam ettirilmesi açısından örnek alınmıştır. İkinci Seyr-i Nâtik bestesi, Gülçin Yâhyâ Kaçar tarafından yapılmıştır. Yapılan üçüncü çalışma Vasfî Hatipoğlu'na ait olup, Râst Seyr-i Nâtik adı altında bestelenmiştir. Yapılan bu çalışmada; Seyr-i Nâtik örneğinin, Türk Mûsikîsi Konservatuvarları'nın, Türk Mûsikîsi Anabilim dallarında, ileride bu formda beste yapacak olanlara kaynak oluşturması, sâzendelere yeni bir repertuvar ve yeni bir form modeli teşkil etmesi açısından Türk Mûsikîsi'ne kazandırılması amaç edinilmiştir. Seyr-i Nâtik örneğindeki makamların notaları yazılırken, viyolonsel sazının ses sahasının yanı sıra, diğer Türk müziği sazlarının da icrâ edebileceği ses sahası göz önünde bulundurularak bestelenmiştir. Elli adet makamın harf sırasına göre sıralanmış olduğu eserde, makam geçişlerinde uzak geçkileri kolaylaştırmak amacıyla her birinin sonun teslim yazılmıştır. Seyr-i Nâtik çalışmasındaki Aksak Semâî üsûlü, Türk Müziği'ndeki saz eseri formu olan saz semâîlerinde kullanılan üsûlün daha iyi pekiştirilebilmesi için, tüm makamlarda kullanılmıştır.

Bahr-i Nâzik Makamı

Aksak Semâi ♩ = 100

Tolga KARACA

The musical score is written for a single melodic line in 10/8 time. It consists of eight staves of music. The key signature is two sharps (F# and C#). The tempo is marked as ♩ = 100. The dynamics range from *pp* (pianissimo) to *f* (forte). The score includes various articulations such as accents (*acc.*), slurs, and breath marks (*v*). There are also triplets indicated by a '3' under the notes. The piece concludes with a final *p* (piano) dynamic.

Beste Isfahân Makamı

The musical score for "Beste Isfahân Makamı" consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The score includes various dynamics and articulations:

- Staff 1: *mf* (mezzo-forte)
- Staff 2: *mp* (mezzo-piano)
- Staff 3: *mp* (mezzo-piano), *ff* (fortissimo), *p* (piano), *mp* (mezzo-piano)
- Staff 4: *mf* (mezzo-forte)
- Staff 5: *mp* (mezzo-piano)
- Staff 6: *f* (forte), *mp* (mezzo-piano)

The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, often grouped with beams and slurs. Accents (v) are placed over many notes throughout the piece.

Büzürk Makamı

The musical score for Büzürk Makamı is written in G major (one sharp) and consists of eight staves of music. The notation includes various rhythmic values, slurs, and dynamic markings.

- Staff 1:** Starts with a *mf* dynamic. Features a series of eighth and sixteenth notes with slurs and accents.
- Staff 2:** Continues the melodic line with similar rhythmic patterns and slurs.
- Staff 3:** Shows dynamic changes from *mf* to *f* and back to *mf*. Includes a long slur across the staff.
- Staff 4:** Features a triplet of eighth notes marked *mp* at the end of the staff.
- Staff 5:** Includes a triplet of eighth notes marked *f* and a section marked *p* at the end.
- Staff 6:** Shows dynamic changes from *mf* to *f* and back to *mf*.
- Staff 7:** Features a long slur across the staff with a *mf* dynamic marking.
- Staff 8:** Shows dynamic changes from *f* to *p* at the end of the piece.

Canfezâ makamı

The musical score for Canfezâ makamı consists of eight staves of music. The notation includes various rhythmic values, slurs, and dynamic markings. The dynamics are marked as *mf*, *mp*, *p*, *f*, and *p*. There are also articulation marks (v) and a triplet (3) indicated.

The first staff begins with a *mf* dynamic. The second and third staves continue the melodic line with various articulations. The fourth staff features a *mp* dynamic marking. The fifth staff is marked *p*. The sixth staff includes a triplet of eighth notes. The seventh staff returns to a *mf* dynamic. The eighth staff concludes with a *f* dynamic followed by a *p* dynamic.

Çargâh-ı Acem Makamı

The musical score for Çargâh-ı Acem Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 2/4. The score includes various dynamics and articulations:

- Staff 1: *mf* (mezzo-forte)
- Staff 2: *mp* (mezzo-piano)
- Staff 3: *mf* (mezzo-forte) and *f* (forte) with triplets (3).
- Staff 4: *f* (forte) and *mp* (mezzo-piano) with a triplet (3).
- Staff 5: *f* (forte) and *p* (piano).
- Staff 6: *mp* (mezzo-piano)
- Staff 7: *mf* (mezzo-forte)
- Staff 8: *f* (forte) and *mp* (mezzo-piano) with a *rit.* (ritardando) marking.

Dilkeş Makamı

The musical score for Dilkeş Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The score includes various dynamics and articulations:

- Staff 1:** Starts with a forte (*f*) dynamic. Features a triplet of eighth notes.
- Staff 2:** Features a mezzo-forte (*mf*) dynamic.
- Staff 3:** Starts with a forte (*f*) dynamic and ends with a mezzo-forte (*mf*) dynamic.
- Staff 4:** Starts with a forte (*f*) dynamic, moves to mezzo-forte (*mf*), and ends with a forte (*f*) dynamic.
- Staff 5:** Starts with a mezzo-forte (*mf*) dynamic and ends with a mezzo-piano (*mp*) dynamic.
- Staff 6:** Starts with a forte (*f*) dynamic and ends with a mezzo-forte (*mf*) dynamic. Includes triplet markings.
- Staff 7:** Features a *rubato* marking and ends with a forte (*f*) dynamic. Includes triplet markings.
- Staff 8:** Starts with a fortissimo (*fz*) dynamic and ends with a piano (*p*) dynamic.

Dügâh-ı Acem Makamı

The musical score for Dügâh-ı Acem Makamı consists of eight staves of notation. The piece is written in a single melodic line with a key signature of one flat (B-flat) and a 2/4 time signature. The dynamics range from *mp* (mezzo-piano) to *f* (forte). The notation includes various rhythmic patterns, such as eighth and sixteenth notes, and rests. There are several slurs and accents throughout the piece. The first staff begins with a *mp* dynamic and features a triplet of eighth notes. The second staff continues with a similar triplet. The third staff shows a dynamic shift from *mf* to *f*. The fourth staff starts with *mf* and ends with *mp*. The fifth staff is marked *mf*. The sixth staff is marked *f* and includes a sextuplet of eighth notes. The seventh staff is marked *f*. The eighth staff begins with *mp* and concludes the piece with a final cadence.

Eviç Büselik Makamı

The musical score for Eviç Büselik Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The dynamics are marked as *mf*, *f*, and *mp*. The score includes various musical ornaments such as *V* (vibrato) and *tr* (trill). There are also triplets and sextuplets indicated by the numbers 3 and 6 respectively. The music is written in a single melodic line on a treble clef staff.

Staff 1: *mf* (mezzo-forte) dynamics, includes *V* ornaments and a *mp* (mezzo-piano) dynamic.

Staff 2: *mf* and *f* (forte) dynamics, includes *V* ornaments.

Staff 3: *mf* dynamic, includes a triplet (3) and *V* ornaments.

Staff 4: *mp* dynamic, includes *V* ornaments.

Staff 5: *mf* dynamic, includes a triplet (3) and *V* ornaments.

Staff 6: *mp* dynamic, includes *V* ornaments.

Staff 7: *mf* dynamic, includes a sextuplet (6) and *V* ornaments.

Staff 8: *mp* dynamic, includes *V* ornaments.

Gerdâniye Bûselik Makamı

The musical score for Gerdâniye Bûselik Makamı consists of eight staves of music in a single system. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The score includes various dynamics and articulations:

- Staff 1: *mf*, *f*, *mf*, *f*, *mf*
- Staff 2: *mp*, *dolce*
- Staff 3: *mf*, *p*
- Staff 4: *mf*
- Staff 5: *mp*
- Staff 6: *f*, *mp*
- Staff 7: *affetuoso*
- Staff 8: *mf*, *f*, *mp*

The score features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. It also includes dynamic markings such as *mf* (mezzo-forte), *f* (forte), *mp* (mezzo-piano), *p* (piano), *dolce* (dolce), and *affetuoso* (affettuoso). Articulation marks like accents and slurs are used throughout the piece.

Gerdâniye Nigâr Makamı

The musical score for Gerdâniye Nigâr Makamı consists of eight staves of music in G major. The dynamics and performance markings are as follows:

- Staff 1: *f* (forte), includes a sixteenth-note run with a '6' fingering.
- Staff 2: *mf* (mezzo-forte) to *mp* (mezzo-piano).
- Staff 3: *f* (forte) to *mf* (mezzo-forte) to *mp* (mezzo-piano).
- Staff 4: *f* (forte) to *mf* (mezzo-forte) to *mp* (mezzo-piano).
- Staff 5: *mf* (mezzo-forte) to *p* (piano).
- Staff 6: *mp* (mezzo-piano) to *mf* (mezzo-forte), includes a sixteenth-note run with a '6' fingering.
- Staff 7: *f* (forte), includes a triplet of sixteenth notes with a '3' marking.
- Staff 8: *mf* (mezzo-forte) to *f* (forte) to *mp* (mezzo-piano) to *mf* (mezzo-forte) to *mp* (mezzo-piano) to *p* (piano), includes a triplet of sixteenth notes with a '3' marking and a *rit.* (ritardando) marking.

Geveşt Makamı

Musical score for Geveşt Makamı, written in G major (one sharp) and 4/4 time. The score consists of eight staves of music. The dynamics range from *mf* (mezzo-forte) to *f* (forte) and *mp* (mezzo-piano). The score includes various musical notations such as accents (*v*), slurs, and a *rubato* marking. The piece concludes with a final cadence.

Hicâz-1 Acem Makamı

The musical score for Hicâz-1 Acem Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The dynamics range from *mf* (mezzo-forte) to *f* (forte). The score includes various articulations such as accents (*v*), slurs, and a triplet of eighth notes on the second staff. The music is characterized by intricate melodic lines and rhythmic patterns typical of the Hicâz-1 Acem Makam.

Staff 1: *mf*

Staff 2: *mp*

Staff 3: *mf*

Staff 4: *f*, *mf*

Staff 5: *mp*, *mf*

Staff 6: *f*

Staff 7: *mf*

Staff 8: *mp*

Hicâz-1 Irâk Makamı

The musical score for Hicâz-1 Irâk Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The dynamics are marked as follows:

- Staff 1: *mf* (mezzo-forte), *f* (forte), *mf* (mezzo-forte)
- Staff 2: *f* (forte), *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano)
- Staff 3: *f* (forte), *mf* (mezzo-forte)
- Staff 4: *mp* (mezzo-piano), *mf* (mezzo-forte)
- Staff 5: *mp* (mezzo-piano)
- Staff 6: *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano), *mf* (mezzo-forte)
- Staff 7: *mp* (mezzo-piano)

The score includes various musical ornaments (accents) and articulations (accents) throughout. The music is written in a single melodic line on a treble clef staff.

Hicâz-ı Muhâlif Makamı

The musical score for Hicâz-ı Muhâlif Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The dynamics and articulations are as follows:

- Staff 1: *mp* (mezzo-piano), *mf* (mezzo-forte)
- Staff 2: *mf* (mezzo-forte)
- Staff 3: *mp* (mezzo-piano)
- Staff 4: *mf* (mezzo-forte), *f* (forte), *mp* (mezzo-piano)
- Staff 5: *mf* (mezzo-forte)
- Staff 6: *mp* (mezzo-piano)
- Staff 7: *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano)
- Staff 8: *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano), *p* (piano)

The notation includes various rhythmic values, slurs, and accents (marked with a 'v' above the notes).

Hisârek Makamı

The musical score for Hisârek Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The notation includes various rhythmic patterns, slurs, and dynamic markings. The dynamics are marked as *mf* (mezzo-forte), *f* (forte), and *mp* (mezzo-piano). The score is written in a single system with eight staves.

Staff 1: *mf*

Staff 2: *mp*

Staff 3: *mf*, *f*, *mf*

Staff 4: *mp*

Staff 5: *f*

Staff 6: *mf*

Staff 7: *mp*

Hisâr-ı Evc Makamı

The musical score for Hisâr-ı Evc Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 2/4. The score includes various dynamics and articulations:

- Staff 1:** Starts with a dynamic of *mf*. Features a series of eighth notes with accents (v) and slurs.
- Staff 2:** Continues the melodic line with slurs and accents.
- Staff 3:** Shows a dynamic range from *mp* to *f* to *mf*. Includes a long slur under the first half.
- Staff 4:** Features a dynamic of *mp* followed by *mf*. Includes a slur and a triplet of eighth notes.
- Staff 5:** Ends with a dynamic of *mp*. Includes a slur and a triplet of eighth notes.
- Staff 6:** Starts with a dynamic of *f*. Includes a slur and a triplet of eighth notes.
- Staff 7:** Starts with a dynamic of *mf*. Includes a slur and a triplet of eighth notes.

Horasan Makami

The musical score for "Horasan Makami" consists of eight staves of music. The notation is in treble clef with a 2/4 time signature. The key signature is one sharp (F#). The score includes various dynamic markings: *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano), and *f* (forte). Articulation symbols, specifically 'v' marks, are placed above many notes. The music features a mix of eighth and sixteenth notes, often grouped with slurs and beams. The first staff begins with a *mf* marking. The second staff continues the melodic line. The third staff includes a *mp* marking. The fourth staff starts with *mf*. The fifth staff features a *mp* marking. The sixth staff has a sequence of *mf*, *f*, and *mf* markings. The seventh staff includes *mp* and *mf* markings. The eighth and final staff concludes with a *mp* marking.

Hûzî Makamı

The musical score for Hûzî Makamı is written in 9/8 time and consists of eight staves. The dynamics and articulations are as follows:

- Staff 1: *mf* (mezzo-forte)
- Staff 2: *mp* (mezzo-piano)
- Staff 3: *mf* (mezzo-forte)
- Staff 4: *mp* (mezzo-piano)
- Staff 5: *mf* (mezzo-forte) and *mp* (mezzo-piano)
- Staff 6: *f* (forte)
- Staff 7: *mp* (mezzo-piano)
- Staff 8: *mf* (mezzo-forte) and *mp* (mezzo-piano)

The notation includes various rhythmic values (quarter, eighth, and sixteenth notes), rests, and articulations such as accents (v) and slurs. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 9/8.

Irâk-ı Acem Makamı

The musical score for Irâk-ı Acem Makamı is presented in G major (one sharp) and consists of eight staves of melodic notation. The piece begins with a *mf* dynamic and features a variety of rhythmic patterns and articulations. The notation includes eighth and sixteenth notes, often beamed together, with many notes marked with a 'v' for breath or bowing. Slurs are used to group phrases, and dynamic markings such as *mf*, *mp*, and *p* are placed throughout. A triplet of eighth notes is marked with a '3' and a *p* dynamic near the end of the piece.

Isfahânek Makamı

The musical score for Isfahânek Makamı consists of eight staves of music. The dynamics and articulations are as follows:

- Staff 1: *mf*
- Staff 2: *mp*
- Staff 3: *mf*, *f*, *mf*, *mp*
- Staff 4: *mf*
- Staff 5: *mp*
- Staff 6: *mf*, *mp*
- Staff 7: *mf*
- Staff 8: *p*, *mf*, *mp*

The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4.

Küçük Makamı

The musical score for Küçük Makamı is written in 2/4 time and consists of eight staves. The dynamics and articulations are as follows:

- Staff 1: *mf*, with accents (*v*) over several notes.
- Staff 2: *mp*, with accents (*v*) over several notes.
- Staff 3: *f*, with accents (*v*) over several notes.
- Staff 4: *mf*, with accents (*v*) over several notes.
- Staff 5: *mf*, with accents (*v*) over several notes.
- Staff 6: *p*, with accents (*v*) over several notes.
- Staff 7: *mf* to *f* crescendo, then *mf*, with accents (*v*) over several notes.
- Staff 8: *mp*, with accents (*v*) over several notes.

Mâye Makamı

The musical score for Mâye Makamı consists of eight staves of music. The notation includes various dynamics such as *mf*, *f*, *p*, and *mp*, along with articulations like accents and slurs. The piece concludes with a *rit.* (ritardando) section followed by a return to *a tempo*.

Staff 1: *mf* (mezzo-forte) dynamics, ending with *mp* (mezzo-piano).

Staff 2: *f* (forte) dynamics, ending with *mf*.

Staff 3: *f* dynamics, transitioning to *p* (piano).

Staff 4: *mf* dynamics, with a *f* (forte) accent, ending with *mp*.

Staff 5: *mf* dynamics, featuring a sixteenth-note figure with a '6' below it, ending with *mp*.

Staff 6: *mf* dynamics, transitioning to *mp*.

Staff 7: *mf* dynamics, ending with *mp*.

Staff 8: *mf* dynamics, featuring a triplet with a '3' below it, a *rit.* section, and a final *a tempo* section.

Muhâlif Makamı

Musical score for Muhâlif Makamı, featuring eight staves of notation. The score includes various dynamics and articulations:

- Staff 1: *mf* (mezzo-forte) and *mp* (mezzo-piano)
- Staff 2: *mf* and *mp*
- Staff 3: *p* (piano)
- Staff 4: *mf* and *f* (forte)
- Staff 5: *mf*
- Staff 6: *mp*
- Staff 7: *f*, *mf*, and *mp*
- Staff 8: *mf*, *f*, *mf*, and *mp*

The notation includes slurs, accents, and dynamic markings throughout the piece.

Muhâlifek Makamı

The musical score for Muhâlifek Makamı consists of eight staves of music. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The dynamics and articulations are as follows:

- Staff 1: *mf* (mezzo-forte)
- Staff 2: *mp* (mezzo-piano)
- Staff 3: *mf* (mezzo-forte), includes a sextuplet (6) and a triplet (3).
- Staff 4: *f* (forte), includes a triplet (3) and *mf* (mezzo-forte).
- Staff 5: *f* (forte)
- Staff 6: *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano), and *p* (piano).
- Staff 7: *f* (forte) and *mf* (mezzo-forte).
- Staff 8: *rit.* (ritardando) and *a tempo* (return to original tempo).

Muhâlif-i Irâk Makamı

The musical score for Muhâlif-i Irâk Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The dynamics and articulations are as follows:

- Staff 1: *mf*, with accents (v) over the notes.
- Staff 2: *mf* at the beginning and *f* at the end, with accents (v) over the notes.
- Staff 3: *mf* at the beginning, *p* in the middle, and *p* at the end, with accents (v) over the notes.
- Staff 4: *mf* and *p* dynamics, with accents (v) over the notes.
- Staff 5: *mf* and *p* dynamics, with accents (v) over the notes.
- Staff 6: *p* dynamics, with accents (v) over the notes.
- Staff 7: *mf*, *f*, and *p* dynamics, with accents (v) over the notes.
- Staff 8: *mf*, *p*, and *p* dynamics, with accents (v) over the notes.

Müberkâ Makamı

The musical score for Müberkâ Makamı consists of eight staves of music. The notation is in treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a 2/4 time signature. The score includes various dynamic markings: *mf* (mezzo-forte), *f* (forte), and *mp* (mezzo-piano). Articulation is indicated by 'v' marks above notes. Trills are shown with a '3' over a group of notes. The music features a mix of eighth and sixteenth notes, often beamed together, and includes some triplet patterns. The overall style is characteristic of traditional Ottoman Makam music.

Nevâ-i Aşîrân Makamı

The musical score for Nevâ-i Aşîrân Makamı consists of eight staves of music in G major (one sharp). The notation includes various rhythmic values, slurs, and dynamic markings. The dynamics are marked as *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano), and *p* (piano). The score includes several slurs and accents, as well as a fermata over a note in the third staff. A finger number '6' is indicated under a note in the sixth staff. The piece concludes with a final cadence in the eighth staff.

Nevrûz Makamı

The musical score for Nevruz Makamı is presented in a single system with eight staves. The notation is in treble clef with a 2/4 time signature. The key signature consists of one sharp (F#) and one flat (Bb). The score includes various dynamic markings: *mp* (mezzo-piano) and *mf* (mezzo-forte). Articulation is indicated by 'v' marks above notes and slurs under groups of notes. The piece begins with a *mp* dynamic and features a mix of eighth and sixteenth notes, often beamed together. The dynamics fluctuate throughout, with *mf* appearing in several measures and *mp* in others. The notation includes many slurs and 'v' marks, suggesting a melodic line with specific phrasing and accents.

Nevrûz-ı Acem Makamı

The musical score for Nevruz-ı Acem Makamı consists of eight staves of music. The notation is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. The music is characterized by a series of eighth and sixteenth notes, often grouped into slurs and accented with 'v' marks. Dynamic markings include *mf* (mezzo-forte) and *mp* (mezzo-piano). Specific performance instructions include a sixteenth-note triplet in the fourth staff and a triplet of eighth notes in the eighth staff.

Staff 1: *mf*

Staff 2: *mp*

Staff 3: *mf*, *mp*

Staff 4: *mf*, *mp*

Staff 5: *mf*, *mp*

Staff 6: *mf*, *mp*

Staff 7: *mf*

Staff 8: *mp*

Nevrûz-i Rûmî Makamı

The musical score for Nevruz-i Rumi Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The dynamics range from *mf* (mezzo-forte) to *f* (forte). The score includes various musical ornaments such as *V* (vibrato) and *b* (bend), as well as slurs and accents. The first staff begins with *mf*. The second staff ends with *mp*. The third staff contains *mf* and *f*. The fourth staff begins with *mf*. The fifth staff contains *f*, *mf*, and *mp*. The sixth staff ends with *mp*. The seventh staff begins with *mf* and ends with *mp*. The eighth staff begins with *mf* and ends with *mp*. The score includes a sixteenth-note run in the fifth staff and a triplet in the sixth staff.

Nigâr Makamı

The musical score for Nigâr Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The dynamics and articulations are as follows:

- Staff 1: *f* (forte), with accents (v) over several notes.
- Staff 2: *mf* (mezzo-forte), with accents (v) and a slur.
- Staff 3: *f* (forte), with accents (v) and a slur.
- Staff 4: *mf* (mezzo-forte), with accents (v) and a slur.
- Staff 5: *f* (forte), with accents (v) and a slur.
- Staff 6: *p* (piano), *mf* (mezzo-forte), and *mp* (mezzo-piano), with accents (v) and a slur.
- Staff 7: *mf* (mezzo-forte) and *mp* (mezzo-piano), with accents (v) and a slur.
- Staff 8: *mf* (mezzo-forte) and *mp* (mezzo-piano), with accents (v) and a slur.

The score includes various musical notations such as slurs, accents (v), and dynamic markings (*f*, *mf*, *p*, *mp*). A '6' is written below the staff in the fifth and eighth measures, likely indicating a sixteenth-note pattern.

Nigâr-ı Nek Makamı

The musical score for Nigâr-ı Nek Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 2/4. The score includes various dynamics and articulations:

- Staff 1: *mf* (mezzo-forte) and *mp* (mezzo-piano)
- Staff 2: *mf* and *mp*
- Staff 3: *mf* and *mp*
- Staff 4: *mp*
- Staff 5: *f* (forte) and *mf*
- Staff 6: *mp* and *mf*
- Staff 7: *mf*
- Staff 8: *mp*

The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. It is characterized by its melodic flow and dynamic contrast.

Nihâvend-i Kebîr Makamı

The musical score for Nihâvend-i Kebîr Makamı consists of eight staves of music. The key signature is two flats (B-flat and E-flat), and the time signature is 2/4. The score includes various dynamics and articulations:

- Staff 1: *mf*
- Staff 2: *f* and *mf*
- Staff 3: *mp* (with a triplet of eighth notes)
- Staff 4: *mf*
- Staff 5: *mp* and *mf*
- Staff 6: *mp* and *f*
- Staff 7: *mf*
- Staff 8: *mp* and *p* (with a *rit.* marking)

Nihâvend-i Rûmî Makamı

The musical score for Nihâvend-i Rûmî Makamı consists of eight staves of music in G major (one sharp). The piece begins with a *mf* dynamic and features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, often beamed together. A fermata is placed over a sixteenth-note run on the first staff. The dynamics fluctuate throughout, reaching a peak of *f* on the third staff and ending with a *p* dynamic on the eighth staff. The score includes numerous slurs, accents, and breath marks (marked with a 'V' above the notes) to guide the performer's phrasing and articulation.

Nişâbûr Makamı

The musical score for Nişâbûr Makamı is written in G major (one sharp) and consists of eight staves of music. The piece begins with a dynamic marking of *mf* (mezzo-forte). The notation includes various rhythmic patterns, such as eighth and sixteenth notes, often grouped with slurs and accented with 'v' marks. The dynamics fluctuate throughout the piece, with markings for *mp* (mezzo-piano), *f* (forte), and *mf* again. The score concludes with a final *mp* marking. The overall structure is a single melodic line with intricate phrasing and ornamentation.

Ráhátü'l Erväh Makamı

The musical score for "Ráhátü'l Erväh Makamı" is written in G major (one sharp) and consists of eight staves of music. The dynamics and articulations are as follows:

- Staff 1: *mf*, includes a sixteenth-note triplet (marked with a '6').
- Staff 2: *mp*, *mf*, *mp*.
- Staff 3: *mf*, *mp*.
- Staff 4: *mf*, *mp*.
- Staff 5: *mf*, *mp*.
- Staff 6: *p*.
- Staff 7: *mf*, includes a sixteenth-note triplet (marked with a '3').
- Staff 8: *mp*, *p*, includes a sixteenth-note triplet (marked with a '3').

Râst Mâye Makamı

The musical score for Râst Mâye Makamı is written in 2/4 time and consists of eight staves. The key signature has one sharp (F#). The piece begins with a *mf* dynamic. The first staff contains a melodic line with a *mf* dynamic. The second staff features a melodic line with dynamics ranging from *mp* to *f*. The third staff is characterized by a fast, rhythmic pattern starting with a *f* dynamic and ending with a *mf* dynamic. The fourth staff continues the melodic line with a *mp* dynamic. The fifth staff shows a melodic line with a *mf* dynamic. The sixth staff features a melodic line with dynamics of *mf* and *mp*. The seventh staff continues the melodic line with a *mf* dynamic. The eighth staff concludes the piece with a melodic line featuring a triplet and a *mp* dynamic.

Râst-ı Acem Makamı

The musical score for Râst-ı Acem Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The score includes various dynamics and ornaments:

- Staff 1:** Starts with a *mf* dynamic. Features a *V* ornament over the first measure.
- Staff 2:** Continues the melody with a *mp* dynamic at the end. Includes a triplet of eighth notes.
- Staff 3:** Features a *mf* dynamic at the beginning and a *mp* dynamic at the end.
- Staff 4:** Features a *mf* dynamic at the beginning and a *mp* dynamic at the end.
- Staff 5:** Starts with a *f* dynamic and ends with a *mf* dynamic.
- Staff 6:** Features a *f* dynamic for the first sixteenth-note run, followed by a *mf* dynamic for the next sixteenth-note run, and ends with a *mp* dynamic. Includes two sixteenth-note runs marked with a '6'.
- Staff 7:** Features a *mf* dynamic at the beginning, followed by *mp* dynamics for the subsequent phrases.
- Staff 8:** Starts with a *mf* dynamic and ends with a *mp* dynamic.

Rekb Makami

The musical score for Rekb Makami consists of eight staves of music. The notation includes various rhythmic values, slurs, and dynamic markings. The dynamics are as follows:

- Staff 1: *mf* (mezzo-forte) and *mp* (mezzo-piano)
- Staff 2: *mf* and *mp*
- Staff 3: *f* (forte) and *mp*
- Staff 4: *mf* and *mp*
- Staff 5: *p* (piano) and *mp*
- Staff 6: *mf*, *mp*, and *mf*
- Staff 7: *mp*
- Staff 8: *p*

Articulation symbols, including accents and breath marks, are used throughout the score to indicate phrasing and emphasis.

Rekb-i Nevrûz Makamı

The musical score for Rekb-i Nevrûz Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The dynamics and articulations are as follows:

- Staff 1: *mf* (mezzo-forte)
- Staff 2: *mp* (mezzo-piano), *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano)
- Staff 3: *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano)
- Staff 4: *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano)
- Staff 5: *f* (forte), *mf* (mezzo-forte) with a triplet of eighth notes
- Staff 6: *mp* (mezzo-piano), *f* (forte)
- Staff 7: *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano)

The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings. The piece concludes with a final *mp* (mezzo-piano) dynamic.

Rûy-i Irâk Makamı

The musical score for Rûy-i Irâk Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The dynamics and articulations are as follows:

- Staff 1: *mf* (mezzo-forte)
- Staff 2: *mp* (mezzo-piano)
- Staff 3: *mf* (mezzo-forte), *f* (forte), *p* (piano)
- Staff 4: *mp* (mezzo-piano), *mf* (mezzo-forte), *mp* (mezzo-piano). Includes sixteenth-note runs with a '6' below them.
- Staff 5: *f* (forte), *mf* (mezzo-forte)
- Staff 6: *mp* (mezzo-piano), *f* (forte)
- Staff 7: *mf* (mezzo-forte)
- Staff 8: *mp* (mezzo-piano), *p* (piano)

The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings.

Sebzender Sebz Makamı

Çargâh

Büzürk

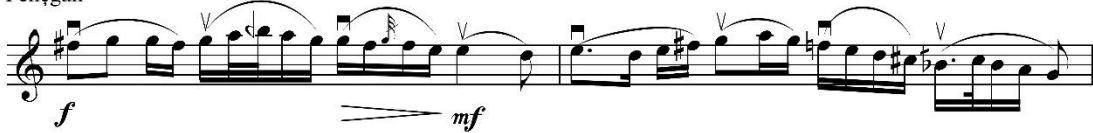
Hicâz

Mâye

Pençgâh

Rehâvi

Nühüft

Uzzâl

Segâh-ı Acem Makamı

The musical score for Segâh-ı Acem Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The score includes various dynamic markings and articulation symbols:

- Staff 1:** Starts with *mf* and ends with *mp*. Features a series of eighth notes with accents.
- Staff 2:** Starts with *mf*, reaches a peak of *f* with a sixteenth-note run, and ends with *mf*. Includes a slur over the sixteenth-note run.
- Staff 3:** Continues the melodic line with various note values and accents.
- Staff 4:** Ends with a *mp* dynamic marking.
- Staff 5:** Starts with *mf* and features a series of eighth notes with accents.
- Staff 6:** Starts with *mp* and ends with *p*. Includes a slur over the final notes.
- Staff 7:** Starts with *mp* and ends with *mf*. Features a series of eighth notes with accents.
- Staff 8:** Ends with a *mp* dynamic marking.

Selmek Makamı

The musical score for Selmek Makamı consists of eight staves of music in G major. The dynamics and articulation are as follows:

- Staff 1:** *mf* (mezzo-forte) at the beginning, *mp* (mezzo-piano) at the end.
- Staff 2:** *mf* (mezzo-forte) at the beginning, *mp* (mezzo-piano) in the middle, *mf* (mezzo-forte) in the middle, *mp* (mezzo-piano) at the end.
- Staff 3:** *mf* (mezzo-forte) at the beginning, *mp* (mezzo-piano) in the middle, *mf* (mezzo-forte) in the middle, *mp* (mezzo-piano) at the end.
- Staff 4:** *mf* (mezzo-forte) at the beginning, *mp* (mezzo-piano) in the middle, *mf* (mezzo-forte) in the middle, *mp* (mezzo-piano) at the end.
- Staff 5:** *f* (forte) at the beginning, *mp* (mezzo-piano) in the middle, *mf* (mezzo-forte) in the middle, *mp* (mezzo-piano) at the end.
- Staff 6:** *mp* (mezzo-piano) at the beginning, *mf* (mezzo-forte) in the middle, *mp* (mezzo-piano) at the end.
- Staff 7:** *mf* (mezzo-forte) at the beginning, *mp* (mezzo-piano) in the middle, *mf* (mezzo-forte) in the middle, *mp* (mezzo-piano) at the end.
- Staff 8:** *mf* (mezzo-forte) at the beginning, *mp* (mezzo-piano) at the end.

The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic hairpins. There are also triplets marked with a '3' in the fourth and fifth staves.

Sipihr Makamu

The musical score for "Sipihr Makamu" consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 2/4. The score includes various dynamic markings and articulation symbols:

- Staff 1: *f* (forte) at the beginning, *mf* (mezzo-forte) at the end.
- Staff 2: *f* (forte) at the beginning, *mf* (mezzo-forte) in the middle, *mp* (mezzo-piano) at the end.
- Staff 3: *f* (forte) at the beginning, *mf* (mezzo-forte) at the end. A triplet of eighth notes is marked with a '3'.
- Staff 4: *mp* (mezzo-piano) at the beginning, *p* (piano) at the end. A triplet of eighth notes is marked with a '3'.
- Staff 5: *f* (forte) at the beginning, *mf* (mezzo-forte) in the middle, *mp* (mezzo-piano) at the end.
- Staff 6: *mf* (mezzo-forte) at the beginning.
- Staff 7: *mp* (mezzo-piano) at the end.
- Staff 8: *mf* (mezzo-forte) at the beginning, *mp* (mezzo-piano) in the middle, *mf* (mezzo-forte) in the middle, *mp* (mezzo-piano) at the end.

The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, often grouped with slurs and accents. There are also several triplet markings throughout the piece.

Sultân-î Irâk Makamı

The musical score for Sultân-î Irâk Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The score includes various dynamics and articulations:

- Staff 1: *mf*, *mf*, *mp*
- Staff 2: *mp*
- Staff 3: *mf*, *mp*, *mf*
- Staff 4: *f*, *mf*, *mp*
- Staff 5: *mf*, *mp*, *f*
- Staff 6: *p*, *mf*, *mp*
- Staff 7: *mf*, *mp*
- Staff 8: *f*, *mf*, *mp*

The score features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. There are also some specific markings such as a '6' under a group of notes in the first staff and 'V' markings above notes in several staves.

Türki Hicâz Makamı

The musical score for Türki Hicâz Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The dynamics and articulations are as follows:

- Staff 1: *mf* (mezzo-forte) dynamic, with a crescendo leading to *mp* (mezzo-piano) at the end.
- Staff 2: *mf* dynamic, with a crescendo leading to *mp* at the end.
- Staff 3: *mp* dynamic, with a crescendo leading to *mp* at the end.
- Staff 4: *f* (forte) dynamic, with a crescendo leading to *mf* at the end.
- Staff 5: *mp* dynamic, with a crescendo leading to *mp* at the end.
- Staff 6: *mf* dynamic, with a crescendo leading to *mp* at the end.
- Staff 7: *mf* dynamic, with a crescendo leading to *mp* at the end.
- Staff 8: *mp* dynamic, with a crescendo leading to *mp* at the end.

The music features various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and is characterized by the use of slurs and accents (marked with 'v').

Vech-i Hüseyinî Makamı

The musical score for Vech-i Hüseyinî Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The score includes various dynamic markings and articulation symbols:

- Staff 1:** Starts with *mf* and ends with *mp*.
- Staff 2:** Starts with *mf*, has a *mp* marking in the middle, and ends with *mf*.
- Staff 3:** Ends with *mp*.
- Staff 4:** Starts with *p* and ends with *f*.
- Staff 5:** Starts with *mf* and ends with *mp*.
- Staff 6:** Starts with *mf*, has a *f* marking in the middle, and ends with *mf*.
- Staff 7:** Ends with *mp*.
- Staff 8:** Starts with *mf* and ends with *mp*.

The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, often grouped with beams and slurs. Accents (v) are placed above many notes. The dynamics range from piano (*p*) to forte (*f*), with mezzo-forte (*mf*) and mezzo-piano (*mp*) being the most prominent.

Zirefkend Makamı

The musical score for Zirefkend Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The dynamics range from *mf* (mezzo-forte) to *f* (forte) and *mp* (mezzo-piano). The score includes various articulations such as slurs, accents, and breath marks (V). Specific rhythmic figures are marked with a '3' (triple) and a '6' (sixteenth notes). The music is characterized by intricate melodic lines and complex rhythmic patterns.

Zirkeşide Makamı

The musical score for Zirkeşide Makamı consists of eight staves of music. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The piece begins with a *mf* dynamic. The first staff features a series of eighth-note patterns with accents. The second staff continues with similar patterns, ending with a *mp* dynamic. The third staff starts with *mf* and includes a sixteenth-note triplet. The fourth staff shows a dynamic shift to *mp* and then *p*. The fifth staff begins with a *f* dynamic and includes a sixteenth-note triplet. The sixth staff continues with *f* and ends with *mf*. The seventh staff starts with *mp*. The eighth staff concludes with a *p* dynamic, a *rit.* marking, and the word *SON* at the end.

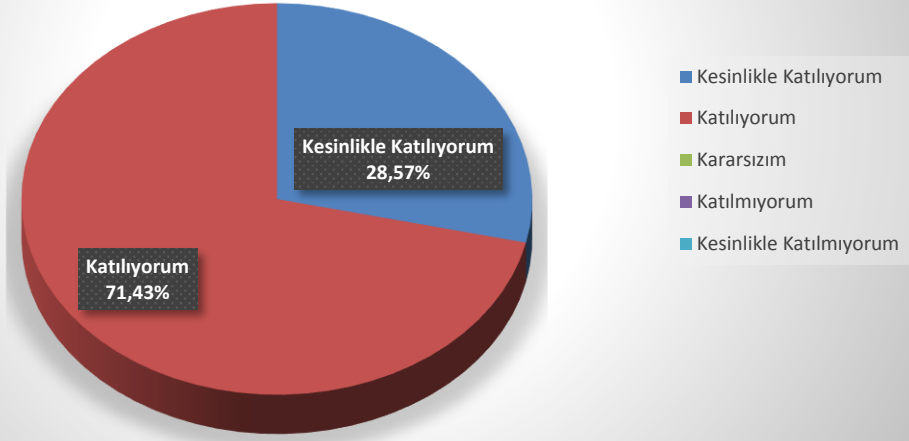
3.5.Oluşturulan Seyr-i Nâlık Bestesinin Viyolonsel Öğretiminde Kullanılabilirliğine İlişkin Uzman Görüşleri

Bu ankette kullanılan yöntemde; 5'li likert anket sistemi kullanılarak, öncelikle anket maddelerinin her birinin sonucunda çıkan yüzdeler toplanmış, ardından toplanan bu yüzdelerin oranları tespit edilmiştir. Çıkan oranlar %50 oranı veya üzerinde sonuçlandı ise, o anket maddesinin sonucunun öğrenciler üzerinde olumlu etki yapmış olduğu varsayılmıştır. Aynı yöntem, anketin genel sonucunu tespit etmek amacıyla da kullanılmıştır.

Uzman görüşleri; alanında uzmanlaşmış 7 adet eğitimci ve viyolonsel icrâcısı tarafından, beşli likert sistemi kullanılarak alınmıştır.

Uzmanlara, bestelenen 50 adet makamdan oluşturulan Seyr-i Nâlık örneğinin notası gönderilmiş, eserin makam, usûl, teknik ve nüans gibi yönleri itibarıyla değerlendirmeleri istenmiştir. Anket sonucunda çıkan bulgu ve yorumlar aşğıdaki şekillerde maddeler halinde gösterilmiştir. Uzmanlara gönderilmiş olan anket formu, ayrıca Ek - 2'de sunulmuştur (s. 614).

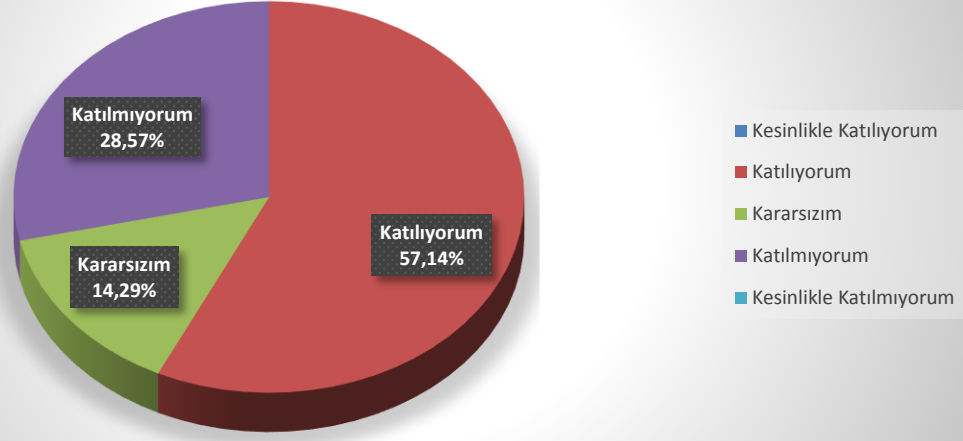
1- Seyr-i Nâlık örneğinin viyolonsel öğrencileri üzerindeki etkisi, icrâ, yorum, makam bilgisi yönünden, olumlu yönde olmuştur.

Şekil 3. 685. Seyr-i Nâlık örneğinin viyolonsel öğrencileri üzerindeki etkisi (icrâ, yorum, makam bilgisi açısından etkisinin değerlendirilmesi).

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâlık örneğinin viyolonsel öğrencileri üzerindeki etkisi (icrâ, yorum, makam bilgisi) yönünden değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %28,57 oranında kesinlikle katılıyorum, %71,43 oranında katılıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâlık örneğinin viyolonsel öğrencileri üzerindeki etkisi (icrâ, yorum, makam) bilgilerini geliştirmeleri açısından, %100 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

2- Seyr-i Nâtik örneğindeki 50 adet makam, viyolonsel için yeterli çalışma kaynağı oluşturmaktadır.

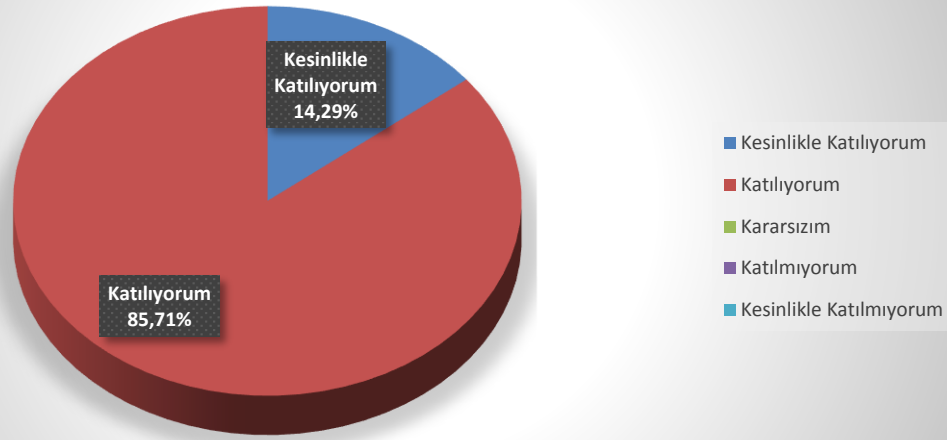

Şekil 3. 686. Seyr-i Nâtik örneğindeki 50 adet makamın, viyolonsel için yeterli çalışma kaynağı olabilirliği açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik örneğindeki 50 adet makamın, viyolonsel için yeterli çalışma kaynağı olabilirliğinin değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %57,14 oranında katılıyorum, %14,29 oranında kararsızım, %28,57 oranında katılmıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik örneğindeki 50 adet makam, viyolonsel için yeterli çalışma kaynağı oluşturması açısından %57,14 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

3- Seyr-i Nâtik örneği, diğer Türk Mûsikîsi sazlarının da icrâsı için uygundur.

Şekil 3. 687. Seyr-i Nâtik örneğinin, diğer Türk Mûsikîsi sazlarının icrâsı açısından uygunluğunun değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik örneğinin, diğer Türk Mûsikîsi sazlarının icrâlarının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %14,29 oranında kesinlikle katılıyorum, %85,71 oranında katılıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik örneğinin, diğer Türk Mûsikîsi sazlarının icrâsı açısından uygunluğunun %100 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

Şekil 3. 688. Seyr-i Nâtık'taki makamsal nitelik taşıyan perdelerin kullanım sıklığı açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtık'taki makamsal nitelik taşıyan perdelerin kullanım sıklığının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %100 oranında katılıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtık'taki makamsal nitelik taşıyan perdelerin kullanım sıklığının yeterliliğinin %100 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

Şekil 3. 689. Seyr-i Nâtik'teki makamların oluşumunda temel nitelik taşıyan aralıkların kullanım sıklığı açısından değerlendirilmesi.

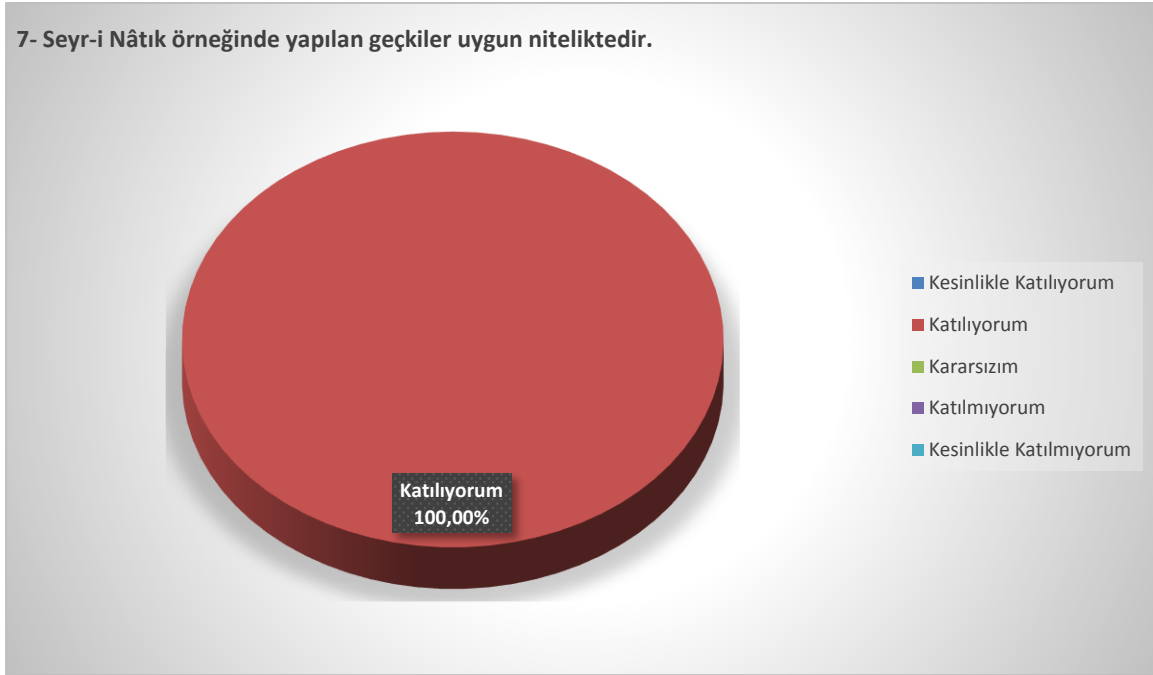
Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik'teki makamların oluşumunda temel nitelik taşıyan aralıkların kullanım sıklığının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %28,57 oranında kesinlikle katılıyorum, %71,43 oranında katılıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik'teki makamların oluşumunda temel nitelik taşıyan aralıkların kullanım sıklığının yeterliliğinin, %100 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

6- Seyr-i Nâtik örneğindeki çeşnilerin kullanım sıklığı yeterli düzeydedir.

Şekil 3. 690. Seyr-i Nâtik örneğindeki çeşnilerin kullanım sıklığı açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik örneğindeki çeşnilerin kullanım sıklığının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %14,29 oranında kesinlikle katılıyorum, %85,71 oranında katılıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik örneğindeki çeşnilerin kullanım sıklığının yeterliliğinin, %100 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

Şekil 3. 691. Seyr-i Nâtik örneğinde yapılan geçkilerin uygunluğu açısından değerlendirilmesi.

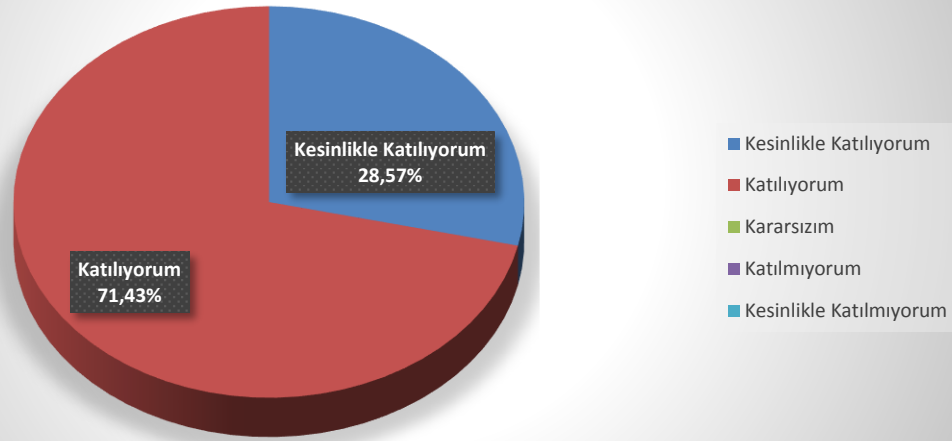
Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik örneğinde yapılan geçkilerin uygunluğunun değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %100 oranında katılıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik örneğinde yapılan geçkilerin uygunluğunun, %100 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

Şekil 3. 692. Seyr-i Nâtik'taki teslim geçişlerinin, eserin bütünlüğünü koruması açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik'taki teslim geçişlerinin, eserin bütünlüğünü korumasının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %28,57 oranında kesinlikle katılıyorum, %57 oranında katılıyorum ve %14 oranında kararsızım olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik'taki teslim geçişlerinin, eserin bütünlüğünü korumuş olmasının yeterliliğinin, %85,57 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

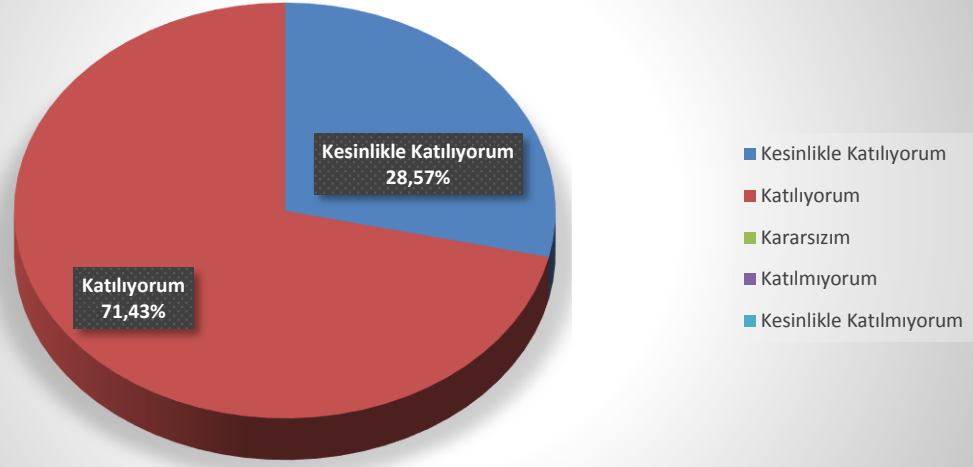
9- Seyr-i Nâlık bestesinde süsleme tekniklerinden çarpmanın kullanım sıklığı yeterli düzeydedir.

Şekil 3. 693. Seyr-i Nâlık bestesinde süsleme tekniklerinden çarpmanın kullanım sıklığı açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâlık bestesinde süsleme tekniklerinden çarpmanın kullanım sıklığının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %28,57 oranında kesinlikle katılıyorum, %71,43 oranında katılıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâlık bestesinde süsleme tekniklerinden çarpmanın kullanım sıklığının yeterliliğinin %100 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

10- Seyr-i Nâtik örneğinde kullanılmış olan yay ve cümle bağları yeterli düzeydedir.

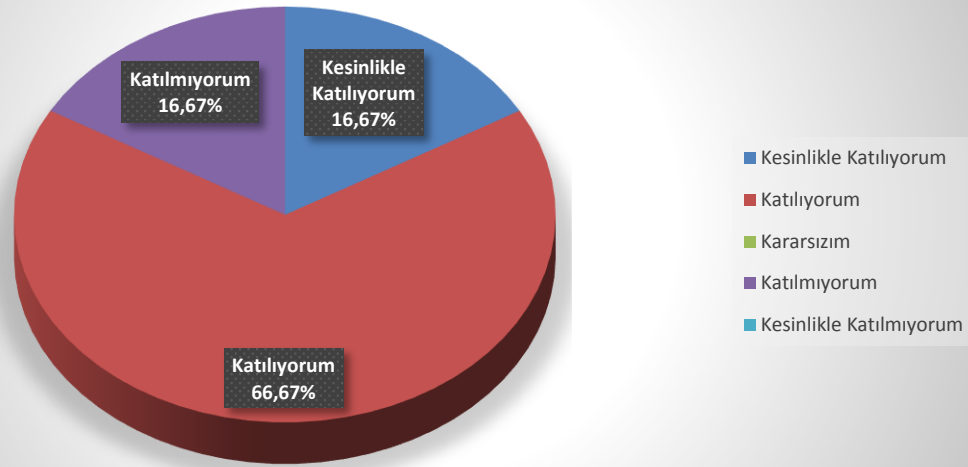

Şekil 3. 694. Seyr-i Nâtik örneğinde kullanılmış olan yay ve cümle bağlarının yeterliliği açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik örneğinde kullanılmış olan yay ve cümle bağlarının yeterliliğinin değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %28,57 oranında kesinlikle katılıyorum, %71,43 oranında katılıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik örneğinde kullanılmış olan yay ve cümle bağlarının yeterliliğinin, %100 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

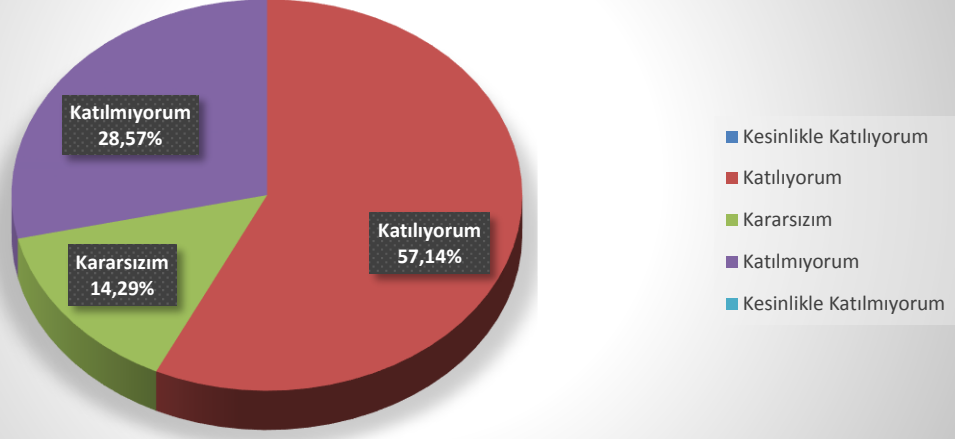
11- Seyr-i Nâtik eserinin tamamında, vibrato tekniğini kullanmaya elverişlidir.

Şekil 3. 695. Seyr-i Nâtik örneğinin tamamında vibrato tekniğinin kullanılması açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik örneğinin tamamında vibrato tekniğinin kullanılmasının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %16,67 oranında kesinlikle katılıyorum, %66,67 oranında katılıyorum ve 16,67 oranında katılmıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik örneğinin tamamında vibrato tekniğinin kullanılmasının yeterliliğinin %83,34 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

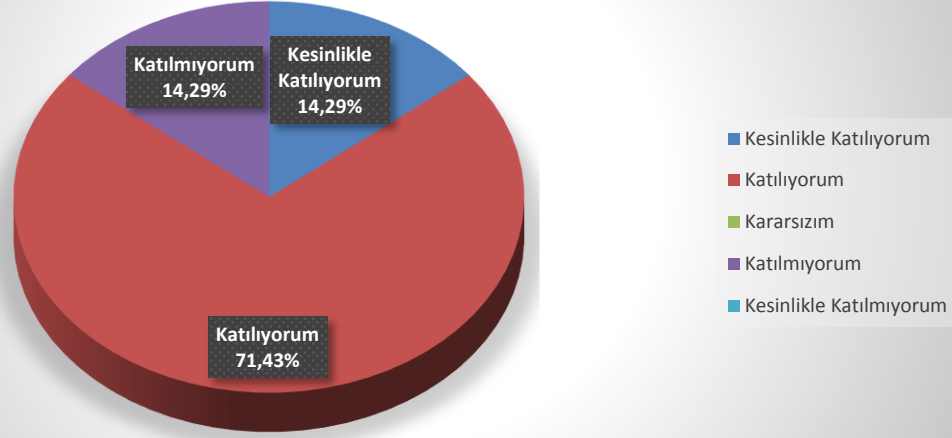
12- Seyr-i Nâlık örneğinde, bağısız (detaché) çalma tekniğinin kullanım sıklığı yeterli düzeydedir.

Şekil 3. 696. Seyr-i Nâlık örneğinde, bağısız (detaché) çalma tekniğinin kullanım sıklığının değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâlık örneğinde, bağısız (detaché) çalma tekniğinin kullanım sıklığının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %57,14 oranında kesinlikle katılıyorum, %14,29 oranında kararsızım ve %28,57 oranında katılmıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâlık örneğinde, bağısız (detaché) çalma tekniğinin kullanım sıklığının yeterliliğinin %57,14 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

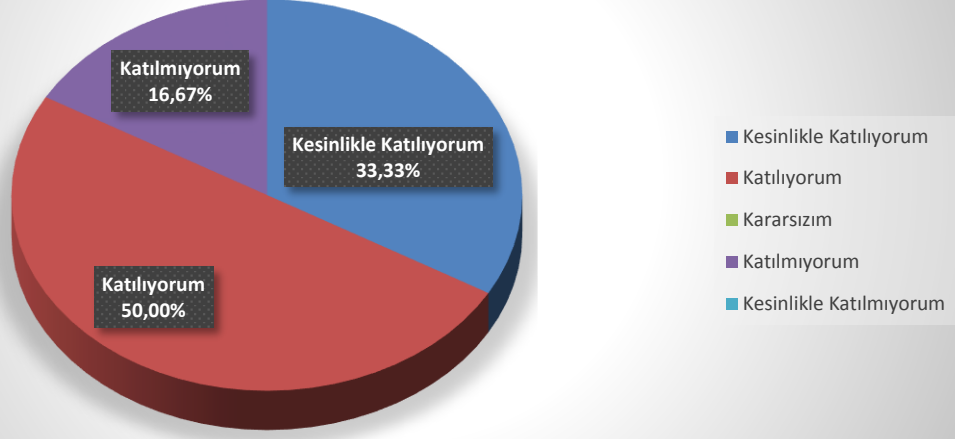
13- Seyr-i Nâtik eserinde, bağlı (legato) ve bağımsız (detaché) çalma tekniğinin bir arada kullanım sıklığı yeterli düzeydedir.

Şekil 3. 697. Seyr-i Nâtik eserinde, bağlı (legato) ve bağımsız (detaché) çalma tekniğinin bir arada kullanım sıklığının değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik eserinde, bağlı (legato) ve bağımsız (detaché) çalma tekniğinin bir arada kullanım sıklığının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %14,29 oranında kesinlikle katılıyorum, %71,43 oranında katılıyorum ve %14,29 oranda katılmıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik eserinde, bağlı (legato) ve bağımsız (detaché) çalma tekniğinin bir arada kullanım sıklığının yeterliliğinin %85,72 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

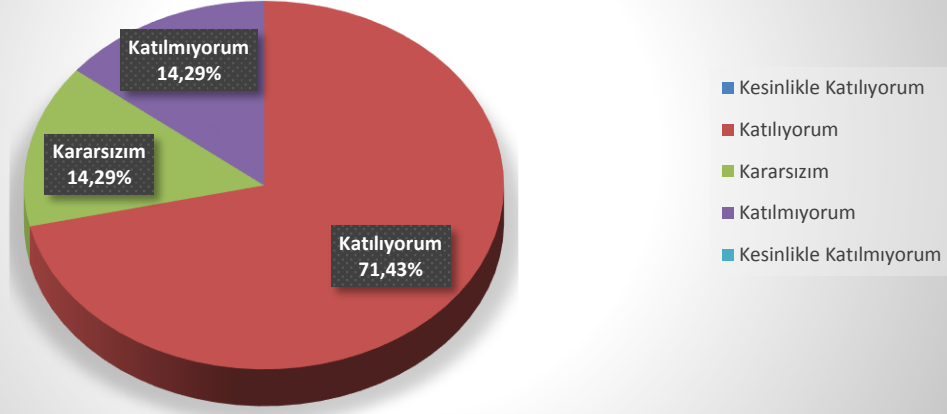
14- Seyr-i Nâtik örneği Bolaheng akordu ile icra edildiğinde, I. - VII. pozisyonlara ihtiyaç duyulmuştur.

Şekil 3. 698. Seyr-i Nâtik örneğinin Bolaheng akordu ile I. - VII. pozisyonlarda icra edilebilirliği açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik örneğinin Bolaheng akordu ile I. - VII. pozisyonlarda icra edilebilirliğinin değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %33,33 oranında kesinlikle katılıyorum, %50,00 oranında katılıyorum ve %16,67 oranla katılmıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik örneğinin Bolaheng akordu ile I. - VII. pozisyonlarda icra edilebilirliğinin %83,33 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

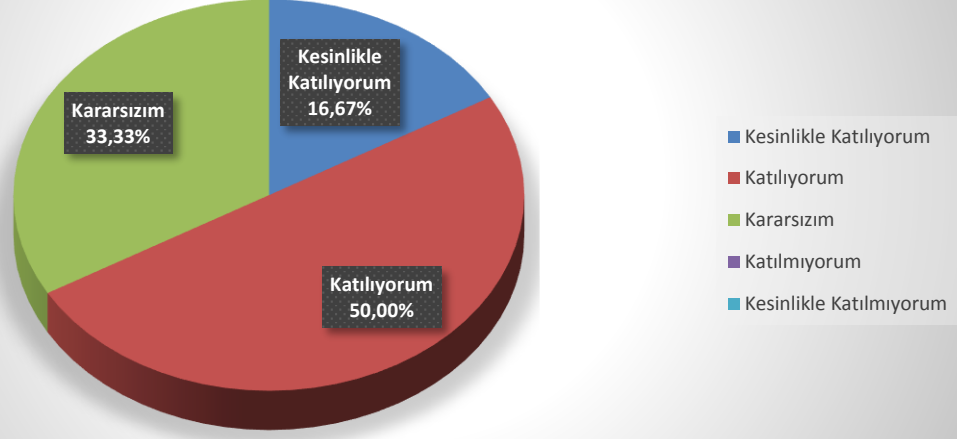
15- Seyr-i Nâtik örneğinde kullanılan seyir örnekleri, uluslararası viyolonsel icrâ teknikleri ile Klasik Türk Mûsikîsi tavrını yansıtır niteliktedir.

Şekil 3. 699. Seyr-i Nâtik örneğinde kullanılan seyir örneklerinin, uluslararası viyolonsel icrâ teknikleri ile Klasik Türk Mûsikîsi tavrı açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik örneğinde kullanılan seyir örneklerinin, uluslararası viyolonsel icrâ teknikleri ile Klasik Türk Mûsikîsi tavrının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %71,43 oranında katılıyorum, %14,29 oranında kararsızım ve %14,29 oranla katılmıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik örneğinde kullanılan seyir örneklerinin, uluslararası viyolonsel icrâ teknikleri ile klasik Türk Mûsikîsi tavrının yansıtılabilirliğinin %71,43 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

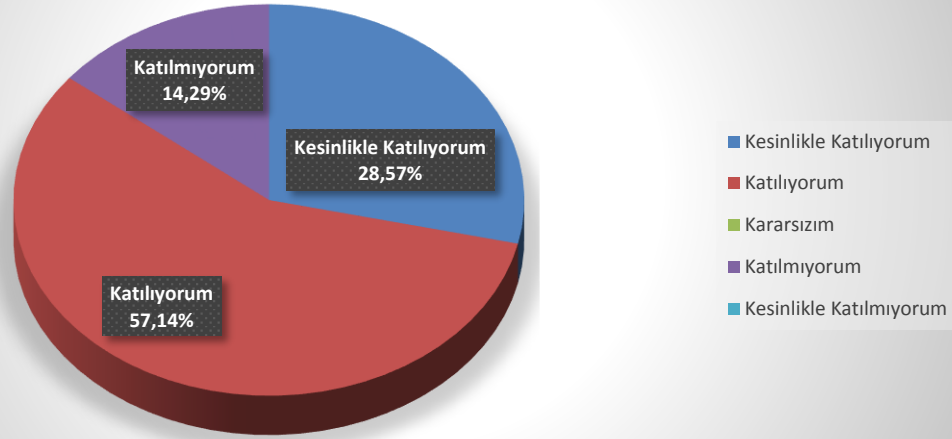
16- Seyr-i Nââtık'taki makam zenginliğinin, viyolonsel öğretiminde bir kaynak niteliği taşıdığı görölmektedir.

Şekil 3. 700. Seyr-i Nââtık'taki makam zenginliğinin, viyolonsel öğretiminde bir kaynak niteliği taşıması açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde göröldüğü gibi, Seyr-i Nââtık'taki makam zenginliğinin, viyolonsel öğretiminde bir kaynak niteliği taşımasının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %16,67 oranında kesinlikle katılıyorum, %50,00 oranında katılıyorum ve %33,33 oranında kararsızım olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nââtık'taki makam zenginliğinin, viyolonsel öğretiminde bir kaynak niteliği taşıması açısından %66,67 oranla olumlu yönde olduğu görölmüştür.

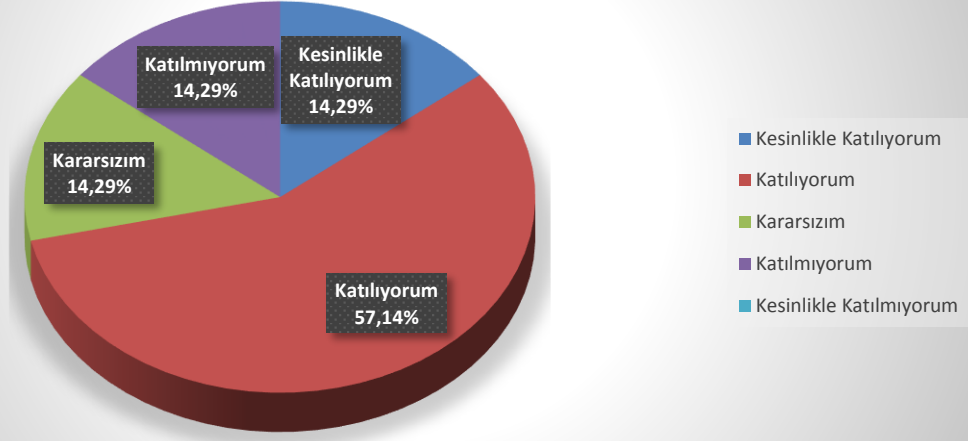
17- Seyr-i Nâtik'ta kullanılmış olan aksak semâi usûlü, öğrencilere saz semâi icrâlarında yardımcı bir etüt niteliği taşımaktadır.

Şekil 3. 701. Seyr-i Nâtik'ta kullanılmış olan aksak semâi usûlünün, öğrencilerin saz semâi icrâlarında yardımcı bir etüt niteliği taşıması açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik'ta kullanılmış olan aksak semâi usûlünün, öğrencilerin saz semâi icrâlarında yardımcı bir etüt niteliği taşımasının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %28,57 oranında kesinlikle katılıyorum, %57,14 oranında katılıyorum ve %14,29 oranında katılmıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik'ta kullanılmış olan aksak semâi usûlünün, öğrencilerin saz semâi icrâlarında yardımcı bir etüt niteliği taşıması açısından, %85,71 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

18- Seyr-i Nâtik'ta, günümüzde az kullanılan makamların tekrar ele alınarak viyolonsel öğrencilerine bir fihrist olma niteliği taşıdığı görülmektedir.

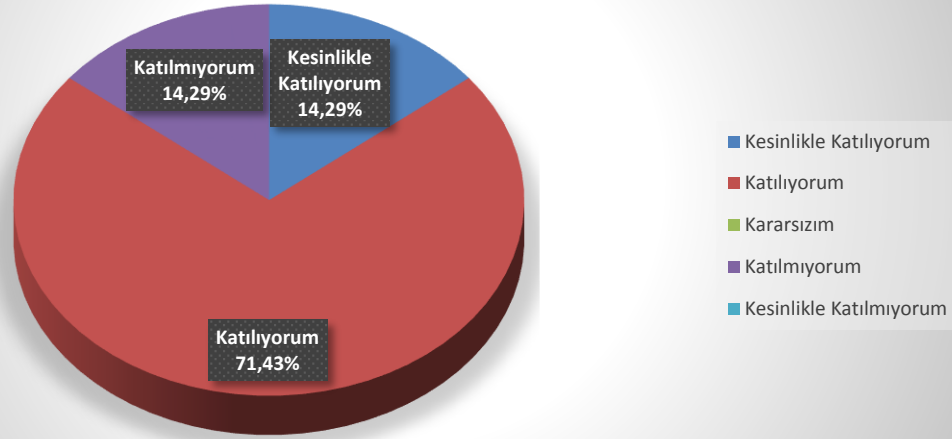

Şekil 3. 702. Seyr-i Nâtik'ta, günümüzde az kullanılan makamların tekrar ele alınarak viyolonsel öğrencilerine bir fihrist olma niteliği taşıması açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik'ta, günümüzde az kullanılan makamların tekrar ele alınarak viyolonsel öğrencilerine bir fihrist olma niteliği taşımasının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %14,29 oranında kesinlikle katılıyorum, %57,14 oranında katılıyorum, %14,29 oranında kararsızım ve %14,29 oranında katılmıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik'ta kullanılmış olan aksak semâi usûlunun, öğrencilerin saz semâi icrâlarında yardımcı bir etüt niteliği taşıması açısından, %71,43 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

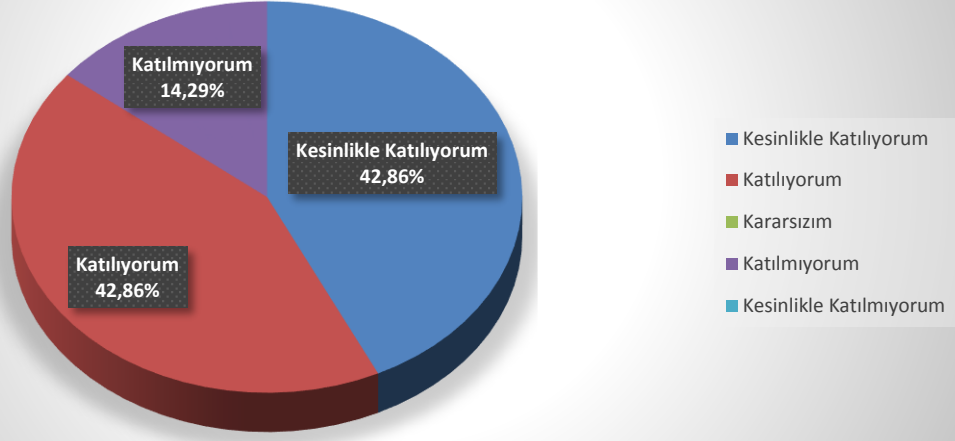
19- Seyr-i Nâtik örneğinde kullanılan makamlar, basit makamların çoğunluğunu temsil eder niteliktedir.

Şekil 3. 703. Seyr-i Nâtik örneğinde kullanılan makamların, basit makamların çoğunluğunu temsil etmesi açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik örneğinde kullanılan makamların, basit makamların çoğunluğunu temsil etmesinin değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %14,29 oranında kesinlikle katılıyorum, %71,29 oranında katılıyorum ve %14,29 oranında katılmıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik örneğinde kullanılan makamların, basit makamların çoğunluğunu temsil etmesi açısından, %85,72 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

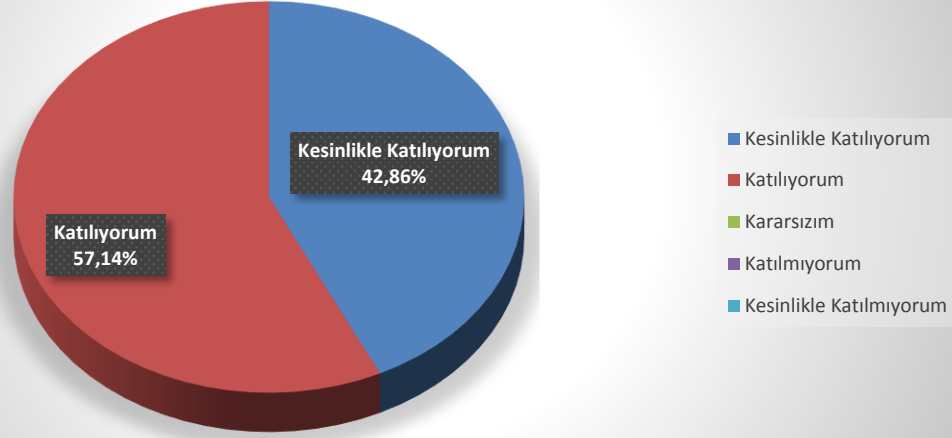
20- Seyr-i Nâtik eserinin, öğrencilerin eğitiminde çok amaçlı bir etüt niteliği taşıyabileceği görülmektedir.

Şekil 3. 704. Seyr-i Nâtik eserinin, öğrencilerin eğitiminde çok amaçlı bir etüt niteliği taşıması açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik eserinin, öğrencilerin eğitiminde çok amaçlı bir etüt niteliği taşımasının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %42,86 oranında kesinlikle katılıyorum, %42,86 oranında katılıyorum ve %14,29 oranında katılmıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre Seyr-i Nâtik eserinin, öğrencilerin eğitiminde çok amaçlı bir etüt niteliği taşıması açısından, %85,72 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

21- Daha önce viyolonsele yönelik, böyle bir çalışma olmadığından, eserin icrâ gelişiminde önemli bir kaynak niteliği taşıdığı görülmektedir.

Şekil 3. 705. Seyr-i Nââtık eserinin, viyolonsele yönelik ilk solo örnek olmasından dolayı, eserin icrâ gelişiminde önemli bir kaynak niteliği taşıdığı değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nââtık eserinin, viyolonsele yönelik ilk solo örnek olmasından dolayı, eserin icrâ gelişiminde önemli bir kaynak niteliği taşıdığı değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %42,86 oranında kesinlikle katılıyorum ve %57,14 oranında katılıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nââtık eserinin, viyolonsele yönelik ilk solo örnek olmasından dolayı, eserin icrâ gelişiminde önemli bir kaynak niteliği taşıması açısından, %100 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

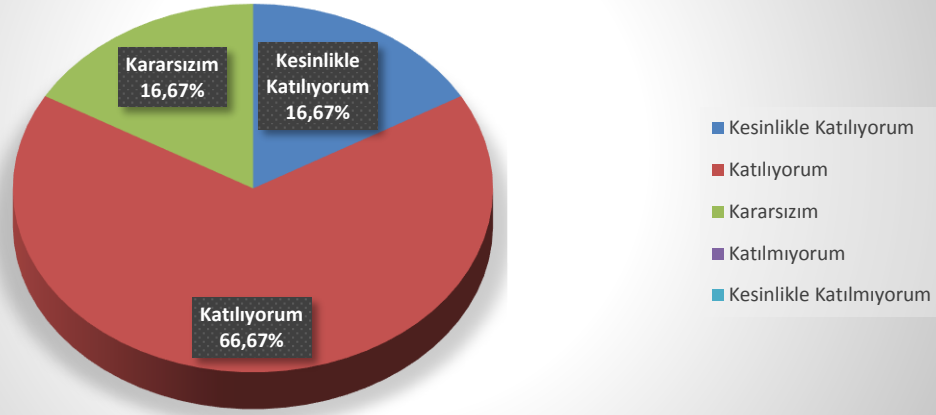
22- Seyr-i Nâtik eserinde, kaba Yegâh ile tiz Nevâ'ya kadar olan perdelerde çalışma fırsatı sunulmuştur.

Şekil 3. 706. Seyr-i Nâtik eserinin, kaba Yegâh ile tiz Nevâ'ya kadar olan perdelerde icrâ edilmesi açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik eserinin, kaba Yegâh ile tiz Nevâ'ya kadar olan perdelerde icrâ edilebilirliğinin değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %33,67 oranında kesinlikle katılıyorum ve %33,33 oranında katılıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik eserinin, kaba Yegâh ile tiz Nevâ'ya kadar olan perdelerde icrâ edilebilirliği açısından, %100 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

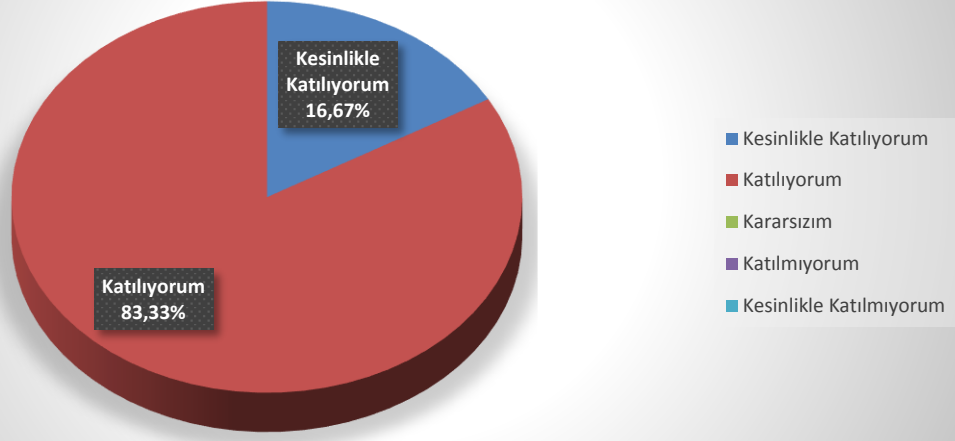
23- Günümüzde az kullanılan makamlarda bestelenen seyir örneğinin yeni nesillere tekrar hatırlatılması ile bazı makamlarımız tekrar gün yüzüne çıkmış ve işlevliği artırılmıştır.

Şekil 3. 707. Günümüzde az kullanılan makamlarda bestelenen seyir örneğinin yeni nesillere tekrar hatırlatılması ile bazı makamlarımızın tekrar gün yüzüne çıkması ve işlevliği açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, günümüzde az kullanılan makamlarda bestelenen seyir örneğinin yeni nesillere tekrar hatırlatılması ile bazı makamlarımızın tekrar gün yüzüne çıkması ve işlevliğinin değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %16,67 oranında kesinlikle katılıyorum, %66,67 oranında katılıyorum ve %16,67 kararsızım olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; günümüzde az kullanılan makamlarda bestelenen seyir örneğinin yeni nesillere tekrar hatırlatılması ile bazı makamlarımızın tekrar gün yüzüne çıkması ve işlevliği artırılması açısından, %83,34 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

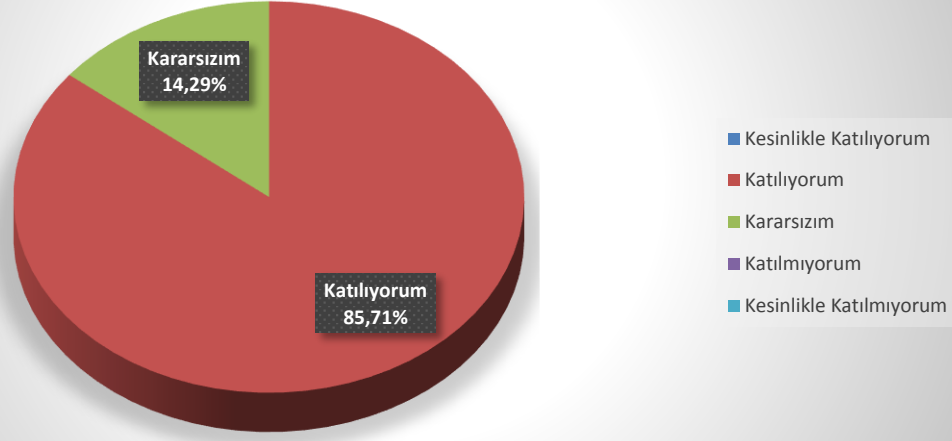
24- Seyr-i Nâtik'in , hem öğrenci, hem de öğretmenin faydalanabileceği bir eser niteliği taşıdığı görülmektedir.

Şekil 3. 708. Seyr-i Nâtik'in, hem öğrenci, hem de öğretmenin faydalanabileceği bir eser niteliği taşıması açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik'in, hem öğrenci, hem de öğretmenin faydalanabileceği bir eser niteliği taşımasının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %16,67 oranında kesinlikle katılıyorum, %83,33 oranında katılıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik'in, hem öğrenci, hem de öğretmenin faydalanabileceği bir eser niteliği taşıması açısından, %100 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

25- Seyr-i Nâtik örneği, viyolonsel icrâsı için, günümüzde az kullanılan makamalarda seyir örneği ve eğitici bir etüt niteliği taşımaktadır.

Şekil 3. 709. Seyr-i Nâtik örneğinin, viyolonsel icrâsı için, günümüzde az kullanılan makamalarda seyir örneği ve eğitici bir etüt niteliği taşıması açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik'in, viyolonsel icrâsı için, günümüzde az kullanılan makamalarda seyir örneği ve eğitici bir etüt niteliği taşımasının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %85,71 oranında katılıyorum ve %14,29 oranında kararsızım olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik'in, viyolonsel icrâsı için, günümüzde az kullanılan makamalarda seyir örneği ve eğitici bir etüt niteliği taşıması açısından, %85,71 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

26- Seyr-i Nâtik'in, öğrencilerin az kullanılan makamları kavrayabilmemleri açısından, eğitimlerine olumlu etki yapacağı düşünülmektedir.

Şekil 3. 710. Seyr-i Nâtik'in, öğrencilerin az kullanılan makamları kavrayabilmemleri açısından, eğitimlerine yaptığı etkinin değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik'in, öğrencilerin az kullanılan makamları kavrayabilmemleri açısından, eğitimlerine yaptığı etkinin değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %28,57 oranında kesinlikle katılıyorum ve %71,43 oranında katılıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik'in, öğrencilerin az kullanılan makamları kavrayabilmemleri ve eğitimlerine yaptığı etkisi açısından, %100 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

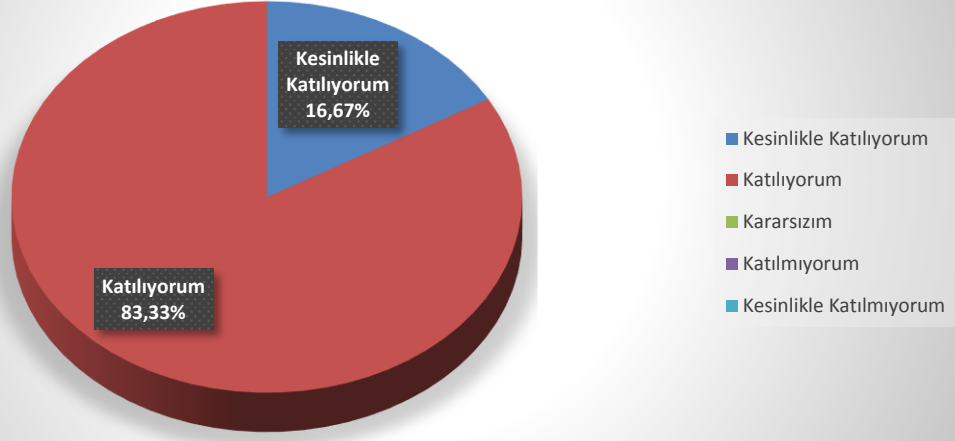
27- Seyr-i Nâtik örneğinin, viyolonsel eğitiminin yanı sıra, bundan sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutması açısından önemli olduğu görülmektedir.

Şekil 3. 711. Seyr-i Nâtik örneğinin, viyolonsel eğitiminin yanı sıra, bundan sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutması açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik'in, viyolonsel eğitiminin yanı sıra, bundan sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutmasının değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %28,57 oranında kesinlikle katılıyorum ve %71,43 oranında katılıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik'in, viyolonsel eğitiminin yanı sıra, bundan sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutması açısından, %100 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

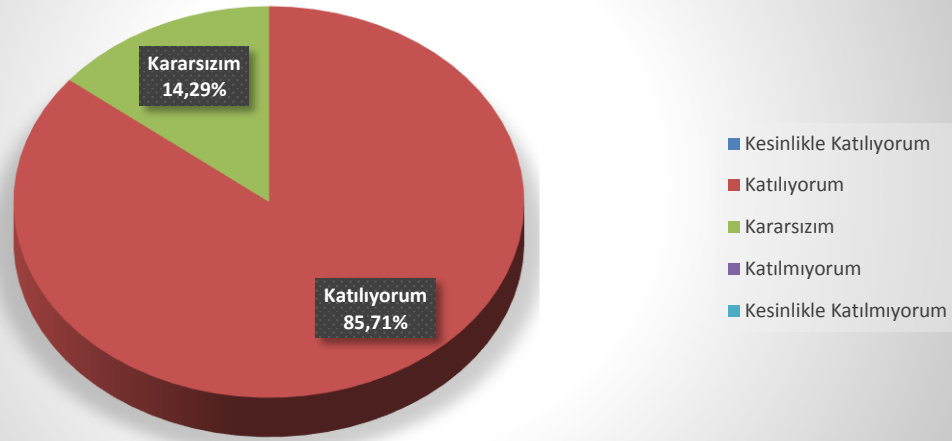
28- Seyr-i Nâlık örneği, makam yönünden zengin bir yapıya sahip olup, geçkileri ile birlikte, 50 üzerinde makamı temsil etmektedir.

Şekil 3. 712. Seyr-i Nâlık örneğinin, makam yönünden yapısının, geçkilerinin ve 50 üzerinde makamı temsil etmesi açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâlık'ın, makam yönünden yapısının, geçkilerinin ve 50 üzerinde makamı temsil etmesinin değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %16,67 oranında kesinlikle katılıyorum ve %83,33 oranında katılıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâlık'ın, makam yönünden yapısının, geçkilerinin ve 50 üzerinde makamı temsil etmesi açısından, %100 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

29-Seyr-i Nâtik'in, viyolonsel eğitimine sağladığı katkının yanında, günümüzde az kullanılan makamlarda, fihris niteliği taşıdığı görülmektedir.

Şekil 3. 713. Seyr-i Nâtik'in, viyolonsel eğitimine sağladığı katkılar ve günümüzde az kullanılan makamlarda fihris olma niteliği açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik'in, viyolonsel eğitimine sağladığı katkılar ve günümüzde az kullanılan makamlarda fihris olma niteliğinin değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %85,71 oranında katılıyorum ve %14,29 oranında kararsızım olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik'in, viyolonsel eğitimine sağladığı katkılar ve günümüzde az kullanılan makamlarda fihris olma niteliği açısından, %85,71 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

Şekil 3. 714. Seyr-i Nâtik'in, Türk müziği sazları ve viyolonsel için icrâ edilebilirliği açısından değerlendirilmesi.

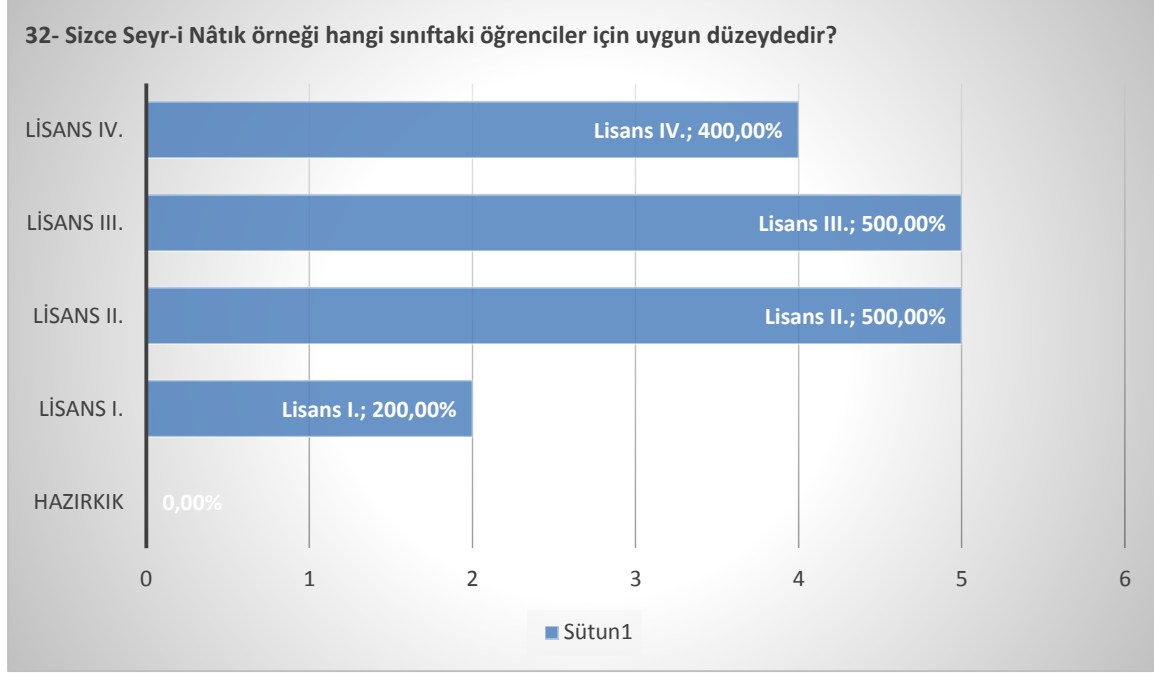
Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik'in, Türk müziği sazları ve viyolonsel için icrâ edilebilirliğinin değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %50,00 oranında kesinlikle katılıyorum ve %50,00 oranında katılıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik'in, Türk müziği sazları ve viyolonsel için icrâ edilebilirliği açısından, %100 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

31- Seyr-i Nâtik'ta, seçilen makamların icrâları bolaheng akordu ile icrâya uygun olarak bestelenmiştir.

Şekil 3. 715. Seyr-i Nâtik'ta, seçilen makamların icrâlarının bolaheng akordu ile icrâya uygunluğu açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik'in, seçilen makamların icrâlarının bolaheng akordu ile icrâya uygunluğunun değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %28,57 oranında kesinlikle katılıyorum ve %71,43 oranında katılıyorum olarak sonuçlanmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik'ta, seçilen makamların icrâlarının bolaheng akordu ile icrâya uygunluğu açısından, %100 oranla olumlu yönde olduğu görülmüştür.

Şekil 3. 716. Seyr-i Nâtik eserinin lisans seviyeleri açısından değerlendirilmesi.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi, Seyr-i Nâtik örneğinin lisans seviyelerinin değerlendirilmesi, uzman görüşlerine göre oranları sonucunda, %0,00 oranında hazırlık sınıfı, % 12,50 oranında lisans 1 sınıfı, %31,25 oranında lisans 2 sınıfı, %31,25 oranında lisans 3 sınıfı ve %25 oranında ise lisans 4 sınıfın değerleri sonuçlandırılmıştır. Buna göre; Seyr-i Nâtik örneğinin lisans seviyelerine göre kullanılabilirliğine bakıldığında, en çok lisans 2, 3 ve 4. sınıflara uygun bir eser olduğu %85,00 oranla tespit edilmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada elde edilen bulgular sonucunda oluşturulan Seyr-i Nâtik örneğinin uzman görüşlerine göre değerlendirilmesi neticesinde;

1. 15. yy.'da ulaşılabilen Türk mûsikîsi edvâr ve kaynaklarına ilişkin alt problemine göre sonuçlar;
  - a) Edvâr sahiplerinin, elde edilen eserlerinin orjinal metinleri incelenmiş, o günün makam anlayışı veya dizilerinin bugünün makam anlayışı ile farklı olduğu sonucuna varılmıştır.
  - b) Edvârların yazıldığı tarihler tespit edilerek, yazarların yaşadıkları dönemler hakkında bilgi alınmaya çalışılmış ve edvârların 15. yy.'a ait oldukları doğrulanmıştır.
2. Türk mûsikîsinde 15. yy.da kullanılan 50 makamın kronolojik dağılımına ilişkin alt problemine göre sonuçlar;
  - a) 15. Yüzyılda kronolojik olarak sıralanan makamların 21.yüzyılda da kullanıldığı görülmüştür.
  - b) Seyr-i Nâtik örneğine seçilen makamların bazılarının 15. yy.'ın yanı sıra, 10. - 21. yy.'larda da kullanılmış makamlar olduğu tespit edilmiştir.
3. Seyr-i Nâtik bestesinde kullanılan 50 adet makamın 15. yy. edvâr ve kaynaklarındaki nazari anlatımlarına ilişkin alt problemine göre sonuçlar;
  - a) (Büzürk, Geveşt, Hicâz-ı Muhâlif, Hûzi, Isfahânek, Kûçek, Mâye, Müberkâ, Nevrûz, Nevrûz-i Rûmî, Nihâvend-i Kebîr, Rûy-i Irâk, Selmek ve Zirefkend) makamlarının 15. yy. öncesi ve sonrasında kullanılmış olduğu görülürken, (Beste Isfahân, Çargâh-ı Acem, Dügâh-ı Acem, Gerdâniye Nigâr, Hisâr-ı Evc, Irâk-ı Acem, Muhâlif, Muhâlifek, Nevâ-i Aşîrân, Nevrûz-ı Acem, Rahâtü'l Ervâh, Râst Mâye, Râst-ı Acem, Rekb, Rekb-i Nevrûz, Sebzender Sebz, Vech-i Hüseyinî) makamlarının sadece 15. yy.'da kullanılmış olduğu, (Bahr-i Nâzik, Canfezâ, Dilkeş, Eviç Bûselik, Gerdâniye Bûselik, Hicâz-ı Acem, Hicâz-ı Irâk, Hisârek, Horasan, Muhâlif-i Irâk, Nigâr, Nigâr-ı Nek, Nihâvend-i Rûmî, Nişâbûr, Segâh-ı Acem, Sipih, Sultân-î Irâk, Türkî Hicâz

ve Zirkeşîde) makamlarının da 15. yy. ve sonrasında varlıklarını sürdürmüş oldukları tespit edilmiştir.

- b) Edvâr sahiplerinin verdiği tanımlar neticesinde, dizilerinin 15. yy. nazariyatı anlayışına göre yazılmış olduğu saptanmıştır.
  - c) 15. yy.'da kullanılan bazı makamların (Çargâh-1 Acem, Dügâh-1 Acem, Gerdâniye Nigâr, Hisâr-1 Evc, Irâk-1 Acem, Muhâlifek, Nevrûz-1 Acem, Nigâr-1 Nek, Râst-1 Acem, Rekb, Rekb-i Nevrûz, Sebzender Sebz, Segâh-1 Acem, Vech-i Hüseyinî) günümüze kadar notasının ulaşmamış olduğu tespit edilmiştir.
  - d) Örnekleme oluşturan bazı makamaların (Beste Isfahân, Gerdâniye Bûselik, Geveşt, Hicâz-1 Muhâlif, Hisârek, Hûzî, Muhâlif, Müberkâ, Nevâ-i Aşîrân, Nevrûz-i Rûmî, Nigâr, Nihâvend-i Rûmî, Nişâbûr, Râst Mâye, Zirefkend, Zirkeşîde) ulaşılabilen notalarının incelenmesi sonucunda 15. yy.'daki makam anlayışına göre bestelenmemiş olduğu tespit edilerek örnek eser olarak değerlendirilmemiştir.
4. Viyolonsel öğretiminde kullanılacak olan ve 50 makamdan oluşan Seyr-i Nâtık örneğine ilişkin alt problemine göre sonuçlar;
- a) 50 adet makamdan oluşan Seyr-i Nâtık bestesinin ses sahası araştırmaları sonucunda, eserin viyolonsel sazının yanı sıra diğer Türk müziği sazlarının da icrâ edebileceği bir saz eseri olduğu tespit edilmiştir.
  - b) Donanımda ve eserlerin içerisinde bulunan değiştirici işaretler günümüz perde anlayışı ile yazıldığından, tüm Türk müziği sâzendelerince anlaşılır olduğu tespit edilmiştir.
  - c) Eserin 100 metronom ile icrâsının sâzendeler için uygun olduğu sonucuna varılmıştır.
  - d) Uzman görüşleri alınarak, eserdeki ses sahasının tüm Türk müziği sazları için uygun olduğu sonucuna varılmıştır.
  - e) Uzmanların görüşleri neticesinde, eserdeki bağ işaretlerinin, özellikle yaylı sazların tümünde uygulanabilir olduğu sonucuna varılmıştır.
  - f) Eserde adı geçen tüm makamların basit makamların birleşmesinden doğan dizilerden oluşması nedeniyle, sâzendelerin icrâda zorlanmayacağı sonucuna varılmıştır.

g) Uzman görüşleri neticesinde, esere konmuş olan gürlük işaretlerinin sazandelerin yorum anlayışlarına yardım sağlamış olduğu sonucuna varılmıştır.

5. Oluşturulan Seyr-i Nâtik bestesinin viyolonsel öğretiminde kullanılabilirliğine ilişkin uzman görüşleri alt problemine göre sonuçlar;

- a) Seyr-i Nâtik örneğinin viyolonsel öğrencileri üzerindeki etkisinin, icrâ, yorum, makam bilgisi yönünden, olumlu yönde olduğu,
- b) Uzman görüşleri doğrultusunda, Seyr-i Nâtik örneğindeki 50 adet makamın, viyolonsel için yeterli çalışma kaynağı oluşturduğu,
- c) Seyr-i Nâtik örneğinin, diğer Türk Mûsikîsi sazlarının da icrâsı için uygun olduğu,
- d) Makamsal nitelik taşıyan perdelerin kullanım sıklığının yeterli düzeyde olduğu,
- e) Makamların oluşumunda temel nitelik taşıyan aralıkların kullanım sıklığının yeterli olduğu,
- f) Çeşnilerin kullanım sıklığının yeterli olduğu,
- g) Eserde, yapılan geçkilerin uygun nitelikte olduğu,
- h) Seyr-i Nâtik örneğinde, teslim geçişlerinin, eserin bütünlüğünü korumuş olduğu,
- i) Süsleme tekniklerinden çarpmanın kullanım sıklığının yeterli düzeyde olduğu,
- j) Yay ve cümle bağlarının yeterli düzeyde olduğu,
- k) Eserin tamamının, vibrato tekniğini kullanmaya elverişli olduğu,
- l) Bağısız (detaché) çalma tekniğinin kullanım sıklığının yeterli düzeyde olduğu,
- m) Bağlı (legato) ve bağısız (detaché) çalma tekniğinin bir arada kullanım sıklığının yeterli düzeyde olduğu,
- n) Seyr-i Nâtik örneğinin, I. - VII. pozisyonlara ihtiyaç duyulmuş olduğu,
- o) Seyir örneklerinin, uluslararası viyolonsel icrâ teknikleri ile Klasik Türk mûsikîsi tavrını yansıtır nitelikte olduğu,
- p) Eserdeki makam zenginliğinin, viyolonsel öğretiminde bir kaynak niteliği taşıdığı,

- q) Kullanılmış olan Aksak Semâi usûlünün, öğrencilere saz semâi icrâlarında yardımcı bir etüt niteliği taşıdığı,
- r) Eserde, günümüzde az kullanılan makamların tekrar ele alınarak viyolonsel öğrencilerine bir fihrist olma niteliği taşıdığı,
- s) Seyir örneğinde kullanılan makamların, basit makamların çoğunluğunu temsil ettiği,
- t) Eserin, viyolonsel öğrencilerinin eğitiminde çok amaçlı bir etüt niteliği taşıdığı,
- u) Daha önce viyolonsel için böyle bir çalışma olmadığından, eserin icrâ gelişiminde önemli bir kaynak niteliği taşıdığı,
- v) Eserde, kaba Yegâh ile tiz Nevâ'ya kadar olan perdelerde çalışma fırsatı sunduğu,
- w) Günümüzde az kullanılan makamlardan oluşturulan seyir örneğinin yeni nesillere tekrar hatırlatılması ile bazı makamlarımızın tekrar gün yüzüne çıkarılıp işlevliğinin artırılmış olduğu,
- x) Eserin, hem öğrenci, hem de öğretmenin faydalanabileceği bir eser niteliği taşıdığı,
- y) Seyr-i Nâlık örneğinin, viyolonsel icrâsı için, günümüzde az kullanılan makamlarda seyir örneği ve eğitici bir etüt niteliği taşıdığı,
- z) Eserin, öğrencilerin az kullanılan makamları kavrayabilmeleri açısından, eğitimlerine olumlu etki yaptığı,
- aa) Seyr-i Nâlık örneğinin, makam yönünden zengin bir yapıya sahip olup, geçkileri ile birlikte, elli üzerinde makamı temsil ettiği,
- bb) Eserin, viyolonsel eğitimine sağladığı katkının yanında, günümüzde az kullanılan makamlarda, fihrist niteliği taşıdığı,
- cc) Eserin, Türk müziği sazları ve viyolonsel için kolay icrâ edilebileceği,
- dd) Eserde, seçilen tüm makamların icrâlarının bolâheng ve mansûr akordu ile icrâya uygun olarak bestelenmiş olduğu,
- ee) Seyr-i Nâlık örneğinin icrâsının lisans seviyesindeki öğrencilerden en çok lisans 2, 3 ve 4. sınıftaki öğrenciler için uygun olduğu,
- ff) Araştırmanın, viyolonsel eğitimine sağladığı katkının, aynı zamanda günümüzde az kullanılan makamlarda, fihrist niteliği taşımasıyla ve özgün olma sebebiyle, "Seyr-i Nâlık" niteliği taşıdığı,

gg) Seyr-i Nâtik örneğinin viyolonsel öğretiminde kullanılabilirliğinin değerlendirilebilmesi amacıyla, uzmanların görüşlerine sunulan anket sonuçlarının tamamı incelendiğinde, oyların toplamının uzmanların vermiş olduğu oylar sonucunda % 89,33 oy oranıyla olumlu yönde olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu çalışmanın sonucunda verilecek olan öneriler şöyle sıralanabilir;

1. 15. yy.'da ulaşılabilen Türk mûsikîsi edvâr ve kaynaklarına ilişkin alt problemine göre öneriler;
  - a) 15. yy. nazariyatı bilgileri ışığında diğer kaynaklara ulaşılması ve yeni çalışmalar için yazılmakta olan kaynakların takip edilmesi gerekmektedir.
  - b) Edvârlar incelemeleri yapılırken, öncelikle eserlerinin orjinal metinlerinin elde edilmesi gerekmektedir.
  - c) Elde edilen kaynakların, basılmış Türkçe kaynaklar ile karşılaştırılması gerekmektedir.
2. Türk mûsikîsinde 15. yy.da kullanılan 50 makamın kronolojik dağılımına ilişkin alt problemine göre öneriler;
  - a) Seyr-i Nâtik örneğine seçilen makamların bazılarının 15. yy.'ın yanı sıra, eldeki notalardan 10. - 21. yy.'larda da kullanılmış makamlar olduğu tespit edilmiştir. Ancak eldeki notaların üzerinde çalışılan yy.'a ait olup olmadığı uzmanlarca araştırılmalıdır.
  - b) Edvâr tanımlarının doğruluğu, orijinal metnin elde edilmesiyle tespit edilebilir, ancak eldeki notaların yazım stilleri, kimin notaya almış olduğu, ebced, hamparsum vs. nota örneği varsa gerçeği elde edilerek karşılaştırılmalı, ilk kaynağın nereden geldiği ile bilgilere ulaşılmalı ve notaların doğruluğu ortaya çıkarılıp üzerinde tartışılması gerektiği önerilmektedir.

3. Seyr-i Nâtik bestesinde kullanılan 50 adet makamın 15. yy. edvâr ve kaynaklarındaki nazarı anlatımlarına ilişkin alt problemine göre öneriler;
  - a) Oluşturulan eserde kullanılan makamların dizileri, edvâr sahiplerinin çoğunluğunun vermiş oldukları tanımlara göre belirlenmelidir.
  - b) Analiz edilmiş olan tüm makamların, çalışılmış olan yy.'lardaki nazarı anlayışa göre yeni bir dizisi ortaya çıkarılmalıdır.
  - c) Oluşturulacak olan eserde kullanılmış makamların donanımlarında ve eser içerisinde geçen tüm değiştirici işaretlerin, günümüz sâzendelerinin anlayacağı şekilde, AEU nazariyatı sistemine göre belirlenmelidir.
  - d) Edvâr sahiplerinin verdiği tanımlar sonucunda diziler, çalışılmış olan yy.'ların nazariyat anlayışına göre yazılmalıdır.
  - e) Kullanılan makamlar, Türkçe basılmış kaynaklar ve edvârlardaki anlatımları ile karşılaştırılmalı ve analizleri yapılmalıdır.
  - f) Çalışılan yy.'lardaki notaların günümüze kadar ulaşip ulaşmadığının kontrolü yapılmalıdır.

4. Viyolonsel öğretiminde kullanılacak olan ve 50 makamdan oluşan Seyr-i Nâtik örneğine ilişkin alt problemine göre öneriler;
  - a) Seyr-i Nâtik örnekleri farklı usûllerde de bestelenmelidir.
  - b) 50 adet makamdan oluşan Seyr-i Nâtik'ların her birinin 16 ölçü adedinde bestelenmesi önerilmektedir.
  - c) Seyr-i Nâtik besteleri, bazı sazlar için özel yazılmış olmalarının yanı sıra diğer Türk müziği sazlarının da icrâ edebileceği seviyede olmalıdırlar.
  - d) Seyr-i Nâtik örnklerinde 50 makamın ard arda seslendirilmesi gerektiğinden, eserlerin geçişlerinde iki makamın bütünlüğünü korumak adına ve diğer makama hazırlık olması amacıyla bir ölçülük teslim geçişi yazılarak sâzendelere kolaylık sağlanmalıdır.
  - e) Seyr-i Nâtik'larda yay işaretleri, diğer tüm yaylı sazların da kullanılabilieceği şekilde düzenlenmiş olmalıdır.
  - f) Seyr-i Nâtik'larda yazılmış olan nüansların tüm sazlara hitap etmelidir.
  - g) Donanımda ve eserlerin içerisinde bulunan değiştirici işaretlerin, günümüz perde anlayışı ile yazılmasından dolayı, tüm Türk müziği sâzendelerince anlaşılmalıdır.

- h) Seyr-i Nâtik'larda kullanılan metronom hızının, sâzendelerin icrâ edebileceği hızda yazılmış olmasına dikkat edilmelidir.
- i) Seyr-i Nâtik'lardaki ses sahasının tüm Türk müziği sazlarının icrâ edilebilirliği açısından uygun olmalıdır.
- j) Seyr-i Nâtik örneğinde bulunan bağ işaretlerinin, özellikle yaylı sazların tümünde uygulanabilir olduğuna bakılmalıdır.
- k) Seyr-i Nâtik örneklerinde adı geçen tüm makamların, basit makamların birleşmesinden doğan dizilerden oluşması nedeniyle, 50 adet makamın ard arda icrâ edilmesinden dolayı vereceği sıkıntı ihtimali, zor ezgilerden ziyade, sanatsal ve kolay anlaşılır motiflerden oluşturularak bestelenme yoluna gidilmelidir.
- l) Seyr-i Nâtik formundaki eserlerin makam eğitimi amaçlı eserler ve sazandelerin yorum yapabileceği eserler olmasından dolayı, bu tarz eserlerin diğer az kullanılan makamlarda da örnekleri verilmelidir.

5. Oluşturulan Seyr-i Nâtik bestesinin viyolonsel öğretiminde kullanılabilirliğine ilişkin uzman görüşleri alt problemine göre öneriler;

- a) Makamsal nitelik taşıyan perdelerin kullanım sıklığı yeterli düzeyde olmalıdır.
- b) Makamların oluşumunda temel nitelik taşıyan aralıkların kullanım sıklığının yeterli olmalıdır.
- c) Çeşnilerin kullanım sıklığının yeterli olmalıdır.
- d) Yapılan geçkilerin uygun nitelikte olmalıdır
- e) Seyr-i Nâtik'lardaki teslim geçişleri, eserin bütünlüğünü korumuş olmalıdır.
- f) Süsleme tekniklerinden çarpmanın kullanım sıklığı yeterli düzeyde olmalıdır.
- g) Yay ve cümle bağları yeterli düzeyde olmalıdır.
- h) Eserlerin tamamı, vibrato tekniğini kullanmaya elverişli olmalıdır.
- i) Bağısız (detaché) çalma tekniği kullanım sıklığı yeterli düzeyde olmalıdır.
- j) Bağlı (legato) ve bağısız (detaché) çalma tekniği bir arada kullanım sıklığı yeterli düzeyde olmalıdır.
- k) Seyir örnekleri, uluslararası icrâ teknikleri ile klasik Türk mûsikîsi tavrını yansıtır nitelikte olmalıdır.
- l) Eserlerdeki makam zenginliği, saz öğretiminde bir kaynak niteliği taşımaktadır.

- m) Seyr-i Nâtik örneklerinde kullanılmış olan usûller, öğrencilere saz eserleri icrâlarında yardımcı bir etüt niteliği taşımaktadır.
- n) Günümüzde az kullanılan makamlar tekrar ele alınarak bestelenen eserler, sâzendelere bir fihrist olma niteliği taşımaktadır.
- o) Seyir örneklerinde kullanılan makamlar, basit makamların çoğunluğunu temsil etmelidir.
- p) Eserler, sâzendelerin eğitiminde çok amaçlı bir etüt niteliği taşımaktadır.
- q) Eserlerde, en azından kaba Yegâh ile tiz Nevâ'ya kadar olan perdelerde çalışma fırsatı sunulmuş olmalıdır.
- r) Günümüzde az kullanılan makamlardan oluşturulan seyir örneklerinin yeni nesillere tekrar hatırlatılması ile bazı makamlarımız tekrar gün yüzüne çıkarılıp işlevliği artırılmalıdır.
- s) Eserler, hem öğrenci, hem de öğretmenin faydalanabileceği bir eser niteliği taşımaktadır.
- t) Seyr-i Nâtik örnekleri, icrâcılar için, günümüzde az kullanılan makamlarda seyir örneği ve eğitici bir etüt niteliği taşımaktadır.
- u) Eserler, öğrencilerin az kullanılan makamları kavrayabilmeleri açısından, eğitimlerine olumlu etki yapmalıdır.
- v) Seyr-i Nâtik örnekleri, makam yönünden zengin bir yapıya sahip olup, geçkileri ile birlikte, elli üzerinde makamı temsil etmelidir.
- w) Seyr-i Nâtik örnekleri, viyolonsel eğitimine sağladığı katkının yanında, günümüzde az kullanılan makamlarda, fihrist niteliği taşımaktadır.
- x) Eserlerde, seçilen tüm makamların icrâlarının bolâheng akordu ile icrâyaya uygun olarak bestelenmelidir.
- y) Seyr-i Nâtik örnekleri, lisans seviyesindeki öğrencilerden en çok lisans 2, 3 ve 4. sınıftaki öğrenciler için uygun olmalıdır.
- z) Makamlarımızın zenginliği tartışılmaz bir kaynak olduğundan, günümüzde az kullanılan diğer makamlar da gün yüzüne çıkarılmalıdır.
- aa) Türk müziği viyolonsel icrâsı için kaynak yetersizliğinden dolayı, yeni kaynak olabilmesi amacıyla daha fazla etüt, metot, eser gibi materyaller üzerinde çalışmalar yapılmalıdır.
- bb) Viyolonsel batı kaynaklı ve perdesiz bir saz olması nedeniyle, Türk müziği viyolonsel metotları için çalışmalar yapılmalıdır.

cc) Viyolonsel icrâsı için özel yazılmış olan bu eserin, aynı zamanda farklı yerlerden transpoze yeteneğini geliştirdiği görüldüğünden, tek bir saza yönelik benzer çalışmaların geliştirilmesi gerektiği önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Abdülazîz, b. Merâgî. (15. yy.). *Nekâvetü'l-Edvâr*, İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III Ahmed Bölümü, No: 3462. vr.17b, 20a-21b.
- Abdülbâkî, N.D. (1794). *Tedkik ü Tahkik*, İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz paşa Bölümü, No:1242, v31b.
- Agayeva, S, Uslu, R. (2008) ***Ruhperver (Bir 17. YY.. Müzik Teorisi Kitabı)***, (Birinci baskı). İstanbul: Ürün Yayınları, (Eserin orijinali 18. yy.'da basılmıştır) 20.
- Ahmedoğlu, Ş. (1915), *Risâle min İlmi'l-Edvâr*, İstanbul: Rauf Yekta Özel Kütüphanesi, (Eserin orijinali 15. yy.'da yazılmıştır). vr. 57a, 117a, 117b, 118a, 118b, 119a, 119b, 120a.
- Ahmedoğlu, Ş. (20. yy.), *Edvâr-ı Mûsikî*, İstanbul: Rauf Yekta Özel Kütüphanesi, (Eserin orijinali 15. yy.'da yazılmıştır). vr. 57a, 117a, 117b, 118a, 118b, 119a, 119b, 120a.
- Akdoğan, B. (1996). *Fethullah Şîrvânî ve "Mecelletun Fi'l-Mûsîka" Adlı Eserinin 15. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akdoğu, O. (1995). *Türler ve Biçimler*, (Birinci Baskı). İzmir: Can Ofset, 12, 34.
- Arısoy, M. (1988). *Seydî'nin El-Matla'Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arslan, F. (2004). *Safiyüddîn-i Urmevi ve Şerefiyye Risâlesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bardakçı, M. (1986). ***Maragalı Abdülkadir (15. yy. bestecisi ve müzik nazariyatçısının hayat hikayesiyle eserleri üzerine bir çalışma)***. İstanbul: Pan Yayıncılık, (Birinci Baskı), (Eserin orijinali 15. yy.'da yazılmıştır), 77.
- Bardakçı, M. (2012). ***Ahmed Oğlu Şükrullâh (Şükrullâh'ın Risâlesi ve 15. Yüzyıl Şark Musikisi Nazariyatı)***. İstanbul: Pan Yayıncılık, (Birinci Baskı), (Eserin orijinali 15. yy.'da yazılmıştır), 61 - 66, 72 - 77, 136 - 139.
- Büyüköztürk, Ş., K. Çakmak. E., E. Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (Ondördüncü Baskı). Ankara: PEGEM Yayınevi, 24-25.
- Can, M. C. (2001), *15. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cevher, M. H. (1995), *Ali Ufkî Bey ve Hâzâ Mecmû'â-i Sâz ü Söz (Transkripsiyon, İnceleme)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Cevher, M. H. (2004), *Kitâb-ı Edvâr*. (Çev: M.H.Cevher). İzmir: Can Basımevi.(Eserin orijinali 15. yy.'da yazılmıştır), 12 - 15.
- Cevher, M. H. (2004), *Rûh-Perver*. (Çev: M.H.Cevher). İzmir: Sade Matbaacılık. (Eserin orijinali 15. yy.'da yazılmıştır), 9 - 11-12, 34.
- Ceyhan, A. (1997). Bedr-i Dilşad'ın Murâd - Nâmesi, (Birinci Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 722-748.
- Çakır, A. (1999). *Alişâh B. Hacı Büke (? – 1500)'nin Mükaddimetü'l-Usûl Adlı Eseri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çelik, B. B. (2001), *Hızır b. Abdullâh'ın Kitâbü'l-Edvâr'ı ve Makamların İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, A. (2013). Fatih Sultan Mehmed Dönemi Mûsikî Nazariyatçıları ve Eserleri, *Journal of Islamic Research*, 23 (1), 1 - 9.
- Demirci, B. (2013). *Viylonsel İçin Türk Müziği Dizileri*, Ankara: (Birinci baskı), Pagem Akademi, 8, 14.
- Dilşâd, B. (1976). *Murâd-Nâme*, İstanbul: Millî Kütüphane, Fahri Bilge Koleksiyonu, No. 70, Mikrofilm No. A 5007, 34.Bâb, 200-205.
- Doğrusöz, N. (1997), AGK 131 Numarada Kayıtlı Risâle-i Mûsikîdeki Makaleler, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğrusöz, N. (2007), *Harîrî Bin Muhammed'in Kırşehirî Edvarı Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Feyzioğlu, N. (2008). Murâd-Nâme'de Geleneksel Türk Sanat Müziği Makamları, Darblar ve Sâzendelik Âdâbı. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (38), 143 - 146.
- Hacı Büke, A. B. (1502). *Mukaddimetü'l-Usûl*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Eski Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazmalar Bölümü, No.1097. vr. 12b, 27a, 27b, 57a, 71a, 72b.
- Hatipoğlu, Vasfî, (2013). “*Râst Makamındaki Kâr-I Nâtık Eserlerinden Oluşturulan Seyr-i Nâtık Örneğinin Keman Öğretiminde Kullanılabilirliğinin Değerlendirilmesi*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hızır, b. A. (1731). *Kitâbü'l-Edvâr*, Berlin: Staatsbibliothek Zu Berlin Kütüphanesi, (Eserin orijinali 1441'de yazılmıştır). Diez. A oct.7, vr. 88b, 140b, 141a, 143b 150a.
- Hızır, b. A. (1731). *Kitâbü'l-Edvâr*, İstanbul: İstanbul Revân Yazmaları Kütüphanesi no: 1728, (Eserin orijinali 1441'de yazılmıştır).vr. 117a – 119a.

- İnternet: Agayeva S., Uslu R. (Ocak, 2008). Kitab-ı Edvar: RUHPERVER (Leiden,Or.1175), Web: <http://www.arsiv2007.musikidergisi.net/?p=153> adresinden 17 Şubat 2015’de alınmıştır.
- Kaçar, G. Y. (2002). *Ud Metodu*, Ankara: (Birinci baskı), Yurtrenkleri Yayınevi, 134 – 150.
- Kaçar, G. Y. (2006). *Ud Alıştırmaları*, Ankara: (İkinci baskı), Yurtrenkleri Yayınevi, 68.
- Kaçar, G. Y. (2012). *Türk Mûsikîsi Rehberi*, Ankara: Maya Akademi, 24, 308.
- Kamiloğlu, R. (1998). *Şehrî Kırşehrî el-Mevlevî Yusuf İbn Nizameddîn İbn Yusuf Rûmî'nin Risâle-i Mûsikîsi'nin Transkribe ve Değerlendirilmesi*”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Kamiloğlu, R. (2007). *Ahmed Oğlu Şükrullâh ve “Edvar-ı Mûsikî” Adlı Eseri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kanık, M. Z. (2011). *Mahmûd b. Abdülazîz'in “Makasîdü'l-Edvar” Adlı Eseri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kırşehrî, Y. b. N. (1410). *Risâle-i Mûsikî*, Ankara: Milli Kütüphane, (Eserin orijinali 15. yy’da yazılmıştır). nr.131, vr. 5b, 6a, 9a, 8a, 10b, 11a, 30a, 34a.
- Kırşehrî, Y. b. N. (1469). *Kırşehrî Edvârı (Risâle-i Mûsikî)*, Paris: Paris Bibliothéque National Şark Yazmaları Bölümü, (Eserin orijinali 1411’de yazılmıştır), Supp. Turc 1424. vr. 8b, 13b, 14b - 17a.
- Kitâb-ı Edvar. (15. yy.). *Risâle fi'l edvar or Kitâbü'l Edvâr*, A work of 18th century, Londra: British Library, Or 11.224, vr. 3b, 11b, 12a, 13a, 17b.
- Koç, F. (2010), *Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî ve “Nekavetü'l-Edvâr” isimli eserinin 15. yüzyıl mûsikî nazariyatındaki yeri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kolukırık, K. (2009). *Abdülkâdir Merâgî ve Şerhu'l-Edvâr adlı eserinin 14. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Küçükgökçe, Ö. (2010). *15. Yüzyılda Makamlar*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Lâdikli, M. Ç. (1484). *Zeynü'l-Elhân Fî ‘İlmi’t-Te’lif ve'l-Evzân*, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Nüsha no: 2192, (Eserin orijinali 1484’de yazılmıştır) vr. 32a, 33a, 34b, 54b.

- Lâdikli, M. Ç. (1708). *Er- Risâletü'l- Fethiyye*, Çorum İskilip, İlçe Halk Kütüphanesi, No: A.Y. 972 (Eserin orijinali 1485'de yazılmıştır) vr. 68a, 74b, 75, 88.
- Lâdikli, M. Ç. (1894). *Er- Risâletü'l- Fethiyye*, Taksim Atatürk Kütüphanesi, Belediye Bölümü, No: K23, (Eserin orijinali 1485'de yazılmıştır) vr. 72b, 74a, 79a, 99b.
- Levendoğlu, N. Y. O. (2002) *13. Yüzyıldan Günümüze Kadar Varlığını Sürdüren Makâmlar ve Değişim Çizgileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Levendoğlu, N. Y. O. (2004). 13. Yüzyıldan Bugüne Uzanan Makamlar ve Değişim Çizgileri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 133.
- Levendoğlu, N. Y. O. (2011). Osmanlı dönemi 15. yy. müzik yazmalarında makam tanımları, sınıflamaları ve bir geçiş dönemi kuramcısı: Lâdikli Mehmed Çelebi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (2), 807.
- Mahmud, b. A. (15. yy.). *Makâsîdü'l-Edvâr*, İstanbul: Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 3650. vr. 6b, 30a, 30b, 31b, 37b.
- Mahmud, b. A. (1508). *Makâsîdü'l-Edvâr*, İstanbul: Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 3649. vr. 5a, 29b, 30b.
- Mahmud, b. A. (1918). *Makâsîdü'l-Edvâr*, İstanbul: İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları, No: 000004. (Eserin orijinali 1508'de yazılmıştır), vr. 4b, 36a.
- Mantı, D. (2011). *Klasik Türk Musikisi'nde Az Kullanılan Makamlar*, (Birinci Baskı), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 1.
- Merâgî, A. (1415). *Câmiu'l-Elhân*, İstanbul: Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 3644. vr. 31a, 31b, 32a, 33a.
- Merâgî, A. (1991). *Şerhu'l-Edvâr*, (Çev: T. Bînîş). Tahran: Şehit Mutaharrî Yüksek Okulu Kütüphanesi. (Eserin orijinali 1435'de yazılmıştır), vr. 203 - 208.
- Oransay, G. (1990). *Belleten*, (Birinci Baskı). İzmir: DD Yayını, 19- 22, 46 – 52.
- Özçimi, S. (1989), *Hızır b. Abdullâh ve Kitâbü'l - Edvâr*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özkan, İ. H. (2006). *Türk Müsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*, (3. Baskı), İstanbul: Ötüken Neşriyat, 84, 94, 319, 596, 606.
- Öztuna, Y. (2006). *Türk Müsikîsi Akademik Klasik Türk San'at Müsikî'sinin Ansiklopedik Sözlüğü*. (genişletilmiş baskı, cilt: I-II), Ankara, Orient Yayınları, 16b, 246b, 256a, 307a, 433a.
- Peşken, A. (2002). *Zeynü'l-Elhan İsimli Eserin Metin ve Sözlük Çalışması (Lâdikli Mehmed Çelebi)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Popescu, E. J. (2010) *Summary Catalogue Of The Turkish Makams*, (Birinci Baskı). İstanbul: Pan Yayıncılık, 97-114.
- Risâle-i Mûsikî. (15. - 13. yy.). *Risâle-i Mûsikî*, AGK 131/1, 131/2, 131/3, 131/4, Ankara: Millî Kütüphane, 5,6.
- Rûh-Perver. (15. yy.). *Kitâb-ı Edvâr Rûh-Perver*, Holland: Leiden Universiteit Library, Or 1175. vr. 10b, 11a, 11b, 12a, 12b.
- Safedî, S. (1991). *Risâle fi İlmi'l Mûsikâ*, (Çev: Diyab ve A. Ğ. A. Haşebe), Kahire: Berlin Kütüphanesi 5525/C Katalog no: 5. (Eserin Orjinali 14. yy.'da yazılmıştır). vr. 5b, 6a, 7b, 8a.
- Sezikli, U. (2007). *Abdülkâdir Merâgî Ve Câmiu'l-Elhân'ı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Seydî. (1504). *El-Matla' "Beyân-ı Edvâr ve Makâmat"*, İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed Bölümü No: 3459 vr. 8b, 9a, 10b, 12b, 13a, 14a, 15a, 15b, 16b, 17b, 19a, 24b, 26b, 27b, 32b.
- Şirinova, Z. (2008). *Şükrullâh'ın "İlmü'l-Edvâr'ı"*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şirâzî, K. (1939). *Durrat al-taj*,: (Çev: S.M.Mashküt, N.A. Takwâ), Tahran. (Eserin Orjinali 13. – 14. yy.'da yazılmıştır). vr. 23b, 34a, 37a, 78a.
- Şirvânî, F. (1986). *Mecelletun Fi'l-Mûsika*, İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi III. Ahmet Kısmı No: 3449, (Eserin orjinali 1453 yılında yazılmıştır). vr. 101, 105 - 108.
- Somakçı, P. (2003). Türkler'de Müzikle Tedavi. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 134.
- Tekin, E. (2007). *Safedi'nin Müzik Teorisinin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tekin, H. (1999). *Lâdikli Mehmet Çelebi ve Er-Risâletü'l Fethiye'si*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Tirevî, K. (1775). *Hazâ Risâle-i Edvâr*, İstanbul: Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Kitapları Bölümü, K442. 2a, 3b, 5a, 7a, 7b, 9b, 11a, 11b, 13a, 14a, 14b, 15a, 17a.
- Tirevî, K. (1488). *Risâle-i Mûsikî*, İstanbul: Beyazid Devlet Kitaplığı, Velüyiddin Efendi Bölümü, no:3181, v174b, 175a, 177b, 178a, 178b, 179a, 179b, 180a,180b, 181a, 181b.
- Tura, Y. (2001). *Kitâbu 'İlmi'l Mûsikî 'alâ vechi'l - Hurûfât (Mûsikî'yi Harflerle Tesbit ve İcrâ ilminin Kitabı)*, (Çev: Y. Tura), (Birinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Eserin orjinali 1267'de yazılmıştır), Cilt II, X - 18.

- Tura, Y. (2006). *Tedkik ü Tahkik (İnceleme ve Gerçeği Araştırma)*, (Çev: Y. Tura), (Birinci Baskı). İstanbul: Pan Yayıncılık. (Eserin orijinali 1794'de yazılmıştır), 60.
- Uslu, R. (1998). Lâdikli Mehmed Çelebi Üzerindeki Şüpheler, *Musiki Mecmuası*, y. 51, (562), 33.
- Uslu, R. (2002). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Müzik Teorisi Eserleri., H.C.Güzel, K.Çiçek ve S.Koca. (Editörler). *Türkler*. Birinci Baskı. Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 43 - 48.
- Uslu, R. (2012). Rumi makamlar (ihoslar) Türk müziğini etkilemiştir Diyebilir miyiz?, *İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı Dergisi*, (4), 7.
- Urmevî, S. (1235). *Kitâbü'l-Edvâr*. İstanbul: Nuruosmâniye Kütüphânesi No:3653/1, vr. 18b, 20a, 20b.
- Urmevî, S. (1267). *Şerefiyye Risâlesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Sâib Sencer Yazmaları, No:4810, vr. 48a, 71b.
- Uygun, M. N. (1990). *Kadıızâde Tirevî ve Mûsikî Risâlesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uygun, M. N. (1999). *Safiyüddin Abdülmü'min Urmevi ve Kitâbü'l Edvârı*. Ankara: Kubbealtı Neşriyatı, (Eserin orijinali 1235'de yazılmıştır) 93, 95, 159 - 160, 166, 177, 192, 197, 200, 206, 217, 241, 243 - 244, 246 - 247.
- Wright, O. (1978). *The Modal System of Arab and Persian Music*, A.D. 1250 – 1300, London: Oxford University Press, 144, 145, 156, 170, 177, 196.
- Yavaşça, A. (2002). *Türk Mûsikîsi'nde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 442.

EKLER

EK - 1 50 Adet Makamın Eserler Listesi

Çizelge 1. 1. Bahr-i Nâzik makamı eserler listesi

Eser Adı	Besteci	Usûl	Notası
Peşrev	_	Düyek	Var
Peşrev	_	Ağır Düyek	Var
			Toplam: 2 eser

Çizelge 1. 2. Beste İsfahân makamı eserler listesi

Eser Adı	Besteci	Usûl	Notası
Aşka düştüm çaresiz ben nagehan	Dellalzade	Aksak	Var
Aşkın aldı benden beni bana seni gerek seni	Erdoğan Köroğlu	Düyek	Var
Aşkın ile aşıklar yansın ya Resulallah	Zekai Dede	Sofyan	Var
Avare-i aşk oldu gönül kalmadı aram	İsmail Fenni Ertuğrul	Yürük Semai	Var
Ben hazan mevsimiyim sen yemyeşil bir ilkbahar	Cavit Ersoy	Ağır Aksak	Var
Bir bülbül-i bağım ki ne zir ü ne bemim var	Dede Efendi	Aksak Semai	Var
Bir elif çekti yine sineme canan bu gece	Ebu-Bekir Ağa	Yürük Semai	Var
Bir kır çiçeğinden daha inceydi hayalin	Ahmet Mükerrrem Akıncı	Aksak	Var
Bir mevsim vardır çağlarmış gönlün	Erdinç Çelikkol	Yürük Semai	Var
Boş yere geçmiş ömürler bunca gam bunca emek	Zeki Atkoşar	Ağır Aksak	Var
Canan elinin güllerinin bağı göründü	Hakan Alvan	Sofyan	Var
Canane görünür bana cana neye baksam	Hüseyin Sadettin Arel	Durak Evferi	Var
Derd-i dilden bir zaman alemde azad olmadım	İsmail Fenni Ertuğrul	Hafif	Var
Dil ki şem'-i ruh-i canana ola pervane	Hasan Ağa (Enfi)	Çenber (Ağır)	Var
Doğdu ol Sadr-ı Risâlet bastı arş üzre kadem	Nüzhet Şerif	Düyek	Var
Ey aşık-ı Cemalullah	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Düyek	Var
Ey çeşm-i girye-hiz eserin yok mudur senin	Osman Efendi (Hatipzade)	Hafif	Var
Gelmişim vahdet elinden aşk ile cihane ben	Hüseyin Sadettin Arel	Aksak Semai	Var
Gönlümün hüznünde ben bir başka lezzet bulmuşum	İsmail Fenni Ertuğrul	Devr-i Kebir	Var
Gönül derdiyle ah eyler derinden dağlı bir ney var	Cavit Ersoy	Müsemmen	Var
Gözüm nuru cihanda sen gibi bir nevcivan olmaz	Sadettin Heper	Aksak Semai(Ağır)	Var
Güle baktım gül soldu gülün ömrü az oldu	Osman Nuri Özpekel	Oynak	Var
Gülistan-ı ruhun seyr etmeğe uşak özenmişler	Dede Efendi	Aksak Semai	Var
Günden güne müşkil oluyor hicr ile halim	İsmail Fenni Ertuğrul	Devr-i Hindi	Var
Hadden aştı iştiyakın ya Resul göster cemalin	Cüneyt Kosal	Devr-i Revan	Var
Hak ayandır sır nihandır abida gafil nedir	_	Durak Evferi	Var
Halim olsun aşıkta ibret-numa	İsmet Ağa	Ağır Aksak	Var
Hamd ü minnettir sana ey halik-i kevn ü mekan	Ahmet Irsoy (Hafiz)	Evsat	Var

Çizelge 1. 2. Beste İsfahân makamı eserler listesi devam

Hasret hani çok sürmeyecek tez dönecektin	Cavit Ersoy	Aksak Semai	Var
Levh-i didarına yazdı Hazret-i Allah berat	İzzettin Hümayi Elçioğlu	Düyek	Var
Lutfeyle buyur meclise şadan olalım gel	İsmail Fenni Ertuğrul	Yürük Semai	Var
Müntesibi aşk olanın aşk ile işi n'ola yar	Veysel Dalsaldı	Durak Evferi	Var
Neden üftadene böyle cefa etmekdesin bilmem	İsmail Fenni Ertuğrul	Aksak Semai	Var
O nühüfte gamzelerden bunu kim rica ederdi	Ebu-Bekir Ağa	Aksak Semai	Var
Özlemde kederde arzuda yas soldu benizler	Yılmaz Yüksel	Çember	Var
Pak eyle gönül çeşmesini ta durulunca	_	Nim Evsat	Var
Sallu aleyhi ve sellimu teslimi	_	Ağır Düyek	Var
Secdegahdır baş konan her yerdedir	Tevfik Soyata	Ağır Aksak	Var
Serdar-ı Rüşul nur-i sübül hüsrev-i Batha	Dellalzade	Devr-i Hindi	Var
Şimdi benim rahatım aldı felek	Raif Bey	Ağır Aksak	Var
Tuttum ateşler içinde meskeni	Asadur (Hânende)	Aksak	Var
Üftadeni mahrum-i safa eyledin artık	İsmail Fenni Ertuğrul	Sengin Semai	Var
Vasil olmaz kimse Hakk'a cümleden dur olmadan	Hüseyin Sadettin Arel	Durak Evferi	Var
Ya Resul-i Fahr-i alem	_	Mevlevi D.Revanı	Var
Zahida biz ruh-i Hayder'den inabet eyleriz	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Evsat	Var
Peşrev	Çömlekçi Bedros (Kemani)	Darb-ı Fetih	Var
Peşrev	Dividdar	Düyek	Var
Peşrev	İbrahim Vefa Efendi (Feraizcizade)	Devr-i Kebir	Var
Peşrev	İsmail Fenni Ertuğrul	Muhammes	Var
Peşrev	Numan Ağa	Çenber	Var
Peşrev	Raif Bey	Muhammes	Var
Peşrev	Raşit Efendi (Neyzen)	Çenber	Yok
Peşrev	Refik Fersan	Darb-ı Fetih	Var
Peşrev	Yahya Çelebi	Düyek	Var
Saz Semaisi	Çömlekçi Bedros (Kemani)	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Dividdar	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	İbrahim Vefa Efendi (Feraizcizade)	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	İsmail Fenni Ertuğrul	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Numan Ağa	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Raif Bey	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Raşit Efendi (Neyzen)	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Refik Fersan	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Rif'at Kayakök	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Yahya Çelebi	Aksak Semai	Var
Toplam: 66 eser			

Çizelge 1. 3. Büzürk makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Aşkınla havalandım bi-laneliğim gel gör	Sultan III.Selim	Hafif	<i>Var</i>
Beni cevrin harab etti	Şakir Ağa	Aksak	<i>Var</i>
Binbir baharın açtığı alemde yaşarsın	Osman Nuri Özpekel	Yürük Semai	<i>Var</i>
Bir gece meclis-i uşşaka nihan	İsmet Ağa	Aksak	<i>Var</i>
Bulanlar vaslın imkanın	Mehmet Efendi	Aksak	<i>Var</i>
Dil sana ey meh bendedir	Salih Bey	Aksak Semai	<i>Var</i>
Dil-rübalardan değildir böyle gıryan olduğum	Şentürk Deveci	Muhammes	<i>Var</i>
Dün gezerken bir hal ile	Numan Ağa	Sofyan	<i>Var</i>
Erenler bezmine girmeyen gönül ak ile karayı	Refik Fersan	Sofyan	<i>Var</i>
Etrafi seyrederken pencereden	Latif Ağa	Devr-i Hindi	<i>Var</i>
Ey gülistan-ı letafet içre kaddin nev-nihal	Dellalzade	Ağır Aksak	<i>Var</i>
Ey servi-kamet nazik edasın	Dellalzade	Aksak	<i>Var</i>
Feryad ederim zülf-i siyehkarın elinden	İsmail Hakkı Bey	Sofyan	<i>Var</i>
Huban seninle leyl ü nehar istinas eyler(eder)	Sadık Ağa	Bereşan	<i>Var</i>
Hüsnüne ser-te-ser alem gerçi aşıktır beyim	Sadık Ağa	Aksak Semai	<i>Var</i>
İşte geldi nev-bahar erişti yaz	Dellalzade	Ağır Aksak	<i>Var</i>
Niçin ey meh seni uşşakın arayıp taramaz	Ali Ağa (Kemani)	Şarkı Devr-i Rev.	<i>Var</i>
Sen bil ki müsemması münezzehdir Hüda'nın	İzzettin Hümayi Elçioğlu	Düyek	<i>Var</i>
Tövbeler ettim ise cürm ü hata bir iki üç	Sadık Ağa	Yürük Semai	<i>Var</i>
Peşrev	Bekir Ağa	Fahte	<i>Yok</i>
Peşrev	Dilhayat Kalfa (Hanım)	Darb-ı Kürdi	<i>Var</i>
Peşrev	Hasan Ağa	Bereşan	<i>Yok</i>
Peşrev	İsmet Ağa (Miskali)	Çenber	<i>Var</i>

Çizelge 1. 3. Büzürk makamı eserler listesi

Peşrev	Kantemiroğlu	Darbeyn	<i>Var</i>
Peşrev	Osman Dede	Muhammes	<i>Var</i>
Peşrev	Sultan III.Selim	Çenber	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Aydın Oran	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	İsak Efendi (Tanburi)	Aksak Semai	<i>Yok</i>
Saz Semaisi	İsmet Ağa (Miskali)	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Necip Bey	Aksak Semai	<i>Yok</i>
Saz Semaisi	Osman Dede	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Rif'at Kayakök	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Sultan III.Selim	Aksak Semai	<i>Var</i>
			<i>Toplam: 33 eser</i>

Çizelge 1. 4. Canfezâ makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Ah eden kimdir bu saat kuytuda	Ali Rıza Şengel (Eyyubi)	Yürük S.	<i>var</i>
Aşk-ı necatım sendedir	–	Düyek	<i>var</i>
Başıma döndükçe bezm-i meyde	Danyal Mantı	Hafif	<i>Var</i>
Bir nazarın ederken beni ihyaya kifayet	Ali Rıza Şengel (Eyyubi)	Aksak	<i>Var</i>
Canane gönül vereli canımdan usandım	İsmail Hakkı Bey	Yürük S.	<i>Var</i>
Canfeza Faslı	Muhtelif	Muhtelif	<i>Var</i>
Etme halinden şikayet ben de gam	Ali İçinger	Sengin S.	<i>Var</i>
Ey peri üftadene her gün bu düşnamın nedir	Ali Rıza Şengel (Eyyubi)	Aksak S.	<i>Var</i>
Ey sine-i can tir-i nigaha hedef oldun	Ali Rıza Efendi	Hafif	<i>Var</i>
Gördüğüm günden-beri ruyine hayranım ..	Mehmet Eşref	Sengin S.	<i>Var</i>
Ol peri bir gün hayalimden hakikat olmadı	Mehmet Eşref	Ağır Aksak	<i>Var</i>
Saba yok mu peyamin ol gül-i bağ-ı ...	İsmail Hakkı Bey	Aksak S.	<i>Var</i>
Sevdiğim başın için lutfeyle bak feryadıma	Ali Rıza Şengel (Eyyubi)	Ağır Aksak	<i>Var</i>
Sevgin o kadar ruhumu sarmış ki derinden	Ali Rıza Şengel (Eyyubi)	Devr-i H.	<i>Var</i>
Şem'-i hüsnün ruyine pervaneyim	Ali Rıza Şengel (Eyyubi)	Curcuna	<i>Var</i>
Tende canım yoğ iken ben talib-i canan idim	İsmail Hakkı Bey	Çenber	<i>Var</i>
Terk-i can et gönül düşme canan eline	Emin Ongan	Müsemmen	<i>Var</i>
Peşrev	Ali Rıza Şengel (Eyyubi)	Devr-i K.	<i>Var</i>
Peşrev	Sadık Ağa	Hafif	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Ali Rıza Şengel (Eyyubi)	Aksak S.	<i>Var</i>
			Toplam: 20 eser

Çizelge 1. 5. Çargâh-ı Acem makamı eserler listesi⁶⁰¹

---

⁶⁰¹ Bu makamda nota elde edilememiştir.

Çizelge 1. 6. Dilkeş makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Peşrev	–	Ağır Düyek	<i>Var</i>
Peşrev	–	Devr-i Kebir	<i>Var</i>
Peşrev	Osman Dede (Neyzen-Şeyh)	Devr-i Kebir	<i>Var</i>
Saz Semaisi	–	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	–	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Corci Efendi (Kemani)	Aksak Semai	<i>Var</i>
Toplam: 6 eser			

Çizelge 1. 7. Dügâh-ı Acem makamı eserler listesi⁶⁰²

Çizelge 1. 8. Eviç Bûselik makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Ağlar inler payine yüzler sürer gönlüm gözüm (*)	Dede Efendi	Çenber (Ağır)	<i>Var</i>
Asla gece mir'ata o meh-pare yapışmaz	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Yürük Semai	<i>Var</i>
Aybeder hal-i dil-i aşıfte-samanım gören	Dede Efendi	Muhammes	<i>Var</i>
Beyazdır sine-i safın a canım	Zeki Arif Ataergin	Düyek	<i>Var</i>
Bir sihir var gözlerinde derde derman şivekar	Yılmaz Karakoyunlu	Müsemmen	<i>Var</i>
Bir şehin (şuhun) aşkına oldum müptela	Mehmet Efendi (Balıkçı-Hafız)	Devr-i Revan	<i>Var</i>
Dil çün Hüseyine müpteladır	Hakan Alvan	Düyek	<i>Var</i>
Dilim sad-çak-i mihnettir	Abdullâh Ağa (Hafız-Şeyda)	Aksak Semai(Ağır)	<i>Var</i>
Düştü gönül bir güzele	Sultan II.Mahmud (Adli)	Aksak	<i>Var</i>
Ey gönül yandın yine pervane-veş aşk narına	Ahmet Efendi (Eyüb Hatibi-Hafız)	Muhammes	<i>Var</i>
Ey şah-ı (şahan/cihan) v'ey nur-i Yezdan	Dellalzade	Aksak Semai	<i>Var</i>
Geri dönmem diye gittin ama geldin yine de	Cinuçen Tanrıkorur	Aksak	<i>Var</i>
Kalbimde sızım acım kız sendedir ilacım	Zeki Arif Ataergin	Aksak	<i>Var</i>
Ko açılalım bilsin her razımı cananım	Dede Efendi	Sengin Semai	<i>Var</i>
Nihal-i gülbün-i hüsn-i ezelsin	Sultan II.Mahmud (Adli)	Evfer	<i>Yok</i>
Sakıya mest-i müdam eylesen olmaz mı beni	Dede Efendi	Yürük Semai	<i>Var</i>
Ümid-i vasl ile bir ince belden	Hacı Sadullah Efendi	Şarkı Devr-i Revanı	<i>Yok</i>
Yaşamak çölde susuz kalmışa bir damla sudur	Cinuçen Tanrıkorur	Aksak (Ağırca)	<i>Var</i>
Peşrev	–	Sofyan	<i>Var</i>
Peşrev	İsak Efendi (Tanburi)	Fahte	<i>Yok</i>
Peşrev	İsak Efendi (Tanburi)	Darb-ı Fetih	<i>Yok</i>
Peşrev	Musa Dede	Düyek	<i>Var</i>
Peşrev	Numan Ağa	Fahte	<i>Var</i>
Peşrev	Raşit Efendi (Neyzen)	Fahte	<i>Var</i>
Peşrev	Sultan III.Selim	Devr-i Kebir	<i>Var</i>

⁶⁰² Bu makamda nota elde edilememiştir.

Çizelge 1. 8. Eviç Bûselik makamı eserler listesi

Saz Semaisi	Aydın Oran	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	İsak Efendi	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	İsmail Hakkı Bey	Aksak Semai	Yok
Saz Semaisi	Musa Dede	Yürük Semai	Var
Saz Semaisi	Numan Ağa	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Reftar Kalfa	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Sultan III.Selim	Aksak Semai	Var
Toplam: 32 eser			

Çizelge 1. 9. Gerdâniye Bûselik makamı eserler listesi

Eser Adı	Besteci	Usûl	Notası
Ayrılık alınımın kara yazısı	Alaeddin Yavaşca	Yürük Semai	Var
Ayrılık yeli estirdin hangi dağın ardındasın	Suphi İdrisoğlu	Düyek	Var
Deşt-i gam-ı mihnette niçin yok bana hem-rah	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Devr-i Kebir	Var
Dil etse n'ola yar için ağyare müdera	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Yürük Semai	Var
Garib gönlüm mahzun yine	Mustafa Çavuş (Tanburi)	Şarkı Devr-i Revanı	Var
Getir saki kadeh devr et meserret vaktidir şimdi	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Aksak Semai	Var
Güzellerde yalan olmaz	–	Aksak	Var
Karşıyaka safası kaldı artık seneye	Lem'i Atlı	Aksak	Var
La'l-i lebin ey yar benim mül senin olsun	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Sofyan	Yok
Mektup olup gelsem sana	Mahmut Oğul	Düyek	Var
Saçlarıma ak düştü sana ad bulamadım	Sadettin Kaynak	Düyek-Aksak	Var
Yine peymane-i hüsnünle mest oldum figan ettim	Hüseyin Sadettin Arel	Aksak	Var
Medhal	Alaeddin Yavaşca	Sofyan	Var
Peşrev	İsak Efendi (Tanburi)	Zincir	Var
Saz Semaisi	Aydın Oran	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	İsak Efendi (Tanburi)	Aksak Semai	Var
Toplam: 16 eser			

Çizelge 1. 10. Gerdâniye Nigâr makamı eserler listesi⁶⁰³⁶⁰³ Bu makamda nota elde edilememiştir.

Çizelge 1. 11. Geveşt makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Peşrev	–	Devr-i Kebir	<i>Var</i>
Peşrev	Dividdar	Devr-i Kebir	<i>Yok</i>
Peşrev	Kantemiroğlu	Sakil	<i>Var</i>
Peşrev	Osman Dede (Neyzen-Şeyh)	Düyek	<i>Var</i>
Saz Semaisi	–	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	–	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Bardakçızade	Aksak Semai	<i>Yok</i>
Saz Semaisi	Dividdar	Aksak Semai	<i>Yok</i>
Saz Semaisi	Osman Dede (Neyzen-Şeyh)	Aksak Semai	<i>Var</i>
Toplam: 9 eser			

Çizelge 1. 12. Hicâz-ı Acem makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Gelin diyelim şevk ile lailahe illallah	Ali Rıza Efendi (Şeyh- Neyzen)	Düyek	<i>Var</i>
Peşrev	Katip Çelebi	Düyek	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Katip Çelebi	Aksak Semai	<i>Var</i>
Toplam: 3 eser			

Çizelge 1. 13. Hicâz-ı Irâk makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Peşrev	Sultan I.Mahmud	Çifte Düyek	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Sultan I.Mahmud	Aksak Semai	<i>Var</i>
Nuş eden sahba-yı la'lin cuş eder meyley gibi	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Devr-i Kebir	<i>Var</i>
Senin hal-i izarından nişan anberde kalmıştır	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Aksak Semai	<i>Var</i>
Söyle ey şuh-i felek- meşreb nedir adın senin	Ali Rıza Efendi (Şeyh- Neyzen)	Çenber (Ağır)	<i>Var</i>
Söyletme beni canım efendim kederim var	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Yürük Semai	<i>Var</i>
Toplam: 6 eser			

Çizelge 1. 14. Hicâz-ı Muhâlif makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Peşrev	–	Düyek	<i>Var</i>
Peşrev	İsak Efendi (Tanburi)	Hafif	<i>Yok</i>
Peşrev	Reis Efendi	Hafif	<i>Yok</i>
Saz Semaisi	İsak Efendi (Tanburi)	Aksak Semai	<i>Yok</i>
Saz Semaisi	Reis Efendi	Aksak Semai	<i>Yok</i>
Toplam: 5 eser			

Çizelge 1. 15. Hisârek makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Peşrev	Katip Çelebi	Düyek	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Katip Çelebi	Aksak Semai	<i>Var</i>
Toplam: 2 eser			

Çizelge 1. 16. Hisâr-ı Evc makamı eserler listesi⁶⁰⁴

Çizelge 1. 17. Horasan makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Peşrev	Kantemiroğlu	Hafif	<i>Var</i>
Peşrev	Raşid Efendi (Baba-Neyzen)	Berefşan	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Kantemiroğlu	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Raşid Efendi (Baba-Neyzen)	Aksak Semai	<i>Yok</i>
Saz Semaisi	Musi	Aksak Semai	<i>Var</i>
Toplam: 5 eser			

Çizelge 1. 18. Hûzî makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Akıl padişahdır gönül vezirdir	İsmail Hakkı Bey	Aksak	<i>Var</i>
Aşkın ile aşıklar yansın ya..	—	Nim Sofyan	<i>Var</i>
Ayva dibi serin olur yatmaya	—	Aksak	<i>Var</i>
Bakma bize düşman gibi ordan.	Mustafa Efendi (Tab'i)	Yürük Semai	<i>Var</i>
Ben yürürüm yane yane aşk boyadı beni kane	Cüneyt Kosal	Sofyan-Y.Semai	<i>Var</i>
Bir güzel Arnavud'un gamzesi kar etti hele	Mustafa Efendi	Muhammes	<i>Var</i>
Bir ismi Mustafa bir ismi Ahmed	Cüneyt Kosal	Nim Sofyan	<i>Var</i>
Dil nale eder bülbül-i şeyda revişine	Dede Efendi	Darb-ı Fetih(Ağır)	<i>Var</i>
Ey erenler çün bu sırrı dinledim	—	Raks Aksağı	<i>Var</i>
Ey şuh-i kerem-pişe dil-i zar senindir	Ali Rıza Efendi	Yürük Semai	<i>Var</i>
Gel ey kardeş Hakk'ı bulayım dersin	—	Sofyan	<i>Var</i>
Hayret-ender-hayreti gel bizde gör ey dil-şiken	İsmail Hakkı Bey	Muhammes	<i>Var</i>
Karardı çeşm-i ümmidim fakat hatır-nişanımsın	İsmail Hakkı Bey (	Aksak Semai	<i>Var</i>
Lokman hekim merhem çalsa yareme	—	Aksak	<i>Var</i>
N'eyleyeyim dünyayı bana Allah'ım gerek	Ali Ağa (Bahçıvan)	Düyek	<i>Var</i>
Ol melamet hırkasını kendim takdım eynime	Ali Rıza Efendi (Şeyh-Neyzen)	Sofyan	<i>Var</i>
Sabahtan kalktım ki ezan sesi var	—	Nim Sofyan	<i>Var</i>
Taştı rahmet deryası gark oldu cümle asi	—	Sofyan	<i>Var</i>
Peşrev	Corci	Devr-i Kebir	<i>Var</i>
Peşrev	Çuhacıoğlu	Çifte Düyek	<i>Yok</i>
Peşrev	Ali Dede (Neyzen)	Devr-i Kebir	<i>Yok</i>
Peşrev	İsak Efendi (Tanburi)	Çenber	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Çuhacıoğlu	Aksak Semai	<i>Yok</i>
Saz Semaisi	Ali Dede (Neyzen)	Aksak Semai	<i>Yok</i>
Sirto	—	Nim Sofyan	<i>Yok</i>
Toplam: 25 eser			

⁶⁰⁴ Bu makamda nota elde edilememiştir.

Çizelge 1. 19. Irâk-ı Acem makamı eserler listesi⁶⁰⁵

Çizelge 1. 20. Isfahâne makâmı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Ahüvan üftade olmuş dide-i mahmuruna	Abdullâh Ağa	Aksak Semai	<i>Var</i>
Bir ben gibi ol afete üftade mi var	Mehmet Ağa (Küçük)	Remel	<i>Var</i>
Cana (sevdimse seni fikr-i visal eylemedim ben)	Mir Mustafa	Yürük Semai	<i>Var</i>
İhtiyarım aldı elden bir melek-sima-yı nev	Nesim Sivilya (Haham)	Evsat	<i>Var</i>
O hunrizin elinden ser-te-ser alem eder feryad	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Aksak Semai	<i>Var</i>
Ol dem ki geçer(çeker)tiğ-i bela çak-i tenimden	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Yürük Semai	<i>Var</i>
Sen bana yar ol ki gönlüm bir dahi yar istemez	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Çenber	<i>Var</i>
Serde dağ-ı iştiyakı tazeler bir taze mah	Mehmet Ağa (Küçük)	Darbeyn	<i>Var</i>
Sevdimse seni fikr-i visal eylemedim ben	Mir Mustafa	Yürük Semai	<i>Var</i>
Peşrev	Abdurrahman Ef.(Arabzade)	Remel	<i>Var</i>
Peşrev	Ali Ağa (Kemani)	Ağır Düyek	<i>Var</i>
Peşrev	Gavsi Baykara	Devr-i Kebir	<i>Var</i>
Peşrev	Sultan III.Selim	Düyek	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Ali Ağa (Kemani)	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Hüseyin Dede	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Rif'at Kayakök	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Sultan III.Selim	Aksak Semai	<i>Var</i>

Toplam: 18 eser⁶⁰⁵ Bu makamda nota elde edilememiştir.

Çizelge 1. 21. Kûçek makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Ben değil meftun-ı hüsnün müptela alem sana	Faik Bey (Hacı)	Hafif	2
Biz hatm-i hâce ederiz	Zekai Dede	Düyek	4
Dil uykuda cananı fısıldar gece gündüz	Osman Nuri Özpekel	Nim Çenber	2
Evc-i himmet güneşi lem'a-i nur-i nebevi	Ali Rifat Çağatay	Düyek	4
Gel ey saba yine ol gül- izardan ne haber	Faik Bey (Hacı)	Zincir	2
Gel ey saki ki kesbetsin kudumundan tarab meclis	Faik Bey (Hacı)	Aksak Semai	2
Gel gidelim senin ile lale sünbül bahçesine	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Sengin Semai	2
Hayran olurum hüsnünü ettikçe temaşa	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Hafif	2
Hiç kimse sevip böyle kapılmaz ki gönülden	Suat Yıldırım	Yürük Semai	2
Ol Yusuf-i sani ki güzeller güzelidir	Faik Bey (Hacı)	Yürük Semai	2
Yanalım aşkına pervaneleşip nar olalım	Sadettin Çevik	Aksak	2
Peşrev	Farabi	Sofyan	4
Peşrev	Musi	Muhammes	4
Peşrev	Mümin Dede	Berefşan	4
Saz Semaisi	Farabi	Aksak Semai	4
Saz Semaisi	Aydın Oran	Aksak Semai	4
Saz Semaisi	Corci	Aksak Semai	4
Saz Semaisi	İsmail Hakkı Özkan	Aksak Semai	4
Saz Semaisi	Musi	Aksak Semai	4
Saz Semaisi	Mümin Dede	Aksak Semai	4
Saz Semaisi	Rif'at Kayakök	Aksak Semai	4
			Toplam: 21 eser

Çizelge 1. 22. Mâye makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Alev almış benim gönlüm yanardağ var içimde	Cavit Ersoy	Aksak Semai	Var
Allahümme sallı ve sellim ala seyyidina Muhammedi'l ve'l alil kiram	—	Nim Sofyan	Var
Arife mir'at-i vahdettir ser-a-ser kainat	Kazım Uz (Muallim)	Serbest	Var
Aşkın meyine kanmış mestaneleriz hakka	Cüneyt Kosal	Sofyan	Var
Benim ol aşk bahresi derya benim katremdir	Hüseyin Efendi (Şeyh)	Sofyan	Var
Bihamdillah derim Allah	—	Yürük Semai-A.Düyek	Var
Bir ah ile üftadeligim yare duyurdum	Ebu-Bekir Ağa	Yürük Semai	Var

Çizelge 1.22. Mâye makamı eserler listesi devam

Bizdin düru di bisyar ya Mustafa Muhammed	Ahmet Hatipoğlu	Düyek	Var
Bugün bana yosma civan söz verdi	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Aydın	Yok
Çiçekler laleler güller senin vech-i latifinden	Zeki Arif Ataerđin	Aksak Semai	Var
Çöktü artık bir perişanlık hayalhaneme	Yorgo Bacanos	Ağır Aksak	Var
Derd-i aşkın ile zalim perişan olmada halim	Zeki Arif Ataerđin	Curcuna	Var
Dolsun dile nurun aç nikabın (*)	Bimen Şen	Sofyan	Var
Durman yanalım ateş-i aşka	—	Düyek	Var
Düşelden derdine yoktur kararım ya Resulallah	—	Nim Evsat	Var
Erisin çürüsün meleğim zen eden diller	—	Devr-i Hindi	Var
Es-salah accilu bissalati kablel fevt	—	Serbest	Var
Essalamu aleyke ya şehri lutfi vel ihsan	Ali Ufki	36 / 4 'lük	Var
Estağfirullah estağfirullah	—	Serbest	Var
Ey bülbül-i hoş-nağme ser-ağaz	Dellalzade	Türk Aksağı	Var
Ey Şems-i duha yar-ı vefadan mı gelirsin	Hüseyin Efendi (Şeyh)	Sofyan	Var
Ey Yusufü mehruyan ey can ü cemalet hoş	Zekai Dede	Devr-i Revan	Var
Firkatin halim perişan etti gel	Dede Efendi	Ağır Düyek	Var
Gönül ta evc'e i'la et enin-i rikkat-efzanı	Zeki Arif Ataerđin	Aksak Semai	Yok
Gördüğüm şeb bağrımı hun eyledin	Arif Bey (Hacı)	Devr-i Hindi	Var
Göster cemalin şem'ini yansın od'a pervaneler	Hüseyin Efendi (Şeyh)	Sofyan	Var
Gözüm yok şu cihanda pırıldayan tacında	Sadettin Kaynak	Düyek	Var
Göldü dilber aşık-ı gam-harına	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Müsemmen	Var
Hakikat alemlerin seyran ederken	—	Düyek	Var
Heybe zalim n'oldu Ahmed nesline efendim	—	Sofyan	Var
Hiç menendin yok senin bir tanesin	Şakir Ağa	Ağır Düyek	Var
İşit sözüm ya Gülşeni	—	Düyek	Var
Kaldır nikab-i hicabımı	Ziya Bey (Hoca)	Semai	Var
Kapuna geldi asiler şefa at ya Resulallah	Hüseyin Efendi (Şeyh)	Oynak	Var
Lazım değil hırka aba	Abidin Gerçeker	Aksak	Yok
Makam-ı mülteca Ahmed Muhammed Mustafa'dır bu	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Evsat	Var

Çizelge 1.22. Mâye makamı eserler listesi devam

Mest-i aşk etti beni gözlerinin cazibesi	İsak Varon	Ağır Aksak	Var
Mey ü müllerle gonceler güller	Zeki Arif Ataergin	Aksak Semai	Yok
Mihr-i ruhunda dane-i hoy nakd-i didedir	Halil Efendi (Cerrahpaşa Müezzini)	Remel (Ağır)	Var
Ne bakarsın ahu ahu	–	Nim Sofyan	Var
Onsekiz ming alemge server bolgan Muhammed	Ahmet Hatipoğlu	Serbest	Var
Olmamak zülfün esiri dilbera mümkün değil	Dede Efendi	Zincir	Var
Püser adın Memiş imiş	Mahmut Çelebi (Diyarbakır'lı)	Aksak Semai(Ağır)	Var
Sabah olsun ben bu yerden gideyim	–	Sofyan	Var
Sana benden daha sadık var mı bilmem güzelim	Engin Çır	Ağır Aksak	Var
Sanmirem men sen özgesin men özge	Alaeddin Yavaşca	Yürük Semai	Var
Senin ol dide-i mahmuruna can mı dayanır	Zeki Arif Ataergin	Ağır Aksak	Yok
Sermest-i gamım bade-i hun-i ciğerimden	Dede Efendi	Aksak Semai(Ağır)	Var
Söndürsün yar elinden aşkın peymaneyi (*)	Bimen Şen	Ağır Aksak	Var
Sünbüle karşı açıp perçemin ihsan eyle	Mustafa İzzet Efendi (Kazasker)	Ağır Aksak	Var
Şah Hüseyin'in firkatine ağlayan gelsin beri	–	Sofyan	Var
Şeb midir bu ya sevad-ı ah-ı pinhanım mıdır	Mustafa İzzet Efendi (Kazasker)	Ağır Aksak	Var
Şuride vü şeyda kılan yarın cemalidir beni	–	Düyek	Var
Terketmedi naz-ı seheri har eleminden	Rif'at Bey	Aksak	Var
Uyan hey gözlerim gafletten uyan	–	Evsat	Var
Ya Latifu Ya Kafi	–	Serbest	Var
Yakışmış came-i ziba dokunmuş çeşm-i bülbulden	–	Devr-i Hindi	Var
Yarab belayı aşk ile kıl aşına beni	Emin Ongan	Devr-i Revan	Var
Yarın bu kadar cevri gelir miydi hayale	Zeki Arif Ataergin	Sengin Semai	Var
Yatarken seyrimde kalkdım ağlayu	–	Sofyan	Var
Yine bend oldu dil bir nev-civane	Halil Efendi (Cerrahpaşa Müezzini)	Aksak Semai	Var
Yine meclis kuruldu elde bade duruldu	–	Aksak	Yok
Peşrev	–	Bereşan	Var
Peşrev	İsak Efendi (Tanburi)	Zincir	Var
Peşrev	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Çifte Düyek	Yok

Çizelge 1.22. Mâye makamı eserler listesi devam

Peşrev	Musi	Çifte Düyek	Var
Peşrev	Nuri Halil Poyraz	Hafif	Var
Peşrev	Osman Bey (Tanburi)	Devr-i Kebir	Var
Peşrev	Zeki Arif Ataerğın	Devr-i Kebir	Yok
Saz Semaisi	Alaeddin Yavaşca	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Aydın Oran	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	İbrahim Vefa Efendi (Feraizcizade)	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	İsak Efendi (Tanburi)	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Aksak Semai	Yok
Saz Semaisi	Musi	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Osman Bey (Tanburi)	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Rif'at Kayakök	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Rif'at Kayakök	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Zeki Arif Ataerğın	Aksak Semai	Yok
Toplam: 79 eser			

Çizelge 1. 23. Muhâlif makamı eserler listesi

Eser Adı	Besteci	Usûl	Notası
Peşrev	Çoban Giray	Çenber	Var
Toplam: 1 eser			

Çizelge 1. 24. Muhâlifek makamı eserler listesi⁶⁰⁶

Çizelge 1. 25. Muhâlif-i Irâk makamı eserler listesi

Eser Adı	Besteci	Usûl	Notası
Peşrev	Gazi Giray Han (Tatar)	Bereşan	Var
Saz Semaisi	Gazi Giray Han (Tatar)	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Tatar Ahmet Ağa	Aksak Semai	Var
Toplam: 3 eser			

Çizelge 1. 26. Müberkâ makamı eserler listesi

Eser Adı	Besteci	Usûl	Notası
Peşrev	—	Devr-i Kebir	Var
Saz Semaisi	—	Aksak Semai	Var
Toplam: 2 eser			

Çizelge 1. 27. Nevâ-i Aşîrân makamı eserler listesi

Eser Adı	Besteci	Usûl	Notası
Beni kul etti de bir gözleri ahuya felek	Bekir Sıdkı Sezgin	Aksak	Var
Toplam: 1 eser			

⁶⁰⁶ Bu makamda nota elde edilememiştir.

Çizelge 1. 28. Nevrûz makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Bir şaha kul olmak gerek	Ali Rıza Efendi	Düyek	Var
Can sevdi ey dilber seni	İzzettin Hümayi Elçioğlu	Raks Aksağı	Var
Çok ezelden yazılmıştır alınma ..	–	Serbest	Var
Erdi Nevruzu baharın	Ali Rıza Efendi	Ağır Düyek	Var
Esmerliği yıldız dolu bir yaz...	İsmail Hakkı Bey	Yürük Semai	Var
Ey dehası kudret-i azmiyle ...	İsmail Hakkı Bey	Devr-i Revan	Var
Ey olanlar talib-i gencine-i esrar..	İsmail Hakkı Bey	Düyek	Var
Fasl-ı nevruzu küşade etti üstad-ı	Ali Rıza Efendi	Ağır Aksak	Var
Feryadımız ol yare de ağyare..	İsmail Hakkı Bey	Yürük Semai	Var
Geldi cananım hayali gönlüme	İzzettin Hümayi Elçioğlu	Devr-i Hindi	Yok
Hak-i pay-i Mustafa'ya yüz süren mesrur olur	Rif'at Bey	Düyek	Var
İdelim cevlan kılalım seyran	–	Evsat	Var
İşte geldi nevrüz bahar	Ali Rıza Efendi (Şeyh-Neyzen)	Aksak	Var
Kaçan kim makdem-i pakınle alem muhterem oldu	Mustafa Efendi (Tosunzade)	Nim Evsat	Var
Kaldı yine nalende gönül kuşe-i gamda	İzzettin Hümayi Elçioğlu	Sengin Semai	Yok
KAR-I CUMHURİYET (Ey dehası kudret-i azmiyle...)	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Devr-i Revan	Var
Kudumun rahmet-i zevk u safadır ya Resulallah	Seyid Efendi (Şeyh)	Nim Evsat	Var
Maruhu'l aşık ya seydi illa min yevm	–	Nim Sofyan	Var
Neş'e buldum halet-i sevda-feza-yı nağmeden	İzzettin Hümayi Elçioğlu	Aksak	Var
Nevruz-i bahar erdi nahl-i gül gonce döker	Ali Rıza Efendi (Şeyh-Neyzen)	Devr-i Kebir	Var
Safalar vaktidir mirim(şahım) efendim gel safa eyle	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Aksak Semai	Var
Söz yoktur ol simin-ten'e	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Curcuna	Var
Şerm-sar etme Hüda'ya ruz-i mahşerde beni	Dede Efendi	Nim Evsat	Var
Yareler açmaktadır her bir nigahın canıma	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Hafif	Var
Zevkim bu idi zevk ile eyyamı geçirmek	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Aksak	Var
Peşrev	Ahmet Ağa	Fahte	Yok
Peşrev	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Fahte	Var
Peşrev	Yahya Çelebi	Hafif	Var
Saz Semaisi	–	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Yahya Çelebi	Aksak Semai	Var
			Toplam: 31 eser

Çizelge 1. 29. Nevrûz-ı Acem makamı eserler listesi⁶⁰⁷⁶⁰⁷ Bu makamda nota elde edilememiştir.

Çizelge 1. 30. Nevrûz-ı Rûmî makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Peşrev	Ahmet Ağa	Fahte	Var
Peşrev	Andon (Lavtacı)	Çenber	Var
Peşrev	Farabi	Sakil	Var
Peşrev	Gazi Giray Han (Tatar)	Hafif	Var
Peşrev	Handan Ağa	Düyek	Var
Peşrev	İbrahim Ağa	Muhammes	Var
Peşrev	Said Efendi (Çengi)	Devr-i Kebir	Var
Saz Semaisi	Ahmet Ağa	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Andon (Lavtacı)	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Farabi	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Gazi Giray Han (Tatar)	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Handan Ağa	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	İbrahim Ağa	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Said Efendi (Çengi)	Aksak Semai	Var
			Toplam: 14 eser

Çizelge 1. 31. Niğâr makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Peşrev	Hamparsum Limoncuyan	Berefşan	Var
Peşrev	Reftar Kalfa	Çifte Düyek	Var
Saz Semaisi	Hamparsum Limoncuyan	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Necip Paşa	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Reftar Kalfa	Aksak Semai	Var
			Toplam: 5 eser

Çizelge 1. 32. Niğâr-ı Nek⁶⁰⁸

Çizelge 1. 33. Nihâvend-i Kebîr makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Azme kasettim Nihavend semtine	Rıza Bey (Neyzen)	Devr-i Hindi	Var
Bağda meyler içilir naleler eyler ney'ler	Abdürrahim Künhi Dede (Hafız Şeyda)	Muhammes	Var
Beri gel ey nesim-seher ne haber var efendimden	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Aksak Semai	Var
Dil-i aşüftemiz şimdi yine bir nev-civan ister	Abdürrahim Künhi Dede (Hafız Şeyda)	Aksak Semai	Var
Durma saki sun pey-a- pey cam-ı meyi	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Şarkı Devr-i Revanı	Var
Ey tıfl-ı naz-ı bi-bedel	Rıza Bey (Neyzen)	Sofyan	Var
Güzeşt ez-ru ez-had serv-i naz	Abdülkadir-i Meragi	Devr-i Revan	Var
Hicr-i gül-ruhtan mıdır ahın senin	Zekai Dede	Ağır Aksak	Var
Milk-i dilde hükmeder ey şuh fermanın senin	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Aksak	Var

⁶⁰⁸ Bu makamda nota elde edilememiştir.

Çizelge 1. 33. Nihâvend-i Kebîr makamı eserler listesi devam

Nar-ı hasret bende her dem	Ahmet Ağa (Vardakosta-Müşahip)	Evfer	Var
Nihavendi o şuh-i nevcivanım	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Aksak	Var
N'oldu bu gönlüm n'oldu bu gönlüm/Kevn ü mekanla...	Cüneyt Kosal	Sofyan	Var
Padişahım kıldı ihya lutf u ihsanın senin	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Ağır Aksak	Var
Rencide sakın olma niğah eylediğimden ey ruhleri mahım	Dede Efendi	Yürük Semai	Var
Ruzigarı bud yar-i men	Abdülkadir-i Meragi	Devr-i Revan	Var
Sebzi kendumi sebzi kendumi dil harab....	Acem'lerin	Yürük Semai	Var
Söyle ey şuh-i Nihavendi-eda meh-ru melek	Rıza Bey (Neyzen)	Devr-i Hindi	Var
Şad oldu gönül sevgilerin en güzeliyle	Alaeddin Yavaşca	Aksak	Var
Peşrev	Müşahip Ahmet Ağa	Devr-i Kebir	Var
Saz Semaisi	Aydın Oran	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Müşahip Ahmet Ağa	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Rif'at Kayakök	Aksak Semai	Var
			Toplam: 22 eser

Çizelge 1. 34. Nihâvend-i Rûmî makamı eserler listesi

Eser Adı	Besteci	Usûl	Notası
Peşrev	Behram Ağa (Nefiri)	Bereşşan	Var
Peşrev	Raşit Efendi (Neyzen)	Devr-i Kebir	Yok
Peşrev	Rıza Efendi (Kemani)	Düyek	Var
Saz Semaisi	Behram Ağa (Nefiri)	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Rıza Efendi (Kemani)	Aksak Semai	Var
			Toplam: 5 eser

Çizelge 1. 35. Nişâbûr makamı eserler listesi

Eser Adı	Besteci	Usûl	Notası
Aceb şu yerde var m'ola	Ahmet Hatipoğlu	Sofyan	Var
Alude olup cürm ü gühehle her gah	Hüseyin Sadettin Arel	Evsat	Var
Ben değil meftun-ı hüsnün müptela ...	Ali Efendi (Tanburi)	Aksak Semai(Ağır)	Var
Benim dağlarım yemyeşil	Fethi Karamahmudoğlu	Sofyan	Var
Ey ki can ra behr-i tenmi suhti (AYİN)	Hüseyin Sadettin Arel	Devr-i Revan	Var
Ey şehid-i Kerbela'ya ağlayan	Salihzade (Edirne'li)	Sofyan	Var
Gel beru ey gönlümün sahnında seyran..	Cüneyt Kosal	Serbest	Var
Genç Osman dediğin bir küçük uşak	_	Sofyan	Var
Kan ağlamaz mı didesi şuride bülbülün	Ali Efendi (Tanburi)	Firengifer	Var
Meded Allah sana sundum elimi	Cüneyt Kosal	Sofyan	Var
Nev-bahar-ı hüsnünü ettikçe servim ..	Ruhi Ayangil	Ağır Aksak	Var
Renc-i hatır vermesin feryad ü efganlar..	Ali Efendi (Tanburi)	Muhammes	Var
Salik-i rah-ı Huda'nın karı Zikrullah olur	Hüseyin Sadettin Arel	Evfer	Var
Uyan gafletten ey gafil seni aldatmasın..	Hüseyin Sadettin Arel	Durak Evferi	Var
Ümmid-i men be fadl-ı Hüdavend-i ..	Cüneyt Kosal	Devr-i Revan	Var
Ya ilahi kıl bize lutf u ata	Hüseyin Sadettin Arel	Durak Evferi	Var

Çizelge 1. 35. Nişâbûr makamı eserler listesi devam

Yanar ol derd ile gönlüm ki yanar ah ..	Ali Efendi (Tanburi)	Yürük Semai	Var
Yarab ol sultan-ı canın hürmeti	Osman Dede	Türkizarb	Var
Yüzünde ateşler yanar	Fethi Karamahmudoğlu	Düyek	Var
Peşrev	Cüneyt Kosal	Devr-i Kebir	Var
Peşrev	Emin Ağa (Tanburi)	Muhammes	Var
Peşrev	Hind'liler	Sakil	Var
Peşrev	Mehmed Efendi	Devr-i Kebir	Var
Peşrev	Muammer Uludemir	Devr-i Turan	Yok
Peşrev	Ruhi Ayangil	Devr-i Kebir	Var
Peşrev	Sultan II.Bayezıd	Sakil	Var
Saz Semaisi	–	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Emin Ağa (Tanburi)	Aksak Semai	Yok
Saz Semaisi	Fikret Karakaya	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Hind'liler	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	İsmail Hakkı Özkan	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Rif'at Kayakök	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Ruhi Ayangil	Aksak Semai	Var
Renc-i hatır vermesin feryad ü efganlar..	Ali Efendi (Tanburi)	Muhammes	Var
Salik-i rah-ı Huda'nın karı Zikrullah olur	Hüseyin Sadettin Arel	Evfer	Var
Uyan gafletten ey gafil seni aldatmasın..	Hüseyin Sadettin Arel	Durak Evferi	Var
Ümmid-i men be fadl-ı Hüdavend-i..	Cüneyt Kosal	Devr-i Revan	Var
Ya ilahi kıl bize lutf u ata	Hüseyin Sadettin Arel	Durak Evferi	Var
Yanar ol derd ile gönlüm ki yanar ah..	Ali Efendi (Tanburi)	Yürük Semai	Var
Yarab ol sultan-ı canın hürmeti	Osman Dede	Türkizarb	Var
Yüzünde ateşler yanar	Fethi Karamahmudoğlu	Düyek	Var
Peşrev	Cüneyt Kosal	Devr-i Kebir	Var
Peşrev	Emin Ağa (Tanburi)	Muhammes	Var
Peşrev	Hind'liler	Sakil	Var
Peşrev	Mehmed Efendi	Devr-i Kebir	Var
Peşrev	Muammer Uludemir	Devr-i Turan	Yok
Peşrev	Ruhi Ayangil	Devr-i Kebir	Var
Peşrev	Sultan II.Bayezıd	Sakil	Var
Saz Semaisi	–	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Emin Ağa (Tanburi)	Aksak Semai	Yok
Saz Semaisi	Fikret Karakaya	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Hind'liler	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	İsmail Hakkı Özkan	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Rif'at Kayakök	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Ruhi Ayangil	Aksak Semai	Var

Toplam: 33 eser

Çizelge 1. 36. Râhâtü'l'Erveh makamı eserler listesi

Eser Adı	Besteci	Usûl	Notası
Aldırıp kendini hüsnün seyreden seyyah olur	Mustafa Efendi (Tab'i)	Çenber	Var
Andelib-i bağ-ı hicran olmuşam ya Rabbena	Hüseyin Sadettin Arel	Durak Evferi	Var
Atyabûla'mari ömren fi tarikil aşikin	Ahmet Hüsameddin Dede	Devr-i Revan	Var
Baharın hükmü yok artık gelincikler de renksiz bak	Danyal Mantı	Aksak Semai	Var

Çizelge 1. 36. Râhâtü'l'Ervâh makamı eserler listesi devam

Bana derler güzel efe çalsın sazlar (Efe Kantosu)	–	Aksak-Sofyan	Var
Benim Mecnun-sıfat Leyla'sı aşkın	Dede Efendi	Çenber	Var
Bir şarkı bırak hep beni nalana götürsün	Cavit Ersoy	Sengin Semai (Ağır)	Var
Bir tek bakışı hançer olup işledi cana	Alaeddin Yavaşca	Yürük Semai	Var
Bu ses konuşurken ne kadar güzel	Hüseyin Sadettin Arel	Curcuna	Yok
Bu şeb uşşakdan ol mah-ı nev ruyın nihan tutmuş	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Aksak Semai	Var
Dön de gel sen bir daha gel ne olursan ol da gel	Danyal Mantı	Devr-i Hindi	Var
Durmaz yanar vücudum ah etmeyip n'ideyim	Ali Rıza Şengel (Eyyubi)	Devr-i Kebir	Var
Ey nur-i dide nazımı ancak çeken bilir	Ahmet Avni Konuk	Aksak Semai	Var
Fikrimde hayalın güzelim işve-nümadır	Ahmet Avni Konuk	Hezec	Var
Gel açıl sinemde istirahat et	Rüştü Eriç	Ağır Aksak	Var
Gül bülbülü azar ediyor harı ile	Alaeddin Yavaşca	Aksak Semai(Ağır)	Var
Gül mevsimi geldi yine bülbüllere müjde	Ahmet Avni Konuk	Yürük Semai	Var
Her ne dem alsa ele cam-ı safayı saki	Eyyubi Rıza Efendi	Zincir	Var
Kim demiş güle sorma bilmez aşkı sevdayı	Sadettin Çevik	Düyek	Var
Kimi kök lale taşırken kimi var yonca açar	Sadettin Çevik	Aksak	Var
Kimseler bilmez ki gönlüm çarpıyor bir yar için	Bora Uymaz	Ağır Aksak	Var
Kusurum hadden aşmışdır be-gayet ya Resulallah	Ali Rıza Şengel (Eyyubi)	Evsat	Var
Lu'l-i gaşeng-i şeng-i hoş-hıram	Murat Ağa (Şeştari)	Yürük Semai	Var
Mürg-i dili mest etti gül-i ruy-i muhabbet	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Yürük Semai	Var
N'ideyim sabredebilsem dil ü can oda yanar	Ali Rıza Şengel (Eyyubi)	Evsat	Var
Nur-i hüsnün sevdiğim her bir hayale can verir	Ahmet Avni Konuk	Darb-ı Türki	Var
Pak eyle gönül çeşmesini ta durulunca	Ali Rıza Şengel (Eyyubi)	Düyek	Var

Çizelge 1. 36. Râhâtü'l'Ervâh makamı eserler listesi devam

Rencide olur ağladığımçün siteminden	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Hafif	Var
Saf duygularım belki hayal belki de düştü	Cavit Ersoy	Yürük Semai	Var
Sahilde gezerken seni yazdım bu şiirde	Cavit Ersoy	Aksak Semai	Var
Unutturur gamı ol kamuramı söyletsek	Itri(Buhurizade Mustafa Efendi)	Zincir	Var
Varımı ben dosta verdim han ü manım kalmadı	Ali Rıza Şengel (Eyyubi)	Düyek	Var
Ya safiel ezman dumtilli vahdi	-	Nim Sofyan	Var
Yağmurumsun toprağında damla damla damlayan	Mustafa Ünal Yılmaz	Ağır Aksak	Var
Yollar aşarak guşuma yarin sesi gelsin	Alaeddin Yavaşca	Devr-i Kebir	Var
Peşrev	Ahmet Ağa	Darbeyn	Var
Peşrev	Alaeddin Yavaşca	Muhammes	Var
Peşrev	Elçi	Havi	Yok
Peşrev	Emin Yazıcı (Neyzen)	Devr-i Kebir	Var
Peşrev	Emin Ağa (Tanburi)	Darbeyn	Var
Peşrev	Farabi	Zinzir	Var
Peşrev	Gavsi Baykara	Devr-i Kebir	Var
Peşrev	Sadettin Heper	Devr-i Kebir	Var
Peşrev	Sultan II.Bayezid	Çifte Düyek	Var
Saz Semaisi	Alaeddin Yavaşca	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Aydın Oran	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Cavit Ersoy	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Danyal Mantı	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Dürri Turan	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Elçi	Aksak Semai	Yok
Saz Semaisi	Emin Ağa (Tanburi)	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Farabi	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Gavsi Baykara	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Osman Nuri Özpekel	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Rif'at Kayakök	Aksak Semai	Var
			Toplam: 55 eser

Çizelge 1. 37. Râst Mâye makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Dün kahkahalar yükseliyorken evinizden	Kazım Uz (Muallim)	Sofyan	<i>Var</i>
Harabat ehliyiz bu bir alemdir (Pençgah)	–	Düyek	<i>Var</i>
Kara gözlüm kaçma benden	Asdik Ağa	Sofyan	<i>Var</i>
Şişova deresi tersine akar	(Üsküp Türküsü)	Sofyan	<i>Var</i>
Peşrev	Farabi	Darb-ı Fetih	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Farabi	Aksak Semai	<i>Var</i>
Toplam: 6 eser			

Çizelge 1. 38. Râst-ı Acem makamı eserler listesi⁶⁰⁹Çizelge 1. 39. Rekb makamı eserler listesi⁶¹⁰Çizelge 1. 40. Rekb-i Nevrûz makamı eserler listesi⁶¹¹

Çizelge 1. 41. Rûy-i Irâk makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Ey deraverde cihanra zir-i pa	Ahmet Avni Konuk	Devr-i Revan	<i>Var</i>
Her seher vaktinde bir kuş lay eder lay-lay eder	Sadettin Çevik	Müsemmen	<i>Var</i>
Kalbini bağ-ı cinan et ravza-i tevhid ile	Hüseyin Sadettin Arel	Durak Evferi	<i>Var</i>
Mest-i aşkız sabrımız yok sinemiz çak eyleriz	Hüseyin Sadettin Arel	Devr-i Hindi	<i>Var</i>
Unutamam seni yüreğim yanar	Mustafa Ünal Yılmazer	Raksan	<i>Var</i>
Yar yüzünden çok cefalar çekti kalbim gülmedi	M.Ünal Yılmazer	Müsemmen	<i>Var</i>
Peşrev	Emin Yazıcı (Neyzen)	Devr-i Kebir	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Aydın Oran	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Farabi	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Hasip Dede	Aksak Semai	<i>Yok</i>
Saz Semaisi	Kani Karaca	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Rif'at Kayakök	Aksak Semai	<i>Var</i>
Toplam: 12 eser			

Çizelge 1. 42. Sebzender Sebz makamı eserler listesi⁶¹²Çizelge 1. 43. Segâh-ı Acem makamı eserler listesi⁶¹³⁶⁰⁹ Bu makamda nota elde edilememiştir.⁶¹⁰ Bu makamda nota elde edilememiştir.⁶¹¹ Bu makamda nota elde edilememiştir.⁶¹² Bu makamda nota elde edilememiştir.⁶¹³ Bu makamda nota elde edilememiştir.

Çizelge 1. 44. Selmek makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Bir görüşte düştü gönlüm sen gibi meh- pareye	Danyal Manti	Müsemmen	<i>Var</i>
Dün Fener'de gördüm ol nazik teni	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Ağır Aksak	<i>Var</i>
Ey mürğ-i seher nale vü efğan sana kaldı	Refik Fersan	Darb-ı Fetih	<i>Var</i>
Gamınla diltfekar olsun	Nesim Sivilya (Haham)	Sengin Semai	<i>Var</i>
Gelişin aşık-ı küstahını azare midir	Ali Rıza Efendi (Şeyh- Neyzen)	Fahte	<i>Var</i>
Hayalimden geçen daim benim kaşı Kemanımdır	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Aksak Semai	<i>Var</i>
Mecnun kodu sahraları avare ben oldum	Ali Rıza Efendi (Şeyh- Neyzen)	Aksak	<i>Var</i>
Nar-ı firkat yaktı dil- biçaremi	Ali Rıza Efendi (Şeyh- Neyzen)	Devr-i Hindi	<i>Var</i>
Rahmı yok bir yare düştüm ey gönül yok çaresi	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Devr-i Hindi	<i>Var</i>
Sine-bendin feth edip açtıkca sen sim ü tenin	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Evsat	<i>Var</i>
Yandı canım hicrile vasl-ı ruy-i yar isterem	Refik Fersan	Devr-i Revan	<i>Var</i>
Yare derdim diyemem bezm-i şarab olmayacak	Ali Rıza Efendi (Şeyh- Neyzen)	Yürük Semai	<i>Var</i>
Peşrev	=	Sakil	<i>Var</i>
Peşrev	Veledi Mehmed Ağa	Devr-i Kebir	<i>Var</i>
Saz Semaisi	İsmail Hakkı Özkan	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Refik Fersan	Aksak Semai	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Veledi Mehmed Ağa	Aksak Semai	<i>Var</i>
			<i>Toplam: 17 eser</i>

Çizelge 1. 45. Sipihr makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
A erlerin başı söyle de söyle	Erol Ünal	Devr-i Hindi	<i>Var</i>
Açıl ey gonce-leb nur eylesin bezm-i tekellümler	Ali Efendi (Tanburi)	Aksak S.	<i>Var</i>
Ahu gözler aşkla baksın gül biraz	Cavit Ersoy	Müsemme n	<i>Var</i>
Ateşli gözlerinle seyrine daldım	Cengiz Onural	Aksak	<i>Var</i>
Ben aşık-ı mahzun u perişanı unutma	İsmail Hakkı Bey	Hafif	<i>Var</i>
Bir gonca disem belki dikensin diyeceksin	Zeki Arif Ataergin	Aksak	<i>Var</i>
Bir nazlı çiçeksin bilemem ruhum	Zeki Arif Ataergin	Aksak	<i>Var</i>
Can ü dilde hane kıldın akıbet	Alaeddin Yavaşca	Müsemme n	<i>Var</i>
Cihane sığmadı ahım gezer göklerde feryadım	Zeki Arif Ataergin	Curcuna	<i>Var</i>
Cuybare döndü eşkim hasretinle çağlıyor	Zeki Arif Ataergin	Ağır Aksak	<i>Var</i>
Çıkmada ahım sipihr'e yine ol şeh naz eder	Zekai Dede	Devr-i Rev.	<i>Var</i>
Derman aramam derdime gözyaşımı silmem	Ali Efendi (Tanburi)	Remel	<i>Var</i>
Dilde tabım ol kadar nuş eylesem deryaları	Zeki Arif Ataergin	Yürük S.	<i>Var</i>
Dil-şikarım sen esir ettin dil-i naşadımı	Danyal Mantı	Devr-i Hindi	<i>Var</i>
Düştüm yine sevdasına bir taze civanın	Ali Efendi (Tanburi)	Yürük S.	<i>Var</i>
Eğer vuslat şebinde can hicab olursa canane	Zeki Arif Ataergin	Aksak S.	<i>Var</i>
Ey herşeyi bilen aşkın neden böyledir	Danyal Mantı	Nim Sofyan	<i>Var</i>
Gönül avare kaldı yar elinden	Zeki Arif Ataergin	Curcuna	<i>Var</i>
Gözlerim görmezdi hiç sen olmasan şevk-i cihan	Zeki Arif Ataergin	Aksak	<i>Var</i>
Halat-ı dil'i benzetemem halet-i sihre	Zekai Dede	Yürük S.	<i>Var</i>
Hayalin kuşe-i gamda benim aram-ı canımdır	Zeki Arif Ataergin	Hafif	<i>Var</i>
Kaç takvim eskidi dön de şöyle bak	Fethi Karamahmudoğlu	Sofyan	<i>Var</i>
Kalınmadı zevki gülün hiç ne de bahçesinin	Alaeddin Yavaşca	Aksak	<i>Var</i>
Kana kana içelim mey kanalım sahbada	Ali Efendi (Tanburi)	Yürük S.	<i>Var</i>
Kuşe-i gamda nişinim seni sevdim seveli	Ali Efendi (Tanburi)	Devr-i Kebir	<i>Var</i>
Merdüm-i dideme bilmem ne füsün etti felek	Ali Efendi (Tanburi)	Hafif	<i>Var</i>
Mürg-i evc-i uzletim kevn ü mekan ağlar bana	Ali Efendi (Tanburi)	Aksak S.	<i>Var</i>
Sen abad eylemiştin şimdi bir virane cem bezmi	Zeki Arif Ataergin	Curcuna	<i>Var</i>
Serv-i nazım hasretinle ruz ü şeb kan ağlarım	Zeki Arif Ataergin	Ağır Aksak	<i>Var</i>
Şem-i harimi pervaneler ağlar bana	Zeki Arif Ataergin	Aksak S.	<i>Var</i>
Vardım yanaşıp fülk-i şerab ile suyunca	Zekai Dede	Aksak S.	<i>Var</i>
Yine bu gece çıkardım sipihre nalemi ben	Ali Efendi (Tanburi)	Zincir	<i>Var</i>
Peşrev	-	Hafif	<i>Yok</i>
Peşrev	Dilhayat Kalfa	Muhammes	<i>Var</i>
Peşrev	Kantemiroğlu	Fer	<i>Var</i>
Peşrev	Zeki Arif Ataergin	Devr-i K.	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Burhan Kul	Aksak S.	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Selim Dede	Aksak S.	<i>Var</i>
Saz Semaisi	Zeki Arif Ataergin	Aksak S.	<i>Var</i>

Toplam: 40 eser

Çizelge 1. 46. Sultân-i Irâk makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
A sultanım sen var iken ya ben kime ...	Hüseyin Sadettin Arel	Durak Evferi	Var
Bu hüsn-i behçet ile sana naz lazımdır ..	Abdülhalim Ağa	Zincir	Var
Cüdayım gülşen-i kuyinden ol gül kande ..	Mehmet Ağa (Küçük)	Nim Devir	Var
Gerdana nakş-ı buse-i gülgun yapıştırır	Abdülhalim Ağa	Aksak Semai	Var
Görse edemez dil seni arama tahammül	Mehmet Ağa (Küçük)	Yürük Semai	Var
Her seher şevk ile dağlar dolaşır feryadı	Faruk Şahin	Zencir	Var
Kime faş eylesin derdini feryatdan gayrı	Hüseyin Sadettin Arel	Serbest	Var
Olmayacak senden ata kul n'eylesin ya ..	Hüseyin Sadettin Arel	Durak Evferi	Var
Özlemle yanan bağrıma gözyaşları damlat	Erdoğan Çelikkol	Aksak	Var
Peşrev	Ali Dede	Devr-i Kebir	Var
Peşrev	Hüseyin Sadettin Arel	Devr-i Kebir	Yok
Peşrev	Kantemiroğlu	Devr-i Kebir	Var
Peşrev	Kantemiroğlu	Devr-i Kebir	Var
Peşrev	Raşit Efendi (Neyzen)	Muhammes	Yok
Saz Semaisi	-	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Hüseyin Sadettin Arel	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Kantemiroğlu	Aksak Semai	Yok
Saz Semaisi	Kantemiroğlu	Aksak Semai	Yok
Saz Semaisi	Raşit Efendi (Neyzen)	Aksak Semai	Yok
Saz Semaisi	Rif'at Kayakök	Aksak Semai	Var

Toplam: 20 eser

Çizelge 1. 47. Türkî Hicâz makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Peşrev	Gazi Giray Han (Tatar)	Fahte	Var
Peşrev	Kantemiroğlu	Bereşan	Var
Saz Semaisi	Gazi Giray Han (Tatar)	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Kantemiroğlu	Aksak Semai	Var

Toplam: 4 eserÇizelge 1. 48. Vech-i Hüseyinî makamı eserler listesi⁶¹⁴

Çizelge 1. 49. Zirefkend makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Peşrev	-	Hafif	Var
Peşrev	Gazi Giray Han (Tatar)	Darb-ı Fetih (Ağır)	Var
Saz Semaisi	Aydın Oran	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Gazi Giray Han (Tatar)	Yürük Semai-Curcuna	Var
Saz Semaisi	Nezahat Soysev	Aksak Semai	Var
Saz Semaisi	Rif'at Kayakök	Aksak Semai	Var

Toplam: 6 eser

Çizelge 1. 50. Zirkeşide makamı eserler listesi

<i>Eser Adı</i>	<i>Besteci</i>	<i>Usûl</i>	<i>Notası</i>
Dildeki nar-ı muhabbet cevher-i candır bize	İsmail Hakkı Bey (Muallim)	Nim Evsat	Var

Toplam: 1 eser⁶¹⁴ Bu makamda nota elde edilememiştir.

EK - 2. Anket Formu

Değerli Öğretim Elemanı;

Bu anket, doktora düzeyinde bir araştırma için “Türk Müziği’nde 15. YY.’da Kullanılan Makamlardan Oluşturulan Seyr-i Nâtik Örneğinin Viyolonsel Öğretiminde Kullanılabilirliğinin Değerlendirilmesi” ile ilgili verilerin toplanması amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırma, viyolonsel öğretimi sürecinde kullanılan çalım teknikleri ve Klasik Türk Mûsikîsi üslûbu içeren Seyr-i Nâtik örneğinin oluşturulması ve oluşturulacak olan Seyr-i Nâtik örneğinin uzman görüşleri ile viyolonsel öğretiminde kullanılabilirliğinin değerlendirilmesi faaliyetini kapsamaktadır.

Bestelenen Seyr-i Nâtik örneği;

- a) Evrende bulunan 204 adet, günümüzde az kullanılan makamdan, örneklem gurubuna 15. yy.da kullanılmış olan 50 makam seçilmesiyle,
- b) Örnekleme bulunan makamların 15. yy.’da kullanılmış olan makamların seçilmesi ile,
- c) Makamların, sadece örneklem gurubunun nazarî bilgisine yer verilmesiyle,
- d) Oluşturulacak Seyr-i Nâtik örneğinin, AEU ses sistemi ile kullanılmasıyla,
- e) Seyr-i Nâtik örneğinde viyolonsel pozisyonlarının, sadece I. - VII. pozisyonlar aralığında kullanılmasıyla,
- f) Araştırmacının ulaşabileceği kaynaklar ile,
- g) Eserler toplamı, 50 farklı makam kullanılarak, araştırmacı tarafından bestelenmiş Seyr-i Nâtik örneği ile,
- h) Türk Mûsikîsi viyolonsel eğitimine fayda sağlaması açısından, yay işaretleri, yay tekniklerinin (detaché, legato, staccato) kullanılmış olması ile,
- i) Seyr-i Nâtik’ta kullanılmış olan (crescendo, decrescendo, ritardando rubato, puandorg, piano, mezzo piano, mezzo forte, forte) nüans işaretleri ile,
- j) Oluşturulmuş olan modelin ezgi kümelerinin, klasik üslûp ve çağdaş motiflerle desteklenerek bestelenmesiyle,

- k) Oluşturulmuş olan eserin, makamların yapısına göre, motif seçimlerinin yapılmasıyla,
- l) Oluşturulmuş Seyr-i Nâtik örneğinin, öncelikli, basit ve bileşik makam bilgisi gerektirdiğinden, Türk Mûsikîsi eğitimi veren Konservatuvarlarının hazırlık ve 1. sınıfları hariç, 2. 3. ve 4. sınıflarının seviyesi ile,
- m) Seyr-i Nâtik örneğinin, bestesi, örneklemdaki makamların 15. yy.'a göre karşılaştırılmaları sonucunda, nazariyatı açısından, sadece günümüz makam anlayışı ve bilgilerine göre bestelenmesi ile,
- n) Seyr-i Nâtik'in Aksak Semâi usûlüyle bestelenmesiyle,
- o) Her bir makamın 16 ölçü ile bestelenmiş olmasıyla,
- p) Yay işaretlerinin, sadece viyolonsel sazının pozisyon durumlarına göre özel yazılmış olmasıyla,
- q) Seyr-i Nâtik'i örneğinin, elde edilen veriler sonucunda, makam tariflerinin anlatımlarının en fazla 15. yy.'da verilmesinden dolayı, 15. yy. makam anlayışına göre bestelenmesiyle,
- r) Seyr-i Nâtik örneğinin saz eseri olmasından dolayı, makam açıklamaları sonunda sunulmuş olan örnek notaların, öncelikle saz eserlerinden, yeterli bulunamadığı takdirde sözlü eserlerin seçilmiş olmasıyla,
- s) Örnekleme oluşturan makamların çoğunluğunun nazarî bilgisi 13. - 21. yüzyılları kapsadığından, yer yer diğer yy.'lara da başvurulmuş ve günümüzde az kullanılan makamların çalışılmasıyla sınırlandırılmıştır.

Anket soruları;

KİŞİSEL BİLGİLER, DURUM TESPİTİ olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır.

Anketteki sorular likert olarak düzenlenmiş, soruların bitiminde ise yorum kısmı bırakılmıştır. Sorularda size uygun olan seçeneği işaretlemeniz ve görüşlerinizi bildirmeniz gerekmektedir. Anketle elde edilecek veriler sadece bu araştırma için kullanılacak ve cevaplayanlarla ilgili bilgiler gizli tutulacaktır. Ankette yer alan soruların içtenlikle ve eksiksiz olarak cevaplandırılması, araştırmanın amacına ulaşması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Değerli zamanınızı ayırarak göstermiş olduğunuz ilgi ve katkılarınız için teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Gazi Üniversitesi Doktora Öğrencisi

Güzel Sanatlar Enstitüsü

Türk Müziği Devlet Konservatuvarı

Türk Müsîkîsi Anabilim Dalı

Tolga KARACA

GSM: 0532 494 62 80

e-posta: thy691@gmail.com

A. KİŞİSEL BİLGİLER:

1. Cinsiyetiniz:

( ) Kadın ( ) Erkek

2. Mezun olduğunuz öğretim kurumları:

Çizelge 2. 1. Uzmanların eğitim alanları

	Müzik Eğitim Alanı	Türk Müsîkîsi Eğitim Alanı
Lisans		
Yüksek Lisans		
Doktora / Sanatta Yeterlilik		

3. Bağlı bulunduğunuz yükseköğretim kurumu aşağıdakilerden hangisidir?

- Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü
 Eğitim Bilimleri Müzik Bölümü
 Türk Mûsikîsi Eğitimi veren Konservatuarlar

4. Kadro unvanınız aşağıdakilerden hangisidir?

- Profesör
 Doçent
 Yardımcı Doçent
 Öğretim Görevlisi
 Okutman
 Araştırma Görevlisi
 Uzman
 Diğer, yazınız .....

5. Hizmet yılınız aşağıdakilerden hangisidir?

- 1–5 yıl 11–15 yıl 21 yıl ve üzeri
 6–10 yıl 16–20 yıl

YÖNERGE: Aşağıdaki ölçekte verilen görüşlere katılım düzeyinizi görüşü açıklayan cümlelerin hizasındaki kutucuklardan birine (X) işareti koyarak belirtiniz.

Katılım düzeylerine ilişkin beşli likert dereceleme ölçeğinin sayısal görünümü aşağıdaki anlamlar ile eşleştirilmiştir.

- (1) Kesinlikle Katılıyorum
- (2) Katılıyorum
- (3) Kararsızım
- (4) Katılmıyorum
- (5) Kesinlikle Katılmıyorum

Not: Her bir seyir örneği için ayrı bir anket çizelgesi hazırlanmamıştır. Eserin tümüne yönelik düşüncelerinizi tek bir anket üzerinde belirtmeniz beklenmektedir.

No	Seyr-i Nâtik	Kesinlikle Katlıyorum	Katlıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
		1	2	3	4	5
1	Seyr-i Nâtik örneğinin viyolonsel öğrencileri üzerindeki etkisi, (icrâ, yorum, makam bilgisi yönünden) olumlu yönde olmuştur.					
2	Seyr-i Nâtik örneğindeki 50 adet makam, viyolonsel için yeterli çalışma kaynağı oluşturmaktadır.					
3	Seyr-i Nâtik örneği, diğer Türk Mûsikîsi sazlarının da icrâsı için uygundur.					
4	Makamsal nitelik taşıyan perdelerin kullanım sıklığı yeterli düzeydedir.					
5	Makamların oluşumunda temel nitelik taşıyan aralıkların kullanım sıklığı yeterli düzeydedir.					
6	Çeşnilerin kullanım sıklığı yeterli düzeydedir.					
7	Yapılan geçkiler uygun niteliktedir.					
8	Seyr-i Nâtik'teki teslim geçişleri bir eserin bütünlüğünü korumaktadır.					
9	Süsleme tekniklerinden çarpmanın kullanım sıklığı yeterli düzeydedir.					
10	Yay ve cümle bağları yeterli düzeydedir.					
11	Eserin tamamı, vibrato tekniğini kullanmaya elverişlidir.					
12	Bağsız (detaché) çalma tekniğinin kullanım sıklığı yeterli düzeydedir.					
13	Bağlı (legato) ve bağsız (detaché) çalma tekniğinin bir arada kullanım sıklığı yeterli düzeydedir.					
14	Seyr-i Nâtik örneğinde, I. pozisyon ile VII. pozisyon arasındaki pozisyonlara ihtiyaç duyulmuştur.					
15	Seyir örnekleri, uluslararası viyolonsel icrâ teknikleri ile Klasik Türk Mûsikîsi tavrını yansıtır niteliktedir.					
16	Eserdeki makam zenginliğinin, viyolonsel öğretiminde bir kaynak niteliği taşıdığı görülmektedir.					
17	Kullanılmış olan aksak semâi usûlü, öğrencilere saz semâi icrâlarında yardımcı bir etüt niteliği taşımaktadır.					
18	Eserde, günümüzde az kullanılan makamların tekrar ele alınarak viyolonsel öğrencilerine bir fihris olma niteliği taşıdığı görülmektedir.					

Çizelge 2. 2. Seyr-i Nâtik anketi formu devam

19	Seyir örneğinde kullanılan makamlar, basit makamların çoğunluğunu temsil eder niteliktedir.					
20	Eserin, öğrencilerin eğitiminde çok amaçlı bir etüt niteliği taşıyabileceği görülmektedir					
21	Daha önce viyolonsele yönelik, böyle bir çalışma olmadığından, eserin icrâ gelişiminde önemli bir kaynak niteliği taşıdığı görülmektedir.					
22	Eserde, kaba Yegâh ile tiz Nevâ'a kadar olan perdelerde çalışma fırsatı sunulmuştur.					
23	Günümüzde az kullanılan makamlarda yapılan bu seyir örneğinin yeni nesillere tekrar hatırlatılması ile bazı makamlarımız tekrar gün yüzüne çıkmış ve işlevliği arttırılmıştır.					
24	Eserin, hem öğrenci, hem de öğretmenin faydalanabileceği bir eser niteliği taşıdığı görülmektedir.					
25	Seyr-i Nâtik örneği, viyolonsel icrâsı için, günümüzde az kullanılan makamalarda seyir örneği ve eğitici bir etüt niteliği taşımaktadır.					
26	Eser, öğrencilerin az kullanılan makamları kavrayabilmeleri açısından, eğitimlerine olumlu etki yapmıştır.					
27	Seyr-i Nâtik örneğinin, viyolonsel eğitiminin yanı sıra, bundan sonra yapılacak olan çalışmalara ışık tutması açısından önemli olduğu görülmektedir.					
28	Seyr-i Nâtik örneği, makam yönünden zengin bir yapıya sahip olup 50 üzerinde makamı da temsil ettiği görülmüştür.					
29	Eserin, viyolonsel eğitimine sağladığı katkının yanında, günümüzde az kullanılan makamlarda, fihrist niteliği taşıdığı görülmektedir.					
30	Eserin, icrasının viyolonsel ve diğer sazlar için kolay olduğu saptanmıştır.					
31	Eserde seçilen tüm makamların icrâları yerinden icrâya uygun olarak bestelenmiştir.					
32	Sizce Seyr-i Nâtik örneği hangi sınıftaki öğrenciler için uygun düzeydedir? 1- Hazırlık Sınıfı ☐ 2- Lisans I. sınıf ☐ 3- Lisans II. sınıf ☐ 4- Lisans III. sınıf ☐ 5- Lisans IV. sınıf ☐					

Konu ile ilgili eklemek istediğiniz görüşleriniz var ise lütfen belirtiniz.

.....

.....

.....

EK- 3. 15. Yüzyılda Adı geçen 50 Makamın Kronolojik Sıralaması

Çizelge 3. 1. 15. Yüzyılda Adı geçen 50 Makamın Kronolojik Sıralaması

Yüzyıllar	13.			14.			15.																	
Kaynaklar	Urmevi K. Edv.	Urmevi Ő. Ris.	Őirâzı	Safedı	Merâġı C. Elh.	Merâġı M. E.	Merâġı Ő. E.	KırŐehrı	AGK 131	Őükru llâh Edv. Mús.	Őükru llâh İ. E.	Dilşad	Hızır b. Abdullâh	Büke	Őirvânı	Lâdikli Z. Elhân.	Lâdikli R. Fethiyye	Abdülâziz b. Abdülâziz	Tirevı	Rûlpervet	Kitâb-ı Edvâr	Seydi	Mahmud b. Abdülâziz	
Makam Adı																								
Bahr-i Nâzik								X	X	X	X	X	X						X	X	X	X		
Beste Isfahân								X	X	X	X	X	X						X	X	X	X		
Büzürg	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Canfezâ														X										
argâh-ı Acem								X	X	X	X	X	X						X		X	X		
Dilkeş								X	X										X			X		
Dügâh-ı Acem								X	X	X	X	X	X						X	X	X	X		
Evi Büselik																			X					
Gerdâniyye Büselik								X	X	X	X	X	X						X	X	X	X		
Gerdâniyye Nigâr																					X	X		
Geveşt	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Hicâz-ı Acem								X	X	X	X	X	X							X	X	X		
Hicâz-ı Irâk												X										X		
Hicâz-ı Muhâlif								X	X	X	X	X	X						X		X	X		
Hisârek								X	X	X	X	X	X						X	X	X	X		
Hisâr-ı Evc								X	X	X	X	X	X								X	X		
Horasan																			X					
Hûzi					X	X		X	X							X	X	X	X	X			X	
Irâk-ı Acem								X	X	X	X	X	X							X	X	X		
Isfahâne k			X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	
Küek	X		X	X				X	X	X	X	X	X	X		X	X		X	X	X	X		
Mâye	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
Muhâlif								X	X	X	X													
Muhâlif ek				X				X				X	X						X	X	X	X		
Muhâlif-ı Irâk								X	X										X	X				

Çizelge 3. 1. 15. Yüzyılda Adı geçen 50 Makamın Kronolojik Sıralaması devam

Yüzyıl ar	13.			14.			15.																	
Kaynaklar	Urmevî K. Edv.	Urmevî Ş. Ris.	Şirâzî	Safedî	Merâğî C. Elh.	Merâğî M. E.	Merâğî Ş. E.	Kırşehir	AGK 131	Şükullâh Edv. M.	Şükullâh İ. E.	Dilşâd	Hızır b. Abdullâh	Bütke	Şirvânî	Lâdikî Z. Elhân.	Lâdikî R. F.	Abdulâzîz b. M	Tirevî	Ruhperver	Kitâb-ı Edvâr	Seydî	Mahmud b. A.	
Müber kâ			X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Nevâ-i Aşîrân								X	X	X	X	X	X						X	X	X	X	X	
Nevrûz	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Nevrûz -i Acem			X	X				X	X	X	X	X	X	X					X	X	X	X	X	
Nevrûz -i Rûmî								X	X	X	X	X	X						X	X	X	X	X	
Nigâr								X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	
Nigâr-ı Nek								X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	
Nihâvend-i Kebîr	X															X	X		X					
Nihâvend-i Rûmî								X	X	X	X	X	X						X	X	X	X	X	
Nişâbûr								X	X										X					
Râhâtü'l Ervâh								X	X	X	X	X	X			X	X		X	X	X	X	X	
Râst Mâye								X	X	X	X	X	X							X		X	X	
Râst-ı Acem								X	X	X	X	X	X							X	X	X	X	
Rekb			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Rekb-i Nevrûz								X	X	X	X	X	X								X	X	X	
Rüy-i Irâk			X		X	X		X	X	X	X	X	X	X				X	X	X	X	X	X	X
Sebzender Sebz								X	X	X	X	X	X					X	X	X	X	X	X	
Segâh-ı Acem								X	X	X	X	X	X							X	X	X	X	
Selmek	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Sipîhr								X	X	X	X	X	X	X					X	X	X	X	X	
Sultan-ı Irâk								X	X															
Türki Hicâz								X	X	X	X	X	X	X					X	X	X	X	X	
Vech-i Hüseyinî								X	X	X	X	X	X					X	X	X	X	X	X	
Zirkeşîde								X		X	X	X	X						X	X	X	X	X	
Zirekënd	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X		X	X	X	X	X

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : KARACA, Tolga
 Uyruğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 30.08.1977, Almanya
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 0 (356) 252 16 16 / 6506
 Faks : 0 (356) 252 16 18
 e-mail : thy691@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi/ TMDK	2016
Yüksek lisans	Fırat Üniversitesi / DK	2011
Lisans	Ege Üniversitesi/ DTMK	2000
Lise	İzmir Eşrefpaşa Lisesi	1995

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2011 - Halen	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	Öğr. Gör.
2009 - 2011	Fırat Üniversitesi	Okutman

Yabancı Dil

Almanca

Yayınlar

Karaca, T. (2015). Hûzî Makamının Tarihsel Süreçlere Göre Değişim Çizgileri Üzerine, *Râst Müzikoloji Dergisi*. 3 (2).

Hobiler

Sanal Havacılık, Model Uçak, Bilgisayar Teknolojileri, Simulatör ve Bas Gitar.

DİZİN

1

15. YY. · v, 614

16 ölçü · 9, 404, 615

A

Abdülazîz b. Abdülkâdir Merâgî · 36

Abdülkâdir Merâgî · 26, 65, 66, 72,

76, 127, 193, 218, 222, 248, 252,

269, 270, 275, 365, 367, 385, 416,

417, 422, 469, 470, 474, 585, 587

Acem Aşîrân · 4, 5, 27, 28, 37, 68, 81,

82, 95, 143, 144, 148, 190, 191,

253, 270

Acemkürdî · 4, 5

Agayeva · 38, 583, 585

AGK 131 · 28, 45, 55, 56, 67, 86, 100,

114, 128, 129, 139, 153, 160, 168,

169, 194, 219, 229, 230, 249, 260,

271, 284, 291, 299, 300, 309, 326,

338, 339, 348, 356, 374, 382, 383,

395, 396, 408, 419, 434, 443, 450,

460, 470, 471, 584, 587, 621, 622

Ahmed Oğlu Şükrullâh · 29, 383, 583,

585

Ahmet Avni Konuk · 608, 610

Akdoğu · 10, 11, 583

Aksak Semâî · 2, 489

Alişâh b. Hacı Büke · 33, 196, 420

Arel · 9, 470, 590, 591, 596, 606, 607,

608, 610, 613, 614

B

Bahr-i Nâzik · 5, 17, 18, 22, 27, 28,

29, 31, 37, 38, 39, 42, 44, 45, 49,

51, 573, 590, 621

Bâhr-i Nâzik · 4, 30, 44, 45, 46, 47,

48, 52, 53, 54, 63

Baskı · 24

batı müziği · 1, 3

Bayâtî · 4, 5, 19, 36, 37, 41, 61, 175,

176, 439

Bayâtîarabân · 4, 5

Bedr-i Dilşâd · 30

Bestenigâr · 4, 5, 26, 27, 28, 29, 30,

31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40,

41, 75, 76, 89, 90, 133, 135, 190,

390, 446

Bûselik · 4, 5, 6, 18, 19, 20, 22, 26, 27,

28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37,

38, 39, 40, 41, 42, 49, 50, 60, 66,

82, 104, 105, 108, 109, 110, 111,

112, 113, 114, 115, 116, 117, 118,

119, 120, 121, 148, 165, 166, 176,

182, 183, 232, 233, 239, 269, 305,

307, 320, 330, 334, 335, 336, 389,
390, 439, 573, 595, 596, 621

Büzürk · 5, 17, 22, 26, 27, 28, 29, 30,
31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39,
40, 41, 42, 65, 66, 67, 68, 69, 70,
71, 72, 73, 74, 75, 77, 79, 80, 168,
169, 170, 171, 172, 236, 394, 395,
396, 398, 399, 400, 401, 403, 404,
405, 406, 423, 426, 469, 470, 471,
472, 474, 475, 573, 592, 593

C

Câmiû-l Elhân · 26

Canfezâ · 5, 17, 22, 33, 42, 81, 82, 84,
573, 574, 594, 621

Ç

Çargâh-ı Acem · 5, 17, 22, 27, 28, 29,
30, 31, 37, 40, 42, 85, 86, 87, 88,
90, 92, 104, 155, 594, 621

D

Darü'l Elhân · 12, 15, 16, 23

Devlet Konservatuvarı · vii, 294, 588,
616

Dilkeş · 5, 18, 22, 27, 28, 37, 42, 93,
95, 97, 98, 99, 573, 595, 621

Dilkeşhâverân · 4, 5, 31, 38, 62, 95,
96, 242

Dügâh · 4, 5, 6, 17, 18, 20, 21, 22, 26,
27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36,
37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46,
47, 48, 49, 50, 51, 57, 58, 62, 66,
67, 69, 72, 81, 82, 85, 86, 87, 88,
89, 90, 100, 101, 102, 103, 104,
105, 108, 109, 127, 128, 129, 131,
132, 139, 141, 142, 143, 144, 148,
157, 162, 165, 166, 175, 176, 177,
183, 184, 188, 189, 190, 200, 201,
202, 206, 207, 208, 209, 210, 211,
212, 219, 220, 222, 223, 224, 225,
226, 231, 232, 243, 253, 258, 264,
266, 269, 270, 271, 272, 274, 275,
276, 277, 278, 280, 283, 284, 285,
286, 287, 288, 291, 292, 293, 294,
295, 304, 305, 314, 318, 328, 330,
331, 334, 335, 342, 343, 344, 351,
355, 356, 358, 359, 360, 364, 365,
366, 368, 369, 370, 371, 372, 374,
375, 376, 377, 378, 381, 384, 388,
390, 395, 400, 404, 405, 408, 409,
410, 411, 412, 416, 418, 419, 421,
423, 424, 426, 433, 435, 436, 437,
439, 443, 444, 455, 457, 460, 462,
463, 464, 465, 470, 471, 476, 477,
573, 595, 621

Dügâh-ı Acem · 5, 18, 22, 27, 28, 29,
30, 31, 40, 42, 100, 101, 102, 103,
104, 105, 595, 621

E

Edvâr · 10, 16, 26, 29, 31, 36, 39, 41, 45, 46, 47, 48, 49, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 76, 85, 86, 87, 88, 89, 93, 100, 101, 102, 103, 104, 108, 114, 115, 116, 117, 118, 122, 123, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 139, 140, 141, 142, 143, 153, 154, 155, 156, 157, 160, 161, 162, 163, 165, 168, 169, 170, 172, 175, 182, 183, 187, 188, 189, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 207, 208, 209, 211, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 229, 230, 235, 236, 237, 238, 242, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 260, 261, 262, 263, 264, 270, 271, 272, 273, 275, 276, 277, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 291, 292, 293, 294, 295, 299, 300, 301, 303, 305, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 317, 318, 326, 327, 328, 329, 330, 334, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 348, 349, 350, 351, 355, 356, 357, 358, 359, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 374, 375, 376, 378, 382, 383, 384, 385, 386, 388, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 402, 408, 409, 410, 411, 416, 417, 418, 419, 420, 422, 423, 424, 425, 426, 433, 434,

435, 436, 437, 450, 451, 452, 453, 454, 460, 461, 462, 463, 465, 468, 469, 470, 471, 472, 474, 475, 477, 481, 482, 483, 484, 485, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 621, 622

Edvâr-ı Mûsikî · 29, 45, 46, 56, 68, 86, 87, 101, 115, 140, 154, 160, 169, 187, 188, 194, 195, 230, 250, 261, 272, 284, 285, 291, 292, 300, 310, 327, 339, 349, 356, 365, 375, 383, 396, 397, 409, 434, 451, 461, 471, 481, 482, 583

El-Matla' · 40, 60, 74, 89, 94, 103, 117, 123, 142, 156, 164, 171, 189, 199, 210, 223, 238, 254, 263, 276, 287, 294, 304, 313, 330, 342, 351, 359, 369, 377, 386, 403, 411, 425, 437, 454, 464, 475, 484, 587

etüt · 1, 3, 6, 7, 8, 576, 580, 618, 619

Evc · 4, 5, 18, 19, 21, 22, 26, 27, 28, 29, 30, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 108, 128, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 206, 209, 238, 598, 600, 621

Evcârâ · 4, 5, 61

Eviç · 5, 18, 22, 31, 33, 42, 49, 50, 76, 95, 108, 109, 111, 112, 113, 119, 124, 135, 148, 157, 165, 172, 184, 185, 190, 211, 238, 239, 243, 264, 295, 305, 331, 343, 351, 360, 378,

388, 390, 412, 427, 437, 444, 455,
465, 477, 485, 573, 595, 596, 621

Evren · 17

Ezgi · 9, 614

F

Ferahfezâ · 4, 5

Ferahnâk · 4, 5, 109

Fettullâh Şirvânî · 34

G

Geçki · 11

Gerdâniye · 4, 5, 18, 22, 26, 27, 28,
29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37,
38, 39, 40, 41, 42, 114, 115, 116,
117, 118, 119, 121, 122, 123, 124,
125, 126, 134, 135, 136, 162, 164,
165, 166, 206, 207, 208, 209, 239,
257, 268, 270, 271, 272, 278, 279,
299, 301, 303, 304, 305, 306, 310,
312, 314, 318, 335, 351, 352, 360,
361, 371, 372, 378, 379, 389, 412,
413, 420, 426, 427, 428, 438, 470,
471, 573, 574, 596, 621

Gerdâniye Bûselik · 114, 117

Gerdâniye Nigâr · 5, 18, 22, 29, 39,
42, 122, 123, 124, 596, 621

Geveşt · 5, 18, 22, 26, 28, 29, 31, 34,
35, 36, 37, 42, 127, 128, 129, 130,

131, 132, 133, 135, 138, 199, 275,
573, 597, 621

Gülçin Yâhyâ Kaçar · 489

H

hânende · 1, 66

Hızır b. Abdullâh · 31, 32, 46, 47, 48,
57, 60, 69, 76, 87, 88, 89, 102, 115,
116, 122, 129, 130, 141, 154, 155,
162, 170, 195, 196, 198, 208, 220,
235, 236, 251, 262, 272, 273, 285,
286, 292, 293, 301, 311, 327, 328,
340, 349, 350, 357, 358, 366, 376,
384, 395, 398, 399, 400, 410, 419,
420, 435, 451, 452, 462, 472, 482,
483, 584, 586, 621, 622

Hicâz · 4, 5, 18, 21, 22, 23, 27, 28, 29,
30, 31, 32, 33, 35, 37, 38, 39, 40,
42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50,
51, 61, 73, 76, 77, 78, 90, 104, 105,
108, 109, 110, 133, 134, 135, 136,
139, 140, 141, 142, 143, 144, 145,
146, 147, 148, 149, 150, 151, 152,
153, 154, 155, 156, 157, 158, 159,
171, 172, 173, 175, 176, 229, 230,
231, 236, 239, 257, 258, 275, 277,
278, 279, 280, 293, 295, 296, 297,
314, 315, 318, 319, 320, 321, 326,
327, 328, 329, 330, 331, 332, 334,
335, 338, 339, 340, 341, 342, 343,
344, 345, 369, 371, 372, 378, 379,

- 390, 394, 395, 396, 398, 399, 400,
401, 402, 403, 404, 405, 406, 438,
439, 450, 451, 452, 453, 454, 455,
456, 457, 458, 459, 465, 466, 485,
487, 573, 574, 597, 613, 621, 622
- Hicâz-ı Acem* · 5, 18, 22, 29, 30, 32,
40, 42, 139, 140, 141, 142, 143,
144, 145, 146, 155, 157, 573, 597,
621
- Hicâz-ı Irâk* · 5, 147
- Hicâz-ı Muhâlif* · 5, 22, 27, 28, 29, 30,
37, 39, 40, 42, 153, 154, 155, 156,
158, 159, 573, 597, 621
- Hicâzkâr* · 4, 5, 28, 202, 369
- Hisâr* · 4, 5, 18, 19, 22, 26, 27, 28, 29,
30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39,
40, 41, 42, 66, 67, 69, 128, 129,
163, 164, 168, 169, 170, 171, 172,
173, 174, 207, 208, 209, 220, 273,
318, 319, 320, 330, 388, 419, 433,
434, 435, 436, 450, 451, 453, 454,
455, 456, 457, 464, 470, 471, 573,
574, 598, 621
- Hisâr Bûselik* · 4, 5
- Hisârek* · 6, 18, 22, 27, 28, 29, 30, 32,
37, 38, 39, 40, 42, 160, 161, 162,
163, 164, 165, 166, 167, 172, 176,
573, 597, 621
- Horasan* · 5, 19, 22, 37, 42, 175, 176,
177, 178, 179, 180, 573, 598, 621
- Hûzi* · 6, 19, 22, 42, 183, 573, 621
- Hüseyinî* · 4, 5, 6, 19, 21, 23, 26, 27,
28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36,
37, 38, 39, 40, 41, 43, 57, 60, 66,
67, 69, 72, 76, 77, 81, 82, 93, 94,
95, 96, 108, 109, 110, 119, 120,
124, 125, 128, 131, 132, 134, 135,
158, 160, 161, 162, 163, 164, 165,
166, 172, 175, 176, 206, 207, 208,
209, 211, 213, 218, 220, 222, 231,
232, 242, 243, 244, 266, 269, 272,
277, 278, 279, 283, 286, 288, 289,
305, 306, 314, 315, 318, 319, 334,
335, 364, 371, 372, 377, 378, 388,
426, 427, 428, 433, 437, 438, 439,
446, 455, 456, 460, 461, 462, 463,
464, 465, 466, 467, 470, 471, 481,
482, 483, 484, 485, 486, 613, 622
- Hüseyinî Aşîrân* · 4, 5, 76, 77, 81, 82,
158, 266, 371
- Hüzzâm* · 4, 5, 19, 21, 37, 344
-
- I
- Irâk* · 4, 5, 6, 18, 19, 20, 21, 22, 23,
26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34,
35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43,
57, 58, 60, 62, 66, 67, 68, 69, 72,
76, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 93, 94,
95, 96, 100, 102, 103, 104, 105,
109, 119, 127, 128, 129, 132, 133,
134, 135, 136, 139, 141, 142, 143,
147, 148, 149, 150, 151, 152, 172,

187, 188, 189, 190, 192, 242, 243,
 244, 245, 246, 247, 251, 257, 271,
 272, 275, 283, 284, 285, 286, 287,
 288, 320, 338, 339, 340, 341, 342,
 343, 344, 345, 355, 356, 358, 359,
 360, 381, 382, 383, 384, 385, 386,
 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393,
 408, 409, 410, 411, 412, 427, 443,
 444, 445, 446, 447, 448, 449, 485,
 487, 573, 597, 599, 603, 610, 613,
 621, 622

Irâk-ı Acem · 6, 19, 22, 27, 28, 40, 42,
 187, 188, 189, 190, 192, 356, 599,
 621

İsfahân · 4, 5, 17, 18, 19, 22, 26, 27,
 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36,
 37, 38, 39, 40, 41, 42, 55, 56, 57,
 58, 59, 60, 61, 64, 69, 127, 128,
 129, 132, 134, 155, 162, 163, 164,
 165, 166, 183, 194, 195, 196, 198,
 199, 200, 201, 202, 207, 209, 220,
 242, 243, 244, 264, 265, 271, 288,
 293, 295, 296, 327, 329, 330, 331,
 332, 360, 371, 378, 379, 389, 390,
 416, 419, 426, 427, 428, 429, 443,
 444, 446, 470, 471, 573, 590, 591,
 621

İsfahâne · 6, 19, 22, 26, 27, 28, 29,
 30, 31, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40,
 41, 42, 193, 194, 195, 196, 197,

198, 199, 201, 203, 204, 205, 573,
 599, 621

K

Kaçar · 4, 5, 10, 12, 13, 14, 585

KAÇAR · vi, v, vi, vii

Kadızaâde Mehmed Tirevî · 37, 47, 57,
 72, 88, 93, 108, 116, 131, 155, 162,
 175, 182, 197, 209, 222, 231, 242,
 253, 262, 275, 286, 293, 302, 312,
 317, 328, 334, 341, 367, 385, 400,
 423, 435, 452, 462, 483

Kantemiroğlu · 10, 13, 155, 177, 439,
 446, 457, 593, 597, 598, 612, 613

Kâr · 3, 10, 12, 14, 321, 390, 584

Karcığâr · 4, 5, 27, 28, 30, 31, 35, 37,
 38, 39, 40, 153, 154, 156, 157, 183,
 260, 261, 262, 263, 264, 271, 275,
 460, 461, 462, 463, 464, 465

Kâr-ı Nâtuk · 3, 10, 12, 14, 390

Kırşehirli Yusuf · 27, 44, 45, 46, 55,
 57, 66, 67, 85, 86, 87, 93, 100, 102,
 114, 127, 128, 139, 141, 142, 153,
 155, 156, 160, 162, 168, 170, 187,
 193, 194, 206, 219, 229, 249, 250,
 260, 270, 271, 283, 284, 291, 299,
 309, 326, 338, 348, 355, 356, 374,
 382, 394, 395, 408, 418, 419, 433,
 434, 443, 450, 451, 460, 470, 481,
 482, 483, 484

Kırşehirî Edvârı · 27, 585

Kitâb-ı Edvâr · 73, 294, 436

klasik · 3, 439, 614

Klasik · 13, 14, 16, 575, 579, 586,

614, 618

Kûçek · 6, 19, 22, 27, 28, 29, 30, 31,

32, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 66,

67, 69, 75, 76, 77, 127, 128, 129,

161, 164, 165, 206, 207, 208, 209,

210, 212, 214, 215, 216, 270, 271,

275, 277, 326, 327, 328, 329, 330,

365, 366, 368, 369, 370, 371, 374,

375, 376, 377, 378, 418, 419, 433,

434, 435, 436, 437, 438, 439, 468,

469, 470, 471, 472, 476, 573, 600,

621

Kürdîlihicâzkâr · 4, 5

L

Lâdikli Mehmed Çelebi · 35, 40, 70,

130, 131, 181, 182, 196, 221, 252,

274, 302, 311, 312, 317, 340, 341,

367, 421, 452, 473, 586, 588

Levendoğlu · 40, 586

M

Mahmud b. Abdülazîz · 41, 134, 621

Mâhûr · 4, 5, 26, 27, 28, 31, 33, 34,

35, 36, 37, 38, 41, 224, 318, 418

makam · v, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 12,

13, 15, 16, 17, 25, 26, 27, 28, 29,

30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39,

40, 41, 44, 45, 46, 47, 48, 56, 57,

58, 59, 60, 68, 69, 70, 72, 73, 74,

75, 83, 86, 87, 88, 89, 91, 93, 101,

103, 104, 108, 114, 115, 116, 118,

122, 123, 124, 129, 130, 131, 132,

133, 134, 139, 140, 141, 142, 143,

147, 148, 153, 154, 155, 160, 161,

162, 163, 164, 165, 168, 169, 170,

171, 172, 175, 177, 181, 184, 187,

188, 189, 191, 193, 194, 195, 196,

198, 199, 200, 201, 206, 207, 208,

209, 210, 217, 218, 219, 222, 223,

224, 229, 230, 231, 235, 237, 238,

242, 243, 249, 250, 251, 253, 254,

256, 260, 261, 262, 263, 264, 265,

268, 270, 271, 272, 273, 275, 276,

277, 278, 284, 285, 286, 287, 288,

291, 292, 293, 295, 297, 299, 300,

301, 303, 305, 309, 310, 312, 313,

314, 318, 321, 326, 327, 328, 329,

330, 331, 334, 335, 336, 338, 339,

340, 341, 342, 343, 348, 349, 350,

351, 355, 356, 357, 358, 359, 360,

365, 366, 368, 369, 370, 371, 374,

375, 376, 377, 378, 383, 384, 385,

387, 388, 390, 394, 395, 396, 397,

400, 402, 404, 405, 408, 409, 410,

411, 412, 419, 420, 423, 424, 425,

426, 427, 429, 434, 435, 436, 437,

438, 439, 443, 444, 450, 451, 452,

- 453, 454, 455, 457, 460, 461, 462,
463, 465, 468, 469, 470, 471, 472,
473, 474, 475, 476, 477, 478, 481,
482, 483, 484, 485, 487, 489, 575,
576, 579, 580, 586, 614, 615, 618,
619
- Makam* · 1, 4, 14, 17, 22, 23, 26, 27,
28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36,
37, 38, 39, 40, 41, 45, 48, 49, 55,
59, 60, 61, 67, 73, 75, 77, 81, 82,
86, 88, 89, 90, 94, 95, 100, 103,
104, 108, 109, 118, 119, 122, 123,
124, 133, 135, 142, 143, 147, 148,
156, 157, 164, 165, 171, 172, 175,
176, 183, 184, 189, 190, 199, 201,
210, 211, 223, 225, 231, 232, 238,
240, 242, 243, 255, 257, 258, 263,
264, 270, 277, 278, 287, 288, 295,
296, 304, 309, 313, 315, 318, 320,
330, 331, 334, 342, 351, 359, 369,
377, 387, 388, 396, 404, 411, 425,
437, 444, 454, 464, 476, 484, 601,
621, 622
- Mâye* · 6, 18, 19, 20, 22, 23, 26, 27,
28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36,
37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 123, 124,
141, 142, 217, 218, 219, 220, 221,
222, 223, 225, 227, 228, 299, 301,
303, 304, 305, 310, 312, 348, 349,
350, 351, 352, 354, 394, 395, 396,
397, 398, 399, 400, 402, 403, 404,
405, 406, 471, 472, 474, 475, 476,
477, 573, 600, 601, 602, 603, 610,
621, 622
- Mecelletun Fi'l-Mûsîka* · 34, 70, 181,
196, 273, 421, 473, 583, 587
- Mesut Cemil Bey* · 1
- metot* · 1, 3, 15, 580
- Muhâlif* · 5, 6, 19, 20, 21, 22, 27, 28,
29, 33, 37, 38, 42, 153, 154, 156,
229, 230, 231, 232, 234, 242, 243,
245, 246, 247, 573, 603, 621
- Muhâlifek* · 6, 19, 22, 27, 30, 31, 33,
37, 38, 39, 40, 42, 155, 230, 231,
235, 236, 237, 238, 239, 241, 242,
573, 603, 621
- Muhâlif-i Irâk* · 5
- Muhâyyer* · 4, 5, 26, 27, 28, 29, 30,
31, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41,
50, 81, 95, 96, 109, 110, 148, 165,
166, 172, 173, 176, 177, 208, 213,
225, 232, 233, 270, 271, 273, 320,
321, 331, 332, 343, 344, 351, 352,
360, 361, 379, 420, 433, 434, 435,
436, 437, 438, 440, 444, 445, 465,
466, 478, 479
- Muhâyyerkürdî* · 4, 5
- Mukaddimetü'l - Usûl* · 33, 69, 221,
236, 251, 273, 301, 366, 384, 420,
472
- Muradnâme* · 30

Mûsikî Risâlesi · 27, 37, 47, 58, 72,
88, 93, 209, 222, 231, 242, 253,
262, 271, 275, 286, 291, 293, 299,
303, 312, 318, 326, 329, 334, 341,
368, 382, 385, 400, 408, 418, 423,
433, 436, 443, 453, 463, 470, 483,
588

Musikîsi · vii, 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 13, 16,
294, 489

Müberkâ · 6, 19, 22, 26, 27, 28, 29,
30, 33, 36, 37, 38, 39, 42, 248, 249,
250, 251, 252, 253, 254, 255, 257,
259, 573, 603, 622

N

Nasır Dede · 12

nazariyat · 1, 12, 15, 49, 61, 77, 81,
82, 90, 95, 104, 109, 119, 124, 135,
143, 148, 158, 165, 172, 176, 184,
190, 201, 212, 217, 225, 232, 239,
243, 257, 265, 278, 289, 296, 301,
306, 315, 320, 331, 335, 344, 352,
360, 364, 366, 371, 379, 384, 389,
405, 412, 427, 438, 444, 446, 455,
465, 478, 486

Nevâ · 4, 5, 6, 7, 17, 18, 19, 22, 26,
27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35,
36, 37, 38, 39, 41, 42, 49, 58, 60,
61, 62, 75, 76, 77, 78, 82, 90, 91,
96, 104, 105, 108, 119, 120, 124,
125, 128, 135, 143, 148, 149, 155,

157, 165, 172, 176, 184, 185, 190,
200, 201, 206, 211, 212, 226, 230,
232, 239, 257, 258, 260, 261, 262,
263, 264, 265, 266, 267, 272, 278,
279, 288, 295, 296, 305, 306, 307,
314, 315, 318, 319, 320, 321, 328,
331, 334, 335, 343, 344, 351, 360,
371, 377, 378, 388, 389, 390, 412,
418, 423, 424, 427, 429, 433, 439,
444, 446, 455, 457, 465, 477, 478,
485, 487, 573, 576, 580, 603, 619,
622

Neveser · 4, 5, 202

Nevrûz · 6, 19, 20, 22, 23, 26, 27, 28,
29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37,
38, 39, 40, 41, 43, 132, 163, 209,
210, 260, 262, 264, 268, 269, 270,
271, 272, 273, 274, 275, 276, 278,
281, 282, 283, 284, 285, 286, 287,
288, 289, 290, 291, 292, 293, 294,
296, 297, 298, 303, 328, 374, 375,
376, 377, 378, 379, 380, 573, 574,
604, 605, 610, 622

Nevrûz-ı Acem · 6, 19, 22, 27, 28, 29,
30, 32, 33, 37, 38, 39, 40, 41, 43,
283, 284, 285, 286, 287, 288, 289,
290, 573, 604, 622

Nevrûz-i Rûmî · 6, 19, 23, 29, 30, 32,
37, 40, 43, 276, 278, 283, 284, 287,
291, 292, 293, 294, 296, 297, 298,
303, 573, 622

Nigâr · 6, 19, 23, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 43, 123, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 306, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 327, 573, 574, 605, 622
Nigâr-ı Nek · 6, 19, 23, 27, 29, 33, 43, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 573, 605, 622
Nihâvend · 4, 5, 6, 19, 20, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 35, 36, 37, 39, 43, 128, 202, 224, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 344, 436, 474, 573, 605, 606, 622
Nihâvend-i Kebîr · 5, 19, 23, 28, 35, 37, 43, 317, 318, 319, 320, 322, 323, 324, 325, 331, 344, 573, 605, 606, 622
Nihâvend-i Rûmî · 6, 20, 23, 29, 30, 37, 43, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 333, 436, 474, 573, 606, 622
Nikriz · 4, 5, 26, 27, 28, 109, 110, 231, 232, 233, 238, 239, 240, 335, 345, 371, 372, 457
Nişâbûr · 6, 20, 23, 27, 28, 37, 43, 61, 62, 176, 320, 321, 331, 332, 334, 335, 337, 343, 344, 390, 444, 445, 465, 466, 573, 606, 607, 622
Nizameddin · 44, 55, 66, 85, 93, 100, 114, 127, 139, 153, 160, 168, 187, 193, 206, 219, 229, 249, 260, 270,

283, 291, 299, 309, 326, 338, 348, 355, 374, 382, 394, 408, 418, 433, 443, 450, 460, 470, 481

Nühüft · 4, 5, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 394, 395, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406

O

Osmanlı · 40, 586, 588

Ö

Örnekleme · 17

Özkan · 10, 11, 14, 51, 81, 193, 426, 586, 600, 607, 611

Öztuna · 10, 11, 14, 586

P

Pençgâh · 4, 5, 20, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 162, 223, 269, 275, 276, 283, 288, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 394, 395, 396, 398, 399, 400, 402, 403, 404, 405, 406, 416, 422, 423, 424, 460, 462, 463, 464, 465

Popescu · 12, 587

R

Râhâtü'l Ervâh · 5, 23, 147, 213, 338,
339, 340, 341, 342, 343, 344, 346,
347, 607, 608, 609, 622

Râst · 2, 4, 5, 6, 11, 17, 19, 20, 23, 26,
27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35,
36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 48, 49,
55, 59, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 73,
75, 76, 77, 78, 82, 90, 104, 105,
108, 114, 115, 116, 117, 118, 119,
120, 124, 125, 127, 128, 129, 131,
132, 134, 135, 136, 143, 148, 149,
157, 158, 162, 172, 173, 184, 185,
190, 193, 199, 200, 207, 209, 211,
212, 219, 222, 223, 224, 225, 232,
233, 243, 244, 252, 253, 255, 256,
257, 264, 265, 273, 275, 277, 278,
279, 286, 288, 289, 295, 296, 305,
306, 307, 312, 314, 315, 318, 319,
320, 321, 328, 329, 330, 331, 332,
334, 343, 344, 348, 349, 350, 351,
352, 353, 354, 355, 356, 357, 358,
359, 360, 361, 363, 364, 368, 369,
370, 371, 378, 381, 385, 388, 389,
390, 405, 412, 413, 415, 418, 419,
422, 423, 424, 425, 426, 427, 428,
429, 437, 438, 439, 444, 445, 446,
453, 454, 455, 457, 465, 468, 470,
471, 474, 476, 477, 478, 485, 486,
487, 489, 573, 574, 610, 622

Râst Mâye · 348, 350

Râst-ı Acem · 5, 20, 23, 29, 30, 43,
355, 356, 357, 358, 359, 360, 363,
573, 610, 622

Rekb · 6, 20, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31,
33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41,
43, 364, 365, 366, 367, 368, 369,
371, 373, 374, 375, 376, 377, 378,
379, 380, 573, 574, 610, 622

Rekb-i Nevrûz · 6, 374

Risâle-i Mûsikî · 37, 44, 45, 46, 47,
55, 57, 66, 67, 72, 85, 86, 87, 88,
93, 100, 102, 108, 114, 115, 116,
117, 127, 128, 129, 131, 139, 141,
142, 153, 155, 156, 160, 162, 168,
170, 175, 182, 187, 193, 194, 197,
206, 209, 219, 222, 229, 231, 242,
249, 250, 253, 255, 260, 262, 270,
271, 275, 283, 284, 286, 291, 293,
299, 302, 309, 317, 326, 328, 334,
338, 341, 348, 355, 356, 367, 374,
382, 385, 394, 395, 408, 418, 419,
423, 433, 434, 435, 443, 450, 451,
453, 460, 462, 470, 481, 482, 483,
484, 585, 587

Risâletü'l Fethiyye · 35

Rûh-Perver · 38, 47, 59, 73, 102, 116,
117, 132, 141, 163, 183, 198, 237,
254, 262, 286, 293, 303, 312, 329,
341, 350, 358, 368, 385, 401, 410,

424, 436, 453, 463, 474, 475, 483,
584, 587

Rûy-i Irâk · 5, 129, 381, 382, 387, 390

S

Sabâ · 4, 5, 18, 20, 21, 26, 27, 28, 31,
32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41,
73, 76, 82, 83, 89, 90, 124, 135,
143, 144, 165, 166, 176, 177, 190,
191, 201, 202, 206, 209, 211, 212,
244, 253, 256, 257, 264, 265, 278,
279, 280, 288, 289, 297, 305, 307,
314, 315, 320, 321, 331, 377, 378,
421, 438, 446, 478, 479

Sabâzemzeme · 4, 5

saz · 1, 2, 3, 9, 62, 78, 81, 83, 96, 110,
120, 136, 144, 149, 158, 166, 177,
185, 202, 212, 226, 233, 244, 258,
280, 296, 307, 321, 330, 332, 335,
345, 390, 428, 429, 439, 445, 456,
479, 487, 489, 576, 580, 615, 618

sâzende · 1

Sazkâr · 4, 5, 27, 28, 29, 30, 31, 37,
38, 39, 40

Sebzender Sebz · 6, 20, 23, 43, 394,
395, 396, 397, 398, 399, 400, 401,
402, 403, 404, 405, 406, 407, 573,
574, 610, 622

Segâh · 4, 5, 6, 20, 23, 26, 27, 28, 29,
30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39,
41, 43, 44, 48, 49, 50, 55, 56, 60,

62, 66, 67, 69, 72, 76, 82, 90, 94,
95, 96, 104, 108, 109, 118, 119,
124, 129, 132, 133, 134, 135, 148,
149, 157, 158, 160, 161, 162, 163,
164, 165, 176, 183, 184, 190, 200,
209, 211, 219, 220, 224, 225, 226,
229, 230, 231, 232, 235, 238, 239,
243, 251, 253, 254, 255, 256, 257,
264, 275, 278, 288, 295, 305, 314,
329, 351, 353, 360, 361, 370, 371,
378, 383, 385, 386, 387, 388, 389,
390, 408, 409, 410, 411, 412, 414,
419, 423, 424, 427, 429, 433, 437,
444, 453, 454, 455, 465, 471, 472,
474, 475, 476, 477, 478, 485, 486,
573, 574, 610, 622

Segâh-ı Acem · 6, 20, 23, 27, 28, 29,
30, 31, 43, 408, 409, 410, 412, 414,
573, 610, 622

Selmek · 5, 20, 23, 26, 27, 28, 29, 30,
31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39,
40, 41, 43, 396, 397, 410, 415, 416,
417, 418, 419, 420, 421, 422, 423,
424, 425, 426, 427, 428, 430, 431,
432, 573, 611, 622

Seydî · 40, 48, 49, 59, 60, 74, 76, 88,
89, 93, 94, 103, 104, 117, 118, 123,
132, 133, 134, 142, 143, 147, 148,
156, 157, 164, 165, 170, 171, 172,
189, 198, 199, 200, 210, 211, 223,
224, 237, 238, 239, 254, 256, 263,

276, 278, 287, 288, 294, 295, 303,
 304, 305, 313, 314, 329, 330, 342,
 343, 350, 351, 359, 360, 369, 370,
 376, 377, 378, 386, 388, 395, 402,
 403, 404, 410, 411, 425, 426, 436,
 437, 453, 454, 464, 465, 475, 477,
 483, 484, 583, 587, 621, 622

Seyir · 10, 274, 371, 575, 576, 579,
 580, 618, 619

Seyr-i Nâtik · vi, v, vi, 2, 3, 4, 5, 6, 7,
 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 23, 25, 44,
 51, 54, 60, 64, 80, 81, 84, 91, 92,
 94, 99, 106, 107, 113, 118, 121,
 126, 138, 144, 146, 152, 156, 159,
 166, 167, 173, 174, 176, 177, 180,
 184, 185, 186, 191, 192, 199, 205,
 216, 224, 228, 231, 233, 234, 238,
 240, 241, 242, 247, 258, 259, 264,
 266, 267, 277, 280, 282, 289, 290,
 297, 298, 307, 308, 313, 314, 316,
 325, 332, 333, 334, 336, 337, 347,
 353, 354, 359, 362, 363, 370, 372,
 373, 377, 380, 387, 393, 404, 407,
 414, 432, 439, 442, 449, 457, 459,
 464, 466, 467, 479, 480, 484, 487,
 488, 489, 573, 575, 576, 578, 579,
 580, 584, 614, 615, 618, 619

Sipihir · 6, 20, 23, 27, 28, 29, 30, 31,
 33, 37, 38, 39, 43, 433, 434, 435,
 436, 437, 438, 440, 441, 442, 573,
 612, 622

Sultânyegâh · 4, 5, 484
Sultân-î Irâk · 6, 443
Sûzidîl · 4, 5
Sûzidilârâ · 4, 5
Sûznâk · 4, 5, 28, 369, 426

Ş

Şedarabân · 4, 5
Şehnâz · 4, 5, 18, 21, 26, 27, 28, 29,
 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38,
 39, 40, 41, 219, 433, 437, 438, 439
Şehnâz Bûselik · 4, 5
Şevkefzâ · 4, 5

T

Tâhir · 4, 5, 27, 28
Tâhir buselik · 4, 5
Tanburi Cemil Bey · 1
Tanrıkörür · 2, 4, 5, 10, 12, 14, 489,
 595
Targan · 1
Türk · vi, v, vii, xli, 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9,
 12, 13, 14, 16, 25, 66, 70, 127, 181,
 193, 196, 218, 269, 270, 273, 294,
 417, 421, 470, 473, 476, 489, 573,
 575, 576, 577, 579, 580, 583, 584,
 585, 586, 588, 601, 614, 615, 616,
 617, 618, 622
Türk Musikîsi · vii, 1, 3
Türki Hicâz · 6, 450, 453

U

Uslu · 35, 37, 38, 294, 583, 585, 588
usûl · 2, 3, 10
Uşşâk · 4, 5, 18, 21, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 58, 76, 81, 82, 90, 94, 95, 96, 105, 109, 119, 124, 125, 135, 148, 149, 156, 157, 165, 166, 172, 173, 175, 176, 177, 184, 185, 190, 201, 211, 212, 219, 224, 225, 226, 239, 262, 264, 268, 277, 278, 280, 288, 295, 296, 305, 314, 315, 331, 351, 352, 360, 361, 378, 379, 416, 426, 427, 429, 438, 444, 445, 446, 455, 456, 465, 478, 479, 485, 486
Uygun · 37, 47, 58, 72, 88, 93, 209, 217, 222, 231, 242, 253, 262, 268, 275, 286, 293, 303, 312, 317, 318, 329, 334, 341, 368, 385, 400, 415, 423, 436, 453, 463, 468, 483, 588
Uzdilek · 9, 15, 470, 614

V

viyolonsel · vi, v, 1, 2, 3, 6, 7, 8, 12, 15, 16, 489, 575, 576, 580, 614, 615, 618, 619

X

XIII. yy. · 25, 65, 127, 153, 193, 206, 211, 217, 224, 255, 268, 269, 277, 317, 318, 369, 381, 387, 390, 415, 425, 427, 468, 476, 477, 587
XV. yy. · v, 1, 2, 6, 9, 15, 16, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 55, 56, 57, 59, 61, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 81, 82, 85, 86, 87, 88, 90, 93, 94, 95, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 108, 109, 110, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 127, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 136, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 147, 148, 149, 153, 154, 155, 156, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 206, 207, 208, 209, 210, 212, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 225, 226, 229, 230, 231, 232, 233, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 244, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 260, 261, 262, 263, 265, 270, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278,

280, 283, 284, 285, 286, 287, 288,
 289, 291, 292, 293, 294, 295, 296,
 297, 299, 300, 301, 302, 303, 304,
 305, 306, 307, 309, 310, 311, 312,
 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319,
 320, 321, 326, 327, 328, 329, 330,
 331, 332, 334, 335, 336, 338, 339,
 340, 341, 342, 343, 344, 345, 348,
 349, 350, 351, 352, 353, 355, 356,
 357, 358, 359, 360, 362, 365, 366,
 367, 368, 369, 370, 371, 372, 374,
 375, 376, 378, 379, 382, 383, 384,
 385, 386, 387, 388, 389, 390, 394,
 396, 397, 398, 400, 401, 402, 404,
 405, 406, 408, 409, 410, 411, 412,
 413, 418, 419, 420, 421, 422, 423,
 424, 425, 426, 427, 428, 433, 434,
 435, 436, 437, 438, 439, 443, 444,
 445, 450, 451, 452, 453, 454, 455,
 456, 460, 461, 462, 463, 464, 465,
 466, 470, 471, 472, 473, 474, 475,
 476, 477, 478, 479, 481, 482, 483,
 484, 485, 486, 487, 489, 583, 584,
 585, 586, 587, 614, 615

Y

Yegâh · 4, 5, 7, 26, 27, 28, 29, 30, 35,
 36, 37, 60, 61, 66, 67, 82, 104, 105,

119, 129, 135, 157, 158, 173, 185,
 219, 224, 225, 243, 244, 253, 264,
 265, 274, 278, 279, 288, 289, 295,
 296, 305, 306, 314, 315, 318, 319,
 320, 343, 344, 351, 352, 360, 361,
 371, 372, 388, 389, 390, 412, 419,
 426, 427, 428, 429, 437, 439, 444,
 445, 454, 457, 471, 476, 477, 478,
 484, 485, 486, 576, 580, 619

Z

Zâvil · 4, 5, 28, 34, 381

Zeynü'l Elhân · 35

Zirefkend · 6, 21, 23, 26, 27, 28, 29,
 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39,
 40, 41, 43, 208, 209, 210, 273, 468,
 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475,
 478, 480, 573, 613, 622

Zirgûle · 4, 5, 27, 28, 37, 66, 76, 77,
 109, 175, 176, 253, 426, 457, 476,
 485

Zirkeşide · 4, 5, 21, 23, 27, 28, 29, 30,
 31, 32, 37, 38, 39, 40, 43, 242, 481,
 482, 483, 484, 486, 487, 488, 574,
 613, 622

GAZİ GELECEKTİR..